

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НДІ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА
ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

**Збірник наукових статей за матеріалами
II Харківських міжнародно-правових читань,
присвячених пам'яті професорів
М. В. Яновського і В.С. Семенова**

У двох частинах
Частина 2

(Харків, 21 листопада 2016 року)

Харків
2016

УДК 341
ББК 67.5
А 43

Редакційна колегія:

А. П. Гетьман – проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

І. В. Яковюк – завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор;

І. В. Самощенко – декан міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент;

В. В. Федосєєв – завідувач спеціальної кафедри № 1 Інституту підготовки юридичних кадрів для органів СБУ Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент;

І. П. Ліпко – завідувач кафедри іноземних мов № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат філологічних наук, доцент;

О. Я. Трагнюк – доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент.

Матеріали друкуються в авторській редакції

Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за А 43 матеріалами II Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 21 листоп. 2016 р. : у 2 ч. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самощенко та ін. – Х., 2016. – Ч. 2. – 490 с.

ISBN 978-966-2740-84-4

ISBN 978-966-2740-85-1 (ч. 2)

До збірника увійшли наукові статті правознавців, викладачів, наукових співробітників, студентів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, інших провідних вищих навчальних закладів і наукових установ України, які розглядають актуальні питання розвитку міжнародного і європейського права на сучасному етапі.

Для студентів, аспірантів та викладачів юридичних навчальних закладів.

УДК 341

ББК 67.5

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016

© Національна академія правових наук України, 2016

© НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування, 2016

ISBN 978-966-2740-84-4

ISBN 978-966-2740-85-1 (ч. 2)

ПІРАТСТВО ЯК СУЧАСНА ЗАГРОЗА МОРСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ

Морське піратство як загроза міжнародній безпеці на початку XXI ст. залишається актуальною та, на жаль, не вирішеною проблемою, адже є головною загрозою для безпеки судноплавства та вантажоперевезень морськими шляхами.

Сучасне піратство є загрозою міжнародній безпеці, оскільки, по-перше, являє собою комплексну проблему, яка зачіпає економічну, політичну та воєнну сфери. По-друге, – через відсутність інструментів попередження й викорінення цього явища. По-третє, сьогодні зникає межа між піратством і тероризмом, й таким чином, з'являється дилема щодо можливості застосування до боротьби з піратськими нападами антитерористичних міжнародних угод. Зокрема у 2014 р., за оцінками британського Королівського інституту міжнародних досліджень, збитки, нанесені світовій економіці від піратства, склали до 12 млрд. доларів.

Традиційне визначення піратства надаєст 101 Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 р. (далі – Конвенція), згідно з якою піратством є: «будь-який неправомірний акт насильства, затримання або пограбування, вчинений з особистими цілями екіпажем або пасажирями будь-якого приватно-власницького судна або приватновласницького літального апарата й спрямований: у відкритому морі проти іншого судна або літального апарата або проти осіб чи майна, що перебувають на їхньому борті; проти будь-якого судна або літального апарата, осіб або майна в місці поза юрисдикцією якої б то не було держави...». До того ж піратством вважається будь-який акт добровільної і свідомої участі у використанні піратського судна, а також будь-яке діяння, що є підбурюванням або свідомим сприянням здійсненню зазначених вище дій.

За останні 6–8 років, коли проблема піратства стала серйозно загрожувати судноплавству, багато держав і міжнародних організацій почали активно вживати заходів щодо вирішення цієї проблеми. На даний момент боротьбою з піратством активно займаються такі міжнародні структури, як НАТО, Рада Безпеки ООН, Міжнародне морське бюро. У 2008 році Євросоюз почав операцію «Атланта» – першу колективну міжнародну військову акцію

---

¹ Студентка 4 курсу Слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

з боротьби з піратами біля берегів Сомалі. Пізніше, у 2009 році, була створена змішана оперативна група, що складалася з ВМС різних країн, із загальною координацією ВМС США – CTF 151. На рівні держав було створено спеціальні комітети і комісії з боротьби з морськими злочинами, також було залучено органи внутрішніх справ і юстиції.

Відповідно до Конвенції ООН із морського права 1982 р., встановлено фундаментальні засади та норми, які регулюють питання боротьби з цим неправомірним злочином. Цей документ зобов'язує усі держави співпрацювати у питанні попередження піратства у відкритому морі або в будь-якому місці за межами юрисдикції якої-небудь держави. Положення Конвенції визнала більшість країн світу і зазначено у кримінальному законодавстві багатьох країн, з Україною включно. У грудні 2009 р. Рада Безпеки ООН одногосно прийняла вже третю Резолюцію № 1816, у якій санкціоновано застосування сили проти піратів на морі та зроблено спробу створити міжнародний механізм з координації боротьби з морським розбоем, зокрема засновано регіональний центр для обміну інформацією щодо піратства.

У боротьбі з піратством зростає значення співробітництва держав у межах міжнародних міжурядових організацій, таких як Міжнародна морська організація, яка є спеціалізованою установою ООН. У 2004 р. в організації прийнятий міжнародно-правовий акт, який регулює окремі питання попередження актів піратства – Міжнародний кодекс по охороні суден та портових споруд (ISPS Code) . Кодекс встановлює уніфіковані стандарти безпеки і щодо несанкціонованого проникнення сторонніх осіб на судно включно. Міжнародна морська організація неодноразово приймала циркуляри для держав-членів цієї організації з питань піратства (Циркуляр Комітету по безпеці мореплавства ММО від 22.06.1993 р. № 662 «Піратство та розбій по відношенню до суден»). Та ж організація розробила декілька рекомендацій щодо боротьби з піратством і грабунками суден.

Однак зміст цих рекомендацій мало в чому може практично допомогти морякам у боротьбі зі злочинцями. Адже використання водяних струменів пожежних шлангів суден, забезпечення посиленних вахт за надводною ситуацією та маневрування, щоб запобігти проникненню піратів на борт судна не є ефективними засобами проти озброєних вогнепальною зброєю, високошвидкісними катерами піратів. Це змушує моряків застосовувати власні, інколи не зовсім законні заходи попередження піратських атак.

У травні 2009 р. на засіданні представників країн «великої вісімки» прозвучали пропозиції створити за допомогою Ради Безпеки ООН механізм

міжнародного правосуддя щодо цього міжнародного злочину через створення міжнародного антипіратського трибуналу. Незрозуміло тільки, чому міжнародна спільнота не може поширити на піратство як міжнародний злочин юрисдикцію Міжнародного кримінального суду. Він наділений юрисдикцією щодо найсерйозніших міжнародних злочинів, що хвилюють світове співтовариство, до яких сьогодні можна віднести морське піратство. Тим більше, що Статут суду зазначає, що його юрисдикція має засновуватися на конкретних міжнародних договорах.

Свій традиційний вплив на всі процеси в сфері безпеки в регіонах, безперечно, зберігають за собою США. Зусилля американців, як світового лідера у протидії тероризму, відзначаються й у боротьбі з піратством, чому неодмінно сприяє передова присутність ВМС США. Так, кілька років тому американський 7-ий флот, разом з індійськими кораблями, почали спільне патрулювання північно-західної частини Малаккської протоки та Андаманського моря. Значні патрульні сили, що задіяні для боротьби з піратством, були взяті зі складу ВМС Індонезії, Тайваню, Таїланду і Філіппін. Проводяться інтенсивні заходи щодо модернізації і посилення берегової охорони, морської поліції та ВМС зазначених країн.

Тому одним з ефективних способів протистояння піратам є наявність озброєної команди, що охороняє судно. До теперішнього часу не було жодного випадку, коли піратам удалося захопити судно за наявності на ньому такої команди, проте не всім суднам по кишені такі послуги, оскільки вартість роботи складає близько 50 000 доларів США за місяць.

Слід зазначити, що непогану ефективність показує практичне використання екіпажами суден рекомендацій керівництва з протидії піратам (ВМР – 4, «Best Maritime Practices»): застосування бортової огорожі з колючого дроту, використання звукових сигналів і сирен, пожежних брендспойтів і гармат, укриття екіпажу в цитаделі до моменту звільнення судна. Однак і до таких протидій пірати швидко пристосовуються.

Як свідчить аналіз, основні проблеми в боротьбі з піратством полягають у: ресурсних (фінансових) утрудненнях більшості прибережних держав третього світу; нездатності уряду цих країн вплинути на ситуацію; неможливості постійного перекриття районів піратства наявною кількістю кораблів, катерів і літальних апаратів (патрулювання на сьогодні залишається одним з найбільш ефективних заходів у боротьбі з піратством); наданні прибережними державами та судовласницькими компаніями хибної статистичної й іншої інформації про напади на судна; неузгодженості правових норм і актів, що визначають режим прибережних районів та ін.

У підсумку слід зазначити, що морські операції проти піратів, започатковані й здійснювані міжнародною спільнотою, є достатньо ефективним інструментом підтримання безпеки на морі та захисту світового судноплавства, однак не можуть забезпечити цілковите викорінення цього явища. Питання подальшого удосконалення заходів в рамках операцій проти піратів, як і вироблення загального цільового підходу до боротьби з піратством, здатного його подолати, все ще стоїть на порядку денному.

Основні ініціативи, що розвиваються в галузі боротьби з піратством, спрямовані на:

- усунення протиріч і невідповідностей національних юридичних актів, що стосуються боротьби з піратством (законодавство окремих країн навіть не кодифікує поняття піратства, а розслідування злочинів ведеться по статтях, пов'язаних із крадіжками і грабежем).
- вірогідне та необхідне поглиблення діяльності в рамках більш широкого спектра міжнародних організацій та інститутів, за провідної ролі на світовому рівні Міжнародної морської організації ООН;
- розширення дво- і багатостороннього співробітництва з організацією спільного патрулювання об'єднаними силами, проведення спільних навчань і маневрів, обмін інформацією і технічним співробітництвом.

Науковий керівник: Кудас І. Б., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Н. П. Козак¹

ІНДИВІД – СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Будь-яка правова система існує для впорядкування певного виду відносин, які виникають між суб'єктами цієї системи. Однак, на відміну від національного права, яке можна назвати більш стабільним і яке чітко окреслює коло суб'єктів, що вступають між собою у ті відносини, які воно регулює, сучасне міжнародне право постійно розширює коло суб'єктів, поведінку яких, регулюють його норми. І на даному етапі великого масштабу набула дискусія з приводу міжнародної правосуб'єктності індивіда. Як зазначає А. Ковлер, одні автори (і їх коло стрімко скорочується), як і раніше,

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

вважають єдиним суб'єктом міжнародного права державу. Інші вдаються до іншої крайності, визнаючи єдиним суб'єктом міжнародного права Людину, і пропонують, подібно до французького правознавця Ж. Селля, називати міжнародне право «правом людей».

У зв'язку з такою неоднозначністю серед науковців і зміною вектора міжнародної політики у бік гуманізації, регіоналізації в галузі захисту прав людини постала необхідність дослідити дане питання.

Ряд науковців працювали над поставленою проблемою серед них: А. Ковлер, В. Буткевич, О. Тарасов, О. Шibaєва, Р. Мюллерсон, С. Крилов, С. Черниченко тощо.

О. Тарасов пропонує таке визначення поняття «суб'єкт міжнародного права» – це соціальний актор, який наділений якостями міжнародно-правової особистості, який виступає у вигляді міжнародно-правового обличчя, має міжнародно-правовий статус і являється стороною міжнародних правовідносин.

Також Тарасов у своїй монографії зазначає, що нормологи під суб'єктом міжнародного права розуміють, особу, поведінка якої безпосередньо регулюється нормою міжнародного права (динамічне визначення), або особа, що володіє міжнародно-правовим статусом (статичне визначення). Комунікатологи надають своє визначення, але значно звужене. На їхню думку суб'єкт міжнародного права – це учасник (сторона) міжнародних правовідносин [1, с.274–276].

Поворотним моментом в розвитку людської цивілізації стало прийняття 10 грудня 1948 року Всесвітньої декларації прав людини. Стаття 6 цього документу закріплює: «Кожна людина, де б вона не знаходилася, має право на визнання своєї правосуб'єктності». Норма закріплена у цій статті стосується не тільки національного права, а і міжнародного. Вона імперативно вказує: «Людина завжди, повсюди і при будь-яких обставин залишається суб'єктом права! В цьому і полягає одне з найбільших завдань Всесвітньої декларації прав людини». Дані доводи підтверджуються положення Міжнародного пакту про громадянські і політичні права і Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, практики Міжнародного Суду ООН і Європейського суду з прав людини, а також процедурою і діяльністю адміністративних трибуналів з питань міжнародного трудового права (Адміністративного трибуналу Організації Об'єднаних Націй, Адміністративного трибуналу Міжнародної організації праці).

І вже на той час Р. Кассен у своїй статті «Людина як суб'єкт міжнародного права та захист прав людини у всесвітньому співробітництві», наголо-

сив, що після закінчення першої світової війни, яка викликала незліченні злочини, які залишилися практично безкарними, стало неможливим залишитися сліпо вірними принципам, згідно з якими війна – це сфера виключних відносин держави з державою.

За перше десятиліття XXI ст., у країнах Західної Європи, Африки, Північної і Латинської Америки, Австралії і Нової Зеландії майже 75% авторів визнають фізичну особу суб'єктом міжнародного права. У країнах Центральної і Східної Європи, азійського континенту переважна більшість вчених і практиків міжнародного права фізичну особу суб'єктом міжнародного права не визнають. У республіках колишнього Радянського Союзу (зокрема в Україні й Росії), Китаї, Індії та деяких інших країнах Євразії лише поодинокі вчені і практики визнають таку правосуб'єктність.

Наприклад С. Черниченко відстоює позицію, що індивід за жодних умов не є і не може бути суб'єктом міжнародного права. На його думку, якщо міжнародне право регулятивно впливає на фізичних і юридичних осіб, це не означає, що такі особи стають його суб'єктами або, висловлюючись мовою слушною для філософії міжнародного права, його адресатами. Такі вчені як С. Крилов, Ф. Кожевников, Л. Моджорян та інші висунули концепцію, що суб'єктом міжнародного права може бути лише суверенна держава, суверенітет є невід'ємною властивістю суб'єкта міжнародного права, під суб'єктом міжнародного права розуміється носій суверенних прав, а також прав і обов'язків, які виникають з міжнародних договорів і звичаїв. Такими суб'єктами у сучасному міжнародному праві виступає, як правило тільки суверена держава. Окремі особи не можуть бути суб'єктами цього права [2, с. 46].

Не могу погодитися із вище зазначеними науковцями адже не виправдано ігнорувати людину у даних відносинах і критерієм віднесення до суб'єктів міжнародного права обирати суверенітет.

Підтримую думкою О. Тарасова, який зазначає, що індивід є суб'єктом міжнародного права, адже існування інших суб'єктів не можливе, якщо людина буде викреслена із міжнародно-правової реальності [3, с. 167]. Застереження про звернення в міжнародні судові інстанції противники міжнародної правосуб'єктності фізичної особи завжди вважали наріжним каменем в обґрунтуванні їх позицій. Як тільки держави зняли заборону (Україна, Росія та інші держави колишнього Радянського Союзу в тому числі) на такі звернення, вони почали висувати нові критерії, наприклад заборона брати участь у створенні норм міжнародного права і мати повноваження по забезпеченню виконанням норм міжнародного права. Під забезпеченням норм

міжнародного права вони розуміють, як здатність виконувати обов'язки і нести відповідальність, так і мати право звернення з позовом до держави у міжнародні установи. Якщо виходити з критерію брати участь у створенні норм міжнародного права, то майже половина держав (не тільки малих, незваних чи залежних) і міжнародні організації випадає з кола суб'єктів міжнародного права, оскільки вони мало беруть участь у міжнародній правотворчості. Разом з тим не можна категорично заявляти, що фізичні особи зовсім відсторонені від міжнародної правотворчості. Деякі вчені вважають, що твердження про те, що індивіди не беруть участь у виробленні міжнародного права, не можна визнати абсолютним. Зокрема, вони називають вплив доктрин на вироблення норм міжнародного права, розробку вченими проєктів конвенцій (наприклад, Конвенції про права дитини) для обговорення і утвердження в рамках ООН тощо.

Не може викликати особливих заперечень питання щодо здатності індивідів нести обов'язки і відповідальність з виконання норм міжнародного права. Після проголошення вироку Міжнародним воєнним трибуналом у Нюрберзі: «Злочини проти міжнародного права здійснюються людьми, а не абстрактними утвореннями, і лише шляхом покарання індивідів, які здійснюють такі злочини, приписи міжнародного права можуть бути примусово здійснені». Питання взагалі перестало бути дискусійним після створення Міжнародного кримінального трибуналу по Югославії і міжнародного кримінального суду по Руаді.

Остаточно були усунені будь-які сумніви, коли було створено Міжнародний кримінальний суд і встановлено, що він діятиме на постійній основі, доповнюватиме національні кримінальні юрисдикції, здійснюватиме власну юрисдикцію над особами, які вчинили найбільш серйозні злочини міжнародного значення (ст. 1). Статут Суду закріпив його юрисдикцію над фізичними особами і визначає, що особи, які скоїли злочин в межах юрисдикції Суду, нестимуть індивідуальну відповідальність і підлягають покаранню відповідно до цього Статуту (ст. 25) [2, с. 49–50].

Ж. Спіропус також слушно зазначив, що право без конкретної людини мертве та схоластичне, навіть якщо це міжнародне право з усією його специфікою. Ж. Селль вважає неприпустимою ідею про те, що захист прав людини повинен забезпечуватися винятково в системі держав до яких громадяни «приписані». Загальне міжнародне право повинне мати своїм джерелом індивідуальну правову компетентність. В свою чергу і Л. – Е. Ле Фюр вважав невідкладним завданням нового міжнародного права подолання «ненависної теорії» абсолютного суверенітету Держави [4, с. 30].

На сьогодні понад сотні універсальних і регіональних міжнародних договорів, а ще більше двосторонніх міжнародних угод визнаю і закріплюю за індивідами міжнародні права. Серед них такі авторитетні міжнародні договори, як Женевські конвенції про захист жертв війни від 2 серпня 1949 р і два Додаткових протоколи до них від 8 червня 1977 р., Міжнародний білль про права людини, конвенції про скасування рабства, про попередження злочину геноциду, про політичні права жінок, численні конвенції, схвалені МОП та багато інших.

Практика Європейського Суду з прав людини також підтримує таку позицію. Так у справі «Ван Генд і Лус проти Нідерландів» зазначається: «Співробітництво констатує новий правовий порядок у міжнародному праві, за яким перевага держав щодо їх суверенних прав обмежується і суб'єктами визнаються не лише держава, а й громадяни».

Нерідко противники міжнародно-правової суб'єктності індивідів вимагають дотримуватися таких критеріїв, які не передбачені ні міжнародними договорами, ні авторитетними рішеннями міжнародних судів. Так, у Консультативному висновку Міжнародного суду ООН від 11 квітня 1949 р. у справі «Відшкодування збитків, понесених на службі ООН» Суд досить чітко визначив, кого слід вважати суб'єктами міжнародного права: «Бути суб'єктом міжнародного права значить мати здатність володіти міжнародними правами і обов'язками, а також спроможність підтримувати ці права зверненнями, заявами у міжнародні інстанції».

На основі проведених досліджень, можна зробити висновок, що статус фізичної особи у міжнародному праві трактується по різному, однак на мою думку, індивід має бути визнаним суб'єктом міжнародного права і не з кон'юнктурних передумов, а тому що він таким суб'єктом є. Виключення із переліку суб'єктів міжнародного права індивіда, приведе до нівелювання всіх гарантованих йому міжнародною спільнотою прав.

Література:

1. Тимченко Л. Д. Человек – субъект международного права? Естественно! // Право і суспільство. – 2015. – № 1. – с. 273–283. – Бібліогр.: с. 282–283 Рец. На кн. : Тарасов О. В. Суб'єкти міжнародного права: проблеми сучасної теорії: монографія / О. В. Тарасов. – Харків: Право, 2014. – 512 с.
2. Буткевич В. Генеза доктрини міжнародної правосуб'єктності індивідів // Право України. – 2010. – 2. – с. 44–54.
3. Тарасов О. В. Персоноцентризм як метод міжнародно-правової персонології // Проблеми законності: акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій; редкол. В. Тацій [та ін.]. – Х., 2010. – Вип. 110. – с. 166–172.

4. Ковлер А. І. Індивід як суб'єкт міжнародного права (повернення до дискусії) // Міжнародне право. – 2012. – № 1. – с. 27–50.

Науковий керівник: Асірян С. Р., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. А. Козлова¹

МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

В умовах поширення глобалізаційних процесів широкого розповсюдження набули транснаціональні корпорації. По мірі розповсюдження цих утворень постало питання щодо корисності їх діяльності на глобальному рівні. В світі існують як прихильники такої діяльності, які вважають, що ТНК сприяють розвитку світової економіки, торгівлі на виробництва товарів і послуг, так і ті, хто виступає проти такої діяльності, так звані «антиглобалісти», які виступають категорично проти діяльності ТНК. Вони вважають ТНК компаніями «монстрами», що вкрай негативно впливають на міжнародну спільноту: шляхом монополізації, пригнічення національного виробництва та доведення товарів національного виробника до стану не конкурентоспроможності, порушення трудових прав людини. Також не будемо забувати про актуальну в наш час проблему забруднення навколишнього середовища. Діяльність антиглобалістів має багато аспектів, одним із них є спроби притягнення ТНК до відповідальності через судові органи. Проте для правильної реалізації такого способу захисту потрібно визначитись із місцем ТНК у системі суб'єктів міжнародного права.

Щодо визначення ТНК, то їх існує декілька. У розробленому у межах ООН проєкті Кодексу поведінки ТНК, вона визначається як підприємство, будь то державне або змішане, що має відділення у двох або більше країнах, незалежно від юридичної форми й сфери діяльності цих відділень, яке функціонує відповідно до певної системи прийняття рішень, що дозволяє проводити погоджену політику й загальну стратегію через один або більше центрів із прийняття рішень, і в межах якого відділення у таких спосіб пов'язані між собою, будь то відносинами власності або іншими відносинами, що одне або декілька з них можуть здійснювати (здійснюють) значний вплив на діяльність інших і, зокрема, користуватися загальними знаннями й ресурсами й ділити відповідальність з іншими [1, с.1].

¹ Студентка Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Інше визначення було запропоновано в Нормах, що стосуються обов'язків ТНК та інших підприємств у сфері прав людини, прийнятих Підкомісією із заохочення й захисту прав людини 13 серпня 2003 р.: термін «транснаціональна корпорація» означає суб'єкта економічної діяльності, що провадить свої операції більш ніж в одній країні, або групу суб'єктів економічної діяльності, що провадять свої операції у двох чи більше країнах, незалежно від того, в якій юридичній формі вони виступають, перебувають у своїй власній країні або країні, в якій здійснюють свою діяльність в індивідуальній або колективній якості [2, с.1]. При цьому можлива така організаційна структура, коли є не тільки одна материнська компанія із жорсткою системою ієрархічних відносин із дочірніми компаніями, а й безліч головних компаній, що виступають у координаційні (мережні) відносини між собою.

Єдиного нормативного акта, який регулював би діяльність ТНК, немає. Численні міжнародно-правові документи є або регіональними, або ж їх норми не мають імперативного (обов'язкового) характеру. Так, регіональна Декларація про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства від 21 червня 1976 р., Керівні принципи для багатонаціональних підприємств (додаток до Декларації) мають диспозитивний характер. Ці документи включають, зокрема, такі правові принципи, як дотримання норм міжнародного права; підпорядкованість праву країни перебування; співробітництво з країною перебування. Діяльність ТНК регулюють також норми Кодексу іноземних інвестицій, що його було прийнято 1970 р. латиноамериканськими державами-членами Андського пакту 1963 р.: Болівією, Колумбією, Перу, Еквадором (Чилі – до 1976 р.). Питаннями ТНК займається й Комісія Картахенської угоди, створена в межах цієї групи держав.

У 1974 р. резолюцією ООН затверджено Хартію економічних прав та обов'язків держав, норми якої спрямовані на захист економічних прав країн, що розвиваються, на обмеження діяльності ТНК. Відповідно до неї кожна держава має право в межах своєї юрисдикції регулювати й контролювати діяльність ТНК.

На думку В. М. Шумілова, ТНК, взаємодіючи між собою, а також укладаючи з державами різного роду угоди, особливо інвестиційного характеру, тим самим створюють нову категорію норм, які регулюють відносини, що виходять за межі внутрішнього права відповідних держав, формуючи так зване транснаціональне право, яке походить як з національного, так і з міжнародного економічного права, що є ознакою динамічного розвитку нормативної системи в епоху глобалізації [3, с.120].

Із наведених визначень очевидно, що ТНК діє на міжнародному рівні. Проте чи є вони суб'єктами МП? При більш детальному дослідженні ТНК як

міжнародного утворення стає очевидним, що ми не можемо визначити їх як суб'єктів міжнародного права, адже вони не діють на міжнародній арені як єдиний суб'єкт, а діють як мережа різних юридичних осіб, що мають різну національність. Мережа ТНК розгорнулася як павутина навколо земної кулі, діяльність окремих підрозділів керується з центру компанії, проте до відповідальності притягається лише окрема дочірня компанія на території певної країни, а не уся ТНК в цілому. Як зазначає О. В. Тарасов: «з правової точки зору суб'єктом права є не сама ТНК, а лише її окремі елементи» [4, с.329]. Тому некоректно вести мову про міжнародну правосуб'єктність ТНК, бо суб'єктом МП виступатиме не сама ТНК, а її окремі структурні підрозділи.

Ця проблема досить гостро постає у процесі боротьби з порушеннями з боку ТНК норм міжнародного права. Задля її подолання необхідно розробити міжнародну нормативно-правову базу, яка буде регулювати діяльність ТНК та визначатиме відповідальність усієї компанії в цілому, а не лише її окремих елементів.

Література:

1. E/1990/94 12 June 1990. Development and International Economic Cooperation: Transnational Corporations. Annex: Proposed text to the Draft Code of Conduct on Transnational Corporations. Para. 1
2. E/CN.4/Sub.2/2003/12/Rev.2 від 26 серпня 2003 р.
3. Шумилов В. М. Международное публичное экономическое право. Учебное пособие. – М.: Проспект, 2009. – 272 с.
4. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії: монографія. – Х.: Право, 2014, – 512 с.

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент, кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. О. Колдашов¹

МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА

Міжнародний Комітет Червоного Хреста (далі МКЧХ) є однією з найстаріших і найбільш шанованих гуманітарних організацій у світі. У 1917 р.

---

¹ Студент Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

МКЧХ навіть отримав Нобелівську премією миру – «За діяльність із поліпшення становища військовополонених». Багато в чому саме зусиллями МКЧХ міжнародне гуманітарне право перетворилось в досить ефективну систему захисту жертв війни.

В сучасній доктрині міжнародного права, МКЧХ є особливим суб'єктом міжнародного права, який поєднує в собі елементи, характерні для юридичної природи як міжнародних неурядових, так і міжнародних міжурядових організацій. Проте формально-юридично МКЧХ є асоціацією, некомерційною юридичною особою, зареєстрованою у відповідності зі ст. 60 Цивільного кодексу Швейцарії, і відповідно до сучасного міжнародного права не має визнаватися суб'єктом міжнародного права [1, с. 321]. На мою думку проблеми міжнародного статусу МКЧХ не виникло б, якби міжнародно-правовими актами на Комітет не були покладені певні функції і надані певні правомочності.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста було створено відповідно до норм національного права, його Статут є цивільно-правовою угодою, членами цієї організації є виключно фізичні особи, йому було надано консультативний статус при Економічній і соціальній раді ООН, що є характерним виключно для неурядових організацій.

В той же час, МКЧХ має більшість ознак правосуб'єктності, притаманних міжнародним міжурядовим організаціям. Юридичними підставами діяльності Міжнародного Комітету Червоного Хреста є акти як національного, так і міжнародного права. До перших слід віднести національне законодавство Швейцарії, відповідно до якого його було створено, а також Статут Міжнародного Комітету Червоного Хреста як цивільно-правову угоду, укладену відповідно до національного законодавства, до других – міжнародні договори та звичаї [2, с. 21].

Джерела, які складають юридичні підстави діяльності Міжнародного Комітету Червоного Хреста, характеризується такими специфічними рисами: по-перше, одним із найважливіших джерел, які складають підстави його діяльності, є Статут та резолюції Руху, правова природа яких є досить спірною; по-друге, МКЧХ не є учасником універсальних міжнародних договорів, на підставі яких він діє, хоча вони регулюють окремі аспекти його правового статусу; по-третє, крім норм міжнародного права, що регулюють діяльність загалом всіх чи деяких груп суб'єктів, міжнародні договори містять низку норм, які регулюють виключно статус МКЧХ, що свідчить про унікальність такого статусу.

Норми міжнародного права передбачають низку міжнародних прав і обов'язків МКЧХ, а саме: право створювати та забезпечувати діяльність

Центрального Довідкового Агентства, відвідувати всі місця, де перебувають військовополонені та особи, що знаходяться під захистом, перевозити та проводити розподіл посилок та іншої гуманітарної допомоги, сприяти створенню санітарних та безпечних зон і місцевостей, захищати жертв збройних конфліктів які мають неміжнародний характер, пропонувати добрі послуги, виконувати функції «держави-покровительки», вносити пропозиції щодо змін та доповнень до Женевських конвенцій 1949 р. та Додаткових протоколів 1977 р., виконувати інші доручення, передбачені спеціальними угодами тощо [3, с. 33].

Серед прав МКЧХ, прямо передбачених чинними нормами міжнародного права, особливе місце посідає право на ініціативу. Право МКЧХ на ініціативу слід розуміти як передбачену договірними та звичаєвими нормами міжнародного права можливість МКЧХ пропонувати сторонам збройних конфліктів прийняти гуманітарні дії на користь жертв цих конфліктів. Право на ініціативу не є необмеженим. Норми міжнародного права встановлюють ряд вимог до такої ініціативи: по-перше, ініціатива має носити гуманітарний характер, тобто бути спрямованою захистити права та інтереси жертв конфлікту; по-друге, ініціатива повинна передбачати активну участь МКЧХ у втіленні даної пропозиції в життя. Крім того, вона може здійснюватися лише в рамках, передбачених нормами міжнародного права (тобто не повинна суперечити його імперативним нормам), та у відповідності з Основними принципами (зокрема нейтралітету та незалежність).

Норми міжнародних договорів сформульовані таким чином, що прямо не передбачають жодного обов'язку МКЧХ. Проте, це не означає, що міжнародне право не накладає на МКЧХ жодних обов'язків[4, с. 11].

Кожна з норм, що передбачає будь-яке право МКЧХ містить і умови його здійснення, які практично завжди пов'язані з прийняттям на себе зобов'язань. Таким чином, лише коли МКЧХ використовує певне конкретне право, він зобов'язаний виконувати покладені на нього у цьому випадку обов'язки. Отже, правосуб'єктність МКЧХ виникає не в силу норм, що містяться в його установчому акті, як у більшості сучасних міжнародних організацій, а є результатом визнання останнього суб'єктом міжнародного права з боку більшості держав та міжнародних організацій.

Така ситуація склалася історично і є наслідком визнання його внеску в захист жертв війни. В цілому, можна виділити три аспекти статусу суб'єкта міжнародного права, якими користується МКЧХ: міжнародною правосуб'єктністю універсального типу, яка визнається за ним Женевськими конвенціями 1949 року та Додатковими протоколами до них 1977 року

та покликана забезпечити йому можливість здійснювати усі необхідні дії з метою ефективного захисту жертв війни та інші функції, визнані за ним цими документами [5, с. 37].

Оскільки Женевські конвенції 1949 року ратифікували 194 держави, то таке визнання носить загальний характер; міжнародною правосуб'єктністю визнаною ООН, яка надала МКЧХ статус спостерігача на Генеральній Асамблеї ООН. На сьогодні МКЧХ є єдиною міжнародною неурядовою організацією, яка має такий статус. Крім того, МКЧХ має консультативний статус при Економічній і соціальній раді ООН та інших міжнародних організаціях; міжнародною правосуб'єктністю, визнаною договорами про статус МКЧХ та іншими договорами із спеціальних питань, які він укладає з державами та міжнародними організаціями. Хоча установчі документи МКЧХ не містять положень про міжнародну правосуб'єктність МКЧХ, її зміст може бути визначено на основі аналізу його відповідних міжнародних прав та обов'язків, а саме: права на привілеї та імунітети; права на укладення договорів з державами та іншими міжнародними організаціями; права обміну представництвами з державами та міжнародними організаціями; обов'язку щодо несення відповідальності за свої дії тощо.

Привілеї та імунітети МКЧХ характеризуються тим, що: 1) поділяються на привілеї та імунітети, що застосовуються в мирний час, та привілеї та імунітети, що застосовуються під час війни; 2) джерелами першої групи привілеїв та імунітетів є угоди про статус делегацій та інші двосторонні угоди, джерелами другої Женевські конвенції 1949 року, Додаткові протоколи до них 1977 року та міжнародні звичаї; 3) вони мають чіткий функціональний характер; 4) за своїм характером вони не є дипломатичними, в той же час, персоналу МКЧХ можуть надаватися дипломатичні паспорти Швейцарії; 5) норми міжнародного права передбачають низку імунітетів МКЧХ, які є притаманними лише цій організації: імунітет МКЧХ та його персоналу не свідчити в органах міжнародної кримінальної юстиції, зокрема Міжнародному кримінальному суді.

Загалом, система та обсяг привілеїв та імунітетів МКЧХ аналогічні системі та обсягу привілеїв та імунітетів, що притаманні більшості міжнародних міжурядових організацій, зокрема таким, як спеціалізовані установи ООН та Рада Європи. Характерними рисами нормативно-правової регламентації договірної правоздатності МКЧХ є: 1) право МКЧХ укладати міжнародні договори у загальній формі визначено як договірними, так і звичаєвими нормами міжнародного права, зокрема про нього йдеться в декількох універсальних угодах, серед яких Женевські конвенції 1949 року і Додаткові протоколи до

них 1977 року; проте, таке право носить чіткий функціональний характер – МКЧХ може укласти лише ті міжнародні угоди, які мають на меті захист жертв війни; 2) право МКЧХ укласти двосторонні договори з державами регулюється також міжнародним звичаєм; 3) двосторонні договори про статус його делегацій, які МКЧХ укладає з державами, практично нічим не відрізняються від так званих угод «про штаб-квартиру», які укладають міжнародні міждержавні організації. Завдання та функції, які міжнародне право покладає на МКЧХ неможливо здійснювати без використання права обміну представництвами з державами та міжнародними організаціями[6, с. 25].

Саме тому МКЧХ має свої представництва у великій кількості держав. Реалізація даного права МКЧХ має ряд особливостей: по-перше, в залежності від завдань, які покладаються на представництво, їх поділяють на регіональні (діють у мирний час) та оперативні – в державах, де відбувається збройний конфлікт; по-друге, такі представництва створюються виключно на підставі двосторонніх угод між МКЧХ та державою розміщення і за статусом аналогічні представництвам міжнародних міждержавних організацій. Що ж стосується представників держав в МКЧХ, то таке представництво є можливим, проте використовується досить рідко.

Крім того, МКЧХ має свої представництва при ряді міжнародних міждержавних організацій, зокрема ООН, Європейському Союзу, СНД та інших. Право зворотнього представництва жодного разу не застосовувалося. Серед особливостей слід виділити те, що Міжнародний Комітет Червоного Хреста ніколи не бере участь у договорах, які він розробляє, що дає йому змогу зберігати нейтралітет та не порушувати власні принципи, зокрема принцип неупередженості.

Література:

1. Тарасов О. В. Субъект международного права: проблемы современной теории : монография. – Х. : Право, 2014. – 512 с.
2. Лисик В. М. Правовой статус Международного комитета Червоного Хреста у міжнародному праві : Дис... канд. наук: 12.00.11. – К, 2008. – 112 с.
3. Кузнецова Е. В. Международная правосубъектность Международного комитета Красного Креста // Международные отношения: история, теория, практика : материалы I науч. – практ. конф. молодых ученых фак. междунар. отношений БГУ, Минск, 4 февр. 2010 г. / редкол. : В. Г. Шадурский [и др.]. – Минск : Изд. центр БГУ, 2010. – 189 с.
4. Семенова Е. С. К вопросу о международной правосубъектности Международного комитета Красного Креста // Актуальные проблемы российского права – 2008. – № 4. – С.10–13.

5. Лисик В. М. Вплив Міжнародного комітету Червоного Хреста на формування доктрини гуманітарного права // Правове життя: Сучасний стан та перспективи розвитку. Збірник тез наукових доповідей за матеріалами III міжнародної науково – практичної конференції. Луцьк, 23–24 березня 2007 року – Луцьк, 2007. – С. 37–38.

6. Статут Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Напівмісяця Міжнародний Червоний Хрест; Статут, Міжнародний документ від 01.10.1986

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. С. Колісниченко

ДО ПИТАННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ІНОЗЕМЦІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Посилення співпраці України з Європейськими державами з економічних, соціальних, правових та інших питань, а також стрімкий розвиток інтеграційних процесів України з Європейським Союзом передбачає активізацію не лише публічно правових, а й приватноправових відносин. В першу чергу це стосується сфери застосування праці іноземців в Україні, так само як і громадян України закордоном. Прозорість, ефективність та спрощеність залучення іноземних громадян до роботи за трудовим договором з роботодавцем української юрисдикції має забезпечуватися на рівні міжнародно-правових стандартів з метою виконання міжнародно-правових зобов'язань України з цих питань, з урахуванням національних інтересів України, та сприяти створенню нових робочих місць, модернізації виробництва, притоку іноземних інвестицій та зміцненню принципу верховенства права в державі, зокрема завдяки ефективним юридичним гарантіям реалізації права на працю як резидентами, так і нерезидентами.

Згідно з положеннями ст. 1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», іноземець – це особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав. У свою чергу, іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах, – іноземці та особи без громадянства, які в установленому законодавством чи міжнародним договором України порядку в'їхали в Україну та постійно або тимчасово проживають на її території, або тимчасово перебувають в Україні. Відносини щодо пра-

цєвлаштування зазначеної категорії осіб регулюються кількома нормативними актами, зокрема Конституцією України, міжнародними багатосторонніми (наприклад, Європейською конвенцією про правовий статус трудящих-мігрантів № 93, (ратифіковано Україною у 2007 році) та двосторонніми міжнародними договорами, Кодексом законів про працю України, законами України «Про зайнятість населення», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», «Про міжнародне приватне право», «Про імміграцію», постановою Кабінету Міністрів України № 437 «Питання видачі, продовження дії та анулювання дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства» та іншими нормативно-правовими актами.

Необхідність залучення праці іноземних фахівців у певних галузях економіки неухильно зростатиме разом з модернізацією процесів виробництва, збільшення інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності національного продукту. В умовах сьогодення роботодавці звертаються до територіальних органів Державної служби зайнятості з метою оформлення дозволу на застосування праці іноземця, як правило, з метою залучення кваліфікованих працівників. Надання такого дозволу є однією з умов і юридичним фактом легального працевлаштування в Україні. Однак існують категорії осіб, які не є громадянами України, проте їх працевлаштування не передбачає одержання роботодавцем дозволу на застосування праці іноземців, згідно з чинним законодавством. Так, відповідно до ч. 6 ст. 42 Закону України «Про зайнятість населення» визначено категорії працівників, отримувати дозвіл на працевлаштування яких не потрібно, зокрема: іноземці, які постійно проживають в Україні; іноземці, які набули статусу біженця відповідно до законодавства України або одержали дозвіл на імміграцію в Україну; іноземці, яких визнано особами, що потребують додаткового захисту або яким надано тимчасовий захист в Україні; іноземці, які прибули в Україну для провадження викладацької та/або наукової діяльності у вищих навчальних закладах на їх запрошення тощо. Також, чинним законодавством передбачена категорія посад, які не можуть обіймати іноземці, бо громадянство України є обов'язковою умовою працевлаштування (для суддів, прокурорів, нотаріусів, державних службовців тощо).

Право іноземців на працевлаштування в Україні передбачено Законом України «Про зайнятість населення». Відповідно до абз. 2 ч. 4 ст. 3 зазначеного Закону іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну для працевлаштування на визначений строк, приймаються роботодавцями

на роботу на підставі дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства (далі – Дозвіл).

Власне застосування праці іноземців регламентується статтею 42 Закону України «Про зайнятість населення». Роботодавець може одержати дозвіл за виконання однієї з двох умов: 1) відсутність в Україні (регіоні України) кваліфікованих працівників, які здатні виконувати відповідний вид роботи; 2) наявність достатнього обґрунтування доцільності застосування праці іноземців. Стаття 42 Закону України «Про зайнятість населення» зазначає три категорії осіб, на працевлаштування яких надається дозвіл незалежно від виконання зазначених вище умов, а саме: 1) іноземці, які направлені закордонним роботодавцем в Україну для виконання певного обсягу робіт (послуг) на підставі договорів, укладених між вітчизняним та іноземним суб'єктом господарювання, за умови, що відсоток кваліфікованих іноземців, які залучаються в рамках договору, не перевищує половини загальної чисельності осіб, що працюватимуть на умовах договору; 2) іноземців, які відповідно до графіка специфічних зобов'язань у секторі послуг Протоколу про вступ України до СОТ (стаття II Генеральної угоди про торгівлю послугами) належать до категорії «внутрішньо-корпоративні цесіонарії»; 3) осіб, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо надання статусу біженця. Причому відповідно до пункту «с» ст. 35 багатосторонньої «Угоди про партнерство та співробітництво між Європейським співтовариством і Україною», «внутрішньо-корпоративний цесіонарій» – це фізична особа, яка працює в організації на території однієї зі сторін і є тимчасово переведеною в контексті здійснення економічної діяльності на території іншої сторони.

Відповідно до Порядку видачі, продовження дії та анулювання дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства, затвердженим постановою КМУ від 27.05.2013 №437, у розвиток положень статті 42 Закону України «Про зайнятість населення», визначено критерії визначення доцільності та достатньої обґрунтованості застосування праці іноземців та осіб без громадянства. До них належать, зокрема, випадки, коли іноземець чи особа без громадянства: претендує на зайняття посади керівника, заступника керівника або іншої керівної посади за умови, що такий іноземець чи особа без громадянства є засновником або учасником підприємства, установи, організації; претендує на зайняття посади, яка передбачає створення об'єктів авторського права та (або) суміжних прав як основний трудовий обов'язок; претендує на зайняття у суб'єкта індустрії програмної продукції посади керівника або посади, назва якої визначається відповідно Національ-

ного класифікатора України ДК 003:2010 «Класифікатор професій»; має диплом про вищу освіту одного з навчальних закладів, віднесених до першої сотні в одному з таких світових рейтингів (Times Higher Education; Academic Ranking of World Universities by the Center for World-Class Universities at Shanghai Jiao Tong University; QS World University Rankings by Faculty; Webometrics Ranking of World Universities).

На оформлення та видачу дозволу Державною службою зайнятості України відведено три робочих дні з дня зарахування коштів на рахунок Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. При чому оплата здійснюється після отримання позитивного рішення щодо оформлення дозволу. Дозвіл видається на строк до 1 року (3 роки для «внутрішньо-корпоративних цесіонаріїв») з можливістю пролонгації необмеженої кількості разів. Плата за продовження дії дозволу не справляється. Розмір плати за видачу дозволу становить чотири мінімальні заробітні плати.

Таким чином, можна зробити висновок, що для іноземців, за деякими виключеннями, чинним законодавством України встановлено чимало перешкод у працевлаштуванні, які, на нашу думку, не завжди знаходяться у правовому полі.

Так, для того, щоб іноземцю вступити у трудові відносини на території України, повинен бути у наявності такий юридичний факт, як відповідність особи іноземця вимогам щодо доцільності застосування його праці. На нашу думку, ці положення порушують принцип рівного доступу до праці (принцип недискримінації), який прямо закріплений у Конституції України та Кодексі законів про працю України та гласить, що будь-яке пряме або непряме обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг при укладенні, зміні та припиненні трудового договору залежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, роду і характеру занять, місця проживання не допускається. Необхідність отримання дозволу на працевлаштування, як юридичний факт, також де-факто є прямим обмеженням права на працевлаштування, а отже також порушує вищевказаний принцип.

Також, відповідно до ч. 3 ст. 4 Європейської конвенції про правовий статус трудящих-мігрантів від 24.11.1977 №93 зазначено, що документи, необхідні трудящому-мігранту для еміграції та імміграції, видаються якнайшвидше, безоплатно або з оплатою в розмірі, що не перевищує адміністра-

тивних витрат на них. На нашу думку, розмір плати за видачу дозволів, встановлений чинним законодавством у розмірі чотирьох мінімальних заробітних плат є порушенням зазначених вимог конвенції, оскільки явно перевищує розмір адміністративних витрат за його видачу.

Крім цього, численні питання, такі як критерії визначення доцільності та достатньої обґрунтованості застосування праці іноземців та осіб без громадянства, підстави відмови у видачі дозволів, та інші, які здійснюють істотний вплив на реалізацію прав іноземців на працевлаштування в Україні регулюються не законом, а підзаконними нормативно-правовими актами, що в свою чергу відступає від положень ст. 26 Конституції України, відповідно до якої іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Таким чином, можна зробити висновок, що в умовах зростання інвестиційної активності, залучення іноземної робочої сили (як кваліфікованих, так і некваліфікованих працівників) може мати наслідком розширення виробництва, а відтак зростання економіки. У зв'язку з цим, потрібно забезпечити прозорі та зрозумілі умови легального працевлаштування іноземців, що в свою чергу неодмінно сприятиме збільшенню інвестицій в економіку України. Дотримання принципів недискримінації, верховенства права та захисту національних інтересів у відносинах працевлаштування іноземців свідчатиме про усталення демократичних засад в Україні, наближення до європейських стандартів у соціальній сфері.

Література:

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>
3. Закон України «Про зайнятість населення»[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
4. Європейська конвенція про правовий статус трудящих – мігрантів від 24.11.1977р. №93[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_307
5. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

6.Порядок видачі, продовження дії та анулювання дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27.05.2013 № 437[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/437-2013-%D0%BF>

Науковий керівник: Полатай В. Ю., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. І. Коновалова¹

ДІЯЛЬНІСТЬ ЮНІСЕФ В АСПЕКТІ ДОПОМОГИ ДІТЯМ ДОНБАСУ

Людина, її життя визнається найвищою цінністю майже всім міжнародним співтовариством. Так, ще у XVIII сторіччі на законодавчому рівні були закріплені права людини, зокрема у таких важливих актах як Декларація прав людини та громадянина 1789 року, а також Декларація незалежності США 1776 року, прийняття яких можна вважати відправним пунктом у становленні прав людини в їх сучасному розумінні.

Дещо інакше відбувалось регулювання захисту прав дітей, незважаючи на те, що вони є невід’ємною частиною, майбутнім будь-якого суспільства. Так, вперше права дитини було визнано лише у 1959 році в Декларації прав дитини, прийнятій ООН. Вона складалась з 10 невеликих статей-принципів, і закріплювала, що визначені в ній права повинні визнаватись за всіма без винятку дітьми без будь-яких винятків і без різниці чи дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, майнового стану, народження або інших обставин, що стосуються самої дитини або її сім’ї [1].

Саме з прийняттям зазначеної декларації проблемі захисту прав дітей почала приділятися значна увага. Важливою подією стало прийняття у 1989 році Конвенції ООН про права дитини, до якої приєдналась 61 країна, в тому числі й Україна. Нею питання захисту прав дітей регулювалось вже більш детально, а на держав-учасниць покладался обов’язок вживати всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або покарання на підставі статусу, діяльності, висловлюваних по-

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

глядів чи переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів чи інших членів сім'ї [2], а також ряд інших обов'язків, які держави повинні неухильно дотримуватись.

Але, незважаючи на нормативне закріплення прав дитини, необхідним було ще і створення дієвих засобів їх реалізації, органів, якими б надавалась соціальна допомога і відбувся захист порушених прав цієї верстви населення. Таким органом став ЮНІСЕФ. Так, враховуючи той факт, що під час воєн діти стали об'єктом підвищеної уваги, одним з перших результатів діяльності ООН було рішення, прийняте Генеральною Асамблеєю ООН в 1946 р., про утворення Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) як одного з органів ООН для надання допомоги дітям в Європі після Другої світової війни. Коли ж в 1950 р. термін повноважень фонду фактично закінчився, за проханням держав Азії, Африки й Латинської Америки Генеральна Асамблея ООН прийняла рішення про включення ЮНІСЕФ у систему Організації Об'єднаних Націй як постійно діючу структуру, метою якої є задоволення довготривалих потреб дітей у країнах, що розвиваються. Із назви були виключені слова «міжнародний» і «надзвичайний», однак відома на той вже час абревіатура ЮНІСЕФ збереглась [3, с. 386].

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) – це єдина організація ООН, діяльність якої присвячена винятково дітям. ЮНІСЕФ працює заради захисту, виживання і розвитку дитини відповідно до Конвенції про права дитини. Створений Генеральною Асамблеєю в 1946 р. для задоволення потреб дітей у післявоєнній Європі, ЮНІСЕФ у даний час підтримує програми, спрямовані на поліпшення життя дітей усюди, особливо в країнах, що розвиваються. У співробітництві з іншими установами ООН, урядами і неурядовими організаціями ЮНІСЕФ сприяє програмам щодо надання дешевих послуг на общинному рівні в галузі надання первинної медичної допомоги, харчування, початкової освіти, очищення води і поліпшення санітарних умов, ліквідації гендерної нерівності та розвитку. Він відстоює дотримання прав людини стосовно всіх дітей, особливо дівчаток. ЮНІСЕФ також продовжує надавати невідкладну допомогу і проводити відбудовні роботи у випадку надзвичайних подій. У 1965 р. ЮНІСЕФ був нагороджений Нобелівською премією світу [4, с. 22].

Слід зазначити, що ЮНІСЕФ має власну штаб-квартиру, яка знаходиться в Нью-Йорку. До того ж, має власні представництва більш ніж в 190 країнах світу, в тому числі і в Україні, яке було відкрито в 1997 році.

Цікавим є той факт, що при здійсненні своєї діяльності ЮНІСЕФ враховує менталітет і національні особливості кожної окремої держави. Напри-

клад, основними факторами, які з точки зору ЮНІСЕФ визначили головний напрям його діяльності в Україні, були визнані такі фактичні обставини: скорочення або повна відміна системи соціального обслуговування сімей, включаючи систему дитячих дошкільних закладів; обмежене фінансування державою системи охорони здоров'я, зокрема лікувальних закладів; скорочення зайнятості жінок і молоді в усіх сферах виробництва; втрата в суспільстві морально-етичних і правових орієнтирів і, як наслідок, зростання підліткової злочинності, розповсюдження алкоголізму, наркоманії, проституції [3, с. 386].

В нашій країні ЮНІСЕФ надає значну допомогу урядові в галузі охорони прав дітей, здійснюючи свою діяльність за такими напрямками: 1) адвокація, інформація та соціальна політика; 2) ВІЛ/СНІД; 3) захист дитини; 4) здоров'я та розвиток дитини.

Особливої уваги потребує діяльність ЮНІСЕФ на Донбасі, адже на даний час для нашої країни ця проблема постає особливо гостро, кожного дня гинуть люди. Так, за даними ООН з початку конфлікту загинуло більш ніж 6000 людей. Загинуло також немало дітей. Не слід забувати і про те, скільки з них були важко поранені, стали інвалідами на все життя, залишились без даху або без батьківського піклування. Незважаючи на складність і жахливість ситуації, що склалась, всі ці діти мають право на захист своїх прав, на дитинство, достатній рівень життя і підтримку, щоб в майбутньому стати гідними громадянами своєї держави.

Авжеж, з боку органів державної влади також здійснюються певні заходи для підтримки населення сходу, але і роль інших, в тому числі міжнародних, організацій до яких належить ЮНІСЕФ, є вагомим. Так, ЮНІСЕФ здійснює свою діяльність за різними напрямками, а саме надає певну матеріальну допомогу дітям, постачає медикаменти, засоби гігієни, продукти харчування, одяг тощо. До того ж надається підтримка як у відновленні шкіл, дитячих садків, які були пошкоджені через воєнні дії так і житла, водопостачання, іншої інфраструктури. Не можна не згадати про надання психологічної допомоги дітям висококваліфікованими спеціалістами, які працюють від імені організації на території АТО, що є особливо важливо, адже не кожна доросла людина здатна пережити таку ситуацію, не зламатись психологічно, що вже казати про дітей, які вимушено зіткнулись з насильством, агресією, кожного дня бачать смерть власними очима. До того ж, як звітують представники організації, на території воєнних дій силами ЮНІСЕФ створюються Центри підтримки сімей, у складі яких працюють мобільні групи, які їздять у більш віддалені від міст населені пункти. Загалом, за час дії

центрів до них звернулось вже більше тисячі людей з метою отримання соціальної допомоги. До того ж, у їх складі працюють психологи, вчителі, логопеди, які допомагають сім'ям, які через скрутне матеріальне становище не спроможні дозволити надання дітям платної освіти.

Більш того, силами ЮНІСЕФ регулярно здійснюється збір коштів, спрямованих на надання допомоги дітям, які постраждали від конфлікту. Не можуть не вражати масштаби діяльності. Представники різних країн світу об'єднуються з метою збору коштів на допомогу дітям України, не беручи до уваги сотні тисяч кілометрів, що нас розділяють, не залишаються осторонь і проявляють людяність у такій важкій ситуації.

Загалом, на сьогоднішній день ЮНІСЕФ: надав соціально-психологічну підтримку більш ніж 80 000 дітей та їхніх сімей, що постраждали від конфлікту; 18 Центрів підтримки сім'ї, що працюють за підтримки ЮНІСЕФ, протягом цього року нададуть допомогу 250 000 дітей та їхніх сімей на сході України; надав гігієнічні набори більше 260 000 дітей і дорослих та забезпечив доступ до питної води більше 1,6 мільйона людей на сході України; підтримав роботи з відбудови 57 шкіл у східних областях України і роздав навчальні набори і шкільне приладдя 200 000 дітей; доставив антиретровірусні препарати 8000 дорослим і дітям, які живуть з ВІЛ, на непідконтрольних Уряду України територіях, а також тести на ВІЛ для більше ніж 31 000 вагітних жінок; надав вакцини проти поліомієліту для 4,7 мільйона дітей [5].

Враховуючи наведені дані, стає очевидним, що підтримка, яка надається ЮНІСЕФ, має неабияке значення для забезпечення прав і добробуту дітей Донбасу. Цілком зрозуміло, що силами одного лише Уряду навряд чи вдалось би досягти таких результатів у наданні допомоги зазначеній частині населення, тим паче, що організація здійснює свою діяльність в тому числі і на непідконтрольних територіях, що є особливо важливо, адже інакше неабияка кількість громадян були б позбавлені будь – якої соціальної допомоги. Кількість коштів, які надаються Україні є великою, але не менш важливою є професійна діяльність, яка здійснюється силами ЮНІСЕФ.

Безпосередньо на прикладі нашої держави стає зрозумілим, наскільки виправданим було створення організації, наскільки ефективною є її діяльність, особливо з урахуванням того, що і зараз тисячі дітей страждають через воєнну агресію, а саме з метою допомоги дітям, постраждалим в результаті війни свого часу і створювався ЮНІСЕФ. До того ж, стає зрозумілим, що міжнародне співробітництво є невід'ємною умовою розвитку сучасного світу, адже тільки шляхом об'єднання зусиль різних країн стало можливим не тільки надання допомоги нашій державі, а і взагалі нормативне закріплен-

ня прав дитини, механізмів захисту цієї відносно незахищеної верстви населення.

Література:

1. Декларація прав дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_384
2. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Рибинська Л. О. Створення ЮНІСЕФ та його роль у сучасному міжнародному праві щодо захисту прав дітей // Часопис Київського університету права – 2012. – №4. – С. 385–388.
4. Міжнародні організації: навч. посіб. / За ред. О. С. Кучика. – 2 – ге вид. перепр. і доп. – К.: Знання, 2007. – 749 с.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_29096.html

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Н. М. Корелова¹

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Сучасна міжнародна політика приділяє велику увагу соціальним, політичним, економічним правам людини, а результатами цієї діяльності є укладання міжнародних конвенцій, договорів, проведення різноманітних форумів і конференцій та в інших проявах. Однак, тільки останні п'ятдесят років міжнародна спільнота почала усвідомлювати глобальне значення нових викликів, в тому числі екологічних. Це також пов'язано з інтеграційними процесами, що відбуваються майже у всіх сферах політичного та економічного життя людства, у тому числі геополітичного характеру набувають і питання охорони навколишнього середовища та екологічної безпеки. Тому є закономірним інтерес до вивчення та дослідження в цілому екологічних прав людини, що займають одне з провідних місць

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

у науковій концепції окремих країн Європейського Союзу (далі – ЄС). Аналізу тих чи інших питань екологічного права ЄС присвячені роботи таких вчених, як Т. М. Анакіна [1], А. О. Андрусевич [3], А. П. Гетьман [2], В. Г. Дідик [4], М. М. Микієвич [5], С. В. Шевчук [6], Ю. С. Шемшученко [7], Н. Шпарик [8] та інші.

Усвідомлення актуальності екологічних проблем почалося у 60 – х роках ХХ століття із публікації книги Р. Карлсон «Мовчазна весна» та алармістських прогнозів Римського клубу (неурядова міжнародна організація з прогнозування та моделювання всесвітньої системи та вивчення глобальних проблем людства). Розвиток правової думки про екологічні права людини також пов'язаний з усвідомленням необхідності не лише збереження й ефективного використання природних ресурсів навколишнього природного середовища, а й створення умов свого існування, потреби дихати чистим повітрям, пити чисту воду, споживати екологічно безпечну їжу й задовольняти інші біологічні та духовні потреби. З урахуванням зазначеного в багатьох країнах світу екологічні права почали визнаватися не лише самостійними правами, а й життєво необхідною основою для правового забезпечення задоволення біологічних та еколого-естетичних потреб людини [2].

Конвенція окремо не виділяє екологічні права громадян, а такий термін як «екологічні права» здебільшого не вживається в законодавстві членів-держав ЄС, хоча у своїх конституціях прямо чи опосередковано їх закріплюють на національному рівні, використовуючи при цьому різну термінологію. Так, в конституціях Бельгії та Фінляндської Республіки визначають «право на здорове навколишнє середовище», в ст. 66 Конституції Португалії – «право на здорове і екологічно збалансоване навколишнє середовище» [9], в ст. 45 Конституції Іспанії – «право на навколишнє середовище, що сприяє розвитку людини» [10]. На практиці при зверненні до ЄСПЛ з питань порушення зазначених вище прав, особи в позовах посилаються на ст. 8 Конвенції, яка гарантує право на повагу до свого приватного, сімейного життя і до свого житла. Тобто екологічні права настільки тісно пов'язані із звичайним буденним життям людини, що на рівні Конвенції їх відносять до найбільш значущих прав людини у демократичному суспільстві. Однак, є багато нормативних актів, які визначають прямо чи опосередковано саме екологічні права людини. Так, в ст. 191 Договору про функціонування Європейського Союзу 1957 р. цілями політики Союзу щодо довкілля визначається: збереження, захист та покращення якості довкілля;

захист здоров'я людей; виважене та раціональне використання природних ресурсів; заходи зі сприяння на міжнародному рівні для вирішення регіональних та всесвітніх проблем довкілля та, зокрема, боротьба зі зміною клімату. В Главі I Хартії ЄС про основні права 2000 р. закріплюється право на людську гідність, що передбачає повагу до себе, усвідомлення своїх прав, а також життя в навколишньому середовищі, що відповідає людській гідності.

Цікавою є практика розгляду ЄСПЛ справ пов'язаних із захистом екологічних прав та довкілля загалом, в яких суд у своїх рішеннях називає навколишнє природне середовище такою цінністю, яка превалює над інтересами однієї особи (чи сім'ї), навіть якщо це стосується її приватного життя і власності. У 2007 р. вперше у своїй практиці, у справі *Hamet* проти Бельгії Суд заявив, що навколишнє середовище, не будучи прямо згаданим у Конвенції, тим не менш, являє собою цінність, у збереженні якої зацікавлені як суспільство, так і публічна влада. Так звані «екологічні» справи мають досить широке предметне поле. Умовно їх можна поділити за більш вузькою класифікацією, наприклад, справи щодо шумового забруднення до яких можна віднести скарги на шум аеропортів (*Powell* та *Rayner* проти Сполученого Королівства (скарга №9310/81), *Natton* проти Сполученого Королівства (скарга № 36022/97) Постанова Великої палати від 08.07.2003 р.), скарги від сусідів (шум від сусідніх клубів – *Mogeno Gomez* проти Іспанії (скарга №4143/02), шум від автодорожньої траси, що утворилась на вулиці позивача – *DEÉS* проти Угорщини (скарга № 2345/06), сусідство з вугільною шахтою – *Dubetska* та інші проти України (скарга № 30499/03) – порушення ст. 8 Конвенції; промислове забруднення, що призвело до погроз здоров'ю людини – сусідство з вугільною шахтою, що призвело до значного погіршення здоров'я – *Dubetska* та інші проти України (скарга № 30499/03), забруднення навколишнього середовища заводом з переробки шкіри, що призвело до хронічних захворювань – *Lopez Ostra* проти Іспанії (скарга № 16798/90), *Fadeyeva* проти Росії (скарга № 55723/00), *Taşkın* та інші проти Туреччини (скарга №46117/99) – порушено ст. 8 Конвенції; знеліснення та містобудування – *Hamet* проти Бельгії (скарга №21861/03); пасивне паління – *Florea* прот Румунії (скарга № 37186/03) – порушено ст. 3 Конвенції та інші сфери, пов'язані з екологічними правами людини.

Як бачимо, значення екологічного права та екологічних прав як таких, як в Україні, так Європейському Союзі, і в міжнародних відносинах в ціло-

му, з кожним роком стає все більш вагомим, адже, це є тим без чого, по суті, взагалі не може існувати людина, бо чисте повітря, вода, їжа. Це мінімум для здорового і повноцінного існування людини, а яким може бути існування без такого мінімуму? – Ніяким! Отже, міжнародні екологічні права потребують якомога глибшого та галузевого вивчення для більш правомірного їх застосування з метою захисту кожної людини на Землі.

Література:

1. Анакіна Т. М. Особливості політики Східного партнерства у контексті європейської інтеграції України // Європейський Союз і Україна: особливості взаємовідносин на сучасному етапі (Серія «Наукові доповіді»; вип. 1). – Х.: Оберіг, 2012. – С. 48–61.
2. Гетьман А. П., Костицький В. В. Екологічні права людини в національній і міжнародній правовій доктрині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Проблеми законності. – 2013. – Вип. 124. – С. 68–80.
3. Андрусевич А. О. Захист екологічних прав людини у практиці Європейського Суду з прав людини // Вісник екологічної адвокатури. – 2000. – № 12. – С. 18–31.
4. Акментина О. Г. Правове регулювання відносин в сфері довкілля в Європейському союзі та в Україні // За заг. ред. к.е.н. В. Г. Дідика. – К., 2007. – 279 с.
5. Європейське право навколишнього середовища / Навчальн. посіб./ За ред. М. М. Микієвича, Н. І. Андрусевич, Т. О. Будякова. – Л., 2004. – 256 с.
6. Шевчук С. Судовий захист прав людини: практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. – Вид. 2 – е, випр., допов. – К.: Реферат, 2007. – 848 с.
7. Шемшученко Ю. С. Теоретические проблемы гармонизации законодательства Украины с европейским правом // Проблемы гармонизации законодательства Украины и стран Европы / Под общ. ред. Е. Б. Кубко, В. В. Цветкова. – К.: Юринком Интер, 2003. – С.35–42.
8. Шпарик Н. Рішення ЄСПЛ як джерела екологічного права. – Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2016. – Вип. 62. – С. 160–168.
9. Конституція Португалії 1976 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.constituteproject.org/constitution/Portugal_2005.pdf
10. Конституція Іспанії 1978 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/LAW/SPAIN.HTM#211>
11. Яковюк, І. Права людини в Європейському Союзі: загальнотеоретичний аналіз // Вісник Акад. правових наук України. – 2009. – № 1(56). – С. 55–64.

Науковий керівник: Анакіна Т. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ПРИРОДИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

В умовах розвитку світової економіки та глобалізаційних процесів важливу роль відіграють транснаціональні корпорації як учасники міжнародних відносин. На сьогодні транснаціональні корпорації мають величезні економічні можливості, які іноді перевищують економічний потенціал деяких країн. Вагомий вплив на міжнародній арені ТНК обумовлюється їх контролем у сфері фінансів, робочої сили, природних ресурсів, новітніх технологій та інноваційної діяльності.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що різноманітність ТНК за організаційно-правовою формою, сферами та методами діяльності ускладнює процес дослідження їх правового статусу, а також вироблення уніфікованих підходів до визначення юридичної природи транснаціональних корпорацій.

Розвиток міжнародного співробітництва забезпечує інвестиційну привабливість держав, в тому числі тих, що розвиваються. Високотехнологічне виробництво та використання ноу-хау сприяє науково-технічному розвитку зазначених країн. Однак, незважаючи на те, що ТНК є головним двигуном прогресу, результати їх діяльності можуть мати негативний характер. Такими проблемами є, зокрема: можливість встановлення економічної, або, навіть, політичної залежності держави від ТНК; витіснення місцевих компаній та монополізація ринків збуту; ухилення від оподаткування завдяки використанню транснаціональної структури; використання екологічно небезпечних методів виробництва та інші [1, с. 3]. Більш того, транснаціональні корпорації можуть порушувати права людини, а відсутність належного міжнародно-правового регулювання унеможливорює притягнення їх до відповідальності.

Транснаціональні корпорації, функціонуючи на території багатьох країн, не підпадають під юрисдикцію окремої держави. Тому важливе значення має врегулювання правового статусу ТНК на рівні міжнародного правопорядку. Визначення правового статусу транснаціональних корпорацій було предметом численних наукових праць таких вчених як: Л. П. Ануфрієва, М. М. Богуславський, Д. Л. Лисенко, А. Г. Богатирьов, Б. І. Осмінін та інші.

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

У зв'язку з активною участю ТНК у міжнародних економічних відносинах термін «транснаціональна корпорація» часто використовується у правовій та економічній літературі. Однак на сьогодні сталого визначення даного поняття немає. Так, за визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), транснаціональні корпорації – це корпоративні або некорпоративні підприємства, що складаються з материнського підприємства та його закордонних філіалів [2, с. 245].

Крім того, була спроба дати визначення ТНК під час підготовки проекту Кодексу поведінки транснаціональних корпорацій в рамках ООН. Зокрема, соціалістичні країни та країни, що розвиваються пропонували розглядати ТНК як підприємство, що має свої відділення у двох і більше країнах незалежно від юридичної форми і галузі їхньої діяльності. У свою чергу, колеги західних країн наголошували на тому, що ТНК – це будь-яке державне, приватне або змішане підприємство. Тобто таке, що має універсальний характер.

Дослідивши наукові праці та наведені вище визначення, під ТНК варто розуміти підприємство, незалежно від форми власності, сфери діяльності та країни походження, включаючи державні, приватні та змішані, яке має материнську компанію та закордонні філіали у двох і більше країнах.

Головними критеріями транснаціональної корпорації за методологією ЮНКТАД є:

- наявність підрозділів у двох і більше країнах, незалежно від юридичної форми та сфери діяльності;
- контроль активів закордонних підрозділів – частка акціонерного капіталу в дочірньому підприємстві, що належить материнській компанії в іншій країні становить 10% і більше (або еквівалент для некорпоративних підприємств) [2, с. 245].

Крім того, варто зазначити, що транснаціональні корпорації повинні мати єдиний центр прийняття рішень, який визначає стратегію розвитку як ТНК в цілому, так і окремих підрозділів в різних країнах.

Важливим аспектом при визначенні правового статусу ТНК постає питання міжнародної правосуб'єктності, яке є предметом дослідження багатьох правознавців.

На думку Д. Л. Лисенка, транснаціональні корпорації на сьогодні не є суб'єктами міжнародного права у зв'язку з тим, що на даний момент немає міжнародно-правових актів, які б встановлювали права та обов'язки ТНК [1, с. 26]. В той же час, автор звертає увагу на можливість набуття ТНК між-

народної правосуб'єктності в майбутньому у разі встановлення таких норм.

Однак, Х. В. Кметик зазначає, що в міжнародному праві немає перепон для появи ТНК як суб'єкта права. Аргументом на користь міжнародної правосуб'єктності ТНК є міжнародне економічне та торговельне право. Але правосуб'єктність ТНК є похідною та функціональною, тому що надається від держави або міжнародних організацій та діє з метою реалізації важливих економічних завдань [3, с. 7].

На мою думку, сама по собі транснаціональна корпорація не є суб'єктом міжнародного права, тому що вона безпосередньо не вступає у відносини з іншими суб'єктами. Міжнародною правосуб'єктністю наділені структурні підрозділи ТНК, які діють в межах відповідної держави і як національні юридичні особи можуть вступати у міжнародно-правові відносини.

Наступним аспектом є питання відповідальності ТНК. Уряди багатьох держав, що розвиваються пропонують податкові пільги та субсидії ТНК з метою їх залучення у розвиток економіки та науково-технічного прогресу країни. Однак крім позитивних моментів, діяльність транснаціональних корпорацій може завдавати значної шкоди громадянам, що виражається у різноманітних правопорушеннях від екологічних збитків до неналежних умов праці.

Проблемним питанням є притягнення транснаціональних корпорацій до відповідальності. У випадку порушення права приймаючої держави, її національне законодавство не може поширюватись на материнську компанія. В свою чергу, держава місцезнаходження материнської компанії не має юрисдикції над діями дочірніх підприємств, розташованих закордоном [4, с. 5]. Таким чином, національне право ні держави місцезнаходження материнської компанії, ні приймаючої держави не має можливості ефективно притягнути ТНК до відповідальності за порушення прав людини.

В науці існують різні концепції притягнення транснаціональних корпорацій до відповідальності.

В англо-американській правовій системі діє доктрина «проникнення за корпоративний імунітет», яка передбачає накладення стягнень не на дочірні компанії, а безпосередньо на контролюючі органи ТНК. Тобто суди визнають, що компанія не є відокремленим суб'єктом права від контролюючого її органу і можуть накласти стягнення безпосередньо на майно акціонерів. Однак, дана доктрина діє лише у випадках доведеності домінування материнської компанії.

Також варто звернути увагу на доктрину єдиного економічного суб'єкта господарювання, відповідно до якої філії або інші підрозділи та материнська компанія розглядаються як єдине ціле. Тому заборони та стягнення застосовуються не лише до підприємства, що здійснило порушення, а й до інших підприємств єдиного суб'єкта господарювання, які отримали відповідні переваги. В даному випадку притягнення до відповідальності здійснюється на підставі критерію економічної єдності.

Однак, незважаючи на прецеденти притягнення транснаціональних корпорацій до відповідальності, не можна констатувати сталого поширення на них норм міжнародного права.

Таким чином, для визначення правового статусу транснаціональних корпорацій важливе значення має закріплення критеріїв ТНК та вирішення питання щодо міжнародної правосуб'єктності. Ці аспекти безпосередньо стосуються питання притягнення корпорації до відповідальності за порушення міжнародного права в сфері прав людини. Крім того, слід приділити увагу питанню створення міжнародного механізму притягнення ТНК до відповідальності, який повинен мати юрисдикцію щодо розгляду спорів за участю транснаціональних корпорацій.

Література:

1. Лысенко Д. Л. Проблема правового статуса транснациональных корпораций: международно – правовые аспекты: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юр. наук: спец. 12.00.10 «Международное право»/ Д. Л. Лысенко. – М., 2003. – 34 с.
2. World Investment Report 2007: Transnational Corporations, Extractive Industries and Development. – UNCTAD, United Nations. New York and Geneva, 2007. – 294 с.
3. Кметик Х. В. Міжнародно – правові проблеми функціонування транснаціональних корпорацій [Текст]: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.11 «Міжнародне право»/ Х. В. Кметик. – Х., 2010. – 20с.
4. Нагапов С. Л. Привлечение к ответственности транснациональных корпораций за нарушение норм международного права в области прав человека: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юр. наук: спец. 12.00.10 / С. Л. Нагапов. – М., 2011. – 26 с.

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ПРАВ АВТОРІВ ТА ВЛАСНИКІВ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ

Постійний науково-технічний прогрес у світі є критерієм потужного економічного розвитку та покращення суспільного благополуччя сучасного людства. Тому, програмне забезпечення, яке з плином часу постійно вдосконалюється, є одним з тих об'єктів інтелектуальної власності, який часто може використовуватися неправомірно.

Поняття інтелектуальної власності є узагальнюючим і поділяється на авторське право, суміжні права та право промислової власності. Яке ж право можна застосувати для охорони прав авторів та власників комп'ютерних програм? Відповідь на це питання шукали В. С. Дмитришин, Ю. І. Плотніков, Ю. С. Атаманова, Є. П. Гаврилов, К. В. Єфремова, Д. Жубанов, О. Р. Полегенька та інші. Цілком слушно зазначає К. В. Єфремова, що до інновацій входять також комп'ютерні програми, якщо їхній рівень відповідає критерію новизни з формальною фіксацією сутності, але постає питання про віднесення їх до об'єктів авторського права чи об'єктів промислової власності [1].

Серед міжнародних угод, що мають універсальний характер та приділяють увагу зазначеним питанням, можна виділити: Всесвітню (Женевську) конвенцію про авторське право від 6 вересня 1952 року, Бернську конвенцію про охорону літературних і художніх творів (Паризький акт від 24 липня 1971 року, змінений 2 жовтня 1979 року), Угоду СОТ про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 року.

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів прямо не визначає комп'ютерну програму як об'єкт авторського права, але відповідно до статті 10 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності «комп'ютерні програми у вихідному або об'єктному коді охороняється подібно до охорони, що надається літературним творам за Бернською конвенцією (1971)». Аналогічні позиції висвітлені на регіональному рівні, а саме у статті 1 Директиви Ради Європейського співтовариства про правову охорону комп'ютерних програм від 14 травня 1991 року, а також на національному рівні у статті 433 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року та статті 18 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року.

---

¹ Студент 5 курсу Відділення для підготовки фахівців для ДСАНціонального юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Подібним режимом охорони користуються не тільки в Україні, але і у всьому Світі. Такий вибір на користь авторського права був зроблений або через те, що по своїй суті програма є текстом, який формально підпадає під ознаки літературного твору, оскільки і рядки літературного твору, і рядки комп'ютерної програми автор поновлює символами-літерами або символами-операторами, а також через схожість творчого процесу; або тому, що така охорона може здійснюватися автоматично та має довгий строк дії (протягом усього життя автора і 70 років після його смерті) [2]. Але, Д. Жубанова зазначає, що порівняння комп'ютерної програми із літературними творами є не зовсім коректним, оскільки, на відміну від літературних творів, текст комп'ютерної програми у вигляді вихідного чи об'єктного кодів не має самостійної цінності без застосування та сприйняття тексту програми за допомогою комп'ютера [3].

Як видається, такий спосіб охорони комп'ютерних програм не є надзвичайно вдалим, оскільки головною догмою авторського права є те, що воно охороняє лише форму витвору (тобто текст програми – вихідний код, який написаний на одній з мов програмування і доступний для сприйняття), а спосіб, метод, алгоритм, послідовність дій, функціональність принципово залишаються поза межами регулювання авторським правом. Саме через це авторське право, наприклад, не поширюється на одяг, воно також не заборонить іншим людям готувати страви за вашими рецептами тощо.

Отже, чи можна зробити висновок, що є можливість повністю скопіювати ідею, алгоритм, функціональність програми, обравши при цьому інший спосіб викладу вихідного коду і таким чином обійти авторське право? Насправді, якщо зважати на основні положення авторського права, то так. Тому, на мою думку, вдалою є судова практика Сполучених Штатів Америки щодо вирішення таких спірних питань. Як зазначається у рішенні по справі Apple, Inc. проти Franklin Corp. 1983 року, що авторське право поширюється на команди у вигляді об'єктних та вихідних кодів, хоча охорона команд є функціональністю, яка не може принципово регулюватися авторським правом. Також, у справі Whelan Assocs., Inc. проти Jaslow Dental Laboratory, Inc. 1986 року, суд визнав, що якщо вихідний код і не був скопійований, то навіть запозичення структури та послідовності організації комп'ютерної програми вважається порушенням авторського права.

Таким чином, можна однозначно стверджувати про надзвичайно специфічну природу комп'ютерної програми, яка дещо відрізняється від природи інших об'єктів авторського права. Цілком очевидно, що таке отождолення програм з літературними творами створює ймовірність посягань на особис-

ті немайнові та майнові права автора комп'ютерної програми у якій би країні це не відбувалося. Також, видається незрозумілим те, чому суди в різних країнах намагаються начебто «притягнути» авторське право на регулювання різних спірних ситуацій, які, в свою чергу, не мають жодного відношення до порушення міжнародно-правових норм з охорони авторських прав.

Отже, для того щоб максимально захистити права автора програми, брати активнішу участь у міжнародному співробітництві та сприяти економічному зростанню, необхідно здійснювати їх комплексний захист з використанням засобів патентного права та запроваджувати міжнародні системи реєстрації комп'ютерних програм.

Література:

1. К. В. Єфремова «Правова природа комп'ютерної програми як об'єкта інноваційних відносин». [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2012/06/%D0%9A-%D0%92-%D0%84%D1%84%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>

2. О. Р. Полегенька «Правова охорона комп'ютерної програми як об'єкта авторського права». [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/Chaau/2012-1/12pogoap.pdf

3. Жубанов Д. «Яку форму правової охорони обрати для комп'ютерної програми» / Д. Жубанов, Є. Стогній // Інтелектуальна власність. – 2003. – № 9.

Науковий керівник: Чевичалова Ж. В., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Д. С. Косінова¹

ДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ

Однією з найбільш складних, і в той же час цікавих проблем сучасної правової науки є питання взаємодії національного та міжнародного права. Актуальність даної теми зумовлена чималими зусиллями, які докладає Україна для забезпечення національних інтересів у політичній, економічній та соціальній сферах на основі забезпечення свого суверенітету, а також про-

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

цесами глобалізації, що спонукають держави до пошуку гармонічного поєднання національного та міжнародного правового регулювання.

У доктрині існують дві протилежні точки зору щодо взаємовпливу міжнародного та внутрішнього права. Перша група вчених (в більшості це були радянські вчені) стверджували, що між національною системою права та міжнародною немає будь-якої юридичної супідрядності. Вони вважали, що хоча міжнародні договори і сприяють утворенню нових норм і юридичних актів, але при цьому не відбувається перетворення міжнародно-правових актів і норм у національно-правові. Таку позицію виводили з гіпертрофованого розуміння принципів суверенітету і незалежності держав, охороняти які, на думку цих вчених, і покликане міжнародне право.

Інша група науковців (цим шляхом іде зарубіжна доктрина і сучасна вітчизняна практика) вже давно різною мірою визнають пріоритет міжнародного права над внутрішнім законодавством. Ця точка зору обґрунтовується значимістю і особливою соціальною цінністю міжнародного права в сучасному світі, яке втілює найбільш досягну в нашу епоху ідею справедливості. Не випадково основоположні документи з прав людини, якими керуються всі демократичні держави, мають своїм джерелом міжнародне право. Переборюючи державний егоїзм, міжнародне право розробляє основи гуманізації збройних конфліктів, роззброєння, справедливого користування ресурсами нашої планети тощо. Розмежування міжнародного і внутрішньодержавного права може лише заподіяти непоправну шкоду будь-якій державі.[1, с. 23,24]

Існує 2 основних концептуальних підходи до співвідношення національного та міжнародного права:

- 1) моністична теорія – говорить про єдність правових систем національного та міжнародного права;
- 2) дуалістична теорія – говорить про окреме існування цих правових систем.

Намагаючись дати юридичну кваліфікацію співвідношенню міжнародного і національного права, визначити пріоритет першого чи другого, прихильники монізму і дуалізму тим самим зміщують акценти дискусії, що у практичному плані зводиться до обрання найбільш ефективного механізму взаємодії міжнародного і національного права як двох окремих систем у тій специфічній ситуації, коли предметом відповідних міжнародних зобов'язань держави є питання внутрішньодержавних правовідносин.

При цьому, видається, що така взаємодія характеризується наступним:
– забезпечення ефективної взаємодії національного законодавства і практики з міжнародним правом – вияв доброї волі національного парламенту;

– національні органи влади вільні у виборі конкретних шляхів забезпечення такої взаємодії;

– міжнародні зобов'язання не впливають на верховенство національного закону у внутрішньодержавній сфері, так само як національний закон не здатний вплинути на обов'язковість зобов'язань держави у міжнародних відносинах.

Саме така характеристика взаємодії міжнародного і національного права обумовлює пошук найбільш ефективних шляхів її забезпечення. Їх очевидний плюралізм забезпечує наукову цінність порівняльно-правових досліджень такого досвіду у різних країнах [2, с. 120].

Як визначає Оніщенко Н., міжнародне і внутрішньодержавне право – це дві системи однієї соціальної дійсності, обидві мають ряд близьких властивостей, рис, виступають як внутрішня єдність більш високої системи – права як загально-соціального явища [3, с. 30].

Проте це не означає, що ці правові системи (які існують у конкретно історичній дійсності) є тотожними. Безумовно, вони мають загальні характеристики, але між ними є і відмінності, які визначаються економічними, соціальними і політичними структурами тієї чи іншої країни, а також рівнем культури, традиціями, національними, демографічними факторами тощо.

Деякі з цих факторів справляють вирішальний вплив на властивості правових систем, інші надають їм лише особливого «колериту» або свідчать про особливий стиль.

У нашій країні протягом багатьох років, на жаль, з відомих причин, дослідники проблеми співвідношення внутрішньодержавного і міжнародного права часто ототожнювали право і законодавство. Розуміння права суто як системи норм спрощує співвідношення між внутрішньодержавним і міжнародним правом і, крім того, штучно звужує сферу їх взаємодії. Таке розуміння права не дозволяє розкрити взаємозв'язок міжнародних і внутрішньодержавних правовідносин, а також ролі правосвідомості. Тому для аналізу права важливо, щоб його суто правовий зміст не звужувався. Це важливо і для того, щоб можна було виявити, чому між внутрішньодержавним та міжнародним правом встановилися і встановлюються певні зв'язки [3, с. 31].

На мою думку, існують такі відмінності між міжнародним та національним правом:

– за суб'єктами: у міжнародному праві – передусім це держави, нації, міжнародні організації, у національному праві – юридичні та фізичні особи;

– для суб'єктів національного права характерні відносини підпорядкування, управління, для суб'єктів міжнародного права – відносини рівності та співробітництва;

– у національному праві норми права створюються національними органами державної влади, у міжнародному праві – створюються самими суб'єктами.

Пошук і забезпечення ефективного співвідношення норм міжнародного та внутрішнього права є альфою і омегою у вирішенні актуального завдання гармонійного розвитку держав та їх правових систем, а також збільшення якісного рівня міжнародної співпраці. В цьому контексті фундаментальним документом для розвитку міжнародно-правових відносин та формування зовнішньої політики є, звичайно, Конституція України, норми якої щодо положення про дію міжнародних договорів збагачують зміст правової системи держави принципами, котрі чітко відображають досягнення світової цивілізації в міжнародному праві. Цей факт реально сприяє зміцненню суверенних прав України та підвищує її авторитет у світі як країни, яка впевнено стоїть на демократичному шляху розвитку.

Разом з тим слід зазначити, що конституції ряду держав взагалі обходять питання про включення міжнародно-правових норм у національне законодавство (Польща, Словаччина, Чехія, Швеція, Японія), що не заважає їм займати гідне місце в у демократичній спільноті. В Україні, однак, це питання залишається ще достатньо гострим, оскільки тлумачення положень ст. 9 Конституції України свідчить, що міжнародні договори можуть стати частиною національного законодавства лише при дотриманні певної умови, тобто тільки тоді, коли згода на їх обов'язковість надана Верховною Радою України, а це останнім часом постійно залежить від політичної ситуації в країні.

«Межа між правом державним і міжнародним публічним правом в особливому характері інтересів, які вони охороняють, народних і міжнародних, в особливій властивості юридичного зв'язку, яка встановлюється тим і іншим правом між їх відповідними носіями (закони, договори) і, нарешті, у відмінності їх суб'єктів (носіїв)», – відмічав професор Казанський.

Сьогодні не менш актуальним є і його ж вислів – «Зрозуміло, що постанови міжнародного права та постанови права внутрішньодержавного повинні перебувати у злагоді між собою. Внутрішньодержавне право не може суперечити міжнародному. Якщо ж подібні протиріччя виявляться – держава зобов'язана усунути їх, узгодити свої внутрішні порядки з обов'язковими для нього началами права народів». Важливо відзначити, що ця точка зору, відповідно до якої міжнародне право має пріоритет по відношенню до національного, знаходить підтримку і у сучасній правовій доктрині України [4, с. 160, 161].

Чим більше держава залучена до системи міжнародних відносин, тим більше вона залежить від міжнародного співтовариства, тим більше стає відкритою правова система цієї держави для безпосередньої дії міжнародного права і тим більшою є вірогідність того, що ця держава визнає пріоритет міжнародного права. У зв'язку із цим держави, які орієнтують свою економіку на світовий ринок і мають незначну стратегічну вагу або відчувають гостру нестачу в інвестиціях, ретельно узгоджують своє національне законодавство з міжнародним правом або визнають пріоритет міжнародного права і допускають його безпосередню дію у національній сфері, щоб викликати до себе довіру й отримати захист світової спільноти. Інакше виглядає справа з наддержавами. Останні у багатьох міжнародних питаннях мають вирішальний голос і ведуть діалог із міжнародною спільнотою «на рівних». Це значною мірою і визначає ставлення таких країн до міжнародного права як до права, яке не можна ігнорувати, але й повністю підпорядкуватися якому й орієнтувати на яке свої національні правові системи також не варто.

Безумовно, малі держави і наддержави неперівнянні за силою. Але коли невелика країна строго виконує свої міжнародно-правові зобов'язання, вона тим самим ідентифікує себе зі світовим співтовариством. Так що навіть наддержави змушені рахуватися з ними, оскільки відкрито порушити право малої держави означає порушити порядок світової спільноти.

Вищезазначена залежність є не юридичною, а фактичною. Юридично ні система міжнародного права, ні система національного права не зумовлюють дійсності одна одної як систем. Вони можуть лише визнавати або не визнавати у своїх сферах окремі норми одна одної[5, с. 179].

Можна зробити висновок, що незважаючи на велику кількість наукових праць з приводу співвідношення міжнародної та національної правових систем, неможливо знайти єдність у поглядах науковців. Це, зокрема, стосується питання практики застосування норм міжнародного права у національних правових системах та імплементації в неї міжнародних норм. На сучасному етапі практики та доктрини різниця між моністичною та дуалістичною теоріями пом'якшується на користь дослідження механізмів взаємодії міжнародної та національної правових систем.

Література:

1. Теліпко В. Е., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право: Навч. посіб./ За заг. ред. Теліпко В. Е. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 608 с.

2. Соловйов О. В. До питання про співвідношення та взаємодію національного і міжнародного права // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – №3 (16). – С. 118–123.

3. Оніщенко Н. Співвідношення внутрішньодержавного і міжнародного права: наукові реалії сьогодення // Вісник Національної академії правових наук України. – 2015. – №1 (80). – С. 29–36.

4. Андрєєва І. В. Взаємодія норм міжнародного права і національної правової системи в контексті міжнародних прав людини за позиціями П.Е. Казанського [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/217/Andreeva_vzaemodiya_norm.pdf;jsessionid=6E030F0A2CD8D32DFB3B70CF7E7A609B?sequence=1

5. Іванченко О. Способи узгодження норм національного права з нормами міжнародного права // Юридичний вісник. – 2013. – №2. – С. 178–182.

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. В. Кравченко¹

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ БІЖЕНЦІВ

В умовах загострення збройних конфліктів у різних частинах світу зростає актуальність вирішення проблем, пов'язаних зі становищем мирного населення, загроза життя якого стає критично високою. Історично ця проблема, мабуть, привернула до себе ретельну увагу починаючи з Першої світової війни та наслідків до яких вона призвела. Глобальні територіальні зміни, розпад Російської та Османської імперій, нацистське панування у Німеччині потягнули за собою масові переселення населення, статус якого на нових місцях його проживання жодним способом не регулювався.

Вперше поняття «біженець» було надано Угодою про видачу посвідчень особи російським і вірменським біженцям у 1926 р. Воно визначало цю категорію осіб такими, які мають відповідне походження, але не користуються або більше не користуються захистом свого уряду і не набули іншого громадянства. Значним досягненням у вирішенні цього питання стало утворення Лігою Націй у 1930 р. Міжнародної організації у справах біженців.

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Після Другої світової війни світ зіткнувся з безліччю негативних наслідків, зокрема й кількість осіб, які з тих чи інших причин потребували притулку стала катастрофічною. Реакцією ООН стало створення нового органу – Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, який існує й досі, а згодом у 1951 р. прийняття Конвенції про статус біженців. Цей акт міжнародного законодавства встановив, яка особа може набувати статус біженця. Визначення наведене у цьому документі зазначало, що дія Конвенції могла бути застосована лише щодо осіб, які були жертвами подій до 1 січня 1951 р. Доволі очікувано, що таке формулювання не могло б задовольняти потреби реалій універсально та довгостроково, тому у 1967 р. Конвенція була доповнена Протоколом, який встановив, що біженцем є особа, яка в силу певних, цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних переконань, перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни внаслідок таких побоювань, і не має певного громадянства, знаходиться поза країною свого попереднього проживання не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань.

Дослідження правових питань пов'язаних з статусом та захистом біженців є предметом праць багатьох вчених як світу, так і України. Зокрема, на міжнародному рівні такі наукові пошуки здійснювали Дж. Вернант, Л. Горденкер, А. Грал – Мегсен, Я. Макдональдс, Г. Меландер, П. Нобель, Г. Стенберг, Х. Хаковірт, Л. Холборн та ін. Серед вітчизняних вчених можна виділити праці Л. А. Галенської, В. І. Потапова, А. Ю. Ястребової, М. В. Буроменьського, М. О. Баймуратова, О. І. Піскуна, В. І. Новіка, О. А. Малиновської та ін.

Хоча юридично закріплене у Конвенції про статус біженців та протоколі до неї визначення є дуже вузьким, фактично міжнародно-правовим захистом користуються також і особи, що є біженцями *de facto*. Вчені Д. В. Іванов та М. О. Бобринський такими вважають біженців, підмандатних Управлінню Верховного комісара ООН у справах біженців, шукачів притулку, внутрішньо переміщених особи, апатридів, біженців за Конвенцією, що регулює окремі аспекти проблеми біженців у Африці, прийнятій у рамках Організації Африканської Єдності (за межами території дії цієї Конвенції), та Картахенською декларацією 1984 р., біженці, які рятуються від викликаних людською діяльністю та стихійних лих, а також палестинські біженці, які входять до компетенції Близькосхідного агентства ООН для допомоги палестинським біженцям і організації робіт. Джерелами регулюван-

ня правового статусу осіб, які de facto користуються міжнародним захистом, є резолюції Генеральної Асамблеї ООН і Економічної та соціальної ради ООН, висновки Виконавчого комітету Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, а також інші документи рекомендаційного характеру Управління Верховного комісара ООН у справах біженців та Близькосхідного агентства ООН для допомоги палестинським біженцям і організації робіт, акти органів регіональних міжнародних організацій (Ради Європи, Африканського Союзу). На них також поширюються окремі положення міжнародних договорів про статус біженців та універсальних міжнародних угод у сфері захисту прав людини [3].

На сучасному етапі, слід звернути увагу, що норми міжнародного права, які становлять основу охорони та визначення статусу біженців є доволі різноманітними та непорядкованими. Деякі вчені, такі як Ю. Путцер і В. Таргонскене, виділяють їх як окрему галузь міжнародного публічного права[4].

Думки науковців щодо визначення статусу біженців у багатьох випадках сходяться на тому, що в першу чергу вони є людьми, яким належать усі права та свободи, закріплені у міжнародно – правових нормах. Додатковий захист таких категорій осіб з боку світового співтовариства ґрунтується на їх уразливому стані, викликаному ситуацією в якій вони опинилися. Переважно, біженцями є особи, які з тих чи інших причин, не з своєї вини, втратили ту підтримку з боку держави, громадянами якої вони є або були. Таким чином, вони, на відміну від людей, які не мають належності до груп, що потребують додаткового захисту та користуються своїми правами у повному обсязі, стають у нерівне положення з ними. Яскравим прикладом може стати стаття 12 Конвенції про статус біженців. Мова в ній йде про те, що такі особисті права людини, як право на шлюб, повинні охоронятися та визнаватися не лише тією країною, в якій він був укладений. У випадку ж коли законодавство держави, у якій проживає на даний момент особа, потребує формальностей, то вони мають бути дотримані.

Взагалі, виникнення в особи статусу біженця дуже тісно пов'язано з додержанням прав людини у країні його походження. Таким чином, належний рівень забезпечення прав людини у всьому світі значно знизив би чисельність осіб, які ставали б частиною вищезгаданої групи. Мабуть, найкращим виходом з ситуації порушення прав і свобод людини певною державою є їх добровільне поновлення саме не за рахунок отримання особою статусу біженця на території іншої держави, а їх визнання в країні походження. Така добровільна репатріація має своєю перевагою те, що лише у державі, де

раніше проживала особа їй простіше всього буде адаптуватися та вести повноцінне життя. Така процедура представляє собою тристоронню угоду між Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців, країною притулку та країною походження біженців [5].

Міжнародне публічне право та правові норми, які закріплюють міжнародно-правовий захист біженців у своїй взаємодії потребують ретельного розмежування права притулку та принципу відмови від примусової репатріації (принцип non-refoulement). Право притулку включає у себе та уточнюється за допомогою принципу non-refoulement, який становить основу міжнародно-правового захисту біженців. Він закріплений нормою частини четвертої статті 45 IV Женевської конвенції та передбачає те, що особа яка знаходиться під захистом, ні в якому разі не може бути передана до країни, де вона могла б боятися переслідувань у зв'язку зі своїми політичними та релігійними переконаннями. Важливим є факт незаконного, такого, який порушує загальні підвалини захисту прав людини, переслідування.

Привертає увагу також те, що не існує єдиного механізму міжнародно-правового захисту біженців. Це викликано тим, що хоча й документи видані ООН регулюють загальні положення цього питання, конкретизацію вони повинні знаходити у законодавстві конкретних держав.

Д. В. Іванов звертає увагу на велику кількість нормативно-правових актів як регіонального, так і універсального характеру. Великою проблемою захисту прав біженців виникає при імплементації цих норм у законодавство окремих держав, часом їх суперечності та неповність змісту. Виходячи з цього, науковець доходить висновку про те, що «необхідна розробка нового універсального всеохоплюючого договору (на кшталт Конвенції ООН з морського права 1982 р.), який регламентуватиме всі аспекти правового статусу біженців із урахуванням досвіду регіональних угод і документів рекомендаційного характеру, яким слід надати юридично обов'язкову силу» [7].

В Україні захист біженців регулюється Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». Згідно з ним біженцем є особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї

внаслідок зазначених побоювань. Таке визначення за змістом є тотожним до того, яке надається у Протоколі до Конвенції про статус біженців. Законодавець імплементує міжнародно-правові норми таким чином, що іноземці та особи без громадянства, яких визнано біженцями іншими державами – учасницями Конвенції про статус біженців 1951 р. і Протоколу щодо статусу біженців 1967 року і які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, крім випадків, установлених Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Закріплено також право таких осіб відмову від примусової репатріації та право отримати проїзний документ або документ на виїзд закордон, за відсутності в них такого, в порядку встановленому Українським законодавством. Тобто норми права про захист біженців на території України можна вважати цілком відповідними та респондуючими відносно прийнятих Україною міжнародно-правових зобов'язань з цього питання.

Тобто, хоча й у міжнародному праві існує велика кількість актів, які регулюють захист та правовий статус біженців, їх дієвість не є достатньо високою через те, що не існує єдності положень, що закріплені ними. Доцільно створити такий акт, який би врегулював загалом усі питання пов'язані з їх правовим статусом та захистом таких осіб, створив би єдине для всього міжнародного права визначення поняття «біженець», але наразі така ідея, скоріше за все, є утопічною. Наразі, увагу треба звернути більше не на розробку законодавства, а створення єдиного, універсального та дієвого правового механізму для всього світового співтовариства, для спрощення процесу набуття такого статусу для осіб, які фактично дійсно потребують такої додаткової допомоги з боку країни, в якій вони опинилися.

Література:

1. Конвенція про статус біженців від 28.07.1951р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_011
2. Протокол щодо статусу біженців від від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_363
3. Иванов Д. В. Правовой статус лиц, ищущих убежище, в современном международном праве / Д. В. Иванов, Н. А. Бобринский. – М. : Статут, 2009. – С. 20–21.
4. Путцер Ю. Источники международного права в контексте права беженцев. Соотношение с национальным правом / Юдит Путцер, Виолета Таргонскене // Практическое руководство по вопросам убежища. – К. : Проект Европейского Союза ТАСИС К1 03–13 UA для Украины, 2005. – С. 16.

5. Refugee Protection: A Guide to International Refugees Law / [Inter-Parliamentary Union]. – Geneva : Inter-Parliamentary Union, 2001. – P. 23–76.

6. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_154

7. Иванов Д. В. Беженцы в современном международном праве / Д. В. Иванов. – М.: Междунар. отношения, 2006. – С. 52–57.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К. Кривуля¹

МИРНИ ЗАСОБИ ВИРШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ

Людство знало чимало випадків вирішення міжнародних конфліктів за допомогою сили. Війни між окремими народами, націями, державами, імперіями були невід’ємною частиною їх історії та у багатьох випадках ставали каталізатором еволюційного розвитку як окремих держав, так і суспільства в цілому. Високою ціною, проте вони сприяли розвитку різних галузей науки, створенню стандартів прав і свобод людини, удосконаленню міжнародного права. Всім відомі слова Цицерона *«Inter arma silent leges»* – *«Під час війни закони мовчать»*, однак за ті тисячоліття, що відділяють нас із Цицероном, змінилися і «правила» війн, їх масштаби, наслідки, способи і, щонайголовніше, було створено механізм їх запобігання.

На сучасному етапі розвитку суспільства відбувається глобалізація, відносини між державами набули системного характеру, багатоманітності, демократичності. Але спори й конфлікти продовжують виникати між державами та іншими суб’єктами міжнародного права. В сучасному суспільстві фактично є два шляхи розв’язання міжнародних конфліктів: мирними засобами та за допомогою силових методів. Застосування сили є негуманним та не вигідним способом розв’язання конфліктів. Людська спільнота на прикладі двох світових воєн та численних заворушень зазнала гіркого досвіду вирішення конфліктів «зброєю». Тому наразі одним з головних принципів міжнародного права є принцип мирного вирішення міжнародних спорів,

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

який покладений в основу існування і стабільного функціонування міжнародного співтовариства.

Найважливішими актами, які закріплюють даний принцип, є Статут ООН та Манільська декларація про мирне вирішення міжнародних спорів 1982 року. У Статуті ООН закріплено перелік способів мирного врегулювання міжнародно-правових спорів, зокрема у ст. 33 зазначається, що сторони, які беруть участь у будь-якому спорі, продовження якого могло б загрожувати підтриманню міжнародного миру та безпеки, повинні передусім намагатися вирішити спір шляхом переговорів, обстеження (слідчими комісіями), посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів або угод чи іншими мирними засобами на вибір.

Манільська декларація 1982 року містить більш широкий перелік таких засобів, зокрема у ст. 5 розділу I зазначається інститут «добрих послуг», за яким до загальних засобів додаються ще й звернення до регіональних домовленостей або органів та добрі послуги.

Слід зазначити, що перелік цих засобів не є вичерпним, сторони можуть обирати й інші мирні способи вирішення спорів та розробляти власні процедури, звісно, не порушуючи при цьому права та інтереси інших держав чи суб'єктів міжнародного права. На сьогодні найпоширенішими засобами врегулювання міжнародних спорів є переговори, посередництво, добрі послуги та міжнародний арбітраж.

Переговори – найбільш простий, зручний і поширений спосіб вирішення міжнародних спорів. Він передбачає установлення контакту й обмін думками між сторонами конфлікту для досягнення консенсусу, ухвалення взаємовигідного рішення, яким усі сторони були би задоволені. У процесі переговорів обмірковуються можливі альтернативні рішення, що вимагають менших витрат і зусиль. При цьому повинна бути зацікавленість самих сторін, оскільки спрямованість на позитивний результат має бути взаємною. Також переговори дають можливість усунути небажане втручання у спір третьої сторони. Мають переговори і певні недоліки: більш сильна сторона має можливість здійснювати тиск на слабшу сторону; переговори можуть завершитися безрезультатно; досягнута домовленість може бути юридично необов'язковою.

Добрі послуги та посередництво – це мирні засоби вирішення міжнародних спорів з допомогою третьої сторони. Дані засоби передбачені Гаазькими конвенціями про мирне вирішення міжнародних спорів 1899 і 1907 років, у яких зазначається, що добрі послуги та посередництво мають надавати держави, не причетні до спору. Третя сторона може надавати добрі послуги або посередництво з власної ініціативи або на прохання однієї або

кількох сторін у спорі. Добрі послуги або посередництво мають «виключно значення поради та не можуть вважатися обов'язковими».

Метою добрих послуг є налагодження контактів між сторонами у спорі для того, щоб підштовхнути їх розпочати переговори. Сторона, що надає добрі послуги, не повинна брати участі у переговорах та впливати на їх перебіг. Посередництво включає більш активну участь третьої сторони. Його метою є досягнення примирення між сторонами. Посередник може брати участь у переговорах, активно впливати на їх хід, вносячи пропозиції по суті спору.

Міжнародний арбітраж – це третейський суддя розв'язання спорів між державами, створений на основі угоди сторін, рішення якого мають для них обов'язкову силу. Арбітражний розгляд справи дає сторонам конфлікту можливість установити порядок розгляду справи. Склад арбітражу (один суддя-арбітр або кілька), порядок його діяльності, а також підлягаючі застосуванню норми права визначаються угодою сторін у спорі, що іменується компромісом. Розрізняють інституціональний (постійний) арбітраж, який здійснюється постійно діючим арбітражним органом та ізольований арбітраж (арбітраж ad hoc), що створюється в силу особливої угоди сторін для розв'язання конкретного спору, не вдаючись до допомоги міжнародних інституцій.

Отже, беручи до уваги історичні події минулого (тай й сучасного, до речі) і керуючись принципом мирного вирішення міжнародних спорів, слід рекомендувати державам та іншим суб'єктам міжнародного права використовувати мирні засоби для розв'язання міжнародно-правових конфліктів заради підтримання миру, правопорядку та дотримання прав і свобод людини і громадянина у світі.

Науковий керівник: Яковюк І. В, д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. В. Крутько¹

МІЖНАРОДНЕ УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ ОДНОСТАТЕВИМИ ПАРАМИ

Проблема усиновлення є актуальною у всьому світі. В цій загальновідомій фразі закладено глибокий сенс: піклуючись про підростаюче покоління,

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ми піклуємося про наше майбутнє. Незважаючи на те, що в нашій країні досить чітко розроблено законодавчу базу щодо захисту прав дітей, кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, є дуже великою. Станом на липень 2012 р. в Україні налічувалося 95 956 таких дітей [1].

Відповідно до ст. 52 Конституції України «утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу». Але чи може держава забезпечити дітей необхідною увагою, турботою і, найголовніше, любов'ю, яка так необхідна дитині? Навіть перебуваючи в інтернатах, дитячих будинках, сиротинцях, діти не позбавляються відчуття незахищеності і відчуженості.

Потреба мати сім'ю, батька і матір – одна з найважливіших потреб дитини. Проте, стаючи самотньою і беззахисною у цьому світі, вона потрапляє у тенета відчуженості і замкненості в собі. У дитини складається враження, що вона одна в цілому світі, і щоб вижити в ньому, вона стає жорстокою і приймає всі правила гри цього суспільства [2].

Сім'я – це головна суспільна ланка, якій мають надаватися необхідні допомога і захист. Майбутнє будь-якої держави нерозривно пов'язане із благополуччям наступних поколінь. Психічне та фізичне здоров'я дітей – запорука розвинутого й перспективного громадянського суспільства. В усіх діях щодо дітей, незалежно від того здійснюються вони державними чи приватними установами, що опікуються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини, – зазначено у Конвенції про права дитини [3]. Основними правами дітей є право на життя; право на ім'я й набуття громадянства; право вільно висловлювати свою думку; право на свободу думки, совісті й релігії; права на особисте життя, сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції, право на освіту, право на відпочинок і дозвілля. Також кожна дитина має право бути захищеною від катування та іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, виду поводження та покарання, незаконного посягання на її честь і репутацію.

В конституціях більшості країн зазначено, що дитина має право зростати в своїй сім'ї. Але часто через деякі обставини діти втрачають своє сімейне оточення, бо не можуть знаходитися в колі сім'ї, так як це суперечитиме їхнім інтересам. В такому випадку дитині має бути забезпечений необхідний догляд шляхом усиновлення або передачі в дитячий будинок.

Згідно із міжнародними принципами права кожна дитина має право на виховання в сім'ї. Пріоритетним є національне усиновлення, але коли уси-

новлення дитини на батьківщині є неможливим, як альтернатива розглядається міжнародне усиновлення.

Згідно із ч. 1 ст. 207 Сімейного кодексу України (СКУ) усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина. Усиновлення дитини провадиться у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя (ч. 2 ст. 207 СКУ) [4].

Отже, усиновлення є формою влаштування дитини у сім'ю шляхом юридичного «заміщення» її сім'ї іншою сім'єю. Основним завданням цього є подолання процесу «відторгнення» дитини з боку суспільства, залучення її до нормального життя, але у складі іншої сім'ї, іноді і під іншим іменем та зі зміненою датою народження (але не більшою ніж 6 місяців, відповідно до ст. 230 СКУ) [4].

Усиновити дитину в будь-якій державі не так легко. Потенційні батьки повинні відповідати критеріям, які забезпечать безпечний і щасливий розвиток прийомної дитини в новій родині. При цьому діти з дитячого будинку мають набагато більше шансів на усиновлення в дитячому віці (за умови відповідного стану здоров'я). Такі високі вимоги з двох сторін призводять до того, що багато сиріт так і залишаються жити в притулках і дитячих будинках.

Гомосексуальні сім'ї в цьому плані набагато менш прискіпливі. Дозвіл на всиновлення дітей в одностатевих сім'ях – явище відносно недавнє, тому в пам'яті таких пар ще надто свіжі спогади, коли поява дитини в їх сім'ї була нездійсненною мрією.

Зараз полеміка про усиновлення одностатевими парами на порядку денному багатьох країн, а в деяких таке усиновлення вже легалізовано. Держава, що приймає подібні закони, штучно створює ситуації, які негативно впливають на дитину і не враховують її прав [5].

Статтею 21 Конституції України закріплено, що усі люди є вільні та рівні у своїй гідності й правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. А стаття 24 Конституції проголошує, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Отже, принцип рівності прав і свобод людини і громадянина є юридичним стандартом та основоположною засадою для усіх видів суспільних відносин, в тому числі відносин з усиновлення.

Чинне законодавство України визначає, що усиновлювачами не можуть бути особи однієї статі (ч.3 ст. 211 СК України).

Питання усиновлення регулюється як національним, так і міжнародним законодавством. 15 лютого 2011 р. Верховна Рада України прийняла Закон

України «Про ратифікацію Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої)», що сприяє запровадженню сучасних правових стандартів у сфері усиновлення з метою максимального врахування найвищих інтересів дитини. Відповідно до ч. 1 ст. 7 Конвенції закон дозволяє усиновлювати дитину:

- а) двом особам різної статі;
- б) які перебувають у шлюбі між собою або які перебувають у зареєстрованому партнерстві, якщо такий інститут існує;
- в) одній особі.

Проте, згідно із роз'ясненням Міністерства юстиції України, зазначена стаття дає право (а не встановлює обов'язок) державам, враховуючи їх національне законодавство, поширювати дію цієї Конвенції на одностатеві відносини [6].

Деякі європейські країни, як і Україна, не легалізували одностатеві шлюби та усиновлення дітей особами однієї статі. Зокрема, законодавство Республіки Польща, як і законодавство України, визначає поняття шлюбу виключно як союз чоловіка і жінки [7].

З положень Конституції Республіки Болгарія також випливає, що одностатеві шлюби не є легалізованими. Так, ч. 1 ст. 46 Конституції Республіки Болгарія встановлює, що шлюбом є вільний союз чоловіка і жінки. Лише офіційний шлюб визнається законним [8].

Деякі зарубіжні країни пішли іншим шляхом. Канада стала четвертою країною в світі, яка легалізувала одностатеві шлюби та усиновлення дітей одностатевими парами. Канадський Закон про шлюби (Civil Marriage Act) містить гендерно нейтральне визначення шлюбу: згідно зі ст. 2 шлюбом визнається законний союз, для цивільних потреб, двох осіб за винятком інших союзів.

Франція стала чотирнадцятою країною в світі і дев'ятою в Європі, яка легалізувала одностатеві шлюби та усиновлення дітей одностатевими парами. Прийнятий 17 травня 2013 р. Закон, який дозволяє шлюб між одностатевими парами №2013–404, надає право укладати шлюб одностатевим парам, що проживають у Франції.

У США правове регулювання усиновлення одностатевими парами здійснюється на локальному рівні. Одностатеві пари мають право усиновлювати дітей в більшості штатів.

Якщо ж одностатеві пари прирівняні до традиційної сім'ї у питанні усиновлення дітей, виходить, що дитина, яка підлягає усиновленню, має великий шанс потрапити в гомосексуальну «сім'ю» в порядку черги на

усиновлення. Але в світі величезне число традиційних сімей, здатних надати оптимальне середовище для росту дитини, чекають своєї черги на те, щоб подарувати тепло і затишок дітям. Навіщо штучно створювати несприятливе середовище для цих дітей в ім'я відстоювання якогось «права» – права протиприродного, бо дітонародження в одностатевій парі не передбачено природою, і це абсолютно очевидно навіть для людини невірноючі.

Численні дослідження вже показали, що в одностатевих союзах ймовірність конфліктів, нестійкості, нестабільності вища, ніж у традиційних сім'ях. Гомосексуальні союзи несуть в собі набагато більше ризику, ніж союз чоловіка і жінки. Зокрема, до такого висновку прийшли співробітники Мексиканського інституту сексуальної орієнтації. Всього вони провели 31 дослідження в різних країнах Європи та Америки: в Бразилії, Голландії, Норвегії, Англії, США, Новій Зеландії, Франції та Австралії. Серед факторів ризику була виявлена велика поширеність споживання наркотиків, більша схильність до насильства між партнерами, до депресії і самогубств.

На мою думку, благополуччя дітей, усиновлених одностатевими парами, піддається більшому ризику, ніж у випадку традиційних подружніх союзів.

В той час, коли Америка вирішує наскільки правомірне визначення шлюбу як союзу між чоловіком і жінкою, Україна все ще вирішує, чи карати за «пропаганду гомосексуалізму».

До цього часу українським парламентом не додано до ознак, за якими можуть дискримінувати, сексуальну орієнтацію. Тому говорити про легалізацію одностатевих шлюбів в Україні передчасно.

Зареєстрований уповноваженими державними органами одностатевий союз – це не фальшива сім'я, а спотворений образ сім'ї, штучно створений, і не має відповідного оригіналу в реальності, так звана «імітація неіснуючого», що абсолютно не відповідає природній концепції шлюбу [9].

З огляду на викладене, кожна країна має право на власний підхід до усиновлення. Якщо частина суспільства в Україні негативно ставиться до ЛГБТ-спільноти, краще не загострювати цю проблему на державному рівні, а зачекати на еволюцію суспільної думки. Адже будь-яке нав'язування державою та органами влади підходів, що не відповідають переконанням більшості населення лише загострює протистояння.

Літератури :

1. Всеукраїнський портал національного усиновлення «Сирітству – НІ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sirostsvy.net/ua/press_centre/news/699.html

2. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда. Серія «Юридичні науки». – 2012. – №2 (3). – С. 96–102.

3. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року). Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789 – XII від 27.02.1991 р. //Зібрання чинних міжнародних договорів України. –1990. – № 1. – С. 205.

4. Сімейний кодекс України від 31.05.2002 р. (у редакції від 04.05.2013 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №21. – Ст. 135.

5. Конституційно – правові проблеми усиновлення одностатевими парами в контексті принципу рівності прав і свобод людини і громадянина [Текст] / Я.К. Товпеко // Часопис Київського університету права. –2014. –№2. –С. 107–110. – Бібліогр. : с. 109–110.

6. Роз'яснення Міністерства юстиції України щодо змін у законодавстві у зв'язку з ратифікацією Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/34711>

7. The Constitution of the Republic of Poland 2 April 1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>

8. Constitution of the Republic of Bulgaria prom. sg 56/13 Jul 1991, Amend. sg 85/26 Sep 2003, sg 18/25 Feb 2005, sg 27/31Mar 2006, sg 78/26 Sept 2006 – Constitutional Court Judgment no. 7/2006, sg 12/6 Feb 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.parliament.bg/en/const>

9. Нарушение прав ребенка при усыновлении однополыми парами в международном праве / О. А. Петрянина //Вісник Ніжегородської академії МВС Росії – 2015. – №4 (32). – С. 167–171.

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. О. Кузьменко¹

МІЖНАРОДНА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІНДИВІДІВ ЗА ЗЛОЧИН ГЕНОЦИДУ

Злочин геноциду є одним з найстаріших злочинів проти людства. Першим злочином проти людства ХХ ст. став геноцид вірмен в Османській імперії. Термін «геноцид» був запроваджений не так давно, а саме у 1943 р. науковцем-правником єврейського походження, фундатором дослідження

---

¹ Студентка 4 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

геноциду Рафалом Лемкіним (*пол.* Rafał Lemkin). У своїй книзі «Основне правило в окупованій Європі» автор мав сумнів щодо того, чи є вдалим цей термін, що не цілком вдало утворений з грецького та латинського коренів, або ж краще використовувати термін «етноцид». У геноциду є дві основні характерні риси. Перша – це знищення національної моделі захопленого народу, а друга – нав'язування йому своєї ідеології. Відносно євреїв і ромів це був особливий і крайній випадок нав'язування всій окупованій Європі різних ступенів насильства [1, с. 96].

У своїй роботі Р. Лемкін писав: «Я все більше і більше ототожнював себе зі стражданнями жертв, число яких росло в міру того, як продовжував вивчати історію. Я зрозумів, що пам'ять не тільки покликана реєструвати події минулого, а й стимулювати совість людини. Незабаром пішли сучасні приклади геноциду, такі як різанина вірмен у 1915 р. Для мене стало очевидним, що різноманіття націй, релігійних груп і рас має важливе значення для цивілізації, бо кожна з цих груп покликана виконати місію і внести вклад у плані культури. Я вирішив стати юристом і домогтися заборони геноциду і його запобігання за допомогою об'єднання зусиль країн» [2, с. 79].

Незважаючи на досить тривале існування геноциду у світі, лише після Другої світової війни, а саме у грудні 1948 р., геноцид було кваліфіковано як найтяжчий злочин проти людства [3, с. 267, 406]. Розробка документу, який передбачив міжнародно-правову відповідальність за геноцид, почалася зі створенням Організації Об'єднаних Націй. Саме ООН схвалила Конвенцію про попередження злочину геноциду і покарання за нього, в якій геноцид було оголошено злочином, що порушує норми міжнародного права [4, с. 8].

Підписуючи Конвенцію, держави зобов'язувалися «вживати заходів попередження» проти геноциду і «карати за його здійснення». Однак, не зважаючи на підписання цієї Конвенції, злочин геноциду повторювався неодноразово. Наразі, історія має такі приклади страшних геноцидів як: геноцид в Югославії (1991), у Руанді (1994), у Сьєрра-Леоне (1996).

Історія розвитку формального закріплення цього терміну показує, що Конвенція стала компромісом між науковою концепцією геноциду та інтересами держав, що брали участь в її підготовці. Конвенція була розроблена за для запобігання повторення міжнародного злочину та у разі його вчинення, були прописані норми, що офіційно закріплювали відповідальність за скоєне діяння. Але як показав час, не всі ухвалені норми Конвенції змогли попередити та запобігти новому прояву геноциду.

Найстрашнішим офіційно визнаним є геноцид за часів Другої світової війни, але геноцидом сучасності можна назвати події, що відбувалися за часів громадянської війни в Югославії 1991–1995 років.

У липні 1995 року загони боснійських сербів увійшли в Сребреницю, оголошену Радою Безпеки ООН «зоною безпеки». Практично не зустрівши опору з боку озброєних голландських військовослужбовців із числа «блакитних касок» ООН, війська сербського генерала Ратко Младича влаштували у місті розправу над мусульманським населенням [5].

З метою судового покарання осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права і за злочин геноциду, що були вчинені на території колишньої Югославії з 1991 року, Радою Безпеки ООН був заснований Міжнародний трибунал, який є чинним на підставі глави VII Статуту ООН, і функціонує відповідно до положень цього Статуту [6, с. 267].

Власне факт існування Трибуналу є свідченням ефективності міжнародного права. Міжнародний трибунал по Югославії встановив, що було вбито 7000–8000 дорослих людей з числа боснійських мусульман. У 2007 році Міжнародний трибунал по колишній Югославії кваліфікував такі дії сербів як «злочини геноциду».

Важливою також є інформація щодо того, як відбувається покарання осіб, що вчинили злочин. Засуджені відбувають покарання у спеціально облаштованих місцях. При Трибуналі в Гаазі існує так звана Detention Unit – це місце, де їх утримують перед початком судового розгляду, під час суду і якийсь час після завершення судового розгляду. А потім засуджені відбувають покарання у тих країнах, які погодилися утримувати їх у місцях ув'язнення на власній території. Це відбувається таким чином: Міжнародний трибунал укладає спеціальні угоди з європейськими країнами, до яких передають осіб, засуджених Трибуналом, для відбуття покарання [7, с. 544].

Події в Сребрениці двадцять років тому, незважаючи на їх оголошену «загальновідомість», продовжують залишатися одним з головних міфів сучасної балканської історії. Однак, дедалі більше зростає проблема визнання тих страшних подій, що відбулися у колишній Югославії, геноцидом. Цьому є офіційні докази, однак жоден політик, який перебуває при владі в Сербії, незалежно від партійної приналежності, ще жодного разу не вживав термін «геноцид», говорячи про Сребреницю [8]. Протягом багатьох років сербські політики та органи правосуддя не поспішали залучати до відповідальності передбачуваних організаторів тих злочинів.

Але важливо також відзначити, що процеси по геноциду в Сребрениці проходять і в інших міжнародних та національних судах. Насамперед, у самій Боснії, де створено спеціальна судова палата з військових злочинів. На перший погляд, ця палата є внутрішньодержавним судом, проте цей суд складається наполовину з іноземних суддів. Перший вердикт по геноциду

в Сребрениці було винесено у липні 2008 року (справа Ступар та інші), згідно з яким семеро обвинувачених були визнані винними і отримали від 38 до 42 років в'язниці, а четверо інших були виправдані.

Підтвердженням того, що тема геноциду у Сребрениці є й досі актуальною, є позиція Російської Федерації, яка нещодавно проголосувала проти прийняття резолюції ООН з приводу подій 1995 року у Сребрениці. Постійний представник Росії при ООН Віталій Чуркін заявив, що в умовах відсутності консенсусу з даного питання в самій Боснії і Герцеговині (а як відомо, парламент цієї країни не зміг прийти до єдиної думки, так само як і члени президії), прийняття у нинішньому вигляді резолюції РБ ООН стало б абсолютно контрпродуктивним кроком і загостило б ситуацію в регіоні. За цей проект резолюції проголосували десять членів РБ ООН, а чотири, у тому числі КНР, утрималися. Раніше як Белград, так і боснійські серби, виступали проти схвалення цього документа в ООН. Незважаючи на це, Міжнародний суд ООН в Гаазі до сих пір кваліфікує події в Сребрениці як геноцид [9].

Таким чином, можна зробити висновок, що геноцид є одним з найтяжчих міжнародних злочинів. На жаль, геноцид – це явище, що існує і в сучасному світі, тому необхідно уявляти всю серйозність цього злочину, його історичні приклади і наслідки.

Література:

1. Галстян А. С. Армянское лобби в США: формирование и основные направления деятельности (1915–2014 гг.): дис. ... канд. истор. наук: 07.00.00 / А. С. Галстян. – Томск : [б. и.], 2015.
2. Israel W. Charny. Encyclopedia of genocide. – ABC–CLIO, 1999. – Т. I.
3. Robert Gellately, Ben Kiernan. The Specter of Genocide: Mass Murder in Historical Perspective. – Cambridge, UK : Cambridge University Press, 2003.
4. Ervin Staub. The Roots of Evil: The Origins of Genocide and Other Group Violence. – Cambridge, UK : Cambridge University Press.
5. United Nations ICTY Court Records [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://icr.icty.org>
6. Михайлов Н. Г. Международный уголовный трибунал по бывшей Югославии: компетенция, источники права, основные принципы деятельности / Н. Г. Михайлов. – Москва : Изд. дом Шумиловой И. И., 2006. – 267 с.
7. Международный трибунал по бывшей Югославии: деятельность, результаты, эффективность / Отв. ред. Е. Ю. Гуськова. – Москва : Индик, 2012. – 544 с.

8. Сербский Президент отказался признать резню в Сребренице геноцидом [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://lenta.ru/news/2012/06/01/srebrenica/>

9. Russia vetoes UN move to call Srebrenica 'genocide' [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bbc.com/news/world-europe-33445772>

Науковий керівник: Стешенко В. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

П. В. Куліш¹

СУЧАСНІ ЗАСОБИ ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)

Як зазначено в п.1 ст.1 Статуту ООН, основною метою діяльності ООН є підтримувати міжнародний мир і безпеку і з цією метою вживати ефективні колективні заходи для запобігання й усунення загрози миру і придушення актів агресії або інших порушень миру, та здійснювати мирними засобами, згідно з принципами справедливості й міжнародного права, налагоджування або вирішення міжнародних суперечок або ситуацій, які можуть призвести до порушення миру. Тривалий період часу значну роль у вирішенні збройних конфліктів відігравали міжнародні звичаї – «закони і звичаї війни». Навіть у Преамбулі до Гаазької конвенції II 1899 р. зазначалось, що поки не буде видано повнішого зводу законів війни, високі договірні Сторони вважають доречним заявити, що у випадках не охоплених ухваленою конвенцією населення та воюючі сторони залишаються під охороною та верховенством принципів міжнародного права, якими вони викарбувалися зі звичаїв, встановлених між цивілізованими націями, законів людяності та вимог громадської свідомості. Однак Віденською конвенцією про право міжнародних договорів 1969 р., було встановлено існування імперативної норми (*ius cogens*). Саме таким, який має характер *ius cogens* і закріпився у сучасному міжнародному праві принцип мирного розв'язання міжнародних конфліктів.

Відповідно до п. 3 ст. 2 Статуту ООН «Усі Члени Організації Об'єднаних Націй розв'язують свої міжнародні суперечки мирними засобами таким чином, щоб не наражати на загрозу міжнародний мир та безпеку і справедливість».

---

¹ Студентка 4 курсу Слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого/

Окрім того, статут ООН передбачає можливість самостійного вибору учасниками конфлікту, засобів, які вони вважають найбільш прийнятними для вирішення даного спору. У ст. 33 Статуту ООН зазначається: «Сторони, які беруть участь у будь-якому спорі, продовження якого могло б загрожувати підтриманню міжнародного миру та безпеки, повинні передусім намагатися вирішити спір шляхом переговорів, обстеження (слідчими комісіями), посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів або угод чи іншими мирними засобами на вибір».

У ст. 5 розділу I Манільської декларації 1982 р. перелік таких способів, є трішки розширеним, адже окрім інших інститутів зазначається ще й про інститут «добрих послуг»: «Держави прагнуть у дусі доброї волі і співробітництва до якнайшвидшого і справедливого врегулювання своїх міжнародних спорів за допомогою будь-якого з таких засобів: переговорів, обстеження, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних домовленостей або органів або іншими мирними засобами на власний вибір, включаючи добрі послуги».

13 квітня 2014 року, Рада національної безпеки і оборони України оголосила про початок проведення антитерористичної операції на Донбасі, яка триває вже понад 2 роки, а за останніми даними кількість жертв цієї війни сягнула цифри 10 тисяч – 2,5 тис. військових та 7,5 тис. мирних мешканців. Багато суперечок виникає з приводу того чи є даний конфлікт міжнародним чи він є виключно внутрішньодержавним, однак необхідно зазначити, що в умовах глобалізації будь-які з видів конфлікту створюють серйозну загрозу світовій спільноті у зв'язку з можливістю їх розширення, небезпекою екологічних та військових катастроф, високою ймовірністю масових міграцій населення, здатних дестабілізувати ситуацію в суміжних державах. Саме тому світове товариство повинно бути в першу чергу зацікавленим в швидкому вирішенні даної проблеми.

Збройний конфлікт на сході України Міжнародним комітетом Червоного Хреста спочатку визначався як «міжнародний збройний конфлікт», однак остаточно його визнано «неміжнародним збройним конфліктом». Водночас «Міжнародна амністія» розглядає події, що відбуваються на сході України, як міжнародний збройний конфлікт, в якому також бере участь Росія як своєю підтримкою повстанців, так і шляхом прямого військового втручання. За таких умов можливо визнати наявність в Україні ознак обох зазначених видів збройних конфліктів і, відповідно, можливість та необхідність застосування для вирішення цього конфлікту всього арсеналу міжнародних засобів врегулювання спорів [2].

У зв'язку з початком перевороту у Криму Україна наголошувала на необхідності негайного скликання спільної комісії на рівні Міністерств оборони України, США, Великобританії і Росії як учасників Будапештського меморандуму з метою недопущення ескалації військового конфлікту в Криму, спровокованого російськими військовими [6].

21 березня 2014 року Постійна Рада ОБСЄ на підставі запиту українського уряду ухвалила рішення про створення Спеціальної моніторингової місії (СММ) в Україні, мандат якої поширюється на всю територію держави для взаємодії місії з органами влади всіх рівнів, представниками громадянського суспільства, етнічними та релігійними групами, місцевими громадами з метою підтримання діалогу та зменшення напруження в країні [3].

Також важливу роль у врегулюванні конфлікту на Донбасі відіграли переговори тристоронньої контактної групи які відбулися у Мінську, в групу входили Україна, Росія та ОБСЄ, а також представники сепаратистів самопроголошених ДНР і ЛНР. Результатом роботи контактної групи стало підписання так званих мінських угод, які закріплюють припинення вогню на сході України і дотримання яких вимагають всі сторони конфлікту. Угоди передбачали, зокрема, заборону на використання всіх видів озброєння і відведення від лінії зіткнення на 15 км з кожного боку засобів ураження калібром понад 100 мм. Мінські угоди є першим узгодженим документом, який передбачав початок політичного процесу з розв'язання кризи. Окрім того в ніч на 20 вересня сторони підписали меморандум, який містив в собі дев'ять пунктів параметрів перемир'я.

Пізніше за підсумками переговорів в Мінську учасники контактної групи 12 лютого 2015 року підписали «Комплекс заходів щодо виконання Мінських угод», та узгодили «непідписну» спільну декларацію «нормандської четвірки» – Президента України Петра Порошенка, Президента Росії Володимира Путіна, Президента Франції Франсуа Олланда і Канцлера Німеччини Ангели Меркель. У цьому контексті лідери схвалюють Комплекс заходів з виконання Мінських угод, прийнятий і підписаний в Мінську 12 лютого 2015 усіма, хто також підписав Мінський протокол від 5 вересня 2014 року і Мінський меморандум від 19 вересня 2014 року. «Лідери будуть робити внесок у цей процес і використовувати свій вплив на відповідні сторони, щоб сприяти виконанню цього Комплексу заходів» [5].

Згаданій раніше Спеціальній моніторинговій місії відведено провідну роль в моніторингу виконання даного Комплексу заходів, основним завданням функціонування СММ на цьому напрямі є моніторинг за дотриманням режиму припинення вогню, відведенням важкого озброєння та встановлення сталого моніторингу ділянки українсько-російського державного кордону, який не контролюється Урядом України, а також виведення з тери-

торії нашої держави всіх іноземних збройних формувань, воєнної техніки та найманців, включаючи роззброєння всіх незаконних груп [1].

Відповідно до ст.36 Статуту ООН Рада Безпеки уповноважується в будь – якій стадії спору, яка має характер, зазначений в статті 33, або ситуації подібного ж характеру рекомендувати належну процедуру або методи врегулювання. Так, на підставі листа Постійного представника України при Організації Об'єднаних Націй від 28 лютого 2014 року на ім'я Голови Ради Безпеки 28 квітня 2016 року відбулось 7683 – е засідання Ради Безпеки ООН, на якому пан Зерихун відзначив, що з моменту останнього розгляду Радою Безпеки питання про ситуацію в Україні 11 грудня 2015 року були зареєстровані деякі позитивні зрушення. Не в останню чергу це стосується того, що режим припинення вогню протягом останніх тижнів 2015 року в основному дотримувався. А пан ван Бохем (Нова Зеландія) навпаки вважає, що у лютому 2015 року Рада схвалила пакет заходів щодо виконання Мінських угод, який передбачає ряд узгоджених кроків, спрямованих на припинення бойових дій, пом'якшення страждань людей і пошук шляху врегулювання конфлікту на сході України. Однак більш ніж через рік жодна з цих заходів повністю не виконана. Навіть перша і найголовніша узгоджена міра – невідкладне і повсюдне припинення вогню – постійно не виконується.

Отже, з вищезазначеного можна зробити висновок, що для вирішення конфлікту на Донбасі було використано здебільшого такі мирні засоби вирішення спору як переговори, спостереження, а також добрі послуги, які виражалися, наприклад, в організації переговорів президентом Білорусії Лукашенко. Окрім того, як заявив спецпредставник ОБСЄ Мартін Сайдік у Мінську, необхідне посередництво Міжнародного комітету Червоного Хреста в питанні звільнення полонених на Донбасі, мовляв, це сприятиме більш об'єктивній оцінці масштабу проблеми по обидва боки [4]. Однак, як ми можемо спостерігати, конфлікт на східній частині нашої держави не вирішено і нині. Виходить, що застосовані засоби мирного вирішення конфліктів є недіючими?

Нещодавно, 20 вересня 2016 року в штаб-квартирі ООН в Нью-Йорку почала роботу 71 – ша сесія Генеральної Асамблеї, щорічні загальні дебати тривали до 26го вересня. Виступ Президента України було призначено на 21ше вересня, у своєму зверненні Порошенко закликав ЮНІСЕФ втрутитися та запобігти катуванню дітей, яких начебто проросійські незаконні збройні формування взяли у заручники, а також звернув увагу на необхідність неухильного виконання рішення Виконавчої Ради ЮНЕСКО щодо запровадження моніторингу ситуації в АРК на інституційному рівні.

П. Порошенко також процитував Черчілля, який закликав «сумлінно дотримуватися Статуту ООН та виважено і тверезо рухатися вперед, не пре-

тендуючи на інші землі та скарби, не прагнучи свавільно контролювати думки інших людей». Президент зазначив, що такий підхід є єдиним можливим шляхом зберегти нашу унікальну Організацію та весь світ від катастрофи глобальної війни.

Література:

1. Міністерство закордонних справ України//Участь України в Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/osce>

2. Сировий О. В. Засоби міжнародно – правового врегулювання збройного конфлікту на Сході України//Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/6_2015/67.pdf

3. Толстов С. Діяльність міжнародних організацій в Україні: загальні тенденції та орієнтири//Журнал Верховної Ради України «Віче». – 2015. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/4590/>

4. ТСН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/ato/saydik-perekonaniy-scho-poserednictvo-chervonogo-hresta-neobhidne-dlya-zvilnennya-polonenih-na-donbasi-709349.html>

5. ТСН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/politika/u-minsku-normandska-chetvirka-uhvalila-deklaraciyu-povni-tekst-408899.html>

6. Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247114204&cat_id=244274130

Науковий керівник: Кудас І. Б., к.ю.н., доцент, кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Г. В. Кучін¹

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ І ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

Не новина, що Україна є складовою частиною Європи, а як результат, і європейської культурної і, в деяких випадках, правової традиції. На сьогодні

---

¹ Студент Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

нішній день Україна все більше займається інтеграцією з європейським співтовариством, ця інтеграція проходить в умовах національного відродження, зростаючого усвідомлення народом України своєї європейської ідентичності та національних інтересів.

З підписанням Угоди про асоціацію між Україною з одного боку та Європейським Союзом з іншого, виникло питання щодо адаптації національного законодавства до законодавства ЄС. Цей процес є об'єктивно необхідним у процесі інтеграції, що стрімко набирає обертів. Але серед низки питань, які виникають між суб'єктами інтеграції, хотілося б зосередити увагу на проблемі термінології, яка використовується в процесі гармонізації законодавства.

Перш за все треба почати з актуального питання, яке стосується відмінності таких термінів як «адаптація», «імплементация» і «гармонізація». Актуальним це питання є тому, що усі ці три терміни присутні в тексті Угоди та їм не надано легального визначення, що має наслідком неясне розуміння тексту Угоди про асоціацію між Україною та ЄС звичайним українцем. Низка вчених приділяли увагу спільному та особливому в механізмах застосування цих понять безпосередньо в Угоді про асоціацію України з ЄС. Тарасов О. В. у своїй праці «Адаптація, імплементация чи гармонізація права ЄС?» досліджує це питання і доходить висновку, що на відміну від адаптації та гармонізації, імплементация завжди пов'язана з загальновизнаним універсальним принципом сумлінного виконання міжнародних зобов'язань. Адаптація ж охоплює процес пристосування до умов зовнішнього середовища, що змінюється, і, треба відмітити, адаптація може бути як обов'язковою, так і необов'язковою. Внаслідок того, що Україна не є членом ЄС, право ЄС не є обов'язковим для неї з формально-юридичної позиції. Однак, Україна в Угоді про асоціацію з ЄС взяла на себе міжнародно-правове зобов'язання адаптувати своє законодавство до права ЄС. Тому, Тарасов О. В. вважає, що з техніко-юридичної точки зору більш чітким буде вказівка на необхідність імплементации саме Угоди про асоціацію з ЄС шляхом адаптації законодавства України до права ЄС, а не імплементации самого права ЄС [1, с.33].

Власне, Закон України № 1629 – IV від 18 березня 2004 р. й отримав назву «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу». Що ж стосується гармонізації, то сам термін стосується не лише національного законодавства, а й має відношення до різноманітних корпоративних і технічних норм, стандартів, методологій, практик та ін., що має вплив на функціонування економічної системи

суспільства. До того ж, гармонізацію можна розуміти як поняття, що є тожним адаптації, але тільки у вузькому сенсі щодо національного законодавства [1, с.36].

Аналізуючи інші терміни, які застосовуються у європейському законодавстві, та у законодавстві України, треба брати до уваги вітчизняний досвід, який може не повністю відповідати європейським поняттям. Так, Трихліб К. О. звертає увагу на такі загальнозживані терміни, як «право», «закон», «верховенство права», «правова держава». Наприклад, у слов'янських мовах термін «закон» походить від «покону», що є синонімомзвичаю, тобто закон розуміли як першопочаток, усталену форму регулювання суспільних відносин. Це поняття означало нормативне правило, що обмежує свободу поведінки особи для досягнення загального правопорядку. У європейському праві термін «закон» означає безпосередньо нормативний припис держави. Щодо терміна «право», то на Русі воно сприймалося виключно як справедливість, істина, а в Європі історично означало і справедливість, і закон як обов'язкове правило. Тому, в європейській правосвідомості, на відміну від давньоруської, не було протиставлення між правом (справедливістю) і законом (нормативним приписом держави). Як результат, правова термінологія впливає на офіційне тлумачення юридичних норм. Так, в Європейській конвенції з прав людини та у практиці Європейського суду з прав людини застосовують два терміни – «право» (law) і «закон» (the law), які, як правило, ототожнюють. В українському ж законодавстві, терміни «право» і «закон» різняться [2, с. 293].

Іншою, більш «неприємною» з точки зору невідповідності термінології, проблемою є невідповідність перекладу термінів. За приклад можна взяти порівняння деяких термінів в українському законодавстві з англійськими відповідностями. Так, Міщенко В. Я. досліджувала термін «товариство» як гіперонім та гіпоніми, які йому підпорядковані: «підприємницьке товариство» та «не підприємницьке товариство». В свою чергу, термін «підприємницьке товариство» сам є гіперонімом і йому підпорядкована низка согіпонімів (окремі види товариств). Ці терміни зазначені в Цивільному кодексі України, а також існують різні англійські переклади. Морфо – синтаксичний і семантичний порівняльний аналіз дозволили виявити розбіжності у системних відношеннях на певних рівнях гіперон-гіпонімичної ієрархії, а саме: для окремих видів товариств у англійській мові відсутній однаковий гіперонім, яким в українській мові слугує «товариство». В англійській мові товариство може позначатися словами «partnership», «association» та «company». Виходячи з положення про структурну й понятійну вмотивованість терміну,

В. Я. Міщенко робить припущення, що вживання синонімічних лексем в якості ключового категоріального компонента в гіперон-гіпонімічній ієрархії англійських еквівалентів обумовлено певними, суттєво важливими для передачі змісту, відмінностями понять, які в англійській терміносистемі цивільного права виражені термінами «partnership», «association», «company».

Зіставний аналіз системних відношень між термінами в тексті оригіналу та між еквівалентами термінів у тексті перекладу дозволив виявити певні порушення формально-семантичних гіперогіпонімічних відношень між англійськими еквівалентами українських термінів цивільного права, що позначають види товариств. Ці порушення вказують на розбіжності в системних відношеннях між термінами в мові оригіналу та мові перекладу на рівні понять, а саме на наявність категоріального протиставлення понять в одній терміносистемі і відсутність такого протиставлення в іншій, що становить проблему перекладу. Це може стати джерелом неясності, що у подальшому, в процесі інтеграції з європейським правом, яке також користується англійською мовою, викликає невідповідність [3, с. 190].

Питання, які стосуються термінології, мають великий вплив на формування національного законодавства та законодавства ЄС. Різні розуміння однакових термінів, особливості перекладу, схожі за своїм сенсом поняття: все це потребує з одного боку, більш ретельного дослідження з боку науковців, з іншого – нормального регулювання з боку України та Європейського Союзу, яке, в свою чергу, залежить передусім від передової думки в науці. Наближення загальної правової термінології відбувається на основі формування спільних підходів для регулювання невідповідностей або неточностей [4, с. 54]. Тому, необхідно було б сформулювати такі підходи. Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС розпочинається адаптація законодавства. Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає більш конкретні і ширші зобов'язання з наближення законодавства України до законодавства ЄС, зокрема, передбачається зближення технічного регулювання, стандартів та оцінки відповідності, створення зони вільної торгівлі протягом перехідного періоду (до 10 років), моніторинг з оцінки наближення законодавства України до законодавства ЄС [5, с. 131].

Після вступу в Євросоюз адаптація припиняє свою дію, починає функціонувати більш ефективний механізм повної гармонізації законодавства. Тому, в цей період адаптації треба було б приділяти більше уваги термінології, яка є «основою, на якій стоїть законодавство». Прикладом спіль-

ного підходу для регулювання цих питань може бути створення універсального глосарія, робота спеціальної комісії із відповідності термінології, офіційні тлумачення. Для деяких моментів, які є загалом вивченими в науковому полі, але не зрозумілими пересічному громадянину, бажано було б створити спеціальні роз'янення. Проблема правового нігілізму не є предметом цієї статті, але дійсно складні питання, які мають для громадян виключну значущість, мають бути доведені до загального відома на рівні держави.

Загалом, рішення всіх термінологічних проблем залежать від їх дослідження, яке вже повністю покладається на науковців.

Література:

1. Тарасов О. В. Адаптація, імплементація чи гармонізація права ЄС? / О. В. Тарасов // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 30–39.

2. Трихліб К. О. Юридична термінологія звичаєвого права (на матеріалах «Руської Правди») / К. О. Трихліб // Держ. буд – во та місц. самоврядування: зб. наук. праць. – Х.: Право. – 2012. – С. 285–298.

3. Міщенко В. Я. Системні відношення між англійськими еквівалентами українських термінів у перекладах юридичних текстів / В. Я. Міщенко // Наукові записки. Серія : Філологічні науки / Кіровоград. держ. пед. ун – т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2016. – Вип. 144. – С. 186–190.

4. Панов М. Проблеми формування понятійного апарату юридичної науки: методологічні аспекти / М. Панов // Вісник Академії правових наук України. – Х. : Право, 2003. – №2–3 (33–34). – С. 54–67.

5. Сидоренко О. О. Вплив правової інтеграції на правові системи / О. О. Сидоренко // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 129–136.

6. Яковюк І. В. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу: проблеми реалізації // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2012. – №24. – С. 37–49.

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ФІЗИЧНА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Проблема визнання людини як суб'єкта міжнародного права бере свій початок з ХХ століття. На початку ХХ століття учасниками міжнародних відносин вважались лише держави, але поява нових суб'єктів у вигляді міжнародних організацій та інших утворень підштовхнуло розвиток і розширення кола суб'єктів, і наразі пройшовши довгий шлях дискусій науковців і випадків закріплених практикою міжнародних відносин ми маємо відповідь на питання, чи є насправді людина (фізична особа) суб'єктом міжнародного права.

Перш за все розглянемо позиції різних сторін, так би мовити таборів прихильників та противників визнання людини суб'єктом міжнародного права. У науці міжнародного права питання міжнародної правосуб'єктності фізичної особи розглядається від її повного невизнання (Лукашук І. І., Тункін Г. І., Черниченко С. В., Ганюшкін Б. Б., Мугерва Н., Шварценбергер Г., Броунлі Я., Шоу М. Н., Хайд Ч. та ін.), визнання специфічної, обмеженої, особливої правосуб'єктності, або несuverенних суб'єктів міжнародного права (Дмитрієв А. І., Ігнатенко Г. В., Кассезе А., Ковлер А. І., Березовські С., та ін.), до безумовного визнання такої правосуб'єктності (Дженіс М., Кей Р., Бредлі Е., Буткевич В. Г., Едуардо Хіменес де Аречага, Лаутерпахт Г., Фердросс А., Тимченко Л. Д., Мюллерсон Р. А., Захарова Н. В. та ін.) [1, с. 25, 26].

В основному прихильниками табору неприйняття фізичної особи як суб'єкту міжнародного права є науковці примату національного права. Також неприйнятним було таке положення і у часи СРСР, радянська доктрина міжнародного права, аж до припинення існування СРСР, категорично заперечувала міжнародну правосуб'єктність фізичних осіб, оскільки вона виходила з того, що індивід не може мати ні правоздатності, ні дієздатності у міжнародних, міждержавних правовідносинах. Черниченко С. В. стверджував і категорично наполягав на тому, що «індивіди ні за яких умов не є і не можуть бути суб'єктами міжнародного права», до того ж, «оскільки існують об'єктивні межі міжнародного права як права, що регулює міждержавні відносини і не розповсюджується безпосередньо на індивідів, форми його впливу на положення індивідів визначаються його природою. Зміна цих форм

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

можлива лише в результаті зміни природи міжнародного права, його об'єктивних меж. Але така зміна означатиме кінець міжнародного права» [2, с. 16, 17].

На мою думку, такі твердження на сьогоднішній день вже втратили свою актуальність, оскільки практика показує, що фізичні особи все частіше набирають важливості в просторі міжнародного права. З кожним днем розвиток інституту прав людини набирає обертів і світ переходить на концепцію максимального зосередження на людині, особистості як основної складової будь-яких відносин і основи для всіх прав та обов'язків в площині існуючого права. Тому говорити про те, що людина не може бути суб'єктом міжнародного права, і це преференція виключно більших суб'єктних утворень на зразок класичних держав та міжнародних організацій на сьогоднішній день вже безглуздо, оскільки це не відповідає реаліям сучасних міжнародних відносин.

На підтвердження моєї думки є багато робіт сучасних науковців, які акцентують увагу на тому, що людина давно стала невід'ємним суб'єктом міжнародного права і аргументують це певними подіями в міжнародному просторі, що чітко ставлять людину на місце повноправного суб'єкта. Одними з найперших переконливих згадок про правосуб'єктність фізичної особи в міжнародному праві є матеріали Нюрнберзького процесу.

У ході Нюрнберзького процесу захист окрім іншого використав класичну концепцію держави як єдино можливого суб'єкта міжнародного права. Адвокати (Г. Ярайсс, О. Штамер, А. Зейдль та ін.) прямо зазначали, що відповідальність повинна нести Німеччина, а не окремі фізичні особи, посиляючись на концепцію «державного акту» і стверджуючи: там, де розглядувана дія була дією, здійсненою державою, особи, які практично здійснили її, не несуть особистої відповідальності, а залишаються під захистом доктрини про суверенність держави.

Таким чином, для обґрунтування притягнення головних військових злочинців до міжнародної кримінальної відповідальності МВТ довелося розв'язати, як мінімум, дві фундаментальні методологічні проблеми.

Перша – чітко й однозначно висловитися на користь міжнародної правосуб'єктності фізичних осіб. Головний обвинувач від Великобританії Х. Шоукросс у заключній промові зазначив: «Говорять, наприклад, що тільки держави, а не окремі особи є суб'єктами міжнародного права. Проте такого положення в міжнародному праві не існує. Досить лише згадати судові переслідування за піратські дії, порушення блокади або за шпигунство, щоб наштовхнутися на численні приклади притягнення окремих осіб до

відповідальності згідно з нормами міжнародного права. Завжди визнавалося, що вчинення військових злочинів робить окремих осіб суб'єктами міжнародного права» [3, с. 201].

Як бачимо, офіційна позиція представника Великобританії щодо визнання міжнародної правосуб'єктності людини висловлена досить зрозуміло. Друга методологічна проблема полягала в посиланні захисту на особисту неосудність чиновників, діючих від імені суверенної держави. Головний обвинувач від Великобританії Х. Шоукросс відмітив: «Дивно бачити, що підсудні, які, діючи як члени германського уряду, захопили більшість європейських держав і грубо зневажали їх суверенні права, ... самі воляють до містичної сили святості суверенітету держави. ... Абсолютно безпідставною є точка зору, що положення міжнародного права виключають кримінальну відповідальність держав і що, оскільки, будучи суверенними, держави, не повинні зазнавати примусів, а всі їх дії є законними. Справа в тому, що абсолютний суверенітет, у попередньому значенні цього слова, на щастя, перестав існувати. Це поняття абсолютно не відповідає зобов'язанням, що накладаються будь-яким міжнародним договором». Проблема полягала в обґрунтуванні одночасної міжнародно-правової відповідальності головних військових злочинців як фізичних осіб і Німеччини як суверенної правової особи. На думку Р. А. Руденка, «в даному випадку не лише гітлерівська держава порушила норми міжнародного права, наслідком чого є заходи, прийняті щодо держави, а й окремі фізичні особи, здійснюючи ці акти порушень, персонально вчинили кримінальні злочини, за які вони згідно зі Статутом Трибуналу підлягають кримінальній відповідальності перед Міжнародним військовим трибуналом» [3, с. 202,203].

Тобто фізичні особи перетворюються в самостійних суб'єктів міжнародного права при вчиненні кримінальних злочинів, що ми бачимо із матеріалів Нюрнберзького процесу.

Трибунал підтримав позицію обвинувачення й відкинув доктрину «державного акта», що нібито захищає фізичних осіб від кримінального покарання. Таким чином, МВТ сформулював принцип персональної відповідальності фізичної особи за вчинення міжнародних злочинів. Цей принцип було підтверджено резолюціями Генеральної Асамблеї ООН, практикою міжнародних трибуналів *ad hoc* (Статут Міжнародного трибуналу з військових злочинів на території колишньої Югославії – ст.7, п.1; Статут Трибуналу по злочину геноциду в Руанді – ст.6 та ін.), і ліг в основу Статуту Міжнародного кримінального суду (ст. 25). Крім того, він знайшов своє відбиття в документах Комісії міжнародного права ООН [3, с. 203].

Отже з матеріалів Нюрнберзького процесу ми можемо зробити висновок, що правосуб'єктність фізичної особи в міжнародному праві мала місце вже в першій половині ХХ століття.

Прихильником правосуб'єктності людини в міжнародному праві є О. В. Тарасов. У своїй роботі «Суб'єкти міжнародного права: проблеми сучасної теорії» він висловив свою аргументовану позицію з цього питання.

У своїй роботі він звертається до основ правової персонології та аксіом, які дають можливість описати персону, як суб'єкт міжнародного і взагалі будь-якого правового простору. Перша аксіома правової персонології чітко визначає, що суб'єктом права може бути тільки людина і людський колектив, а не об'єкти живої й неживої природи, міфологічні герої й т. ін. Стосовно міжнародного права ця аксіома отримує дещо інше звучання, тому що супротивниками міжнародної правосуб'єктності людини пропонувався критерій «колективність» суб'єктів міжнародного права. У цьому випадку перша аксіома правової персонології з уточненнями звучить так: суб'єктом міжнародного права може бути тільки людина і людський колектив [4, с. 210].

Друга аксіома правової персонології однозначно визначає, що суб'єкт права повинен мати свою персонативну форму. Для людини такою формою виступає правова форма фізичної особи. Стосовно міжнародного права немає жодних методологічних обмежень щодо визнання цієї форми як фізична особа міжнародного права.

Третя аксіома правової персонології говорить, що людина є обов'язковим і первинним суб'єктом будь-якої правової системи. Із цієї аксіоми логічно виводиться четверта, що забороняє правову деперсоніфікацію людської особистості.

Можливостей довести, що людина є суб'єктом міжнародного права, безліч. Найпростіший – звернутись до норм міжнародного права, що закріплюють міжнародно-правовий статус людини. Якщо є правовий статус, то повинен бути і його носій. Саме цим традиційним шляхом більшість юристів-міжнародників дійшли висновку про наявність міжнародної правосуб'єктності людини [4, с. 211].

У висновок хочу сказати, що на сьогоdnішній момент, сучасна доктрина міжнародного права беззаперечно йде шляхом визнання людини (фізичної особи) суб'єктом міжнародного права. Це ми можемо побачити з великої кількості наукових робіт сучасних науковців та напрямку міжнародно-правової практики.

Література:

1. Мицик В. В. Питання про міжнародну правосуб'єктність фізичної особи // Альманах міжнародного права. –2010. –Вип. 2. –С. 25–36.
2. Черниченко С. В. Еще раз о международной правосубъектности индивида // Московский журнал международного права, 2005. – №4. – С.16–26.
3. Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці нюрнберзького трибуналу // Проблеми законності. – 2011. –Вип. 115. –С. 200–206.
4. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії : монографія – Х. : Право, 2014. – 512 с.
5. Международное право. Учебник для вузов / Отв. ред. Г. В. Игнатенко и О. И. Тиунов. – М. : Норма, 1999. – 584 с.
6. JudgmentoftheCourtof5 February1963[Електронний ресурс]. –Режим доступу:<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=%20CELEX:61962CJ0026:EN:HTML>
7. Буткевич В. Г. Суб'єкти міжнародного права // Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії: Підручник / За ред. В. Г. Буткевича. – К., 2002. –С. 293–343.

Науковий керівник:ТарасовО. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. І. Лабадін¹

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Питання інтеграції України до Європейського Союзу (далі – ЄС) набуло значної актуальності після здобуття нашою державою незалежності. З цим моментом пов'язують початок активної фази двостороннього співробітництва щодо розширення спектру взаємовідносин Україна – ЄС, та їх відповідного правового регулювання.

Як зазначає О. В. Стрельцова, за період становлення України як суверенної, незалежної держави сформувалася система правових засад співробітництва з ЄС, яка включає чотири основні складові. По-перше, це фундаментальні, основоположні акти міжнародного права; по-друге, це міжнародні договори, укладені між Україною і ЄС, як широкомасштабного (комплексного), так

---

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури і кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

і галузевого характеру; по-третє, складовою системи правових засад регулювання відносин нашої держави і ЄС є програмні, рекомендаційні, декларативні та інші документи ЄС з питань співробітництва з Україною (акти soft law); по-четверте, це «внутрішні» правові документи – джерела вторинного права ЄС, тобто акти, ухвалені інституціями ЄС щодо України, а також вітчизняні євроінтеграційні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти. Складові системи правових засад співробітництва України і ЄС відрізняються за юридичною силою, правовою природою, колом суб'єктів правотворчої діяльності та межами дії, але разом становлять спільні правові досягнення і підґрунтя для розвитку відносин між Україною і ЄС [1].

Основу міжнародно-правового регулювання відносин між Україною та Європейським Союзом складають два міжнародні договори: Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р., ратифікована Україною 10 листопада 1994 р. (далі – УПС) [2], та Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з другої сторони, що була підписана 21 березня і 27 червня 2014 р., і ратифікована Україною та Євросоюзом 16 вересня 2014 р. (далі – Угода про асоціацію) [3].

УПС стала першим документом, в якому було визначено характер та особливості взаємовідносин між Україною та ЄС, а відповідно до статті 1 цієї Угоди цілями партнерства стали: забезпечення у відповідних рамках політичного діалогу між Сторонами, який сприятиме розвитку тісних політичних відносин; сприяння розвитку торгівлі, інвестицій і гармонійних економічних відносин між Сторонами і, таким чином, прискоренню їхнього сталого розвитку; створення основ взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, цивільного, науково-технічного та культурного співробітництва; підтримка зусиль України по зміцненню демократії і розвитку її економіки та завершенню переходу до ринкової економіки [2].

Продовжуючи курс на євроінтеграцію, між Україною та ЄС з 2007 по 2011 рр. було проведено 21 раунд переговорів щодо підготовки тексту нової Угоди про асоціацію, а також 18 раундів переговорів щодо створення зони вільної торгівлі [4, с. 428]. Відтак у 2014 році відбулося підписання Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом [3].

Отже, станом на сьогодні, досліджувати Угоду про партнерство і співробітництво [2] слід у взаємозв'язку з Угодою про асоціацію [3].

Як вказує Т. М. Анакіна, за своєю правовою природою Угода про асоціацію [3], як і УПС [2], є двостороннім міжнародним публічним договором,

який визначає режим міжнародного співробітництва між Україною та ЄС і його 28 – ма державами-членами, і відноситься до так званих «змішаних угод», оскільки їх предмет повністю не охоплюється виключною компетенцією Союзу, а отже, низка його норм стосуються спільної компетенції ЄС і держав – членів Союзу[5]. [5, с. 125]. Однак ототожнювати призначення та сутність цих документів не можна. Аналіз предмета досліджуваних договорів дозволяє дійти висновку, що предмет Угоди про асоціацію [3] є значно ширшим за предмет УПС [2]. Окрім традиційних сфер двостороннього співробітництва – економічної (у тому числі торговельної, інвестиційної, комерційної), соціальної, культурної, науково-технічної, Угода про асоціацію [3] регулює питання співпраці у сфері зовнішньої та безпекової політики, військового співробітництва, юстиції, розвитку людського потенціалу, громадянського суспільства тощо.

В. М. Стешенко додатково акцентує увагу на тому, що Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом є двостороннім, закритим міжнародним договором змішаного типу, об'єктом якого є політичні та економічні питання [6, с. 265].

Переходячи у суто правову площину співвідношення досліджуваних актів, слід акцентувати увагу на такому: оскільки УПС [2] та Угода про асоціацію [3] мають практично тотожний предмет регулювання, то з прийняттям останньої одночасно має вирішуватись питання про пріоритет норм конкретного акту та про втрату чинності певних правил чи правового документа в цілому.

Відповідно до статті 479 Угоди про асоціацію [3, ст. 479] Угода про партнерство і співробітництво [2] разом з протоколами до неї втрачає чинність. Ця Угода про асоціацію замінює вищезгадану Угоду.

Однак назване положення почне діяти лише після набрання чинності Угодою про асоціацію [3], а тому слід звернути увагу безпосередньо на процедуру набрання чинності цього міжнародного договору. Це питання знаходить своє врегулювання у статті 486 Угоди про асоціацію, де зазначено, що ця Угода набирає чинності в перший день другого місяця, що настає після дати здачі на зберігання останньої ратифікаційної грамоти або останнього документа про затвердження [3, ст. 486]. На момент підготовки нашої статті лише одна з країн – членів ЄС, а саме Нідерланди, не передала ратифікаційну грамоту щодо Угоди про асоціацію. Отже, повністю ця Угода на поточний момент не є чинною.

При цьому необхідно зазначити, що Угода про асоціацію почала частково діяти з 1 листопада 2014 р. Про цей юридичний факт йдеться у Вербаль-

ній ноті Генерального секретаріату Ради Європейського Союзу [7], яка передбачає, що розділи, які регулюють політичні відносини сторін (так звана політична частина Угоди) почали діяти саме з 1 листопада 2014 р. Фактично це означає, що положення УПС, які регулювали відповідні питання, втратили чинність з моменту початку дії політичної частини Угоди про асоціацію. Однак в період такого тимчасового застосування Угоди ті норми УПС, що не охоплюються цим тимчасовим застосуванням, продовжують застосовуватись.

Слід також наголосити, що відповідно до Вербальної ноти [7], з 1 січня 2016 р., до повного набрання чинності Угодою про асоціацію [3], почав діяти (у порядку тимчасового застосування) Розділ IV «Торгівля та пов'язані з торгівлею питання», який передбачає поступове створення зони вільної торгівлі між сторонами.

Особливість полягає у тому, що положення про створення глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі є досить прогресивним, оскільки такий правовий режим є ширшим, ніж зона вільної торгівлі у традиційному розумінні. Він покликаний забезпечити тісну економічну інтеграцію України та Євросоюзу, адже передбачено не лише суттєву лібералізацію торговельних відносин, тобто усунення тарифів чи квот, а й уніфікацію законодавства і нормативно-регуляторної бази. У разі ефективного застосування цієї частини Угоди будуть створені практично такі ж умови для торгівлі між Україною та ЄС, що мають місце у торгівлі всередині Союзу [8, с. 298].

Якщо вести мову про набрання чинності Угодою про асоціацію [2] у цілому, то з боку ЄС ратифікаційну процедуру не завершили лише Нідерланди, де парламент погодився ратифікувати документ, але під час квітневого референдуму 2016 року громадяни цієї країни висловилися проти Угоди. Наразі прем'єр – міністр Нідерландів, не бажаючи блокувати документ, запропонував долучити до нього додаткову декларацію, із якою мають погодитись усі країни – учасниці Угоди про асоціацію. У декларації планується наголосити, що Угода про асоціацію не є вступним етапом до членства України у Європейському Союзі.

З огляду на викладене, можна зробити висновок, що на поточний момент міжнародно-правове регулювання відносин між Україною та Євросоюзом здійснюється одночасно на підставі як Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [2], так і Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [3]. Таке регулювання зумов-

лено тим, що Угода про асоціацію [3] почне діяти у повному обсязі лише після завершення ратифікаційної процедури, однак внаслідок домовленості між сторонами частково ця Угода вже діє у порядку тимчасового застосування, що зумовлює втрату чинності відповідними положеннями Угоди про співробітництво [2], які спрямовані регулювання того ж кола відносин.

Література:

1. Стрельцова О. В. Становлення та розвиток правових засад співробітництва України і Європейського Союзу / О. В. Стрельцова // *Правова держава* : щоріч. наук. пр. – Київ : Ін – т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. – Вип. 22. – С. 182–190.

2. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами – членами : Підписана ум. Люксембург 14 червня 1994 р. // *Офіційний вісник України* від 29 червня 2006 р. – № 24. – С. 203. – Ст. 1794.

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони : Підписана у м. Брюссель 21 березня і 27 червня 2014 р. // *Офіційний вісник України* від 26 вересня 2014 р. – № 75. – Т. 1. – С. 83. – Ст. 2125.

4. Стешенко В. М. Набрання чинності Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс] / В. М. Стешенко // *Порівняльно – аналітичне право* : електрон. наукове фахове видання. – Ужгород : Юрид. фак-т ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2014. – № 5. – С. 428–430. – Режим доступу : http://pap.in.ua/5_2014/128.pdf

5. Анакіна Т. М. Порівняльно – правова характеристика Угоди про асоціацію та Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Союзом / Т. М. Анакіна // *Вісник Нац. акад. прав. наук України* : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2013. – № 4 (75). – С. 123–132.

6. Стешенко В. М. Правовий статус Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс] / В. М. Стешенко // *Юридичний науковий електронний журнал* : електр. наук. фах. журн. – Запоріжжя, 2014. – № 6. – С. 264–266. – Режим доступу : http://www.lsej.org.ua/6_2014/73.pdf

7. Вербальна нота Генерального Секретаріату Ради Європейського Союзу : Прийнята у м. Брюссель від 30 вересня 2014 р. // *Офіційний вісник України* від 24 жовтня 2014 р. – № 83. – С. 193. – Ст. 2368.

8. Аналітичний огляд проекту Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами – членами, з другої сторони / М. В. Буроменський, Т. М. Анакіна, В. М. Стешенко, О. Я. Трагнюк, І. В. Яко-

вюк // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / ред. кол. : Ю. Г. Барабаш та ін. – Харків : Право, 2013. – Вип. 26. – С. 294–305.

9. Яковюк І. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – Х. : Право, 2012. – № 4. – С. 29–42.

Науковий керівник: Стешенко В. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Н. С. Лаврикова¹

ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Європейська інтеграція як політико-правовий і соціально-економічний феномен викликає інтерес у представників різних наукових дисциплін, особливо юриспруденції. Для України, як і для більшості інших постсоціалістичних країн Європи, проблематика європейської інтеграції набула актуальності через прагнення отримати членство в цьому престижному міждержавному об'єднанні.

Стратегічний курс України повинен будуватися на забезпеченні її національних інтересів, самовизначенні своєї ролі та місця в структурах європейської співдружності. Наша держава повинна виробити певні ціннісні мотивації та орієнтири, які дозволять їй визначити своє місце та роль у світовій спільноті.

Саме національний інтерес є тим, від чого повинна відштовхуватися держава, щоб досягти своєї мети. Національний інтерес – це узгоджена сукупність інтересів людини, груп індивідів, суспільства загалом та держави. Система національних інтересів передбачає суспільний консенсус щодо значимих головних уявлень, а також освоєння базовим суб'єктом суспільства мислення в категоріях інтересу. Національні інтереси задані або усталеними чинниками (географічне положення, цивілізаційна ідентичність, стадіальний стан суспільства), або ж тими чинникам, які повільно зазнають змін (якісні характеристики економіки, частка у світовому господарстві, наявність значних ресурсів). Важливі зміни національних інтересів відбуваються за доби трансформаційних процесів у країні, зміни великого регіону або світового

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого.

співтовариства загалом, коли контекст існування конкретного суспільства стрімко змінюється, що вимагає переосмислення всієї системи інтересів. Національний інтерес стає вищим, останнім обґрунтуванням розумності та необхідності тієї чи тієї політичної лінії, державницького курсу [1].

Взагалі «європейський вибір» не був варіантом виразу внутрішніх устремлінь чи артикуляції національних інтересів. Цей вибір став одним із інструментів утвердження та здійснення самої влади, її багатофункціональним стабілізатором. Він давав можливість самовизначення, формальної самоідентифікації, презентації привабливої політичної програми.» Європейський вибір», залишаючись декларацією, одразу почав «працювати» на владу і не накладав надто важких, принаймні чітких обов'язків. Він був важливим атрибутом ведення публічної політики, яка у більшості ключових моментів не збігалась з ключовими пріоритетами та спрямованістю практичних дій влади. Проблема тут полягала ще й у тому, що в Україні було і є багато прихильників східного вектора об'єднання [1].

На сьогодні країни заходу ігнорують інтереси України. Оскільки не бачать у ній стабільної гарантії міждержавних взаємовідносин. Тому Україна повинна стати самодостатньою незалежною державою з власними національними інтересами, цінностями та орієнтирами, а не бути розмінною монетою в геополітичних ігрищах. Я вважаю, що наша держава, як маргінал перебуває на межі двох культур та цивілізацій – європейської та євразійської. Розщеплення національної ментальності стає проблемою для формування національної стратегії розвитку держави. Якщо ж Україна обрала європейський вектор розвитку, то цілей, яких вона прагне досягти не повинні бути записані лише на папері, а повинні робитися конкретні дії для досягнення.

Для вступу до Європейського Союзу Україна не повинна забувати і про виконання своїх зобов'язань за Статутом Ради Європи та міжнародними договорами укладеними в межах цієї міжнародної організації. Оскільки дотримання таких зобов'язань та положень Європейської конвенції з прав людини є безпосереднім індикатором визнання та поваги до основних європейських цінностей: прав людини, демократії, верховенства права. Україна є стороною таких важливих міжнародних договорів Ради Європи у сфері прав людини як Європейська конвенція з прав людини, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, Рамкова конвенція про захист національних меншин, Європейська соціальна хартія та ін. Наприклад, Україна ратифікувала Європейську хартію регіональних мов або мов меншин у 2003 р., а у 2006 р. вона на була чинності для нашої держави. У липні 2010 р. на підставі доповіді, наданої національною владою, Комітет Міністрів ухвалив першу рекомендацію сто-

совно ситуації в Україні, яка складалася з семи пунктів. Рекомендація, серед іншого, закликала розробити в тісній взаємодії з представниками мов меншин структуровану освітню політику з питань регіональних мов або мов меншин та забезпечити носіям мов меншин право здобувати освіту своїми мовами. Увагу також було звернено на необхідність вжиття заходів для захисту та сприяння розвитку окремих мов, які знаходяться під загрозою зникнення [2]. Що ж стосується виконання Україною зобов'язань по Європейській конвенції з прав людини, то тут варто зазначити, що наша держава активно співпрацює з Комітетом Міністрів Ради Європи, який і здійснює нагляд за виконанням державами рішень Європейського суду з прав людини [3, с. 124–156]. Варто також зауважити, що у межах Ради Європи проводиться моніторинг дотримання зобов'язань за Статутом Ради Європи та численними договорами, укладеними в рамках цієї міжнародної організації [4, с. 1–11].

На сьогодні відкритим залишається питання створення в Україні окремого міністерства або Національного агентства з питань євроінтеграції. У будь-якому випадку обрана установа повинна мати сильну інституційну потужність – розгалужену структуру, широкий набір повноважень – і тісно співпрацювати як з усіма профільними відомствами на центральному рівні, так і з регіональною та місцевою владою [5].

На мою думку, для ефективного вступу до ЄС органи, які ставлять собі за мету євроінтеграцію повинні існувати в усіх органах виконавчої влади це повинно наблизити Україну до Євросоюзу.

Для того щоб Україна вступила в Європейський Союз вона повинна забезпечити динамічний внутрішній розвиток, який передбачив би створення надійних механізмів для євроінтеграції; побудувати конкурентоспроможну економіку, здатну стабільно функціонувати в разі появи кризових явищ впровадження європейських норм і стандартів в економіку, соціальну політику, освіту, науку та техніку; адаптації українського законодавства до правових норм ЄС; розвитку та поглиблення регіональної інтеграції, встановлення та поглиблення прямих контактів із державами-членами та кандидатами в члени Євросоюзу.

Одним із базових механізмів приведення національного законодавства у відповідності до права ЄС виступає тлумачення норм національного законодавства у дусі норм права ЄС не лише під час правотворчості, але й на рівні правозастосування. Крім того, адаптуючи законодавство України, необхідно забезпечити не лише його відповідності *acquis communautaire*, але й механізм його виконання, оскільки часто навіть найдосконаліший нормативний акт на практиці досить важко реалізувати. До процесу адаптації за-

конодавства необхідно підходити більш широко, оскільки вона включає видову різноманітність процесів зміни системи права, ключовим компонентом яких є активний і планомірний вплив на національну структуру права (або її сегментів) з метою забезпечення належної міри функціональної та (або) структурної подібності національного правопорядку до вибраного політичним шляхом модельного аналога і, таким чином, наданням керованості процесу розвитку суспільства у прогнозованому напрямку [6].

Отже, для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед на ринок ЄС.

Література:

1. Прохоров А. Євроінтеграційна як стратегічний курс забезпечення національних інтересів України / А. Прохоров // Вісник Національної Академії державного управління при Президентові України. – 2005. – № 1. – С.384–391 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2288/>.

2. Аббакумова Д. В. Щодо контрольних механізмів захисту прав людини в межах Ради Європи / Д. В. Аббакумова // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар. – прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самощенко та ін. – Х. : Право, 2015. – Ч. 1. – С. 248–256.

3. Аббакумова Д. В. Комітет Міністрів Ради Європи: міжнародно – правова природа та повноваження : монографія. – Х. : Право, 2016. – 256 с.

1. 1. Аббакумова Д. В. Деякі аспекти процедури моніторингу в межах Ради Європи / Д. В. Аббакумова // Теорія і практика правознавства. – 2014. – Вип. 2(6). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/viewFile/63702/5920>

4. Беззуб І. Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1209:suchasniy--stan--i--perspektivi--ukrajinskoji--evrointegratsiji&catid=8&Itemid=350.

5. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз: монографія / І. В. Яковюк. – Х. : Право, 2013. – 760 с.

6. Яковюк І. В. Європейський Союз і Україна: еволюція взаємовідносин // Вісн. Акад. правових наук України. – 2009. – № 3. – С. 14–28.

Науковий керівник: Аббакумова Д. В., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ПРАВО УКРАЇНИ: ЗМІСТ І МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ

Процеси державотворення, що відбуваються в сучасній Україні, вимагають проведення комплексної правової реформи, яка серед вирішення інших численних завдань передбачає й приведення національного законодавства у відповідність до норм міжнародного права. Цей процес, який відбувається через реалізацію державою її міжнародних зобов'язань, відомий як імплементація і має вагоме значення для нашої держави. Адже від рівня зближення національного законодавства з міжнародним правом, його узгодженості з відповідними стандартами та вимогами значною мірою залежить не тільки ефективність співпраці України з іншими державами та міжнародними організаціями, а й розвиток нашої держави як демократичної, соціальноорієнтованої та правової.

Вважається, що держави є основними (первісними) суб'єктами міжнародного публічного права. На відміну від інших учасників міжнародних правовідносин, вони володіють суверенітетом, що робить їх незалежними у здійсненні внутрішньої та зовнішньої політики. Взаємовідносини держав у переважній більшості будуються на основі міжнародних договорів, під якими у Віденській конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. розуміються угоди, укладені між державами у письмовій формі, що регулюються міжнародним публічним правом незалежно від того, чи викладено такі угоди в одному документі, двох чи кількох зв'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування [1, п. 1. ст. 2].

Зважаючи на добровільний та узгоджувальний характер норм міжнародного права, Віденська конвенція про право міжнародних договорів наголошує, що кожен чинний договір є обов'язковим для його учасників і повинен добросовісно виконуватися (*pactasuntservanda*) [1, ст. 26].

Норми міжнародних договорів знаходять реалізацію в поведінці й діяльності держав та інших суб'єктів міжнародного публічного права у формі практичного здійснення нормативних приписів. Для позначення цього процесу як у науковій літературі, так і в нормативно – правових актах застосовується термін «імплементація законодавства». У міжнародному

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

праві це – організаційно – правова діяльність держав із метою реалізації їхніх міжнародно–правових зобов’язань [2, с. 667]. Як уже зазначалося вище, у сучасній науці міжнародного права відсутня усталена позиція щодо суті імплементаційного процесу. Так, деякі дослідники трактують імплементацію більш широко, вважаючи, що вона є цілеспрямованою організаційно–правовою діяльністю держав, яка провадиться індивідуально, колективно або в рамках міжнародних організацій з метою своєчасної, всебічної та повної реалізації прийнятих ними, відповідно до міжнародного права, зобов’язань [3, с. 62]. Водночас імплементація норм міжнародного права дуже часто неможлива без додаткових заходів правового характеру, які вживаються суб’єктами міжнародного права на міжнародному, національному рівнях або послідовно на тому й на іншому [3, с. 53]. Тобто, імплементація виступає як неодмінна підготовча стадія, що забезпечує своєчасну і всебічну реалізацію норм.

У міжнародному праві відсутня чітка правова регламентація способів, за допомогою яких держави мають виконувати взяті на себе зобов’язання за міжнародними договорами. Наприклад, Європейський суд із прав людини дійшов висновку, що Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [4] не містить конкретної вказівки на певні способи забезпечення виконання норм цього документа у внутрішньому праві держав. Враховуючи це, можна дати лише загальне визначення способам імплементації як специфічним напрямом діяльності уповноважених органів державної влади, що здійснюються з метою реалізації міжнародно – правових норм. Імплементація норм міжнародного права, яка розуміється у цьому значенні, може здійснюватися трьома способами: через відсилання, рецепцію чи адаптацію, трансформацію чи інкорпорацію [5, с. 73].

Перший із наведених вище способів імплементації норм міжнародного права передбачає внесення у внутрішнє законодавство відсилання (можуть мати загальний, окремий або конкретний характер) до відповідних міжнародно – правових джерел. За таких обставин застосування національної правової норми відбувається через безпосереднє звернення до тексту відповідного міжнародного договору. Рецепція або адаптація розуміються як внесення у внутрішнє право норм міжнародного права без будь – якої зміни їхнього змісту. Трансформація міжнародного права передбачає видання національних актів після приєднання держави до міжнародного договору. За допомогою зазначених актів вносяться зміни у внутрішнє законодавство, що регулює певне питання [5, с. 73].

На відміну від трансформації, інкорпорація передбачає точне відтворення міжнародно-правових норм без будь-яких змін у законодавстві імплементуючої держави. Правовим підґрунтям інкорпорації в Україні є Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. [6], відповідно до якої наша країна визнає пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права над нормами внутрішньодержавного права, а також Конституція України 1996 р., ст. 9 якої встановлює, що чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [7, ст. 9]. Інакше кажучи, норма міжнародного права за таких обставин зберігає свій статус, але її змісту надається і статус норми національного права. Крім того, згадана стаття Основного Закону нашої держави вирішує питання стосовно міжнародних договорів, які суперечать Конституції. Їх укладення можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції.

Важливу роль у реалізації норм міжнародного права відіграє механізм імплементації. Він має два рівні – міжнародний і національний. Міжнародна система складається зі створених на підставі міждержавних угод міжнародних організацій. Національну систему складають органи державної влади, уповноважені забезпечувати виконання державою міжнародно-правових зобов'язань [2, с. 668]. Саме через національний рівень реалізується переважна більшість норм, що містяться у міжнародно-правових договорах. Так, у ст. 16 Закону України «Про міжнародні договори України» визначено перелік державних органів, на які покладено забезпечення дотримання і виконання зобов'язань, узятих за міжнародними договорами України [8, ст. 16]. Загальний нагляд за виконанням міжнародних договорів України, зокрема й іншими їх сторонами, покладено на Міністерство закордонних справ України (п. 1 ст. 17 зазначеного Закону), яке в разі невиконання або неналежного виконання зобов'язань України за міжнародними договорами інформує про це відповідно Президента України або Кабінет Міністрів України і вносить пропозиції щодо вжиття необхідних заходів (п. 3 ст. 17) [8].

Разом із відповідними органами державної влади національний механізм імплементації містить у собі й інші елементи, які, на жаль, іще не отримали належного нормативного закріплення в Україні. Зокрема, важливу роль відіграють гарантії реалізації правових норм. Тому в законодавстві мають бути вичерпно визначені: механізм реалізації, черговість дій, процедури тощо [9, с. 123]. Адже юридичні помилки та прогалини можуть суттєво ускладнити досягнення цілей, закладених у нормах міжнародного права. Крім того, відсутність належної чіткості й визначеності в цьому питанні призводить до небажаних наслідків [10, с. 39, 40].

Отже, відсутність чіткого визначення способів імплементації в міжнародному праві та усталеного погляду на її суть у вітчизняній науці відповідним чином позначилися на стані національного законодавства, що регулює процес імплементації. Так, попри доволі відчутний прогрес, і надалі залишається актуальною проблема належного юридичного забезпечення механізму реалізації норм міжнародного права. Потребує подальшого розроблення і конкретизації нормативна база, яка регулює діяльність відповідних державних органів у цій сфері. Крім того, вимагає чіткого законодавчого вирішення питання місця та ієрархічного співвідношення з національними нормами звичаєвих міжнародно – правових норм і рішень міжнародних судів, які разом із нормами міжнародних договорів імплементуються в систему законодавства України.

Література:

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів [Електронний ресурс] : Складено у м. Відень 23 травня 1969 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_118
2. Юридическая энциклопедия : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (отв. ред.) и др.]. – М., 1998–2004. – Т. 2 : Д – И. – 1999. – 744 с.
3. Гавердовский А. С. Имплементация норм международного права / А. С. Гавердовский. – Киев : Вища школа, 1980. – 318 с.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. (чинна з 11.09.1997 р.) // Офіційний вісник України. – 2006. – №32. – Ст. 2371.
5. Капустин А. Я. Международное гуманитарное право : учебн.. – Москва : Изд–во Университета дружбы народов, 1991. – 80 с.
6. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. №55 – XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – №31. – Ст. 429.
7. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96– ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.
8. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906 – IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – №50. – Ст. 540.
9. Проблемы реализации права. Правовая система социализма. Функционирование и развитие : Кн. 2 / ред. А. М. Васильев. – Москва : Юридическая литература, 1987. – 328 с.
10. Забігайло В. К. Панування права чи інфляція законодавства? / В. К. Забігайло // Вісник Київського університету. Суспільно– політичні науки. – 1992. – С. 36–40.

Науковий керівник: Стешенко В. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

СТАТУС КОРИННИХ НАРОДІВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Корінні народи включають в себе досить різноманітну категорію населення, яка об'єднує понад 5000 окремих груп людей, які проживають на території приблизно 90 країн світу. На їх частку припадає понад 5 відсотків населення світу, а їх чисельність становить близько 370 мільйонів чоловік². 1993 рік був проголошений ООН Міжнародним роком корінних народів світу. Міжнародне десятиріччя корінних народів світу (1995–2004 роки) було проголошено Генеральною Асамблеєю в резолюції 48/163 від 21 грудня 1993 р, а 20 грудня 2004р. Резолюцією ГА ООН №59/174 було схвалено рішення про друге Міжнародне десятиріччя корінних народів світу (2005–2014 роки). Перша Всесвітня конференція з корінних народів відбулася 22–23 вересня 2014 року. Це свідчить про те, що правам корінним народам приділяється увага, та те, що більшість з них є незахищеними за внутрішнім правом держави.

Розуміння поняття «корінний народ» в українському праві відрізняється від розуміння цього поняття міжнародною спільнотою. За проектом Закону про Концепцію державної етнонаціональної політики України: «корінний народ – автохтонна етнічна спільнота, етногенез якої відбувся на території в межах сучасних кордонів України, становить етнічну меншість в складі її населення і не має власного державного утворення за межами Української держави.» [1]

У міжнародній доктрині та практиці поняття «корінні народи» тлумачиться ширше. Відмінність полягає в тому, що правовий зміст поняття «корінний народ» на міжнародному рівні проходило в тривалому процесі, де волевиявлення корінних народів «пробивало» свої права в змаганні з такими сильними гравцями на міжнародному рівні, як держави. [2]

Вперше термін «корінні народи» був використаний в Конвенції МОП №50 «Про регламентацію деяких особливих систем вербування працюючих» 1936р. Згідно з даним документом, термін «робітники з корінного населення» включав в себе працюючих, що належать або прирівняних до корінного населення на залежних територіях членів МОП, а також працюючих, які на-

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

² За інформацією з сайту ООН щодо загальних відомостей про корінні народи. Режим доступу: <http://www.un.org/ru/ga/69/meetings/indigenous/background.shtml>

лежать або прирівняних до залежного корінного населення в метрополіях членів МОП. Загалом, в даному тлумаченні під корінними народами розумілося населення колоній, яке проживало на своїй історичній батьківщині і вихідці з колоній, які проживали в метрополіях, що цілком закономірно для 30х років ХХст.[3]

Сучасне поняття «корінні народи» закріплене у ст. 1 Конвенції МОП № 169 «Про корінні народи й народи, які ведуть племінний спосіб життя, в незалежних країнах 1989 р.»: «Конвенція поширюється на народи в незалежних країнах, які вважаються корінними на підставі їхнього походження від населення, що населяло країну або географічний район, де розташована така країна, на час завоювання, колонізації чи встановлення сучасних державних кордонів, і які незалежно від свого правового статусу зберігають деякі або всі свої власні економічні, культурні та політичні.» [4] За п.2 Конвенції МОП № 169 самоідентифікація – вказівка самих народів на їх приналежність до числа корінних, розглядається як основоположний критерій для визначення таких народів.

Критерії, що створюють підстави для надання статусу «корінного народу» виглядають наступним чином: 1) проживання на землі предків або принаймні на частині цих земель; 2) спільне походження від мешканців, які споконвіку населяли ці землі; 3) спільна культура в цілому або в деяких її культурних виявах (релігія, племінний спосіб життя, належність до певної спільноти корінного населення, одяг, засоби хазяйнування, стиль життя тощо); 4) мова (використання власної мови як єдиної мови, рідної мови, мови, яка застосовується для спілкування у родинних стосунках, або як основна, переважна, звична, загальна або звичайна); 5) проживання у певних регіонах країни або у певних регіонах світу; інші суттєві умови.[5, ст. 59]

Етноси, які мають власні національні державні або державоподібні утворення у незалежних державах, не можуть вважатися корінними народами і мають розглядатися як національні меншини, навіть за умов автохтонного походження для окремої відносно невеликої частини цього етносу. Окремі етнографічні групи нації та національних меншин не можуть вважатися корінними народами, оскільки не мають ознак окремого етносу та не є окремою національністю. [6] Головна відмінність корінних народів та національних меншин, відповідно до Міжнародної конвенції МОП 1989 року – наявність специфічних прав землевласності чи землекористування в тих регіонах, в яких корінні народи проживають, що підтверджується правом корінних народів на землі за ст. 26 Декларації ООН про корінні народи 2007р.: " Корінні народи мають право на землі, території та ресурси, якими вони традиційно володіли,

які вони традиційно займали або тим чи іншим чином використовували або набули. Корінні народи мають право мати у власності, використовувати, освоювати або контролювати землі, території та ресурси, якими вони володіють з огляду на традиційне володіння або інше традиційне заняття або використання, а також ті, які вони набули іншим способом.» [7]

Декларації ООН про корінні народи 2007р закріплює право на: самовизначення (ст.3) автономію (ст.4), громадянство (ст.6), право: не піддаватися примусової асиміляції або впливу з метою знищення їх культури (ст.8), належати до корінної громаді або народності(ст.9), відродження культурних традицій та звичаїв(ст.11), відроджувати, використовувати, розвивати і передавати майбутнім поколінням свою історію, культуру(ст.13), участь в ухваленні рішень з питань, які торкалися б їх права, через представників, обираються ними самими за своїми власними процедурами, а також на збереження і розвиток своїх власних директивних установ (ст. 18) тощо.

До початку роботи Всесвітньої конференції з корінних народів 22–23 вересня 2014 року до Генерального секретаря ООН надійшов лист від постійних представників Болівії, Гватемали, Данії, Мексики, Нікарагуа, Нової Зеландії, Норвегії, Перу і Фінляндії при ООН з підсумковим документом. В ньому закріплюється 4 теми, які виносилися на обговорення на Всесвітній конференції: території, землі, природні ресурси, океани і води корінних народів; діяльність ООН по здійсненню прав корінних народів; здійснення прав корінних народів; пріоритети розвитку корінних народів, засновані на принципі вільної, попередньої і усвідомленої згоди.

Питання визнання та забезпечення прав корінних народів досі не врегульовані, незважаючи на здійснені дії державами, міжнародними організаціями. Як підсудок зробленого і висвітлення проблем у сфері забезпечення прав корінних народів є доповідь Генерального секретаря ООН «Досягнення мети і вирішення завдань другого Міжнародного десятиліття корінних народів світу», за якою визначено: «У деяких країнах створена конституційна і законодавча база, яка визнає корінні народи, включаючи адресну політику і програми. Разом з тим зберігається розрив між формальним визнанням корінних народів і впровадження політики на місцях. Форми управління корінних народів повинні бути визнані і укріплені державами-членами. Корінні народи продовжують стикатися з труднощами в плані впливу на державну політику, особливо для жінок корінної національності. Дискримінаційна практика існує на кожному рівні суспільства – від сімейного і громадського рівня до рівня державних інститутів. Це тільки посилює маргіналізацію і економічні виключення. Більш широкого політичного участі ви-

магає молодь корінної національності, яка все активніше і активніше бере участь з використанням засобів інформаційно-комунікаційної технології в політичному житті як на громадському, так і державному рівнях.»[8]

Отже, незважаючи на привертання уваги ООН до проблем корінних народів – проголошення Міжнародних десятиріч корінних народів світу та проведення Міжнародної конференції, на національному рівні у більшості країн світу права корінних народів не реалізуються на достатньому рівні.

Література:

1. Проект Закону про Концепцію державної етнонаціональної політики України від 2560а від 05.07.2013р. – Електронний ресурс. – Режим доступу:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47852

2. Кузіванова О. Ю. Коренные народы: два подхода, две концепции / Кузіванова О. Ю. // Известия Алтайского государственного университета / №4–1 (76). – 2012. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/korennyye-narody-dva-podhoda-dve-kontseptsii>

3. Соколова Ф. Х. Коренные народы: концепт, сущность и содержание / Соколова Ф. Х. // Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки / №6. – 2012. – Електронний ресурс. – Режим доступу:<https://cyberleninka.ru/article/n/korennyye-narody-kontsept-suschnost-i-soderzhanie>

4. Конвенція Міжнародної організації праці «Про корінні народи й народи, які ведуть племінний спосіб життя, в незалежних країнах від 27.06.1989 р. №169 – Електронний ресурс. – Режим доступу:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_188

5. Мицик В. В. Права національних меншин у міжнародному праві: монографія / Мицик В. В. – «Київський університет», 2004. – 287 с.

6. Бабін Б. В. Статус корінних народів у сучасному міжнародному праві: наукова доповідь/ Бабін Б. В. // Міжнародна наукова конференція на тему «Коллективные права в международном праве» 18 червня 2014. – К.: КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2014. – 37 с.

7. Резолюція 61/295, прийнята Генеральною Асамблеєю 13/09/2007 – Декларація Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів від 13.09.2007 р. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_156

8. Доклад Генерального секретаря: «Достижение цели и решение задач второго Международного десятилетия коренных народов мира» – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/ga/69/meetings/indigenous/documents.shtml>

Науковий керівник: Анакіна Т. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ

З моменту виборення незалежності Україна проголосила курс на євроінтеграцію і хоча поки що важко передбачити, коли вона зможене набути членства в ЄС, чинні угоди між нею і Євросоюзом вже передбачають здійснення адаптація вітчизняного законодавства до законодавства ЄС. Це надає актуальності питанню стосовно взаємодії як права Європейського Союзу та права його членів, так і права ЄС і права України.

За загальним правилом, діє принцип верховенства права ЄС. У соціально-правовому плані при цьому верховенство в одних випадках подається у вигляді нормативно-значущого положення, що поширюється на право Європейського Союзу і держав-членів. В інших – у вигляді прецеденту, сформульованого Європейським судом справедливості. У третьому випадках верховенство бачиться у вигляді одного з провідних загальних принципів права ЄС, виступаючого в системі інших його загальних принципів, таких як принципи охорони прав і свобод особистості, субсидіарності, пропорційності, недопущення дискримінації, захисту від недобросовісної конкуренції та ін. Нарешті, верховенство права виступає у формі сформувалася в процесі реалізації права Європейського союзу доктрини.

Однак, не зважаючи на різницю думок щодо походження та форми цього принципу, його суть і зміст зводяться зрештою до того, що він: а) закріплює пріоритет норм наднаціонального, загальноєвропейського права над національним, права Європейського Союзу над правом держав – членів; б) встановлює, що юридична сила перших перевищує юридичну силу останніх в) виходить з того, що норми національного права не можуть і не повинні перебувати в суперечності з нормами наднаціонального права, і навпаки.

В. І. Муравйов вказує на складнощі застосування примату права ЄС. Вони пов'язані із тим, що цей принцип документально не встановлений в установчих договорах ЄС. Ситуація не змінилась і з підписанням Лісабонських договорів. У Декларації до Заключного акту Міжурядової конференції 2007 р. про примат права ЄС йдеться про таке: «Конференція нагадує, що відповідно до усталеної практики Суду ЄС договори і право, що створюєть-

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ся Союзом на основі Договорів, мають примат над правом держав- членів на умовах, визначених згадуваною судовою практикою». Але Декларація не має юридично обов'язкової сили, а лише відображає загальну позицію держав-членів ЄС. Включення положення про примат права ЄС до Лісабонських договорів могло бути розцінено як посягання на державний суверенітет держав-членів, і доля Лісабонських договорів могла б стати такою ж, як і неухваленої Конституції для Європи.

Договір про Конституцію для Європи мав стати основним документом Європейського Союзу, який замінив би усі існуючі угоди ЄС. Крім того європейська конституція у зв'язку з наближенням розширення ЄС за рахунок 10 нових країн (2004 р.) повинна була забезпечити інституційне реформування Євросоюзу та гарантувати більшу прозорість дій в ньому.

Для набуття Конституцією юридичної сили необхідно було, аби вона була ратифікована усіма державами-членами відповідно до існуючих в них конституційних процедур. Однак, процедура ратифікації не була завершена і конституція не набула юридичної сили через негативне голосування під час референдуму у Франції та Нідерландах відповідно 29 травня і 2 червня 2005 р. Провал з ратифікацією засвідчив незадоволення окремих народів об'єднаної Європи результатами як економічної, так і політичної інтеграції.

Хоча Конституція для Європи і не набула чинності, принцип примату права ЄС над національним правом держав-членів все одно діє. Як зазначає Л. В. Богачова, «Правозастосовчі органи держав-членів сприймають європейське право як чинне і обов'язкове до виконання, його норми безпосередньо наділяють фізичних та юридичних осіб конкретними правами, а державні органи (передусім судові) – відповідними повноваженнями щодо їх захисту. У разі колізій між нормами національного права країн-членів і нормами права ЄС пріоритет мають останні. Пріоритет закріплюється переважно за положеннями установчого договору, а норми національного законодавства, які йому суперечать, не стають «нікчемними», а просто не застосовуються. Судові установи. ЄС і національні суди зобов'язані застосовувати інкорпоровані в національні правові системи країн-членів ЄС норми європейського права і забезпечувати ефективний захист прав та законних інтересів суб'єктів, що виникають на їх основі. У той же час право Співтовариства не може порушувати основні принципи конституційного ладу країн-членів ЄС. Це свого роду гарантія від остаточного поглинання національних правових порядків наднаціональною правовою системою.

Таким чином, співвідношення права Європейського Союзу та його держав-членів, полягає у приматі права ЄС над національним правом. І хоча

постає питання про обмеження суверенітету держав, що входять до його складу, це реалії сьогоднішнього європейського правового простору.

Література:

1. Яковюк І. В. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу: проблеми реалізації // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2012. – № 24. – С. 37–49..
2. Яковюк І. В. Європейський Союз і Україна: еволюція взаємовідносин // Вісник Академії правових наук України. – 2009. – № 3. – С. 14–28.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національно юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ю. Л. Лопатюк¹

ДО ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЖІНОК

Розробка та підйом на рівень міжнародних стандартів концепції прав людини є одним з найважливіших процесів цивілізації [1, с. 119]. Загальною декларацією прав людини проголошено, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в душі братерства. Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища [2]. Це положення міститься в багатьох актах міжнародного співтовариства, що пов'язано з вагомою причиною захисту прав та свобод людини на всіх рівнях. В наш час гостро постає проблема дискримінації в багатьох сферах життя. Не є винятком і пригноблення прав жінок, про що свідчить недотримання міжнародно-правового принципу рівноправності чоловіків та жінок, а саме недотримання права жінок на участь у здійсненні міжнародної і внутрішньодержавної політики, недостатній захист жінок від насильства, міжнародна торгівля жінками, недостатнє виконання міжнародних стандартів, які стосуються охорони здоров'я жінок, нерівність між чоловіками та жінками

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

у сфері праці. Усвідомлення державами того факту, що прав жінок є складовою і невід'ємною частиною прав людини, визначає нове розуміння, по-перше, змісту прав жінок, по-друге, необхідності їх забезпечення всіма державами для побудови демократичного суспільства, і, по-третє, розробки механізмів захисту прав жінок.

Лише з першої половини ХХ ст. законодавство окремих держав під впливом масових жіночих рухів починає приділяти увагу захисту прав жінок. У цей же час і в міжнародному праві з'являються договори, які певною мірою можна віднести до таких, що захищають права жінок (у першу чергу проти торгівлі жінками). З появою договорів, спрямованих на захист саме жінок, постало питання про існування статевого аспекту у правах людини. Так, у 1902 р. в Гаазі були прийняті міжнародні конвенції, що стосувалися колізій національних законів з питань шлюбу, розлучення та опіки над неповнолітніми, а в 1904 р. та 1910 р. – міжнародні конвенції, що стосувалися заборони торгівлі жінками та дітьми [3, с. 75]. Міжнародне співробітництво держав, яке мало відношення до прав жінок, здійснювалося в трьох ключових напрямках: боротьба зі злочинністю, вирішення колізій національного права держав з різних питань та міжнародне регулювання праці [4, с. 51].

Поступово відбувається гендерне реформування міжнародного права. У міжнародному праві, як і в національному праві переважної більшості держав, гендерний аспект спочатку був відсутнім. Поява національних правових норм у галузі захисту прав людини традиційно була пов'язана з намаганням захистити, як вважалося, слабших – дітей і жінок – від тяжких умов праці. Міжнародне право першої половини ХХ ст. також констатувало наявність статевої ролі, які ґрунтуються на біологічних відмінностях чоловіків і жінок. Це визначило формування специфічного напрямку в міжнародному співробітництві із прав людини – захисту прав жінок, що з необхідністю передбачає особливий захист жінок як осіб більш слабких і більш незахищених. Перші міжнародні договори про захист прав жінок також мали відверто протекціоністський характер. Вони мали на меті вилучити жінок із деяких сфер соціальних відносин, щоб захистити їхні права. Деякі міжнародні договори лише проголошували принцип рівності прав, не торкаючись питання про гарантії забезпечення рівних умов.

Після створення ООН ця проблема починає розглядатися масштабніше. Створена у 1946 р. Комісія зі становища жінок, яка є функціональним підрозділом Економічної і Соціальної ради ООН (ЕКОСОП) активно займається проблематикою дискримінації жінки на світові арені. Зокрема, вона функціонує з метою подання доповідей та рекомендацій з питань захисту

прав жінок щодо користування ними основними правами людини та з питань вирішення нагальних проблем у сфері захисту прав жінок та втілення в житті принципу рівноправ'я чоловіків та жінок.

Важливі ініціативи з зазначеного питання здійснені Генеральною Асамблеєю ООН. Так, 18 грудня 1979 року після декількох років дискусій і ретельної редакційної роботи в Комісії зі становища жінок Генеральною Асамблеєю була одностайно прийнята Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, що стала ключовим актом з питань захисту прав жінок [5]. Найбільш істотне значення, з точки зору захисту індивідуальних та колективних прав жінок, мають ст.ст. 1 і 4 цієї Конвенції. У першій з них дається визначення поняття «дискримінація щодо жінок», а в другій роз'яснюється, які тимчасові заходи не вважаються дискримінаційними відносно чоловіків. Зокрема, згідно ст.1 Конвенції поняття «дискримінація щодо жінок» означає будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямовані на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі». Разом із тим, згідно зі ст.4 згаданої Конвенції «вжиття державами-сторонами спеціальних заходів, спрямованих на охорону материнства, включаючи вжиття тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на прискорення встановлення фактичної рівності між чоловіками та жінками, не вважається дискримінаційним». Конвенція закріплює позитивні та негативні обов'язки держав. Позитивні передбачають вжиття певних заходів: забезпечення практичного здійснення принципу рівноправності (п. (а) ст. 2), вживання законодавчих заходів (п. (б) ст. 2), установлення юридичного захисту (п. (в) ст. 2). Негативні полягають в утриманні від дій, від вчинення будь-яких дискримінаційних актів (п. (г) ст. 2). По-друге, Конвенція прямо говорить про обов'язки держав щодо реформування свого законодавства не тільки згідно з конкретними нормами Конвенції, але, що особливо важливо, і таким чином, щоб воно гарантувало рівноправність.

Варто зазначити, що на прийнятті низки міжнародних актів, які регулюють питання дискримінації жінок не зупинилося міжнародне співтовариство. Проводяться низки конференцій з цього питання. Та все ж таки, хотілося б, щоб проблема рівноправ'я чоловіків та жінок не залишалася лише предметом дискусій, а мала конструктивні та дієві шляхи її розв'язання.

Тому, незважаючи на те, що у питанні статусу жінок було досягнуто помітного поступу, проблема участі у прийнятті рішень і доступу до влади

продовжує вимагати суттєвої уваги. Разом з тим, жодна з існуючих проблем не є більш актуальною, ніж насилля, якого зазнають жінки і дівчатка різного віку в усіх країнах світу. Порушення прав людини щодо жінок як і раніше проходять безкарно і непомітно.

Література:

1. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть: Учебник для юрид. фак. и вузов. – М.: БЕК, 1996. – 371 с.
2. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. Международные конвенции и декларации о правах женщин и детей: Сборник универсальных и региональных международных документов / Сост.: Корбут Л. А., Поленина С. В. – 2-е изд. – М.: ИЦ–Гарант, 1998. – 264 с.
4. Дмитриева Г. К. Международная защита прав женщин. – 2-е изд., доп. и перераб. – К.: Вища шк. Издательство при КГУ, 1985. – 157 с.
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_207.

Науковійкерівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. К. Лур'є¹

ОНЛАЙН АРБІТРАЖ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН КОМУНІКАЦІЙ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ЗАСІБ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ В МАЙБУТНЬОМУ

Міжнародний арбітраж – один із найдавніших правових засобів мирного вирішення міжнародних спорів. Під міжнародним арбітражем розуміється особлива процедура розгляду та врегулювання міжнародних спорів та міжнародний орган, створюваний за взаємною згодою держав чи приватних осіб для вирішення конкретного спору, спорів певної категорії або будь-якої суперечки між договірними сторонами у випадку його виникнення [1, с.111, 112].

---

¹ Студентка 5 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Традиційно до переваг арбітражу у порівнянні з судовими процедурами відносять гнучкість процедури, швидкість та відносну дешевизну розгляду спору. Але сьогодні міжнародний комерційний арбітраж з його стандартизованими процедурами, тривалістю винесення рішень та астрономічною вартістю усього процесу навряд чи підпадає під цей опис. Саме слухання стає занадто дорогим та виключно важким з організаційної точки зору, коли свідки, юридичні представники, арбітри, експерти, стенографісти та перекладачі мають прибути до визначеного місця проведення розгляду з різних частин світу.

З розвитком електронних технологій міжнародний арбітраж поступово починає переміщатися в кібер-простір, що в теорії має забезпечити значну економію часу та засобів на розгляд спорів.

Термін «онлайн-арбітраж» має декілька значень, але найчастіше використовується для опису арбітражного розгляду, який проводиться з використанням технологій віддалених комунікацій між учасниками процесу [2, с. 4].

Хоча в Україні існує невелика кількість досліджень з тематики онлайн арбітражу, за кордоном розвиток цього напрямку відбувається вже не одне десятиліття. Відповідно до цього виявляється вчасним та цікавим проаналізувати світовий досвід в цій сфері, включаючи найбільш обговорювані складнощі в цій сфері.

Деякі автори вказують на те, що онлайн арбітраж за своєю суттю відрізняється від традиційного арбітражу перш за все використанням технологій [3, с. 135–137]. Проаналізувавши літературу можна зробити висновок, що термін «онлайн арбітраж» застосовується відносно двох моделей вирішення спорів.

По-перше, про онлайн-арбітраж говорять в тому випадку, коли в рамках традиційного арбітражного розгляду використовують певні технології чи технічні засоби, які дозволяють перевести частину спілкування між сторонами в онлайн сферу (використання електронних листів, відеоконференцій і т.д.). В цьому випадку маємо говорити про арбітраж за допомогою онлайн комунікацій.

По-друге, онлайн арбітраж може мати місце, коли всі відносини сторін (в тому числі укладення договору, який містить арбітражне застереження, виконання такого договору і т.п.) не виходять за рамки кібер-простору. В даному випадку мова йде про онлайн арбітраж в електронній комерції [4, с. 256–264 ; 5, с. 25, 26].

Використання онлайн технологій в арбітражі відбувається вже доволі давно та є широко застосованим. Найпростіша та, мабуть, найбільш розпо-

всюджена з таких технологій – це спілкування сторін, арбітражних інститутів та членів арбітражу між собою з використанням електронної пошти. До того ж, поширеним є проведення слухань, в тому числі допитів свідків за допомогою відеоконференцзв'язку і використання «хмарних технологій» для обміну електронними доказами.

Варто відзначити, що у країнах ЄС інтернет-арбітраж для вирішення спорів поки що не використовується. Причиною може служити відсутність відповідного правового регулювання щодо питань організації та проведення арбітражу, а також тих питань, що стосуються статусу органів, їх компетенції та кваліфікації арбітрів, правової природи винесеного рішення. Іншими важливими причинами є критерії безпеки і збереження конфіденційності (найбільшою мірою інформація наражається на небезпеку стати доступною для загального доступу саме в інтернеті) і складна організація процедури (повинні бути використані нові інформаційні технології).

Найбільш наближеною до використання онлайн арбітражу на сьогоднішній день є Голландія. Версія Закону Нідерландів «Про арбітраж» 2015 року включає змінену статтю 1072b Цивільно-процесуального кодексу Нідерландів, яка дозволяє розглядати арбітражний спір онлайн, а також проводити судові розгляди і слухання сторін, свідків і експертів з використанням відеоконференції або Skype [6, с. 98]. В міжнародному арбітражі ці зміни призведуть насамперед до значного скорочення витрат для сторін. Ці зміни повинні зробити Нідерланди більш привабливою країною для міжнародних арбітражних інституцій.

Крім того, що передбачається внесення змін до вищезгаданого закону, також мають місце і інші цікаві факти. У 2004 році був проведений перший альтернативний спосіб вирішення спорів в режимі онлайн в Інтернеті, поштою, а також по телефону. Сторони віддалено підписали мирову угоду за допомогою цифрового підпису. У 2010 році був створений eCourt для онлайн вирішення спорів, пов'язаних з онлайн-покупкою товарів і послуг. Починаючи з 2011 року, Книга IV ЦПКН про арбітраж може бути застосована до вирішення спорів, які перебувають у провадженні eCourt [7, с. 178].

У законодавстві Нідерландів вже внесено ряд поправок з метою полегшення процедури онлайн арбітражу і судового розгляду Інтернет суперечок. У 2004 році в статті 1021 ЦПКН були внесені зміни у зв'язку з прийняттям Директиви ЄС про електронну торгівлю №2000/31 / ЄС [8, с. 1]. Дана директива передбачає, що електронний договір слід розглядати так само, як і письмову угоду, якщо він відповідає певним стандартам. У статтю 1021 ЦПКН [7, с. 236] було додано пропозицію, яка передбачає, що арбітражна

угода може бути підтверджена в електронному вигляді. У 2010 році була введена нова стаття 156a ЦПКН, відповідно до якої при певних обставинах електронні документи прирівнюються до письмових.

З введенням статті 1072b ЦПКН для арбітражного вирішення спорів в режимі онлайн буде створена правова основа. Деякий час Netherlands Arbitration Institute працював над створенням необхідних умов для проведення арбітражу онлайн [9, с. 52]. З введенням нового закону Нідерланди можуть бути однією з перших країн, які запропонували розгляд арбітражних суперечок в режимі онлайн.

В Україні достатньо мало уваги приділяється питанню імплементації онлайн арбітражу. Не дивлячись на те, що судова система вже робить кроки на зустріч цифровому документообігу і технологічного процесу в цілому, про повний перехід арбітражної системи на онлайн формат говорити ще дуже зарано.

Що стосується практики використання онлайн комунікацій в арбітражі, то слід зауважити, що оскільки онлайн технології складають все більшу частину нашого життя, багато сучасних арбітражних регламентів дозволяють їх використання.

Наприклад, стаття 3(2) Арбітражного регламенту МТП 2012 г. встановлює: «Всі повідомлення або повідомлення Секретаріату і складу арбітражу направляються за останньою адресою з боку або представника сторони, якій вони призначаються, отриманому або від самої сторони, або від іншої сторони. Таке повідомлення може бути передано шляхом вручення під розписку, рекомендованим листом, кур'єрською службою, по електронній пошті або будь-яким іншим способом телекомунікації, що підтверджує факт відправки» [10, с. 1].

Стаття 12 (2) Віденського регламенту 2013 р містить практично таке ж саме положення, однак вимагає доказ щодо факту передачі, а не відправлення [11, с. 2].

Проект нового арбітражного регламенту Лондонського міжнародного арбітражного суду (ЛМАС) йде ще далі, допускаючи можливість направлення вимоги про арбітраж, відкликання на вимогу арбітражу, а також листування зі сторонами по електронній пошті [12, с. 2,3]. При цьому ст. 4.3 проекту встановлює, що доставка повідомлень з використанням цієї системи не працює, тому що вимагає значних вкладень в свою модернізацію. У той же час, Суд МТП планує розробку нової системи електронного обміну документами «з нуля».

В основі застосування таких систем лежить згода сторін на їх використання і надання персоніфікованих даних для доступу до системи обміну

документами. Особливо необхідно підкреслити зручність таких систем обміну документами, перш за все, для транскордонних спорів, коли різні залучені в процес особи можуть перебувати на різних кінцях земної кулі. Системи обміну документами забезпечують доступ до всієї справи з будь-якої точки світу через Інтернет, що створює додаткові зручності для роботи арбітражних юристів, які постійно у роз'їздах. Можна сміливо говорити, що останнім часом велика частина взаємодії між сторонами й арбітрами відбувається за допомогою електронного листування і телефонних конференцій.

Таким чином, з великою часткою ймовірності можна припустити, що онлайн арбітраж і онлайн комунікації в арбітражі будуть розвиватися все більш активно, оскільки такі технології забезпечують зручність як для сторін та їх представників, так і для арбітрів.

Література:

1. Новые горизонты международного арбитража. Вып. 2: сб.ст. /под. ред. А. В. Асоскова, А. И. Муранова, Р. М. Ходыкина. – М.:Инфотропик Медиа,2014. – 384 с.
2. Онлайн арбитраж: Андрей Панов; Legal Insight. – 2014. – Выпуск №8 (34). [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://legalinsight.ru/wp-content/uploads/2015/12/LI_08_2014_arbitrazh.pdf
3. Ronald A. Brand, Party Autonomy and Access to Justice in the UNCITRAL Online DisputeResolutionProject (August2011). [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://ssrn.com/abstract=2125214>
4. Julio Cesar Betancourt, Elina Zlatanska, Online Dispute Resolution (ODR): What Is It, and is It the Way Forward? // Arbitration, Issue 3; Mohamed S. Abdel Wahab, Ethan Katsh and Daniel Rainey (Eds.), OnlineDisputeResolution:Theory andPractice, TheHague, 2012.
5. Slavomir Halla, ArbitrationGoingOnline – NewChallengesin21st Century // Masaryk University Journal of Law and Technology. – Vol.5, Issue 2(Fall2011).
6. The Netherlands Arbitration Act, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.nainl.org/downloads/Text%20Dutch%20Code%20Civil%20Procedure.pdf>
7. Code of Civil Procedure of Netherlands, 1986. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.dutchcivillaw.com/legislation/civilprocedure044.htm>
8. Директива 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради //«Директива про електронну комерцію» від 8 червня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_224
9. Netherlands Arbitration Institute // Bill for modernizing the Arbitration Law, 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.nai-nl.org/en/newsletter-archive.asp?id=917>

10. Арбітражний регламент Міжнародної Торгівельної Палати: [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/988_008

11. Арбітражний регламент (Віденські правила 2013). [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.viac.eu/images/documents/Practitioners/Wiener_Regeln_Russisch_inkl_Mediationsregeln_20160829_Grishchenkova.pdf

12. Проект нового Регламенту ЛМАС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<file:///C:/Users/user/Downk>ads/LCIA%20Arbitration%20Rules%20Draft%2018-02-2014.pdf>

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К. Ю. Луханіна¹

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА СВЯТОГО ПРЕСТОЛУ / ВАТИКАНУ

Не кожна недержавна дійова особа має таку ж кількість прав, як Святий Престол. Святий Престол є членом різних міжурядових організацій, учасником багатьох двосторонніх і багатосторонніх договорів, відправляє та отримує дипломатичних представників, а також набув статусу постійного спостерігача при Організації Об'єднаних Націй на рівні з такими організаціями як СНД, ОБСЄ, ЄС. Проте на відміну від Ватикану, міста-держави, Святий Престол не можна охарактеризувати як державу, враховуючи той факт, що він має глобальний духовний вплив і його сфера компетенції може поширюватися на міжнародному рівні без територіальної бази. Проте з іншого боку, він є свого роду міжнародною юридичною особою, яка наділена впливом від «духовного суверенітету», як центр католицької церкви.

Ґрунтовні ж дослідження зі згаданої проблеми майже століття не проводилися у вітчизняній правовій науці, в тому числі і в період незалежності України. Однак деякі вчені юристи, серед яких М. І. Отрош, Т. І. Іжевська, І. І. Бойко, приділяли увагу дослідженню правової природи Святого Престолу. Серед зарубіжних авторів які займалися згаданою проблематикою, слід називати таких як Д. Анцилотті, А. Вінен, Д. Грахам, Г. Каталано, Х. Є. Кардинале, Д. Кунц, Е. Ланге-Ронненберг, Дж. Около, Л. Оппенгейм, З. Сідні та деякі інші [1].

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Неодноразово здійснювались спроби виявити природу відносин між Святим Престолом і Ватиканом. Очолені тим самим абсолютним монархом, ці дві особи на перший погляд вступили в абсолютний союз один з одним. Проте, для міжнародних, юридичних цілей вони залишаються двома окремими міжнародними суб'єктами. Існує значна кількість різних поглядів щодо точної юридичної характеристики Святого Престолу і Ватикану. Хоча більшість вчених погодилися б, що Апостольська Столиця і Ватикан є різними юридичними особами, юридичний висновок з цього питання, за словами Д. Кроуфорда, «унікальний і складний». На одному кінці спектру знаходяться ті, хто ототожнює Ватикан і Апостольську Столицю. Прикладом цього є практика деяких судів США, що розглядають Ватикан і Святий Престол як одну юридичну особу [2].

Існує, однак, значна кількість прихильників точки зору про менший міжнародний статус Ватикану по відношенню до Святого Престолу. Це пов'язано з тим, що Святий Престол має особливий міжнародний статус, в той час як статус Ватикану не відрізняється від статусу провінції [3]. Дійсно, Ватикан був створений тільки завдяки Латеранським угодам у 1929 році щоб забезпечити територіальну основу для Святого Престолу, яка б гарантувала його незалежність. Апостольська Столиця втратила свою територію, яка відійшла до Італії внаслідок так званого «римського питання». Тільки в 1929 році Італія, в силу Латеранських угод повернула частину території до Святого Престолу, до того ж Святий Престол отримав фінансову компенсацію, як відшкодування за «величезний збиток, заподіяний Апостольській державі через втрату вотчини». Ця подія може розглядатися як характеристика міжнародної правосуб'єктності Святого Престолу з двох причин: здатність Святого Престолу укладати договори, а також право порушувати позов проти іншої міжнародної юридичної особи.

Державу Ватикан, що створена в 1929 році, можна охарактеризувати як державу, так як вона відповідає трьом критеріям статті першої Конвенції Монтенвідео 1933 року: територія, населення, уряд [4].

Питання організації уряду Ватикану регулюється «Фундаментальним Законом держави Ватикан», що оприлюднений Папою Іоаном Павлом II 26 листопада 2000 року, який набрав чинності 22 лютого 2001 року, і замінив Основний закон Ватикану від 7 червня 1929 року. Цей закон можна розглядати як конституцію. Він наділяє на здійснення всієї влади умісті-державі Ватикан понтифіка, і встановлює ряд урядових інститутів, таких як Колегія Кардиналів, Державний Секретаріат, папська Комісія і її президент, генеральний секретар, Рада директорів, радники Генерального секретаря і радники Держави, ряд судових установ, і бюро праці [2].

Відповідно Основному закону визначальним впливом на зовнішню політику Ватикану володіє глава держави – Папа Римський який має ще титули Верховного глави понтифіка церкви і монарха ватиканської держави. Папі належить законодавча, виконавча та судова влада. Папа обирається довічно Священною Колегією кардиналів. До виключної компетенції глави Ватикану належить вище представництво Ватикану в міжнародних відносинах, укладення, ратифікація й денонсація міжнародних договорів і конкордатів, здійснення актів визнання і протестів, прийом дипломатичних представників і призначення легатів, нунціїв, інтернунціїв і апостольських делегатів. Папа делегує деякі свої повноваження у сфері зовнішніх зносин іншим органам Ватикану, зокрема законодавча влада делегується постійно діючій Комісії кардиналів [5].

Основний Закон держави Ватикан також передбачає представництво держави Ватикан в стосунках з іноземними державами і іншими суб'єктами міжнародного права, з метою встановлення дипломатичних відносин і укладання договорів. Цими повноваженнями наділений лише сам Верховний Понтифік, який здійснює це право через Державний Секретаріат [2]. Тобто Ватикан бере участь в міжнародних відносинах, але в меншій мірі ніж Святий Престол. Ватикан діє на міжнародному рівні в області практичних потреб держави Ватикан, в той час як міжнародна компетентність Святого Престолу стосуються його суто релігійної діяльності (наприклад, захист жертв війни, права дитини), так і ті, що безпосередньо не стосуються такої діяльності, однак становлять для нього певний інтерес у силу відповідного віровчення Церкви та її практичного служіння (наприклад, Договір про нерозповсюдження ядерної зброї). Він також укладає двосторонні угоди з релігійної та світської проблематики. Двосторонні договори Святого Престолу, за винятком деяких, зокрема Латеранських угод 1929 року, не є політичними і регулюють конкретні питання співробітництва в різних галузях. Такі угоди укладаються як шляхом обміну нотами, так і за допомогою підписання двосторонніх юридично зобов'язуючих документів.

Особливо активізувалося укладення таких угод останнім часом. Однак деякі з міжнародних договорів, що укладаються Святим Престолом, є специфічними за ціллю та предметом правового регулювання і притаманні лише його договірній практиці. Мається на увазі конкордат, який у системі міжнародних договорів посідає особливе місце як «класичний договір», що укладається Святим Престолом з державами. Переважна більшість авторів вважає, що конкордати є, безперечно, частиною міжнародного права і регулюються ним. Д. Анцилотті у «Курсі міжнародного права» зазначає: «Якщо під конкордатом розуміють угоду між двома одиницями, координованими і рівними, яка

за своєю зобов'язуючою силою може бути віднесена винятково до принципу *pacta sunt servanda*, то формальна схожість конкордатів з міжнародними договорами повна, і, очевидно, одні лише відмінності між предметами угод не виправдовують вилучення цих актів зі сфери міжнародного права» [1].

Міжнародна правотворчість, мабуть, наводиться найчастіше як обов'язкова ознака наявності міжнародної правосуб'єктності. Безумовно, якщо учасник міжнародних правовідносин має право укладати міжнародні договори, то проблем із визнанням його міжнародної правоздатності виникати не повинно. Визнати міжнародну правосуб'єктність після здійснення міжнародної договірної практики безглуздо, тому що визнання вже давно було здійснено, як мінімум при укладанні першого міжнародного договору [6, с.175].

Дипломатичні представники Святого Престолу представляють як державу-місто Ватикан, так і здійснюють представницькі відносини від імені Ватикану, що є завуальованою реалізацією інтересів Святого Престолу. Це ілюструє першорядну роль Святого Престолу в міжнародних відносинах, в порівнянні з роллю Ватикану. Нині Святий Престол має дипломатичні відносини з близько 180 державами світу, а також бере участь (у статусі члена або спостерігача) у роботі більшості провідних міжнародних організацій [7]. Міжнародна і транснаціональна роль Святого престолу в міжнародних відносинах, якому служать прихильники римсько-католицької віри, що поширилися по всьому світу, ускладнює пошуки точної правової характеристики Святого Престолу. Абсолютно ясно, що Апостольська Столиця є не просто урядом територіально розмежованого Ватикану, проте є центром управління Римської Католицької церкви. Апостольська Столиця є церковною, урядовою та адміністративною столицею римсько-католицької церкви. Існує думка про те, що це в своєму роді об'єкт, що має далекоюсяжну міжнародну правосуб'єктність проте не дотягує до державності. До того ж не можна ототожнювати Святий Престол та Ватикан, адже виходить що зникнення території держави-міста Ватикану буде означати втрату державності і отже зникнення міжнародно-правової особи Святого Престолу.

Міжнародна-правова особистість – Апостольська Столиця може бути найкращим прикладом «унікального» суб'єкта, що створений на основі духовного мандата. Святий Престол є єдиним суб'єктом міжнародного права, який представляє інтереси католицької церкви і не має аналогів у міжнародній практиці. Набуття Святим Престолом міжнародної правосуб'єктності стало закономірним результатом довгострокового історичного розвитку інституту папства з урахуванням досвіду його дипломатичної діяльності і положень доктрини католицької церкви. При цьому Латеранські угоди не мали

суб'єкто-утворюючого значення, оскільки Святий Престол володів міжнародною правосуб'єктністю задовго до їх укладення.

Література:

1. Отрош М. І. Специфічність договірної правоздатності Святого Престолу [Електронний ресурс] / Михайло Іванович Отрош // Судова апеляція. – 2009. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13957/19-Otrosh.pdf?sequence=1>
2. Ryngaert C. The Legal Status of the Holy See [Електронний ресурс] / Cedric Ryngaert // Goettingen Journal of International Law. – 2011. – Режим доступу: http://www.gojil.eu/issues/33/33_article_ryngaert.pdf.
3. On the international personality of the Holy See [Електронний ресурс] // REVUE BELGE DE DROIT INTERNATIONAL. – 1996. – Режим доступу: <http://rbdj.bruylant.be/public/modele/rbdj/content/files/RBDI%201996/RBDI%201996-2/Etudes/RBDI%201996.2%20-%20pp.%20354%20%C3%A0%20369%20-%20Gaetano%20Arangio-Ruiz.pdf>
4. Montevideo Convention on the Rights and Duties of States [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.taiwandocuments.org/montevideo01.htm>
5. Міжнародно – правовий статус Ватикану [Електронний ресурс] // Форум права. – 2012. – Режим доступу: [FP_index.htm_2012_4_134%20.pdf](http://www.gojil.eu/issues/33/33_article_ryngaert.pdf)
6. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії. – Харків: Право, 2014. – 512с.
7. Іжевська Т. І. Погляд на особливості Ватиканської дипломатії // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2009. – № 15. – С. 126–128.

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. Г. Лядов¹

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ІМПЕРАТИВНОЇ НОРМИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Можливість вибору і застосування іноземного права в системі міжнародного приватного права є важливим принципом останнього. Разом з тим

---

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

важливим є належне забезпечення охорони національного правопорядку від негативних наслідків застосування норм іноземного права. Засобом такої охорони є наявність імперативних норм в системі національного законодавства.

Інститут імперативних норм являє собою досить молоде правове явище в юридичній науці. Основні теоретичні вчення, які розробляли проблематику імперативних норм, склалися в середині ХХ століття в країнах західної Європи та Сполучених Штатах Америки. В соціалістичній доктрині дане питання взагалі не розглядалося. Законодавче закріплення питань, пов'язаних із застосуванням імперативних норм на міжнародному рівні відбувається в кінці ХХ століття з прийняттям Римської конвенції про право, що застосовується до договірних зобов'язань, 1980 року.

В доктрині застосовується різноманітна термінологія для визначення поняття імперативної норми, що є певною проблемою для суду в правозастосовній практиці. Розглянемо декілька основних визначень даної категорії норм.

Німецькі вчені Х. Кох, У. Магнус та П. Вінклер фон Моренфельс визнають поняття імперативних норм (Eingriffsnormen) як норми, що підлягають завдяки своєму великому народногосподарському і соціально-політичному значенню застосуванню незалежно від компетентного правопорядку, до якого відсилає колізійна норма (або який обраний сторонами на підставі автономії волі). Ці норми називають також міжнародними імперативними нормами [1, с. 409].

Подібне визначення надає Суд Європейського союзу в рішенні у справі *Arblade* від 23.11.1999 р. У своїй основі імперативна норма (*loidepolice*) являє собою внутрішньодержавний правовий припис, дотримання якого настільки важливо для забезпечення політичної, соціальної та економічної організації держави, що кожна особа, яка знаходиться на території цієї держави або має правовий зв'язок, локалізований на території цієї держави, зобов'язана його виконати [2].

Французька доктрина має свою думку у визначенні поняття імперативної норми. Вона являє собою положення, які переслідують дуже важливу мету в очах держави, яка їх прийняла, для чого відмовляють у застосуванні колізійних правил, тобто імперативні норми мають за мету захистити інтереси колективу по відношенню до категорії індивід (найманих працівників, орендарів, споживачів та інших) [3, с. 299].

Один із французьких вчених П. Майєр говорить, що імперативні норми – це норми, які повинні бути застосовані кожного разу, коли державі важливо, щоб інтереси, які вона прагне захищати, були захищені. Він вважає, що імперативна норма спрямована не лише на захист політичної, економічної

та соціальної організації держави, а й на інтересів певної особи (наприклад, норми про захист прав споживачів) [4, с. 522].

Оді Б. по-іншому формулює поняття імперативних норм та виокремлює наступні їх ознаки:

1) вони діють в тих сферах, де існує публічних інтерес (конкуренція, освіта, праця);

2) найчастіше їх застосовують органи виконавчої влади, а не суди [5, с. 100].

Проте, видається спірним віднесення правової норми до норм безпосереднього застосування, адже вирішення питання застосування імперативної норми в міжнародному приватному праві – прерогатива саме суду, а не якогось іншого державного органу. Саме суд має право надавати оцінку імперативній нормі у контексті її застосування до конкретних фактичних відносин.

Вітчизняна доктрина містить різні визначення поняття імперативної норми. Зокрема О. М. Нагуш говорить про них, як про засіб захисту публічного порядку, що спрямований на забезпечення особливо важливих інтересів держави, і тому наділений здатністю застосовуватися всупереч колізійно-правовому методу та/або автономії волі сторін[6, с. 260], а Н. В. Аляб'єва, як норми, які однозначно вказують на право, що підлягає застосуванню, і не можуть бути змінені по волі сторін[7, с. 14].

Самого поняття імперативна норма українське законодавство не має, проте існують окремі положення в ст. 14 Закону України «Про міжнародне приватне право». Аналіз наведеної статті показує, що по-перше: законодавець визнає наявність у нашому законодавстві особливих норм, які захищають найважливіші для суспільства і держави правовідносини, та називає їх імперативними нормами, хоча, виходячи з їх змісту, краще було б назвати їх надімперативними; по-друге: законодавець покладає обов'язок на суд та інші правозастосовні органи застосовувати ці норми, незважаючи на припис колізійної норми. З цього можна зробити і третій висновок – врегулювання міжнародних приватноправових відносин, що мають особливе значення для держави, шляхом застосування імперативних норм, покладає на суд велику відповідальність, оскільки встановлення конкретного переліку або надання чіткого визначення ознак норм, що мають якість надімперативних – доволі складне завдання, вирішення якого залежить від конкретних правових ситуацій [6, с. 258].

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна зробити наступні висновки. За своєю природою будь-яка імперативна норма є нормою, виконання якої необхідно для політичної, соціальної та економічної організації держави. Будь-яка імперативна норма виражає публічний інтерес. Проте не будь-яка імперативна норма є імперативною для цілей міжнародного приватного права.

Імперативні норми є одним із механізмів обмеження дії колізійного методу. Під імперативною нормою слід розуміти норму, яку необхідно застосовувати незалежно від компетентного правопорядку, до якого відсилає колізійна норма, або який було обрано сторонами на основі автономії волі сторін, для захисту особливо важливих інтересів держави. Вітчизняне законодавство не містить єдиного визначення поняття *імперативна норма*, що є певною проблемою для правозастосовної діяльності судів, а отже є необхідність закріплення даного поняття на законодавчому рівні.

Література :

1. Кох Х., Магнус У., Вінклер фон Моренфельс П. Міжнародне приватне право і порівняльне правознавство / Пер. з нім. д – р юр. наук Ю. М. Юмашева. – М. Міжнарод. відносини, 2003. – 476 с.
2. Рішення Суду Європейського Союзу у справі Arblade від 23.11.1999 р. // *Revue critique de droit international privé*. – 2000. – P. 710. – Note Fallon.
3. Ferry C. Contrat international d'agent commercial et lois de police // *Journal du droit international*. – 1993. – Vol.120. – P. 299–307.
4. Mayer P. La protection de la partie faible en droit international privé. La protection de la partie faible dans les rapports contractuels // *L. G. D. J.* – 17. – 522p.
5. Audit B. *Droit international privé*. – Paris: Economica, 3 – eme edition. – 100p.
6. Нагуш О. М. Імперативні норми та застереження про публічний порядок у міжнародному приватному праві // *Правова держава*. – вип. 21. – О., 2016. – С. 256–261.
7. Міжнародне приватне право: навч. посібник / Н. В. Аляб'єва, А. І. Демченко, Л. В. Красицька та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 315 с.

Науковий керівник: Білоусов Є. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

С. В. Майданік¹

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИДИ МОРСЬКОГО СТРАХУВАННЯ

Морський транспорт є найбільш поширеним видом транспорту. Це пояснюється передусім достатньо низькою собівартістю перевезень та великою

---

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

вантажопідйомністю. Але морські перевезення завжди пов'язані з високим ступенем ризику і саме тому виникає необхідність у страхуванні. У відповідності до встановлених міжнародних стандартів безпеки, судновласники не виходять в море без страхування судна та своєї відповідальності.

Морське страхування бере початок з середини XIV ст. в містах Північної та Центральної Італії, які були в той час основними центрами морської торгівлі (Флоренція, Генуя). Перший англійський закон щодо морського страхування прийнято у 1601 р. [3]. При страхуванні міжнародних перевезень морським видом транспорту основним джерелом морського страхового права є англійський Закон про морське страхування 1906 р. (Marine Insurance).

Відповідно до КТМ України об'єктом морського страхування може бути будь-який пов'язаний з мореплаванням майновий інтерес, як-то: судно, у тому числі і таке, що будується, вантаж, фрахт, плата за проїзд, орендна плата, очікуваний від вантажу прибуток і вимоги, що забезпечуються судном, вантажем і фрахтом, заробітна плата, інші види винагороди капітана, інших осіб суднового екіпажу, цивільна відповідальність судновласника і перевізника, а також ризик, взятий на себе страховиком (перестраховування) [4].

У зв'язку з численними правилами, особливостями перевезень і специфічністю законодавства морське страхування є найбільш складним із усіх видів страхування. Традиційно воно поділяється на три види:

- страхування карго (перевезених вантажів) та фрахту;
- страхування каско (корпуса й оснащення перевізних засобів);
- страхування відповідальності судновласників [5].

Страхування каско суден (СКС) – вид морського страхування, що забезпечує захист судновласників та інших осіб, пов'язаних з експлуатацією суден від ризиків заподіяння збитку через загибель належних їм суден. Умовами реалізації даного страхування є перебування судна в морехідному стані на основі документального підтвердження та відповідність судна чинному класу не лише на момент укладення договору страхування, але і протягом всього періоду дії страховки, а також встановлення певного географічного регіону дії договору страхування. Страховими ризиками (випадками) є: пошкодження, знищення, загибель, зникнення безвісти, розкрадання, захоплення судна або обладнання внаслідок визначених причин [2].

Існує можливість додатково застрахувати себе від ризиків, що поділяються на групи: А – додаткове (до стандартного страхування каско) річне страхування для звичайних суден, які плавають у нормальних умовах (наприклад страхування воєнних і страйкових ризиків, страхування втрати фрахту); В – страхування на певний строк для звичайних суден, що перебу-

вають в умовах, відмінних від нормальних (страхування на період будівництва чи ремонту); С – спеціалізоване страхування для «незвичайних» (специфічних) суден та іншого майна (страхування контейнерів, страхування рибальських суден).

Страхування вантажів (карго) – один з найпоширеніших видів страхування. На практиці вантаж страхує та сторона, яка найбільше зацікавлена в його збереженні. Як правило, це сторона, на яку за договором лягає ризик втрати чи пошкодження. Конкретний зміст страхування вантажів визначається в договорі. Поширені два види страхування вантажів, які відповідають стандартним умовам інституту лондонських страховиків: «з відповідальністю за усі ризики» та «з відповідальністю за часткову аварію» та «без відповідальності за пошкодження». При страхуванні першого виду передбачається відшкодування збитків від пошкодження чи загибелі вантажу від будь-яких причин. Але з цих умов виключаються пошкодження чи загибель вантажів від будь-яких військових, піратських дій, конфіскації чи знищення на вимогу влади (ці ризики можуть бути застраховані за додаткову плату); виключаються ризики радіації, спеціальної і грубої необережності страхувальника чи його представників, порушення встановлених правил перевезення, пересилання і зберігання вантажів, невідповідності пакування, впливу трюмного повітря чи особливих властивостей вантажу, пошкодження вантажу гризунами та ін.

Страхування відповідальності судновласників (СВСВ) – вид страхування відповідальності, що передбачає створення такої системи страхового захисту власників, менеджерів, операторів, а також інших осіб, пов'язаних з експлуатацією суден, яка діє у визначених договором страхування чи передбачених законодавством випадках і стосується зобов'язань судновласників перед третіми особами, включаючи команду судна. У світовій практиці цей вид страхування відомий під назвою «P&I» (P&I – Protection and Indemnity), що традиційно перекладалося як «страхування захисту й відшкодування». Товариства взаємного страхування, котрі здійснюють цей вид операцій, іменуються «Клубами P&I» (P&I Clubs). У світі є близько 20 страхових товариств, які здійснюють СВСВ. У більшості з них умови страхування схожі за переліком ризиків чи страхових подій, які підпадають під дію договору страхування [1].

Страхування відповідальності судновласників здійснюється, як правило, не комерційними страховими компаніями, а на принципах взаємного страхування шляхом об'єднання судновласників в клуби взаємного страхування. Оскільки відповідальність страховиків дуже часто обмежується законом чи

договором, судновласники стали шукати вихід із становища й об'єдналися у своєрідні організації, які ставили своєю метою відшкодування збитків на колективній основі. Форма такого колективного страхування полягала в тому, що страхувальники – власники суден створювали загальний страховий фонд, з якого відшкодовувалися збитки, які виникли у того чи іншого учасника цього страхування. Взаємне страхування відповідальності судновласників набуло широкого поширення. На сьогодні у світі діє близько 70 таких клубів, великими вважаються клуби Англії, Норвегії, США, Швеції. Найголовнішим принципом діяльності цих клубів є те, що вони мають на меті не одержання прибутку зі своїх операцій, а покликані лише захищати своїх учасників від понесених збитків [5].

Також слід зазначити про значний вплив міжнародних організацій на розвиток та вдосконалення морського страхування. Перше, про що слід згадати, – це Поліс Ллойда. Взагалі Ллойд зараз – це один з найбільших ринків страхування у світі, історія якого бере початок у XVII ст. і який започаткував видачу документа страхування – Полісу, що спочатку розглядався як договір, але пізніше став як одним із підтвердженням укладеного договору. Більшість морських полісів взяли свою модель від нього, сам же Поліс Ллойда фактично не міняв свою суть із XVII ст.

Важливу роль відіграє організація ІЛС (Інститут Лондонських страховиків), що зараз входить до Лондонської міжнародної асоціації андеррайтингу. У різних комбінаціях ІЛС встановлює умови страхування вантажів. З 1982 р. базисними застереженнями ІЛС є застереження «А» (виходячи з умов страхування, «від усіх ризиків»), «В» (виходячи з умов страхування, «з відповідальністю за приватну аварію»), «С» (виходячи з умов страхування, «без відповідальності за приватну аварію»), які розглядаються як критерії міжнародного стандарту у практиці страхування вантажів. Інститут призначає агентів для врегулювання претензій, забезпечує страховими сертифікатами морських перевізників вантажів, застрахованих його членами, відповідає за стан власних страхових контрактів, якими користуються його члени. Він також розробляє застереження про страхування вантажів, що широко використовуються в багатьох полісах морського й авіаційного страхування [5].

До особливостей здійснення міжнародного морського страхування належить географічна обмеженість дії договору страхування, тобто договір страхування чинний у межах певного географічного регіону. Зокрема, Британські інститутські застереження (Institute Warranties) 26 від 1 липня 1976 р. забороняють плавання у певних широтах Атлантичного узбережжя Північ-

ної Америки, на Балтійському морі у певний період року, у водах Північного Льодовитого океану – північніше 70 – ї широти за винятком дозволеного плавання в норвезькі порти й у м. Мурманськ, на російському Далекому Сході –до півночі від 46 – ї паралелі та до півдня від 50 – ї паралелі південної широти. Виходи за межі зазначених застережень можуть страхуватися лише за умови сплати додаткової премії, іноді дуже істотної, хоча можуть бути погоджені й інші варіанти. Норвезькі та німецькі умови визначають дещо інші географічні межі. Відповідність суден вимогам Міжнародного кодексу керування безпекою (МККВ, англійською – ISM) стало обов’язковим для частини суден з 1 липня 1998 р., а для решти –з 2002 р. Найбільш серйозно ця вимога діє у страхуванні каско, відповідальності судновласників, а також у страхуванні вантажів [1].

Що ж до стану морського страхування на страховому ринку України, то в Україні морське страхування ще не є повністю розвиненим та впорядкованим як, наприклад, у країнах Європи. Страхові компанії України надають послуги з добровільних та обов’язкових видів морського страхування. Незважаючи на норми страхового законодавства, а також Кодекс торговельного мореплавства України, який передбачає страхування морських ризиків, обов’язкове морське страхування практично не здійснюється. За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за останні п’ять років страхових внесків за обов’язковими видами страхування не надходило та виплати не здійснювались. Динаміка показників з добровільного страхування цивільної відповідальності власників водного транспорту також має тенденцію до зниження. Кількість договорів, укладених за договорами добровільного морського страхування в Україні скорочується [6].

Зараз у нас існує низка проблем з цього питання: по-перше, погане забезпечення та технічне оснащення суден, що веде до невиконання або ухилення страховиками виконання своїх зобов’язань і як наслідок – підриває довіру до інституту морського страхування. По-друге, відсутність взагалі практики обов’язкового страхування. Ця норма закону не виконується або просто не діє, що потребує відповідної уваги. Можливо також відзначити як проблему відсутність у звітності страховиків окремого виділення страхування вантажів та багажу, що не дозволяє проводити дослідження та визначити стан у цьому напрямку.

Таким чином, оскільки морські перевезення мають таку питому вагу серед інших видів транспортних перевезень, то розвиток інституту морського страхування є пріоритетним завданням. Особливо важливим є запозичення

та імплементація міжнародного досвіду, оскільки розвинуті країни вже давно працюють у цьому напрямку та мають власну величезну базу правил та нормативних актів.

Література:

1. Базилевич, В. Д. Страхування: підручник / за ред.: В. Д. Базилевич. – Київ : Знання, 2008. – 1019 с.
2. Богомолова, Н. І. Особливості та проблеми механізму реалізації морського страхування в Україні / Н. І. Богомолова, О. І. Панченко, Х. І. Штирхун // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія Економічні науки. – 2011. – № 54. – С. 292–301.
3. Дема, Д. І. Страхові послуги: навч. посібник / Д. І. Дема, О. М. Віленчук, І. В. Дем'янок; за заг. ред. Д. І. Деми. – [2 – е вид. перероб. та допов.]. – К.: Алерта 2013. – 526 с.
4. Кодекс торговельного мореплавства України Верховна Рада України : Кодекс України від 23.05.1995 № 176/95 – ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80>
5. Правове регулювання страхової діяльності : навч. посіб. / О. П. Гетманець, О. М. Шуміло, Т. В. Колеснік та ін. ; за ред. О. П. Гетманець, О. М. Шуміла. – К. : Хай – Тек Прес, 2014. – 400 с.
6. Світлична О. С. Перспективи розвитку морського страхування в Україні / О. С. Світлична, О. М. Гончаренко // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: «економіка і менеджмент» – Одеса, 2016. – № 17. – С. 122–127.

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Я. В. Мартиненко¹

ПРОБЛЕМА НЕВИЗНАНИХ ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Хоча проблема існування невизнаних держав не є новою, актуальною для нашої держави вона стала після подій 2013–2014 рр. Зазвичай такі держави утворюються на «стику» політичних та економічних інтересів країн,

---

¹ Студентка 4 курсу Військово-юридичного факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

що безпосередньо або опосередковано диктують світову та регіональну політику. Для кращого розуміння проблеми та пошуку можливих шляхів її вирішення для нашої держави варто перш за все встановити деякі факти.

Відповідно до термінологічного словника, невизнана держава визнається територією, яка проголосила себе суверенною державою і має певні ознаки державності: назву (задекларовану як офіційну), атрибути (державну символіку), систему управління (органи влади, збройні сили), правову систему (Конституцію на інші нормативні акти), контроль над територією, населення. Але головною відмінністю від «повноцінної» держави є те, що вона не має дипломатичного визнання з боку держав-членів ООН. Часто територія такої держави вже перебуває під суверенітетом іншої держави-члена ООН. Відповідно невизнані держави характеризуються міжнародною спільнотою як нелегітимні, сепаратистські утворення або окуповані регіони[1]. На думку К. Вітмана, держави, до складу яких раніше входила територія, що відколотася внаслідок етнополітичного конфлікту, найчастіше відмовляють у визнанні самопроголошеним республікам[2; с. 584].

У правовій науці існує ще один синонімічний термін до невизнаних держав – квазідержавні утворення. Згідно з етнополітичним словником квазідержави є особливим видом суб'єктів міжнародного права, що мають певні ознаки держав, але не є такими в загальноприйнятому розумінні. Відмінністю квазідержавних утворень від держави є те, що вони не мають всіх ознак міжнародного визнання. Цей термін частіше використовується саме щодо територій з невизначеним статусом, сепаратистських регіонів, самопроголошених республік. В. Опришко наводить перелік суб'єктів міжнародного права та особливо наголошує на тому, щоб виокремити особливу форму суб'єктів міжнародного права – квазідержавних утворень [3;с.315].

На нашу думку, більшість таких утворень (на пострадянському просторі всі) було створено через сепаратизм та участі у цьому процесі інших держав, які були зацікавлені в етнополітичній дезінтеграції та підтриманні етнополітичної нестабільності. Важливу роль у даних дезінтеграційних процесах регіону відіграє Російська Федерація, яка визнає та підтримує невизнані республіки та надає їм різного роду допомогу, а саме: інформаційну, політичну, фінансову, військову тощо. Деякі вчені зазначають, що у випадку Придністров'я, Південної Осетії та Абхазії йдеться про блокування держав, до яких належали ці території – Грузії та Молдови, – в євроінтеграційному, євроатлантичному поступі; у випадку Нагірного Карабаху – у послабленні енергетично потужного Азербайджану на користь енергозалежної від РФ Вірменії. Міжнародне невизнання – головна ознака квазідержавних утворень,

яка унеможливило їх функціонування, економічний розвиток, співпрацю з іншими державами. І як наслідок, диктує економічну політичну залежність держава-донор, якою на пострадянському просторі в більшості випадків постає Російська Федерація, у випадку Нагірного Карабаху – також Вірменія.

Щодо фінансування невизнаних республік, то це відбувається за рахунок міжнародної гуманітарної допомоги, але ж все таки у більшості випадків це здійснюється через цільову фінансову допомогу сусідніх держав, які зацікавлених у зміцненні позицій невизнаної держави та послабленні колишньої держави належності цієї території в етнополітичному конфлікті. Щодо конфліктів, то вони супроводжуються багатоетапними спробами врегулювання з залученням посередників, міжнародної спільноти. Квазідержавні утворення є джерелом постійної етнополітичної нестабільності в регіоні, оскільки у вирішенні цих проблем влада не враховує у своїй діяльності загальновизнані норми міжнародного права, не нехтує навіть злочинними засобами розв'язання даних проблем.

На сьогодні дану проблему можна розглядати в політичній площині, оскільки будь-яка нова держава є результатом застосування права націй на самовизначення, що суперечить іншому принципу – територіальній цілісності держав. Враховуючи той факт, що сьогодні значна частина міжнародної спільноти апелює до моральності сецесії, чим досить часто прикривають власні інтереси у тому чи іншому регіоні, говорити про вироблення універсальних правових критеріїв, які б дозволили чітко визначати, які держави можуть бути визнаними міжнародною спільнотою, а які – ні, не доводиться. Тому в ситуації, коли універсальні критерії відсутні, переважає формула «примату прав людини над суверенітетом» і за словами Херста Ханнума в сучасній політиці право на самовизначення і проголошення незалежності використовується «скоріше емоційно, ніж розумно», а, отже, з'являється бажання розглядати зазначені проблеми з точки зору політичної доцільності. Саме політична доцільність призвела до появи регіональної фрагментації міжнародного права, коли виникають певні регіональні групи, одні з яких визнають нову державу, а інші – ні[4, с.48].

На сьогоднішній день по всьому світі існує чимало держав, які визнаються не всіма країнами світу, але при цьому вони мають всі ознаки незалежності. Наприклад, однією з перших невизнаних держав сучасної дипломатії можна назвати Манчжоу-Го, створену Японією в 1932 році на території Маньчжурії (ліквідовано у 1945 р.). Після закінчення Другої світової війни кількість подібних утворень збільшилася. До них відносилися колишні колоніальні володіння метрополій, які були розташовані загалом в Африці і Азії.

Свого піку даний процес досягнув в 90 – х роках ХХ століття. Невизнані республіки світу мають різні підстави створення та історію. Часто, невизнані держави з'являються внаслідок відсутності факту правонаступництва. Умовно, за способом виникнення, дані утворення можна поділити на створені шляхом:

- революції – прикладом можна назвати утворення нових держав після жовтневого перевороту на території колишньої Російської Імперії;

- національно-визвольної боротьби – до них належать самопроголошені невизнані республіки, які оголосили про свою незалежність в результаті декларацій, законів або міждержавних договорів. До них часто відносять самовизнані держави, тобто такі, факт існування яких було задекларовано самою державою (наприклад, США);

- післявоєнного поділу – після Другої світової війни на території Німеччини були утворені НДР і ФРН. У результаті громадянської війни на Корейському півострові утворилися КНДР і Республіка Корея. Особливістю в цьому випадку є те, що спочатку два або кілька створених держав не визнають незалежність один одного;

- здобуття незалежності колишніх колоніальних володінь метрополій – колишні колонії Британської імперії;

- геополітичних ігор визнаних держав – це так звані буферні зони або «маріонеткові держави» – Далекосхідна республіка, Незалежна держава Хорватія та ін.[5, с. 24–27].

Усі невизнані республіки вчені поділяють на чотири типи:

- невизнані держави, які мають повний контроль над своєю територією – до таких належать Північний Кіпр і Придністров'я;

- держави, які частково контролюють частину своєї території, що є невизнаними – Таміл Ілам, Південна Осетія і ін.;

- держави, які утворені під протекторатом міжнародної спільноти – Косово, юридично вважається частиною Сербії, але реально кероване ООН з 1999 року;

- квазідержави – етноси, які не отримали права на самовизначення – одними з найпомітніших в сучасній світовій політиці є курди з самопроголошеним Курдистаном, розташованим на території чотирьох держав: Сирії, Іраку, Туреччини та Ірану.

Слід зазначити, що в даний час в міжнародному законодавстві не існує повного спектра характеристик, згідно з якими новостворена держава буде такою де-факто або де-юре. У світовій дипломатії є тільки окремі правила визнання держав. Варто брати до уваги, що на вищому дипломатичному

рівні деякі країни можуть бути невизнаними, але в той же час їхні уряди можуть вести співпрацю з іншими державами. Також можуть розвиватися економічні торгові взаємини. Всі ці міждержавні зв'язки ґрунтуються на певних нормативно-правових актах, розпорядженнях, указах та угодах.

Список невизнаних держав налічує понад 100 пунктів. Вони розташовані в 60 країнах світу. До переліку входять частково визнані, невизнані і частково невизнані держави. До перших відносяться ті, незалежність яких визнана лише кількома державами. Наприклад, Абхазія, визнана шістьма країнами, або Турецька Республіка Північного Кіпру, яку визнали тільки Туреччина і Абхазія. До другої групи належать самопроголошені країни, які не визнані жодною державою – Сомаліленд, Пунтленд, Нагірно-Карабахська республіка та інші. Частково невизнаною державою можна назвати таку, незалежність якої визнається більшістю держав-членів ООН, але інші країни не йдуть на такий крок. Наприклад, Вірменія не визнається лише однією державою – Пакистаном, Кіпр – Туреччиною, а Республіка Корея – КНДР.

Невизнані республіки СНД, а точніше розташовані на території країн Співдружності, продовжують боротися за своє визнання, починаючи з розпаду СРСР. Як приклад можна привести Абхазію. Після того як Грузія оголосила про свій вихід зі складу Радянського Союзу, вона брала участь в референдумі про входження до складу Співдружності суверенних держав, утворення якого було зірвано Державним комітетом з надзвичайного стану в серпні 1991 року, але і до цього дня Абхазія є частково визнаною державою.

Проблема не визнання квазідержавних утворень міжнародної спільнотою окрім політично-правових негативних наслідків, тягне за собою ще й соціально-економічні, що яскраво проявляються на прикладах невизнаних республік.

Наприклад, через два тижні після короткого і кровопролитного конфлікту Росія визнала незалежність Південної Осетії, роздавши осетинам російські паспорти. Єдиною валютою, що має вільний обіг в республіці, є російський рубль. Інша іноземна валюта не використовується. Про економіку Південної Осетії говорити досить важко. Затиснута між горами і Грузією, без розвинутих зв'язків із регіонами Росії «республіка» практично вмирає. Те, що залишилось тут після розвалу Радянського Союзу навряд чи можна назвати промисловістю [6; с. 161,162].

Абхазія є ще одним невизнаним сателітом Російської Федерації. Одна з найкращих туристичних зон СРСР, як і Південна Осетія, вона не отримала у спадок майже ніякої промисловості. Сільське господарство і виноробство залишаються фактично кустарними, а туристичний бізнес, яким славився

край в радянські часи, так і не став привабливим на сьогодні [7; с. 132–159]. «Підвішене» міжнародне становище країни унеможливило подальший політичний, економічний, соціальний та культурний розвиток.

Крім, негативних наслідків є також і яскраві приклади стрімкого розвитку економіки та позитивних соціально-політичних змін у житті. Прикладом є китайський острів Тайвань. Республіка виникла внаслідок революції та громадянської війни в Китаї в 1949 році, після того як уряд вигнанців втік до Тайваню, який і створив дану державу на острові. Особливістю є те, що влада, яка втекла на цей острів була не з порожніми руками, а вкравши золото та переманивши інтелектуальну еліту і талановитих бізнесменів з материка перейшли до цього острова. Управлінці взяли собі за мету – розвиток високих технологій та виробництво електроніки. У 1960 – х роках Тайвань став в один ряд з Південною Кореєю, Сінгапуром, Гонконгом, які демонстрували високі темпи економічного розвитку до кінця 1990 – х років. Сьогодні Тайвань за прикладом найрозвиненіших країн світу перевозить важку промисловість в інші країни з більш дешевою робочою силою, віддаючи перевагу інноваціям та технологіям.

Підсумовуючи, слід сказати, що такі явища, як суперечність між правом націй на самовизначення і принципом територіальної цілісності держав; відсутність (та неможливість встановлення) єдиних критеріїв, відповідно до яких, через певний проміжок часу держави можуть розраховувати на визнання їх міжнародною спільнотою та політична заангажованість подібних процесів наразі виступають стримуючим фактором відносно невизнаних держав. Не зважаючи на те, що важко однозначно оцінити вказані явища як позитивні чи негативні, вони потребують більшої уваги та подальшого міжнародно-правового регулювання.

Література:

1. Непризнанные государства [Електронний ресурс] / Терминологический словарь / Этноконфликт в современном мире. – Режим доступа : <http://ethnoconflict.ru/info/terminology.htm>.

2. Вітман К. Невизнані держави пострадянського та постсоціалістичного простору: шлях до міжнародного визнання / К. Вітман // Держава і право. – 2011. – № 53. – С. 584.

3. Правознавство / В. Ф. Опришко, Ф. П. Шульженко, С. І. Шимон. – К.: КНЕУ, 2003. – 315с.

4. Колеров М. А. Непризнанная жизнь / М. А. Колеров // Апология. Новый гуманитарный журнал. – 2005. – № 5. – С. 48.

5. Осипова С. А. Непризнанные государства как политико– правовой феномен: теоретико – методологический аспект / С. А. Осипова // Вестник СевНТУ. – 2011. – № 123. Серия: политология. – С. 24–27.

6. Бердегулова Л. А. Квазигосударства на постсоветском пространстве / Л. А. Бердегулова // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2011. – № 7 – С. 161–162.

7. Мацузато К. Патронное президентство и политика в сфере идентичности в непризнанной Абхазии / К. Мацузато. // Вестник Евразии. – 2006. – № 4. – С. 132–159.

Науковий керівник: Петришин О. О., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. Мельник¹

МІЖНАРОДНИЙ ДОГОВІР ЯК ДЖЕРЕЛО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

У сучасному світі міжнародний договір є основним і універсальним джерелом міжнародного права. Характерна риса сучасного міжнародного права – ріст чисельності та значення багатосторонніх договорів, які за останні десятиріччя трансформували його основний зміст, створили у ньому нові галузі.

На сучасному етапі договори становлять складну, багатогалузеву глобальну систему, що охоплює практично всі види взаємодії держав. Необхідно підкреслити, що в системі міжнародних відносин міжнародні договори виконують низку важливих правових функцій, насамперед упорядкування міжнародних відносин та формування їхньої правової основи. Вони також сприяють стабільності міжнародного правопорядку, підтримці міжнародного миру та безпеки, розвитку міжнародного співробітництва на засадах рівноправності. Крім того, міжнародні договори є важливим засобом забезпечення національних інтересів держави та захисту основних прав і свобод людини. З огляду на це вивчення права міжнародних договорів набуває особливого значення.

Треба наголосити, що чільне місце права міжнародних договорів як однієї з найважливіших галузей сучасного міжнародного права виклика-

---

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ло посилену увагу фахівців-юристів до вивчення його важливих загально-теоретичних і прикладних аспектів. Істотним внеском у дослідження міжнародного права договорів є фундаментальні праці таких відомих зарубіжних та вітчизняних учених, як Ф. Мартенс, Я. Броунлі, В. Шуршалов, А. Талалаєв., В. Буткевич, О. Мережко, О. Назаренко, Д. Терлецький., І. Лукашук.

Міжнародний договір як регулятор суспільно значимих відносин має певні позитивні та негативні явища.

Важливою якістю договорів є стабільність їх норм, які впродовж тривалого терміну дії забезпечують велику передбачуваність у поведінці учасників, що є надзвичайно важливим для міжнародного правопорядку і має особливе значення для врегулювання життєво важливих для держав проблем. Окрім цього, чітка визначеність договірних норм суттєво полегшує їхнє застосування, а також забезпечує належний контроль за їх виконанням. Особлива державно – правова процедура оформлення згоди на обов'язковість договору у формі ратифікації, підписання та ін. надає договірним нормам додатковий авторитет у внутрішньодержавній сфері, полегшує їх взаємодію з національним правом.

Також, серед позитивних моментів варто визначити: процес створення договірної норми в хронологічному плані коротше процесу створення звичаєвих норм. Крім того, волі суб'єктів міжнародного права при створенні договірної норми мають більш виражений характер; процедура укладання, кодифікованих міжнародно-правових актах; (Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року і Віденська конвенція про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 року); договірна форма надає більше можливостей для узгодження волі суб'єктів, ніж яка-небудь інша.

Міжнародний договір поміж великого ряду позитивних моментів має певні недоліки. Серед них варто зазначити такі: проблеми з поняттям «міжнародний договір», з інтерпретацією даного поняття, з кількістю договорів, існування певних обтяжуючих обставин в деяких міжнародних договорах, а також не слід забувати про зловживання у договірному праві. Так же, серед проблем міжнародного договору деякі науковці виділяють: 1) тривалість виконання (набрання чинності); 2) поширюються тільки на сторони-учасниць договору, 3) дія договорів при застосуванні ст.25 Віденської конвенції 1969 р.

Пропоную розкрити деякі проблеми міжнародного договору.

Поняття «міжнародний договір» визначено в статті другій Віденська конвенція про право міжнародних договорів як міжнародну угоду, укладену між державами в письмовій формі і регульовану міжнародним правом, незалежно від того, чи викладена така угода в одному документі, двох чи кількох зв'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування. Дане поняття, на думку Теліпко, більш вдалим визнається як угода між суб'єктами міжнародного права в усній чи письмовій формі, укладання, дія та припинення якої регулюються нормами міжнародного права.

Проблематика з інтерпретацією поняття «міжнародного права» уособлюється в тому, що це поняття є родовим і охоплює в своїй назві багато різних документів. Наприклад, угода, пакт, хартія, статут, конвенція тощо. На законодавчому рівні дані назви документів не визначаються, лише доктринальні знання дозволяють розрізнити ці види документів.

Велика кількість договорів у міжнародному праві, на мою думку, є ще однією проблемою, адже їхнє співіснування деколи стоїть підпитанням. Наприклад, Україною за час незалежності було укладено та ратифіковано біля десятки тисячі договорів. Дана цифра не може не здивувати, адже на даний час у світі 193 незалежних країн, які є самостійними суб'єктами міжнародного права і можуть укладати договори, як з іншими державами, так і з міжнародними урядовими організаціями.

Ще однією з проблем є обтяжуючі обставини передбачені деякими договорами. Дане питання є болючим для України, адже прагнення вступити до Європейського Союзу постає перед державою не один рік. Прикладом обтяжуючих обставин можна зазначити передбачені регіональними договорами більш високі стандарти щодо забезпечення та додержання прав людини, ніж встановлені універсальними міжнародними договорами.

Отже, міжнародний договір є одним з найбільш поширеним джерелом міжнародного права. Він є складним явищем і на даний час є основним і найбільш дієвим та результативним регулятором у міжнародно-правових відносинах, який має безліч позитивних моментів, але й він не є повністю ідеальним, адже має низку проблем, що стоять перед світовим суспільством для вирішення, яких потрібен час та внесення відповідних змін і доповнень до норм міжнародного права.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ У БОРОТЬБИ З МІЖНАРОДНИМ ТЕРОРИЗМОМ

На сьогоднішній день глобалізація та міжнародна інтернаціоналізація сучасного світу зумовлює збільшення сприятливих можливостей для розвитку злочинності у вигляді тероризму. Це явище стало однією з найбільших загроз міжнародній безпеці. Тероризм створює значні шкоди для існування світового порядку та встановлення та підтримання міждержавних відносин.

Рада Безпеки та Генеральна Асамблея як головні органи Організації Об'єднаних Націй (ООН) мають компетенцію у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки та є невід'ємними елементами у системі міжнародної антитерористичної боротьби. Суттєвий вплив цих міжнародних організацій на механізм міжнародно-правового регулювання та взаємодоповнюючі функції у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки, а також їх значний внесок у подолання глобальної загрози тероризму, а саме актуальною проблемою є дослідження ролі цих органів у забезпеченні міжнародно-правового регулювання антитерористичної боротьби. Україна, як активний учасник міжнародного співтовариства та держава-фундатор ООН, не може залишатися осторонь глобальної боротьби проти міжнародного тероризму. Будучи державою-членом ООН та реалізуючи свої зовнішньо-стратегічні цілі, наша держава зацікавлена у формуванні сприятливого міжнародного клімату. Боротьба проти міжнародного тероризму є одним із пріоритетних напрямків зовнішньополітичної діяльності також і для нашої держави. Враховуючи національне розмаїття, релігійну нетерпимість, культурне зубожіння, економічну нерівність, політичну нестабільність та вигідне геополітичне становище, загроза виникнення осередків тероризму в Україні стає цілком ймовірною. Досвід превентивного запобігання виникненню тероризму, здобутий ООН, може бути використаний і Україною, як на національному рівні, так і на міжнародній арені.

Провідна роль ООН у підтриманні міжнародного миру і безпеки, пов'язана із забезпеченням глобального співробітництва та розвитку міжнародного права, що має головну роль у сфері міжнародно-правового регулювання боротьби з тероризмом.

ООН розглядає міжнародний тероризм як злочин проти людства та бачає основну його небезпеку у орієнтованості завдання максимальних

---

¹ Студентка 4 курсу Слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

збитків основам цивілізаційного розвитку, досягненні максимальної кількості людських жертв та тісному взаємозв'язку з іншими глобальними проблемами.

Головними із шести органів ООН у забезпеченні міжнародної безпеки та миру є Рада Безпеки та Генеральна асамблея. Проте, якщо розмежовувати компетенцію цих органів, то Статут ООН зберігає «пріоритет Ради Безпеки», яка відповідно несе головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки й діє від імені всіх членів ООН при виконанні обов'язків, що витікають з цієї відповідальності.

Однак Генеральна Асамблея, в якій представлені всі держави –члени ООН, уповноважена обговорювати будь-які питання або справи в межах Статуту та вносити рекомендації членам ООН та Раді Безпеки. Також Генеральна Асамблея в межах своєї компетенції уповноважена надавати рекомендації та організувати дослідження в цілях сприяння міжнародному співробітництву в політичній, економічній, соціальній, культурній сферах в цілях заохочення прогресивного розвитку міжнародного права та його кодифікації. Але відповідно до Статуту коли Рада Безпеки виконує свої функції стосовно певного спору, Генеральна Асамблея не має права втручатися в це, до того моменту поки Рада Безпеки не зробить про це запит.

Діяльність Генеральної Асамблеї ООН, в якості широкого форуму з обговорення теми тероризму сприяла визначенню потреб міжнародного договірно-правового регулювання антитерористичної боротьби, що зробило певну основу для укладання відповідних міжнародних угод. Також у допоміжних органах Генеральної Асамблеї здійснювалися розробки договірних антитерористичних норм, а на разі триває розробка змістовної та всеосяжної конвенції щодо міжнародного тероризму.

Таким чином, діяльність Генеральної Асамблеї відіграє важливу роль у сфері міжнародно-правового регулювання боротьби з тероризмом, застосовуючи при цьому нормотворчий процес держав.

У Рамках ООН підготовлено та прийнято низку міжнародних договорів спрямованих на боротьбу з тероризмом. Також важливе значення має Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 18 грудня 2000 року. На думку науковців, для того, щоб ефективно було використовувати даний нормативний акт, доцільно його доповнити протоколом.

Так же, важливим завданням світового співтовариства є перекриття фінансових потоків, спрямованих на підтримку тероризму. Вирішенням цієї проблеми було прийняття Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 року.

Відповідно до ст.8 Конвенції «кожна держава вживає відповідно до свого внутрішнього законодавства необхідних заходів для того, щоб визначити, виявити, заблокувати або арештувати будь-які засоби, які використовуються або виділяються з метою вчинення злочинів, що входять до сфери дії Конвенції, а також кошти, отримані в результаті таких злочинів, з метою можливої конфіскації».

На сьогодні, методи боротьби з фінансуванням тероризму включають складний взаємозв'язок розвідувальних та правозастосовних аспектів, які стосуються таких специфічних правових інститутів, як банківська таємниця, яка в свою чергу пов'язана з економічною безпекою держав, так і з правом власності, а також з комерційними та особистими інтересами громадян. Саме в цьому аспекті, виникає певна складність відповідної антитерористичної діяльності, як у середині держави, так і на міжнародному рівні.

Крім універсальних міжнародних договорів, спрямованих на боротьбу з тероризмом в цілому, також діє цілий ряд угод, завдання яких полягає в тому, щоб створити міжнародну правову базу для боротьби тероризму на окремих напрямках, або в окремих територіальних просторах, де здійснюється різноманітна діяльність держав.

Тож на 1 листопада 2003 року прийнято близько півтора десятків універсальних міжнародно-правових документів, які становлять правову базу для діяльності держав, міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права у боротьбі з тероризмом.

У зв'язку з цим явищем, на разі не вдалося міжнародному співтовариству виробити загальноприйняте визначення тероризму. І саме не тому, що тероризм, як явище з часом набуває певних змін, а на це впливають перш всього політичні, культурні, ідеологічні та історичні чинники. Наприклад, досі існують спірні питання щодо віднесення до терористичної діяльності дії держав які суперечать міжнародному праву, або ж дії які здійснюються в рамках національно-визвольних рухів.

Але все таки не зважаючи на це, у висновку, акти ООН відіграють важливу роль у забезпеченні та координації міжнародних антитерористичних зусиль, визначенні основних принципів, напрямів та засобів міжнародної боротьби з тероризмом, виступаючи потужним механізмом для морально-політичного регулювання держав. У подальшому важливим є створення єдиного універсального акту який би охопив всі сфери боротьби з антитерористичною діяльністю.

Науковий керівник: Кудас І. Б., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету ім.Ярослава Мудрого.

ЮРИСДИКЦІЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЩОДО ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ

Важливим засобом забезпечення стабільності міжнародно-правових відносин стало створення у системі міжнародного права інституту міжнародної кримінальної юстиції. Незважаючи на міжнародне співробітництво між суб'єктами і спроб запобігти найтяжчим злочинам, зокрема, воєнним злочинам, злочину агресії, злочинам проти людяності, до 1998 р. у світі не існувало постійно діючого органу, здатного притягати індивідів (фізичних осіб) до міжнародної кримінальної відповідальності.

Нюрнберзький трибунал став першим судовим органом *ad hoc*, що приглядував до відповідальності за злочин агресії. 8 серпня 1945 р. на конгресі в Лондоні було підписано угоду між СРСР, Великобританією і Францією, в якій проголошувалося створення Міжнародного військового трибуналу. Нюрнберзький трибунал – перший в історії суд, який визнавав агресію найтяжчим кримінальним злочином і призначав покарання як державним діячам, винним у підготовці розв'язуванні та веденні агресивних війн, так і організаторам та виконавцям злочинних планів винищення мільйонів невинних людей і підкорення цілих народів. Відповідно до ст. 6 Статуту, «злочинами проти миру були визнанні планування, підготовка, розв'язання або ведення агресивної війни, а також участь у спільному плані або змові, спрямованих на здійснення будь-якої з вищезазначених дій»[4,с.129].

У 1998 р. у Римі 120 держав-членів ООН прийняли Римський статут, що став юридичним підґрунтям створення постійного діючого Міжнародного кримінального суду (далі – МКС).

Відповідно до ст.10 Декларації про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. Україна є повноцінним суб'єктом міжнародного права та взяла на себе зобов'язання «активно сприяти зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо брати участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах» [3]. 20 січня 2000р. Україна підписала Римський статут, але на сьогоднішній день ще не ратифікувала його.

Конституційний Суд своїм висновком від 2001 р. визнав Статут МКС таким, що не відповідає Конституції України. Зокрема, у висновку зазначено, що «абзац десятий преамбули та ст. 1 не відповідають частині першій,

---

¹ Студентка 4 курсу Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

третій ст. 124, частині п'ятій ст. 125 Конституції України, які регламентують заборону делегування функцій судів України іншим органам та створення судів, не передбачених Основним Законом» [6]. Так, можна констатувати, що зазначений висновок Конституційного Суду передбачає внесення відповідних змін до Конституції задля можливості ратифікації Римського статуту. Конституційна комісія України розробила відповідні зміни, що були схвалені Венеціанською комісією [5].

Так, МКС – постійно діючий орган, уповноважений здійснювати юрисдикцію щодо осіб, відповідальних за найсерйозніші злочини, що викликають стурбованість міжнародного співтовариства, зазначені в Римському Статуті, і доповнює національні системи кримінального правосуддя. У Статуті регламентовано завдання, функції та процедуру притягнення до відповідальності осіб, що вчинили міжнародні злочини; перелік таких злочинів, підстави міжнародної кримінальної відповідальності та принципи співробітництва держав у сфері міжнародного кримінального судочинства [1].

На сьогоднішній день до кінця не врегульованим є питання юрисдикції МКС щодо злочину агресії. Це пояснюється тим, що його не регламентовано в окремій статті, на відміну від інших найтяжчих злочинів, не міститься дефініції, зафіксованого переліку діянь, що складають злочин агресії. Слід зазначити, що Суд буде здійснювати юрисдикцію щодо злочину тоді, коли буде прийнято його визначення. Так, 31 травня по 11 червня 2010 р. у Кампалі (Уганда) відбулася перша Конференція держав-учасниць щодо перегляду Статуту МКС, зокрема, у частині надання визначення злочину агресії. У Конференції взяли участь 84 держави (67 держав-учасниць і 17 спостерігачів). Одним із головних завдань Конференції стало вирішення питання щодо включення визначення поняття агресії до Статуту МКС. Відповідно до ст. 8 – bis, «планування, підготовка, ініціювання або здійснення особою, яка фактично здійснює керівництво або контроль за політичними чи військовими діями держави, актом агресії, який в силу свого характеру, серйозності і масштабів є грубим порушенням Статуту ООН» [7]. Основою визначення злочину агресії стала Резолюція № 3314 Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (1974 р.) [2].

Поправки можуть набути чинності відповідно до положень п. 5 ст. 121 Статуту (тобто для тих держав, які приєдналися – через рік після здачі ратифікаційних грамот) [1]. Відповідно до ст. 15 bis та 15 ter, «Суд зможе здійснювати юрисдикцію щодо злочину агресії відповідно до рішення, прийнятого після 1 січня 2017 р. більшістю держав-учасниць, що необхідна для прийняття поправок до Статуту».

Таким чином, МКС є постійно діючим органом, уповноваженим здійснювати юрисдикцію щодо осіб, відповідальних за найтяжчі злочини, які мають широкомасштабний та систематичний характер і викликають стурбованість міжнародного співтовариства, зокрема щодо злочину агресії.

У результаті проведеного дослідження ми дійшли висновку, що прийняття Римського статуту стало визначальним у сфері боротьби зі злочином агресії. Це пояснюється тим, що МКС став першим постійно діючим органом, що може здійснювати юрисдикцію щодо злочину агресії. Але, на сьогоднішній день поправки до Римського статуту щодо закріплення визначення поняття агресії ще не набули чинності, тому можна казати про відсутність на сьогоднішній день механізму притягнення індивідів до індивідуальної кримінальної відповідальності за вчинення такого міжнародного злочину, як агресія.

Література:

1. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_588
2. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) від 14 декабря 1974р.[Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml
3. Resolution RC/Res.6 (adopted at the 13th plenary meeting, on 11 June 2010, by consensus) «The crime of aggression».[Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://crimeofaggression.info/documents/6/RC-Res6-RUS.pdf>
4. Касинюк І. В. Становлення принципу заборони агресивної війни в рамках Нюрнберзького процесу / І. В. Касинюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. –№ 31. – С.128–130.
- 5.Гнатовський М. М. Україна та Міжнародний Кримінальний Суд: Конституційний Аспект – 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://iac.org.ua/ukrayina-ta-mizhnarodniy-kriminalniy-sud-konstitutsiyniy-aspekt/>
6. Висновок Конституційного Суду України у справі законституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут)від 11.07.2001 р.№ 3 – в/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01>

Науковий керівник: Толстенко Ю. О., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ІНДИВІДА В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Питання щодо чіткого окреслення кола суб'єктів міжнародного права було й залишається актуальним та надважливим у міжнародно-правовій доктрині. Одним з головних завдань для теоретиків є питання відношення індивіда до кола таких суб'єктів, а зі стрімким розвитком міжнародно-правової практики доречніше було б ставити питання про те, в якій якості і з якими застереженнями особа буде розглядатися як суб'єкт міжнародного права.

В. Буткевич у своїй праці вдається до комплексного аналізу виникнення і становлення доктрини міжнародної правосуб'єктності індивіда, описує весь тернистий та дискусійний шлях вітчизняних науковців до хоча б часткового визнання фізичної особи суб'єктом міжнародного права, а також відзначає значний внесок у зазначений процес видатного вітчизняного вченого Г. Лаутерпахта, який був першим, хто помітив і розкрив сутність міжнародного права як права людини.

Історично проблемою для теоретиків залишається «теорія визнання», що відводить активну роль державі: без визнання державою своїх зобов'язань із забезпечення прав людини, ці права, як і сам статус особи, будуть ліберальною фікцією. Щоправда, деякі теоретики-міжнародники дарували приватним особам статус «несуверенних суб'єктів міжнародного права», або зверталися до поняття «відносна правосуб'єктність», як це зробив Міжнародний Суд ООН у Консультативному висновку 1949 р.

Концептуальними свого часу були твердження радянських вчених (С. Крилова, Л. Моджоряна, В. Євгенєва, Ф. Кожевнікова) про те, що «суверенітет держав є невід'ємною властивістю суб'єкта міжнародного права. Особі особи не можуть бути суб'єктом цього права».

Невідповідність даної тези наразі очевидна, адже за таким критерієм виключалася правосуб'єктність майже половини усіх держав, бо багато з них були залежними, у кращому випадку напісуверенними. Досить сумнівною за таких умов видається й правосуб'єктність міждержавних організацій, а особливо – народів, які борються за свою незалежність.

Для конструктивного доведення тези про правосуб'єктність фізичної особи можна вдатися до аналізу власне поняття суб'єкта права та міжнарод-

---

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

но-правового договору, наводячи приклади резонансних для міжнародного права справ, що роблять індивіда його центральною фігурою. У Консультативному висновку щодо компетенції суду м. Данцига від 3 березня 1928 р. Постійна палата міжнародного правосуддя зазначила: «Метою міжнародного договору відповідно до наміру договірних сторін може бути прийняття сторонами певних норм, які створюють права і обов'язки індивідів і придатні до застосування національними судами.»

Досить влучно в теорії автори застерігають від необґрунтованого розширення кола критеріїв до суб'єктів міжнародного права, не передбачених ні міжнародними договорами, ні авторитетними рішеннями міжнародних судів. Так, у консультативному висновку Міжнародного суду ООН від 11 квітня 1949 р. у справі «Відшкодування збитків, понесених на службі ООН» Суд досить чітко визначив, кого слід вважати суб'єктом міжнародного права: «Бути суб'єктом міжнародного права значить мати здатність володіти міжнародними правами та обов'язками, а також спроможність підтримувати ці права зверненнями, заявами у міжнародні судові інстанції».

Розширення можливостей міжнародно-правового захисту індивіда підтверджує універсалізацію правового статусу особи, наділення її міжнародною правосуб'єктністю. Як суб'єкт міжнародного права людина може звертатися напряду за захистом своїх прав до органів міжнародної юрисдикції, не потребуючи кожного разу дозволу на це держави. «Згода» на таке звернення дається державою при ратифікації нею відповідної міжнародної конвенції та визнанні юрисдикції передбаченого у ній органу.

Це підтверджують положення низки основоположних міжнародних конвенцій, які стосуються питання про міжнародну правосуб'єктність індивіда, наділяючи його правом безпосереднього звернення до міжнародних установ. «Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації чи групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції чи у Протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права» (ст. 34 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

Треба згадати також резонансні рішення міжнародних судових установ – справа братів Лаграндів у Міжнародному Суді ООН, а також рішення Суду Європейського Союзу у справі «Ван Генд і Лус проти Нідерландів»: «Співтовариство констатує новий правовий порядок у міжнародному праві, за яким переваги держав щодо їх суверенних прав обмежуються і суб'єктами визнаються не лише держави, а й громадяни».

Невід'ємною складовою міжнародної правосуб'єктності фізичної особи є можливість його індивідуального притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності. Вирок Міжнародного Військового Трибуналу у Нюрнберзі: «Злочини проти міжнародного права здійснюються людьми, а не абстрактними утвореннями, і тільки шляхом покарання індивідів, які скоюють такі злочини, можуть бути дотримані приписи міжнародного права». Цей вирок скасував доктрину Бріана-Келлога, у якій йшлося тільки про відповідальність держав за скоєння агресії як міжнародного злочину.

Після Нюрнберзького процесу принцип індивідуальної кримінальної відповідальності був закріплений у положеннях низки статутів тимчасових міжнародних судових органів (статuti Міжнародних трибуналів щодо Руандита колишньої Югославії, Спеціального суду щодо Сьєрра-Леоне та Спеціального трибуналу щодо Лівану), а також у Римському Статуті Міжнародного кримінального суду: «Кримінальній відповідальності підлягають фізичні особи, що досягли 18 – річного віку, які скоїли злочин, що підпадає під юрисдикцію суду».

Отже, світова спільнота рухається саме в напрямку визнання особи суб'єктом міжнародного права. Колишній голова Європейського Суду з прав людини професор Л. Вільдхабер зазначає: «Де б не обговорювалася Конвенція, ми не припиняли підкреслювати, що індивід знаходиться в центрі системи, що визнання Конвенцією індивіда як суб'єкта міжнародного права здійснює справжній переворот і що міжнародний захист його прав, який надається індивіду, не повинен слабнути».

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Є. С. Молькіна¹

ТЕОРІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ІМУНІТЕТУ: СУЧАСНИЙ СТАН УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Питання імунітету держави є надзвичайно актуальним в сучасних умовах розвитку України. Адже до проголошення незалежності радянське законодавство базувалося на концепції абсолютного імунітету.

---

¹ Студентка 5 курсу Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Теорія абсолютного імунітету базується на принципі суверенної рівності держав, за яким жодна держава не може поширювати свою владу на іншу державу, її органи і власність. Тому вважається, що, навіть укладаючи зовнішньоекономічний договір або вступаючи в інші приватноправові відносини, держава не втрачає свого суверенітету і вправі користуватися абсолютним імунітетом [1].

Однак, з розвитком ринкової економіки і, як наслідок, зростанням кількості випадків участі України у якості відповідача у справах з іноземним елементом виникло багато труднощів, пов'язаних з питанням імунітету країни.

Основними нормативними положеннями щодо імунітету держави в Україні є норми, закріплені у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Так, у ст. 2 закріплюється принцип юридичної рівності і недискримінації, що полягає у рівності перед законом всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, незалежно від форм власності, в тому числі держави, при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. У ст. 3 зазначається, що Україна в особі її органів, місцеві органи влади і управління в особі створених ними зовнішньоекономічних організацій, які беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності, а також інші держави, які беруть участь у господарській діяльності на території України, діють як юридичні особи згідно з ч. 4 ст. 2 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» і законами України.

Ці положення деталізуються у ст. 32 цього Закону, яка визначає загальні засади відповідальності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Україна як держава і всі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності та іноземні суб'єкти господарської діяльності несуть відповідальність за порушення цього або пов'язаних з ним законів України та/або своїх зобов'язань, які випливають з договорів (контрактів), тільки на умовах і в порядку, визначених законами України. Якщо Україна бере участь у зовнішньоекономічній діяльності як суб'єкт такої діяльності, вона несе відповідальність на загальних та рівноправних засадах з іншими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності [2]. Аналізуючи дані положення, можна зазначити, що таким чином в Україні закріплюється теорія функціонального імунітету на законодавчому рівні.

Теорія функціонального імунітету виходить з того, що держава може виступати у двох якостях: по-перше, як суверен і носій політичної влади і, по-друге, як суб'єкт приватних правовідносин. Перші правовідносини виникають у процесі взаємодії суб'єктів міжнародного права – держав, націй, міжнародних організацій і регулюються нормами міжнародного публічного

права; у цих випадках держава здійснює суверенні функції, тобто діє *jure imperii*, а тому користується імунітетом. Друга група правовідносин виникає при взаємодії держави із суб'єктами приватного права. Ці відносини регулюються нормами міжнародного приватного права – держава вчиняє дії, не пов'язані з її суверенними функціями, тобто діє *jure gestionis*, і не вправі користуватися імунітетом. Таким чином, суть теорії функціонального імунітету полягає у тому, що імунітет визнається за іноземною державою лише у випадках, коли вона здійснює суверенні функції [1].

Законодавець робив спроби закріпити теорію функціонального імунітету в інших нормативно-правових актах. У ст. 32 Закону України «Про угоди про розподіл продукції» в першій редакції від 14.09.1999 було зазначено, що в угодах про розподіл продукції, що укладаються за участю іноземного інвестора, передбачається відмова держави від судового імунітету, імунітету щодо попереднього забезпечення позову та виконання судового рішення [3].

Однак, Конституційний Суд України у своєму рішенні від 06.12.2001 р. № 17 – рп/2001 визнав це положення неконституційним. Конституційний Суд України зазначає, що імунітет держави впливає із засад державного суверенітету (статті 1, 2 Конституції України), хоча прямо не закріплений в Основному Законі України. Імунітет іноземної держави полягає у тому, що вона не підлягає юрисдикції іншої держави. Так, іноземна держава не може бути притягнена до суду іншої держави як відповідач, крім випадків безпосередньо наданої на це згоди (відмови від імунітету).

Разом з тим Конституційний Суд України констатував, що положення ст. 32 Закону встановлює беззастережну відмову держави від судового імунітету, імунітету щодо попереднього забезпечення позову та виконання судового рішення, яка обов'язково передбачається в угодах про розподіл продукції, що укладаються за участю іноземного інвестора. Держава в особі Кабінету Міністрів України та за участю Верховної Ради Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування виступає стороною угоди про розподіл продукції, як суб'єкт права власності поставлена в нерівні умови перед законом, оскільки позбавлена можливості вільно передбачати істотні умови угоди. Цим звужено і повноваження Кабінету Міністрів України, який, згідно зі ст. 116 Конституції України, здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону, організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України (п. 5, 8). Тому ст. 32 Закону має бути визнана неконституційною в частині встановлення її положенням обов'язкової відмови держави від судового імунітету, імунітету щодо попереднього забезпечення позову та виконання судового

рішення в угодах про розподіл продукції, що укладаються за участю іноземного інвестора [4].

Сьогодні ст.32 Закону України «Про угоди про розподіл продукції» надає лише право державі відмовитися від імунітету. І така відмова буде поширюватися на всі судові рішення, рішення міжнародних комерційних арбітражів, рішення у провадженнях щодо попереднього забезпечення позову, а також виконання рішень судових і арбітражних органів.

Наразі діє також Указ Президента України від 25 червня 2002 р. №581/2002 «Про порядок здійснення захисту прав та інтересів України під час урегулювання спорів, розгляду у закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта та України». Цей Порядок визначає механізм здійснення захисту прав та інтересів України під час урегулювання спорів, розгляду у закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта та України.

Однак, наявних положень недостатньо для чіткого регулювання відносин, що виникають у зв'язку із притягненням до відповідальності України. Необхідним кроком у вирішенні даного питання вважається створення відповідного закону, яким будуть передбачені випадки діяльності держави, на які розповсюджується імунітет, і такі, на які імунітет не поширюється. У багатьох державах прийняті спеціальні закони, в яких містяться норми про імунітет держави та її майна: Закон про імунітети іноземної держави (США, 1976 р.), Акт про імунітет держави (Великобританія, 1978 р.), Акт, що надає імунітет державі у канадських судах (Канада, 1982 р.), Ордонанс про імунітет держави (Пакистан, 1981 р.), Акт про імунітет держави (Сінгапур, 1979 р.), Акт про імунітет іноземної держави (ПАР, 1981 р.), Акт про імунітет іноземної держави (Австралія, 1984 р.). Норми цих законів ґрунтуються на теорії функціонального (обмеженого) імунітету [6].

З метою досконалого регулювання цих відносин потребують аналізу і норми міжнародного права. Так, на міжнародному рівні норми з цього питання встановлені у Європейській конвенції про імунітет держав, прийнятою Радою Європи 16 травня 1972 р. у м. Базелі (далі –Європейська конвенція 1972р.) Вона встановлює, що іноземній державі імунітет не надається, якщо держава відмовилася від нього. Також конвенція визначає, у якій формі така відмова є можливою (ст. 2). Так, держава не вправі посилатися на імунітет, якщо вона явно відмовилася від нього на підставі: 1) міжнародного договору; 2) положення контракту, укладеного у письмовій формі; 3) явної згоди, яка була надана після виникнення спору за її участю. Також Європейська конвенція 1972р. встановлює випадки, коли Договірна держа-

ва не може посылатися на імунітет від юрисдикції в суді іншої Договірної держави. Незважаючи на те, що це була перша спроба втілити у нормах міжнародного права теорію функціонального імунітету, Європейська конвенція 1972р. не набула значного поширення і її підписали лише 8 держав [7].

Ще одним міжнародно-правовим договором з цього питання є Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності прийнята 2 грудня 2004 року. У преамбулі Конвенції зазначається, що юрисдикційні імунітети держав та їх власності є загально визнаними як один із принципів звичаєвого міжнародного права. Тому в якості загального правила Конвенція визнає, що держава користується як щодо себе, так і щодо своєї власності імунітетом від юрисдикції судів іншої держави з урахуванням положень конвенції (ст. 5).

Разом з цим, конвенцією визначено випадки, коли держава не може посылатися на імунітет. Не допускається посилання на державний імунітет при розгляді справ: стосовно комерційної угоди між державою та іноземною фізичною чи юридичною особами; стосовно укладеного державою трудового договору з фізичною особою; стосовно грошового відшкодування у разі смерті або заподіяння тілесного ушкодження будь-якій особі або заподіяння шкоди її майну; стосовно будь-яких прав чи інтересів цієї держави щодо нерухомого майна, яке знаходиться на території держави суду; стосовно визначення права цієї держави на патент, промисловий зразок, торгове чи фірмове найменування, товарний знак, об'єкт авторського права або будь-який інший об'єкт інтелектуальної власності; стосовно участі цієї держави у компанії чи іншому об'єднанні (Частина III. Справи, при яких не можна посылатися на державний імунітет [8]. Однак, і ця Конвенція не стала розповсюдженою. І Україна не приймає участі у зазначених конвенціях.

Таким чином, уніфікованого нормативно-правового акту, який би регулював питання пов'язані з встановленням чітких правил визначення відносин, в участі яких держава не користується власним імунітетом, не існує як в національному законодавстві, так і в міжнародному праві. Однак, кількість випадків, коли держава є учасником цивільно-правових відносин на міжнародному рівні зростає, а отже збільшується можливість пред'явлення позову до держави.

Література

1. Міжнародне приватне право. Загальна частина: підручник / за ред. А. С. Довгєрта і В. І. Кисіля. –К.: Алерта, 2012. – 376 с.

2. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. №959 – XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №29. – Ст. 377.

3. Закон України «Про угоди про розподіл продукції» / Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №44. – Ст.391.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 5, частини третьої статті 6, статті 32 Закону України «Про угоди про розподіл продукції» (справа про угоди про розподіл продукції) від 06.12.2001 р. № 17 – рп/2001 Офіційний вісник України. – 2001. – № 50. – Ст.2239.

5. Указ Президента України «Про Порядок здійснення захисту прав та інтересів України під час розгляду справ у закордонних юрисдикційних органах за участю іноземного суб'єкта та України» від 25 червня 2002 р. № 581/2002 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 37. – Ст. 2541.

6. Фединак Г. С., Фединак Л. С. Міжнародне приватне право : [підруч.]. – [5 – те вид., переробл. і допов.]. – К.: Атіка, 2012. – 532 с.

7. Европейская конвенция об иммунитете государств. Базель, 16мая 1972г. // European Treaty Series No. 74 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_060

8. Конвенция Организации Объединенных Наций юрисдикционных иммунитетов государств и их собственности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_e50

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. В. Момот¹

ЗАБОРОНА НАСИЛЬСТВА ТА ПРАВО НА САМООБОРОНУ

Заборона насильства у п. 4 ст. 2 Статуту ООН накладає масштабну заборону на застосування насильства. Заборона охоплює не лише координоване застосування збройних сил, а й кожне застосування військової сили [1]. Більше того, заборона насильства поширюється і на застосування чи на підтримку озброєних угруповань, які чинять вторгнення в іншу державу,

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

а також на підтримку терористичних дій в іншій державі, що впливає із Декларації від 1970 року про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН: «Кожна держава зобов'язана утримуватися від організації чи підтримки формування нерегулярних підрозділів чи озброєних банд, зокрема найманців, для вторгнення на територію іншої держави.» [2]. Той факт, що фінансова й інша підтримка озброєних банд охоплюється заборонаю насильства підтвердив Міжнародний Суд у справі Нікарагуа проти США 1986 року із вказівкою на вищезазначену Декларацію (Нікарагуа проти США, п. 191).

Проблематичним є поведіння з так званими «визвольними війнами». Заборона насильства поширюється і на підтримку визвольних рухів третіми державами. Право на самовизначення народів не передбачає право на сецесію. Існує позиція (хоча і оспорювана), що втручання в громадянську війну «на запрошення» чинного на той момент уряду є допустимим. Міжнародний Суд виходить з того, що запрошення чинного уряду може виправдати військову інтервенцію[3]. Складнощі виникають у тому випадку, коли уряд, який клопоче про військове втручання, не здатний здійснювати ефективний контроль над територією держави. Наприклад, військова інтервенція США на Гренаду за клопотанням генерал-губернатора у 1983 році [4], яку Генеральна Асамблея ООН у резолюції № 38/7 від 2 листопада 1983 засуджувала як грубе порушення міжнародного права [5].

У справі Нікарагуа Міжнародний Суд схилився до позиції, що надсилання озброєних банд в розумінні статті 2 lit. G Резолюції Генеральної Асамблеї ООН про агресію 1974 року[6] описує зразковий випадок агресії, який надає право на самооборону і за міжнародним звичаєвим правом. Згідно позицією Міжнародного Суду на протигагу цьому просто підтримка повстанського руху (наприклад, через надання зброї) не є достатньою для того, щоб розглядати її як збройний напад: «збройну атаку треба розуміти не лише як дії регулярних збройних сил, які порушують міжнародний кордон, а й надсилання від імені Держави озброєних банд, груп, нерегулярних озброєних формувань чи найманців, які здійснюють акти збройного насилля проти іншої Держави такої серйозності, яка достатня для визнання акту збройною атакою, або «суттєвої участі держави у таких діях». Цей опис, який міститься у статті 3 параграфі (g), означення «агресії», яке додане до Резолюції Генеральної Асамблеї 3313 (XXIX), може бути прийняте як відбиток міжнародного звичаєвого права. Суд не вбачає підстав заперечувати, що у звичаєвому праві заборона збройних атак може стосуватися надсилан-

ня Державою озброєних банд на територію іншої Держави, якщо така операція, через її розміри і наслідки, може бути кваліфікована швидше як збройна атака, ніж прикордонний конфлікт, якби це здійснювали регулярні війська. Але Суд не вважає, що концепція «збройної атаки» охоплює допомогу повстанцям у формі постачання зброї чи логістичної або іншої підтримки»[7].

У справі Нікарагуа Міжнародний Суд оперся на міжнародне звичаєве право. США для виправдання підтримки повстанців посилались на те, що уряд Нікарагуа постачав зброю повстанцям в Ель-Сальвадорі, і з цього боку було виведене право на колективну самооборону проти Нікарагуа. На думку Міжнародного Суду, такого роду підтримка повстанців не сягає рівня насильства, необхідного для збройного нападу. Тому Міжнародний Суд заперечив право індивідуальної та колективної самооборони.

Так зване «просте» порушення заборони насильства через підтримку повстанських рухів не є підставою для виправдання права на самооборону причетної держави та її союзників.

Якщо ж тумачити обумовленість права на самооборону «збройними нападами» у розумінні судової практики Міжнародного Суду у справі Нікарагуа, то виникає прогалина між порушенням заборони насильства і можливостей реакції на це з боку держави, яку це порушення стосується у випадку нападу. Диференціація між «простим» порушенням заборони насильства і «збройним нападами» у рамках права на самооборону створює дилему: при застосуванні насильства без перевищення межі збройного нападу держава, що його вчиняє, фактично залишається захищеною від вжиття встановлених заходів у відповідь. Оскільки держава, щодо якої воно застосовується, зв'язана заборонаю насильства відповідно до ст. 2 п. 4 Статуту ООН і не може покладатися на прив'язане до збройного нападу право на самооборону.

У справі Нікарагуа Міжнародний Суд залишив відкритим право держави вживати заходів у відповідь у разі порушення щодо неї заборони насильства без перевищення межі «збройного нападу». В пізнішій судовій практиці Міжнародний Суд й не намагався виправдати насильницькі контрзаходи меншої, ніж «повна» самооборона інтенсивності навіть у справах, у яких йдеться про обмежені контрзаходи проти насильницьких актів. Наприклад, у справі Ірану проти США 2003 року щодо нафтових платформ[8].

Фактично, держава, що вдається до порушення заборони насильства за вузького розуміння права на самооборону, захищена від насильницьких заходів у відповідь з боку іншої держави, якщо вона не перетнула межу, за якої її дії вважатимуться збройним нападами.

Ця проблематика дещо втратила гостроту після розширення розуміння «збройного нападу» у випадку терористичних актів. Адже поширення «збройного нападу» на напади недержавних терористичних організацій розширює право на самооборону. Наприклад, терористичні напади Аль – Каїди в США 11 вересня 2001 року Рада Безпеки ООН охарактеризувала, як збройний напад. У своїх резолюціях 1368 (2001) і 1373 (2001) Рада Безпеки, з посиленням на ці терористичні акти, підкреслила право на самооборону у розумінні статуту ООН.

Вирішальним при цьому було усунути зв'язок права на самооборону віднесенням «збройного нападу» до відповідальності певної держави. З іншого боку, насильницькі заходи самооборони проти терористичних організацій зачіпають державу щодо її територіальної цілісності, якщо там базується ця організація. Обсяг допустимих контрзаходів визначають при цьому мірою причетності до тероризму держави місцеперебування організації. Якщо терористична організація контролює частину території держави чи може безперешкодно на ній діяти, контрзаходи можуть спрямовуватися проти усієї операційної бази у цій державі. Це стосується і тих випадків, коли держава ці операції терпить, так би мовити, або коли нездатна вживати ефективних заходів для подолання терористичної організації. Унаслідок цього, заходи самооборони проти терористичних організацій на території іншої держави не вимагають, щоб ця держава здійснювала «ефективний контроль» за активністю терористичних угруповань. У судовій практиці Міжнародного Суду досі панує нечіткість щодо права на самооборону проти терористичних атак. У справі «Збройні дії на території Конго» (Демократична республіка Конго проти Уганди) [9] Міжнародний Суд підкреслює, з одного боку, відсутню відповідальність Демократичної республіки Конго за атаки повстанців в Уганді, а з другого – залишає відкритим питання допустимості протидії хоч і великим, але нерегулярним озброєним угрупованням: «чи допустимо і за яких умов за міжнародним правом скористатися правом на самооборону проти широкомасштабних атак нерегулярних військових з'єднань.»

Заходи самооборони проти самої держави вимагають, щоб сама держава місця перебування терористичної організації несла відповідальність за «збройний напад». Згідно з однією позицією, замість ефективного контролю достатньо виявити наявність державної підтримки, якої має бути достатньо для відповідальності держави і виправдання заходів самооборони проти цієї держави.

Наприклад, Міжнародний Суд у своєму експертному висновку щодо ізраїльського «муру безпеки» залишив без задоволення право на самооборону

Ізраїлю через те, що терористичні акти, які слід у такий спосіб відвернути, не можуть бути віднесені до відповідальності жодної іншої держави. Це обґрунтування ігнорує те, що Рада Безпеки ООН кваліфікувала напади 11 вересня повністю відособлено від їхнього віднесення до відповідальності певної держави як причину появи права на самооборону [10].

Таким чином, можна зробити висновок, що питання застосування насильства у міжнародному праві не втрачає своєї актуальності, незважаючи на нормативне закріплення принципу заборони насильства. Розмежування «збройного нападу» і «простого» прояву насильства; право на самооборону від останнього; правомірність підтримки визвольних рухів третіми державами; право на самооборону від терористичних атак – усі ці питання є дискусійними. Існування різної судової практики щодо одного й того ж предмету свідчить про необхідність більш детального дослідження проблематики у цій галузі, уніфікації законодавства та його адаптації до викликів сьогодення.

Література:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010
2. Декларація про принципи міжнародного права що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН, 24.10.1970 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_569
3. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/?sum=367&p1=3&p2=3&case=70&p3=5>
4. Операція «Стрімка лють» (Navi Saels) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://polygontv.com/articles/23-urgent-fury.html>
5. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН №38/7 від 2 листопада 1983р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/448/79/IMG/NR044879.pdf?OpenElement>
6. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 1974 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.un.org/tu/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml
7. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.icj-cij.org/docket/?sum=367&p1=3&p2=3&case=70&p3=5>
8. Case concerning Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America)[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/?sum=634&code=op&p1=3&p2=3&case=90&p3=5>

9. Краткое изложение решений консультативных заключений и постановлений Международного Суда (1997–2002 годы). – ООН, Нью – Йорк, 2006. –164 с.

10. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=4&case=131&p3=4>.

Науковий керівник: Анакіна Т. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ю. Г. Музыка¹

ІМУНІТЕТ ДЕРЖАВИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

У сучасній науці міжнародного приватного права питання імунітету держав є досить дискусійним та актуальним. Держава в силу своєї правової природи є особливим суб'єктом приватноправових відносин міжнародного характеру. А саме, вона, з одного боку, є сувереном і носієм публічної влади, а з іншого, виступає як юридична особа та носій приватного інтересу. Держава володіє імунітетом, і тому на практиці виникають труднощі щодо реалізації принципу рівності суб'єктів міжнародного приватного права. Досить часто, держави, посилаючись на принцип імунітету, не виконують своїх міжнародних приватноправових зобов'язань.

Принцип імунітету держави є давньою та загальновизнаною нормою міжнародного права. Так, Н. А. Ушаков зазначає: «Принцип імунітету держави є загальновизнаним принципом міжнародного права: він настільки вкоренився в міжнародному праві, що беззастережно визнається всіма без винятків державами, виконується в практиці їхніх взаємин та стверджується в міжнародно-правовій доктрині». У сучасній літературі автори сходяться на думці, що принцип імунітету держави визначає межі, в яких можливе подання судового позову проти держави, її органів влади та державних підприємств у цивільних судах інших держав, а також міру, в якій можливо виконання судового рішення за рахунок власності іноземної держави [1].

На сьогодні існують наступні теорії імунітету держав. Перша, теорія абсолютного імунітету, заснована на принципі рівності держав, за яким

---

¹ Студентка 5 курсу Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

держава не може здійснювати свою юрисдикцію щодо іншої іноземної держави. Підґрунтям цієї теорії є принцип суверенної рівності: рівний над рівним не має ані влади, ані юрисдикції. Представники цієї концепції стверджують, що суверенітет – категорія цілісна та неподільна. Так, на думку науковця П. П. Віткявічуса, держава, яка бере участь у цивільних зобов'язаннях, ніколи не перетворюється на звичайний суб'єкт цивільного права, оскільки зберігає властивості політичної влади [2]. Саме з наявністю суверенітету багато вчених справедливо пов'язують можливість держави володіти юрисдикційним імунітетом, тобто непідсудністю судам інших країн і захистом від забезпечувальних заходів примусового характеру, а також примусового виконання рішення, винесеного проти держави [3].

Наступною є теорія функціонального імунітету, яка побудована на розмежуванні публічних та приватних функцій держави. Так, держава, залежно від напрямів своєї діяльності, може брати участь у міжнародних відносинах або як носій публічної влади – суверена, або як учасник приватноправових відносин. Якщо держава вступає у приватні відносини, то вона відповідно не може користуватися своїм імунітетом. На засадах теорії про функціональний імунітет ґрунтуються Закон про імунітети іноземної держави (США, 1976 р.), Акт про імунітет держави (Великобританія, 1978 р.), Акт, що надає імунітет державі у канадських судах (Канада, 1982 р.) тощо. Теорія функціонального імунітету досить часто критикується серед науковців. Так, основною проблемою є критерії розмежування діяльності держави, на яку розповсюджується імунітет, і тієї, на яку імунітет не поширюється. Судова практика вважає таким критерієм правову природу договору та мету, із яким останній укладався.

І остання, теорія обмеженого імунітету держав, передбачає, що держава має право відмовитися від свого імунітету (обмежити його дію) у виключних визначених випадках. Представники концепції обмеженості суверенітету держави вважають, що він є обмеженим через об'єктивні закономірності розвитку зовнішньо економічної діяльності. Обмежений імунітет використовують такі країни, як Італія, Франція, Норвегія тощо. Саме на цій теорії засновані Європейська Конвенція про державний імунітет від 1972 року та Конвенція юрисдикційних імунітетів держав та їх власності від 2004 року. Останні визначають випадки, за яких держави не мають імунітету. Це стосується насамперед питань щодо трудових та деліктних правовідносин, щодо укладання контрактів між юридичними або фізичними особами та державою, а також щодо спорів про встановлення права власності тощо. Також Європейська Конвенція про державний імунітет передбачає майже автоматичне виконання

іноземних судових рішень. Для держав –учасниць Конвенції винесене іноземне рішення є настільки ж обов’язковим для виконання, як і остаточне рішення національного суду. Слід зазначити, що поширеної ратифікації вищезазначені міжнародні документи не зазнали, а Конвенція юрисдикційних імунітетів держав та їх власності від 2004 року на сьогодні не має юридичної сили, оскільки вона вступить у силу лише на тридцятий день з моменту ратифікації тридцятьою державою відповідної Конвенції (ст. 30).

На сьогодні у світі регламентація питань, пов’язаних з імунітетом держав, рухається в бік обмеженого імунітету, поступово відходячи від абсолютного. Саме шляхом укладання міжнародних договорів держави можуть або підтвердити свій імунітет, або обмежити його.

Щодо України, то слід зазначити, що дане питання регулюється Законом України «Про міжнародне приватне право» від 2005 року, Цивільним процесуальним кодексом України від 2004 року, Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 1991 року тощо. Якщо всебічно проаналізувати вище перелічені нормативно-правові акти, то слід говорити, що Україна визнає імунітети іноземних держав в міжнародних відносинах, але в приватноправових із певним застереженням, а саме якщо інше не передбачено національним чи міжнародним законодавством [4]. Також, слід констатувати, що Україна не ратифікувала Європейську Конвенцію про державний імунітет від 1972 року та Конвенцію юрисдикційних імунітетів держав та їх власності від 2004 року.

Окремою спробою України відмова від власного імунітету за минулою редакцією ст. 32 Закону України «Про угоди про розподіл продукції». З цього приводу є судова практика. Так, у 2001 році Конституційний Суд України визнав неконституційною норму Закону України «Про угоди про розподіл продукції» від 1999 року, що стосувалась імунітету України при укладанні даних угод. Так, у ст. 32 вищезазначеного закону говорилося, що Україна в обов’язковому порядку відмовлялася від судового імунітету, імунітету щодо попереднього забезпечення позову та виконання судового рішення в угодах про розподіл продукції, що укладаються за участю іноземного інвестора. На сьогодні це визначається як право нашої держави.

Отже, виходячи із вищезазначеного, слід констатувати, що проблема імунітету держав є актуальною та потребує вирішення. На сьогодні немає єдиного міжнародного акту з цього питання, який би задовольняв та ратифікувався більшістю держав світу. Здебільшого питання імунітету регулюється національним законодавством або двосторонніми угодами між країнами. Через це виникають проблеми на практиці щодо вирішення спорів, що

виникають через укладання різного роду приватноправових договорів міжнародного характеру з державами.

Література:

1. Ушаков Н. А. Юрисдикционные иммунитеты государств и их собственности / Н. А. Ушаков ; отв. ред. Р. А. Мюллерсон. – М.: Наука, 1993. – 238 с.
2. Виткявичус П. П. Гражданская правосубъектность советского государства / П. П. Виткявичус. – Вильнюс : Изд – во ВГУ, 1978. – 155 с.
3. Юрисдикційні імунітети держав та їхньої власності: тенденції розвитку в міжнародному та внутрішньому праві : дис. . канд. юрид. наук : 12.00.11 / Є. В. Корнійчук ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2008. – 18 с.
4. Ніколаєв І. С. Проблема державного імунітету України як учасниці міжнародних приватно – правових відносин // Вісник національного університету внутрішніх справ. – 2004. – № 25. – С. 105–110.
5. Закон України «Про міжнародне приватне право» // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 32. – Ст. 422.
6. Рішення Конституційного суду України у справі № 1–40/2001 від 6 грудня 2001 року № 17 – рп/2001.
7. Закон України «Про угоди про розподіл продукції» від 14 вересня 1999 року № 1039 – XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 44. – Ст. 391.

Л. Е. Мхітарян¹

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В РАМКАХ ДІЯЛЬНОСТІ РАДИ ЄВРОПИ

Питання прав і свобод людини на сьогодні є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики усіх держав світової спільноти. Саме стан справ у сфері забезпечення прав і свобод, їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому. Проблема прав людини сьогодні набула надзвичайної гостроти [6]. І якщо раніше відносини у сфері реалізації, охорони й захисту прав людини регулювалися переважно внутрішньодержавним правом, то зараз вони стали повноцінним об'єктом регулювання міжнародного права.

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Забезпечення прав людини і громадянина сьогодні є однією з основних задач і цілей багатьох міждержавних міжурядових організацій, які шляхом прийняття відповідних актів і створення компетентних органів, прагнуть надати правам людини особливого, ціннісного, пріоритетного значення. Особлива увага питанню прав людини приділяється в межах діяльності Ради Європи. Відповідно до ст.2 Статуту РЄ від 5 травня 1949 року пріоритетним напрямом її діяльності визначено саме захист та збереження і подальше здійснення прав людини і основних свобод. Основні механізми регулювання прав і свобод людини в рамках Ради Європи можна поділити на управлінські (що здійснюються безпосередньо завдяки утворенню у складі Ради Європи уповноважених органів), а також нормативні (або конвенційні).

Рада Європи була створена після закінчення Другої світової війни 5 травня 1949 року в Лондоні, до складу якої спочатку входило лише десять країн. Прийняття Статуту Ради Європи, як це часто буває стосовно політичних документів, було компромісом. У той час існував значний тиск із боку урядових, але впливових кіл, які наполягали на створенні чогось подібного до Європейського парламенту. Інші ж віддавали перевагу органу міждержавного співробітництва традиційного спрямування, який, однак, мав бути новим за своїм змістом. Кінцевий компроміс полягав у включенні як урядових, так і парламентських елементів, у вигляді Комітету міністрів, надаючи йому повноваження щодо прийняття рішень, і Парламентської Асамблеї, що мала лише дорадчі повноваження[1, с. 186].

Комітет міністрів організує міжурядове співробітництво для розвитку демократії, верховенства права, утворення єдиного європейського правового і культурного простору і захисту прав людини. Його рішення є обов'язковими для країн- членів Ради Європи. До основних повноважень Комітету міністрів належить розгляд за рекомендацією Консультативної асамблеї або за своєю власною ініціативою, заходів, яких необхідно вжити для досягнення мети Ради Європи, включаючи питання про укладення конвенцій або угоді прийняття урядами спільної політики щодо конкретних питань, а також надання рекомендацій урядам країн у питаннях, на які поширюється юрисдикція Ради Європи. З моменту підписання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у 1950р. Комітет міністрів здійснює нагляд за виконанням рішень Європейського суду з прав людини. З 2010 року цю функцію було дещо доповнено і сьогодні відповідно до ст. 46 Конвенції у випадку, коли виконання рішення Суду ускладнюється проблемою його тлумачення, Комітет міністрів може просити Суд дати відповідне роз'яснення. Також Комітет міністрів двома третинами голосів може

передати на розгляд Суду питання про невиконання державою остаточного рішення Суду та наділити його компетенцією остаточно встановлювати, чи можна вважати рішення виконаним. Комітет також наділений повноваженням створювати різнопланові контролюючі органи у вигляді комітетів і комісій, прикладом яких можна назвати: Європейський комітет з питань запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, Європейський комітет з соціальних прав[2, с. 5,6].

Парламентська Асамблея є політичним форумом для публічного обговорення загальноєвропейських проблем, висування політичних ініціатив, що сприяють співробітництву. Вона є консультативним органом, рекомендації якого стають підставою для діяльності Комітету Міністрів, у тому числі у сфері захисту прав людини. 21 вересня 1999 року Парламентська Асамблея Ради Європи обрала першого Верховного комісара Ради Європи з прав людини [3, с. 13]. Завдання Верховного комісара полягає в сприянні просвіті та інформуванню в сфері прав людини, в сприянні правам людини і в попередженні порушень прав людини.

Особливістю системи захисту, яку створила Рада Європи, є те, що вона стала першою міжнародною організацією, яка визнала право людини вертатися за захистом своїх прав до міжнародного співтовариства і передбачила можливість захисту цих прав у Європейському Суді. Рішення Європейського Суду, які є обов'язковими для держав-учасниць Ради Європи, на сьогодні є одним з найефективніших засобів впливу міжнародного співтовариства на національні правові системи у питаннях захисту прав людини. Серед основних зобов'язань, які Суд ставить перед державами, можна виділити: обов'язок держави створити «національну правову рамку», передусім національне законодавство, яке забезпечує ефективний захист прав людини (див. докладне аргументування у справі «Х та У проти Нідерландів»); обов'язок держави забезпечувати інформування та консультування осіб стосовно порушень прав і свобод, що гарантуються Конвенцією (справа «Гуерра проти Італії»); обов'язок реагувати на порушення прав людини, проводити ефективне розслідування «гідних довір'я» (тобто обґрунтованих) скарг щодо серйозних порушень прав, гарантованих Конвенцією (наприклад, справи «Айдін проти Туреччини», «Пол і Одрі Едвардс проти Сполученого Королівства»); обов'язок забезпечувати індивідів ресурсами, щоб запобігати порушенню їхніх прав, гарантованих Конвенцією (справа «Ейрі проти Ірландії»); нарешті, обов'язки запобігати порушенням прав, гарантованих Конвенцією, та захистити від таких порушень[4, с. 31,32].

Необхідно погодитись з тим, що діяльність будь-яких структурних організацій і їх органів не може бути ефективною, без існування нормативної основи, яка б регулювала порядок діяльності цих органів, спрямованість на досягнення конкретною результату.

Головний напрямок діяльності Ради Європи визначила Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 року та її протоколи. В розділі I (статті 2–14) визначено основні права і свободи, які держави-учасниці зобов'язуються забезпечувати й дотримувати, серед них: право кожного на життя, на свободу та особисту недоторканність, право на справедливе правосуддя, на повагу до приватного і сімейного життя, свобода думки, совісті та релігії, свобода зібрань та об'єднань, право на ефективний засіб юридичного захисту тощо. Процес становлення європейської системи захисту прав людини і основних свобод було продовжено прийняттям Європейської Соціальної Хартії від 18.10.1961 року. У Частині I Хартії визначено 19 принципів захисту державами прав своїх громадян та громадян інших договірних сторін у соціальній сфері і трудових відносинах, які далі конкретизуються в частині II Хартії.

У розвиток положень Хартії було прийнято Європейський кодекс соціального забезпечення від 16.04.1964 р. Рада Європи започаткувала також систему стандартів у сфері питань громадянства, зокрема вирішила проблему уникнення без громадянства та подвійного громадянства, закріпила принцип свободи набуття й виходу з громадянства та принцип недискримінації в процедурі та способах набуття громадянства. Цей досвід узагальнено в Європейській конвенції про громадянство від 06.11.1997 року. Багато конвенцій присвячено боротьбі зі злочинністю та забезпечення ефективності й гуманності правосуддя, наприклад, «Про видачу правопорушників» 1957 року і «Про взаємну допомогу у кримінальних справах» 1959 року. Важливий внесок Ради Європи в захист культурного різноманіття Європи, виховання поваги до самобутності великих і малих народів Європи. У цій досить різноманітній сфері діє насамперед Європейська культурна конвенція від 19.12.1954 року, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин 05.11.1992 року. Можливо, найважливішим напрямком діяльності Ради Європи, пріоритет якого було визнано лише востаннє десятиліття, стала діяльність у сфері належного забезпечення розвитку підрастаючих поколінь. У минулі роки в цьому напрямі прийнято спеціальну Конвенцію «Про усиновлення дітей» від 24.04.1967 року, переглянута 27.11.2008 року, а також основоположну конвенцію «Про здійснення прав дітей» від 25.01.1996 року.

Також чимало конвенцій Ради Європи приділено проблемі корупції, гуманізації діяльності правоохоронних органів, основам місцевого самоврядування, що опосередковано також стосуються забезпечення певних прав людини у різних сферах суспільної діяльності, наприклад, Європейська хартія участі молоді в муніципальному та регіональному житті 1992 року (переглянута у 2003 році), «Про становище потерпілого в кримінальному праві й кримінальному процесі» від 28.06.1985 року; «Керівні принципи з прав людини в боротьбі з тероризмом» від 11.07.2002 року, «Про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах» від 25.01.1988 року, Рекомендації фінансовій поліції з питань боротьби з відмиванням грошей від 01.07.1989 року. Сьогодні загалом Радою Європи розроблено і прийнято близько 200 Конвенцій, які слугують визначальними гарантіями забезпечення і захисту прав людини [5, с. 138–141].

Отже, треба погодитись з тим, що політико-правові реалії сьогодення переконують у необхідності створення дієвих юридичних механізмів, які дозволяють окремим особам, різним соціальним групам, громадянському суспільству повною мірою реалізовувати свої конституційні права і свободи. Така позиція підкріплюється ст. 3 Статуту Ради Європи, в якій проголошується необхідність визнання і дотримання таких керівних принципів, як: верховенство права та здійснення прав людини і основних свобод. Проблема забезпечення прав людини може бути вирішена, лише за умови згуртованості усього міжнародного співтовариства, яке сьогодні і відбувається «під егідою» Ради Європи, управлінські та конвенційні напрями діяльності якої першочергово спрямовані на досягнення цієї мети.

Література:

1. Аббакумова Д. Еволюція конвенційних повноважень Комітету міністрів Ради Європи / Д. Аббакумова // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – № 1. – С. 186–194.
2. Аббакумова Д. В. Деякі аспекти процедури моніторингу в межах Ради Європи [Електронний ресурс] / Д. В. Аббакумова. // Теорія і практика правознавства. – 2014. – Вип. 2.
3. Лаба О. Теоретико – правові дослідження захисту прав і свобод людини в рамках Ради Європи / О. Лаба // Історико – правовий часопис. – 2014. – № 2. – С. 12–17.
4. Христова Г. Конструкція зобов'язань держави у сфері прав людини: порівняльний аналіз міжнародних та європейських підходів/ Г. Христова // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – № 4. – С. 25–36.

5. Радзівілл О. А. Права людини як основа публічного порядку в діяльності європейських регіональних установ / О. А. Радзівілл // Юридична наука. – 2014. – № 7. – С. 136–151.

6. Битяк Ю. П., Яковюк І. В. Права і свободи людини в умовах глобалізації // Філософія права і загальна теорія права. – К.: Право України, 2013, № 2. – С. 80–93.

Науковий керівник: Аббакумова Д. В., к. ю. н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. М. Назаренко¹

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПОВЕДІНКИ СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Однією з ознак сьогодення – процес інтенсивної криміналізації суспільних відносин у світі, в його різних регіонах і країнах. Для нас представляє особливу актуальність дослідження світових, регіональних закономірностей сучасної злочинності та її обумовленість глобалізаційними процесами у світі. Мова йдеться про наукове відгалуження у вигляді міжнародної кримінології. В центрі уваги постають криміногенність поведінки держав (групи держав), а також криміногенність самої глобалізації.

Зважаючи на координаційну сутність міжнародного права поведінка держави, що може мати злочинний характер, розглядається з позицій оцінки дотримання (чи недотримання) добровільно взятих державою на себе зобов'язань (кримінальність) або поза такими зобов'язаннями (криміногенність). Специфічною сферою міжнародної кримінології є визначення криміногенності поведінки держави, що набуває надзвичайної актуальності. Діяння, які утворюють кримінальність або криміногенність, продукуювану глобалізованою світосистемою, незважаючи на те, що у своїй більшості вони становлять правопорушення за міжнародним правом в національній сфері не піддаються відповідній криміналізації. Вищезазначене визначає наукову важливість і практичну значимість дослідження проблем криміналізації поведінки суб'єктів міжнародних правовідносин.

В основу даної статті покладено теоретичні положення наукових праць відомих науковців серед яких особливе місце займають дослідження В. Ф. Антипенка, В. В. Лунєєва, В. М. Дрьоміна.

¹ Студентки 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Мета статті полягає у дослідженні критеріїв криміналізації поведінки суб'єктів міжнародних правовідносин, з'ясуванні криміногенності поведінки держав.

Метою роботи зумовлено вирішення наступних завдань: проаналізувати критерії криміналізації діянь суб'єктів міжнародних правовідносин; проаналізувати криміналізацію поведінки суб'єктів економічних відносин в умовах глобалізації.

Стабільний розвиток глобалізації дозволив злочинності значно розширити масштаб своєї діяльності: вона все більше виходить за межі державного контролю і вступає у протистояння зі світовим правопорядком.

Ефективність запобіжного впливу багато в чому залежить від знання суб'єктами запобігання злочинності основних кримінологічно значущих властивостей об'єкта. Серед них як на найбільш головну найчастіше вказується на криміногенність.

Криміногенність (від лат. Crimen – злочин і грец. Genos – рід, походження) – це властивість об'єктів створювати ймовірність злочинної поведінки, породжувати злочинність (наприклад, вживання таких виразів, як «криміногенна ситуація», «криміногенний тип особистості») [1, с. 292], а також властивість об'єкта спеціально-кримінологічного запобігання виражати силу його впливу на злочинну поведінку [2, с. 93].

Специфічною сферою міжнародної кримінології є визначення криміногенності поведінки держави поза її участю у міжнародній нормі (договорі), її оцінка не лише за еквівалентом основоположних принципів міжнародного права *jus cogens*, але й зважаючи на міжнародно-правові звичаї, традиції, норми міжнародної моралі [3, с. 200].

Можливості глобалізації успішно використовують організована злочинність і тероризм. Транснаціональний характер цих найбільш небезпечних видів злочинної діяльності – пряме породження глобалізаційних процесів.

В. В. Лунев зазначає, що набір криміногенних факторів в кожному конкретному випадку унікальний, але на масовому рівні їх сукупність підпорядковується загальним та приватним (відхилення, пов'язані з різними видами мотивації) статистичним закономірностям. Радикально зовнішні криміногенні умови мотивації можливої злочинної поведінки усуваються заходами загально-соціального характеру. Представляючи собою сукупність соціально-економічних, культурологічних, організаційних та виховних заходів загально соціального характеру, вони спрямовані на вирішення найважливіших завдань суспільства [4, с. 338].

Значне місце в дослідженні «глобалізаційних» критеріїв криміналізації діянь суб'єктів міжнародних правовідносин посідає виявлення тих особли-

востей глобалізації, які здійснюють вплив на вчинення злочинів, з метою їх своєчасного виявлення та попередження В. В. Лунев серед таких особливостей виділяє наступні: проблема зайнятості, проблема ринків фінансових спекуляцій, проблема втрати суверенітету національними державами та інші [5, с.97].

Що стосується втрати суверенітету національними державами, то це веде до істотного зниження можливостей національних урядів в управлінні суспільством, у вирішенні соціальних проблем, у попередженні злочинності та боротьби з нею. Мається на увазі втрата фінансового суверенітету, суверенітету інформаційного та політичного. Тут йдеться про вплив транснаціональних корпорацій, які отримують можливість маніпулювати у своїх інтересах діями державних структур, отримуючи доступ до інформації та документів. Це відбувається тому, що глобальне домінує над національним і ставить його під свій контроль.

Німецькі дослідники у своїй роботі «Пастка глобалізації. Атака на процвітання і демократію» значну увагу вони звертають на такі негативні (криміногенні) аспекти глобалізації, як: суспільство 20/80; правителі світу на шляху до іншої цивілізації; глобалізація і глобальна дезінтеграція; диктатура з обмеженою відповідальністю та ігри з мільярдами; вовчий закон і криза робочих місць; міф про чесність глобалізації; рятуйся, хто може; зникаючий середній клас; нещасні глобальні гравці й зворотний бік примусу; кому належить держава, втрата національного суверенітету; небезпечний світовий жандарм і т.д. [6, с.88].

Іншою кримінологічною складністю, про яку говорив В. В. Лунев є ринки фінансових спекуляцій в глобалізованому світі. Понад 80 відсотків фінансового капіталу зараз розташовується у вільному плаванні і не мають реального матеріального наповнення. Це – ринок, де грошові кошти роблять грошові кошти, тобто ринок гравців в рулетку. Завдяки комп'ютерним технологіям фінансовий ринок, левова частка якого – ринок фінансових спекуляцій, залізним обручем стягнув всі країни кругом найбільших фінансових магнатів – країн «золотого мільярда». Це дозволяє залежно від своїх інтересів ставити ті чи інші країни на межу фінансового провалу [7, с. 221].

В. Ф. Антипенко справедливо зазначає, що глобальний злочинний результат виникає не внаслідок стихійного лиха чи інших неземних сил. Цей результат – прямий наслідок свідомої діяльності конкретних людей та сформованих ними державних та суспільних інститутів. Однак міжнародне

право залишається індивідуальним до цієї важливої тенденції, воно не помічає глобальної криміногенності і навіть не виявляє спроб нормативно відреагувати на неї, чим, по суті, додатково підпирає наростаючу енергію протестних сил [8, с.187].

Криміногенний потенціал суспільства зумовлюється соціальною нерівністю. Гіпотеза, що нерівність у розподілі матеріальних благ є дестабілізуючим чинником, зокрема, причиною злочинності, давно вже висунута вченими різних правових шкіл і напрямів.

Кримінологія у міжнародному суспільстві мусить враховувати подвійний вплив на міжнародну злочинність: як з боку держави, так і з боку міжнародного співтовариства, а також у системі взаємовідносин держави з міжнародним співтовариством [9].

Важливо погодитися з думкою В. Ф. Антипенка, який акцентує увагу на тому, що аби встановлювати криміногенність в сучасних міжнародних взаємовідносинах, створювати умови для криміналізації діючих в глобальному просторі суб'єктів, міжнародне право повинно глобалізуватися як у своїй сутності, так і в категоріальному апараті [10, с.188]. Мова йде про міжнародно-кримінологічне освоєння глобального простору, коли глобалізація категорій кримінального в міжнародному кримінальному праві повинна здійснюватися на основі глобалізації політичного, економічного, соціального і культурного детермінізму

Політичний ідеал, відображений у Декларації прав людини або в американській Декларації незалежності 1776 року, найвищою мірою являє ідеал інтелектуала. Беззаперечно і те, що демократія, саме тому, що вона забезпечує свободу особистості, містить в собі елемент безпорядку. «... Коли ми помічаємо, що в державі, що називає себе республікою, – говорить Монтеск'є, – все спокійно, то можна бути впевненим, що в ній немає свободи». Держава, сильна своїм «порядком», саме тому що вона така, не надає прав індивідууму, якщо тільки він не належить до певного класу. Вона визнає тільки тих, хто наказує, і тих, хто підпорядковується. Її ідеал – бути сильною і ні в якому разі – справедливою. До того ж порядок вимагає, щоб, всупереч будь – якій справедливості, соціальні класи були непорушні. Якщо хтось із «низов» може переходити наверх, держава приречена на безпорядок [11, с.20].

У даний час ситуація, пов'язана з криміналізацією зовнішньоекономічних відносин, характеризується високим – незважаючи на протидію більшості держав – рівнем здійснюваних економічних злочинів міжнародного характеру, що певною мірою визначає процес криміналізації окремих країн

і цілих регіонів, їх спеціалізацію в системі світового господарства. Як вірно зауважив П. Ю. Корольов, «сьогодні можна говорити про формування системи міжнародного кримінального поділу праці».

Можна стверджувати, що якщо поведінку якоїсь держави, що відхиляється від приписів звичайних неімперативних норм міжнародного права, можна розглядати як протиправну, то порушення нею імперативних норм дає підставу розглядати таку поведінку як злочинну.

Література:

1. Российская криминологическая энциклопедия / под общ. ред. А. И. Долговой. – М. – Норма, 2000. – 808 с.
2. Кальман А. Г. Понятийный аппарат современной криминологии: терминолог. словарь. – Харьков: Изд-во ООТОО «Гимназия», 2005. – 272 с.
3. Антипенко В. Ф. Міжнародна криминологія: досвід дослідження тероризму. – Одеса: Фенікс, 2011. – 320 с.
4. Лунеев В. В. Мотивация преступного поведения. – М., 1991. – 383 с.
5. Лунеев В. В. Глобализация и преступность. // Московский юридический форум «Глобализация, государство, право, XXI век». По материалам выступлений. – М., 2004. – С.97–106.
6. Римский Статут Международного уголовного суда [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://index.org.ru/othproj/crimcrt/st_cont.html
7. Криминология: Учебник / Под ред. проф. Н. Ф. Кузнецовой, проф. В. В. Лунеева. – 2 – е изд., перераб. и доп. – М., 2004. – 629 с.
8. Антипенко В. Ф., Антипенко А. В. Конфликтология в международном антитеррористическом правотворчестве : монография. – Одесса : Фенікс, 2014. – 404 с.
9. Антипенко В. Ф. Щодо проблем ефективності міжнародного права / В. Ф. Антипенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. – 2013. – № 1042, вип. 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKhMv_2013_1042_1_15.pdf
10. Антипенко В. Ф., Антипенко А. В. Конфликтология в международном антитеррористическом правотворчестве. – Одесса : Фенікс, 2014. – 404 с.
11. Бенда Ж. Предательство интеллектуалов / Ж. Бенда; пер. с франц. В. П. Гайдамака и А. В. Матешук. – М.: ИРИСЭН, Мысль, Социум, 2009. – 310 с.

Науковій керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого.

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА УНІФІКАЦІЇ ІНСТИТУТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Міжнародне приватне право активно розвивається і характеризується насамперед становленням окремих підгалузей, прикладом розвитку МПП може слугувати міжнародне майнове право. Маємо зауважити, що право власності, яке є центральним у системі речових прав, виходить за рамки регулювання національним правом і закріплюється міжнародними нормами. Підкреслимо, що право власності є складним комплексом як публічно-правовим так і приватноправовим інститутом водночас. Тому у переважній більшості праць науковців право власності розглядається з точки зору приватного права через категорії цивілістики, тоді як публічно-правові нюанси даного права не розглядаються. Серед таких праць можна виділити роботи Г. К. Дмитрієвої, І. З. Фархутдинова, М. В. Щербиної, М. М. Богуславського.

Зокрема Т. Хефт підкреслює, що дана проблематика має не тільки теоретичний інтерес, а залежить від практики. З одного боку, це загальновизнане положення про те, що держави вільні у виборі своєї економічної системи, з чого робимо висновок, що вони мають право вільно визначати, що є власністю. З іншого боку, не оспорюється положення про те, що власність є одним з прав людини, яке є зафіксованим у міжнародних актах [9, с.6].

Для міжнародно-правового захисту права власності вважаємо за доцільне застосовувати найширше розуміння права власності, оскільки цьому є пояснення практичного та доктринального характеру. Тож Т. Хефті розглядає термін права власності не з точки зору реальних майнових прав, а у більш широкому аспекті, яке включає в себе право на будь-яке майно, яке суб'єкт – фізична чи юридична особа – перевезла через кордон, а також майно і права, що були набуті або створені на території приймаючої держави.

Щодо України, то колізійні ситуації, що стосуються права власності та інших речових прав регулюються нормами, що містяться у Законі України «Про міжнародне приватне право». Право власності та інші речові права на нерухоме та рухоме майно регулюється правом держави, у якій це майно знаходиться, якщо інше не передбачено законом. При цьому належність майна до нерухомих або рухомих речей, а також інша

---

¹ Студентка 5 курсу спільної магістерської програми «Міжнародне право» Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

класифікація майна визначаються правом держави, у якій це майно знаходиться (ст. 38) [5].

Виникнення та припинення права власності та інших речових прав визначається правом держави, у якій відповідне майно перебувало в момент, коли мала місце дія або інша обставина, яка стала підставою для виникнення або припинення права власності та інших речових прав, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України (ч. 1 ст. 39 Закону)[5].

Порівняємо інститут права власності України з його розумінням у міжнародному праві. Наприкінці ХХ ст. інститут права власності у міжнародних відносинах отримав міцну підтримку після переходу більшості держав до принципів прозорості та транспарентності в організації суспільства та розширення географічної сфери співпраці, у рамках якої здійснюється інтеграція осіб, капіталів, майна, прав на це майно, послуг інтелектуальної власності. Загалом інститут права власності став закріпленим у міжнародно-правових актах, вийшовши за межі національних кордонів.

Право, яке застосовується до виникнення та припинення права власності та інших речових прав, що є предметом правочину, визначається відповідно до ч. 1 ст. 39, якщо інше не встановлено за згодою сторін. Вибір права сторонами правочину не зачіпає прав третіх осіб.

У ст. 39 Закону згадується про набуття права власності на майно внаслідок набувальної давності. А саме виникнення права власності внаслідок набувальної давності визначається правом держави, у якій майно знаходилося на момент спливу строку набувальної давності.

У більшості європейських держав, у т. ч. й в Україні, певні види майна підлягають внесенню до державних реєстрів. Відповідно до вказаного Закону право власності та інші речові права, відомості про які підлягають внесенню до державних реєстрів, визначаються правом держави, у якій це майно зареєстровано. Право власності та інші речові права на рухоме майно, що за правочином перебуває в дорозі, визначаються правом держави, з якої це майно відправлене, якщо інше не встановлено за згодою сторін.

У міжнародно-правових актах з прав людини можна зустріти загальні тенденції щодо визнання права власності як основного права людини. Вперше право власності отримало закріплення у статтях Загальної декларації прав людини 1948: «Кожна людина має право володіти майном як одноособово так разом з іншими. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна». Як бачимо, зміст цієї статті носить дуже загальний характер. В ній немає самого визначення поняття власності [6].

Що ж стосується права на захист моральних та матеріальних інтересів, пов'язаних з будь-якою науковою, літературною або художньою продукцією, автором якої є людина, то його відносять до кола прав кожної людини, що відповідним чином проголошено в п.2 ст.27 Загальної декларації, п.1 ст.15 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права. Тобто Загальна декларація проголошує, а Пакт закріплює право власності, яке виникає у результаті інтелектуальної діяльності. Пункт 1 Статті 11 Пакту про економічні, соціальні і культурні права підкреслює, що «Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, на неухильне покращення умов життя»[11]. Зауважимо, що Пакт не містить положень щодо права власності. Лише деякі норми відносно захисту права власності відобразилися в нормах міжнародного гуманітарного права. Згідно зі ст. 53 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни – «забороняється знищення рухомого та нерухомого майна, що є індивідуальною або колективною власністю, за умови якщо це не являється абсолютно необхідним для воєнних операцій».

Статті 13 Конвенції про права біженців 1951 р. та Конвенції про статус апатридів 1954 р. вказують на те, що біженцям і апатридам надається рівне, а можливо і більш сприятливе положення, ніж те, яким користуються іноземці щодо набуття рухомого та нерухомого майна [8]. Статті 14 обох конвенцій прирівнюють біженців та апатридів до громадян країни перебування у відношенні захисту їхніх авторських та промислових прав.

Отже, інститут права власності не тільки регулюється внутрішньодержавним правом, він отримав своє визнання та регулювання у міжнародному приватному праві. Право власності в європейських країнах реформується в єдиному напрямку, є спроби уніфікації, проте питання щодо уніфікації не отримало значної підтримки з боку держав. Тому зарано прогнозувати його швидке вирішення, оскільки навіть при зближенні цивільно-правового законодавства європейських країн культурно-правові традиції окремих країн у значній мірі відрізняються у нормативному регулюванні щодо встановлення змісту права власності. До того ж ця галузь законодавства залишається однією з найбільш консервативних у цивільному праві.

Маємо визнати, що міжнародно-правові акти, що регулюють захист права власності безпосередньо впливають на розвиток національного законодавства у сфері речових відносин. Українське законодавство також потрібно привести у відповідність з міжнародними стандартами. Право власності у міжнародному праві містить в собі важливу ознаку, а саме, те, що передбачені широкі правомочності у власників майна, а самі держави зобов'язані охороняти і захищати об'єкти іноземної власності. Тим не менш

можуть встановлюватися обмеження прав і свобод державами на основі національних актів в односторонньому порядку, однак нормами міжнародного права визначаються межі і порядок такого обмеження прав, а при проведенні будь-яких інших форм обмежень права власності держави мають дотримуватися основних принципів з міжнародного права.

Література:

1. Міжнароднеприватне право. Загальна частина: підруч. / за ред. А. С. Довгерта і В. І. Кисіля. – К.: Алерта, 2012. – 376 с.
2. Міжнародне приватне право. Особлива частина: підруч. / за ред. А. С. Довгерта і В. І. Кисіля. – К.: Алерта, 2013. – 400 с.
3. Міжнародне приватне право : підруч. / за ред.: В. П. Жушмана, І. А. Шуміло; Нац. юрид. акад. Україниім. Я. Мудрого. – Х.: Право, 2011. – 320 с.
4. Міжнародне приватне право: теоретичні аспекти правового регулювання / А. А. Степанюк. – Х. : Майдан, 2005. – 200 с.
5. Про міжнародне приватне право: Закон України від23.06.2005 №2709 – IV (Редакція станом на 24.05.2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>
6. Загальна декларація прав людини від10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права-від16.12.1966 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042
8. Конвенція про права біженців від 28.07.1951 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_011
9. Мінгазова І. В. Права власності в міжнародному праві / І. В. Мінгазова. – М.: ВолтерсКлувер, 2007. – 286 с.

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. І. Невмержицька¹

МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЛЮДИНИ

Протягом свого існування міжнародне публічне право визначалось як міждержавне право, через те держави вважались основними і єдиними його

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

суб'єктами. Однак на початку ХХ ст. виникли міжнародні організації та інші утворення, що значно розширили перелік суб'єктів міжнародного права. Актуальним питання сучасності є визнання суб'єктом міжнародного права людини.

Єдності у визначенні правосуб'єктності фізичної особи у теорії міжнародного права на сьогоднішній день не вдалося досягти. Через те доцільно аналізувати всі існуючі позиції. Серед них:

1) Не визнання існування правосуб'єктності людини. Таку позицію підтримують Тункін Г. І., Черниченко С. В., Ганюшкін Б. Б., Мугерва Н., Шварценбергер Г., Броунлі.

2) Існування особливої правосуб'єктності, про що йде мова у працях таких вчених як: Дмитрієв А. І., Ігнатенко Г. В. Кассезе А., Ковлер А. І., Березовські С.

3) Визнання правосуб'єктності людини у міжнародному праві. Ця позиція відстоюється такими вченими, як: Дженіс М., Кей Р., Бредлі Е., Буткевич В. Г., Лаутерпахт Г., Фердросс А., Тарасов О. В. [1, с. 25,26].

Радянська доктрина міжнародного права до припинення існування СРСР, була категоричною у своїх запереченнях існування міжнародної правосуб'єктності фізичних осіб, оскільки вона виходила з того, що індивід не може мати ні правоздатності, ні дієздатності у міжнародних, міждержавних правовідносинах. Черниченко С. В. зробив однозначний висновок про те, що «індивіди ні за яких умов не є і не можуть бути суб'єктами міжнародного права», до того ж, «оскільки існують об'єктивні межі міжнародного права як права, що регулює міждержавні відносини і не розповсюджується безпосередньо на індивідів, форми його впливу на положення індивідів визначаються його природою. Зміна цих форм можлива лише в результаті зміни природи міжнародного права, його об'єктивних меж. Але така зміна означатиме кінець міжнародного права» [2, с. 153,154].

Звісно, в умовах існування тоталітарної системи питання міжнародної правосуб'єктності людини могло розглядатися лише з негативних позицій. Доволі складно було відстоювати таку позицію СРСР як одному із засновників Нюрнберзького трибуналу. Перед радянськими правниками постало складне завдання – пояснити яким чином фізична особа, як «несуб'єкт» міжнародного права, може бути притягнена міжнародним судовим органом до міжнародно-правової кримінальної відповідальності безпосередньо на підставі норм міжнародного права.

Міжнародний військовий трибунал (МВТ), який відбувся в Нюрнберзі, викликав чимало дискусії в юридичній науці щодо низки проблем, поруше-

них в перебігу першого в історії міжнародного процесу над головними військовими злочинцями. Однією з яких стала міжнародна правосуб'єктність людини.

Тарасов О. В. зазначає, що для визнання правомірним притягнення головних військових злочинців до міжнародної кримінальної відповідальності Нюрберзькому трибуналу довелося вирішити дві методологічні проблеми.

Першою проблемою стало досягнення однозначності у питанні визнанні міжнародної правосуб'єктності фізичних осіб.

Ураховуючи позиції головних обвинувачів від Великобританії, СРСР, США і Франції, які були заздалегідь погоджені, тому можна констатувати, що їх точки зору щодо визнання міжнародної правосуб'єктності людини повністю співпали. Така позиція була підтримана Трибуналом, який наголосив: «Уже давно було визнано, що міжнародне право накладає борг та обов'язки на окремих осіб так само, як і на держави» [3, с. 609]. У вирокі прямо вказувалося, що «за порушення міжнародного права можуть бути покарані й окремі особи» [3, с. 609].

Друга методологічна проблема полягала в посиланні захисту на особисту неосудність чиновників, діючих від імені суверенної держави. Трибунал підтримав позицію обвинувачення й відкинув доктрину «державного акта», що нібито захищає фізичних осіб від кримінального покарання. Вирок свідчить: «Злочини проти міжнародного права вчиняються людьми, а не абстрактними категоріями, і тільки шляхом покарання окремих осіб, які вчиняють такі злочини, можуть бути дотримані настанови міжнародного права» [3, с. 609]. З посиланням на ст. 228 Версальського договору як ілюстрацію самої можливості несення фізичними особами міжнародної кримінальної відповідальності, а також звертаючись до ст. 7 Статуту МВТ, Трибунал відзначив: «Той, хто порушує закони ведіння війни, не може залишитися безкарним на підставі того, що він діє відповідно до розпоряджень держави, якщо держава, даючи свою санкцію на подібні дії, виходить за межі своєї компетенції, що надається їй згідно з міжнародним правом» [3, с. 609].

Проаналізувавши вищенаведені факти, видається доцільним стверджувати, що МВТ сформулював принцип персональної відповідальності фізичної особи за вчинення міжнародних злочинів. Цей принцип було підтверджено резолюціями Генеральної Асамблеї ООН, практикою міжнародних трибуналів *ad hoc* (Статут Міжнародного трибуналу з військових злочинів на території колишньої Югославії – ст. 7, п. 1; Статут Трибуналу по злочину геноциду в Руанді – ст. 6 та ін.), і ліг в основу Статуту Міжнародного кримінального суду (ст. 25). Крім того, він знайшов своє відбиття в документах

Комісії міжнародного права ООН. У ст. 4 проекту Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства 1996 р. вказується, що «відповідальність окремих осіб за злочини проти миру і безпеки людства, передбачена в цьому Кодексі, жодним чином не впливає на відповідальність держав по міжнародному праву» [4, с. 203].

Аналогічну позицію зайняв і Міжнародний суд ООН. Так, 27 червня 2001 р. у справі братів Лаграндів ФРН стверджувала, що США порушили права її громадян, які закріплені у п. 1 ст. 36 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р. США наполягали на тому, що Віденська конвенція як міжнародний договір породжує права лише для держави. Однак Міжнародний Суд ООН не погодився з таким твердженням і прийняв рішення, що США порушили конвенцію як у частині прав держави, так і права громадян безпосередньо.

На даний момент більше ста універсальних і регіональних міжнародних договорів, а ще більше двосторонніх міжнародних угод визнають і закріплюють за індивідами міжнародні права. Серед них такі авторитетні міжнародні договори, як Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р. і два Додаткових протоколи до них від 8 червня 1977 р., Міжнародний білль про права людини, конвенції про скасування рабства, про попередження злочину геноциду, про політичні права жінок, численні конвенції, схвалені МОП та багато інших. Більшість з таких міжнародних договорів містять такий припис — «кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності». Це положення ст. 6 Загальної декларації прав людини 1948 р., ст. 16 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р., ст. 23 Конвенції СНД про права й основні свободи людини 1995 р. та ін. [5, с. 49,50].

Яскравим прикладом правовідносин, в яких людина виступає суб'єктом міжнародного права є звернення за захистом своїх прав до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Насамперед, слід зазначити, що звертаючись до ЄСПЛ у справах проти держави громадяни стають повноправними учасниками міжнародних відносин. У цьому випадку було б неправильно стверджувати відсутність у громадян здатності до незалежної реалізації міжнародних прав та обов'язків, а отже, і відсутності міжнародного правового статусу, адже, «опонентом» фізичної особи на міжнародно-правовій арені виступає держава як інший самостійний суб'єкт міжнародного права. Зважаючи на це, можна вести мову про наявність статусу суб'єкта міжнародного права у юридичних осіб, оскільки із позовами до Європейського суду з прав людини звертаються не лише фізичні, але і юридичні особи.

Доволі чіткі і однозначні положення вироку МВТ, а також практики інших міжнародних судових органів питання про міжнародну правосуб'єктність фізичної особи мали поставити крапку у цьому питанні в юридичній науці на користь людини. Але радянська юридична наука завжди заперечувала міжнародну правосуб'єктність людини, і проголосила таку концепцію «буржуазною», а значить, теоретично неспроможною й політично шкідливою.

Незважаючи на всю схоластичність цього підходу, він цілком влаштував радянську цензуру й тому проіснував спокійно аж до розпаду СРСР. Лише на завершальному етапі існування Союзу з'явилися альтернативні точки зору. Тарасов О. В. констатує той, факт, що рецидиви антропологічного нігілізму в пострадянській науці міжнародного права досі даються взнаки. Неабиякою мірою це зумовлено вітчизняними традиціями етатичного позитивізму й нормоцентризму в питаннях правосуб'єктності взагалі.

Абсолютно новим науковим напрямом, що спрямований здолати такий підхід, є правова персонологія – наука про правову особистість [6, с. 202–208], однією з аксіом якої є твердження, що без правосуб'єктності фізичної особи існування будь-якого правопорядку неможливе за визначенням [7, с. 277].

Правосуб'єктність людини є вихідною для правосуб'єктності усіх інших суб'єктів права взагалі. Недоречними видаються спроби обґрунтування залучення «несуб'єкта» права до юридичної відповідальності. Не існує механізму, за яким національно-правову кримінальну відповідальність несе «несуб'єкт» національного права. Аналогічно є ситуація і в міжнародному кримінальному праві.

Варто акцентувати увагу на тому, що процес у Нюрнберзі є показником того, що жодні ідеологічні, політичні або інші соціокультурні протиріччя між державами не повинні впливати на існування міжнародної правосуб'єктності людини як основи міжнародного правопорядку. Подальшого розвитку та наукової персонологічної розробки потребує проблема співвідношення міжнародної правосуб'єктності фізичних, юридичних і суверенних правових осіб.

Література:

1. Мицик В. В. Питання про міжнародну правосуб'єктність фізичної особи // Альманах міжнародного права. –2010. –Вип. 2. –С. 25–36.
2. Черниченко С. В. Личность и международное право. – М., 1974. – 168 с.
3. Нюрнбергский процесс: Сб. материалов: В 8 – ми т. – Т.8 / Отв. ред. Н. С. Лебедева. – М.: Юрид. лит., 1999. – 792 с.

4. Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці нюрнберзького трибуналу / О. В. Тарасов // Проблеми законності. – 2011. – Вип. 115. – С. 200–206.

5. Буткевич В. Генеза доктрини міжнародної правосуб'єктності індивіда / В. Буткевич // Право України. – 2010. – № 2. – С. 44–54.

6. Тарасов О. В. Міжнародно – правова персонологія в контексті загальної правової персонології // Пробл. законності. – 2009. – Вип. 101. – С. 202–208.

7. Тарасов О. В. Міжнародно – правова антропология в концептуальной борьбе за признание человека субъектом международного права // Проблемы политико – правового развития в XXI веке: Матер. междунар. науч. – практ. конф., г. Москва, 19–20 нояб. 2010 г. / Редкол.: В. А. Назаров, А. К. Сквориков, И. В. Яковлюк. – М.: ООО «НИПКЦ Восход– А», 2010. – С. 274–277.

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Д. В. Нестерова¹

РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ БІЖЕНЦІВ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Сучасне розуміння визначення поняття «біженець» в міжнародному праві формується під впливом двох документів: Конвенції ООН «Про статус біженців» 1951 року та Протокол до неї 1967 року. Конвенція визначає часові та географічні обмеження, щодо встановлення статусу біженця, стосується європейських країн та подій що відбулись до 1 січня 1951 року. Однак, Протокол 1967 року усуває обмеження щодо всіх держав та подій що відбулись у минулому чи відбудуться в майбутньому. Термін «біженець» має об'ємне визначення, однак найбільш вдалим та ємним є визначення Конвенції Організації африканської єдності 1969 року « визначення поширюється також на особу, яка в результаті зовнішньої агресії, окупації, іноземного панування або подій, що серйозно порушують громадський порядок, змусшена залишити своє звичайне місце проживання».

На думку Сірант М. М., статус біженця з точки зору міжнародного права займає правовий простір, який з одного боку, характеризується принципом суверенітету держав, та пов'язаними з ним принципами територіального

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

верховенства та самозбереження, з іншого – конкуруючими гуманітарними принципами, покладеними в основу сучасного міжнародного права. Проте норми міжнародного права, які регулюють правовий статус біженців, не цілком сформовані як система правового захисту і не забезпечують необхідного регулювання ситуацій, які можна вважати надзвичайними у даній сфері. Доцільною є думка про принцип територіального верховенства та самозбереження, однак, багато експертів цілком виправдано відзначають, що зростаюче число біженців, створює сприятливий ґрунт для зростання політичної сили право радикальних та націоналістичних утворень.

Відповідно до Загальної декларації прав людини, одним із основоположних є право на пошук притулку. В Конвенції зазначено, що всі особи що шукають притулок, повинні мати доступ до справедливих та ефективних процедур розгляду їх заяв, отримуючи на період розгляду дозвіл на перебування в країні. Важливим моментом є те, що біженець фактично не користується захистом країни громадянином якої він є, що ставить його в нерівне становище не тільки з громадянами країни притулку, а й з іноземцями що легально перебувають на території цієї держави. Для запобігання дискримінації, біженці мають бути забезпечені рівними правами та свободами, на рівні інших іноземців що перебувають на території країни притулку.

Соціальні гарантії є сферою дії національного законодавства, тому стандарти не можуть бути врегульовані нормами міжнародного законодавства. Однак у відповідність до принципу відмови від будь-яких форм дискримінації біженці, законно проживають на території держави, мають право на соціальне піклування в розмірах, передбачених, як правило, для громадян країни проживання.

Гуманітарна катастрофа, викликана масовим напливом мігрантів з країн Близького Сходу та Африки в середині 2015 року, вже була названа європейською міграційною кризою, найбільшою з часів Другої Світової війни. Президент Європарламенту Мартін Шульц заявив, що основною проблемою, викликаною мігрантами, є не наплив мігрантів, а відсутність солідарності задля прийняття спільних правил вирішення проблем з їх розселенням, що призводить до суттєво нерівномірного навантаження на міграційні служби окремих країн Європи. Як наслідок, масовий наплив мігрантів загрожує існуванню Шенгенської угоди, а протиріччя між країнами ЄС щодо розселення мігрантів поглиблюють розкол в ЄС. Мігранти також створюють додаткове соціальне навантаження – через неповагу до норм та традицій країн перебування. Так, в Угорщині, надані мігрантам харчові продукти та інша допомога були викинуті або покинуті на узбіччях доріг, що перетворило місця перебування мігрантів на масштабні

звалища сміття. Слід розуміти, що в переважній більшості випадків метою нелегальних мігрантів є працевлаштування в країні в'їзду, тобто за своєю суттю нелегальна імміграція є явище економічне, що вимагає не стільки заборонних, скільки регулюючих заходів, спрямованих на легалізацію самого процесу. Саме тому, питання відмежування біженців та трудових мігрантів допоможе в визначенні осіб, що дійсно потребують притулку.

Саміт Європейський Союз – Туреччина, визначає радикально нові принципи розселення біженців. За рахунок економічних важелів, було досягнуто домовленості про розміщення біженців с Сирії на території Туреччини, для зменшення їх потоку до Європи. Також, Єврокомісія запропонувала розподіляти мігрантів в країнах ЄС за квотним принципом – в залежності від економічних показників країни.

Німеччина, яка є найбільш популярною серед біженців європейською країною, збільшила до 10 млрд. євро заплановані витрати на прийом переселенців. Збереження нинішньої динаміки напливу східних мігрантів у найближчій перспективі призведе до ще більшого зростання економічного тягаря, який ляже на бюджети країн і як наслідок – на плечі рядових громадян – платників податків країн ЄС. Окремою істотною проблемою може стати додатковий тиск прибулих біженців на ринок праці в європейських країнах, що, у свою чергу, може посилити проблему безробіття ще більшою мірою, ніж вона актуалізована сьогодні. Таким чином, нинішня проблема динамічного зростання кількості біженців в ЄС може стати причиною загострення соціально-економічних проблем і відчутного зростання громадського невдоволення в країнах ЄС, що пов'язується з мігрантами, на чому неодмінно спекулюватимуть у своїх політичних цілях вже згадані вище партії праворадикального і націоналістичного спрямування.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

V. I. Nikitenko¹

CODIFICATION OF PRIVATE INTERNATIONAL LAW

It is clear that the sphere of private international law is noticeably more debatable than the public one. The sources of private international law and the

---

¹ Student of the Yaroslav Mudryi National Law University, 5th year of study, Economic Law faculty.

ways of its harmonization have been discussing since the beginning of the XX century and have been a matter of the scientific research of such authors as: Magdalene Schoch, Louwrens R. Kiestra, Fritz von Schwind, Marcelo Dias Varell, Aude Fiorini, Peter North, Pippa Rogerson, Dr. Maren Heidemann, Thomas Kadner Graziano and others.

During the last three years this topic was also widely discussed among the specialists in the private international law: Conference on 29/30 June 2012 in Bayreuth: «Do we need a Rome 0– Regulation? Considerations on a General Part of European Private International Law»; Conference on 10/11 October 2014 in Breisgau: «Coherence in International Private and Procedural Law of the EU».

The purpose of the proposed scientific report is to analyse the benefits and drawbacks of the transnational codification of private international law as a way of its harmonisation by taking Belgian and Swiss experience into consideration.

Needless to say, every country has its national law and therefore its system of private international law. The European Union (hereafter –the EU) Member States are additionally bound by EU rules on private international law. Moreover, even the definition of private international law or its scope differs from country to country. Hereunder several illustrations of the differences in the term «private international law» are provided:

- it establishes the private relations settlement procedure, where at least one of its elements is connected with one or more law enforcement, different from the Ukrainian order [1, Preamble];

- regulates in an international situation the jurisdiction of courts, the designation of the applicable law and the conditions for the effect of foreign judgments and authentic instruments in civil and commercial matters without prejudice to the application of international treaties, the laws of the EU or provisions of special statutes [2, Art. 2];

- regulates: the international competence of the courts, of other bodies and the proceedings in international civil suits; the applicable law to the private – law relations having international element; recognition and admitting for execution of international decisions and other acts [3, Art. 1 (1)].

There is another argument to the issue of private international law codification –growing influence of Fundamental Rights in Private Law. Such process is sometimes referred to as the 'constitutionalization of private law', which is defined as «the increasing influence of fundamental rights in relationships between private parties, fundamental rights being those rights that were originally developed to govern the relationship between the State and its citizens» [4, p. 7].

The list of countries where a code of private international law exists is relatively limited. Still, it contains Belgium, Bulgaria, Austria, Germany, the Netherlands, Switzerland, Italy and Liechtenstein. Private international law has «successfully» avoided the codification process of the previous centuries. Nevertheless, does the area which is recognised as the one that «was essentially created by judges» [5, p.477] and that «has been traditionally deemed unsuitable for legislative intervention» [6, p. 501] need to be codified?

During the analysis of the Belgian experience of the private international law codification, Aude Fiorini mentioned a number of negative aspects of such an initiative. The author noted that «the multiplication of microcodes and the growing development of territorial or sectoral codification may not, in fact, contribute to the increased accessibility and intelligibility of the law concerned» [6, p. 501]. He also raised a question of coordination of national codification and European rules stressing that «the constant flow of EU legislation will inevitably disrupt the coherence and supposed comprehensiveness of domestic codes and could render codification in general questionable or pointless» [6, p. 501]. On the other hand, Aude Fiorini recognised in the case of Belgium there has been a lack of structure, uniform terminology and precise methodology combined with a series of controversial Court decisions [6, p. 504], that constituted a sufficient ground for launching the codification process. Furthermore, the prominent role in the codification of private international law should have played the Hague Conference on Private International Law¹, the purpose of which is to work for the progressive unification of the rules of private international law [7, Art. 1]. Nonetheless, in the case of Belgium it had not played a crucial role [6, p. 505].

The notion of Aude Fiorini mentioned above is an example of one of the theories concerning the private international law codification namely certain scepticism on its necessity and relevance. Opponents of this idea believe that the qualitative approach to the codification on the national level will be the first step towards the «transnational» codification process. For instance, Louwrens R. Kiestra states that the further «Europeanization», which mostly entails the continued involvement of EU legislator in the field of private international law, will undeniably have significant consequences for the respective systems of private international law of the Member States [8, p.18].

The efforts of Swiss legislators which have resulted in the Federal Act on Private International Law [9] is assessed in the legal literature as more progressive

---

¹ Is established by Federal Republic of Germany, Austria, Belgium, Denmark, Spain, Finland, France, Italy, Japan, Luxembourg, Norway, the Netherlands, Portugal, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Sweden and Switzerland.

than the Belgian one. Thomas Kadner Graziano even claims that this act is possibly a complete codification of private international law worldwide, that focuses on the needs of its users to have easily accessible, clear and consistent rules [10, p. 585, 593]. Beside, author demonstrates five lessons that could be taken from the Swiss experience, namely:

- avoiding friction and promoting a coherent view on the whole subject matter;
- a modern European Union PIL Act should contain a General Part;
- using the structure of a Special Part similar to the Swiss code;
- unique complexity of the situation regarding the applicable set of rules in the EU;
- the question should no longer be *whether* a comprehensive PIL regulation is needed, but *how* it should be structured and achieved [10, p. 599–605].

In conclusion, bearing in mind that almost any lawyer today at least partly works in the international context the question of whether the private international law has reached a point where the codification is needed is currently highly debatable. There are two controversial resolutions on this issue: 1) the European institutions should continue enacting more separate regulations; 2) the time has come to consolidate the rules in one coherent act of legislation.

Before expressing my opinion and in order to emphasise the difficulty of the codification itself I believe it is expedient to refer to Jacques Vanderlinden doctrine [11]. According to the mentioned theory, the attributes of an ideal code are coherence, logical structure, absence of contradiction, conformity of codified and applied law, completeness, clarity, ease of use, publicity. Indeed it is impossible for a common international act to meet all mentioned requirements, still reaching at least four of them seems to be the difficult and long – term goal.

In my opinion, before the creation of a transnational code of private international law national legislations should be developed in each European country and common tendencies, for example, in the types of legal entities, forms of conducting innovation activities, etc., should be set.

Literature:

1. Law «On private international law», June 23, 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>
2. Code de droit international privé, July 16, 2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&cn=2004071631&table_name=loi
3. Code of the international civil law, May 17, 2005.

4. The Influence of Human Rights and Basic Rights in Private Law, 2016, Springer International Publishing Switzerland.

5. Peter North, 2001. «Private International Law: Change or Decay?» The International and Comparative Law Quarterly. – Vol. 50. – No. 3 (Jul., 2001). – P. 477–508 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jstor.org/stable/761703>

6. Aude Fiorini, 2005. «The Codification of Private International Law: The Belgian Experience.» The International and Comparative Law Quarterly. – Vol. 54. – No. 2. – 2005. – P. 499–519. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.jstor.org/stable/3663260

7. Statute of the Hague Conference on Private International Law, July 15, 1955. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: available at <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text>

8. Louwrens R. Kiestra (2014) The Impact of the European Convention on Human Rights on Private International Law, T. M. C. Asser Press, The Hague, The Netherlands.

9. Federal Act on Private International Law, amended on July 1, 2014, Swiss CPIL, Andreas Bucher [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.andreasbucher-law.ch

10. Thomas Kadner Graziano, 2015. Codifying European Union private international law: The Swiss Private International Law Act – a model for a comprehensive EU private international law regulation? Journal of Private International Law, 2015. – Vol. 11. – No. 3. – P. 585–606. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1080/17441048.2015.1104833>

11. Jacques Vanderlinden, 1967. Le concept de code en Europe occidentale du XIIIe au XIXe siècle. Essai de définition (Études d'histoire et d'ethnologie juridiques). Bibliothèque de l'école des chartes, 1968. – Vol. 126. – No. 1. – P. 283–284.

Research supervisor: Shumilo I. A., Candidate of Legal Sciences, Associate Professor of the Department of International Law of the Yaroslav Mudryi National Law University.

Consultant in the foreign language: Chastnyk O. S., Candidate of Sciences, Associate Professor of the Department of Foreign Languages №1 of the Yaroslav Mudryi National Law University.

Т. В. Ніконова

МІЖНАРОДНО – ПРАВОВИЙ РЕЖИМ АРКТИКИ

У XIX столітті юристи-міжнародники в процесі пошуку шляхів вироблення правового статусу та режиму використання арктичних просторів, сформулювали три принципово важливі напрямки, якими мало б відбуватись

формування правових норм, що регламентують освоєння та використання ресурсів арктичного регіону:

1) Арктика – це унікальний простір, який перебуває у спільному користуванні цивілізаційної світової спільноти;

2) сприйняття у правовому сенсі Арктики як міжнародного кондомініуму, що належить до спільного володіння держав;

3) науковий підхід до Арктики, як до простору, поділеного на сектори, кожний з яких входить до сфери впливу прибережної до арктичного району держави [1, с. 126,127].

Слід зазначити, що у зв'язку із специфікою географічного та геополітичного положення Арктики, науковою спільнотою та урядовими колами з давніх часів розроблялась міжнародно – правова концепція, в основі якої було покладено визначення особливої відповідальності та надання виключних прав, які б враховували законні інтереси арктичних держав.

Однією з методологічних засад концепції було визначення права прибережних країн встановлювати кордони полярних володінь в секторах, вершиною яких є Північний полюс, основою слугувало їх арктичне узбережжя, а бокові межі визначали меридіани, які проходять через крайні точки північного побережжя зазначених країн [2,с.27].

Перші спроби встановити контроль над Арктикою та її просторами були зроблені в XIX столітті. Арктичні держави – Росія, Норвегія, Данія, Канада і США розпочали переговори щодо визначення міжнародно-правового режиму арктичних морів, запропонувавши секторальний принцип.

До початку XX ст. арктичні країни (Росія, США, Канада, Норвегія й Данія) освоювали лише узбережжя Північного Льодовитого океану, не заявляючи прав на його поверхню і, тим більше – дно.

Секторальний принцип послідовно відстоювала Канада. Вона стала першою із арктичних країн, яка законодавчо закріпила за собою територію від узбережжя до Північного полюса. Також Канада неодноразово висувала свої права на арктичні води і Північний полюс. Міжнародний суд прийняв рішення, що полюс зможе відійти до неї, за умови, якщо ніхто протягом ста років не доведе на нього свої права. З метою захисту своїх інтересів Канада пішла на розширення територіальних вод до 12 миль, що перекривало проходи через канадський арктичний архіпелаг.

Стосовно США, то спочатку зазначена країна, услід за канадцами, визнавала секторальний принцип поділу арктичних просторів. Йшлося про право володіння лише землями (островами й архіпелагами), але не водами і дном. Однак під впливом воєнно-політичних факторів США стали зміню-

вати свою позицію, поступово відступаючи від секторальної концепції, не розділяючи позицію Канади і СРСР у відношенні Арктики і продовжують виступати проти секторальної системи і в даний час. Такої ж позиції дотримується Норвегія. Обидві держави вважають, що за межами територіальних вод в Арктиці повинні діяти свободи відкритого моря. Данія, будучи сувереном Гренландії, схиляється до точки зору США і Норвегії. У 1924 р. США зробили заяву про свої права на Арктику, зазначивши, що полюс є підводним продовженням Аляски.

Російська імперія, надалі – СРСР, а потім і Росія послідовно обстоювали свої права на арктичні простори, дотримуючись секторального принципу поділу арктичних просторів[3, с. 133,134].

Щодо міжнародно-правових актів, то відносно Арктики діють ряд універсальних конвенцій (Конвенція ООН з морського права 1982 р, Чиказька конвенція про цивільної авіації 1944 р., Конвенція ООН про континентальний шельф 1958 р., Договір про заборону випробувань ядерної зброї в трьох середовищах 1963 р. та ін); одна регіональна конвенція – Угода про збереження білих ведмедів 1973 р.; безліч двосторонніх договорів арктичних держав. Однак, на відміну від Антарктики, не існує міжнародно-правового акта, що визначає статус Арктичного регіону в цілому[1, с. 125].

Новий етап у розвитку Арктики, визначенні міжнародно-правового статусу арктичних просторів або, іншими словами, нового перегляду кордонів, розпочався після прийняття в 1982 р. Конвенції ООН з морського права, яка вступила в дію 1994 року.

Конвенція підтвердила абсолютний суверенітет прибережної держави на 12 – мильну зону територіальних вод і встановила, що держава має одноосібне суверенне право розпоряджатися континентальним шельфом на всій його протяжності. Конвенція визначила, що виняткова економічна зона (200 морських миль) не входить до складу державної території. Важливим є той факт, що при прийнятті зазначеного документу жодна з арктичних держав не заявила про необхідність напрацювання спеціальних міжнародно-правових положень, які зафіксували б особливий правовий статус арктичних просторів. Аналіз Конвенції ООН з морського права 1982 р. та інших міжнародно-правових актів не дає змоги зробити висновок про те, що правовий режим морських просторів Арктики повинен базуватися на основі секторального принципу, який не викликав будь-яких заперечень у момент його застосування. Проте, все ж у підсумку, де-факто його було прийнято[3, с. 135,136].

Потрібно також зазначити, що у травні 2008 р. в Гренландії в місті Ілуліссате на конференції міністрів закордонних справ держав регіону («Арктична п'ятірка»: РФ, США, Канада, Данія, Норвегія) було прийнято Ілуліссатську декларацію, у якій зазначалося, що держави арктичного регіону не вбачають необхідності в новому режимі управління Північним Льодовитим океаном і будуть співпрацювати, перш за все, спираючись на конвенцію ООН з морського права 1982 року. У декларації також підкреслювалося, що міжнародне право створює основу для боротьби з викликами в Арктиці. Тим самим, арктичні країни знову підтвердили той факт, що правовий режим арктичних просторів визначається Конвенцією 1982 року.

Необхідно також підкреслити, що значним кроком у розвитку міжнародно-правового режиму Арктики стала розробка у 2010 р. Міжнародного кодексу безпеки суден, які здійснюють плавання у полярних водах. Він отримав назву «Полярний кодекс». Практична дія цього кодексу спрямована на забезпечення безпеки судноплавства та запобігання забрудненню морської акваторії в полярних водах. Полярний кодекс вступить в силу з 1 січня 2017 року [4, с. 531].

Тобто, підсумовуючи наведене, можна констатувати, що в Арктиці діє загальне міжнародне право, головним джерелом якого стосовно морських просторів є Конвенція ООН з морського права 1982 року.

Новий імпульс співробітництву арктичних держав і усього світового співтовариства з арктичних питань був даний у вересні 1996 року, коли 8 арктичними державами (Данія, Ісландія, Канада, Норвегія, Росія, США, Фінляндія, Швеція), на основі підписаної в Оттаві декларації, була створена нова регіональна міжнародна організація – Арктична Рада, метою якої є здійснення співробітництва, координації і взаємодії арктичних держав при активній участі корінних народів Півночі й інших жителів Арктики із загальних арктичних питань.

Отже, з урахуванням особливого характеру міжнародно-правового режиму Арктики, тенденцій та напрямів його удосконалення його подальший розвиток, має здійснюватись шляхом розробки багатостороннього міжнародного договору, який би органічно поєднав базові засади секторального підходу до арктичних просторів та фундаментальні міжнародно-правові питання режиму спільної спадщини людства в частині ресурсів глибоководного морського дна [5, с. 85,86]. Саме такий підхід зможе забезпечити вироблення оптимального формату правового режиму унікального регіону планети і баланс інтересів арктичних та неарктичних держав у цьому регіоні.

Література:

1. Павко Я. О. Міжнародно – правовий режим арктики та основні тенденції його вдосконалення / Павко Я. О. // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 2. – С.124–132.
2. Арктика: интересы России и международные условия их реализации / Барсегов Ю. Г., Корзун В. А., Могилёвкин И. М. и др. – М. : Наука 2002. – 356 с.
3. Жильцов С. С. Международно– правовой статус Арктики: итоги и перспективы /Жильцов С. С. //Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2014. – Вип. № 21. – Ч. 2. –С.133–137.
4. Колодкин А. Л. Мировой океан. Международно – правовой режим. Основные проблемы / А. Л. Колодкин, В. Н. Гуцуляк, Ю. В. Боброва. – М. : Статут, 2007. – 637 с.
5. Клименко Б. М. Общее наследие человечества (международно– правовые вопросы) / Б. М. Клименко. – М. : Международные отношения, 1989. –176 с.

Науковий керівник:Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права- Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. А. Облівін¹

ВНЕСОК УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ У СТВОРЕННЯ УНІВЕРСАЛЬНОЇ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ – ООН

До появи Організації Об'єднаних Націй, існувала перша міжнародна міждержавна організація –Ліга Націй, метою якої було розвиток співробітництва, досягнення миру і безпеки між народами. На засіданнях Ліги Націй Україна неодноразово зверталася зі скаргами на порушення прав і свобод на окупованих українських землях місцевими урядами Польщі, Румунії і СРСР, повернення окупованих земель Україні, було розглянуте питання голодомору в Україні, але дипломатія УНР не була прийнята до Ліги Націй. Учасники цієї організації не виконували та ігнорували свої зобов'язання, також стосовно українського питання [5, с. 321].

Після невдалих спроб та рішень Ліги Націй, в 1945 році була створена Організація Об'єднаних Націй, метою якої було підтримання міжнародного

---

¹ Студент 4 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

миру і розвитку співробітництва у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального та гуманітарного характеру. У створенні ООН брали участь багато країн, в тому числі і Українська РСР була однією з держав-співзасновниць, яка зробила вагомий внесок у розробку Статуту ООН. Участь УРСР у створенні ООН мала важливе політичне значення і міжнародні наслідки. Також це був своєрідний прорив для української дипломатії на міжнародний рівень, в якому Українська дипломатія пройшла певне «хрещення» в діяльності і створенні міжнародної організації.

У 1945 році була проведена Сан-Франциська конференція, де одним із головних питань була розробка Статуту ООН. У квітня 1945 р. – на пленарному засіданні Установчої конференції ООН – було ухвалено резолюцію про включення Української РСР до т. зв. «initialmembers», у зв'язку з цим Виконавчий комітет зібрання надіслав уряду УРСР офіційні пропозиції відрядити своїх делегатів до Сан-Франциско[3, с. 1]. У травні 1945 прибула делегація Української республіки до Сан-Франциско. Глава делегації Української РСР на конференції у Сан-Франциско, Дмитро Мануїльський головував у Першому комітеті, де були розроблені Преамбула та Глава 1 «Цілі та принципи» Статуту ООН[1, с. 195]. Д. Мануїльський, під час конференції, наголошував на тому, що Україна готова у будь-який момент обмінятися дипломатичними і консульськими представництвами з будь-якою країною. Делегація Української РСР намагалася всіма силами, щоб цей Статут став проявом демократичних основ міжнародного співробітництва. У травні 1945 р. українська делегація внесла пропозицію включити до Статуту ООН статтю, про те, що ця організація повинна регулювати питання з розв'язання міжнародних економічних і культурних проблем, боротися за повагу людських прав та основних свобод для всіх людей незалежно від раси, статі, мови.

Глава делегації УРСР Д. З. Мануїльський, на I сесії Генеральної асамблеї ООН, був обраний головою Комітету № 1, а саме в політичних питаннях і питаннях безпеки, одного з найважливіших серед комітетів Асамблеї, де українська делегація наголошувала про пропозицію по скороченню звичайної і атомної зброї. Виступаючи на пленарному засіданні II сесії генеральної Асамблеї ООН, Д. З. Мануїльський наголосив на тому, що для подолання труднощів, які існують між членами ООН потрібно виконувати рекомендації, висунуті Генеральною Асамблеєю від 14 грудня 1946 р. про скорочення озброєнь та виключення атомної зброї з арсеналу держав-членів ООН, та вирішення питань дипломатичними шляхами[1, с. 196]. На IV сесії Генеральної Асамблеї ООН Д. З. Мануїльський зробив заяву, що атомна зброя –

це зброя масового знищення людей повинна бути заборонена і вилучена назавжди з національних озброєнь країн [2, с. 147]. Також Українська РСР була обрана непостійним членом Ради Безпеки у січні 1948р, де Україна кваліфікувала збройну боротьбу метрополії проти національно-визвольного руху в колонії як дію, що загрожує міжнародному миру та безпеці та розглянула Індонезійське питання [6, с. 51].

Крім участі в головних органах ООН, представники УРСР стали членами різноманітних комісій та комітетів, що входили до структури ООН. Україна була обрана членом Економічної і Соціальної Ради (ЕКОСОП), яка займається вивченням питань щодо економічного розвитку, екологічних питань, прав людини та інших економічних проблем, членом комісії ООН з прав людини, Соціальної Комісії ООН зі становища жінок, Адміністративної ради Міжнародної організації праці, Виконавчої Ради ЮНЕСКО тощо. Представники УРСР неодноразово ініціювали та виступали співавторами багатьох резолюцій спеціалізованих установ ООН.

Ще одним із головних внесків створення універсальної міжнародної організації було обрання Міністра закордонних справ України Г. Й. Удовенка на посаду Голови 52 – ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. Саме вона увійшла в історію як «сесія реформ», яка схвалила програму реформування організації.

Українська РСР двічі обиралася членом Комісії ООН з прав людини. За ініціативи і наполегливої позиції української делегації був підготовлений важливий міжнародний акт, як Загальна декларація прав людини. Українська РСР, як і 7 інших делегацій, в точу числі і БРСР і Радянський Союз, утрималася від декларації, бо в ті часи на Україну був великий вплив Радянського Союзу, який не дозволив прийняти, з деяких причин.

Виходячи із всього вказаного участь УРСР у створенні ООН мала велике морально-політичне значення й далекосяжні результати. По-перше, причетність до створення найавторитетнішої універсальної міжнародної організації. Це був своєрідний прорив української дипломатії у нову якість. По-друге, Україну починали знати в світі, враховувати український чинник у міжнародній політиці. По-третє, українська дипломатія здобувала досвід діяльності в міжнародній організації, методів ведення переговорів, лобювання інтересів держави тощо. По-четверте, участь Української РСР в роботі Генеральної Асамблеї довела її можливість рішуче впливати на хід світових подій, прокладаючи шлях для дипломатичного врегулювання міжнародних проблем.

Література:

1. Кульчицька О. В. Українська РСР в ООН: віхи історичного поступу / О. В. Кульчицька // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2011. – Вип. XXXI.
2. Виступ глави делегації Української РСР Д. З. Мануїльського в загальній дискусії на IV сесії Генеральної Асамблеї ООН 26.10.1949 р. // Українська РСР на міжнародній арені Зб. документів і матеріалів (1944–1961 рр.). – К. : Держвидав політичної літератури, 1963. – С.145–152.
3. Головченко В. Золотий вік української радянської дипломатії: міф і реалії / В. Головченко // Зовнішні справи. – 2011. – №4. – С.46–50.
4. О. С. Кучик, О. А. Заяць Зовнішня політика України/ Навч. посіб. / – К. : Знання, 2010. – 572 с.
5. Смільська І. Україна в ООН: основні напрямки та пріоритети діяльності у 1991–2012 рр. //Збірник наукових праць. – 2012.
6. Біленкова Ю. С. Участь делегації Української РСР в ООН у мирному врегулюванні індонезійського питання (1946–1950 рр.)//Науковий вісник Чернівецького університету. 2014. – Випуск 728. Правознавство.

Науковий керівник: Галан В. О., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

K. Oganova

INTERNATIONAL LEGAL ASPECTS OF GLOBAL ENVIRONMENTAL PROBLEMS

In the age of globalization and modern development of states around the world, the question of global problems, their development trends and ways of resolution becomes increasingly actual. People's industrial and day – to – day activity has covered almost entire territory of the planet, so every state affects the emergence and aggravating of world problems to any extent. Today this issue is set out in detail by the international law.

On the basis of etymology, the term globalization is a rather dialectic phenomenon. Controversy of this question still takes place in academic community. Global problems are seen as the range of problems affecting interests of all countries in the world and requiring joint efforts of the whole international community. Solving these problems will influence further development of human civilization and its survival.

Global problems are classified today into:

1. Problems connected with international relations
2. Problems of person and society interaction;
3. Global problems related to human activity and nature i.e. the problem of imbalance between subsistence needs of people and environmental capability.

Which specific problems does the term global ecological problems involves? First, it is a demographic situation. Extensional evolution and economic development result in source, fuel, energy and food problems that cause in turn the environmental problem.

In order to keep productive forces on track, humanity has to constantly increase the use of natural recourses, which in turn leads to production and consumption waste growth.

The principal directions of environmental crisis exacerbation include: utilization of salty soils, prone to wind and water erosion; overutilization of chemicalfertilizers etc.; increasing chemical impact on food, water and human's living environment; deforestation and extermination of everything that influences human life and health to any extent; increasingemission of pollutants into the atmosphere, which contribute to gradual ozone layer depletion; quick growth of waste products, proximity of living space to dumps of various industrial and household rubbish [3].

Given this, individual solution of global environmental problems is impossible. That is why most states conclude different treaties, conventions and pacts and take other measures (for example, combine sources for fabrication of environmental goods). Then due to it, the ecological policy has become structured and essential part of any state's governance, if it is a subject of international law. To be noticed is that such cooperation not only met ecological needs, but also encouraged promotion of security, development of friendly relations and improvement credibility of states in general.

Until the end of XX century, the question of global environmental problem by itself was not raised by the world community, as well as environment protection tools were not normatively consolidated. The first international documents to regulate environmental issues to any extent were the acts that put under restraint some kinds of weapon. These were Geneva protocol for the prohibition of the use in war of asphyxiating, poisonous and other gases, and of bacteriological methods of warfare 1925, then Briand – Kellogg pact, which recognized the war an international crime while using the means of warfare mentioned above inadmissible. Furthermore, ecological rights were recognized in the Universal Declaration of human rights and Convention of World Meteorological Organization 1948 as well.

It may be said, that 1954 was the beginning of discussions of protection and preservation forms of some ecological system spheres. For example, there were concluded such acts, as the London Convention on the Prevention of Marine Pollution by Oil, 1959 Antarctic Treaty, 1963 Partial Test Ban Treaty, the Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea – Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil thereof, 1968 Convention on the Protection from Ionizing Radiation etc. Ocean protection got a significant attention, as it considered to have substantial resources and was badly in need because of active use by people. Legal framework created by the international law is the 1958 Convention on the Continental Shelf, Convention on the High Seas, Convention on the Territorial Sea and Contiguous Zone; 1969 International Convention Relating to Intervention on the High Seas in Cases of Oil Pollution Casualties [2].

Problems of environmentalization of international relations in general and international scientific, technical and economic cooperation on environmental protection were first made on the Stockholm UN Conference on the Conservation of Nature, which took place the same year, 1972. The UN General Assembly adopted a resolution on the organizational and financial measures for international cooperation in matters related to environmental protection and founded the Council of heads of special body –the UN Environment Program (UNEP). The Council reviewed the action plan in the field of environment adopted in 1973 by the Stockholm Conference and identified the main directions of further international cooperation. Further, several conventions were concluded: the International Convention for damage caused by space objects 1978; Convention on Transboundary Air Pollution 1980 and the Vienna Convention for the Protection of the ozone layer 1988.

At the UN Conference held in 1992 in Rio de Janeiro, the states adopted many documents concerning the protection and preservation of the environment, the main ones include Declaration on Environment and Development, the Convention on Biological Diversity, the Framework Convention on Climate Change. Today there are about 70 international legal conventions and treaties overall. Ukraine ratified 42 of them.

Along with the legal framework, international environmental organizations play an important role in the context of international protection. These organizations are bringing people from all over the world for the cooperating in issues of conservation, restoration and improvement of life quality. The major include Greenpeace, WWF, Global Ekolabelling Network (GEN), Global Environment Facility (GEF), Green Cross, IUCN, and others. Ukraine takes part in all these organizations as a subject of international law [6].

The international community considers the development jointly by all countries of specific measures of environmental standards compliance as the way to overcome this problem. In particular, these standards include: standards for clean air, water basins, rational energy consumption, improvement the efficiency of energy systems. It is also necessary to examine all resources of countries using the newest advances, deforestation termination, ensuring sustainable forest management, formation of ecological outlook that would create opportunities to consider all economic, political, legal, social, ideological, national, regional, personnel issues both within individual countries and at international level from the view of solving environmental problems of mankind and giving environmental problems the priority over others [10].

Our country occupies a leading position in international cooperation. As a member of the UN, Ukraine participates in more than 70 international agreements on the environment, international conventions, acquires and implements international obligations for the environmental protection. During the time of its independence, Ukraine has actively cooperated in international conservation measures for the implementation of environmental programs and projects. In the foreign policy of our state, environmental protection takes an important place. Ukraine has signed 44 bilateral agreements and contracts primarily with Belarus, Georgia, Moldova, Russia, Slovakia and Poland. Memorandums of Understanding on cooperation in the field of environmental protection were signed with Austria and Finland. Agreement on cooperation in environmental protection was signed by the Government of Ukraine and the Government of Israel; on cooperation in nuclear safety and radiation protection –with the governments of Finland, Austria and Russia [3]. An important event was the adoption of the Program of Action for the Environment Protection for Central and Eastern Europe, developed on the Ministerial Conference on the Environment. Speaking about further activity of implementation of the global environmental policy, it is about the following:

- Expansion of international cooperation in solving environmental problems;
- Participation in multilateral programs on the use and reproduction of natural resources;
- The elimination of consequences of the Chernobyl disaster;
- Improvement of national legislation in the field of environmental international law.

Thus, based on the above mentioned, we can reach the conclusion that environmental issues really acquired the global status and requires detailed regulation in international law. The foregoing international acts are a fundamental basis for environmental protection within the international community. It appears appropriate to extend the range of agreements (conventions), reveal the means to overcome environmental problems in detail and apply them directly.

Література:

1. Екологія: підручник/ С. І. Дорогунцов, К. Ф. Коценко, М. А. Хвесик – К.:КНЕУ, 2005. – 371с.
2. Довідник чинних міжнародних договорів України у сфері охорони довкілля /кол.авт.:Андрусевич А., Андрусевич Н., Козак З. – Львів. – 2014. – 203с.
3. Качана Є. П. Регіональна економіка: Участь України у міжнародному співробітництві в галузі охорони довкілля. – К.: Знання, 2013.
4. Андрусевич А. Конвенція Еспо: Транскордонна оцінка впливу на довкілля. Посібник для громадян та їх об'єднань. – РАЦ «Суспільство і довкілля». – 2010.
5. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації / За ред. Д. Г. Лук'яненка – К.: КНЕУ, 2001. – 538 с.
6. Балацький О. Ф. Охорона навколишнього середовища. – К.: Знання, 1977. – 11 с.
7. Міжнародна Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку 1992 року в Ріо – де – Жанейро/Программа действий: Повестка дня на XXI век и другие документы конференции в Рио – де – Жанейро в популярном изложении / сост. М. Китинг. – Женева, 1993. –70 с.
8. Стокгольмська конференція ООН з навколишнього середовища
9. Федоренко В. Г. Політична Економія [Електронний ресурс]. – Режим доступу:pidruchniki.com/16381204/politekonomiya/shlyahi_ rozvyazannya_globalnih_problem
10. Проблеми екології сталого розвитку: Монографія. – К.: Основа, 2013. – 430 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:www.zerkalov.kiev.ua/sites/default/files/problemi_ekologiyi_stalogo_rizvitku_monografiya.pdf
11. Капітон О. В. Глобалістика і глобальні проблеми сучасності/ О. В. Капітон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Fkzh/2010_35/3Kapiton_O.pdf.

Reviewer: assistant Trushkevich A. A.

О. С. Овчаренко¹

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ НОРМ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Питання співвідношення норм національного та міжнародного права існувало ще до виникнення міжнародного права як самостійної галузі права.

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Проблема конкуренції правових норм є центральною для теорії держави та права і, як наслідок, її вирішення необхідне у сфері міжнародного права. Співвідношення національного та міжнародного законодавства досліджується, у першу чергу, з метою гармонізації норм права, вироблення єдиного правового базиса для певного кола держав. Гармонізація є пріоритетним завданням для України, адже від цього залежить подальший економічний, правовий та соціальний розвиток держави. Однак процес гармонізації законодавства України нерозривно пов'язаний з вирішенням питання щодо примату національного або міжнародного права.

Один з конфліктів у застосуванні норм національного та міжнародного права на території сучасної України було зафіксовано у XIV столітті. Виникнення конфлікту пов'язано з договором, укладеним Іваном III з великим князем литовським. Іван III вважав необґрунтованим відмову великого князя литовського збудувати православну церкву, зважаючи на давню заборону у Литві збільшувати кількість православних церков. Як відомо, кількість конфліктів міжнародного масштабу стрімко збільшувалася, що призвело до світової війни. Друга світова війна виснажила європейські країни, отже, вчені запропонували знизити рівень міждержавних суперечок шляхом уніфікації національних законодавств та створення ЄС.

Ідея уніфікації законодавства почала розвиватися після Другої світової війни задля вироблення міжнародною спільнотою «правил співпраці та добросусідства». З цією метою було запропоновано створити міжнародні установи у галузях процесуального та матеріального права. Стрімкий розвиток уніфікації національних законодавств з міжнародним відбувся через необхідність захисту основоположних людських цінностей та громадян держав з тоталітарним режимом правління, де такі цінності зневажались.

У ЄС на той час було прийнято низку конвенцій із вирішення деяких питань міжнародного процесуального права з огляду на потреби міжнародного судового процесу. Проте ці заходи належним чином не вплинули на гармонізацію національних процедур, як і деякі рішення Європейського суду з прав людини.

Д. Б. Левин, підтримуючи позицію В. Г. Буткевича, зазначав щодо стикування норм національного та міжнародного права у випадках міждержавного регулювання правовідносин як невід'ємної частини предмета міжнародного права [3, с.264]. Однак сьогодні предмет міжнародного регулювання суспільних відносин значно розширився, отже, проблема пріоритету норм національного чи міжнародного права є досить актуальною на сьогодні для України. Для гармонізації законодавства України із законодавством ЄС за-

стосовується адоптація, стандартизація, уніфікація та імплементація правових норм. Процеси гармонізації тісно пов'язані з питанням співвідношення національного та міжнародного права.

Як відомо, існують три основні теорії співвідношення норм національного та міжнародного права. Теорія позитивістів, яка ґрунтується на тому, що держава є джерелом виникнення норм права та, у разі необхідності, забезпечує їх виконання за допомогою примусу. Якщо розглянути позитивістську теорію у площині міжнародного права, то потрібно мати на увазі узгодження волі держав шляхом укладання міжнародних договорів, підписання резолюцій з наддержавним елементом. Зрозуміло, що у позитивістська концепція є витокom примату національного права над міжнародним. Природно-правова концепція розкриває підхід до співвідношення норм національного та міжнародного права через примат міжнародного права, що ґрунтується на рівноправ'ї осіб перед законом незалежно від їх місця перебування. Гроціанський напрям поєднав у собі елементи двох теорій, що дало початок розвитку дуалістичної теорії співвідношення норм права.

Проте, незважаючи на необхідність визначення співвідношення норм національного та міжнародного права, необхідно розуміти, що першочерговим питанням є ті принципи, на яких ґрунтується система міжнародного або внутрішнього законодавства.

У Статуті ООН зазначено, що питання забезпечення прав та свобод громадян не є справою кожної конкретної держави. Статут ООН передбачає можливість надання гуманітарної інтервенції державі, де зневажаються права і свободи громадян. Проаналізувавши теорії співвідношення норм міжнародного та національного законодавства, а також завдання, що ставить на меті міжнародне право, розуміємо, що для з'ясування співвідношення норм права необхідно брати до уваги природу держави як суб'єкта міжнародного права. Цінності визнані державою як основні залежать від режиму правління: демократичного, авторитарного або тоталітарного. Проблема полягає у тому, що значна кількість країн світу знаходяться ще досить далеко від демократичного режиму правління і для вдалого поєднання дії норм міжнародного та національного права необхідним є взірць розвинених держав. Влучним з цього приводу є вислів Ф. Ф. Мартенса: «Сучасне позитивне міжнародне право не можна зрозуміти, не знаючи діючого державного права освічених народів» [4, с. 16]. Логічно говорити про те, що для країн, які розвиваються більш вдалим буде обрання саме примату міжнародного права над національним. Тобто примат міжнародного права буде гарантією дотримання прав людини. Звісно, інтеграція і глобалізація змушують

визнати пріоритет норм міжнародного права над національним, але чи не порушується при цьому принципи, на яких ґрунтується державний суверенітет?

З точки зору теорії держави та права термін державного суверенітету прийнято розуміти як властиве державі верховенство на всій території та незалежність у міжнародних відносинах [5, с. 197]. Таким чином, рішення, прийняті від імені держави є обов'язковими до виконання на всій її території. Також наявність суверенітету дає державі підстави діяти на міжнародній арені незалежно від інших суб'єктів. Недосконалість механізму дії норм права призводить до складнощів при розгляді справ міжнародними судовими установами та при виконанні рішень таких установ.

Для того аби дійти згоди у міжнародному співтоваристві, необхідно перш за все керуватись суттю права, яка являє собою справедливість. Категорично стверджувати про обрання примату національного або міжнародного права не має сенсу: практика свідчить про неможливість завжди ототожнити поняття «право» та «закон». Діяльність міжнародних організацій та держав повинна бути спрямована на неухильне додержання принципів права. У випадку, коли міжнародне та національне законодавство буде проголошувати та відстоювати одні й ті ж самі цінності, можна буде гідно врегулювати питання пріоритету.

Дія нормативно-правових актів узгоджується за критерієм юридичної ієрархії. Так, Конституція – основний закон держави, який ґрунтується на загально правових принципах, отже, дотримання Конституції свідчить одночасно і про дотримання норм міжнародного права. Задля збалансованої дії норм національного та міжнародного права, законотворчість повинна базуватись на наступних засадах:

- 1) Пріоритетності загальнолюдських цінностей;
- 2) Захисту навколишнього середовища;
- 3) Культурного та наукового співробітництва.

Для України є вкрай актуальним питання гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС, оскільки воно пов'язано не тільки з прагненням вступити до ЄС, а й з досягненням інших цілей, таких як: розвиток правової бази для подальшого впровадження реформ, зовнішньої торгівлі та демократизації суспільства в цілому.

Література:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_010.

2. Мюлерсон Р. А. Соотношение международного и национального права. – М., 1982. – С. 6.
3. Review Essay – Procedural Laws in Europe. Towards Harmonisation (Marcel Storme ed. 2003) // The German Law J. – 2003. – Vol 06. – № 04. – P. 817–826. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol06No04/PDF_Vol_06_No_04_817-826_Developments_Bolt.pdf.
4. Левин Д. Б. Актуальные проблемы теории международного права. – М.: Наука, 1974. – С. 264.
5. Международное право. / Отв. ред. Ю. М. Колосов, В. И. Кузнецов. – М.: Междунар. отношения, 1999. – С. 16.
6. Тункин Г. И. Теория международного права. – М., 2000. – С. 197.
7. Обязательная сила решений Европейского Суда по правам Человека – воздействие на право Российской Федерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.ru/blog/2012/4/16/obyazatel'naya_sila_reshenij_evropejskogo_suda_po_pravam_cheloveka_%E2%80%9393_vozdejstvie_na_pravo_rossijskoj_.
8. Н. Оніщенко Співвідношення внутрішньодержавного і міжнародного права: наукові реалії сьогодення // Вісник Національної академії правових наук України. 2015. – № 1 (80).
9. Н. М. Пархоменко Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 12.
10. Денисов Н. В., Евинтов В. И. Реализация межденародно – правовых норм во внутреннем праве. – К.: Наукова думка, 1992–244 с.

Науковий керівник: Ісакова В. М., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. Одинцов¹

ООН: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ

XIX століття – це час зародження міжнародних організацій. Вони створювалися з різних причин, але виділяють дві основні. Перша причина – міжнародні організації допомагали буржуазно-демократичним революціям в становленні їх національної незалежності. Друга причина – це взаємоза-

---

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

лежність країн, яка почала набувати все більшого вираження в даний період часу.

Більшість держав світу задля свого подальшого, насамперед, економічного зростання вирішили шукати шляхи взаємодії з іншими, більш могутими або більш розвиненими, або зв'язок з якими приніс би їм певні дивіденди. Так, давно вже існував інститут двосторонніх або багатосторонніх договорів, однак держав вирішили шукати вихід в інших формах взаємодії з учасниками міжнародних відносин. З одного боку, вони прагнули збереження свого суверенітету, а з другого – поглиблення співробітництва з іншими державами. У процесі тривалих пошуків і з'явився така форма міжнародних відносин як міжнародні організації, які були покликані вирішити завдання міжнародного економічного співробітництва. Держави вирішили використовувати саме цей засіб для досягнення свої цілей. Практично всі розвинені країни вирішили об'єднатися, щоб спільними зусиллями розвивати економіку.

Спочатку учасники міжнародних відносин поклали на цю новаторську форму міждержавних відносин виконання здебільшого організаційно-технічних функцій. Також вони прагнули об'єднати якомога більше держав, а тому спочатку не вдавалися до політизації даних відносин, аби показати дієвість даного способу. Співпрацювали вони в різних сферах, таких як, наприклад, транспорт, зв'язок.

Питання «Хто перший?» залишається дискусійним досі, адже і зараз історики не мають єдиної думки, щодо того яка міжнародна організація виникла першою. Але все ж більшість істориків зазначають, що такою являється Центральна комісія судноплавства на Рейні. Вона проіснувала не довго, тому і не багато інформації залишилося про її діяльність.

З настанням ХХ ст. все змінилося. Із розвитком капіталістичних відносин склалась ситуація, коли виникло дуже багато протиріч, для вирішення яких держави розв'язали Першу світову війну. Саме після неї світове співтовариство усвідомило, що з метою запобігання війнам потрібно створити авторитетну міжнародну організацію політичного спрямування, яка б була здатна підтримувати мир в усьому світі. Такою організацією стала Ліга Націй. Однак, нажаль, вона не виправдала очікувань, не змогла стати ефективним інструментом вирішенні міжнародних конфліктів.

Дуже повільно розроблялися ідеї організації міжнародного миру і безпеки. Але Друга світова війна дала ясно зрозуміти, що зволікати нікуди – потрібно діяти. З перших днів війни було поставлене питання створення такої організації. До активних дій взялися держави світового рівня, найавторитет-

ніші лідери. І першим кроком в даному напрямку були саме Атлантична хартія, яка була підписана Президентом США – Рузвельтом і Прем'єр – міністром Великої Британії – Черчиллем (1941), а також Декларація уряду СРСР на Міжсоюзній конференції в Лондоні (1941). На договірно-правовому рівні ця ідея була закріплена в Декларації про дружбу і взаємодопомогу уряду СРСР і уряду Польщі (1941).

У 1943 р. в Москві відбулася конференція союзних держав за участю міністрів закордонних справ США, СРСР і Великої Британії. На ній було прийнято Декларацію чотирьох держав з питань про загальну безпеку (її підписав також і Китай). У ній було зазначено про необхідність створення у найкоротший строк міжнародну організацію для підтримання міжнародного миру і безпеки. Тобто мова йшла про реальне рішення створення такої організації. Ця Декларація отримала підтвердження на з'їзді в Тегерані (1 грудня 1943р.) від керівників лідерів антигітлерівської коаліції.

Наступним кроком на шляху до створення ООН стала конференція в Думбартон-Оксі (1944). За період роботи конференції було вирішено принципіві питання саме щодо механізму діяльності організації.

У лютому 1945 р. відбулася Кримська (Ялтинська) конференція, на якій були присутні керівники трьох держав – СРСР, Великої Британії і США. Вони підтвердили рішення конференції з деякими змінами і доповненнями. Так щодо голосування в Раді Безпеки було прийнято пропозицію Рузвельта про принцип єдності дій великих держав у вирішенні питань по суті. Це потім було закріплено в Статуті ООН. Також на ній було вирішено питання щодо складу учасників майбутньої організації. До них увійшли складові СРСР, а саме Українська РСР і Білоруська РСР як найбільш постраждалі під час воєнних дій. Також на ній було прийнято рішення, що установча конференція зі створення даної організації відкриється в Сан-Франциско 25 квітня 1945 р.

Конференція Об'єднаних Націй проходила з 25 квітня по 26 червня 1945 р. Делегація із України, очолювана міністром закордонних справ УРСР Д. Мануїльським, прийняла участь у розробці Статуту, а сам міністр головував у Першому комітеті, де були розроблені Преамбула та глава 1 «Цілі та принципи». Після погодження всіх положень 26 червня 1945 р. був урочисто підписаний Статут ООН представниками 50 держав. Одне місце було зарезервовано для Польщі, оскільки тоді існувало два польські уряди один у Лондоні (в еміграції), а інший у Варшаві. 24 жовтня 1945 р. Статут вступив в силу, після передачі на зберігання останньої ратифікаційної грамоти, і цей день вважається днем створення Організації Об'єднаних Націй.

Новостворена міжнародна організація кардинально відрізняється від всіх своїх попередниць. ООН має цілий спектр політичних повноважень, але ці повноваження дані виключно задля можливості організації врегулювання питань мирним шляхом.

ООН також давала можливість розвитку держав шляхом економічного і соціального співробітництва. Під час створення організації між державами було багато неузгоджень саме з питань економічної і соціальної компетенції. Адже багато хто з майбутніх членів вбачав в ній дещо більше ніж організація міжнародної безпеки і хотіли за допомогою неї укріпити міжнародні економічні зв'язки. Але СРСР і Велика Британія не були згодні з даною позицією, адже перші зазначали, що економічна і соціальна політика є виключно внутрішньою компетенцією держав, а от другі притримувалися позиції, щодо не сумісництва даного підходу з принципом ринкового лібералізму.

Якщо з приводу політичної компетенції всі дійшли згоди, то з питання щодо компетенції в соціальній і економічній сфері довелося шукати компроміси. Рада Безпеки мала серйозний пакет повноважень, а от створена Економічній і Соціальній Раді надавалися координаційні повноваження. Через це ООН не вдалося стати центром економічного співробітництва держав.

Статут надавав можливість різним спеціалізованим установам ООН ставати самостійними міжурядовими організаціями.

У 1946 р., на наступний же рік існування організації, виникла низка різних міжурядових організацій у систему ООН, а саме Організація Об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури, Всесвітня організація охорони здоров'я, Міжнародна організація у справах біженців ООН.

Ця глобальна організація за час свого існування довела дієвість і, загалом, виправдала очікування які покладалися на неї. І беззаперечно стала найголовнішим органом міжнародного співробітництва.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. В. Олійник¹

ДИПЛОМАТИЧНИЙ ЗАХИСТ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Сучасний етап розвитку глобалізаційних процесів у світі характеризується високим ступенем тісних економічних зв'язків та інтеграції. Тому

---

¹ Студент 4 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

закономірно постає питання міжнародно-правового регулювання як нових відносин, так і тих, що беруть свій початок ще з ХХ століття, але прогресивно змінилися до нашого часу.

Юридичні особи, засновані за внутрішнім правом в тій чи іншій державі, в умовах домінуючої ринкової економіки є активними учасниками міжнародних відносин. Транснаціональні корпорації та банки взагалі задають вектор розвитку міжнародним відносинам, а отже й міжнародному праву. Адже саме воно покликане захистити інтереси юридичних осіб, коли засобів внутрішнього права держав недостатньо для ефективного забезпечення їх прав. Тому дипломатичний захист як інститут міжнародного права в таких випадках є унікальним. Проте існує достатньо проблем, пов'язаних із його застосуванням щодо юридичних осіб, які є об'єктом регулювання внутрішньодержавного права. У даній роботі ми висвітлимо деякі з них.

Дипломатичний захист і вирішення проблемних питань його використання для захисту інтересів юридичних осіб необхідне. Це зумовлює актуальність теми в умовах сьогодення, що підтверджується значною увагою, яка приділяється інституту вченими, а також державами в рамках ООН [1,р.5].

Визначення дипломатичного захисту охоплює як захист фізичних осіб, так і юридичних. У контексті нашого дослідження саме юридичні особи представляють особливий інтерес. Слід зазначити, що основні міжнародно-правові акти з права зовнішніх зносин – Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 р. та Віденська конвенція про консульські зносини 1963 р. – не розкривають сутності інституту дипломатичного захисту, втім як і консульського. Більш того, у доктрині міжнародного права і практиці держав немає єдиного підходу до цих інститутів. Тому більш актуальним та релевантним є представлений у 2006 р. Комісією міжнародного права ООН Проект статей про дипломатичний захист(і коментарі до них), де захисту юридичних осіб присвячена окрема спеціальна глава третя. Цікаво, що більшість статей проекту акцентують увагу на такому виді юридичних осіб як корпорації. Справа в тому, що у практиці держав превалює дипломатичний захист саме корпорацій, що представлені підприємствами з обмеженою відповідальністю, з капіталом у вигляді акцій. Отже, важливо розглянути дану главу Проекту, бо позиції розроблені в ній комісією відображають практику Суду і роз'яснюють ключові питання дипломатичного захисту юридичних осіб.

Держава національності корпорації заголовок статті 9, якою починається глава, підтверджує, що корпораціям може бути наданий дипломатич-

ний захист. У ній говориться: «Для цілей дипломатичного захисту корпорації держава національності означає державу, за правом якої ця корпорація була заснована. Проте коли ця корпорація контролюється особами, що мають громадянство або національність іншої держави або інших держав, і не здійснює значної комерційної діяльності в державі, у якій вона була заснована, і якщо місце розташування правління і орган фінансового контролю цієї корпорації знаходяться в іншій державі, то державою національності вважається ця остання держава» [2, р.33,34] Для повного розуміння даної статті необхідно звернутися до практики Суду ООН. а саме до класичних відомих справ «Ноттебома» та «Барселона Трекшн». У справі «Барселона Трекшн» суд встановив дві необхідні умови для набуття національності: інкорпорація та наявність зареєстрованої контори в державі інкорпорації; а по справі «Ноттебома» пояснив категорію «найбільш тісного зв'язку» між державою, що здійснює дипломатичний захист та корпорацією. Такий зв'язок виражається в утриманні зареєстрованої контори в державі інкорпорації, ведення рахунків і реєстру акціонерів, проведення протягом тривалого часу зібрання акціонерів та відображення в документах фіскальних органів [3, р.42].

Стаття 10 «Безперервна національність корпорації» охоплює більш складні випадки, які можуть виникнути. У ній прописано: «Держава має право здійснювати дипломатичний захист відносно корпорації, яка мала національність цієї держави або його держави-попередника безперервно з дати спрочинення шкоди по дату офіційного пред'явлення вимоги. Безперервність презюмується, якщо така національність була на обидві ці дати.» Питання безперервності національності безпосередньо пов'язане з випадками зміни національності. Зазначимо, що юридичні особи нечасто змінюють національність, тому що втрачають правосуб'єктність у випадку зміни, яка відбувається шляхом заснування або реінкорпорації в іншій державі, що тягне за собою порушення безперервності національності. Проте у випадку правонаступництва держави інкорпорації така правосуб'єктність не втрачається, а національність змінюється. Труднощі визначення національності корпорації виникають через припинення її існування. Пункт 3 статті 10 Проекту передбачають такі ситуації: «Незалежно від положень пункту 1 держава продовжує мати право здійснювати дипломатичний захист відносно корпорації, яка мала національність цієї держави на дату спрочинення шкоди і яка в результаті спрочинення цієї шкоди припинила своє існування відповідно до права держави, в якій вона була заснована.». Як бачимо, національність зберігається тільки у випадку безпосереднього зв'язку між

шкодою спричиненою корпорації міжнародно-протиправним діянням та її ліквідацією.

Статті 11 та 12 Проекту стосуються дипломатичного захисту прав акціонерів. Хоча у справі «Барселона Трекшн» Суд і зазначав про роздільність порушених прав корпорації і акціонерів, що покликано уникнути множинних позовів, бо часто акціонери мають громадянство або тісний зв'язок з різними державами, проте Комісія зазначила у проекті деякі виключення з такого загального правила у статті 11. А саме: за відсутності зв'язку між шкодою та припиненням існування (пункт а) та «корпорація на дату спричинення шкоди мала національність держави, що імовірно несе відповідальність за спричинення цієї шкоди, і заснування в цій державі вимагалось останньою як попередня умова для ведення у ній справ»(пункт б) – держава зберігає право на дипломатичний захист. На нашу думку, статей тільки щодо захисту акціонерів недостатньо в рамках інституту, навіть якщо вони складають більшість репрезентованих у практиці осіб, залишається правова невизначеність з правом на захист інтересів облігаціонерів, номінальних тримачів та інших.

Стаття 12 про пряму шкоду акціонерам сформульована наступним чином: «У тій мірі, в якій міжнародно-протиправне діяння держави наносить пряму шкоду правам акціонерів як таких, відмінним від прав самої корпорації, держава громадянства або національності будь-яких таких акціонерів має право здійснювати відносно них дипломатичний захист.» Положення про те що, акціонери можуть претендувати на захист своїх інтересів, визнано Міжнародним Судом ООН, зокрема у справі «Елетроніка Сікула С.п.А.», де Сполучені Штати Америки звернулися до Суду з позовом до Італійської Республіки на захист інтересів двох американських компаній, що володіли у сукупності 100% акцій італійської компанії «Elettronica Sicula S.p.a.». У результаті ряду дій італійської влади відносно останньої, як стверджувалося в позові, були порушені положення Договору про дружбу, торгівлю і навігацію між США і Італією і завдані збитки американським акціонерам. Хоча Суд і не задовольнив вимоги, велике значення має сам факт розгляду Судом даної справи, яка є результатом здійснення державою дипломатичного захисту своїх юридичних осіб [4,р.17].

Ми бачимо, що у самій статті не подається вичерпний перелік тих прав, що є відмінними від прав корпорації, та навіть не вказано правові підстави, якими повинна визначитися приналежність прав акціонерам. Стає зрозуміло, що вирішення цієї проблеми покладається на внутрішнє право держави заснування юридичної особи, через те що уніфікувати корпоративне право

різних держав і систем неможливо на рівні кодифікації в міжнародному праві.

Остання 13 стаття Проекту говорить про застосування принципів в усіх вищенаведених статтях і до інших юридичних осіб ніж корпорації. Вона дає можливість на захист інтересів таких осіб, де немає вичерпного переліку і це знову покладається на внутрішньодержавне право. Так у справі «Амаду Садіо Діало» Гвінея, посилаючись на рішення Суду у справі «Барселона Трекшн», відзначила, що в даній справі йдеться про закриті товариства з обмеженою відповідальністю, а не про акціонерні товариства. Істотна різниця, на думку Гвінеї, полягала в тому, що в закритих товариствах частки не можуть передаватися вільно, що підкреслює особистий характер цих компаній. Проте Суд відзначив, що за конголезьким законодавством закриті товариства є самостійною юридичною особою, яка відрізняється від членів товариства зокрема тим, що майно членів товариства відділяється від майна компанії [5, р.53].

Таким чином, спираючись на Проект статей про дипломатичний захист та вже існуючу практику Міжнародного Суду ООН саме щодо юридичних осіб, можна зробити висновок, що правове поле в існуючій сфері є недостатнім для вирішення проблем дипломатичного захисту інтересів таких осіб. Сформовані тільки фундаментальні положення, що залишає можливість для подальшого дослідження та розвитку практики і міжнародного звичаю у сфері дипломатичного захисту юридичних осіб.

Література:

1. United Nations' General Assembly. Sixty– eighth session. Official Records. Sixth Committee: Summary record of the 15th meeting. – 2013. – 13–52403 (E)
2. Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited.(Belgium v. Spain): SummaryoftheJudgmentofInternational Court of Justice of 5 February 1970 // I. C. J. Reports. –1970.
3. Nottebohm Case (Liechtenstein v.Guatemala) (Second Phase):Judgment of 6 April 1955 // I. C. J. Reports. –1955.
4. Elettronica Sicula S.p.A. (ELSI) (United States of America v. Italy): Summary of the Judgment of 20 July 1989 // I. C. J. Reports. –1989.
5. Ahmadou Sadio Diallo (Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo): Summary of the Judgment of 24 May 2007 // I. C. J. Reports. –2007.

Науковий керівник: Галан В. О., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В БОРОТБІ З РАБСТВОМ, РАБОТОРГІВЛЕЮ І ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

У сучасному міжнародному праві принцип співробітництва держав є однією з десяти норм *jus cogens* та одним із основоположних принципів міжнародного права, закріплених у Статуті ООН (1945 р.), Конвенції про право міжнародних договорів (1969 р.), Декларації про принципи міжнародного права (1970 р.), Заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі (1975 р.) та інших міжнародних документах. Предметом співпраці держав виступають основні проблемні питання, які мають важливе значення для держав і суспільства в цілому. Не оминуло увагу міжнародного співтовариства і така важлива проблема, як рабство, торгівля людьми і торгівля людьми, адже ці злочини виступають найбільш небезпечним видом міжнародного злочинного бізнесу, що грубо порушує права людини.

Закріплюючи основні принципи міжнародного права, Генеральна Асамблея ООН зазначила в ст. 4 Загальної декларації прав людини (1948 р.), що ніхто не повинен утримуватися в рабстві або підневільному стані; рабство й торгівля людьми забороняються у всіх їхніх видах. Зазначимо, що насправді Декларація далеко не перший акт, у якому наголошується на цінності свободи людини. Не менш важливого значення у процесі налагодження міжнародного співробітництва у сфері протидії рабству, торгівлі людьми і торгівлі людьми набули Міжнародна Конвенція про боротьбу з торгівлею білими рабниками (1910 р.), Міжнародна Конвенція про боротьбу з торгівлею жінками і дітьми (1921 р.), Міжнародна Конвенція про боротьбу з торгівлею неповнолітніми жінками (1933 р.) та інші міжнародні документи.

Заслужують також на увагу укладені Україною окремі двосторонні угоди та програми спільних дій, пов'язані з боротьбою із рабством, торгівлею людьми, а саме: Програма спільних дій на 2004–2006 рр. між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Нідерландів., Протокол, який було підписано 22 вересня 2004 р. між Адміністрацією Державної прикордонної служби України і Головним Комендантом Прикордонної варті Республіки Польща про напрями взаємодії оперативних органів Державної прикордонної служби України і Прикордонної варті Республіки Польща тощо.

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Переходячи до встановлення форм міжнародного співробітництва в сфері боротьби із рабством, работоргівлею і торгівлею людьми, необхідно підкреслити значення положень Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. та Протоколів, що доповнюють її. Так, керуючись вищенаведеним актом та відповідно до загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, 25 листопада 2005 р. було укладено Угоду про співробітництво держав-учасниць СНД у боротьбі з торгівлею людьми, органами та тканинами людини (ратифікована Україною 16 жовтня 2012 р.), де в ст. 4 викладено основні форми співпраці: 1) обмін оперативною, криміналістичною, статистичною й іншою інформацією, у тому числі відомостями про злочини, що готуються чи скоєні, легалізації доходів від цих діянь і причетних до них фізичних або юридичних осіб; 2) виконання запитів про проведення оперативно-розшукових заходів; 3) планування і здійснення скоординованих оперативно-розшукових і профілактичних заходів; 4) обмін нормативними правовими актами, публікаціями і науково-методичними матеріалами; 5) обмін досвідом роботи, проведення робочих зустрічей, консультацій, нарад, практичних конференцій і семінарів, а також спільних наукових досліджень; 6) розробка і здійснення узгоджених заходів щодо попередження і припинення використання мережі Інтернет в цілях торгівлі людьми; 7) обмін досвідом впровадження інформаційних систем паспортно-візового контролю, включаючи використання біометричних даних; 8) сприяння в підготовці кадрів і підвищенні кваліфікації фахівців; 9) розробка і впровадження нових методів соціальної і медичної реабілітації жертв торгівлі людьми, особливо жінок і дітей.

Відтак можна стверджувати, що на сьогодні в міжнародному праві склалася досить широка система загальноновизнаних норм, які містяться в універсальних і регіональних міжнародних договорах та встановлюють заборону будь-якого здійснення атрибутів права власності відносно людини – рабством, работоргівлею і торгівлею людьми. Нажаль, прийняття значної кількості міжнародних актів не знизило гостроти проблеми, що вивчається та потребує певного вдосконалення. За цих умов вважаю, що існує необхідність, по-перше, у зведенні усіх універсальних міжнародних договорів, які направлені на боротьбу з рабством, работоргівлею і торгівлею людьми в один комплексний акт. Це допоможе уникнути непотрібного повторення положень останніх та встановлення загальних методів співпраці держав в сфері, що вивчається. По-друге, необхідно розробити міжнародні цільові програми протидії рабству, работоргівлі і торгівлі людьми із зазначенням механізмів контролю за виконанням останньої. Адже саме якісна допомога та співпра-

ця держав у боротьбі з рабством, работоргівлею і торгівлею людьми як національного, так і міжнародного рівня стане тією рушійною силою, котра зможе знизити рівень злочинів, вчинення яких надає людині атрибут речі, а злочинцям котрі їх вчиняють – псевдо «право власності» відносно людини.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. В. Онищенко¹

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО КОСМІЧНОГО ПРАВА: ПРАВОВИЙ СТАТУС КОСМОНАВТА

*«Той маленький вогник, що стрімко рухався
від краю і до краю неба, був майбутнім всього людства...»*

Рей Дуглас Бредбері

4 жовтня 1957 р. відбулася надзвичайно важлива подія в історії людства, що стала початком космічної ери та поштовхом до виникнення міжнародного космічного права – запуск першого в світі штучного супутника Землі. Виникнення абсолютно нової сфери суспільних відносин потребувало негайного правового регулювання, в якому головна роль належала б міжнародному праву. І вже перші міжнародно-правові норми космічного права мали звичаєво-правовий характер та ввібрали в себе такі основні принципи міжнародного права, як заборона загрози силою або її застосування, мирне вирішення суперечок, суверенна рівність, інші.

З плином часу на практиці та у теорії виникали численні питання, викликані стрімким розвитком космічної галузі та опануванням людиною космосу. Такі питання, як міжнародно-правовий режим космічного простору та правовий статус осіб, які у ньому перебували, статус космічних об'єктів поступово знаходили правове підґрунтя своєї діяльності та отримували їх втілення в міжнародних договорах: Договір про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла 1967 р., Угода про порятунок космонавтів та повернення об'єктів,

---

¹ Студент 4 курсу Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

запущених в космічний простір, 1968 р., Конвенція про міжнародну відповідальність за збиток, завданий космічними об'єктами, 1972 р., Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір, 1975 р., Угода про діяльність держав на Місяці й інших небесних тілах 1979 р. [1].

Особливе місце в царині міжнародного права посідає питання щодо визначення правового статусу космонавтів. В першу чергу треба звернути увагу на деякі розбіжності у термінології вищезазначених договорів. Проаналізувавши тексти англійських, французьких і іспанських версій міжнародних космічних договорів, можна встановити стійке використання терміну «астронавт», тоді як у текстах переважної більшості пострадянських країн застосовується — «космонавт» [2, с.56]. Синонімічний, на перший погляд, характер цих слів не є абсолютним, більш помітно це можна спостерігати в національних правових системах. Так, статус «космонавта» в пострадянських державах надається особі після здійснення ним космічного польоту, а в США статус «аргонавта» має особа, що лише тільки починає тренування з державної космічної програми. У зв'язку з цим, наприклад, відповідно до національного українського законодавства, єдиним українським космонавтом визнається Леонід Каденюк, в той же час в міжнародних списках астронавтів у позиції «Україна» зазначені також прізвища Надії Адамчук-Чалої та Ярослава Пустового [3, с. 474].

Неабияка алегоричність визнання у ст. 5 Договору про космос 1967 року космонавтів «посланцями людства в космосі» може сформувати хибну думку про те, що космонавти мають наднаціональний статус. Всупереч цьому стаття 8 Договору про космос [4], зазначає, що держава, до реєстру якої занесений об'єкт, запущений у космічний простір, зберігає юрисдикцію і контроль над екіпажем цього об'єкта під час його перебування в цьому просторі або на будь-якому небесному тілі. Проте розуміння космонавтів як «посланців людства в космосі» може трактуватися через призму спеціальних положень, які передбачають обов'язковість надання космонавтам всілякої допомоги в разі аварії, лиха, вимушеної або ненавмисної посадки на іноземній території, відкритому морі та повернення їх додому.

Останнім часом в космос або на навколосеземну космічну орбіту за власні кошти або інші приватні джерела відправляються особи, основною метою яких є розважальні або пізнавальні цілі. Однак в 1960–1970 – і роки, коли вироблялися основні положення міжнародного космічного права, про туризм зі зрозумілих причин не дуже замислювалися. Тож наразі загострюється питання щодо врегулювання нормами міжнародного права положень, якими б було легалізовано наявність та відмежування відповідної категорії осіб від

космонавтів, дано визначення їх як «космічних туристів», регламентовано особливості правового статусу та загальні ознаки правового режиму їх діяльності.

Література:

1. Яковенко А. В. Актуальные проблемы прогрессивного развития международного космического права / А. В. Яковенко // Автореферат – 1999. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bit.ly/2fzkcYQ>
2. Словарь международного космического права – М., 1992. – С. 294
3. Наумочкина К. М. Исследование правового статуса космонавтов и астронавтов// Актуальные проблемы авиации и космонавтики. – 2015. – №2. – С. 174–176.
4. Договір про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла 1967 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/995_480

Науковий керівник: Анакіна Т. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. В. Онищук¹

МЕХАНІЗМИ ОБСЄ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ; Organization for Security and Cooperation in Europe, OSCE) – найбільша з існуючих регіональних міжнародних організацій з підтримання безпеки, що має великий потенціал у сфері забезпечення стабільності в Європі. ОБСЄ була створена 1 січня 1995 р., але започатковано її становлення 1 серпня 1975 р. із заснуванням Ради з безпеки і співробітництва в Європі. Організація з безпеки і співробітництва в Європі представляє собою організацію з безпеки, в яку входять 57 держав. ОБСЄ займається широким колом питань безпеки, включаючи контроль над озброєнням, превентивну дипломатію, заходи щодо зміцнення довіри, права людини, спостереження за проведенням виборів, економічну та екологічну безпеку. Рішення приймаються на базі консенсуса – всі вхідні в організацію держави мають рівний статус. Все це виділяє організацію серед інших організацій та інститутів Європи.

---

¹ Студентка 4-го курсу Слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

З 30 січня 1992 р. Україна є рівноправним учасником ОБСЄ, вона бере активну участь у діяльності Організації, насамперед, у роботі її керівних органів та прийнятті ними рішень. Україна залучена до всіх процесів, пов'язаних зі зміцненням безпеки в регіоні, а також до політико-військового, людського, економіко-екологічного вимірів діяльності ОБСЄ, вона неодноразово залучалась до різних заходів ОБСЄ.

Проблемні питання роботи ОБСЄ досліджуються вітчизняними (М. Баймуратов, О. Делінський, В. Денисов, М. Капируля, П. Клімкін, В. Крушинський, В. Муравйов, Н. Мушак,) та іноземними (Б. Бейкер, Н. Блоккер, Дж. Коен, М. Дрейпер, М. Сарв, С. Свімелар, Г. Шермерс) вченими, серед яких існують різні підходи до оцінки сучасних процесів у сфері європейської безпеки, а також ефективності структури та функціонування ОБСЄ.

Одним з найважливіших принципів діяльності ОБСЄ є принцип мирного вирішення спорів. За роки існування цієї авторитетної міжнародної організації сформувалася система механізмів та інструментів мирного врегулювання спорів. Механізми роботи Організації з безпеки й співробітництва в Європі на даний час в Україні здійснює через мандат Спеціальної моніторингової місії.

Конфлікт на Сході України призвів до розгортання відповідної діяльності Організації на території України. 14 квітня 2014 року у Відні було підписано Меморандум про взаємопорозуміння між Урядом України та ОБСЄ про розміщення спеціальної моніторингової місії ОБСЄ, який відповідає поточним інтересам України.

Виклики та загрози вирішення української кризи є не тільки викликом українській безпеці та її суверенітету, а й викликом європейської системи безпеки, символом якої є ОБСЄ.

Однак форми діяльності та можливості Спеціальної моніторингової місії (СММ) ОБСЄ обмежені – вона не має ані можливості примусу, ані спроможності захистити себе. Більш того, право місії на вільне переміщення і моніторинг у зоні конфлікту систематично порушується з боку бойовиків, а самі представники ОБСЄ часто стають об'єктами агресії бойових формувань на території конфлікту. Роботі місії заважає погіршення безпечної ситуації, що є реальною перешкодою для досягнення прогресу у мирному врегулюванні. Насамкінець, не всі в Україні мають довіру до місії через присутність росіян у її складі.

Серйозні занепокоєння у сфері безпеки викликають перспективи проведення виборів до т.зв. місцевих рад на території конфлікту. Попри наявність вказаного пункту в Мінських домовленостях, на разі його імплементація не

є можливою через низку причин. Так, на окупованих територіях неможливо провести вибори на підставі українського законодавства щодо місцевих виборів. Зокрема, підставами для серйозних загроз у сфері безпеки є неможливість діяльності місцевих осередків політичних партій; відсутність українських ЗМІ і відсутність доступу українських журналістів для висвітлення виборчого процесу; неможливість повноцінного адміністрування виборчого процесу, утворення дільничних та територіальних виборчих комісій; відсутність можливостей для проведення агітації без загроз особистій та суспільній безпеці. Проведення таких виборів без стабілізації безпекової ситуації із порушенням Мінських домовленостей несе ризики ескалації конфлікту.

Так як свобода медіа та права журналістів є важливою складовою діяльності Представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ, організація виявилася неспроможною у боротьбі з пропагандою, інформаційними маніпуляціями, порушеннями принципів журналістської етики, які стали вагомими інструментами сучасної безпекової конфронтації. Однак, не слід забувати, що це єдина міжнародна організація, яка має можливість інформувати міжнародну спільноту про перебіг подій на Сході України.

Скоріш за все в українській кризі ОБСЄ не прийняла на себе роль посередника, а скоріше виступила в якості спостерігача. Україна вже неодноразово висловлювала прохання про необхідність розширення мандату місії ОБСЄ додатковою місією з військовим мандатом, спираючись на те, що неозброєні або легко озброєні місії з обмеженими мандатами практично не мають ефекту для підтримку миру. Досвід Грузії засвідчує, що навіть якщо місія має мандат авторитетних міжнародних організацій (ООН та ОБСЄ), але не має військового компоненту та спроможності захистити себе, вона стає вразливою та залежною від сторін конфлікту. Сама Місія є цивільною, а проводиться вона у військових умовах, що заважає здійсненню механізмів цієї організації.

Спостережна місія ОБСЄ, яка присутня у зоні конфлікту на сході України, на сьогодні не може забезпечити виконання покладених на неї функцій у повному обсязі. Є дуже багато факторів, які ускладнюють роботу Місії. Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ не може в повній мірі виконувати свої функції. Причиною цього є замінована територія, через яку місія ОБСЄ не може потрапити до ділянки розведення сил. Ні Збройні Сили України, ні бойовики не можуть гарантувати безпеку представникам ОБСЄ.

Місія ОБСЄ, яка працює на Сході – моніторингова, а не миротворча. Її робітники мають задачу фіксувати стан дотримання мінських домовленос-

тей на лінії розмежування, на непідконтрольній Україні території Донбасу та на неконтрольованій Україною ділянці кордону з Росією. Тобто, вона може лише інформувати сторони, а не ліквідувати конфлікт.

Політики сподіваються на те, що повноваження місії дозволять забезпечити припинення вогню, відведення важкої військової техніки і виведення російських військовослужбовців, а також відновити контроль над українсько-російською частиною кордону.

Таким чином, для того щоб така місія стала хоча б потенційно можливою, потрібно подолати багато юридичних та бюрократичних перепон і формальностей, узгодити чисельний та національний склад контингенту, знайти кошти на утримання цієї місії. Тобто потрібні час, політична воля і гроші. Поки ж у Європи немає навіть консолідованої позиції щодо санкцій і загальної оцінки конфлікту. Так що на сьогодні всі розмови про «поліцейську місію ОБСЄ» – це всього лише спроба сторін тягнути час, навіть не намагаючись почати виконувати мінські угоди.

Науковий керівник: Кудас І. Б., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. В. Палій¹

ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ РОЗРІЗНЮВАЛЬНОГО КОМЕРЦІЙНОГО ОФОРМЛЕННЯ ТОВАРІВ В ЄС

При виборі товару чи послуги споживач звертає увагу не тільки на асортимент та якість продукції, але і на інші обставини. Так, не останню роль при цьому грає етикетка, форма товару, дизайн пакування, рекламні матеріали, стиль презентації продукту, колір продукту, запахи, звуки і навіть зовнішній вигляд вітрин магазину або декор ресторану, загальна атмосфера того чи іншого закладу, які забезпечують впевненість користувача у походженні товару або послуги (виробництво конкретним виробником). Інколи подібне поняття трактують, як «lookandfeel», тобто сукупність зовнішнього вигляду та відчуттів від упаковки певного продукту.

Часто конкуренти намагаються скопіювати зовнішній вигляд продукції, аби ввести в оману споживачів і за рахунок цього збільшити свої продажі.

---

¹ Студентка 5 курсу Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Для прикладу можна навести резонансну справу 2012 року –спір між компаніями AppleInc. та Samsung. У судовому порядку було доведено, що компанія Samsung скопіювала зовнішній вигляд модельного ряду телефонів та планшетів компанії Apple Inc.(включаючи матеріал, колір і форму, супутні аксесуари, кольорову гамму і графіку програмного забезпечення та, навіть, виготовлення коробок), запозичила елементи рекламної кампанії конкурента, практично повністю повторила навіть зовнішній вигляд фірмових роздрібних магазинів, що стало порушенням комерційного оформлення [1]. Цей факт призвів до значної кількості звернень споживачів, яких було введено в оману таким копіюванням.

Як бачимо, проблема копіювання, так званого, бренду охоплює питання захисту інтелектуальної власності, порушення анти конкурентного законодавства та захисту прав споживачів. Адже, відповідно до законодавства про захист прав споживачів, їх права вважаються в будь-якому разі порушеними, якщо при реалізації продукції будь-яким чином порушується право на свободу вибору, згідно зі ст. 10 bis Паризької конвенції про охорону промислової власності, актом недобросовісної конкуренції вважаються всі дії, здатні яким би то не було способом викликати змішування відносно підприємства, продуктів чи промислової або торговельної діяльності конкурента. Так, усі особливі візуальні явища зовнішнього вигляду виробів можуть бути захищені відповідно до законодавства про недобросовісну конкуренцією держав-членів. Однак зважаючи на відмінність у відповідних законах держав-членів, захист таких особливостей зовнішнього вигляду буде дещо відрізнятися в різних країнах. Крім того, в деяких державах-членах закон про недобросовісну конкуренцію застосовуються в дуже обмеженій мірі. Таким чином, представляється, що стосовно захисту Trade Dress, існує необхідність в гармонізації законодавства про недобросовісну конкуренцію в рамках ЄС.

Щодо прав інтелектуальної власності, то при випуску нового продукту на ринок більшість компаній прагнуть захистити своє комерційне оформлення у будь-який спосіб. Так, в країнах англо-саксонського права широкого поширення набув спосіб захисту tradedress (дослівно, торгівельне вбрання). На відміну від торговельної марки, наприклад, торгівельне вбрання є комплексним та значно ширшим поняттям. У законодавстві США, під tradedress розуміють загальний (сукупний) образ або повний (загальний) зовнішній вигляд продукції чи послуг, включаючи, але не обмежуючись дизайном пакування, маркуванням, тарою, виділенням особливим шрифтом, оформленням, кольором, дизайном продукції, особливістю продукції або

комбінації її властивостей [2]. Під захист в США можуть підпадати навіть цілком нестандартні об'єкти на кшталт «ресторанної атмосфери».

Однак, країнам Європейського союзу досі не відоме таке поняття, тому вони намагаються захистити комерційне оформлення товарів іншими способами, здебільшого, охороняючи лише деякі його елементи (наприклад, торгову марку, форму і упаковку), адже жодна із конструкцій, відомих праву Інтелектуальної власності ЄС не дозволяє зробити це в комплексі.

На рівні Європейського союзу є декілька шляхів вирішення проблеми захисту Trademark, які залежать від конструкції, що лежить в основі. Так, держави – члени ЄС можуть захищати комерційне оформлення продукції за Законом про торгову марку (Trademark Law), Законом про авторські права (Copyright Law) і Законом про промисловий зразок (Design Law).

Якщо розглядати захист Trademark на основі Торгівельної марки, тона рівні ЄС це питання регулюється вищезазначеною Паризькою конвенцією, Директивою Європейського Парламенту і Ради «Про зближення законодавств держав – членів у відношенні товарних знаків і знаків обслуговування» та Регламентом Ради (ЄС) Про торговельну марку Співтовариства, які спрямовані на гармонізацію регулювання торгової марки державами-членами. Відповідно до ст. 2 Директиви та ст. 4 Регламенту, Торговельна марка може складатись з будь-яких позначень, які можливо представити графічно, особливо слів, в т.ч. особистих імен, малюнків, літер, цифр, форм товарів або їх упаковки, за умови, якщо такі позначення здатні вирізняти товари або послуги одного суб'єкта підприємницької діяльності від товарів або послуг інших суб'єктів підприємницької діяльності. Однак, для того щоб форми товарів або їх упаковки були придатними до реєстрації в якості товарних знаків Співтовариства, вони повинні мати розрізнявальну здатність. Така відмінність може бути притаманна знакам за своєю суттю, або ж набуватись за рахунок використання. Таким чином, у всіх країнах ЄС прийнято, в принципі, що тривимірні форми виробів або їх упаковка можуть бути за своєю суттю відмінними, тобто вони можуть бути зареєстровані без необхідності встановлювати відмінність набуто за рахунок використання [3]. Проте, слід підкреслити, що Європейський суд справедливості вважає, що тривимірні форми, менш імовірно передають повідомлення про комерційне походження, ніж, наприклад, знаки-слова.

Цей спосіб захисту є досить вигідним, однак він поширюється лише на форму і упаковку товару, Регламент та Директива не містять положення, що стосувалося б можливості реєстрації кольору продукту і хоч у березні 2016 року вступили в силу нові зміни до Директиви, де розширено поняття

торгової марки, але вони також не вирішили питання, чи можна зареєструвати декор ресторану та вітрини магазину в якості товарних знаків. До того ж вимога розрізнення може розглядатись як слабкість захисту за законами про товарні знаки.

Іншим важливим фактором, щодо розгляду захисту Trade Dress в ЄС є можливість використання Design Laws. І на рівні Співтовариства через Промисловий зразок співдружності, представлений Регламентом Ради Європейського Союзу про промислові зразки Європейського співтовариства та на національному рівні, де окремі законодавчі акти гармонізовані у відповідності до Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС про правову охорону промислових зразків, захист Trade Dress може бути досягнуто за рахунок придбання права на промисловий зразок над Trade Dress. Ст. 3 Регламенту визначає, що в поняття «промисловий зразок» входить зовнішній вигляд всього виробу або його частини, що є результатом особливостей виробу, зокрема, ліній, контурів, кольорів, форми, текстури і/або матеріалів самого виробу і/або його прикрас.

Очевидна перевага захисту промислового зразка є те, що власнику прав на промисловий зразок не потрібно доводити будь-яку розрізнявальну здатність і єдиною умовою є новизна (це означає, що він не був розкритий раніше) і індивідуальний характер (це означає, що загальне враження, яке він справляє на інформованого користувача, відрізняється від загального враження, отриманого таким користувача від будь-яким промислового зразка, який є доступним для громадськості). Крім того, права на промисловий зразок є чинними незалежно від товарів, до яких вони застосовується. Однак, вони, як і всі права, які змодельовані після патентних, страждають внутрішньою слабкістю, оскільки мають обмежений період дії (для незареєстрованих – 3 роки, для зареєстрованих – 25 років), по закінченню якого він потрапляє в суспільне надбання і конкуренти можуть вільно використовувати його і Trade Dress.

І остання форма захисту Trade Dress може бути досягнуто за рахунок захисту авторських прав. Однак, за цією конструкцією надзвичайно важко домогтись захисту в ЄС. В той час як Директива і Регламент про промисловий зв'язок дозволяють перекривати їх захист захистом авторських прав, сучасні європейські закони про авторське право відрізняються по суті, зокрема, відношенням до того, чи «робота» задовольняє поріг для захисту авторських прав. В одній державі-члені конкретний Trade Dress може бути визнаний достатньо «художнім» або «творчим» для того, щоб користуватися захистом авторських прав в той час як в іншій, у тому ж Trade Dress,

можуть бути повністю відсутні елементи, необхідні для захисту авторських прав.

При відсутності будь-якого узгодження (гармонізації), яка встановить принципи, які роз'яснять, що саме обслуговується авторським правом опонентів, а що ні, захист Trade Dress виключно на основі авторського права є недостатнім.

Як бачимо, захист промислового вбрання краще здійснювати, залежно від обставин, в основному за Законом Співтовариства про товарні знаки та / або промисловий зразок. Проте, кожен з них має свої переваги, обмеження та проблеми. Для досягнення захисту товарного знака Trade dress повинна бути досить оригінальним, щоб пройти досить високі стандарти, встановлені Європейським судом. Але, як тільки реєстрація відбувається, захист Trade dress стає потенційно необмеженим в часі. З іншого боку права на промисловий зразок є більш легко доступними, до тих пір, доки він є новим і має індивідуальний характер. Проте, на відміну від товарних знаків, які, є предметом використання, права на які є потенційно необмеженими, право на промисловий зразок закінчується після 25 років і не може бути продовжений. Після закінчення такого періоду, дизайн потрапляє в суспільне надбання і є вільний для використання будь-ким. Часто існує перекриття між цими двома інструментами. Це доволі вигідно, якщо власнику необхідно показати набуту розрізненість для отримання права на товарний знак, а захист права на промисловий зразок може захистити Trade Dress в той час як остання набуває розрізняльну здатність за рахунок використання. Проте, не варто забувати, що після закінчення терміну дії правового захисного промисловий зразок потрапляє в суспільне надбання і є безкоштовним для використання всіма, тому продовження терміну захисту шляхом використання закону про товарні знаки, як видається, є зловживанням процесу.

Але в багатьох випадках навіть такий підхід є завузьким, однобічним і не дозволяє забезпечити повноцінний захист ідей. Тому вбачається доцільним врегулювати питання захисту trade dress на рівні Конвенції, або хоча б Директиви, враховуючи його комплексний характер, чим забезпечити гармонізацію правового регулювання, однакову охорону та способи захисту в законодавстві всіх держав-членів.

Література:

1. AppleInc. v. Samsung Electronics Co. Ltd. etal.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cand.uscourts.gov/lhk/applevsamsung>
2. Lanham (Trademark) Act (15 U. S. C.) Index§43(a) of the 1946 Lanham Act[Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bitlaw.com/source/15usc/>

3. Trade Dress Protection in Europe / Report prepared by the Europe Subcommittee of the Trade Dress Committee 2004–2005 and by the Europe Subcommittee of the Non – Traditional Marks Committee 2006–2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cand.uscourts.gov/lhk/applevsamsung>

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри Міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. С. Панас¹

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ АНТАРКТИКИ

Антарктика – це територія, розташована довкола Південного полюса Землі, яка включає прилеглий до неї материк Антарктиду, шельфові льодовики й острови. Єдиний материк у світі який належить усьому людству.

Після відкриття Антарктиди російською експедицією у 1818–1821 рр. територія Антарктики залишалась предметом гострих територіальних суперечок (1908 р., 1917 р.) з боку США, Великої Британії, Чилі, Аргентини та інших країн. В умовах боротьби за націоналізацію територій Антарктики та її природних ресурсів визріла потреба у встановленні міжнародно-правового режиму Антарктики. З цією метою у 1959 р. держави підписали Договір про Антарктику.

Правовий режим цієї зони визначається Вашингтонським договором про Антарктику від 1 грудня 1959 року, що спочатку був підписаний дванадцятьма державами, включаючи СРСР. Договір про Антарктику носить безстроковий і відкритий характер. Він відкритий для приєднання до нього будь-якої держави-члена ООН або будь-якої іншої держави, що може бути запрошена приєднатися до Договору за згодою всіх договірних сторін, представники яких мають право брати участь у Консультативних нарадах.

Відповідно до статті 1 Договору Антарктика використовується тільки в мирних цілях. Забороняються, зокрема, будь-які заходи військового характеру, такі, як створення військових баз і укріплень, проведення військових маневрів, а також випробування будь-яких видів зброї. Цей Договір не перешкоджає використанню військового персоналу чи оснащення для наукових досліджень або для будь-яких інших мирних цілей [1].

---

¹ Студент 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Отже можна зробити висновок, що договір не забороняє використання військового персоналу або устаткування для наукових досліджень або для будь-яких мирних цілей. Встановлено свободу наукових досліджень і співробітництва.

Особливу увагу приділяють і захисту навколишнього середовища Антарктики. Крім Договору про Антарктику 1959 р. захист і збереження флори і фауни в Антарктиці регулюється Конвенцією про збереження антарктичних тюленів 1972 р., Конвенцією про збереження морських живих ресурсів Антарктики 1980 р. тощо.

Конвенція про збереження морських живих ресурсів Антарктики від 20.05.1980 р. застосовується до антарктичних морських живих ресурсів району на південь від 60 град. південної широти і до антарктичних морських живих ресурсів району, що знаходиться між цією широтою й Антарктичною конвергенцією, що є частиною морської екосистеми Антарктики.

Антарктичною конвергенцією вважається лінія, що з'єднує такі точки уздовж паралелей широти і меридіанів довготи: 50 град. півд. ш., 0 град.; 50 град. півд. ш., 30 град. сх. д.; 45 град. півд. ш., 30 град. сх. д.; 45 град. півд. ш., 80 град. сх. д.; 55 град. півд. ш., 80 град. сх. д.; 55 град. півд. ш., 150 град. сх. д.; 60 град. півд. ш., 150 град. сх. д.; 60 град. півд. ш., 50 град. зах. д.; 50 град. півд. ш., 50 град. зах. д.; 50 град. півд. ш., 0 град. [3]

У статті 5 Договору про Антарктику від 01.12.1959 р. зазначається:

1. ніщо, що міститься у Договорі про Антарктику, не повинно тлумачитись як:

а) відмова будь-якої з Договірних Сторін від раніше заявлених прав або претензій на територіальний суверенітет в Антарктиці;

б) відмова будь-якої з Договірних Сторін від будь-якої основи для претензії на територіальний суверенітет в Антарктиці або скорочення цієї основи, яку вона може мати в результаті її діяльності чи діяльності її громадян в Антарктиці або з інших причин;

в) таке, що завдає шкоди позиції будь-якої з Договірних Сторін щодо визнання або невизнання нею права чи претензії, або основи для претензії будь-якої іншої держави на територіальний суверенітет в Антарктиці.

2. Ніякі дії або діяльність, що мають місце, поки цей Договір залишається чинним, не створюють основи для заяви, підтримання або заперечення будь-якої претензії на територіальний суверенітет в Антарктиці і не створюють ніяких прав суверенітету в Антарктиці. Ніяка нова претензія або розширення існуючої претензії на територіальний суверенітет в Антарктиці не заявляється, поки цей Договір залишається чинним [1].

Аналіз положень цієї статті дає можливість зробити висновок:

– не визнають суверенітету ні однієї з держав у якому б то ні було районі Антарктики, не визнаються будь-які висунуті чи ті, що можуть бути висунуті з боку будь-якої держави – претензій, які стверджують тут її територіальний суверенітет;

– не вимагають від будь-якої з договірних сторін відмови від раніше заявлених нею територіальних претензій в Антарктиці або від наявних у неї підстав для висунення в майбутньому претензій на територіальний суверенітет;

– жодне з положень Договору не повинно розглядатися як таке що завдає шкоди позиції будь-якої з сторін договору в частині визнання або невизнання вже заявлених прав або претензій на територіальний суверенітет в Антарктиці або наявності у нього підстав на такий суверенітет.

Це дозволяє розглядати Антарктику як міжнародну територію, тобто таку, що має юридичний статус, подібний до статусу відкритого моря, повітряного простору над нею, а також космічного простору.

Однак незважаючи на підписання договору заяви на територію Антарктиди не закінчилися. Причиною стало припущення, що надра континенту містять великі мінеральні багатства. На претензіях особливо наполягали Великобританія, Франція, Аргентина, Австралія, Чилі, Норвегія і Нова Зеландія.

Умови та порядок розробки копалин природних ресурсів Антарктики визначаються Конвенцією з регулювання освоєння мінеральних ресурсів Антарктики 1988 р. На відміну від Договору про Антарктику 1959 року, конвенція деталізує та розкриває більш змістовно принцип забезпечення екологічної безпеки регіону, встановлюючи правовий режим розробки неживих природних ресурсів, при якому в першочерговому порядку враховується необхідність захисту природного середовища, запобігання заподіяння йому значної шкоди. В якості механізму реалізації положень Конвенції засновані спеціальні органи – Комісія і Консультативний комітет, що володіють достатніми повноваженнями, щоб здійснювати організаційні та контрольні функції щодо конвенційної діяльності експлуатантів.

На превеликий жаль конвенція не вступила через негативне ставлення до неї більшості членів міжнародного співтовариства, з позиції не правильної оцінки особливостей та ступеня вразливості екосистеми антарктичного регіону.

Ситуація загострилася в зв'язку зі зростанням кількості учасників Договору: на 1 липня 1996 року в договорі вже брала участь 41 держава.

Вихід був знайдений: держави-учасниці Договору 1959 р. на спеціальній Консультативній нараді 4 жовтня 1991 року підписали в Мадриді (Іспанія) документ по врегулюванню освоєння мінеральних ресурсів Антарктики – Протокол про охорону навколишнього середовища, що став практично складовою частиною Договору про Антарктику. Ним фактично заморожується (забороняється) ведення в Антарктиці усіх видів геологорозвідувальних робіт, включаючи експлуатаційні, терміном на 50 років, а сама Антарктида проголошена міжнародним заповідником.

Відповідно до ст.11 Протоколу, засновується Комітет з охорони навколишнього середовища, кожна Сторона має право бути членом Комітету і призначати представника, якого можуть супроводжувати експерти та радники [2]. До функцій комітету згідно зі ст. 12 належить подання міркувань і формулювання рекомендацій Сторонам у зв'язку зі здійсненням даного Протоколу, щодо стану навколишнього середовища Антарктики, і необхідності проведення наукових досліджень, включаючи моніторинг навколишнього середовища, пов'язаних із здійсненням даного Протоколу, збору, збереження, обміну та оцінки інформації, що пов'язана з охороною навколишнього середовища тощо [2].

Питання використання мінеральних ресурсів було вирішено у ст.7, а саме – «Будь – яка діяльність, що пов'язана з мінеральними ресурсами, за винятком наукових досліджень, забороняється» [2].

Кожна з договірних сторін зобов'язана здійснити всі необхідні законодавчі та інші заходи, включаючи акції адміністративного та примусового порядку, з метою забезпечення дотримання Протоколу, а також вжити належні зусилля, сумісні зі Статутом ООН, щоб перешкодити здійсненню в Антарктиці будь-якою державою діяльності, несумісної з Протоколом.

Україна, відповідно до положень Договору 1959 року, із 1996 року має на цьому материка свою науково-дослідну станцію «Академік Вернадський» (колишню «Фарадей»), розташовану на острові Галіндес (архіпелаг Арджентайн), що була подарована їй Великобританією.

Антарктида – останній ресурсний резерв людства, це останнє місце, де людство зможе видобувати мінеральна сировина після його вичерпання на п'яти обжитих континентах. Геологи встановили, що надра цього «південного материка» містять значну кількість корисних копалин – залізни руди, кам'яне вугілля, знайдені сліди руд міді, нікелю, свинцю, цинку, молібдену, родовища гірського кристаль, слюда, графіт, а також це до 90% світових запасів прісної води. Збереження, захист Антарктиди це прерогатива усього людства, як джерела нашого існування у майбутньому.

Література:

1. Договір про Антарктику від 01.12.1959 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_224
2. Протокол про охорону навколишнього середовища до Договору про Антарктиду від 04.10.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_645
3. Конвенція про збереження морських живих ресурсів Антарктики від 20.05.1980 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_045

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. К. Панасюк¹

ВПЛИВ АМЕРИКАНСЬКОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ НА РОЗВИТОК ОКРЕМИХ ГАЛУЗЕЙ ТА ІНСТИТУТІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Важливість вивчення історії, мабуть, ніколи не заперечувалася людством. Канадському педагогу та досліднику проблем ієрархічної організації Пітеру Джонстону Лоуренсу приписують авторство виразу, що якнайкраще відповідає на питання «навіщо вивчати історію?» – «Історія змушена повторюватися, тому що її ніхто не слухає» [1, с. 250]. То ж аби історія людства не повторювалася, до неї варто прислухатися та робити висновки.

Для юриста-фахівця у сфері міжнародного права або ж студента, що бажає ним стати, життєво необхідно вивчати та робити висновки не просто з загальної історії людства, а, насамперед, з історії міжнародного права [2]. Про її важливість свого часу влучно висловилися відомі спеціалісти з міжнародного права Юрій Якович Баскін та Давид Ісаакович Фельдман, які зазначили, що «без знання історії міжнародного права неможливо зрозуміти і сучасної епохи з усією складністю і динамізмом, з її надзвичайною різнобарвністю» [3, с. 3].

Проте в історії міжнародного права досі залишаються події та періоди, що не знайшли належного відображення та узагальнення в сучасних міжнародно-правових працях.

---

¹ Студент 5 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Метою статті є оглядово-поверхове дослідження одного з таких періодів, а саме впливу Американської громадянської війни (American Civil War) 1861–1865 років на розвиток окремих галузей та інститутів міжнародного права.

Якщо поглянути на Американську громадянську війну через призму сучасних вітчизняних праць в галузі міжнародного права, то можна зробити невтішний висновок. На сьогодні ця тема майже повністю ігнорується українською наукою міжнародного права загалом та українською наукою історії міжнародного права зокрема. Наприклад, у «першому в Україні підручнику з історії міжнародного права для вищих навчальних закладів» [4, с. 2] «Історія міжнародного права» (за авторством Ольги Володимирівни Буткевич) у відповідному підрозділі «Позитивістське міжнародне право кінця XVIII – початку XX століть» [4, с. 306–330] немає жодної згадки про те, як позначилися події Американської громадянської війни на розвиток інститутів та галузей міжнародного права.

На жаль, в провідних українських підручниках та навчальних посібниках з міжнародного права, які містять у собі розділи, присвячені історії міжнародного права (це стосується підручників та навчальних посібників за редакціями М. В. Буроменьського, В. Г. Буткевича, В. А. Ліпкана, Н. В. Пронюка, В. М. Репецького, Л. Д. Тимченка, В. Ф. Антипенка), узагальнена інформація щодо вищезазначеної теми також відсутня [5, с.11].

Подібна «біла пляма» у вітчизняній науці історії міжнародного права лише підкреслює актуальність та необхідність дослідження теми впливу Американської громадянської війни на розвиток міжнародного права.

Задля більш структурованого погляду на зазначену тему пропонується окремо оглядово розглянути, на які саме галузі та інститути міжнародного права та яким саме чином вплинула Американська громадянська війна.

Перш за все, варто згадати галузь *міжнародного права прав людини*. Саме результати Американської громадянської війни дозволили міжнародній спільноті остаточно запевнитися у тому, що рабство та работоргівля не можуть існувати у правовому полі. Це знайшло своє відображення уже через 25 років після закінчення Американської громадянської війни в ідеї про всеохоплюючу заборону рабства, що була втілена у Генеральному акті Брюссельської конференції 1889–1890 рр. [12, с. 264–293].

На велике значення Американської громадянської війни для міжнародно-правового вирішення питання невільництва вказував, наприклад, й професор та видатний фахівець з міжнародного права Харківського імператорського університету Андрій Миколайович Стоянов у своїй фундаментальній праці «Очерки истории и догматики международного права»: «Немаловажно так-

же общеисторическое и международное значение этой великой борьбы [Северо-американской гражданской войны] по известному отношению ее к вопросу о невольничестве» [13, с. 247, 248].

В свою чергу, відстоювання аболіціоністами своїх позицій зробило внесок і в міжнародно-правове розуміння права на свободу. Переконання аболіціоністів у тому, що суть свободи полягає у суверенітеті кожної людини над самою собою, а право на самого себе є фундаментальним та першочерговим по відношенню до інших прав людини [14], знайшли своє відображення вже в ХХ столітті, коли в 1948 році Організація Об'єднаних Націй затвердила перший міжнародний каталог невід'ємних прав людини – Загальну декларацію прав людини [15].

Свій вплив Американська громадянська війна мала і на розвиток *міжнародного гуманітарного права*, а також на *кодифікацію* положень *міжнародного права*. Вважається, що так званий «Кодекс Лібера», тобто Інструкція польовим військам США, яка була розроблена німецько-американським юристом Френсісом Лібером та затверджена наказом президента США Авраама Лінкольна у 1863 році [16, с. 513–544], є першим прикладом кодифікації законів та звичаїв війни [17]. На унікальність та велике значення «Кодекса Лібера» для розвитку та становлення не лише галузі міжнародного гуманітарного права, а й процесу кодифікації положень міжнародного права вказували, насамперед, професор Стоянов в своїй праці «Очерки истории и догматики международного права» [13, с. 625–628] та Йоганн Каспар Блюнчлі – швейцарський юрист та фахівець з міжнародного права – у праці «Современное международное право цивилизованных государств, изложенное в виде кодекса» [16, с. 7–11].

Саме під впливом положень «Кодекса Лібера» [18, с. 90–95] російський юрист – міжнародник Федір Федорович Мартенс створив проект Декларації про закони та звичаї війни, затверджений на Брюссельській конференції 1874 року [19], що згодом став основою для Гаазьких конвенцій 1899 та 1907 років.

Ще одним з інститутів міжнародного права, на якому відобразився вплив Американської громадянської війни, є інститут *міжнародного правонаступництва держав*. У 1869 році англійським судом справедливості була розглянута справа *United States v. McRae*, що стосувалася коштів, отриманих від Англії уповноваженим урядом Конфедеративних Штатів Америки. Саме під час розгляду цієї справи вперше була проаналізована проблема правонаступництва держав щодо державної та приватної власності, яка знаходиться за межами території, що успадковується [20, с. 335–337]. Деякі з висновків

суду знайшли своє міжнародно-договірне закріплення лише у 1983 році з укладенням Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо державної власності, державних архівів та державних боргів.

Безумовно, вплив Американської громадянської війни на розвиток міжнародного права не обмежується лише вищезазначеними прикладами та доводами. Історичне відображення Громадянської війни 1861–1865 рр. в розвитку інститутів та галузей міжнародного права потребує більш глибокого та широкого дослідження з боку вітчизняних фахівців у галузі міжнародного права задля: кращого розуміння суті окремих елементів системи міжнародного права; заповнення «прогалів» у навчальних посібниках та підручниках з міжнародного права та історії міжнародного права; врахування досвіду й напрацювань попередніх поколінь при вдосконаленні чинних міжнародно-договірних норм та подальшій їх кодифікації.

Література:

1. Душенко К. В. Большая книга афоризмов. Изд. 5 – е, исправленное. – М.: ЭКСМО – Пресс, 2001. – 1056 с.
2. Тарасов О. В. Історія міжнародного права як наукова дисципліна // Актуальні проблеми науки історії держави та права: матеріали «круглого столу», присвячені пам'яті проф. А. Й. Рогожина (м. Харків, 5 жовтня 2013 р.). – Х.: Право, 2013. – С. 171–174.
3. Баскин Ю. Я., Фельдман Д. И. История международного права. – М.: Международ. отношения, 1990. – 205 с.
4. Буткевич О. В. Історія міжнародного права: підручник. – К.: Ліра – К, 2013. – 416 с.
5. Міжнародне право: навч. посібник / За ред. М. В. Буроменського. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 336 с.
6. Міжнародне право. Основи теорії / За ред. В. Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2003. – 608 с.
7. Міжнародне право: підручник / Ліпкан В. А., Антипенко В. Ф., Акулов С. О. та ін. / заг. ред. В. А. Ліпкана. – К.: КНТ, 2009. – 752 с.
8. *Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право: навч. посібник.* – К.: КНТ, 2008. – 280 с.
9. Міжнародне публічне право: підручник / В. М. Репецький, В. М. Лисик, М. М. Микієвич, А. О. Андрусевич, О. В. Буткевич; ред.: В. М. Репецький; Львів. нац. ун – т ім. І. Франка. – 2 – ге вид., стер. – К.: Знання, 2012. – 437 с.
10. Міжнародне право: підручник / Тимченко Л. Д., Кононенко В. П. – К.: Знання, 2012. – 631 с.

11. Міжнародне публічне право: підручнику 3 т. /В. Ф. Антипенко, Л. Д. Тимченко, О. В. Белгий, О. А. Радзівілл та ін.; за заг. ред. В. Ф. Антипенка. – К.: НАУ, 2012. –Т. 1. –420 с.

12. Собрание важнейших трактатов и конвенций, заключенных Россией с иностранными державами (1774–1906) / с введ. и примеч. В. Н. Александренко. –Варшава, 1906. – 585 с.

13. Стоянов А. Н. Очерки истории и догматики международного права: Лекции, читанные в 1873/74 акад. году в Харьковском Университете. –Х.: В Университетской типографии, 1875. –743 с.

14. Фонер Э. Рабство, Гражданская война и Реконструкция: новейшая историография // Новая и новейшая история. –1991. – № 6.

15. Всеобщая декларация прав человека (принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml

16. Блюнчли И. К. Современное международное право цивилизованных государств, изложенное в виде кодекса: Пер. со 2 – го нем. изд. – М.: Индрих, 1876. – 634 с.

17. Гороховська О.В., Семенюк І.С. Кодекс Лібера та його значення для розвитку й кодифікації міжнародного гуманітарного права// Держава та регіони. – Сер.:Право. –2014. – №2. –С. 114–118.

18. Мартенс Ф. Ф. Восточная война и Брюссельская конференция 1874–1878 гг. – СПб.: Тип. М – вапудейсообщения (А. Бенке), 1879. – 653 с.

19. Project of an International Declaration concerning the Laws and Customs of War. Brussels, 27 August 1874.[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/135?OpenDocument>

20. О'Коннелл Д. П. *Правопреимство государств*. – М.: ИЛ, 1957. – 590 с.

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. О. Парамонов¹

ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО І ВНУТРІШНЬОГО ПРАВА

Проблема співвідношення міжнародного та внутрішнього права теоретично та практично привернула до себе увагу вчених порівняно нещодавно.

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

давно – з другої половини XIX ст. Це було пов'язано зі зростанням ролі міжнародного права і з посиленням взаємозв'язку і взаємозалежності держав. Саме в цей час були розроблені перші доктринальні обґрунтовані підходи щодо розкриття співвідношення міжнародного та внутрішнього права.

Питання співвідношення міжнародного та внутрішнього права має як теоретичне, так і практичне значення, адже у світі все частіше виникають ситуації, вирішення яких неможливе без міжнародно-правового співробітництва, але на жаль в сучасному світі не існує загальних ознак, які б визначали імперативні пріоритети яких держави повинні дотримуватися в своїх міжнародно-правових відносинах. Саме тому дослідження питання співвідношення міжнародного і внутрішнього права на сьогодні є актуальним і потребує впорядкування з боку міжнародного співтовариства.

Всебічне дослідження цієї складної в теоретичному і важливої в практичному плані проблеми відображено у працях багатьох вітчизняних і західних вчених, таких як Ю. О. Волошин, Л. П. Ануфрієва, І. П. Блищенко, та інші. Розбіжність наукових підходів до цієї проблеми призвела до формування двох головних теоретичних напрямків щодо співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права: дуалізму та монізму, який в свою чергу поділяється на монізм з приматом міжнародного права та монізм з приматом національного права. Сміливо можна зазначити, що традиційні підходи до проблеми співвідношення національного і міжнародного права у новітніх умовах потребують певної ревізії відповідно до сучасних умов.

Перш за все, мова йде про відмову однозначного вибору пріоритетності моністичної або дуалістичної моделі співвідношення двох систем у практиці державного будівництва та розвитку міжнародного співробітництва. Це можна обумовити тим, що нова епоха глобального конституціоналізму ставить на порядок денний вирішення проблеми збереження державного суверенітету та його захисту від зовнішнього впливу з однієї сторони, та активізацію міждержавної інтеграції – з іншої.

Більшість сучасних вчених висловлюють думку, відповідно до якої в сучасному світі найбільш прийнятним з існуючих вчень про співвідношення міжнародного та внутрішнього права є доктрина, ґрунтована на синтезі теорій дуалізму та примату міжнародного права. При цьому треба виходити з доктрини єдності права як соціокультурного явища, що породжує єдиний у своїй основі правопорядок, який, у свою чергу, складається з відносно самостійних міжнародного та внутрішнього правопорядків

Також, не можна не брати до уваги той факт, що питання співвідношення міжнародного та національного права має декілька проблемних рівнів. По-перше, це стосується питання співвідношення норм міжнародного та національного права. Вони відрізняються за структурою. Якщо внутрішньодержавні правові норми, як правило, мають звичайну трискладову структуру (гіпотеза – диспозиція – санкція), та норми міжнародного права часто не мають диспозиції і практично ніколи – санкції. З цього приводу доречною є думка В. І. Ігнатенка, який вважає що для реалізації міжнародно-правової норми її диспозиція має забезпечуватися внутрішньодержавною санкцією та, відповідно, мають узгоджуватися і диспозиції обох норм. По-друге, неоднозначно вирішується питання про розв'язання колізій між міжнародною та внутрішньодержавною нормами, які мають спільний предмет регулювання і які застосовуються в кожній країні залежно від особливостей національної правової системи.

Не має однозначного вирішення і питання про пряме застосування міжнародно-правових норм в середині (на території) держави. Під прямим застосування міжнародного права розуміють безпосередню реалізацію міжнародно-правових норм на території держави, не опосередковану прийняттям будь-якої внутрішньодержавної норми. У літературі, особливо західній, часто висловлюється думка, що прямому застосуванню на території держави підлягають самовиконувані договори, ратифіковані цією державою, а також загальні норми та принципи міжнародного права. Слід звернути увагу на те, що існують два різні поняття – «право, що створюється державою» та «право, що застосовується державою».

І все таки, провідною в сучасному міжнародному співтоваристві залишається думка про те, що порядок взаємодії національного конституційного і міжнародного права безпосередньо залежать від доктрин і концепцій співвідношення внутрішньодержавних і міжнародних правових систем, що втілюються в національних правових доктринах, системах національного законодавства та юридичній практиці кожної окремо взятої держави світу.

Отже можна зробити висновок, що дію міжнародного права на національному рівні, передусім, потрібно розглядати у світлі конституцій держав, оскільки саме вони визначають статус міжнародного права у національній правовій системі.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

Інтеграція України до Європейського Союзу є одним з її основних зовнішньополітичних пріоритетів, адже сучасний стан розвитку правової системи України потребує суттєвого реформування. При цьому слід розуміти, що на шляху адаптації законодавства України до законодавства ЄС виникатиме значна кількість проблем, без вирішення яких неможливо буде виконати поставлені завдання.

Фундаментальні основи європейської політики України, механізми і тактику реалізації стратегічного курсу визначають наступні документи: Конституція України (ст.18); Постанова Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 року, яка підкреслює, що «перспективною метою української зовнішньої політики є членство України у Європейських Співтовариствах»; Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом, підписана 16 червня 1994 року; Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 р. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000–2004 роки; Програма діяльності Кабінету Міністрів України на 2000–2004 рр. та ін.

Проблеми європейської правової інтеграції та гармонізації законодавства України досліджували українські вчені І. В. Яковюк, А. І. Дмитрієв, В. К. Забігайко, Л. Г. Заболоцька, О. В. Задорожний, А. П. Заєць, М. І. Козюбра та інші.

У Концепції адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначено три етапи адаптації законодавства.

На першому етапі перевага повинна надаватися: розвитку відповідно до вимог, визначених у Декларації, що прийнята Європейською Радою на Копенгагенському саміті у червні 1993 р., правової системи в Україні, яка б сприяла досягненню стабільності у суспільстві, гарантувала верховенство права, права людини і забезпечувала функціонування ринкової економіки; – приведенню законодавства України у відповідність з вимогами Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р. та інших міжнародних

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

договорів, які стосуються співробітництва України та ЄС; – розвитку законодавства України за визначеними цією Концепцією або Міжвідомчою координаційною радою пріоритетними сферами у напрямі його поступового зближення із законодавством ЄС.

На другому етапі, який триває сьогодні, процес адаптації законодавства зосереджується на таких завданнях: перегляд законодавства України у сферах, визначених ч. 2 ст. 51 УПС, з метою забезпечення його приблизної відповідності законодавству ЄС; – правове забезпечення створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС і підготовка до асоційованого членства України в ЄС.

Третій етап адаптації законодавства залежатиме від укладення Угоди про асоційоване членство України в ЄС та включатиме період підготовки розширеної програми гармонізації законодавства України із законодавством ЄС з метою забезпечення інтеграції України до спільного ринку ЄС.

Однією з форм реалізації завдань по адаптації законодавства є співпраця України з міжнародними організаціями, ефективне двостороннє співробітництво. Показовим в цьому плані є членство України в Раді Європи. Конвенції цієї організації встановлюють спільні стандарти Ради Європи та ЄС. Україною ратифіковано близько 30 конвенцій цієї організації. Розпорядженням Президента України утворено Державну міжвідомчу комісію з питань впровадження в законодавство України норм і стандартів Ради Європи тощо.

У зв'язку з цим, існують певні складнощі, пов'язані з великою кількістю нормативно-правових актів у сфері адаптації законодавства України до ЄС, зокрема: нормативні акти містять численні суперечливі або застарілі положення; значна їх кількість прийнята з порушенням правил законодавчої техніки (одним і тим самим термінам надається неоднакове значення або різні поняття вживаються як синоніми); не розкривається низка засадничих категорій (зокрема, нормативно невизначеними залишаються основоположні поняття «інтеграція» та «європейська інтеграція»); не здійснено офіційного перекладу установчих договорів ЄС українською мовою; не вироблено єдиного державного стандарту, до якого повинно бути приведене українське законодавство, щоб відповідати нормам права ЄС.

Більш ефективному процесові наближення національного законодавства до законодавства Євросоюзу буде сприяти впровадження наступних заходів: створення однієї цілісної системи законодавства України; визначення галузевого комітету Верховної Ради України, який би забезпечував координацію та узгодження відповідної законотворчої діяльності, створеного в дослідницькому бюро польського Сейму в 1997 році; створення українсько-європейського глосарію юридичної термінології; розробка «гармонограм» – гра-

фіків роботи з гармонізації законодавства для окремих галузей права; активне залучення іноземних експертів та максимальне використання технічної допомоги ЄС щодо адаптації українського законодавства (УПС, п. 3 ст. 51); поглиблення співпраці з міжнародними організаціями (РЕ, ОБСЄ та ін.).

Отже, щоб інтегруватись у ЄС, Україні необхідно суттєво змінити процес реалізації економічної та фінансової політики. Потрібно фактично відмовитися від протекціоністських заходів у сфері експортно – імпорتنих операцій, легалізувати тіньову економіку, дотримуватись вимог щодо захисту прав людини. Чи не найбільші зміни мають відбутися на фінансовому ринку.

Література:

1. Яковюк І. В. Правова інтеграція як фактор розвитку української державності та її правової системи // Правова доктрина України : у 5 т. – Х. : Право, 2013. – Т. 1 : Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін. ; за заг. ред. О. В. Петришина. – С. 713–751.

2. Яковюк І. В. Європейський Союз і Україна: еволюція взаємовідносин / І. В. Яковюк // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2009. – № 3. – С. 14–28..

3. Трагнюк О. Я. Адаптація права України до права ЄС як складова механізму євроінтеграції // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 10. – Х. : Право, 2005. – С. 139–141.

4. Яковюк І. В. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу: проблеми реалізації / І. В. Яковюк // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / ред. кол. : Ю. Г. Барабаш та ін. – Х. : Право, 2012. – № 24. – С. 37–49.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. І. Петруняк¹

«М’ЯКЕ» МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Система джерел права на сьогоднішній день залишається одним із найактуальніших питань наукових досліджень, які проводяться сучасними

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

вченими-теоретиками. Незважаючи на досить ґрунтовні праці з питань джерел права та їх системи, ця тема і надалі потребує наукового дослідження, адже із розвитком суспільства з'являються нові види джерел права. Окреме питання в теорії джерел права займає концепція «м'якого права» (soft law). Акти «м'якого права» містять переважно рекомендаційні правові норми. З початку 90 – х рр. Україна вийшла на міжнародну арену як самостійний суб'єкт міжнародної політики. Наша держава бере активну участь у міжнародній співпраці, є учасником багатьох міжнародних організацій, наприклад таких як Рада Європи, в діяльності яких велике значення мають саме акти «м'якого права».

Дослідженням феномену «м'якого права» займалися такі науковці, як Р. Л. Андорно, Р. Р. Бекстер, О. В. Задорожний, В. В. Мицик, В. І. Муравйов, І. І. Лукашук, Х. Х. Хілленберг, М. Н. Шоу та ін. Саме різноманіття наукових позицій з приводу визначення сутності актів «м'якого права» та їх ознак викликає необхідність систематизації вже існуючих теоретичних положень, а також окреслення основних наслідків їх застосування, адже, як свідчить практика, вони чинять неабиякий вплив на регулювання міжнародних відносин [1, с.45].

На сьогоднішній день немає згоди у визначенні місця «м'якого права» у системі джерел міжнародного права, а також і щодо виокремлення певних ознак юридичного припису, за якими його можна було б віднести до даного виду норми. Не вичерпним залишається й перелік міжнародно-правових актів, в яких знаходять своє формальне визначення норми «м'якого права».

Тож метою даної роботи є аналіз сучасних доктринальних концепцій існування «м'якого права» в системі міжнародного права та систематизація різних поглядів науковців щодо означеної проблеми.

Акти «м'якого права» – термін доволі новий у системі джерел міжнародного права, а отже – малодосліджений. Нормами «м'якого права» є інституційні, рекомендаційні норми, які містяться в документах міжнародних міжурядових організацій. Такі норми виконують надзвичайно важливу допоміжну роль у становленні або визначенні *opinion juris* звичаєвих та підготовці і розробці договірних міжнародно-правових норм [2, с.557].

Єдиного підходу до розуміння терміну «акти «м'якого права» дотепер немає ні в доктрині міжнародного права, ні в теорії держави і права. Умовно можна виділити декілька основних концепцій визначення м'якого права.

Перший підхід розуміє під м'яким правом певний нормативний масив або ж норми договорів, які сформульовані неоднозначно щодо свого змісту і не породжують для держав конкретних прав та обов'язків, та норми, що

містяться в резолюціях міжнародних організацій, які не мають юридично обов'язкової сили. В якості прикладу доцільно навести положення Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 р. У цьому договорі можна прослідкувати тенденцію, згідно з якою, з одного боку, держави-учасниці взяли на себе зобов'язання не передавати ядерну зброю, не заохочувати та не допомагати державам, які не володіють ядерною зброєю, до її виробництва чи застосування. Водночас, формулювання ст. 4 даного Договору є свідченням «м'якості» викладу зобов'язань: «...кожний учасник даного договору зобов'язується в душі доброї волі вести переговори про ефективні заходи з припинення гонки ядерного озброєння в найближчому майбутньому і ядерному роззброєнню...». Дана позиція викликає, на мою думку, заперечення, адже, мета, яка формулюється в договорі є результатом погодження між суб'єктами міжнародного договору, як наслідок – нечіткі формулювання тексту мають тлумачитися відповідно до мети самого договору, а тому слід відмовитись від застосування терміну м'яке право до декларативних положень міжнародних договорів.

Наступна концепція м'якого права є більш узагальненою і зводить до поняття м'якого права як сукупність всіх норм необов'язкового характеру, таких як резолюції та рекомендації міжнародних організацій, декларації, «фінальні документи», що публікуються після завершення міжнародних конференцій тощо. Слід наголосити на тому, що основною причиною посилення значення норм м'якого права в процесі регулювання відносин між державами є прагнення до створення норм, що не накладають на них суворі юридичні зобов'язання, але здійснюють регулюючий вплив на їх поведінку. В цьому аспекті слід відзначити, що дедалі більше прослідковується тенденція створення самими державами таких умов взаємодії, коли невиконання норм «м'якого права» тягне за собою несприятливі економічні, політичні наслідки, а тому, набувають поширення механізми моніторингу за виконанням цих норм. Так, створюються системи оглядових візитів до країн-учасниць актів м'якого права для вивчення ситуації на місцях, державами та міжнародними організаціями надаються звіти про стан виконання рекомендацій, функціонують спеціальні комітети й групи експертів, відповідальні за моніторинг про стан виконання норм.

Поряд із цим активно використовуються різноманітні стимули, наприклад, залучення з боку світової спільноти фінансової допомоги на забезпечення виконання актів м'якого права, або ж здійснення певних поступок чи пільг на міжнародному рівні. Так, ступінь виконання державами-учасницями Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) рекомен-

дацій Групи з розробки фінансових заходів по боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму впливає на статус цих держав в ОЕСР, а від цього, в свою чергу, залежить інвестиційний клімат країни. Розширення сфери застосування актів м'якого права зумовлює процес інституціоналізації, що відбувається під час міжнародних форумів. Поступово організаційна структура об'єднань на кшталт Міжнародного форуму «Азійсько-тихоокеанського економічного співробітництва» стає все більш схожою на структуру міжурядових організацій. Відзначається постійний характер їх діяльності, ускладнення структури органів, тенденції до розширення компетенції, взаємодія з іншими міжнародними організаціями від власного імені тощо. Подекуди створюються повноцінні міжурядові організації, в якості прикладу доцільно було б згадати трансформацію ЮНІДО з допоміжного органу ООН в міжнародну міжурядову організацію. Аналогічним шляхом з «Шанхайської п'ятірки» була утворена Шанхайська організація співробітництва [3, с.43].

На сьогодні можна говорити про те, що м'яке право поступово проникає у сфери внутрішньодержавного регулювання. Авторитет норм м'якого права, їх здатність відображати сучасні особливості регулювання відносин певної сфери, а також широке їх розповсюдження в міжнародній правовій системі беруться до уваги в законодавстві, що дедалі частіше містить бланкетні положення, які відсилають до актів м'якого права.

Загальнивши підходи до визначення даного, можна дати таке визначення актів «м'якого права»: акти «м'якого права» – це джерела права, які складаються із рекомендаційних норм, що не містять чітких прав та обов'язків, а встановлюють лише можливість певної поведінки, загальні принципи, але тим не менш, є юридично обов'язковими.

Для прикладу, такими актами «м'якого права» є: Заключний акт Ради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року та всі подальші підсумкові документи ОБСЄ, Рамковий документ «Партнерство заради миру» від 10 лютого 1994 року, Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору від 9 липня 1997 року, Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року та інші [4].

Незважаючи на широке розповсюдження у сфері міжнародних відносин, дискутується сам факт існування «м'якого права» і його природа (правова або не правова). Проте, під час проведеного мною дослідження, з'ясувалося, що держави охоче використовують «м'яке право» у міжнародних відносинах, а джерела м'якого права – досить розповсюджене явище в рамках багатостороннього співробітництва держав. Акти «м'якого права», не будучи

джерелами міжнародного права в сенсі ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН, сприяють розвитку міжнародного права, збагачуючи його і розширюючи його рамки. У деяких галузях міжнародного права акти «м'якого права» є дуже поширеними. Це, як правило, нові галузі права, які сформувалися багато в чому завдяки «м'якому праву» (право охорони навколишнього середовища, космічне право). З початку акти «м'якого права» використовувалися як спосіб регулювання міжнародних відносин, що дозволяє уникнути міжнародно-правової відповідальності. В останні десятиліття все більш помітні спроби держав додати більш дієвий характер актам «м'якого права». Це виражається, з одного боку, в тому, що держави прагнуть створити такі умови взаємодії, коли невиконання норм «м'якого права» спричиняє несприятливі економічні, політичні наслідки, а їх виконання, навпаки, приносить користь. З іншого боку, все частіше почали створюватися різного роду механізми моніторингу, що стежать за виконанням державами-учасниками актів «м'якого права».

Хотілося б наголосити, що посилення ефективності «м'якого права» викликає і протилежну реакцію. В деяких випадках держави намагаються уникнути включення в такі акти зобов'язань, виконання яких може становити для них в майбутньому проблему. Тому, на мій погляд, більшу увагу слід приділити формулюванню положень актів «м'якого права», вибору мовних засобів. Спостерігається також чітка тенденція використання відносно актів «м'якого права» механізмів, характерних для права міжнародних договорів (наприклад, що інтерпретують заяви).

Підсумовуючи, слід зазначити, що в міжнародних відносинах м'яке право сприяє заповненню прогалів міжнародно-правового регулювання, застосовується в процесі тлумачення положень міжнародно-правових договорів та відіграє важливе значення для врегулювання конфліктів, адже являє собою універсальний засіб підтримки діалогу між державами з різними зовнішньополітичними, економічними та культурними традиціями.

Література:

1. Макаренко О. Ю. «М'яке право» у системі міжнародного права: доктринально – аналітичний аспект // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті проф. П. Є. Казанського : матеріали четвертої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 8–9 лист. 2013 р.) / відп. за випуск М. І. Пашковський; Нац. ун – т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 43–45.

2. Мавроматі О. Є. Джерела «м'якого права» в системі права Ради Європи// Актуальні проблеми держави і права. –2011. – Вип. 62. – С. 557–562.

3. Полтавцева А. С. «М'яке право» як універсальний регулятор міжнародних відносин / А. С. Полтавцева // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. С. Казанського : матеріали четвертої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 8–9 лист. 2013 р.) / відп. за випуск к.ю.н., доц. М. І. Пашковський; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 46–49.

4. Квятковський М. Європейське Право / М. Квятковський. – Перемишль: Парламент Молоді, 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://youth.crimeastar.net/europe/html/pravo/index1.html#start>

Т. Р. Плетньова¹

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДІЄВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, яка була прийнята в межах Ради Європи у 1950 році, сформувала міжнародну правову систему, зорієнтовану першочергово на забезпечення і захист прав людини усіма державами, які її ратифікували. Прийняття такого роду міжнародного акту, який закріплював основоположні права та свободи, що мають як громадянський, так і політичний характер, було нагальною потребою європейського співтовариства, особливо в післявоєнний період. Особливо гостро в цей час також стояло питання створення регіонального міжнародного судового органу, який би здійснював контроль за дотриманням державами прав і свобод людини і громадянина, які були передбачені Конвенцією. При цьому принципово новим і важливим стало те, що Конвенція відмовилася від традиційних уявлень про компетенцію постійних міжнародних судів, що обмежувалися у своїй діяльності виключно розв'язанням суперечок між державами і запровадила унікальну процедуру прямого звертання громадян до створеного нею судового органу наднаціональної юрисдикції, яким став Європейський Суд з прав людини. Судовий захист прав громадян припинив бути винятковою прерогативою відповідних держав. Тому й не випадково Рада Європи називала Конвенцію «безпрецедентним за своїм значенням міжнародним договором», оскільки нею було зроблено важливий крок на шляху визнання міжнародної правосуб'єктності громадянина.

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Однак, оскільки державам-учасникам Конвенції було надано свободу розсуду – визнати чи ні, і якщо визнати, то коли, за своїми громадянами або їх об'єднаннями право на звернення до Суду зі скаргою на дії своєї влади. Зі зрозумілих причин визнання юрисдикції Європейського Суду державами відбувалося поступово. Так, із кола держав, що прийняли в 1950 р. Конвенцію, Нідерланди визнали за своїми громадянами таке право лише в 1960 р., (тобто через десять років після прийняття Конвенції), Великобританія – у 1966 р., (через шістнадцять років), Італія – у 1973 р., (через двадцять три роки). Щодо Франції, то вона встановила рекорд у цій частині, оскільки визнала це право більше ніж через тридцять років – у 1981 р. У ст. 25 Конвенції не випадково було сформульовано застереження, про те, що, зробивши заяву про згоду на індивідуальну скаргу, держава зобов'язується жодним чином не перешкоджати ефективному здійсненню цього права [1, с. 5].

Спочатку Конвенція закріплювала існування двох головних контрольних органів: Європейської Комісії з прав людини та Європейського Суду з прав людини. Поряд з ними ще діяв Комітет Міністрів Ради Європи, проте його створення було передбачено не Конвенцією, а Статутом Ради Європи [2, с. 208]. Цей двоступеневий механізм передбачав, що скарги від приватних осіб надходили та розглядалися Комісією, яка приймала рішення про відхилення скарги чи прийняття її до провадження, а також про можливість та доцільність держави-члена чи самої Комісії звернутися до Суду. Таким чином, спочатку фізичні особи не мали безпосереднього доступу до ЄСПЛ [3, с. 9]. Лише з набранням чинності Протоколом №9 до Конвенції у жовтні 1994 р. фізичні особи, групи осіб та неурядові організації набули право звертатися до Суду після того, як Комісія з прав людини прийме справу до провадження. У зв'язку з тим, що у 90 – х роках ХХ ст. кількість звернень до ЄСПЛ значно зросла порівняно з попередніми роками, реформування Європейського Суду тривало.

Так, у 1998 році набрав сили Протокол №11, відповідно до якого діючі на постійній основі Європейська комісія і Суд були замінені єдиним, постійно діючим Судом, до якого приватні особи отримали право безпосередньо звертатися зі скаргами на порушення Конвенції [4, с. 6]. У подальшому необхідність у поліпшенні контрольних механізмів Конвенції було зумовлено тим, що до ЄСПЛ почала надходити така кількість справ, з якою він не міг впоратися. У зв'язку з цим для підвищення ефективності роботи ЄСПЛ Конференція з прав людини міністрів європейських держав, що відбулася у листопаді 2000 року у Римі з нагоди 50 – річчя ЄКПЛ, закликала Комітет міністрів якомога швидше розпочати вивчення шляхів для забезпечення

ефективності Суду. У квітні 2004 року Комітет з прав людини направив до Комітету міністрів звіт своєї діяльності із проектом Протоколу щодо змін Конвенції. 12–13 травня 2004 року Протокол № 14 був відкритий для підписання, а чинності він набув 1 червня 2010 року. У ньому були передбачено: перегляд повноважень Суду щодо фільтрації скарг, які надходять до нього (рішення щодо прийнятності можуть прийматися Судом в одноособовому складі замість трьох суддів за старою системою, при цьому йому асистує доповідач, який не є суддею); визначення нового додаткового критерію визнання скарги неприйнятною – факт того, що позивач не постраждав від порушення держави – учасниці Конвенції або за наявності порушення шкода виявилася дуже незначною; у Суду з'явилася можливість розглядати схожі скарги за спрощеною процедурою, якщо вони стосуються однієї структурної проблеми держави – учасниці Конвенції (ці скарги можуть розглядати комітети з трьох суддів замість сімох за старою системою). Також Протоколом № 14 було доповнено статтю 46 Конвенції, яка покладає на Комітет Міністрів повноваження щодо нагляду за виконанням рішень ЄСПЛ [5, с. 44,45].

Європейський Суд з прав людини складається з такої кількості суддів, яка відповідає кількості держав-членів Ради Європи. Судді Європейського Суду обираються Парламентською Асамблеєю зі строком повноважень від трьох до шести років. Судді засідають у Судів своїй особистій якості і є цілком незалежними під час здійснення своїх повноважень. Упродовж строку своїх повноважень вони мають утримуватись від зобов'язань, що є несумісними з вимогами незалежності, неупередженості та незайнятості, які є обов'язковими вимогами цього органу [3, с. 19].

Згідно зі ст. 19 Конвенції головним завданням Суду є забезпечення виконання договірними сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї. Будь-яка договірна сторона може передати на розгляд Суду будь-яке питання щодо порушення положень Конвенції іншою договірною стороною [6]. Таким чином, одна договірна сторона може передати на розгляд Суду питання про порушення тих прав людини, які передбачені розділом 1 Конвенції. Аналогічно діє Суд у разі удержання індивідуальної заяви. Відповідно до положень ст. 47 Конвенції та Протоколу № 2 до неї на запит Комітету Міністрів Ради Європи Суд може виносити консультативні висновки з правових питань, пов'язаних з тлумаченням Конвенції та протоколів до неї [6]. Такі висновки не поширюються на питання, які стосуються змісту та обсягу прав і свобод, визначених у розділі 1 Конвенції та протоколах до неї, або на будь-яке інше питання, яке Суд чи Комітет міністрів можуть розгля-

нути. Таким чином, можна говорити про те, що юрисдикції Суду розглядати всі питання, пов'язані із застосуванням і тлумаченням Конвенції та протоколів до неї, притаманні два аспекти: компетенція розглядати спори про застосування і тлумачення Конвенції та протоколів до неї та консультативна компетенція.

За результатами розгляду індивідуальних заяв Суд виносить рішення про наявність або відсутність порушення норм Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У разі виявлення порушення норм Конвенції, Суд стягує з держави-порушниці грошову компенсацію на користь заявника – особи, права якої було порушено. Окрім того, Суд може вказати на необхідність застосовування додаткових заходів індивідуального характеру для відновлення порушених прав особи, на користь якої ухвалено рішення Європейського суду, через поновлення попереднього юридичного стану, який мала особа до порушення Європейської конвенції шляхом або перегляду справи національним судом, або повторним розглядом справи адміністративним органом. Окрім того, з метою попередження наступних порушень тих самих положень Європейської конвенції держава може вжити заходи, які спрямовані на ліквідацію зазначеної в рішенні Європейського суду системної проблеми та її причин. Це здійснюється шляхом внесення змін до чинного законодавства, адміністративної практики, забезпеченням юридичної експертизи законопроектів та кваліфікаційної підготовки щодо вивчення Європейської конвенції прокурорів, адвокатів, юристів, правознавців, працівників правоохоронних органів, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням.

За час своєї діяльності ЄСПЛ виніс близько 20 тис. рішень, більшість яких проти Туреччини, Італії, Росії, Польщі та Румунії. Зокрема, проти цих держав Суд виніс біля половини всіх своїх рішень. Найбільше порушень, констатованих Судом, стосувалися права на справедливий суд (стаття 6 ЄКПЛ), заборони катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження чи покарання (стаття 3 ЄКПЛ), права на свободу (стаття 5 ЄКПЛ), права на ефективний засіб правового захисту (стаття 13 ЄКПЛ), права власності (стаття 1 Протоколу № 1), права на повагу до приватного та сімейного життя (стаття 8 ЄКПЛ), права на життя (стаття 2 ЄКПЛ). Усі інші порушення становили лише близько 10% від усіх констатованих Судом порушень [3, с. 26].

Як бачимо, сьогодні юрисдикція Європейського Суду з прав людини визнана багатьма державами європейського континенту. Це, в – першу, чергу пов'язано з тим, що майже за 60 – річний досвід своєї діяльності Судом

встановлено єдиний дієвий і затребуваний усім міжнародним співтовариством механізм захисту прав людини. За власним висловом, Суд вже став «інструментом встановлення європейського публічного порядку» і справжньою «совістю Європи». У своїх рішеннях ЄСПЛ неодноразово зазначав, що Конвенція – це живий механізм, який постійно розвивається і якому постійно доводиться долати напругу між правовою визначеністю, послідовністю тлумачення і новими обставинами. У свою чергу Суд, як постійно діючий орган, взяв на себе повноваження розвивати норми Конвенції відповідно до потреб сьогодення шляхом підписання протоколів до Конвенції та застосування принципу розширеного тлумачення. Суд все більше проявляє себе як міжнародний трибунал і все частіше нагадує наднаціональний конституційний суд, який намагається жорстко закріпити загальне визнання його повноважень як вищого арбітра спорів у галузі прав людини в Європі [7, с. 15].

Література:

1. Бисага Ю. М., Палінчак М. М., Белов Д. М., Данканич М. М. Процедура захисту прав та свобод людини і громадянина у Європейському суді з прав людини та Комітеті по правам людини. – Ужгород, 2003. – 52 с.
2. Аббакумова Д. Створення та становлення Комітету Міністрів Ради Європи / Д. Аббакумова // Юридичний вісник. – 2014. – № 2. – С. 206–210.
3. Караман І. В., Козіна В. В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство. – К.: АІТЕ, 2015. – 136 с.
4. Аббакумова Д. В. Еволюція конвенційних повноважень Комітету міністрів Ради Європи / Д. В. Аббакумова // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – № 1(76). – С. 186–194.
5. Аббакумова Д. В. Комітет Міністрів Ради Європи: міжнародно – правова природа та повноваження : монографія. – Х. : Право, 2016. – 256 с.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
7. Цюкало В. Окремі аспекти діяльності Європейського суду з прав людини щодо формування європейської системи захисту прав людини / В. Цюкало // Слово Національної школи суддів України. – 2014. – № 1. – С. 14–20.

Науковий керівник: Аббакумова Д. В., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

МН 17: ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ТРИБУНАЛУ

17 липня 2014 р. сталася страшна трагедія в історії незалежної України і світової спільноти: 298 загиблих у результаті падіння літака Boeing 777, збитого над територією бойових дій у Донецькій області. Ця авіакатастрофа за кількістю жертв визнана однією з десяти найжахливіших авіакатастроф за всю історію людства.

Нещодавнім звітом ІТ, міжнародної групи, створеної для розслідування катастрофи, було встановлено, що авіалайнер рейсу МН 17 був збитий ракетою серії 9М38, запущеної із самохідної вогневої установки БУК, яка була доставлена в Україну з Російської Федерації і, після того, як вона була використана для атаки на авіалайнер рейсу МН 17, була знову повернута на територію Російської Федерації[1].

Авіакатастрофа рейсу МН 17 спричиняє чимало юридичних питань, зокрема, хто буде нести відповідальність, за який саме злочин та який механізм буде створено для притягнення до відповідальності винних у вчиненні цього злочину. У зв'язку із зазначеним вище постає питання про створення ефективного засобу притягнення до відповідальності як фізичних осіб, винних у порушенні норм міжнародного кримінального права, так і держав, як суб'єктів міжнародного права.

Не торкаючись питання міжнародної відповідальності держави як первинного суб'єкта міжнародного права, зупинимось на кримінальній відповідальності фізичних осіб. Одним із варіантів реалізації покарання винних у збитті літака є створення міжнародного трибуналу під егідою ООН. 21 липня 2014 р. Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію 2166[2], якою підкреслила необхідність проведення повного, ретельного і незалежного міжнародного розслідування події. А майже через рік після катастрофи Малайзія внесла до РБ ООН проект резолюції, який передбачає створення міжнародного трибуналу з метою притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинів, пов'язаних зі збиттям літака Малайзійських Авіаліній, до якої додавався Статут Трибуналу [3].

Відповідно до запропонованого Статуту, Міжнародний трибунал по Рейсу МН17 Малайзійських Авіаліній, створений на основі Глави VII Ста-

---

¹ Студентка 4 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

туту ООН, базується на індивідуальній кримінальній відповідальності, тобто персональна юрисдикція обмежена фізичними особами, які досягли 18 років. Предметна юрисдикція стосується воєнних злочинів, таких як серйозні порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., злочинів проти безпеки цивільної авіації, а також злочинів згідно із Кримінальним кодексом України.

Юрисдикція *ratione temporis* (тобто часова) обмежується днем вчинення злочину, що призвів до загибелі осіб, а саме 17 липня 2014 р. Територіальна юрисдикція у Статуті Трибуналу не визначена.

Згідно зі статтею 7 Статуту Трибуналу виключаються будь-які посадові імунітети, зокрема посада глави держави або уряду, члена уряду або парламенту, уповноваженого представника чи офіційного представника уряду в жодному разі не виключає та не пом'якшує відповідальність[3].

При цьому стаття 10 Статуту визначає, що національні суди і Трибунал мають конкурентну юрисдикцію, однак перевага у переслідуванні належить трибуналу. Проте під час голосування у РБ ООН Росія використала право вето і заблокувала відповідну резолюцію, чим унеможливила створення міжнародного трибуналу.

На перший погляд, можливим варіантом у цій ситуації є передання справи Міжнародному кримінальному суду. Його юрисдикція поширюється на геноцид, воєнні злочини, злочини проти людяності та агресію [4]. Але є один важливий момент: якщо розглядати вчинене як воєнний злочин, а саме порушення норм Женевських конвенцій 1949 року про заборону нападати на цивільне населення, а також норм звичаєвого міжнародного гуманітарного права про заборону нападати на цивільні об'єкти, виявляється, що оскільки ані Україна, ані Росія не ратифікували Римський статут, здійснення юрисдикції Міжнародним кримінальним судом є наразі неможливою. Разом з тим згідно з частиною третьою статті 12 Римського статуту, держава, яка не є стороною статуту, може визнати юрисдикцію суду щодо конкретної ситуації, подавши заяву до Канцелярії Прокурора[3]. Так, перша заява, подана Україною 17 квітня 2014 р.[5], стосувалась злочинів, вчинених у період з 21 листопада 2013 р. по 22 лютого 2014 р., що не включає в себе падіння рейсу МН 17. Пізніше, 8 вересня 2015 р. було подано другу заяву, що стосувалась злочинів, вчинених на території України, починаючи з 20 лютого 2014 р., без кінцевої дати[6]. Таким чином, друга заява прямо стосується збиття літака Малайзійських Авіаліній над територією Донецької області 17 липня 2014 р.

Очевидно, що Україна має юрисдикцію щодо переслідування у судовому порядку за будь-які злочини, вчинені в межах її повітряного простору.

Проте через наявність збройного конфлікту на її території, така можливість виявляється досить проблематичною.

Зважаючи на міжнародний вимір ситуації, такі країни: як Малайзія, Нідерланди, Бельгія, Австралія та інші держави, громадяни яких загинули на борту літака, можуть здійснювати національну юрисдикцію щодо переслідування злочинців згідно із персональним принципом [7, с. 76]. Основою для здійснення універсальної юрисдикції є Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації 1971 року [8], яка дозволить передати справу у національний суд однієї з цих країн.

Можливі інші варіанти створення міжнародних судових органів. Одним із них є заснування суду на основі договору між ООН та державою на кшталт Спеціального Суду по Сьєрра-Леоне і Надзвичайних палат по судах у Камбоджі, тобто гібридного трибуналу. Такі договори подавались Генеральним Секретарем ООН та отримували згоду Генеральної Асамблеї ООН. Цей механізм дозволить обійти вето Ради Безпеки і надасть суду можливість працювати незалежно від згоди одного з постійних п'яти членів РБ [9].

У цьому контексті варто згадати справу Локербі. Справа стосувалась теракту, у результаті якого 21 грудня 1988 р. над шотландським містом Локербі було збито Боїнг 747 компанії Pan American [10, с. 125]. Слід наголосити на тому, що трибунал у цій справі був створений не Радою Безпеки ООН та істотно відрізнявся того, який було запропоновано заснувати по рейсу МН 17 Малайзійських авіаліній. Хоча Рада Безпеки підтримала створення такого органу, слід мати на увазі, що він був частиною шотландської судової системи і застосовував право Шотландії. Єдине, що відрізняло цей трибунал від національного суду, було його розташування у Нідерландах.

Створення трибуналу за зразком Локербі істотно відрізняється від пропозиції заснування суду на основі Глави VII Статуту ООН та дозволяє уникнути вето. Проте незважаючи на схожість предметної юрисдикції у справі Локербі та МН 17, все ж позанаціональні риси є недостатніми для того, щоб долучити інші держави до співпраці у розслідуванні цієї трагедії.

Найбільш вірогідним варіантом вирішення питання про відповідальність фізичних осіб вбачається створення міжнародного кримінального трибуналу деякими або усіма постраждалими сторонами через укладення багатостороннього договору із подальшим схваленням Генеральною Асамблеєю згідно із процедурою, встановленою у статті 18(2) Статуту ООН [11]. Постраждалі держави зможуть провести переслідування, застосовуючи територіальний, пасивний персональний і принцип громадянства. Подальша ж підтримка такого трибуналу з боку ГА ООН надасть законної сили трибу-

налу, але не засновуватиме його безпосередньо. Важливість такої підтримки не повинна применшуватись, адже це, на відміну від трибуналу по Локербі, допоможе залучити більше держав до співпраці та передачі винних осіб під трибунал.

Таким чином, гібридний трибунал може стати планом «Б» для України, однак він не вирішить питання про притягнення до відповідальності Російської Федерації, оскільки вона не буде зобов'язана співпрацювати із ним.

На наше переконання, найкращим механізмом для притягнення до кримінальної відповідальності винних у смерті 298 людей на сьогодні залишається міжнародний кримінальний трибунал. По-перше, процедура розгляду на універсальному рівні буде більш неупередженою, аніж у національному суді однієї з держав, адже судовий процес проходитиме не на основі національного законодавства держави, а буде кваліфікуватись за міжнародним правом. По-друге, це дозволить притягнути до відповідальності винних осіб, незалежно від того чи міститься у законодавстві країни їх громадянства положення про невидачу. Якщо ж процес буде проводитись в рамках однієї з країн-учасниць слідчої групи, можливість судити злочинців може опинитись під загрозою.

Не дивлячись на заяву голови МЗС Нідерландів про відмову від ідеї створити міжнародний кримінальний трибунал для переслідування винних у падінні Boeing 777 на рівні ООН, на наше переконання саме такий механізм буде найбільш ефективним. Та його створення буде залежати від того, якими у підсумку будуть результати розслідування та наскільки держави готові до запровадження такого органу.

Література:

1. Presentation preliminary results criminalin vestigation MH17 28.09.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.om.nl/onderwerpen/mh17-vliegcramp/presentaties/presentation-joint/>
2. Резолюція Ради Безпеки ООН2166(2014) від 21.07.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2166\(2014\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2166(2014))
3. Draft Statute International Criminal Tribunal for Malaysia Airlines Flight MH17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://cgrozev.files.wordpress.com/2015/07/draftmh17tribunal.pdf>
4. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_588

5. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо злочинів, вчинених у період з 22.10.2013 р. – 22.02.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<https://www.icc – cri.int/itemsDocuments/997/declaration VerkhovnaRadaUkr.pdf>

6. Заява Міністра закордонних справ щодо злочинів, вчинених на території України, починаючи з 20 лютого 2014 року, без вказаної кінцевої дати. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<https://www.icc – cri.int/itemsDocuments/997/declarationRecognitionJurisdiction09–04–2014.pdf>

7. Public International Law & Policy Group and VU University Amsterdam. Legal Remedies for Downing Flight MH17. White Paper. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://www.vu.nl/nl/Images/Legal_Remedies_for_Downing_Flight_MH17_tcm289–747125.pdf

8. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації ООН від 23.09.1971 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20974/volume – 974 – I– 14118 – English.pdf>

9. A. Matta, A. Iordache. Malaysia Airlines Flight MH17 – Possible Legal Avenues for Redress (Part 2). [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://opiniojuris.org/2015/08/28/guest– post – malaysia– airlines – flight– mh17– possible– legal– avenues– for– redress– part– 2>

10. M. Plachta. The Lockerbie Case: The Role of Security Council in Enforcing the Principle Aut Dedere Aut Judicare. EJIL 12(2001). – Vol.12. – № 1. – P.125–140. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.ejil.org/pdfs/12/1/499.pdf>

11. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду [Електронний ресурс] : Складено у м. Сан-Франциско 26 червня 1945 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010

Науковий керівник: Стешенко В. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. С. Подольська¹

ПРЕВЕНТИВНА ДИПЛОМАТІЯ ООН: ЕФЕКТИВНІСТЬ ЧИ ГОЛОСЛІВНІСТЬ?

Як не прикро визнавати, але проблема війни та миру на сьогодні поставила досить гостро. Постійні регіональні конфлікти, які спалахують у різних

---

¹ Студентка 4 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

куточках світу, свідчать про пряме ігнорування державами ст.1 Статуту ООН щодо підтримання міжнародного миру і безпеки, а також вирішення міжнародних спорів виключно мирними засобами.

Першочерговим завданням для юристів, політиків, дипломатів та вчених є розробка ефективних засобів запобігання та протидії таким негативним явищам, одним з яких є превентивна дипломатія. Її правовою основою, на думку вчених-юристів, є положення Розділу VI та зокрема ст.33 Статуту ООН, у якій зазначено, що сторони повинні вирішувати усі міжнародні спори виключно мирним шляхом[1].

Сучасне розуміння концепції превентивної дипломатії з'явилося у рамках Організації Об'єднаних Націй. Вперше згадану ідею озвучив Генеральний секретар ООН Даг Гаммаршельд під час XV сесії Генеральної Асамблеї у 1960 році. Це відбулось у період глобального протистояння двох політичних систем світу, коли фактично блокувалися механізми забезпечення колективної безпеки, закріплені в Статуті ООН. Превентивна дипломатія ще не усвідомлювалась як повноцінний інструмент із підтримання миру та безпеки у світі. Це була лише певна ідея з метою попередження розростання локальних конфліктів. Вказаний підхід мав допомогти стримувати розростання «холодної війни», а також позитивно вплинути на авторитет ООН щодо врегулювання конфліктів.

У 1992 році на засіданні Ради Безпеки ООН Генеральний Секретар Бутрос Галі у своїй доповіді «Порядок денний для миру» презентував ідею превентивної дипломатії як нового засобу досягнення цілей, визначених у Статуті організації [2]. Його ідея передбачала комплексний підхід до забезпечення безпеки у світі, який розкривається через чотири основні види діяльності: 1) превентивна дипломатія; 2) підтримання миру; 3) миротворчість; 4) миробудівництво. При цьому в доповіді Генсека ООН усі чотири поняття знаходяться в тісному взаємозв'язку та практично завжди передбачають превентивні заходи.

За словами самого Б. Галі превентивна дипломатія передбачає «дії, спрямовані на попередження виникнення спорів між сторонами, недопущення переростання існуючих спорів у конфлікти й обмеження масштабів конфліктів після їх виникнення». У Доповіді особливо підкреслювалося, що найбільш дієвим способом превентивної дипломатії є застосування її методів на ранніх стадіях конфлікту. Генеральний секретар зазначав, що спори між державами повинні й надалі розв'язуватися за допомогою усталених засобів, а саме – шляхом переговорів, надання добрих послуг, посередництва, обслідування, арбітражу, судового розгляду тощо[3, с.48].

У доповіді Генерального Секретаря також йшлося про деякі специфічні засоби, які включає у себе превентивна дипломатія: встановлення довіри; раннє попередження, що базується на зібранні й аналізі інформації; встановлення фактів (офіційним і неофіційним шляхом); створення демілітаризованих зон.

У серпні 2011 року у своїй доповіді «Превентивна дипломатія: досягнення результатів» Генеральний Секретар ООН Пан Гі Мун наголосив на зростаючій важливості превентивної дипломатії та її останніх досягненнях. Доповідь окреслила ризики та труднощі, що продовжують перешкоджати здійсненню превентивних заходів, а також визначила головні елементи, які є вирішальними у підвищенні успіху у реалізації цих заходів. Зокрема, такими елементами було визначено: раннє попередження, гнучкість, партнерство, сталий розвиток, оцінка ризиків та ресурсів[4].

Нормативне закріплення дана концепція отримала у резолюції РБ ООН 1325 про жінок, мир та безпеку, яка закріпила більшу участь жінок у превенції конфліктів [5]. Особливістю превентивної дипломатії є те, що вона проявляється у період між дипломатією мирного часу та кризовою дипломатією – діями по врегулюванню конфлікту після його переходу у «гарячу» фазу. Тому головна роль для успіху превентивної дипломатії відводиться фактору часу. Одним з прикладів ефективного міжнародного втручання до початку насильства було розміщення Сил превентивного розгортання ООН в Македонії. Саме такі інструменти як превентивне розгортання у відповідь на звернення однієї з сторін конфлікту до його переходу в гарячу фазу вважається потенційно найефективнішими для уникнення повномасштабних воєн та збройних конфліктів [6, с.17].

В цілях розподілу зусиль і через ту обставину, що більшість конфліктів носять локальний і регіональний характер, відповідно до положення розділу VIII Статуту ООН про регіональні організації і угоди, було ухвалено рішення про співпрацю ООН з міжнародними організаціями. Зокрема, заснування Центру комплексного кризового регулювання та управління операціями у 2012 році у рамках Північноатлантичного альянсу сприяє одночасно покращенню реагування на кризові явища та забезпеченню виявлення кризових ситуацій [7].

На регіональному рівні Рада миру та безпеки Африканського Союзу особливо ефективно працює у сфері попередження конфліктів. У рамках цього органу діють такі структури як Panel of the Wise, the African Stand by Force (ASF) та Continental Early Warning System. Суб – регіональні органи такі як Південно-Африканський Попереджувальний Комітет, та, зокрема, Еко-

номічне Співтовариство Західно-Африканських Держав особливо активно намагались вирішити суперечки до того, як вони переростали у конфлікт. ECOWAS, наприклад, зіграв вирішальну роль у медіаційних зусиллях у Гвінеї у 2009 та 2010 роках разом із Африканським Союзом та ООН. Асоціація країн Південно-Східної Азії заснувала регіональний форум, який займається моніторингом та превенцією конфліктів. Форум тихоокеанських островів, Організація Американських Держав та Верховний Комісар з питань національних меншину рамках ОБСЄ також були залучені до регіональних превентивних ініціатив. Нещодавно Ліга Арабських Держав та Рада співробітництва Арабських держав Перської затоки значно просунулись у цій сфері, відправивши медіаторів з метою розв'язання політичної кризи у Сирії та Йємені [7]. У 2010 р. центральноазіатський центр, що в м. Ашгабат (Туркменістан), зміг надати добрі послуги та підтримку в регулюванні кризи в Киргизстані після зміщення з посади президента цієї країни та спалаху міжетнічного насилля [3].

Втім, невтішна статистика (близько 40 триваючих конфліктів станом на 2016 рік) ставить під сумнів ефективність превентивної дипломатії у попередженні загрози миру та безпеці, про яку так патетично заявляє ООН.

У чому ж полягає складність реалізації превентивної дипломатії на практиці? Перш за все, варто зазначити про існування суттєвих протиріч між завданнями, покладеними на ООН та фінансовою підтримкою для їх виконання. На даному етапі ООН зіткнулася із критичною недостатністю фінансування та кадрів, особливо у Департаменті політичних справ, що управляє миротворчими діями ООН на глобальному рівні. Зусилля з превентивної дипломатії є значно економнішими порівняно з проведенням миротворчих операцій, особливо у сфері миробудівництва. Зокрема, щорічний бюджет Центру з превентивної дипломатії у Західній Африці становить близько 8,8 млн. дол. [3]. Натомість, за даними Комісії з попередження насильницьких конфліктів ім. Д. Карнегі, міжнародне співтовариство витратило на втручання в 7 масштабних конфліктів (Боснія і Герцеговина, Гаїті, Камбоджа, Персидська затока, Руанда, Сомалі, Східний Тимор) у 1990–х рр. майже 200 млрд. доларів. Таким чином, здійснювати превенцію шляхом дипломатичних заходів виявляється набагато вигіднішим, аніж боротися із наслідками конфлікту політичними, військовим та фінансовими ресурсами.

Інша складність полягає у небажанні урядів та лідерів, що втягнуті у конфлікт, отримувати допомогу від ООН. Раннє втручання є успішним шляхом до здійснення превентивної дипломатії, але сторони конфлікту вважають, що втручання ООН швидко призведе до небажаної присутності ве-

ликої кількості миротворчого контингенту чи до санкцій з боку Ради Безпеки.

Крім того, існує питання про професіоналізм персоналу організації, адже для успішного здійснення превентивної дипломатії недостатньо діяти швидко та вчасно. Успіх полягає в якісному виконанні тих завдань, які ООН перед собою ставить. Недостатньо просто призначити посла та почати діяти. У цьому напрямку ООН не вистачає засобів забезпечення керівництва та тренування медіаторів й персоналу.

Головною, на наше переконання, перешкодою для ефективною реалізації ООН превентивної дипломатії є посилення на принцип суверенної рівності держав, який обмежує зовнішнє втручання щодо превенції та вирішення внутрішніх проблем, особливо до початку конфлікту. Не дивлячись на невідворотну загрозу війни і на те, що існують реальні заходи, яких можна вжити для попередження розгортання насилля, держави захищені від зовнішнього втручання принципом суверенітету.

Іншою, не менш важливою проблемою у цьому контексті є явна нестача послідовності та координації у діях між державами, недержавними акторами та міжнародними організаціями, які можуть вживати превентивних заходів. Не існує загального розуміння втручання у перед конфліктну ситуацію. Більше того, немає чітко виробленої домовленості коли, як і ким це втручання має здійснюватись. Не дивлячись на те, що Міжнародна Комісія з питань втручання та державного суверенітету розробила вражаючу концепцію Responsibility to Protect (обов'язок захищати), більшість держав вважають, що втручання є крайнім заходом і може застосовуватись лише у випадку повного консенсусу щодо необхідності зовнішнього втручання у попередження конфліктів.

У підсумку, варто акцентувати увагу на тому, що успіх превентивної дипломатії залежить не тільки від раннього попередження, а й від залучення недержавних акторів. Також важливо аби ООН та регіональні актори вживали усіх можливих заходів до, під час та після закінчення конфлікту. В ідеалі ж ООН має запобігати їх появі. Однак, якщо це все таки виявиться неможливим, дипломатія та медіація все одно залишаються тими рятівними жилетами, які покликані зупинити суперечки завдяки переговорам, а також сприяти відновленню дружніх стосунків між державами.

Література

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду. Статут від 26.06.1945 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/charter-united-nations/index.html>

2. В. Boutros – Ghali. An Agenda for Peace. – June 17, 1992 // UN Document A/47277– S/24111. – Para. 20. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un– documents.net/a47–277.htm>

3. Мельник С. Превентивна дипломатія: міф чи реальність? / С. Мельник // Зовнішні справи. –2013. –№3. –С. 46–49. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zovsp_2013_3_14

4. Cf. Ban Ki – moon, Preventive Diplomacy: Delivering Results, 2011, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/wcm/ content/site/undpa/ main/issues/preventive_diplomacy/main_preventive

5. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 від 31.10.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://documents – dds – ny.un.org/doc/ UNDOC/GEN/ N00/720/20/PDF/N0072020.pdf?OpenElement>

1. В. Філіпчук. Міжнародна миротворчість та війна на сході України: чи є точки дотику? Міжнародний центр перспективних досліджень. – К, 2016–44с.

6. Zycyk, S. A., Muggah, R. Preventive Diplomacy and Conflict Prevention: Obstacles and Opportunities. Stability: International Journal of Security and Development. 1(1). –Р. 68–75 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://doi.org/10.5334/sta.ac>

Науковий керівник: Галан В. О., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. О. Покровська¹

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

На початку ХХ століття світове співтовариство зіткнулося з проблемою внутрішнього переміщення осіб у зв'язку з громадянськими війнами на території країн Африки та Південного Сходу. Проблема була обумовлена тим, що особи, які знаходилися у ситуації вимушеного залишення місць свого постійного проживання, що є аналогічною до проблеми біженців, не підпадали під цю категорію, а їхні права не гарантувалися міжнародно-правовим законодавством. На сьогоднішній день, питання правового статусу внутрішньо переміщених осіб є актуальним для України у зв'язку з ситуацією, що склалася на окупованій території Автономної Республіки Крим,

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Луганській та Донецькій областях. За даними Міністерства соціальної політики станом на 6 червня 2016 року, в Україні взято на облік 1 785 740 внутрішньо переміщених осіб, з них майже 1 млн. 100 тис – жінки, 700 тисяч – чоловіки [1]. Поява такої великої кількості переселенців із зазначених територій до інших областей всередині країни потребує підвищеної уваги до проблем правового закріплення статусу внутрішньо переміщених осіб як на рівні національного так і міжнародного законодавства.

Термін «особи, переміщені всередині країни» почав використовуватися тільки в останнє десятиліття ХХ століття, коли міжнародне співтовариство вперше звернулося до цієї проблеми. Після Другої світової війни на міжнародному рівні намагалися створити законодавчі механізми щодо захисту осіб, які, рятуючись від переслідувань, перетинали державні кордони. У 1951 р. була прийнята Конвенція ООН про статус біженців та утворений Верховний Комісаріат у справах біженців. Але механізми, створені для біженців, не врахували тих осіб, які вимушені були переміщуватися всередині власної країни. Ці особи, які внаслідок різних причин не змогли або не побажали покинути свою країну, не підпадали під міжнародно-правовий захист. Виходу на міжнародний рівень цієї проблеми, також заважало традиційне уявлення про державний суверенітет. Уряди країн залишали за собою виключне право вирішувати питання, пов'язані з положенням своїх громадян. Проте, у 1990 – х рр. ситуація змінилася та вийшла на перший план, викликавши відчуття міжнародної відповідальності стосовно людей, що знаходяться в небезпеці у власній країні. Враховуючи кризову ситуацію, яка склалася у світі з внутрішньо переміщеними особами, Генеральний секретар ООН на прохання Комісії з прав людини доручив розробити нормативні рамки щодо забезпечення захисту переміщених всередині країни осіб. Дослідивши зазначене питання було рекомендовано підготувати єдиний, узгоджений документ, оскільки чинні міжнародні норми містилися у багатьох законодавчих актах, до того ж норми мали уривчастий характер, були нечіткі та мали прогалини з питань врегулювання статусу переміщених осіб [2, с. 258, 259].

У 1998 році за дорученням Генеральної Асамблеї ООН та Комісії з прав людини були розроблені та прийняті «Керівні принципи з питань переміщених всередині країни осіб», що стало вагомим кроком у вирішенні питання правового статусу внутрішньо переміщених осіб. В них визначаються питання прав та гарантій, які стосуються захисту осіб від насильницьких переміщень та надання їм захисту та допомоги під час переміщень, а також під час повернення чи переселення та реінтеграції [3].

Згідно з Керівними принципами з питань щодо переміщення осіб всередині країни, внутрішньо переміщені особи – це особи або групи осіб, яких змусили рятуватися втечею, або які залишили свої домівки чи місця звичайного проживання, зокрема, в результаті або з метою уникнути наслідків воєнного конфлікту, масового насильства, порушень прав людини, стихійного чи викликаного людською діяльністю лиха, та які не перетинали міжнародно визнаних кордонів держави [3]. У контексті визначення поняття внутрішньо переміщених осіб на території України необхідно звернутися до визначення, наведеного у статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р., де зазначено, що внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру[4]. В такій редакції визначення було надано не одразу, адже спочатку не визначало іноземців та осіб без громадянства як внутрішньо переміщених осіб на території України. Саме така редакція привела національне законодавство до встановлених міжнародним правом стандартів визначення зазначеного поняття.

На перший погляд вбачається, що питання внутрішнього переміщення осіб є виключною компетенцією держави, на території якої такі події відбуваються. Часто випадки масового переміщення людей усередині країни кваліфікують саме так. До цього можна додати, що нестабільність, слабкість, а в ряді випадків і небажання державної влади вирішити цю проблему нерідко має наслідком фактичну відмову переміщеним особам в захисті чи в допомозі. Тому з 1972 р. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців одержало від Генеральної Асамблеї ООН широкі повноваження щодо участі в гуманітарних операціях ООН. З початку 90 – х років ХХ століття Управління Верховного комісара ООН (далі – УВКБ ООН) у справах біженців на підставі резолюцій Генеральної Асамблеї ООН не лише надає допомогу біженцям, але діє також в інтересах осіб, переміщених усередині країни. До допомоги таким особам, крім УВКБ, залучені такі міжнародні організації, як ЮНІСЕФ, ВООЗ. Захист осіб, переміщених усередині країни, здійснює в межах свого статуту Міжнародний Комітет Червоного Хреста [5, с. 217]. Зокрема, створено чітку систему прийняття рішень та розподіл сфер відповідальності між спеціалізованими агентствами. Так, УВКБ ООН несе

відповідальність за правовий захист, забезпечення тимчасовим житлом у надзвичайних ситуаціях, управління таборами для осіб, переміщених усередині країни. Інші агентства взяли на себе провідну роль з інших питань, наприклад, ЮНІСЕФ – у галузі водопостачання, забезпечення санітарії та харчування, Світова продовольча програма – у галузі матеріально-технічного постачання, Всесвітня організація охорони здоров'я – у сфері охорони здоров'я, ЮНІСЕФ та Управління ООН із координації гуманітарних питань – у галузі телекомунікаційного забезпечення. Програма розвитку ООН – у питаннях довготермінової реабілітації та відновлення [6, с. 28].

Оскільки в разі вимушеного переміщення особи залишаються в державі свого громадянства і постійного проживання і не відмовляються, таким чином, від її захисту, – то саме на цій державі, з точки зору як міжнародного права, так і права національного, лежить обов'язок надати цим особам необхідну допомогу. З іншого боку, нерідкими є випадки, коли держави, в яких відбуваються внутрішні збройні конфлікти, звертаються до міжнародних організацій, зокрема до ООН, з проханням надати гуманітарну допомогу особам, переміщеним усередині країни. За загальним правилом, особи, переміщені всередині країни, не є біженцями відповідно до визначення Конвенції про статус біженців та Протоколу 1967 р. Таким чином, правовий статус осіб, переміщених усередині країни, врегульований загальними міжнародно-правовими актами про права людини та міжнародно-правовими звичаями. Тому особливе значення для розуміння напрямів захисту таких осіб мають рекомендаційні норми, що містяться у відповідних документах органів ООН, зокрема, у резолюціях Генеральної Асамблеї ООН №46/182 а також №47/105, у матеріалах робочих груп Комісії з прав людини, у висновку Виконкому УВКБ ООН «Роль УВКБ щодо осіб, переміщених всередині країни» та висновок у Виконкому УВКБ ООН №75 від 1994 р. «Особі, переміщені всередині країни». Зокрема, у висновку УВКБ 1993 року «Роль УВКБ щодо осіб, переміщених усередині країни» сформульовано основні правила дії осіб, переміщених усередині країни:

а) оскільки такі особи залишаються під територіальною юрисдикцією своєї країни, відповідальність за них покладається на відповідну державу. Це стосується, зокрема, дотримання міжнародних норм із захисту прав людини і міжнародного гуманітарного права;

б) особи, переміщені всередині країни, не можуть бути обмежені у своїх правах на тій підставі, що вони опинилися в ситуації внутрішнього переміщення;

в) відносини владних органів держави і осіб, переміщених усередині країни, по можливості не повинні відрізнятись від засобів захисту і допо-

моги, що держава надає біженцям, репатріантам, вразливим прошаркам місцевого населення;

г) владні органи держави повинні забезпечити безпечний і своєчасний гуманітарний доступ до осіб, що потребують захисту і допомоги, з числа не тільки біженців, жертв збройного конфлікту, але й осіб, переміщених усередині країни;

е) на основі прохання Генерального Секретаря ООН чи компетентних органів ООН і за згодою зацікавленої держави у ситуаціях внутрішнього переміщення має бути забезпечено участь Верховного комісара ООН у справах біженців;

є) заходи, що здійснюються в інтересах осіб, переміщених всередині країни, не повинні підривати інститут притулку, включаючи право шукати притулок в іншій країні і користуватися таким притулком;

ж) неприпустимість примусового повернення в місцевості, де життю чи свободі таких осіб загрожує небезпека (раса, релігія, громадянство, соціальна приналежність) [5, с. 220].

Таким чином, проблема визначення правового статусу внутрішньо переміщених осіб на території України регулюється національним та міжнародним законодавством. Поняття «біженець» та «внутрішньо переміщена особа» не є тотожними та регулюються різними нормами міжнародного законодавства. Хоча в міжнародному праві більш конкретно закріплено поняття біженець, але існує ряд рекомендаційних норм, зокрема, і Керівні принципи з питань щодо переміщення осіб всередині країни, що сприяють закріпленню на рівні національного законодавства норм щодо запропонованої категорії населення. Враховуючи міжнародні норми рекомендаційного характеру необхідно зробити висновок, що відповідальність за внутрішньо переміщених осіб покладено на відповідну державу, в якій відбуваються такі процеси. Держава повинна забезпечувати таку ж допомогу і захист внутрішньо переміщеним особам, яка надається біженцям, що є досить важливим фактом для розуміння каталогу прав таких осіб. Міжнародні організації сприяють всебічній допомозі державам, в яких відбуваються процеси внутрішнього переміщення, а тому у зв'язку з ситуацією, що склалася на території України, держава повинна сприяти втіленню міжнародних правових норм у сфері захисту внутрішньо переміщених осіб у національному законодавстві, а також забезпечувати їх реалізацію самостійно та за допомогою міжнародних органів.

Література:

1. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=189926&cat_id=107177

2. Козинець І. Г., Шестак Л. В. Міжнародні стандарти захисту та допомоги внутрішньо переміщеним особам // Молодий вчений. – 2014. – № 12. – С.258–261.

3. Керівні принципи з питань щодо переміщення осіб всередині країни [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/internal_displacement_principles.shtml

4. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10. 2014 року// Офіційний вісник України. – 2014. – № 94. – Ст. 2709.

5. Буроменський М. В. Міжнародний і національний захист прав людини та права біженців : навч. посібник / М. В. Буроменський, В. М. Стешенко, В. Г. Куць. – К. –2006. – 223 с.

6. Козинець І. Г. Аналіз сучасного етапу розвитку законодавчого врегулювання статусу біженців, осіб переміщених усередині країни, та шукачів притулку / І. Г. Козинець // Вісник Чернігівського держ. ін – ту права, соціальних технологій та праці. – 2010. – № 1. – С. 20–30.

Науковий керівник: Анакіна Т. М., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. В. Пономаренко¹

РОЛЬ ІМО В МІЖНАРОДНОМУ МОРСЬКОМУ ПРАВІ

4Морська діяльність за своєю природою є діяльністю міжнародною, оскільки здійснюється у зв'язку з використанням Світового океану, який є сферою інтересів міжнародного співтовариства в цілому і кожної держави зокрема. Узгодженість інтересів різних держав, стосовно Світового океану здійснюється міжнародним морським правом, шляхом застосування правових засобів, прийняття необхідних міжнародно-правових документів і внесення відповідних змін до внутрішнього законодавства держав.

Одним із таких засобів регулювання морського права є прийняття конвенцій на дипломатичних конференціях під егідою ІМО. Важливо, що ці конвенції можуть застосовуватись до суден на загальних підставах, тобто шляхом проведення перевірок органами державного портового контролю, а також контролю з боку держави прапора. Щоб конвенція набрала чинності потрібно аби її ратифікувала або іншим прийнятним юридичним способом схвалила визначена кількість державою.

---

¹ Студентка 4 курсу Факультету підготовки кадрів для Державної пенітенціарної служби України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

На сьогодні ІМО являє собою міжнародний механізм, який досить успішно функціонує. До неї входять більше 150 суверенних держав, в тому числі і Україна, які знаходять порозуміння з питань, які є технічно складними і політично делікатними. Наприклад: Кодекс ISPS – Міжнародний кодекс з охорони суден і портових споруд було прийнято протягом року після скоєння терористичного акту у США у 2001 році. Хоча ІМО – це частина системи ООН, вона є лише міжурядовим органом, але ніяк не наднаціональним. Отже положення, які закріплюються конвенціями, надалі конкурують з нормами внутрішнього законодавства. Далеко не завжди питання міжнародного судноплавства, розв'язані на міжнародному рівні, навіть на рівні універсальних стандартів, отримують пріоритет, вищий порівняно із питаннями, розв'язаними окремими державами у порядку здійснення внутрішньої компетенції. Крім того, у багатьох державах імплементація норм міжнародних конвенцій потребує прийняття відповідних законодавчих та підзаконних актів. ІМО не може примусити державу до виконання конвенції. До того ж країни, які не є членами ІМО або не схвалюють, зокрема, не ратифікують конвенцію ІМО, як правило, не мають зобов'язань щодо виконання вимог конвенції. Часто державні стандарти є більш жорсткими ніж стандарти ІМО або передбачають додаткові обов'язки.

З 1 січня 2016 р. у державах-членах ІМО запроваджується обов'язковий аудит, схема якого дозволить оцінити, наскільки ефективно держава-член виконує вимоги відповідних конвенцій. Однак, навіть при виявленні неналежного виконання державою своїх обов'язків, ІМО не може примусити державу до поліпшення чи підвищення рівня виконання цих вимог.

Це може означати, що судно, яке відповідає вимогам держави прапора при заході у територіальне море іншої держави-члена ІМО може порушити вимоги правопорядку прибережної держави (держави порту). Результатом цього можуть бути різні непорозуміння, невизначеність прав та обов'язків або їхня недостатня визначеність.

Наприклад, Міжнародна конвенція про контроль суднових баластних вод й осадів та управління ними від 13 лютого 2004 року (Лондон). Міжнародна практика свідчить, що спуск неочищеної баластної води у прибережних водах може призвести до руйнування чутливих екосистем. Для розв'язання цієї проблеми ІМО розробила вищенаведену конвенцію. Згідно з цими правилами усі судна зобов'язані мати План контролю та управління баластними водами, вести облік контролю баластних вод та дотримуватись інших стандартів управління баластними водами. Види систем контролю та управління баластними водами, що підлягають сертифікації

ІМО, обмежуються лише системами, які містять активні субстанції. Для інших видів таких систем достатньо мати лише сертифікат про схвалення, який випускається державою прапора судна, точніше, уповноваженою нею організацією. На сьогодні існує більше 50 таких систем. Із набранням чинності згаданою вище Конвенцією судновласники протягом 5 років мають запровадити відповідні системи контролю та управління баластними водами.

Тим часом у США запроваджено власні правила контролю баластних вод. Усі системи контролю та управління баластними водами мають відповідати вимогам, які висуваються Службою берегової охорони США, якщо судно знаходиться у водах США. США не підписали і не збираються підписувати згадану Конвенцію. З точки зору США, директиви, якими регулюється впровадження технологій очищення баластних вод, не відповідають національним інтересам та вимогам. У законодавстві США, правда, передбачаються заходи перехідного характеру. Та все ж виробники відповідного устаткування мають звертатися за схваленням у організації, уповноважені державною владою США. Біля 62 000 суден, брутто-тоннаж яких дорівнює 400 і більше тонн, зі всього світу повинні будуть мати технології очищення баластних вод, які відповідають міжнародним стандартам. Дослідники у цій області стверджують, що судновласники будуть мати мало часу щоб встановити відповідне устаткування.

Розрахунки, які проведені Радою світового судноплавства, показують, що встановлення такого устаткування буде коштувати USD 1–2 млн. на кожне судно. Якщо згадана Конвенція набере чинності до того, як технології, визнані США стануть доступними, зокрема у комерційному відношенні, можливо, що судновласники будуть вимушені встановлювати дуже коштовне обладнання, яке буде відповідати стандартам ІМО та стандартам держав свого прапора, але не відповідати вимогам США.

Подібні протиріччя мають місце і у стандартах щодо вмісту сірки у паливі, яке використовується на судах. Додаток VI до MARPOL 73/78 передбачає виключення з правил, яке діє протягом 18 місяців при проведенні випробувань. Така практика широко застосовується і у США. Однак Директивою ЄС по обмеженню вмісту сірки не передбачаються такі виключення, на час виконання випробувань. Нещодавно Європейська Комісія прийняла проект директиви, що передбачає вимірювання «середньої величини» мінімальної межі вмісту сірки у паливі протягом цього строку. Таким чином, очисні засоби, затверджені до використання у США та встановлені на судах, зокрема круїзними операторами, можуть не відповідати стандартам, що діють у ЄС.

Щодо України, то вона має план вступу до Міжнародної конвенції про контроль судових баластних вод й осадів та управління ними 2004. Це має зняти протиріччя у відношеннях з приводу контролю ізольованого баласту,

які призводили до серйозних корупційних дій, які чинили працівники органів екологічного контролю України.

Вже зараз прийнято наказ Міністерства екології та природних ресурсів України № 82 від 18.03.2015 р., яким визначається термін «ізолюваний баласт». По суті, ізолюваний баласт – це чиста морська вода, яка зберігається в ізолюваних ємностях судна (танках) для регулювання осадки судна. Танки ізолюваного баласту повністю відмежовані від вантажної та паливної систем судна, так що забруднення води у танках ізолюваного баласту факторами довкілля, або ж баластними водами, які потрапляють на судно у результаті вантажних та інших операцій, практично неможливе.

Вказаним наказом Мінекології запроваджено зміни, якими ізолюваний баласт виключено з переліку речовин на борту судна, експрес-аналіз яких може проводити державна служба екологічного контролю, на адресу інспекторів якої й висувалися численні звинувачення у корупції та вимаганні у судновласників в українських портах.

Таким чином, Україна намагається приводити свої національні стандарти у відповідність з міжнародними. Міжнародна нормативно-правова система далека від досконалості. Головна ціль галузі морського права – впровадження у кожній державі-члені ІМО однакових правових норм навряд чи буде досягнутою у близькому майбутньому. Допоки в ІМО не розшириться коло повноважень, судновласники будуть і надалі між двох вогнів. Дотримання стандартів деякого правового режиму може призвести до подвоєння витрат, якщо замість них будуть діяти інші стандарти, продиктовані правилами іншого правового режиму.

Науковий керівник: Кудас І. Б., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

С. О. Прокопенко¹

ОЗНАКИ ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ»

«Війна – це шлях обману» [1] – такий принцип був сформований ще понад 2 тис. років тому, проте не втратив своєї актуальності і в сьогоденні,

¹ Студент 5 курсу Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

а лише трансформувався у новітні форми та став певним методом ведення війни нового часу.

«Гібридна війна» не несе у собі нічого нового для розуміння суспільством. Цим терміном користуються у міжнародній практиці для визначення та оцінки конфлікту, при якому має місце застосування зброї, проте головними засобами такої війни виступають інформаційне протистояння, т.з. «інформаційна війна», політична пропаганда, дезінформація на національному та локальному рівнях, економічний тиск і т.д.

Формальне поняття «війна» значно застаріло, оскільки головною його ознакою залишається збройне насильство. Карл фон Кляузевіц у своїй праці «Про війну» писав: «війна є зіткнення значних інтересів, що розв'язуються кровопролиттям і тільки цим вона відрізняється від інших суспільних конфліктів» [7].

Конфлікти між державами мають невичерпний характер, проте ведучи між собою так звані війни нового покоління, акцент на збройне насильство уже не є головною ознакою війни.

«Військові дії у гібридних війнах лише завдають фон для більш масштабної війни у людському розумінні. Це скоріше гуманітарна війна, у якій військові дії є другорядними»[2].

Франк ван Капен поняттям «*hybridwarfare*» назвав суміш класичного способу ведення війни з використанням нерегулярних озброєних формувань. Недержавні виконавці бойових завдань «можуть робити такі речі, які сама держава робити не може, тому що будь-яка держава зобов'язана дотримуватися Женевської конвенції та Гаазької конвенції про закони сухопутної війни, домовленості з іншими країнами. Всю брудну роботу можна перекласти на плечі недержавних формувань» [7]. Проте тут варто відзначити, що в контексті цієї статті це не є синонімом поняття «*війни, що ведеться зброєю*», а позначає складне багатогранне правове явище стану війни, яка розгорнута на всіх можливих напрямках.

Френк Г. Гоффман зазначає, що загроза майбутнього – це мультимодальний та багатоваріантний конфлікт, який не входить у рамки усталеного уявлення про збройні конфлікти та війни [6].

Ще один дослідник М. Айшервуд визначив «гібридну загрозу» як таку, що стирає різницю між чисто конвенційною та типовою нерегулярною військовою[5].

Через таку невизначеність легального визначення поняття «гібридна війна» немає досі, натомість його часто підміняють поняттями «*регіональний/локальний конфлікт*», «*громадянська війна*», «*партизанська війна*». І це

цілком виправдано, оскільки головною метою ведення такої війни є провокація складних суспільно-політичних явищ у державі, яким ззовні штучно надано природного закономірного характеру.

Війна XIX ст. перетворилася на інформаційну «невоєнну» війну завдяки невинному росту інформаційних технологій, і перемога в ній на боці того, хто вміє працювати з масовою свідомістю.

Становлення інформаційного суспільства показує, що нормальна життєдіяльність суспільного організму сьогодні цілком визначається рівнем розвитку, якістю функціонування та безпекою інформаційного середовища[3].

Застосування інформаційного компоненту справляє значно серйозніший вплив на кінцевий результат, чим застосування зброї, оскільки немає прямого стороннього втручання у внутрішні справи держави в очах міжнародної спільноти. Де-юре народ є єдиним джерелом влади і відповідно до усіх демократичних засад самостійно вирішує питання свого політичного і суспільного життя.

Таким яскравим прикладом є анексія Криму Росією у 2014 р. яка відбулася завдяки успішно проведеній інформаційній кампанії проти України. Все звелось до того, що народ «взяв владу в свої руки» і в такий не хитрий спосіб частина території України нібито «легітимно» відійшла до складу РФ без жодного збройного протистояння.

Безумовно, міжнародна спільнота анексію Криму не визнає, проте в результаті таких дій з боку РФ всі опинилися перед фактом, який уже стався. Франк ван Капен називає це ще одною характерною рисою «гібридної війни». Правом не передбачено законних способів повернути все в попередній стан та фактично відсутній сильний вплив міжнародного суспільства, який би припинив таку поведінку деяких держав.

Таким чином «гібридна війна» використовується як дуже ефективний політичний інструмент для прикриття і виправдання агресії та нав'язування сильною державою слабкій власної волі.

Цьому також сприяє той факт, що держави сучасного світу зв'язані дією міжнародних договорів, правових звичаїв, спрямованих на підтримку миру та безпеки у світі. Тому відкрито проявляти агресію чи за допомогою зброї вирішувати конфлікти –край не вигідний спосіб для будь-якої держави.

Значний розвиток міжнародного співробітництва передбачає застосування дієвих засобів економічного та політичного впливу попередження такої поведінки держав та протидії їх спробам порушити усталений світовий порядок. Проте це є ефективним лише для випадків ведення «конвенційної» війни, які охоплює діюче, але застаріле «право війни». Така правова концеп-

ція побудована на застарілій воєнній ідеї минулого століття, але реалії сучасних війн виходять за межі конвенційно закріплених стандартів і правил.

Натомість такий новітній продукт глобалізації як «гібридна війна» дозволяє замаскувати агресію, ефективно здійснювати тиск на противника, добитися відчутних результатів на свою користь, при цьому де-юре не порушуючи своїх зобов'язань за міжнародним правом та уникнути відповідальності за свої дії. Тому що в такому випадку війна не сприймається як війна і до держави, яка її розпочала, не може застосовуватися класична політика «умиротворення агресора». Великою проблемою в цьому разі стає доведення участі чи втручання такої держави у конфлікт.

Женевська конвенція розрізняє два види збройних конфліктів: міжнародний і не міжнародний (внутрішній). Основна їх відмінність: сторонами міжнародного конфлікту виступають держави, у внутрішніх здебільшого збройне протистояння відбувається між урядовими військами та незаконними збройними формуваннями. «Гібридна війна» є певним посереднім явищем між цими видами, оскільки сторона-агресор підтримує такі місцеві збройні формування та координує їхні дії у боротьбі проти збройних сил держави, хоча на офіційному рівні таку участь заперечує.

Ведення такої форми війни наносить державі, проти якої вона ведеться, відчутну територіальну, політичну, економічну та соціальну шкоду, оскільки робиться ставка на дестабілізацію державної системи управління, підрив національної економіки та деморалізацію населення інформаційно-психологічними методами.

Тому норми чинного міжнародного гуманітарного права не здатні регулювати правові питання сучасних гібридних війн, оскільки вони розраховані на пряме зовнішнє втручання, а в цьому випадку усі дії виконуються не офіційними не державними особами. Втручання держави без використання її регулярних збройних сил створює відповідні труднощі у кваліфікації таких дій.

Чимало провідних дослідників міжнародного права уже давно говорять про необхідність трансформації терміну «гібридна війна» з політичного у правовий та надання йому відповідної міжнародно-правової оцінки. Для включення його до сфери застосування у міжнародному праві, необхідно переглянути чинні норми ведення війни не лише на міжнародному рівні, але й на національному.

«Гібридна війна» за своє суттю є комбінованим злочином, який містить певні приховані чи спотворені ознаки як агресії, так і дискримінації, тероризму, кіберзлочинності, найманства і т.д. Право та закон залишаються єдиним ефективним механізмом невійськової протидії, попередження та

подолання цього негативного явища. Тому очевидним є те, що динаміка розвитку права повинна йти в ногу з динамікою розвитку тих суспільних відносин, які потребують правового регулювання.

Явище «гібридної війни» об'єктивно існує та успішно використовується деякими державами, але при застосуванні усього спектру неправомірних дій та методів, все ж дозволяє уникнути відповідальності за свої дії. Тому потреба визначити та урегулювати поняття «гібридної війни» є нагальною та необхідною, оскільки всюдозволеність держави має бути обмежена нормами права і кожна держава повинна нести відповідальність за прояв агресії у будь-якій формі чи за інші злочини, що охоплюються цим терміном.

Література:

1. Мистецтво війни. Сунь – Цзи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://vk.com/doc8626938_316967516?hash=02b53fceded837b514&dl=20fd85b84f82deb6be
2. Почепцов Г. Гібридна війна. Інформаційна складова. Електронний журнал «Незалежний культурний часопис» від 25.10.2015 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/gibridna_viyna_informatsiyua_skladova/
3. Требін М. П. Політична культура інформаційного суспільства // Вісн. Націон. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Сер. Філософія, філософія права, політологія, соціологія. –Х. : Право, 2011. – № 8. –С. 201–203.
4. Власюк В. В. Деякі основи поняття гібридної війни в міжнародному праві. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/item/207-deyaki-osnovu-ponyattya-hibrydna-viyna-v-mizhnarodnomu-pravi-vlasiuk-v-v-karman-ya-v>
5. Савин Л. Гибридная война. / Информационно – аналитический портал Геополитика. 27 янв. 2015 г.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geopolitica.ru/article/gibridnaya-voyna#.VazC1qTtmko>
6. Major Shane R. Reeves, Major Robert E. Barnsby The New Griffin of War. Hybrid International Armed Conflicts // Academic journal article «Harvard International Review» 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.questia.com/library/journal/1G1-316203914/the-new-griffin-of-war-hybrid-international-armed>
7. Власюк В. В., Карман Я. В. Деякі основи поняття «гібридна війна» в міжнародному праві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-10-2015/item/207-deyaki-osnovu-ponyattya-hibrydna-viyna-v-mizhnarodnomu-pravi-vlasiuk-v-v-karman-ya-v>

Науковий керівник: Анакіна Т. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПРАВОВИЙ СТАТУС МІЖНАРОДНОГО КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА

Міжнародний комітет Червоного Хреста (далі –МКЧХ) – приватна гуманітарна організація, частина Міжнародного Руху Червоного Хреста та Червоного півмісяця, що надає захист та допомагає потерпілим від збройних конфліктів та внутрішніх заворушень. Її діяльність базується на принципах гуманності, неупередженості, нейтральності, добровільності та єдності. МКЧХ було засновано в 1863 р. швейцарським бізнесменом Анрі Дюнаном та членами Женевського товариства заохочення суспільного блага.

Правову базу діяльності МКЧХ складають різні за своєю природою документи: міжнародні договори, резолюції міжнародних організацій та міжнародні звичаї. Важливу роль в закріпленні правового статусу Комітету відіграють акти законодавства Швейцарії, до яких відноситься і Статут МКЧХ, що був укладений як цивільно-правова угода, відповідно до норм національного законодавства. Серед основоположних актів міжнародного права, що регулюють діяльність Червоного хреста ми виділяємо Статут та резолюції Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, а також Женевські конвенції 1949 р., та Додаткові протоколи до них, які містять низку норм, які регулюють виключно статус МКЧХ, що свідчить про його унікальність.

Вище зазначені акти, визначають перелік прав Комітету, котрі можна розділити на дві категорії:

- загальні права для всіх гуманітарних організацій, тобто ті, що базуються на принципі неупередженості;
- права, якими наділений тільки МКЧХ, відповідно до його особливого статусу.

Крім прав, чітко передбачених джерелами міжнародного права, Червоний хрест володіє правом на ініціативу, тобто можливість пропонувати сторонам збройних конфліктів прийняти гуманітарні дії на користь жертв цих конфліктів. Дане право передбачене договірними та звичаєвими нормами, тобто воно є обмеженим і повинно здійснюватися у відповідності з основоположними принципами діяльності Міжнародного Руху Червоного хреста та Червоного півмісяця.

---

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Норми міжнародних договорів, котрі регулюють правовий статус Червоного хреста, сформульовано так, що на Комітет прямо не покладаються обов'язки. Це пояснюється тим, що він не є учасником цих договорів. Проте, в даних договорах встановлено вимоги, за яких МКЧХ може здійснювати надані їм права. Тобто, фактично при використанні певного права, комітет зобов'язаний виконувати покладені на нього в цьому випадку обов'язки.

МКЧХ є суб'єктом *sui generis* і відповідно володіє міжнародною правосуб'єктністю особливого роду, що поєднує елементи характерні як для неурядової організації, так і міжнародної міжурядової, а саме має привілеї та імунітети, права на укладення договорів з іншими суб'єктами міжнародного права, право обміну представництвами з державами та міжнародними організаціями; обов'язок нести відповідальність за свої дії. Проте, міжнародна правосуб'єктність МКЧХ виникає не на підставі установчого документа, а є результатом визнання його з боку більшості держав (на основі прийняття договорів, що закріплюють її правосуб'єктність) та інших міжнародних організацій (зокрема, ООН, яка надала МКЧХ статус спостерігача при Генеральній Асамблеї ООН; а також консультативний статус при ЕКОСОП та ін.).

Крім того, Міжнародний комітет Червоного Хреста володіє статусом суб'єкта міжнародного приватного права, так як є юридичною особою, створеною відповідно до норм національного законодавства Швейцарії, яким в необхідних випадках може скористатися на основі законодавства конкретної держави.

Отже, МКЧХ є особливим суб'єктом міжнародного права, який поєднує в собі елементи, характерні для юридичної природи як міжнародних неурядових, так і міжнародних міжурядових організацій. МКЧХ було створено відповідно до норм національного права. В той же час, МКЧХ має більшість ознак правосуб'єктності, притаманних міжнародним міжурядовим організаціям. Юридичними підставами діяльності МКЧХ є акти як національного, так і міжнародного права. До перших слід віднести національне законодавство Швейцарії, відповідно до якого його було створено, а також Статут МКЧХ як цивільно-правову угоду, укладену відповідно до національного законодавства, до других – міжнародні договори та звичаї.

Науковий керівник: Яковюк І. В. д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ВІДНОСИНИ СПАДКУВАННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Відносини у сфері спадкування тісно пов'язані з особливостями історичного розвитку конкретної країни. Значні відмінності законодавств різних країн в регулюванні спадкового права викликають складності при вирішенні справ в цій галузі. Наявність колізій в міжнародному спадкуванні викликана присутністю іноземного елемента та відмінностями між національними правопорядками.

Якщо майно громадянина України знаходиться за кордоном на момент його смерті, існує ризик виникнення низки правових проблем, до яких відноситься питання правового регулювання відносин у сфері спадкування.

У різних законодавствах по різному вирішується з чого складається спадщина. Зокрема, в нашій державі до складу спадщини входять усі права та обов'язки спадкодавця на момент відкриття спадщини, окрім тих, які мають персоналізований характер (ст.1218 ЦК України) [1].

Існує два головних різновиди спадкування – за законом або за заповітом. Виділяють різні варіанти визначення підстав спадкування, форми та змісту заповіту, його скасування, розподілу спадщини тощо. Такі країни як Білорусь, Казахстан, Греція, Іспанія, Франція зосереджують колізійні норми щодо спадкового права у цивільному кодексі. Проте в Німеччині, Італії, Польщі колізійні норми знаходяться у законах про міжнародне приватне право, так само як і в Україні (Закон України «Про міжнародне приватне право», ст. 70–72)[2].

Правові системи різних країн визначають такі форми заповіту як власноручний заповіт, який вважається волевиявленням спадкодавця і не потребує посвідчення; публічний заповіт, складений у присутності публічної особи та свідків; таємний заповіт, який зберігає нотаріус у запечатаному вигляді. В Україні заповіт складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складання, має бути особисто підписаний заповідачем і посвідчений нотаріусом або іншими посадовими, службовими особами у встановленому Цивільним Кодексом порядку.

Складність та актуальність відносин спадкування в міжнародному приватному праві обумовили ряд спроб здійснити їх уніфіковане правове

---

¹ Студент 5 курсу Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

регулювання на рівні міжнародних договорів. Наприклад, у Кодексі Бустманте глави ІІІ Розділу ІІІ присвячені регулюванню спадкових відносин. Кодекс визначає особистий закон спадкодавця, яким визначається порядок призову до спадкування, здатність заповідати, дійсність заповідних розпоряджень [3].

Гаазька конвенція про колізію законів, що стосуються форми заповітів (1961 р.) включає біля тридцяти держав – учасниць і розглядає питання щодо застосування існуючих видів колізійних прив'язок, які регламентують форму заповіту. Зокрема, згідно ст.1 цієї Конвенції, заповіт є дійсним стосовно форми, якщо вона відповідає внутрішньому законодавству: а) місця, де заповідач його склав, або б) громадянства заповідача на момент складення заповіту чи на момент його смерті, або с) постійного місця проживання заповідача на момент складення заповіту чи на момент його смерті, або д) звичайного місця проживання заповідача на момент складення заповіту чи на момент його смерті, або е) наскільки це стосується нерухомості – її місце знаходження [4].

Згідно з Вашингтонською конвенцією (1973 р.) заповіт повинен бути власноручно виконаний спадкодавцем і ним же підписаний [5]. Наша держава бере участь у Гаазькій конвенції про колізію законів, що стосуються форми спадкових розпоряджень та Конвенції про запровадження системи реєстрації заповітів.

Ще однією багатосторонньою конвенцією що покликана регулювати відносини спадщини є Мінська конвенція, яка встановлює принцип рівності громадян Договірних сторін. Законодавство Договірної Сторони в праві визначати порядок спадкування рухомого майна, а щодо нерухомого майна, то право на спадкування визначається законодавством Договірної Сторони, на території якої це майно знаходиться [6].

Двосторонні договори про взаємну правову допомогу також містять положення щодо спадкування, проте у кожному окремому випадку потребують спеціального вивчення. Наприклад, хоча як Україна, так і Молдова є учасниками Мінської конвенції 1993 р., вони 27 травня 1993 року уклали між собою Договір про взаємну правову допомогу, у ст. 37 якого міститься рішення щодо спадкування рухомого майна, яке відрізняється від правила Мінської конвенції, а саме: правові відносини в галузі спадкування рухомого майна регулюються законодавством тієї Договірної Сторони, громадянином якої був заповідач в момент смерті. А далі міститься взагалі відсутня у Мінській конвенції норма, яка має дуже важливу практичну значність: визначення типу майна, що входить до складу спадщини, тобто того, є воно рухомим чи

нерухомим, регулюється законодавством тієї Договірної Сторони, на території якої знаходиться це майно [7].

Практика кожної правової системи зустрічала випадки відсутності спадкоємців як за заповітом так і за законом. Майно, яке в таких випадках залишається найчастіше визнається «видумерлим». За загальним універсальним правилом, якщо спадкодавець помер і не залишив спадкоємців, майно переходить до держави. В Україні спадщина може бути визнана відумерлою тільки за рішенням суду [8, с.88].

За відсутності широко визнаних уніфікацій правове врегулювання відносин у сфері спадкування здійснюється за допомогою колізійного методу. На практиці найбільш застосовними колізійними прив'язками в сфері спадкових відносин є наступні: особистий закон спадкодавця (закон громадянства чи закон місця проживання); закон місця вчинення заповіту; закон місця знаходження майна; закон місця смерті спадкодавця; «автономія волі» спадкодавця [9, с. 112].

Підсумовуючи вищенаведене, можемо зробити висновок що у різних правових системах наявні різні підходи до інституту спадкового права, а також різні теорії розуміння правового змісту таких інститутів. Внаслідок розбіжностей в історичному та соціально-культурному розвитку різних країн, матеріально-правові та процесуальні розбіжності з питань спадкування у різних країнах складно піддаються уніфікованому регулюванню. Враховуючи присутність іноземного елемента у спадкових відносинах, можемо простежити наявність питання щодо визначення конкретного права, що має застосовуватися, сфери застосування такого права, прав та обов'язків учасників спадкового процесу тощо. Найпоширенішим методом регулювання відносин у сфері спадкування історично був і залишається колізійний метод, оскільки саме від правильного вибору права, що застосовується до відповідних спадкових правовідносин з іноземним елементом, залежить коректне вирішення тієї чи іншої спадкової справи.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435 – IV[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709 – IV[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>
3. Кодекс міжнародного приватного права (Кодекс Бустаманте) від 20.02.1928 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_419

4. Конвенція про колізії законів, які стосуються форми заповітів від 05.10.1961р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_424

5. Конвенція, що передбачає єдиний закон про форму міжнародного заповіту від 26.10.1973 р. (Вашингтонська конвенція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_b13

6. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р. (Мінська Конвенція) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_009

7. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах 24.05.1993р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616_174

8. Кузьменко С. Г. Міжнародне приватне право: навч. посібник. – Київ: «Центр учбової літератури», 2010. – 88 с.

9. Гайворонський В. М. Міжнародне приватне право: навч. посібник. – Київ: Юрінком Інтер, 2007. – 112 с.

Науковий керівник Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Н. М. Рева¹

ЩОДО ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ ТА ЙОГО НАСЛІДКІВ

Усиновлення є досить поширеним явищем в усіх країнах світу. Виникає питання застосування міжнародних норм і правил конвенцій та договорів, які регулюють такі правовідносини. Практика показує, що без прийняття спеціального нормативного акта внутрішнього законодавства міжнародні норми не сприймаються належним чином державними органами і особами, на яких вони поширюються.

Конвенція ООН про права дитини ратифікована Верховною Радою України 27 лютого 1991 р. Відповідно до ст. 21 цієї Конвенції визначається, що усиновлення в іншій країні може розглядатися як альтернативний спосіб догляду за дитиною, якщо забезпечення придатного догляду в країні походження дитини є неможливим.

---

¹ Студентка 5 курсу Слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Практично усиновлення є формою влаштування особи шляхом юридичного заміщення її сім'ї іншою. Основним завданням цього «заміщення» є подолання процесу соціального відторгнення особи з боку суспільства, залучення її до нормального процесу природного буття, але у складі іншої сім'ї та іноді навіть і під іншим іменем. У наслідок усиновлення дитина стає повноправним членом сім'ї усиновлювача і має такі самі права й обов'язки, як і його діти.

Функцію захисту прав та інтересів дітей у міждержавному усиновленні виконує держава походження дитини та держава в якій проживають усиновлювачі. Відповідно до Європейської конвенції про усиновлення дітей компетентний орган приймає рішення про усиновлення лише після належного попереднього встановлення обставин стосовно усиновлювача, дитини та її сім'ї [1].

Іноземці, які бажають усиновити дитину в Україні повинні подати до Центру з усиновлення та суду висновок, виданий компетентним органом країни проживання, що підтверджує їх можливість бути усиновлювачами. В нашій державі концепція усиновлення як форма захисту дитинства ще не ствердилася в суспільній свідомості. Усиновлення продовжує розглядатися як фікція біологічного батьківства. Така родинно-орієнтована концепція має наслідком те, що в нашій країні фактично відсутній належний механізм оцінки психологічної готовності усиновлювачів до усиновлення. Натомість у тих країнах, громадяни яких усиновлюють найбільшу кількість дітей з України (США, Італія та Франція), переорієнтація усиновлення на захист дитинства призвела до встановлення жорсткого механізму відбору усиновлювачів, який передбачає оцінку їхніх фізичних, психічних та емоційних здібностей бути батьками [3, с. 409].

Складним є питання усиновлення тих дітей, які можуть оцінити цей процес. Необхідно створити комісію у складі психолога та педагога, можливо і вихователя, які надають висновок про готовність дитини бути усиновленою за кордоні оцінку здатності отримати користь від влаштування в інше родинне середовище.

Гаазька конвенція про захист дітей та співробітництво держав щодо міждержавного усиновлення 1993 року не зобов'язує надавати звіти після усиновлення, але жодною мірою не обмежує і не виключає їх. Дипломатичні закордонні установи України ведуть консульський облік дітей (до 18 років), які усиновлені іноземцями. Спеціальні служби передають інформацію про життя дітей до МЗС, що дає змогу проконтролювати умови їх життя.

Міжнародне усиновлення змінює культурне й мовне середовище дитини, де є необхідність адаптації в новому суспільстві. Тому важливо покласти

обов'язок на батьків інформувати дітей про країну їх походження, по можливості знайомити їх з культурою, звичаями, що діють в українському суспільстві [2, с. 97].

Отже, враховуючи викладене необхідно прийняти спеціальний Порядок усиновлення дітей громадян України іноземцями та передбачити в ньому жорсткі вимоги до усиновлювачів, контроль за дітьми до досягнення ними 18 років.

Література:

1. Декларація про соціальні та правові принципи щодо захисту та благополуччя дітей особливо при передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному та міжнародному рівнях? прийнята Резолюцією ГА ООН від 03.12.1986 р. №41/85 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_131

2. Деркаченко Ю. Правова забезпеченість і соціальна обумовленість міжнародного усиновлення //Юридична Україна. – 2006. –№4. – С. 95–100.

3. Кухар А. О. Актуальні питання удосконалення інституту міжнародного усиновлення // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2010. – Вип. 48. – С. 407–412.

Науковий керівник: Радчук О. П., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К. С. Ревунова¹

СПВІДНОШЕННЯ ПРАВА НАЦІЇ НА САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ДЕРЖАВИ

На сьогодні день держави, міжнародні міжурядові організації та інші суб'єкти міжнародного права по-різному оцінюють намагання певного народу (нації) скористатися своїм правом на самовизначення. Це в першу чергу пов'язано з відсутністю універсального міжнародного договору, який би визначав умови, за яких народ (нація) можуть скористатися зазначеним правом, а також форми його реалізації (хоча в загальному вигляді це право

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

і гарантовано Статутом ООН). Останнє дозволяє кожному суб'єкту міжнародного права трактувати певні дії народу (нації), керуючись власними інтересами. Тобто неврегульованість даних суспільність відносин на міжнародному рівні, прагнення держав зберегти територію власної держави в межах існуючих кордонів незмінною породжують проблему співвідношення права нації на самовизначення та територіальної цілісності держави. Актуальність дослідження цього питання доводиться також існуванням на сучасному етапі багатьох територій, навколо яких розгортаються конфлікти, пов'язані зі здійсненням права народів на самовизначення та не визнанням державами на території, яких вони відбуваються цього права та посилення на принципи територіальної цілісності держави, непорушності її кордонів. Такими територіями є: Абхазія, Дарфур, Західна Сахара, Косово, Курдистан, Нагорно-Карабахська Республіка, Палестина, Придністровська Молдавська Республіка, Країна Басків, Турецька Республіка Північного Кіпру, Фландрія, Південна Осетія тощо. У зв'язку з вищезазначеним виникає потреба у виробленні наукових пропозицій щодо розмежування двох загальноновизначених принципів міжнародного права, а саме принципу територіальної цілісності держави та права народу (нації) на самовизначення.

Окремі аспекти цієї проблематики досліджували такі вчені: О. В. Задорожній, Є. І. Зелінська, Ю. Г. Барсегов, В. Кочарян, Н. В. Беліцер, В. Д. Зотова, О. В. Стогова, С. Ю. Римаренко, В. Я. Конопельський.

Існує три загальноприйняті точки зору щодо проблеми співвідношення права народу (нації) на самовизначення та територіальної цілісності держави. Відповідно до першої принципи територіальної цілісності і право нації на самовизначення не суперечать один одному. Згідно з другою концепцією принцип самовизначення народів має перевагу щодо принципу територіальної цілісності. За третім підходом принцип територіальної цілісності переважає над правом нації на самовизначення.

Як зазначає Ю. Барсегов, «принцип територіальної цілісності не може займати більш вище положення в ієрархії основоположних принципів міжнародного права через те, що в міжнародному праві такої ієрархії принципів не існує, і всі вони мають однакову міжнародно-правову силу» [1, с. 15]. Принцип територіальної цілісності країни є одним з основоположних принципів сучасного міжнародного права і має таку ж юридичну силу, як і решта основоположних принципів, включаючи право народів на самовизначення.

Взаємозалежність і одночасне використання цих основоположних принципів зафіксоване в деяких міжнародно-правових актах. Так, у Декларації про принципи міжнародного права 1970 року прямо вказується, що «при

тлумаченні і застосуванні викладені вище принципи є взаємопов'язаним, і кожен принцип повинен тлумачитись у контексті усіх інших принципів». У Заключному акті Наради про безпеку і співробітництво у Європі (НБСЕ) говориться, що всі принципи «мають першорядну важливість і, відтак, вони будуть однаково і неухильно використовуватися при інтерпретації кожного з них з урахування інших» [2].

Кожний із цих принципів має свою сферу правових відносин. В. Кочарян відмічає: «Принцип територіальної цілісності належить до сфери міждержавних відносин і покликаний захищати територіальну цілісність і національну єдність, у той час як принцип самовизначення припускає можливість визначити всі питання державного існування, водночас і ті, які зачіпають збереження та зміну територіального статус-кво» [3]. Тобто принципи непопушності державних кордонів та поваги до державного суверенітету, виникли внаслідок існування постійної загрози агресії з боку іншої держави, вони були спрямовані саме проти зовнішньої загрози, проти недобровільної зміни території держави. Що ж до вимог бездержавних націй, вони не є зовнішньою ворожою загрозою. І якщо держава дозволяє частині території, на якій проживає бездержавна нація, мирно від'єднатися (або надає автономію), то такий добровільний акт не суперечить принципу територіальної цілісності, а лише ліквідує рештки колоніальної системи. Адже більшість таких етносів приєдналися до інших держав не добровільно, а були захоплені силою імперіями, які виникали як наслідок завоювань, отже, були створені штучно.

Схожу точку зору виражав П. Беліцер, який вважає, що національне самовизначення, – якщо без спекуляцій, – прямо не суперечить принципові територіальної цілісності держави. Це принцип є принципом міждержавних відносин, а право на самовизначення властиве сьогодні не державі, а народові, що хоче стати державою, і реалізується воно не в міждержавних відносинах, а в процесі внутрішнього розвитку багатонаціональної держави. Він визнає, що реалізація права народів (націй) на самовизначення безумовно містить певну загрозу територіальній цілісності держави, але ця загроза стає тим більшою, тим реальнішою, чим менше ця держава схильна поважати права людини, права кожного народу, що живе на цій території, в умовах повної свободи, тобто цілком самостійно, без втручання третіх сил визначати свій внутрішній та зовнішній статус [4, с. 41].

Прихильники цієї точки зору при її аргументації наводять приклад впливу на територіальну цілісність країни такої форми самовизначення націй, як автономія. Вони, зокрема, стверджують, що така форма самовизначення

може сприяти зміцненню територіальної цілісності країни. Тобто вимоги політичного самовизначення окремої етноспільноти не завжди виступають у поліетнічній державі в ролі дезінтегратора. Етноутворюючі, рушійні, на перший погляд, тенденції, спираючись на послідовний демократизм, навпаки, об'єктивно можуть створити умови для збереження єдиної багатонаціональної країни через перетворення її політичної системи та національно-державного упорядкування.

Інша точка зору стверджує, що принцип територіальної цілісності має перевагу над принципом права нації на самовизначення. Зокрема, прихильники цієї точки зору наводять наступні аргументи, по-перше, у сучасному світі нараховується декілька тисяч етнічних груп, якщо всі вони реалізують невід'ємне право на самовизначення в радикальній формі, то в світі виникнуть тисячі нових держав. А це у свою чергу призведе до ускладнення міжнародних відносин. Даний аргументи вбачається не дуже переконливим, з огляду на те, що не кожна етнічна група може скористатися правом на самовизначення, бо для цього остання повинна відповідати ряду вимог. По-друге, принцип недопустимість насильницької зміни державних кордонів закріплений в багатьох двосторонніх угодах і у ряді регіональних актах: Статуті Організації африканської єдності 1963 р., Статуті Організації американських країн 1969 р. та інших. Цікавим є той факт, що навіть ті держави, що утворилися внаслідок застосування принципу самовизначення, тепер, голосуючі в ООН, надають перевагу принципу збереження територіальної цілісності держав. На практиці при застосуванні норм міжнародного права принцип територіальної цілісності майже завжди домінував над принципом самовизначення як відокремлення – сецесії. На це звернули увагу польські дослідники В. Чаплинський і А. Вирозумська, відзначивши, що «право на самовизначення не може належати національним меншинам і не обґрунтовує право на сецесію. На практиці принцип самовизначення був підпорядкований територіальній цілісності»[5].

Відповідно до іншого підходу принцип територіальної цілісності взагалі не закріплений у джерелах міжнародного права. У Статуті ООН закріплено, що члени організації зобов'язані стримуватись у міжнародних відносинах від загрози силою або її використання проти територіальної недоторканості або політичної незалежності будь-якої країни (п. 4 ч. 2) [6]. У свою чергу, у Декларації про принципи міжнародного права крім вищезгаданого стверджується, що територіальна цілісність і політична незалежність країни недоторканні [7]. Вказані норми є похідними двох принципів сучасного міжнародного права: принципу невикористання сили і загрози

силою в першому випадку, і принципу суверенної рівності країн – в другому. На основі цього, вони стверджують, що норми міжнародного права, штучно з'єднані у науковій літературі у єдиний «принцип територіальної цілісності країн», а тому останній не є окремими самодостатніми принципами міжнародного права. А закріплення принципу територіальної цілісності держави в Заключному акті НБСЕ не можна вважати нормативним, бо зазначений документ відноситься до так званого «м'якого» міжнародного права. Я вважаю, що зазначена точка зору не є переконливою з огляду на, те що принцип територіальної цілісності є загальноновизнаним та на нього здійснюють посилення при прийнятті певних рішень або документів міжнародні міжурядові організації, Міжнародний Суд ООН, а також окремі держави.

На наш погляд, не коректно стверджувати, що принцип територіальної цілісності загалом суперечить праву народу (нації) на самовизначення. Пріоритет у застосуванні окремого з цих загальноновизнаних принципів залежить від конкретного випадку та умов в яких нація скористалась своїм правом. Велику роль також відіграє форма реалізації нацією свого права на самовизначення (сецесія, автономія і т. д.). На сучасному етапі розвитку суспільства відбувається штучне зіштовхування принципу територіальної цілісності держави та права нації на самовизначення. Запобігти цьому, на мою думку, зможе добросовісне тлумачення суб'єктами міжнародного права змісту вищезазначених принципів та прийняття універсального міжнародного договору, який визначить умови, за наявності яких народ (нація) має право на самовизначення. Загалом, принципи міжнародного права повинні розглядатися комплексно, як взаємодоповнюючі, оскільки ізольоване застосування якогось із них може призвести до порушення іншого.

Література:

1. Барсегов Ю. Г. Самоопределение и территориальная целостность / Ю. Г. Барсегов. – М., 1993. – 41 с.
2. Заключний акт Народи з безпеки та співробітництва в Європі : Акт ООН від 01.08.1975 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 4. – Ст. 266
3. Кочарян В. Право на самоопределение в современном международном праве [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.regnum.ru/news/1240480.html>
4. Беліцер Н. В. Сучасні уявлення про право нації на самовизначення в контексті політичного майбутнього посткомуністичних країн Центральної і Східної Європи // Права людини в Україні. Інформаційно – аналітичний бюлетень Українсько – американського Бюро захисту прав людини. – 1994. – Вип. 10. – С. 40–49

5. Мережко О. Рівноправність і самовизначення народів в контексті проблеми «невизнаних» держав [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://regnum.ru/news/941589.html>

5. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/documents/charter/index.shtml>

6. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами від 24.10.1970 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/decl1970.shtml.

Науковий керівник: Анакіна Т. М., кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. В. Римський¹

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Враховуючи існуючу політичну ситуацію, саме ця тема є достатньо актуальною для обговорення. Це можна обґрунтувати тим, що в ЗМІ достатньо часто висвітлює ту чи іншу проблему в сфері міжнародних відносин, роблячи акцент на відповідальності однієї перед іншою. Проте, що ж уособлює собою дане поняття та чи коректно настільки часто звертатись до нього?

За визначенням Комісії міжнародного права ООН міжнародно-правова відповідальність (МПВ) – це всі види правовідносин, що виникають в рамках міжнародного права в результаті міжнародно-правового діяння держави, незалежно від того, чи обмежуються ці відносини правовідносинами між державою, яка вчинила протиправне діяння, і державою, яка безпосередньо постраждала, або ж вони розповсюджуються також на інших суб'єктів міжнародного права і, незалежно від того, чи сконцентровані вони на зобов'язанні винної держави відновити в правах державу, яка постраждала, і стягнути нанесені їй збитки (шкоду) чи охоплюють також право самої держави, яка постраждала, або інших суб'єктів міжнародного права застосувати до держави, яка винна, будь-яку санкцію, допустиму міжнародним правом[1, с.3].

---

¹ Студент 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Г. П. Циверенко ж вважає за потрібне дещо скоротити цю дефініцію, звівши її до мінімуму. Таким чином, вказується, що міжнародно-правова відповідальність охоплює правовідносини, що виникають у зв'язку міжнародно-протиправним діянням. Це не достатньо правильно, оскільки існують ще і так звані злочини міжнародного характеру, котрі достатньо часто відносять саме до цієї групи[2, с. 59].

Кардинально відмінним є пояснення, котре дає О. О. Скрильник. В своїй роботі вона зазначає, що під міжнародно-правовою відповідальністю розуміються конкретні негативні юридичні наслідки, що настають для суб'єкта міжнародного права в результаті порушення ним конкретного міжнародно-правового зобов'язання[3, с. 351].

Враховуючи наявність таких розбіжностей у думках науковців, варто проаналізувати усі існуючі аспекти цього поняття та здійснити тлумачення деяких спірних питань, оскільки основне визначення обговорюваного питання повинне бути більш лаконічним, проте ємкішим та бути зрозумілим. Заради цього варто визначити головні ознаки міжнародно-правової відповідальності, котрі й дозволять створити дефініцію, котра буде найбільш правильною.

По суті, можна виділити наступні особливості: є специфічним різновидом міжнародних правовідносин; підставою для виникнення є певне міжнародно-правове протиправне діяння, котре повинно бути засуджене міжнародною спільнотою, а винні у його скоєнні – покарані; повинна бути певна втрата чи шкода (збитки); завжди базується на основі норм, вміщених у міжнародно-правових актах; своєю метою має зміцнення міжнародного правопорядку та законності; сторонами у цих відносинах виступають держава-порушниця та держава, котра постраждала; складається з окремих елементів; суб'єктами цих правовідносин можуть бути лише держави; базується на конкретних принципах.

Більш уважно варто розглянути кожен пункт. Говорячи стосовно специфіки даних правовідносин, можна помітити їх відмінність від будь – яких інших суспільних стосунків, оскільки вони виникають через певне правопорушення, що має міжнародне значення. Це проявляється у його складі, котрий містить наступні елементи: протиправна поведінка (поведінка, котрою порушуються встановлені міжнародно-правовими актами правила); шкода, заподіяна такою поведінкою (може проявляти себе як матеріальному, так і в нематеріальному значенні); причинний зв'язок між дією та наслідками, котрі настали (власне, повинен бути реальним об'єктивним та необхідним, аби було можливим настання пов'язаності конкретних дій та їх наслід-

ків). Інколи теоретики виділяють ще і вину, котра, однак, як поняття не закріплена на законодавчому рівні.

Говорячи про підстави виникнення даних правовідносин, то варто згадати той факт, що вони поділяються на юридичні та фактичні. Г. П. Циверенко вказує, юридичні (або ж нормативно-правові) це є сукупність юридично обов'язкових міжнародно-правових актів, на підставі яких певна поведінка (дія чи бездіяльність) кваліфікується як міжнародне правопорушення. До цих актів можна віднести будь-який документ, котрий укладається на міждержавному рівні. Стосовно ж фактичних, то названий автор звертає увагу на те, що це юридичний факт, тобто, саме міжнародне правопорушення. Називають також і процесуальні підстави [4, с.153].

Втрата чи шкода, завдані такою дією чи бездіяльністю, повинні вимірюватись або матеріально, або нематеріально, як вже зазначалось вище. Але, частіше за все, вона проявляється саме у змішаній формі, тобто, поєднанні нематеріальних втрат з матеріальними збитками. Вдалий приклад наводить Антонович М. М., говорячи про відповідальність держави за порушення договору. Ним є «Справа Джейфа» (JafeCase, Canadav. UnitedStates) (1981–1984). У 1981 р. пан Джейф, громадянин Канади, був викрадений з Канади двома американськими поручителями застави, що діяли нібито від імені влади штату Флорида, де Джейфа було звинувачено у шахрайстві в земельних справах і випущено під заставу. Джейфа засудили до 35 років тюремного ув'язнення та штрафу в \$152,250.00. Канадський уряд заявив протест урядові США щодо викрадення, і канадське посольство у Вашингтоні надіслало 6 дипломатичних нот, в яких заявлялось про порушення договірних зобов'язань США та порушення суверенітету Канади.

Ще в 1971 р. Між Канадою та США було укладено Договір про екстрадицію, і викрадення Джейфа було порушенням цього договору. Це протиправне діяння потягло відповідальність США перед Канадою. У 1983 р., після апеляції, Джейфа було звільнено з в'язниці у Флориді й дозволено повернутись до Канади. У 1986 р. Двоє поручителі в застави, які викрали Джейфа, були видані Канаді та засуджені в Канаді за викрадення. На підтвердження взаєморозуміння того, що вони і надалі будуть співпрацювати, щоб не допускати викрадення через кордон, у 1988 р. уряди Канади та США обмінялись листами[5, с. 30].

Міжнародна практика знає велику кількість таких випадків, проте перераховувати їх усі – не зовсім доцільно. Варто вернути увагу на ще одну цікаву особливість, притаманну саме піднятій темі. Мається на увазі, що для виникнення конкретної міжнародно-правової відповідальності однієї дер-

жави перед іншою потрібні певні норми. Як правило їх можна знайти у актах, котрі тим чи іншим способом торкаються країни-порушниці та країни, що постраждала.

Це не означає, що норми, котрі зазначені у таких документах, що мають міжнародно-правове значення, як Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року та Статут Об'єднаних Націй не мають впливу, коли говориться про настання міжнародно-правової відповідальності. Навпаки, вони є обов'язковими до застосування. Проте, існують нормативні акти, котрі уточнюють їх. Це, наприклад, Проект Комісії міжнародної відповідальності щодо відповідальності міжнародних організацій 2001 року, котрий, на жаль, поки що не набув чинності, хоча основними поняттями, зазначеними в ньому, таки послуговуються (дефініція міжнародно-правової відповідальності).

Говорячи про ознаки відповідальності, варто згадати і про її види. Так, традиційно виділяють матеріальну (репарація та реституція) та нематеріальну (ресторація, сатисфакція, обмеження суверенітету та інше) відповідальність, в залежності від нанесеної шкоди. На практиці, вони комбінуються, утворюючи змішану відповідальність, що є достатньо логічним. В свою чергу, матеріальна відповідальність розподіляється на два різновиди – абсолютну (об'єктивну) та обмежену. Такий розподіл ґрунтується на доведеності вини держави-порушниці, як зазначалось в роботах Циверенко Г. П. [4, с.154].

Існуюче й досі не вирішене питання індивідуальної відповідальності піднімав Антонович М. М., звертаючись до положень Версальського договору. [5, ст. 31].

Стосовно детальнішого розгляду питання різновидів відповідальності, то варто відмітити, що це є необхідним, оскільки відмінності між ними є малими, що призводить до плутаниці. В цьому варто опиратись на роботу Циверенко Г. П. Так, реституція є відшкодуванням пошкодженого майна в натурі (повернення художніх цінностей чи викраденого транспорту), підвидом якої є субституція – заміна такого майна; тоді як репарація являє собою відшкодування матеріальної шкоди грошима, послугами чи товарами. Саме тут різниця помітна, оскільки відшкодування шкоди здійснюється різними шляхами.

Говорячи про нематеріальну (політичну) відповідальність, то в цьому випадку виділяється дещо більше способів відшкодування завданих збитків. Важливим моментом при вивченні цього пункту є те, що науковцями виділено два види контрзаходів – індивідуальні та колективні. Індивідуальними

прийнято вважати ті, котрі призначаються для конкретної держави, тоді як колективні – для певного союзу країн чи об'єднання. В першій групі, як правило, знаходяться реторсії (заходи, покликані спонукати державу-порушницю припинити недружелюбні дії); репресалії (заходи, котрі є пропорційними до вчиненого правопорушення та носять односторонній, примусовий характер), підвидом яких прийнято розуміти ембарго; невизнання (відмова у визнанні певної ситуації, котра була створена неправомірною поведінкою держави, котра порушує); самооборона, котра є найбільш відмінною від вищезазначених через можливість застосування збройних заходів по відношенню до держави-порушниці.

Другу групу можна охарактеризувати одним словом – «санкції» (відмова у членстві, організації, виключення з членства організації, колективні збройні заходи). Яскравим прикладом для розуміння вжитого поняття є події 2015–2016 року, коли Російській Федерації відмовили у ввезі європейських продуктів та застосували іще ряд заходів через збройну агресію на території України [4, с. 155,156].

Отже, вищезазначене питання потребує постійного вивчення та доповнення, оскільки з плином часу з'являються все нові й нові проблеми, котрі потребують вирішення. Задля найбільш ефективного їх вирішення потрібен міжнародно-правовий документ, котрий стосуватиметься лише відносин, котрі виникають у зв'язку з вчиненням державами (їх представниками) протиправних діянь, а також ліквідації цих діянь. Прийнявши такий акт, можна почати роботу над стандартами, котрими зможуть послуговуватись держави у випадку вчинення такого діяння на їх території, врахувавши при цьому існуючі законодавства кожної з них. Пташенчук О. М. вдало описує сукупність існуючих нормативно-правових актів з приводу відповідальності держав у міжнародних актах та вказує, що обидва Проекти статей Комісії вже можна вважати прогресивними. Кодифікація норм міжнародно-правової відповідальності відображає багатогранність та комплексність міжнародного співтовариства. Результати кодифікації є ще одним досягненням на шляху до загальної систематизації існуючих норм міжнародного права[6, с. 124].

Література:

1. Проект статей об ответственности государств за международно-противоправные деяния 2001 г. // Доклад Комиссии международного права о работе ее пятьдесят третьей сессии : доклад ООН (A/56/10). – Нью – Йорк : ООН, 2001.

2. Циверенко Г. П. Відповідальність держав у міжнародному праві / Г. П. Циверенко // Вчені записки Таврійського національного університету ім.. В. І. Вер-

надського. Серія: Юридичні науки. – 2014 р. – Т. 27 (66). – № 2. – С. 58–66. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://snjurid.crimea.edu/arhiv/2014/27_2Law/009tciverenko.pdf

3. Скрильник О. О. Особливості відповідальності у сучасному міжнародному праві // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 4. – С. 351–355 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://kul.kiev.ua/images/chasop/2013_2/356.pdf

4. Циверенко Г. П. *Фактичні підстави* для виникнення міжнародно – правової відповідальності / Г. П. *Циверенко* // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – Вип. 73. – С. 152–157. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.apdp.in.ua/v73/23.pdf>

5. Антонович М. М. Поняття міжнародно – протиправного діяння держави та злочину за міжнародним правом: порівняльний аспект / М. М. Антонович // Наукові записки. Т. 20. Серія: Юридичні науки. – К. : Вид. Дім «КМ Academia» / Києво – Могилянська академія, 2002. – С. 28–32. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/naukma/law/2002_20/08_antonovych_mm.pdf

6. Пташенчук О. М. Кодифікація норм міжнародно – правової відповідальності держав та міжнародних організацій за міжнародно – протиправні діяння // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 4. – С. 122–125.

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. Роман¹

ОСОБИСТА НЕДОТОРКАННІСТЬ ДИПЛОМАТА: ПОНЯТТЯ ТА «МЕЖІ»

Особиста недоторканність є одним із найголовніших дипломатичних імунітетів. На відміну від привілеїв, що визначаються як надання дипломатичному представнику певних благ, вона розглядається як виключення з – під юрисдикції держави перебування. Таке виключення має на меті забезпечення ефективного здійснення дипломатами покладених на них завдань і функцій. Дипломатичному агенту відведена особливо важлива роль – діятивід імені та

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

в інтересах акредитуючої держави, а тому він безпосередньо персоніфікується з нею. Між ними існує нерозривний зв'язок і, відповідно, протиправне діяння вчинене проти дипломата визнається вчиненим проти держави, яку він представляє. Проте за певних обставин особиста недоторканність, як виключення з-під юрисдикції, може мати певні «межі» або ж винятки (т.з. «виключення з виключення»), які не допускають зловживання дипломатами своїм становищем та використанням наданого їм імунітету всупереч його призначенню.

За Віденською конвенцією про дипломатичні зносини 1961 р. офіційна діяльність глави дипломатичного представництва в країні перебування починається у двох випадках: або з часу вручення ним вірчих грамот, або з моменту повідомлення про своє прибуття і надання завірених копій вірчих грамот Міністерству закордонних справ держави перебування або іншому міністерству, щодо якого є домовленість [1]. Тобто дипломатичний агент має право на привілеї та імунітети і користується ними з моменту заняття свого посту або, якщо він знаходиться на її території, із того моменту, коли про його призначення повідомляється Міністерство закордонних справ чи інше уповноважене міністерство. Слід зауважити, якщо держава обрала один із зазначених вище варіантів, то вона повинна підтримувати стабільність такої практики і застосовувати його постійно.

Дипломатичний імунітет безпосередньо пов'язаний з функціями, покладеними на дипломатичного представника. Якщо функції дипломата, який користується привілеями та імунітетами, закінчуються, то ці привілеї та імунітети нормально припиняються у той момент, коли він залишає країну перебування, або до спливу розумного строку для того, щоб це зробити, і продовжують існувати до цього часу навіть у випадку збройного конфлікту [1]. Функції дипломатичного агента припиняються: 1) за повідомленням акредитуючою державою держави перебування про те, що функції дипломатичного агента припинені; 2) за повідомленням державою перебування акредитуючої держави про те, що вона відмовляється визнати дипломатичного агента співробітником представництва [2, ст.29–31]. Крім того, Л. Г. Фалалєєва та В. В. Мараховський наголошують, що: «З урахуванням принципу взаємності недоторканність дипломата зберігається і при розірванні дипломатичних відносин між акредитуючою державою та державою перебування. Якщо ж дипломат після завершення своєї місії залишається на постійне проживання у державі перебування, то він втрачає право на дипломатичні привілеї та імунітети» [6].

Дипломати в країні перебування не можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності. Стаття 29 Віденської конвенції 1961 р. передбачає

захист від арешту або затримання: «Держава перебування зобов'язана ставитися до дипломата з належною повагою і вживати всі необхідні заходи з метою попередження будь-яких зазіхань на його особу, свободу і достоїнство»[1]. Дипломатичне зобов'язані давати свідчення, але можуть це робити з власного бажання. Одним із аспектів цього дипломатичного імунітету є забезпечення посиленого захисту дипломата від посягань із боку приватних осіб. Зацікавленість держав в існуванні такого принципу підтверджується тим, що на XXII сесії Генеральна Асамблея ООН прийняла рішення, згідно з яким Комісія міжнародного права ООН підготувала відкриту для підписання в 1979 р. Конвенцію про запобігання і покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних представників.

Також дипломатичні агенти користуються імунітетом від цивільної та адміністративної юрисдикції – їх не можна оштрафувати чи піддати якомусь іншому адміністративному покаранню; звільняються від всіх податків, за винятком непрямих, які здебільшого включаються в ціну товару або обслуговування, від усіх трудових, державних та військових зобов'язань [7, 87].

Проте виникає питання: чи не приводить звільнення дипломата від кримінальної, адміністративної та цивільної юрисдикції у країні перебування до його повної безкарності у випадку здійснення ним будь-яких правопорушень?

Особиста недоторканість дипломатичного агента не є абсолютною. З аналізу статей 31, 32 Віденської конвенції 1961 р. можна зробити висновок, що існує дві можливості забезпечення притягнення до відповідальності дипломата:

1) Імунітет дипломатичного агента від юрисдикції країни перебування не звільняє його від юрисдикції акредитуючої держави. Прикладом служить такий випадок: 25 січня 2001 р. Перший секретар Посольства РФ в Канаді К., не впоравшись із керуванням автомобілем, збив двох жінок. Поліція не мала права провести тест на вміст алкоголю в крові К., але, на її погляд, у К. спостерігалися зовнішні ознаки сп'яніння. Поліція запропонувала йому проїхати до відділку, де був складений відповідний протокол, після чого К. повернувся до Посольства. Через кілька днів його було відкликано і звільнено з дипломатичної служби. За поданням канадської сторони Генпрокуратура РФ порушила кримінальну справу. У березні 2002 р. Московський К. суд визнав винним і засудив його до чотирьох років позбавлення волі з відбуванням покарання в колонії поселенні. Що ж до відшкодування матеріальної та моральної шкоди, то адвокати родичів жертв інциденту пред'явили позов

до канадського уряду на суму 2 млн. доларів США, звинувативши його в тому, що воно не забезпечило безпеку своїх громадян. Уряд погодився виплатити необхідну суму з тим, щоб в подальшому отримати відшкодування від Росії[3, ст.86].

2) Акредитуюча держава може відмовитися від імунітету дипломатичного агента. Це робиться без його згоди, і дипломат зобов'язаний підкоритися такому рішення. Така практика мала місце після трагічного випадку у Вашингтоні наприкінці 1996 р., коли в результаті автомобільної аварії, з вини грузинського дипломата, загинула 16 – річна громадянка США. Дипломат, як було доведено, перебував за кермом свого авто у стані алкогольного сп'яніння, і на вимогу Департаменту США МЗС Грузії змушене було позбавити свого дипломата імунітету. Йому довелося нести кримінальну відповідальність за американськими законами [3, ст.87]. Такий випадок має місце, але, як правило, дипломат повертається додому і притягається до кримінальної відповідальності як громадянин своєї країни.

Щодо цивільної юрисдикції, то тут Віденською конвенцією 1961 року також передбачені певні виключення. Відповідно до ст. 31 дипломатичний агент не має імунітетів у випадках:

а) речових позовів, що відносяться до приватного нерухомого майна, яке знаходиться на території держави перебування;

б) позовів, що стосуються спадкоємства, відносно яких дипломатичний агент виступає як приватна особа;

в) позовів, що відносяться до будь-якої професійної чи комерційної діяльності, яка здійснюється дипломатичним агентом у країні перебування за межами своїх офіційних функцій[1].

Сьогодні переважна більшість держав забороняє своїм дипломатам володіти приватною нерухомістю у країні перебування, а також займатися приватною професійною або комерційною діяльністю. А участь дипломатів у судових справах, пов'язаних зі спадщиною, трапляється надзвичайно рідко[4].

Імунітет від адміністративної юрисдикції також має свої «межі». Часто правоохоронні органи держави перебування прив'язують можливість притягнення дипломата до адміністративної відповідальності, якщо останній вчинив протиправні дії поза межами своїх повноважень. Наприклад, у США компетенція суду щодо вирішення зазначеного питання закріплена в законі. Так, якщо посадова особа вчинила адміністративне правопорушення, МЗС має направити запит до дипломатичного представництва чи консульської установи щодо того, чи перебувала на той момент ця особа під час виконання своїх службових обов'язків. Зазвичай такі звернення мають позитивну

відповідь, навіть якщо це суперечило реаліям події[8]. Тому існування такого обмеження *de jure* має місце, але *de facto* відсутнє.

До імунітету особистої недоторканності дипломата належить також митний імунітет, який містить три основні складові: безперешкодне ввезення та вивезення предметів особистого користування; звільнення вказаних предметів від митного оподаткування; звільнення, у вигляді загального правила, особистого багажу дипломата від митного огляду. І навіть таке досить чітке положення поступається місцем основоположному праву людини – праву на життя. До прикладу, в Лондоні було викрадено колишнього нігерійського міністра, якого повинні були доставити в Нігерію у валізі. Незважаючи на дипломатичні привілеї та імунітет дипломата, валізу відкрили в аеропорті Стенстед. Британське МЗС заявило, що «першочерговий обов'язок охорони та захисту життя людини» є пріоритетним порівняно з принципом недоторканності дипломатичного багажу[5, 63,64].

Я вважаю, що в науці і практиці справедливо має місце думка про те, що держава перебування не повинна ігнорувати очевидне зловживання уповноваженими особами дипломатичними привілеями та імунітетами, якщо таке використання останніх тягне за собою безпосередню загрозу суспільній безпеці або фундаментальним правовим благам, в т.ч. життю, фізичній недоторканності.

Ще одним доказом того, що принцип особистої недоторканності дипломата не є абсолютним, служить положення про непоширення цього імунітету на відносини між ним і третіми державами. Єдиним винятком служить положення статті 40 Віденської конвенції 1961 року, де вказується, що у випадку якщо дипломатичний агент проїжджає через територію третьої держави, яка видала йому візу, якщо вона є необхідною, або знаходиться на цій території на шляху до заняття свого посту чи повертається на цей пост або у свою країну, ця третя держава надає йому недоторканість та інші імунітети, що можуть знадобитися для забезпечення його проїзду чи повернення. Але такий імунітет надається лише за умови: 1) здійснення дипломатичним представником офіційних дій; 2) проїзд здійснюється через територію третьої держави, оскільки акредитуюча держава і держава перебування не є суміжними; 3) на території третьої держави, через яку здійснюється проїзд, немає стану війни. Таким чином, третя держава зобов'язана надати право безперешкодного проїзду, яке в свою чергу не включає право зупинки і не діє у разі проїзду через територію третьої держави інкогніто [5].

Окрім цього, А. В. Панов зауважує, що «це стосується також будь-яких членів його сім'ї, які користуються привілеями чи імунітетами, котрі супро-

воджують дипломатичного агента чи рухаються окремо, щоб приєднатися до нього або повернутися у свою країну. За подібних обставин, треті держави не повинні перешкоджати проїзду через їх територію членів адміністративно-технічного чи обслуговуючого персоналу представництва та членів їхніх сімей. Треті держави повинні надавати офіційній кореспонденції та іншим офіційним повідомленням, що рухаються транзитом, у тому числі закодовані або шифровані депеші, такі ж свободу та захист, які надаються державою перебування. Вони повинні надавати дипломатичним кур'єрам, яким видана віза, якщо вона є необхідною, та дипломатичній пошті, що рухається транзитом, такі ж недоторканість та захист, які повинна надавати держава перебування. Без шкоди для їхніх привілеїв та імунітетів усі особи, які користуються такими привілеями та імунітетами, повинні поважати закони держави перебування. Також вони зобов'язані не втручатися у внутрішні справи цієї держави. Всі офіційні справи з державою перебування, ввірені представництву акредитуючою державою, ведуться із Міністерством закордонних справ держави перебування або через це Міністерство» [2, с. 29,30].

Таким чином, іу теорії міжнародного права, і на практиці дотримання принципу особистої недоторканості дипломата завжди розглядалося як найголовніша умова забезпечення нормальної діяльності таких осіб у країні перебування. Дипломати уособлюють акредитуючу державу, є її символом, і, відповідно, будь-яке посягання на них відразу може розглядатися як посягання безпосередньо на таку державу. Проте у разі виникнення реальної небезпеки для життя, здоров'я інших осіб, а також у разі наявності достатніх та обґрунтованих підстав вважати, що дипломатичний агент вчинив злочин чи існує загроза вчинення ним злочину, дія такого імунітету може і повинна бути обмежена: у першому випадку – державою перебування, в другому – акредитуючою державою. Зловживання дипломатом своїм становищем є неприпустимим і може підірвати дружні відносини між державами, а тому встановлення розумних «меж» особистого імунітету є необхідним важелем підтримання стабільності у таких відносинах.

Література:

1. Віденська конвенція про дипломатичні зносини [Електронний ресурс] / ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 18.04.1961 – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_048
2. Панов А. В. Дипломатична і консульська служба: Навчальний посібник. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2010. – 112 с.

3. Международное право. Особенная часть : учеб. / И. И. Лукашук. – Изд. 3 – е, перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2008. – 544 с.

4. Дипломатичні привілеї та імунітети [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kimo.univ.kiev.ua/DKS/73.htm>

5. Международное право = Völkerrecht / Вольфганг Граф Витцтум [и др.]; пер. с нем. / [В. Бергманн, пред., сост.]; [науч. ред. и сост. указ. Т. Ф. Яковлева]. – М. : Инфотопик Медиа, 2011. – 992 с.

6. Фалалєєва Л. Г., Мараховський В. В. Дипломатичні імунітети: принципи, норми, практика застосування / Л. Г. Фалалєєва, В. В. Мараховський // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – № 1(14). – С. 192–202.

7. Сагайдак О. П. Дипломатичний протокол та етикет : [навч. посіб.] / Сагайдак О. П. – К. : Знання, 2006. – 380 с.

8. Mukliarji P. B. The Modern Trendera of Diplomatic Law / P. B. Mukliarji. – Calcutta, 1973.

Науковий керівник: Маринів І. І., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Д. І. Романченко¹

КОНЦЕПЦІЯ НОРМ «БЕЗПОСЕРЕДНЬОГО ЗАСТОСУВАННЯ»

Основи теорії норм «безпосереднього застосування» були закладені в середині ХХ століття французьким вченим Франсескакісом Ф. (FrancescakisF.) який шляхом узагальнення судової практики Франції та Італії прийшов до висновку про існування особливих матеріально-правових норм, що випадають із загальної колізійної схеми визначення застосовуваного права у відносинах з іноземним елементом. Не можна сказати, що це була абсолютно нова ідея. Ще в ХІХ столітті Фрідріх Карл фон Савіньї, який запропонував для всіх правовідносин жорсткі колізійні прив'язки, звертав увагу на існування законів «строго позитивного, або імперативного характеру», які могли застосовуватися незалежно від колізійних принципів з метою захисту основоположних принципів країни суду. Цю ідею Савіньї розвинув Чарльз Брошер в кінці 19 століття, який розділяв норми внутрішнього публічного порядку і міжнародного публічного порядку. Але всі ці ідеї

¹ Студентка 5-го курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

залишалися на другому плані до того часу, як держава не стала активно брати участь у приватних відносинах і в доктрині міжнародного приватного права не стали голосно висловлюватися думки про необхідність модифікації традиційного колізійного методу з метою врахування інтересів держав, пов'язаних з правовідносинами. Тобто ці обставини послужили поштовхом для розробки спеціальної теорії імперативних норм або в тій термінології – норм безпосереднього застосування [1, с. 31].

Загалом, суть теорії можна виразити в декількох тезах:

1. У кожній державі існує особлива категорія матеріально-правових норм безпосереднього застосування, які називають імперативними, обов'язковими або абсолютними нормами, які застосовуються в правовідносинах з іноземним елементом незалежно від змісту колізійної норми, що відсилає до іноземного права.

2. Норми безпосереднього застосування самі визначають сферу своєї дії за допомогою спеціального «кваліфікуючого елемента», тобто вказівки на територіальну та/або персональну сферу дії норми. У саму структуру імперативної норми включається особливий ознака, що виділяє її із загальної маси правових норм. Імперативна норма складається з двох частин: матеріально-правовий зміст і «кваліфікуючий елемент». Але імперативна норма може і не мати такої спеціальної структури, а укладати цей імператив в меті, для якої ця норма була прийнята. Таким чином, суд повинен не тільки уважно розглядати структуру правової норми, а й тлумачити цю норму для визначення її імперативного характеру.

3. Імперативні норми виражають особливо значимий для держави інтерес. Цей інтерес превалює над спільною метою колізійного методу правового регулювання, тобто досягнення гармонії в прийнятті рішень судами різних держав в застосуванні як вітчизняного, так і іноземного права.

4. Як правило, норми безпосереднього застосування зачіпають публічно-правові відносини і, відповідно, мають публічно-правовий характер. Але деякі норми безпосереднього застосування зачіпають приватноправову сферу. Тому наявність публічно-правового аспекту імперативної норми не є винятковою ознакою для визначення її правової сили.

5. Норми безпосереднього застосування поширюють свою дію тільки на певну сферу, частину правовідносин, але не на всі правовідносини в цілому. До тих же сфер даних правовідносин, які не підпадають під дію імперативної норми, буде застосовуватися свій колізійний статут, тобто свій компетентний правопорядок, який визначається на основі колізійної норми.

Родоначальник «теорії норм безпосереднього застосування» Франсіскакіс наступним чином визначає ці норми: «Це норми, дотримання яких необ-

хідно з метою забезпечення захисту політичної, соціальної та економічної організації конкретної держави»[2, с. 11].

Слід зауважити, що такий критерій не вирішує проблему чіткого виділення норм безпосереднього застосування із загальної маси нормативно-правового матеріалу. Є підстави зробити висновок про те, що в сучасних умовах розвитку суспільства будь-яка правова норма, а не тільки норма імперативна, висловлює будь-який державний інтерес політичного, соціального чи економічного характеру. Якраз в цьому і полягає певне слабке місце теорії Франсіскакіса, яке полягає в тому, що на практиці важко визначити, чи є норма нормою безпосереднього застосування чи ні, тому що не завжди в її тексті простежується «кваліфікуючу елемент». Як зазначає французький вчений Майєр П. (Mauger P.), «законодавець не завжди ускладнює себе визначенням сфери застосування розроблюваних ним норм ... Очевидно, що визначення чітких меж категорії норм безпосереднього застосування є дуже складним завданням» [3, с. 87,88].

Але зазначений недолік не зменшує значення теорії «норм безпосереднього застосування» і не може служити підставою для відмови від даної теорії. Концепція імперативних норм відображає об'єктивну реальність і ефективно служить захисту інтересів держави, що має зв'язок з конкретними правовідносинами або на стадії виникнення, зміни або припинення правовідносин, або на стадії судового розгляду.

Як правило, вирішення питання розмежування норм безпосереднього застосування від всіх інших норм лягає на розсуд суду при розгляді конкретних фактичних обставин. Звичайно, цей момент вносить елемент непередбачуваності, однак, він усуває основний недолік колізійного методу, що полягає у відсутності обліку конкретних фактичних обставин і, відповідно, призводить до винесення більш справедливого судового рішення.

Основним критерієм віднесення норм до норм безпосереднього застосування є намір законодавця, що полягає в цілі правової норми, що робить неможливим застосування до певного фактичного складу норм іноземного права.

Отже, загальний висновок полягає в тому, що теорія Франсіскакіса запропонувала новий метод визначення застосовуваного права, доповнивши і скорегувавши традиційні колізійний та матеріально-правовий методи.

Література:

1. Жильцов А. Н. Применимое право в международном коммерческом арбитраже: императивные нормы / Дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.03 – М. : РГБ, 2002.

2. Francescakis Ph. La théorie du renvoi et les conflits de systèmes en droit international privé. – Paris, 1958.

3. Mayer P. Droit International Privé. – 4e edition. – Paris, 1991.

Науковий керівник: Білоусов Є. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. С. Рябовол¹

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Процеси глобалізації та інтеграції, які охопили сьогодні всі сфери життя соціуму, вимагають створення адекватного механізму регулювання відповідних відносин. Його дієвим інструментом є міжнародні організації.

Згідно з доктриною міжнародного права і практикою реалізації його норм, міжнародні організації є суб'єктами міжнародного права. Такий їх статус закріплено Віденськими конвенціями 1975 р. і 1986 р. про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру (п. 4 ст. 2) та про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями (ст. 3). Знайшов він своє відображення й у Консультативному висновку Міжнародного Суду ООН «Про відшкодування збитку, понесеного на службі ООН» від 1949 р. й у подальшій практиці Суду.

У теорії міжнародного права усіх його суб'єктів поділяють на дві категорії: первинні (основні) та похідні (вторинні). Міжнародні організації є похідними і створюються первинними, тобто державами або народами (націями). У свою чергу, міжнародні організації також поділяють на дві групи: міждержавні (міжурядові) організації (далі – ММУО, наприклад, ООН, НАТО, ОБСЄ, ЄС, МВФ), засновниками і членами яких є держави; міжнародні неурядові організації (далі – ММНО, наприклад, Міжнародна торговельна палата, Спілка міжнародних ярмарків), що об'єднують фізичних або юридичних осіб, діяльність яких здійснюється поза межами офіційної зовнішньої політики держав.

Якщо у фахівців не викликає сумнівів, що ММУО – повноцінний суб'єкт міжнародного права, то з приводу визнання чи спростування такого статусу

---

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

у ММНО у науці міжнародного права продовжується дискусія. У Ільницька зокрема зазначає, що вплив недержавних (неурядових) інститутів зростає. Їх кількість (сьогодні їх понад 37 тисяч) значно перевищує кількість ММУО і вони відіграють не менш важливу роль. Неурядові структури впливають на світовий політичний процес як у глобальному, так і регіональному вимірах, репрезентують широкі суспільні інтереси, що виходять за межі окремих держав, здійснюють безпосередній тиск на уряди, контролюють виконання міжнародних угод, забезпечують аналіз та експертну оцінку політичних проблем, сприяють ефективності та оптимізації міжнародного співробітництва [2, с. 84].

Основна увага у нашому дослідженні сконцентрована на ММУО. Вони створюються первинними суб'єктами міжнародного права на основі угоди між ними. Для ММУО такі угоди відіграють роль засновницьких актів, в яких визначаються мета і завдання організації, її структура, порядок організації та діяльності, компетенції, в межах яких вони і повинні діяти. Специфіка правоздатності міжнародних організацій наразі полягає в тому, що вони, на відміну від держави, не можуть бути стороною у спорі, який розглядається Міжнародним Судом ООН. Водночас, деякі спеціалізовані установи, зазначає Я. Вільчак, володіють правом на запит до цього органу, на консультативний висновок з юридичних питань з дозволу Генеральної Асамблеї ООН. При цьому запит не повинен виходити за межі їх компетенції, інакше, Міжнародний Суд ООН може відмовити у висновку. Такий дозвіл був наданий більше, ніж двадцяти органам і організаціям, що діють на постійні основі [1, с. 283]. Припиняється правосуб'єктність міжнародної організації як суб'єкта міжнародного права за рішенням держав-членів, які її створили. У таких випадках може виникнути питання про правонаступництво щодо майна, фондів, деяких функцій цих організацій, однак, відповідний механізм не розроблений.

Науковці пропонують різні визначення поняття міжнародної організації. У навчальному посібнику [3, с. 9] міжнародну організацію визначено як об'єднання держав, установ, фізичних осіб, що спільно реалізують програму або мету на основі певних правил, процедур і діяльність яких виходить за національні кордони. Це визначення достатньо широке, охоплює як ММУО, так і ММНО. Автори навчального посібника [5, с. 190] звужують поняття міжнародної організації до ММУО і тлумачать її як стабільну форму міжнародних відносин, що включає, як правило, контрагентів принаймні з трьох держав і має узгоджені її учасниками цілі, компетенцію діяльності, власні органи, специфічні організаційні інституції. В. Муравйов розглядає

міжнародну організацію як об'єднання держав, що створене на основі міжнародної угоди, має колективні органи, самостійну волю і відповідає вимогам міжнародного права [4, с. 114].

Аналіз викладених вище та інших визначень дозволив виокремити основні ознаки міжнародних організацій, а саме: договірна основа; наявність визначених цілей; відповідна організаційна структура; самостійні права та обов'язки; заснування і діяльність відповідно до міжнародного права. Крім цих ознак, міжнародні організації позначаються й іншими.

Найбільш повний перелік ознак, які складають зміст поняття міжнародної організації, склав В. Муравйов [4, с. 114–122]. Він вказав на такі її специфічні риси, як: наявність членського складу, установчих документів, власної волі, колективних органів, міжнародної правоздатності, права посольства, права на привілеї та імунітети, відповідність вимогам міжнародного права, здатність брати участь у міжнародній нормотворчості та здатність заявляти міжнародно-правові претензії й нести міжнародну відповідальність. Їх сутність викладено нижче.

Міжнародна організація формується трьома і більше державами. За наявності меншої кількості держав виникають їх спілки, об'єднання, але не міжнародні організації. Останні створюються з метою колективного вирішення певних завдань, для координації їх зусиль у певній галузі, наприклад у політичній (ОБСЄ), військовій (НАТО), науково-технічній (Європейська організація ядерних досліджень), економічній (ЄС), валютно-фінансовій (Міжнародний банк реконструкції і розвитку, МВФ), соціальній (МОП), медичній (ВООЗ) тощо. Водночас на міжнародній арені є організації, що уповноважені координувати діяльність держав практично в усіх сферах, наприклад ООН.

Міжнародні організації мають створюватися на правомірній основі, на підставі міжнародного договору (статуту, конвенції, угоди, протоколу тощо), сторонами якого є суверенні держави. Установчі документи організацій повинні відповідати загальноновизнаним принципам і нормам міжнародного права, насамперед принципам *jus cogens*.

Особливістю компетенції міжнародної організації є те, що її права та обов'язки похідні від прав і обов'язків держав-членів. Межі і сфери діяльності організації закріплюються в її установчому акті, резолюціях вищих і виконавчих органів, угодах між організаціями. Разом з тим, у процесі своєї діяльності міжнародна організація набуває свої (самостійні) права і обов'язки. Це дає підстави говорити про її автономну волю, відмінну від волі держав-членів

Міжнародні організації мають інституціональну будову, організаційну структуру. Її утворюють постійні органи (основні і допоміжні) та штаб-квартира. Зазвичай вищим органом є сесія (асамблея, конгрес), що скликається один раз на рік-два. Практично всі організації мають постійні або тимчасові виконавчі органи (ради) з різноманітним правовим статусом і компетенцією. Адміністративний апарат очолюється виконавчим секретарем (генеральним директором) організації.

Для міжнародної організації характерним є прийняття рішень та набуття ними юридичної чинності за спеціально розробленою процедурою.

Міжнародні організації, як правило, не мають своєї території і розташовані на території держави-члена, а іноді й не члена організації. Наразі привілеї та імунітети забезпечують організації незалежність від влади держави перебування, створюють сприятливі умови для здійснення функцій. Обсяг і зміст привілеїв та імунітетів регламентується спеціально укладеними угодами між державами-членами, а також між організацією та країною перебування.

Право посольства міжнародної організації реалізується у двох аспектах: право організацій направляти своїх представників у держави та до інших міжнародних організацій (активне право посольства); право мати при собі представників інших суб'єктів міжнародного права (пасивне право посольства). Правовий статус таких представників визначається угодами відповідних сторін, а також постановами міжнародних організацій.

Положення про відповідальність міжнародних організацій можуть закріплюватися в міжнародних угодах, як: Договір про припинення діяльності держав щодо дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, від 1967 р.; Конвенція про міжнародну відповідальність за збитки, заподіяні космічними об'єктами, від 1972 р. тощо.

Міжнародні міждержавні (міжурядові) організації різноманітні, що зумовило необхідність проведення їх класифікації. У науці міжнародного права [3, с. 14–6; 4, с. 132–159; 5, с. 190–194] їх класифікують за різними критеріями.

За предметом (характером) діяльності їх поділяють на: універсальні, політичні, економічні, кредитно-фінансові, військово-політичні, з питань охорони здоров'я, культури, торгівлі.

За колом учасників (географічним поширенням) – глобальні, регіональні, субрегіональні, міжрегіональні. Членами глобальних організацій є практично всі держави світу (ООН), регіональних – певного географічного регіону (Організація Американських держав), субрегіональних – групи держав

одного географічного регіону (Організація Чорноморського економічного співробітництва), міжрегіональних – держави різних географічних регіонів світу (ОБСЄ).

За порядком прийняття нових членів міжнародні організації функціонують як відкриті та закриті. Відповідно до статутних документів відкритих організацій, будь-яка держава може стати їх членом за умови, що вона поділяє цілі і принципи, задекларовані в статутних документах. Членами закритих – конкретні учасники, кількість яких чітко обумовлена в статутних документах, в яких передбачені і спеціальні умови та процедури для вступу. До закритих організацій нових членів приймають тільки по запрошенню засновників організації.

За сферами діяльності (функціональною спрямованістю) існують міжнародні організації із загальною та спеціальною компетенцією. Організації із загальною компетентністю (ООН, ОБСЄ, ЄС тощо) уповноважені розглядати всі питання міжнародного життя. Повноваження організацій із спеціальною компетенцією (ВООЗ, МОП, ОПЕК, СОТ тощо) обмежуються певною сферою.

У теорії виокремлюють організації за цілями і принципами їх діяльності: правомірні, які створюються відповідно до міжнародного права, та протиправні, створені з порушенням загальновизнаних норм міжнародного права з цілями, що суперечать інтересам міжнародного миру і міжнародної безпеки. Однак, у практиці міжнародних відносин організації останнього виду наразі відсутні.

Отже, міжнародні організації як суб'єкти міжнародного права беруть участь у суспільних відносинах, урегульованих нормами міжнародного права і мають відповідні юридичні права і обов'язки, спеціальну правосуб'єктність. Її обсяг зумовлено конкретними завданнями і цілями, закріпленими державами-членами в установчому акті організації. Суттєвою властивістю міжнародних організацій є також їх здатність до самостійних міжнародних дій, наприклад, створення міжнародно-правових норм, незалежне здійснення прав та обов'язків тощо.

Література:

1. Вільчак Я. М. Правосуб'єктність міжнародних економічних організацій системи ООН у сучасному міжнародному праві / Вільчак Я. М. // Університетські наукові записки. – 2006. – №4 (16). – С. 280–284.
2. Ільницька У. Особливості міжнародно-правової суб'єктності неурядових організацій / Ільницька У. // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2012. – Вип. 24. – С. 84–91.

3. Міжнародні організації: навч. посіб. / за ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, Н. С. Логвінової. – К.: Центр навчальної літератури, 2009. – 223 с.

4. Міжнародне право: основні галузі : підручник / за ред. В. І. Буткевича. – К.: Либідь, 2004. – 816 с.

5. Теліпко В. Е. Міжнародне публічне право : навч. посіб. / за заг. ред. В. Е. Теліпко. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 608 с.

Науковий керівник: Асірян С. Р., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. С. Рядних¹

МОЖЛИВІСТЬ УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ ОДНОСТАТЕВИМИ ПАРАМИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ

Сучасний розвиток допоміжних репродуктивних технологій, а також зміна сімейних форм, як і лібералізація ставлення до одностатевих союзів, ставлять на порядок денний питання правового опосередкування відносин, які складаються в родинях, що створені особами однієї статі та які разом виховують дітей [1, с. 157]. Одним з можливих варіантів появи дитини в одностатевій парі є усиновлення.

Проблема виховання дітей в одностатевих союзах мало досліджена в сучасній юридичній науці, а висловлені з приводу цього думки є доволі різновекторними. Так, соціологічні дослідження показують, що такі пари набагато частіше виказують бажання усиновити і виховати дитину-інваліда, дитину, яка інфікована ВІЛ або «складних» (неблагополучних) дітей старшого віку. У результаті багаторічних досліджень також встановлено, що діти в таких сім'ях не становляться частіше гомосексуальними, аніж і різностатевих. Не дивлячись на це, опоненти подібної практики усиновлення та виховання стверджують, що добробут дитини в таких союзах під загрозою, бо, на їх думку, існує зв'язок між гомосексуальністю та педофілією, а також через те, що в таких родинях відсутня рольова модель протилежної статі [2].

Як відомо, 27 листопада 2008 р. у Страсбурзі було підписано Європейську конвенцію про усиновлення дітей (переглянуто). 15 лютого 2011 р.

---

¹ Студентка 5 курсу Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Верховна Рада України прийняла Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої)», що сприяє запровадженню сучасних правових стандартів у сфері усиновлення з метою максимального врахування найвищих інтересів дитини. Відповідно до ч. 1 ст. 7 Конвенції закон дозволяє усиновлювати дитину: 1) двом особам різної статі; 2) які перебувають у шлюбі між собою або 3) які перебувають у зареєстрованому партнерстві, якщо такий інститут існує; 4) одній особі.

Проте, згідно із роз'ясненням Міністерства юстиції України, зазначена стаття дає право (а не встановлює обов'язок) державам, враховуючи їх національне законодавство, поширювати дію цієї Конвенції на одностатеві відносини [4]. Адже ч. 2 ст. 7 Конвенції закріплює, що держави можуть поширювати дію цієї Конвенції на одностатеві пари, які одружені або перебувають у зареєстрованому партнерстві. Вони також можуть поширювати дію цієї Конвенції на різностатеві й одностатеві пари, які разом проживають у постійних стосунках. Законодавством України передбачено, що особи, які не перебувають у шлюбі між собою, не можуть усиновити одну і ту ж дитину. При цьому ст. 21 Сімейного кодексу України визначено, що шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. Тобто, в Україні одностатеві шлюби не є легалізованими і одностатеві пари не можуть бути усиновлювачами однієї і тієї самої дитини.

Ряд європейських країн, як і Україна, не легалізували одностатеві шлюби та усиновлення дітей особами однієї статі. Зокрема, законодавство Республіки Польща, як і законодавство України, визначає поняття шлюбу виключно як союз чоловіка і жінки. Відповідно до ст. 18 Конституції Республіки Польща, шлюб, як союз чоловіка і жінки, материнство та батьківство перебувають під охороною і захистом держави. З даного положення випливає, що шлюб не може укладатися між особами однієї статі. Положення ч. 1 ст. 1 Кодексу про сім'ю і опіку Республіки Польща теж свідчить про те, що шлюб розуміється як союз чоловіка і жінки. А згідно із ч. 1 ст. 115 Кодексу лише особи, що перебувають у шлюбі між собою, можуть усиновити одну і ту ж дитину. Аналогічна стаття міститься і в Сімейному кодексі України.

З положень Конституції Республіки Болгарія також випливає, що одностатеві шлюби не є легалізованими. Так, ч. 1 ст. 46 Конституції Республіки Болгарія встановлює, що шлюбом є вільний союз чоловіка і жінки. Лише офіційний шлюб визнається законним. Відповідно до ч. 1 ст. 81 Сімейного кодексу Болгарії ніхто не може бути усиновлений двома особами, якщо вони

не є подружжям. Отже, в Республіці Болгарія одностатеві пари також не мають право на усиновлення.

Ряд зарубіжних країн пішли іншим шляхом. Канада стала четвертою країною в світі, яка легалізувала одностатеві шлюби та усиновлення дітей одностатевими парами. Канадський Закон про шлюби (Civil Marriage Act) містить гендерно нейтральне визначення шлюбу: згідно із ст. 2 шлюбом визнається законний союз, для цивільних потреб, двох осіб за винятком інших союзів. Правове регулювання інституту усиновлення здійснюється переважно на локальному рівні (на рівні провінцій). Усиновлення дітей одностатевими парами легалізоване на території всіх провінцій Канади. Відповідно до ст. 5 Закону про усиновлення (Adoption Act) провінції Британська Колумбія, дитина може бути усиновлена однією особою чи двома особами разом; кожен усиновлювач повинен бути резидентом провінції Британська Колумбія.

Таким чином, законодавство Британської Колумбії (Канада), на відміну від законодавства України, не висуває особам, що усиновлюють одну і ту ж дитину, вимоги перебування у шлюбі чи постановлення рішення суду про усиновлення ними дитини, якщо такі особи проживають однією сім'єю.

Франція стала чотирнадцятою країною в світі і дев'ятою в Європі, яка легалізувала одностатеві шлюби та усиновлення дітей одностатевими парами. Прийнятий 17 травня 2013 р. Закон, що дозволяє шлюб між одностатевими парами №2013–404, надає право вступати в шлюб одностатевим парам, що проживають у Франції, включаючи іноземців, за умови, що хоча б один з партнерів має місце постійного проживання у Франції чи є резидентом Франції. Також визнаються одностатеві шлюби, укладені за кордоном до прийняття Закону. Після прийняття відповідного закону були внесені зміни до Цивільного кодексу Франції. Стаття 143 Цивільного кодексу встановлює, що шлюб може бути укладений між двома особами протилежної статі чи однієї статі⁹. Закон №2013–404 надає право одностатевим парам усиновлювати одну і ту ж дитину, а також усиновлювати дитину, батьком, матір'ю, усиновлювачем якої є другий із подружжя [3, с. 108,109].

Варто зауважити, що в практиці Європейського суду з прав людини також не знайдено єдиного підходу до питання усиновлення дітей одностатевими парами та взагалі ставлення до одностатевих стосунків. Так, наприклад, сформувавши по справі «КрістінГудвін (Christine Goodwin) проти Об'єднаного Королівства» висновок про те, що якщо держава погоджується на лікування транссексуала, то вона повинна визнавати і наслідки, пов'язані зі зміною статі. Разом з тим, при вирішенні схожих з точки зору морально-

юридичного аспекту справи, Європейський суд зазначив, що багаторічний зв'язок жінки, яка має дитину, з її партнеркою-лесбійкою несумісна з поняттям сімейних відносин, не дивлячись на те, що вона фактично приймає участь у виконанні батьківських функцій [5, с. 215].

Усиновлення є не тільки формою особистого влаштування, а й також однією із засад створення сім'ї (ч. 4 ст. 3 Сімейного кодексу України). Позбавлення особи права на створення сім'ї чи усиновлення на підставі того, що вона є представником ЛГБТ-спільноти, є порушенням принципу рівності, передбаченим Загальною декларацією прав людини, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, Декларацією принципів рівності, Декларацією принципів толерантності, Конституцією України тощо.

Відповідно до ст. 7 Загальної декларації прав людини всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний захист їх законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання щодо дискримінації. Ряд міжнародних нормативно-правових документів визначає перелік ознак, за якими не можуть встановлюватися привілеї чи обмеження. Так, за п. 5 ч. 2 Декларації принципів рівності такими ознаками є сексуальна орієнтація та статева ідентичність. Таке ж положення містить преамбула Монреальської декларації.

Позиція противників усиновлення одностатевими парами полягає в тому, що діти в гомосексуальних сім'ях не будуть виховуватись у тій структурі сім'ї, яку соціальна наука визначила як найкращу для дітей. Проте більшість досліджень гомосексуальних сімей з дітьми показує, що діти не страждають від однакової статі їх батьків. У міжнародному праві зазначено, що право дитини виховуватись в сім'ї є центральним, адже сім'я є природним середовищем для зростання та добробуту дітей. Конвенція про права дитини також вимагає, щоб держави-учасниці забезпечували дітям, котрих не можуть виховувати їх біологічні батьки, відповідну заміну та захищали дітей від умов, що характерні для спеціальних закладів. У ній стверджується, що дитина, яка залишилася без батьків, «має право на особливий захист і допомогу», «альтернативне виховання» (ст. 20) та «такий захист і піклування, які потрібні для її благополуччя» (ст. 3). Основні принципи прав людини надають дітям право виховуватись у сім'ї. Діти, які залишилися без батьків, мають право на усиновлення у разі наявності справжньої сім'ї, що охоче їх усиновити.

Безумовно, сприйняття українським суспільством одностатевих шлюбів та можливості виховання дітей у таких союзах – це довготривалий процес,

оскільки крім об'єктивної сучасної реальності в нашій державі, як і в багатьох країнах СНД, інший менталітет, ставлення до інституту родини не тільки в світській, а й у релігійній спільноті. Однак, на наш погляд, надання одностатевим парам права на усиновлення є не тільки реалізацією конституційного принципу рівності, а й реалізацією права дитини виховуватися в сім'ї, що сприяє утвердженню міжнародних стандартів прав людини.

Література:

1. Буянова, Е. В. Процедура усыновления по законодательству зарубежных стран: монография. – Оренбург: ООО ИПК «Университет», 2013. – 247 с.
2. Попов В. А., Котеленец Н. В. Сравнительный анализ усыновления (удочерения) детей в приемных семьях России и США [Электронный ресурс] // Молодой ученый. – 2015. – № 12. – С. 795–798. – Режим доступа: <http://moluch.ru/archive/92/20202/>
3. Товпеко Я. К. Конституційно-правові проблеми усиновлення одностатевими парами в контексті принципу рівності прав і свобод людини і громадянина [Електронний ресурс] / Я. Товпеко // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 2. – С. 107–110.
4. Роз'яснення Міністерства юстиції України щодо змін у законодавстві у зв'язку з ратифікацією Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої) [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.minjust.gov.ua/34711>
5. Исаева Е. А. Воспитание детей однополыми супругами: вопросы теории и практики [Электронный ресурс] // Историческая и социально–образовательная жизнь. – 2012. – № 5 (15). – С. 214–216. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/vospitanie–detey–odnopolymi–suprugami–voprosy–teorii–i–praktiki>

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Я. О. Савчук¹

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН

24 жовтня 2015 р. виповнилося 70 років Організації Об'єднаних Націй, членами якої на сьогодні є 193 держава світу. В той час, як Генераль-

---

¹ Студентка 4 курсу Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

на Асамблея ООН займає центральне місце в структурі органів ООН в якості головного дорадчого, директивного і представницького органу, Рада Безпеки ООН (далі – РБ, або РБ ООН) несе головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки, і є єдиним органом ООН, що має право на легальне введення санкцій, проведення воєнних операцій та операцій з підтримання миру, а рішення (резолуції) РБ обов'язкові для всіх держав-членів ООН. Рішення всіх інших органів, включаючи Генеральну Асамблею, носять лише рекомендаційний характер [1]. Для прийняття рішення Ради Безпеки по суті питання потрібно дев'ять голосів, проте кожен з 5 – ти постійних членів Ради Безпеки має право вето: якщо він голосує проти, рішення не приймається.

Незважаючи на свою унікальність, Рада Безпеки протягом останніх 25 років вважається одним із найбільш неефективних інститутів ООН, не здатним в своєму сучасному вигляді забезпечувати колективну безпеку перед загрозами, що зростають [2, с. 137], що особливо чітко показали «сирійська криза» та збройна агресія Росії проти України, коли країна-агресор, будучи постійним членом РБ ООН і, зловживаючи своїм правом вето, успішно блокує з весни 2014 року усі резолюції Ради Безпеки з осудженням дій Росії. В ситуації найгострішої кризи безпеки в Європі з часів Другої світової війни та наочної демонстрації безсилості головної міжнародної інституції з підтримання миру та безпеки, з особливою і не бувалою до цього гостротою постає питання про необхідність реформування Ради Безпеки ООН [3, с. 2,3].

Розгляд проблемних питань реформування Ради Безпеки ООН становить мету даної роботи.

Останній раз реформування РБ відбулося в 1963 році, коли, у зв'язку із збільшенням кількості країн-членів ООН з 51 в 1945 році до 112 в 1963, була внесена поправка до ст. 23 Статуту ООН, відповідно до якої кількість членів Ради Безпеки збільшувалась з 11 до 15. При цьому, однак, не змінилася кількість постійних його членів.

Цілеспрямований процес реформування РБ ООН почався тільки в 1997 році з доповіді Генерального Секретаря ООН Кофі Аннана «Оновлення Організації Об'єднаних Націй: програма реформи», яка містила основні принципи і напрями реформи РБ. У 2004 році в доповіді Групи високого рівня з питань загроз, викликів і змін «Більш безпечний світ: наша спільна відповідальність», Генеральній Асамблеї було запропоновано дві моделі реформування Ради Безпеки ООН, які до сьогодні є в центрі світових дискусій.

Модель «А» передбачає шість нових постійних місць (2 – від Африки, 2 – від Азіатсько-Тихоокеанського регіону, 1 – від Європи, 1 – від Америки),

але ніякого додаткового права вето, і три нових непостійних місця на дворічний термін, які розподілятимуться між основними регіональними зонами. Модель «В» не передбачає ніяких нових постійних місць, але передбачає створення нової категорії у вигляді восьми місць напівпостійних членів, яких мають вибирати на 4 роки з можливим переобранням, і одного нового непостійного місця на дворічний (і не поновлюваний) термін, які розподілятимуться між основними регіональними зонами за певною пропорцією [3, с. 6,7].

Правомірність і необхідність розширення складу Ради Безпеки визнаються сьогодні переважною більшістю країн [4]. Проте погляди розходяться з практичних питань: на скільки треба збільшити цей орган і хто має отримати статус постійного члена.

Сьогодні нараховується п'ять проєктів резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, у яких пропонуються проєкти реформ Ради Безпеки, запропоновані як окремими членами ООН, так і коаліціями держав-членів ООН. Гостро дискусійними в них є питання категорій членства та регіонального представництва в оновленій РБ, статусу права вето (збереження, розширення, скасування, обмеження), оптимальних меж збільшення кількісного складу РБ, її робочих методів та інструментарію, і нарешті питання відносин між Радою Безпеки та Генеральною Асамблеєю ООН. Найбільш проблемними питаннями реформування РБ ООН виступають пропозиції розширення складу Ради Безпеки та проблеми права вето [5, с. 16].

Основними претендентами на нові постійні місця в РБ ООН вважаються Бразилія, Німеччина, Індія та Японія, які в 2004 році домовилися об'єднати зусилля в цьому напрямку, для чого створили так звану «Велику четвірку» (G4) [6, с. 10]. Додатковою підставою для збільшення чисельного складу РБ ООН є так званий «каскадний ефект» – проблема переважної участі постійних членів Ради Безпеки в роботі інших органів ООН, при призначенні на високі керівні посади в системі організації, на шкоду іншим державам-членам ООН.

Пропонуються для обговорення ще два варіанти реорганізації РБ ООН. Великобританія і Франція, а також Африканський союз підтримують ідею збільшити кількість постійних членів РБ до 11, а непостійних до 13, при цьому США пропонують обов'язкове включення до РБ, як мінімум, одного представника Африканського континенту. Інша група країн, що включає Аргентину, Іспанію, Італію, Канаду, Колумбію, Малайзію, Мексику, Пакистан і Південну Корею, Туреччину і деякі скандинавські і латиноамериканські держави, об'єднані в так званий «кавовий клуб», підтримують ідею ство-

рення трирівневої системи, додаючи до існуючих типів членів («постійні», «непостійні») ще один – «напівпостійні» члени, що обираються на 5 років з правом переобрання. Жоден з цих варіантів, однак, не передбачає збільшення кількості членів Ради Безпеки, які володіють правом вето [6, с. 12].

Докорінна проблема реформування Ради Безпеки полягає в суперечності між правомірним розширенням членського складу цього органу і загрозою втрати його ефективності. Цілком очевидно, що збільшення кількості постійних членів розширило б можливості застосування права вето і створило б додаткові труднощі на шляху до оперативного ухвалення рішень. Позбавлення ж права вето було б дискримінацією відносно нових постійних членів.

Пропозиції щодо права вето теж радикально різняться: значна кількість держав наполягають на скасуванні цього права (наприклад, Італія, Венесуела, Ірак, Україна тощо), інші – на поширенні права вето на нових постійних членів (держави Африки, країни «Великої четвірки»: Бразилія, Індія, Німеччина та Японія тощо), треті – на певному обмеженні права вето (наприклад, наділення постійного члена Ради Безпеки $\frac{1}{2}$ вето, яке спрацьовує лише за умови одночасного його накладання на проект резолюції двома або більше постійними членами РБ ООН) [7, с.48]. Франція пропонує, зокрема, не користуватися постійним членом РБ правом вето у випадках, пов'язаних із масовим знищенням людей. Бо інакше, за висловом Президента України Петра Порошенка, право вето стає ліцензією на вбивство у випадках збройних конфліктів й терористичних актів. Деякі держави вважають, що існуючий стан речей є найкращим варіантом і категорично проти будь-яких змін в праві вето (Росія, Китай та інші) [6, с. 12–14].

Якщо узагальнити більшість з існуючих проектів реформи Ради Безпеки ООН, то такий «усереднений» проект може виглядати наступним чином:

- Чисельність. Перспективною уявляється пропозиція збільшення кількості членів РБ на десять, що складе 25 членів, оскільки вихід за ці кількисні межі негативно позначиться на ефективності діяльності Ради Безпеки.

- Вибори нових членів РБ ООН. Перспективною уявляється пропозиція обирати представників від регіональних груп і всередині таких груп, відходячи від процедури Генеральної Асамблеї. Думаємо, що дана пропозиція в підсумку отримає широке схвалення між членами ООН.

- Нові постійні члени. Найбільш загальна пропозиція з розподілу нових постійних місць за регіонами світу виглядає так: 1) два від держав Африки (найвірогідніше, Нігерія та ПАР); 2) два від держав Азії (найвірогідніше, Індія та Японія); 3) одне від держав Латинської Америки та Карибського басейну (найвірогідніше, Бразилія); 4) одне від держав Європи (найвірогідніше, Німеччина).

– Нові непостійні члени. Найбільшою підтримкою користується схема регіонального представництва: 1) одне від держав Африки; 2) одне від держав Азії; 3) одне від держав Латинської Америки та Карибського басейну; 4) одне від держав Східної Європи.

Як показало життя, реформа Ради Безпеки є наріжним каменем оновлення ООН і в той же час – найскладнішим елементом її перебудови. Будь-яка зміна Статуту ООН вимагає прийняття поправок двома третинами голосів членів Генеральної Асамблеї та ратифікації таких поправок. Як зазначає ст. 108 Статуту ООН, поправку до нього можна внести у випадку згоди всіх постійних членів Ради Безпеки [1]. Тобто, проект повинен набрати 129 або більше голосів членів ООН. Але сьогоднішні коаліції держав, що пропонують проекти реформ РБ, нараховують максимально від 40 до 60 членів, а пошук необхідних союзників наштовхується на гостру конкурентну боротьбу всередині регіональних груп та між ними [7, с. 48].

В таких обставинах, на нашу думку, найближчим часом, очікувана з 1997 року, повноцінна реформа Ради Безпеки ООН не відбудеться, що в умовах сьогоднішніх глобальних викликів (безпекових, кліматичних, гуманітарних, економічних тощо) може породити ще гострішу кризу ООН.

Література:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй. – Видано Департаментом громадської інформації ООН. – Київ, Україна. 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.un.org.ua.
2. Циганков П. А. Світова політика: змісту, динаміка, основні тенденції/П. А. Циганков // Суспільні науки і сучасність. – 2007. – № 5. – С. 131–141.
3. Ярошенко Є. Реформування Ради Безпеки ООН та позиція України//Зовнішньополітичні акценти. – 2 листопада. – 2015. – Вип. 22. – 14 с.
4. Генеральная Ассамблея ООН, *Итоговый документ Всемирного саммита 2005 года*, A/RES/60/1, 60 – я сессия, 24 октября 2005.
5. Бруз В. С. Рада Безпеки ООН: проблеми реформування / В. С. Бруз // Політика і час. – 2001. – № 3. – С. 14–21.
6. Губань Р. Проблеми реалізації проектів реформи Ради Безпеки ООН / Р. Губань // Юридичний журнал. – № 7. – 2007. – С. 7–14.
7. Скороход Ю. С. Проблема реформування Ради Безпеки ООН: позиція України/ Ю. С. Скороход // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2005. – Випуск 53. – Ч. I. – С. 43–51.

Науковий керівник: Сіваш О. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

В сучасній теорії міжнародного права проблема правового становища фізичної особи як його суб'єкта є однією з найбільш дискусійних. Єдиного розуміння сутності суб'єктів міжнародного права, яку б підтримувала вся світова спільнота, наразі немає, і це питання досі залишається відкритим.

Більшість міжнародних доктрин до середини ХХ століття не класифікували індивіда як самостійного суб'єкта міжнародного права, тому що вважалося, що правосуб'єктність фізичних осіб є одним із елементів правосуб'єктності держави в цілому (з якою вони пов'язані відносинами громадянства) і повністю входить до її складу. У радянській науці міжнародного права взагалі це розцінювалося як втручання у внутрішні справи держави [1, с.42], а людина вважалася такою, що посягає на міжнародно-правові відносини [2, с.200].

Але в останні роки існування класичного міжнародного права (від Вестфальського миру 1648 р., і до Гаазьких конференцій миру 1898 та 1906–1907 рр.) почалось стрімке реформування міжнародного права, включення до нього низки нових доктрин; зросла кількість багатосторонніх міжнародно-правових договорів і конвенцій. Наприклад, почалося визнання в якості суб'єктів міжнародного права так званих «вільних міст» – Кракова (1815–1846 рр.).

Зі створенням Ліги Націй (1919–1920 рр.) почався новий, сучасний період міжнародного права. І однією з його характерних особливостей стало виникнення дискусій щодо визнання нових, нетипових для минулого періоду суб'єктів. Насамперед, це міжнародні неурядові організації, транснаціональні корпорації і фізичні особи. Особливо гостро проблема прав людини постала після другої половини ХХ століття, і з кожним роком міжнародне співтовариство все більше уваги стало приділяти саме цьому питанню.

Один з найвідоміших філософів ХХ сторіччя Жак Марітен в контексті кризової ситуації на міжнародному просторі після Другої світової війни в своїй праці «Людина і держава» писав: «Держава є ніщо інше, як орган, якому дано право використовувати владу і примус, орган, в який входять експерти в області громадського правопорядку та добробуту, – інструмент

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

на службі людини. Змушувати людину служити цьому інструменту є політичним збоченням. Людина як індивід існує для політичного суспільства, а політичне суспільство існує для людини як особистості. Не людина існує для держави; навпаки – держава існує для людини» [3, с.53].

Одним із перших прибічників визнання індивіда окремим автономним суб'єктом міжнародного права був також видатний юрист Герш Лаутерпахт [4, с.45], який належить до числа видатних вчених-міжнародників. Він брав участь у розробці статуту Нюрнберзького трибуналу; згодом видав низку визначних наукових праць в області міжнародних відносин. Він став автором дослідження «Міжнародне право і права людини», в якому розкрив невід'ємний зв'язок міжнародного права з правами людини.

Поява на світ цієї монографії була обумовлена тим, що на час її виходу (1950 р.) вчених – прихильників визнання індивіда носієм міжнародних прав і обов'язків було менше 1% [4, с.45]. В Радянському Союзі Лаутерпахта звинуватили в потуранні імперіалізму, професор С. Б. Крилов так відповів на вихід його монографії: «Спроба зображувати фізичну й юридичну особу як суб'єкта міжнародного права надзвичайно поширена тепер у буржуазній, особливо англо-американській, юридичній літературі; вона диктується намаганням підвести «наукову» базу під інтервенціоністську політику, яку проводять у першу чергу Сполучені Штати Америки. Зображуючи фізичну й юридичну особу як суб'єкта міжнародного права, англо-американські юристи тим самим протиставляють таких осіб державі, принижують принципи державного суверенітету і розчищають собі дорогу для втручання у внутрішні справи інших держав» [5, с.73].

І на протипагу думкам, висловленим у працях Лаутерпахта та його прибічників, радянські вчені почали пропагувати теорію, за якою тільки держава може бути належним суб'єктом міжнародного права. Такі вчені, як С. Б. Крилов, Ф. І. Кожевников, Л. А. Моджорян були категорично проти визнання людини носієм міжнародної правосуб'єктності. Вони вбачали в державі носія суверенітету і єдиного належного суб'єкта міжнародного права. Одним з аргументів на користь цього з боку радянських правників було визначення суб'єкта міжнародного права як носія міжнародних прав та обов'язків, що випливають з міжнародно-правових договорів і звичаїв, а тому тільки держава може виступати повноцінним суб'єктом в міжнародному праві.

Дійсно, питання визнання людини як носія міжнародних прав і обов'язків і досі не знайшло однозначної відповіді. Але доволі переконливими є аргументи на користь визнання індивіда суб'єктом міжнародного права в кон-

тексті Нюрнберзького процесу (1945–1946 рр.). Як зазначає О. В. Тарасов [6, с. 203], сторона обвинувачення, а згодом і сам Міжнародний військовий трибунал сформували принцип персональної відповідальності фізичної особи за вчинення міжнародних злочинів. Представники СРСР, Великої Британії, Франції виступали з промовами, в яких наводили переконливі аргументи на користь цього принципу. Наведемо декілька прикладів з промов сторони обвинувачення.

В заключній промові заступника головного обвинувача від Великобританії Девіда Максвелла-Файфа прозвучала наступна теза: «Коли пан суддя Джексон виступав перед Трибуналом 28 лютого, він підкреслив, що нашою метою не є звинуватити у злочинах весь німецький народ. Я знову повторюю, що ми не прагнемо звинуватити народ Німеччини. Наша мета – захистити його і дати йому можливість реабілітувати себе і завоювати повагу і дружбу усього світу. Але як може бути це зроблено, якщо ми залишимо в його середовищі безкарними і неосудними ці елементи нацизму, які в основному відповідальні за тиранію і злочини і які, як може повірити Трибунал, не можуть бути звернені на шлях свободи і справедливості?» [7, розд. 6].

Цією тезою заступник головного обвинувача явно підкреслював, що не отожднює злочинців і весь німецький народ як цілісного, єдиного суб'єкта міжнародної кримінальної відповідальності. А з цього, в свою чергу, випливає, що він відокремлює німецький народ як націю і кожного із злочинців як окремо взятих індивідів, і кожен із цих індивідів повинен самостійно нести міжнародно-правову відповідальність. Отже, фактично, вони набули міжнародних прав (право на захист в судовому засіданні) та обов'язків (нести кримінальну відповідальність), тому стали суб'єктами міжнародного права.

Ще одна яскрава цитата – від головного обвинувача з боку Франції Шампетье де Ріба: «Визначаючи особисту відповідальність підсудних, пан Дюбост (Дюбост – заступник Головного обвинувача від Франції, він виступав з промовою щодо страт полонених та інших порушень законів і звичаїв війни з боку німецьких злочинців – прим. авт.) показав, що не може навіть бути поставлене під сумнів питання про те, що різні фашистські установи та організації взаємно були пов'язані один з одним» [7, розд. 6]. Тобто, кажучи про визнання особистої відповідальності підсудних, навіть при незапереченні усталених, стійких взаємних зв'язків між злочинними організаціями та причетності великої кількості людей до спільної злочинної діяльності пан Дюбост наголошував саме на самостійній відповідальності кожного з обвинувачених, тим самим визнаючи їх міжнародну правосуб'єктність.

Крім того, на користь існування індивіда в якості автономного носія міжнародних прав та обов'язків свідчать і такі факти в контексті того ж Нюрнберзького трибуналу:

- вирок щодо підсудних виносився не тільки на підставі великого масиву доказової інформації, наданої країнами-обвинувачами, а й з урахуванням історичного досвіду міжнародних зносин держав та положень міжнародних конвенцій і договорів;

- сторону обвинувачення представляли одразу декілька країн, що свідчить про міжнародно-правову площину конфлікту;

- процес відбувався у спеціально для цього створеному міжнародному кримінальному судовому органі.

Але і після цього залишилися супротивники теорії визнання прав людини в контексті класифікації суб'єктів міжнародного права.

На сьогодні вбачається ефективним дослідження і розвиток правової персоналогії – науки про правову особистість. Основним її постулатом є позиція щодо антропоцентричності людини в правовій площині, тобто неможливості існування права і правопорядку без правосуб'єктності фізичної особи. Людина є первинним елементом правової особистості, яка, в свою чергу, має три правові форми – фізична особа, юридична особа і суверенна правова особа. Людина як носій прав і обов'язків є першоосновою будь-якого іншого суб'єкта права як такого[8, с. 183–217].

Таким чином, бачимо, що в сучасних міжнародних відносинах процес визнання людини носієм міжнародних прав та обов'язків вже починає набувати власної правової форми, а на пострадянському просторі, власне, дискусія щодо цього питання тільки починається. Прикрим фактом є те, що в Україні і досі велика кількість вчених є переконаними апологетами державоцентризму. Але з кожним роком збільшується кількість їх опонентів, які підтримують протилежну теорію, і, на мою думку, їх ставатиме все більше, тому що динаміка розвитку міжнародного права стає все швидшою, а невизнання індивіда носієм міжнародної правосуб'єктності буде свідчити лише про застій в розвитку законодавства конкретних держав і підтримку антидемократичних засад, що повністю суперечить і відкидає основні принципи міжнародного права та його демократичний характер.

Література:

1. Міжнародне право: Навч. посібник / За ред. М. В. Буроменського – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 336 с.
2. Тарасов О. В. Міжнародно-правова персоналогія в контексті загальної

правової персонології // Пробл. законності. – 2009. – Вип. 101. – С. 202–208.

3. Міжнародне публічне право: підручник / за ред. В. М. Репецького. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2012. – 437 с.

4. Буткевич В. Генеза доктрини міжнародної правосуб'єктності індивіда // Право України. – 2010. – № 2. – С. 44–49.

5. Крылов С. Б. Понятие субъекта международного права // Международное право. – М.: Госюриздат, 1951. – 227 с.

6. Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці Нюрнберзького трибуналу // Проблеми законності. – 2011. – Вип. 115. – С. 200–206.

7. Горшенин К. П. Нюрнбергский процесс, сборник материалов. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000021/>

8. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії. – Х.: Право, 2014. – 512 с.

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К. Сарнавська¹

РЕЖИМ НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Проблема регулювання режиму нерозповсюдження ядерної зброї посідає центральне місце серед глобальних проблем сучасності. Від успішності вирішення цієї проблеми залежить не тільки безпека у світі, але й значною мірою структура системи міжнародних відносин, бо формування нових центрів сили відбувається, як правило, навколо ядерних держав.

Із середини 1950 – х років спостерігається стійка тенденція щодо розвитку дво- і багатосторонньої співпраці у цій сфері. До кінця ХХ в. в міжнародних відносинах склалася мережа режимів заборони та нерозповсюдження зброї масового знищення (нерозповсюдження ядерної зброї, заборона біологічної та хімічної зброї) і ракетних засобів її доставки. Режим нерозповсюдження ядерної зброї – стрижневий елемент серед них.

У 1956 р. з метою ефективної багатосторонньої співпраці була створена універсальна міжнародна атомна організація – Міжнародне агентство з атом-

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ної енергії (МАГАТЕ), а також регіональні організації – Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом), Європейська організація ядерних досліджень (ЦЕРН), Агентство із заборони ядерної зброї в Латинській Америці (ОПА – НАЛ) та ін. Визначальним досі залишається Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), схвалений Генеральною Асамблеєю ООН 1 червня 1968 р. [1, с.57,58].

Багатосторонні угоди в ядерній галузі дали змогу забезпечити вищий рівень міжнародної співпраці. До таких угод необхідно віднести Паризьку конвенцію про відповідальність перед третьою стороною в галузі ядерної енергії (1960 р.), Віденську конвенцію про цивільну відповідальність за ядерну шкоду (1963 р.), Міжнародну конвенцію про ядерну безпеку (1994 р.) та ін.

Одним із напрямів розвитку міжнародного атомного права є укладення договорів між державами і міжнародними організаціями. Важливу роль у цій групі міжнародних угод відіграють двосторонні і тристоронні договори про гарантії і здійснення контролю за ядерними об'єктами та матеріалами, укладені між урядами багатьох держав і МАГАТЕ. Безпрецедентним в історії міжнародних відносин стало одностороннє рішення третьої за потужністю ядерного арсеналу держави – України – про ядерне роззброєння і перетворення на неядерну державу.

Важливим компонентом атомного права є дво- і багатосторонні договори, що мають на меті запобігти ядерному збройному конфлікту: Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, у космічному просторі й під водою (1963 р.); Договір про заборону розміщення на дні морів і океанів та в їхніх надрах ядерної зброї й інших видів зброї масового знищення (1971 р.) та ін. Угоди про створення без'ядерних зон в Антарктиці, Латинській Америці, південній частині Тихого океану, Центральній Азії, Південно-Східній Азії, Африці також сприяють запобіганню ядерній війні.

У міжнародному атомному праві істотне значення мають норми рекомендаційного характеру, підготовлені й узгоджені в рамках різних міжнародних організацій (ООН, ВООЗ, ІМО, МОП та ін.). Такий самий характер мають Стандарти з безпеки АЕС, Основні норми безпеки при радіаційному захисті та інші правила, розроблені МАГАТЕ.

Можна констатувати, що вже сформувалися і деякі принципи міжнародного атомного права: забезпечення ядерної безпеки; нерозповсюдження ядерної зброї; контроль за нерозповсюдженням ядерної зброї; контроль

за мирною атомною діяльністю; взаємодопомога у разі ядерної катастрофи або радіаційної небезпеки. У міру розвитку міжнародної співпраці в ядерній сфері цілком можлива поява нових галузевих принципів міжнародного атомного права. Важливим кроком стало прийняття Радою Безпеки ООН 28 квітня 2004 р. Резолюції № 1540 – першого міжнародного документу, що забезпечив комплексний та всезагальний підхід до ЗМЗ, засобів доставки та виробничих матеріалів. Слід звернути увагу й на те, що виконання Резолюції є обов’язковим і для держав, які не є учасницями спеціальних домовленостей, що входять до режиму нерозповсюдження і не входять до ДНЯЗ (Індія, Пакистан, КНДР, Ізраїль). Особливо важливим стало застосування згаданої резолюції протягом 2004–2007 рр., коли проблема нерозповсюдження загострилась через дипломатичні кризи, викликані активізацією ядерних програм Ірану та Північної Кореї. Саме на основі цих документів створюються нові міжнародно-правові повноваження для активної протидії розповсюдженню ядерної зброї. Немає сумніву, що відсутність жорсткої міжнародної реакції на поширення ядерної зброї та балістичних ракет призвела до кризи непокори, яка, в першу чергу, загрожує ДНЯЗ [2, с. 33–37].

Проблема ядерного нерозповсюдження займає одне з центральних місць в системі сучасних міжнародних відносин та потребує постійного систематизованого контролю. Вона також є пріоритетною для найбільш впливових держав світу, особливо тих, що володіють ядерною зброєю. Очевидним є те, що політика нерозповсюдження потребує негайного зміцнення та важливих доповнень, а в майбутньому і кардинальної трансформації, бо ця проблема являє собою важливий елемент в сучасній системі міжнародних відносин, який, незважаючи на більш ніж п’ятдесятилітнє існування, сьогодні, на жаль, є досить хитким і викликає занепокоєння.

Література:

1. Галака С. П. Проблема нерозповсюдження ядерної зброї у міжнародних відносинах: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002. – 278 с.
2. Питання нерозповсюдження ядерної зброї в системі міжнародних відносин 1991–2014 рр. / В. Павленко, М. Заболотна // Вісн. Київ. націон. ун – ту ім. Тараса Шевченка. Історія. – 2014. – Вип.4. – С. 33–37.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Процес європейської інтеграції та насамперед імплементації правових норм захисту прав людини ставлять перед нашою державою першочергові завдання з удосконалення правової бази, успішного проведення реформ та підвищення правової культури громадян. Після ратифікації Україною у 1997 р. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та протоколів до неї, кожний громадянин, іноземець та особа без громадянства отримали реальну можливість звернутися за захистом своїх прав і свобод до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) після вичерпання всіх національних засобів правового захисту.

На жаль, сьогодні існує проблема невиконання рішень Європейського суду з прав людини, а тому вивчення та вирішення цієї проблеми є дуже важливим і необхідним для всіх правників. Варто сказати, що факти невиконання рішень ЄСПЛ можна спостерігати у більшості країнах-членах Ради Європи, але велика кількість невиконаних рішень Україною є підставою для того щоб стверджувати про те, що ця проблема є актуальною і для нашої держави.

На сьогодні Україна входить до п'ятірки країн, від яких надходить найбільше скарг, та 95% рішень, ухвалених щодо нашої держави не виконуються. Статистичні дані Комітету міністрів Ради Європи вказують на те, що 900 рішень по суті продовжують перебувати на контролі, із них 736 рішень – «посилений контроль». Це означає, що понад 95% рішень, які прийняті щодо України, досі не виконані [1].

Багато правників та науковців вважали, що невиконання рішень ЄСПЛ є результатом відсутності механізму реалізації виконання рішення в національному законодавстві, вагомим кроком на шляху до подолання цієї проблеми стало прийняття 23 лютого 2006 р. Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (далі – Закон), який став першим подібним законом на території Європи і отримав позитивну оцінку в Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1516 (2006). Зазначений Закон зафіксував на законодавчому рівні систему інституційних та процесуальних механізмів виконання рішень Європейського

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

суду з прав людини, запобігання нових порушень Конвенції та створив базис для ефективного дотримання міжнародно-правових стандартів у сфері захисту та прав людини. Однак, прийняття цього Закону не усунуло дану проблему, це стало лише одним з багатьох кроків, необхідних для досягнення бажаного результату.

Ключ до вирішення проблеми впливає з самого визначення «виконання рішень ЄСПЛ». Так відповідно дост. 1 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» під виконанням рішень ЄСПЛ розуміють не тільки вжиття додаткових заходів індивідуального характеру та виплату стягувачу відшкодування, а також вжиття заходів загального характеру, які спрямовані на уникнення аналогічних порушень прав і свобод людини в майбутньому.

Найважливішою складовою виконання рішень Суду є застосування додаткових заходів індивідуального характеру – заходів, які вживаються уповноваженими органами державної влади з метою забезпечення відновлення порушених прав стягувача. ЄСПЛ вказує у своєму рішенні лише на компенсацію матеріальної шкоди, проте не вказує, які саме заходи індивідуального й загального характеру необхідно вжити для реалізації рішення, тому необхідність таких заходів та їх характер залежать від обставин справи, а компетентні органи держави-відповідача самі вирішують, які заходи є найбільш відповідними для досягнення бажаного результату [2, с.183].

Згідно із ч. ч. 2, 3 ст. 10 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» додатковими заходами індивідуального характеру, що застосовує держава є такі: а) відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який стягувач мав до порушення Конвенції (*restitutio in integrum*); б) інші заходи, передбачені в рішенні. [3].

Ще однією складовою виконання рішення є виплати коштів, присуджених рішенням. У більшості випадках кошти сплачуються вчасно та існують випадки коли громадяни роками чекають компенсації від держави, незважаючи на те, що у разі невчасної сплати нараховується та сплачується пеня. Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» встановлено, що центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, здійснює списання на вказаний стягувачем банківський рахунок, а в разі його відсутності – на депозитний рахунок державної виконавчої служби коштів із відповідної бюджетної програми Державного бюджету України [3].

Проблемність виконання рішень у частині виплати відшкодування полягає в тому, що закон про виконання рішень ЄСПЛ не передбачає зобов'язань щодо визначення сум у держбюджеті, потрібних для щорічної реалізації ухвал цього Суду. На необхідність передбачати кошти на виконання рішень ЄСПЛ в окремій бюджетній програмі вказано лише в Перехідних положеннях цього закону. Отже, оскільки державний бюджет України приймається щороку, то відсутні гарантії, що необхідні суми передбачатимуться в ньому регулярно. Тому це питання залишається відкритим.

На мою думку, доцільно було б створити Фонд гарантування виплати відшкодувань за рішенням Європейського суду з прав людини, який за рахунок коштів Державного бюджету України забезпечував би стовідсоткове погашення боргів держави за відповідними виконавчими документами.

Останньою складовою виконання рішень Європейського суду з прав людини є застосування заходів загального характеру, які з метою забезпечення додержання державою положень Європейської конвенції 1950 р., порушення яких встановлене рішеннями ЄСПЛ, забезпечують усунення недоліків системного характеру, виключають на території України підстави для надходження до Європейського суду з прав людини заяв проти України, спричинених питаннями, що вже були предметом розгляду в суді.

До таких заходів слід віднести: внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування; внесення змін до адміністративної практики; забезпечення юридичної експертизи законопроектів; забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Європейської конвенції 1950 р. та практики ЄСПЛ прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана з правозастосуванням; інші заходи, які визначаються за умови нагляду з боку Комітету міністрів Ради Європи державою-відповідачем відповідно до рішення ЄСПЛ із метою забезпечення усунення недоліків системного характеру, припинення спричинених цими недоліками порушень Європейської конвенції 1950 р. та забезпечення максимального відшкодування наслідків цих порушень [4, с.110].

Дана частина є найскладнішою для нашої країни, оскільки передбачає боротьбу з причинами і умовами порушення прав людини. В умовах корупційної та цензурованої політичної системи реформування відбувалося дуже повільно і не відповідало очікуванню ані суспільства, ані міжнародного співтовариства. Лише комплексний економічний, правовий, політичний та відкритий підхід дасть змогу вирішити цю проблему.

Одним із найбільш дієвих та найперспективніших аспектів виконання рішень Європейського суду з прав людини є наявність наглядового механізму з боку Ради Європи за виконанням рішення Суду. Такий нагляд відповід-

но до § 2 ст. 46 Європейської конвенції 1950 р. здійснює Комітет Міністрів Ради Європи [5; 6]. Цей орган з моменту підписання Конвенції виконує зазначені повноваження, хоча і створений відповідно до положень Статуту Ради Європи, а не Конвенції [7, с. 192]. Як тільки остаточне рішення суду передано Комітету Міністрів, останній запрошує державу-відповідача проінформувати його про кроки, зроблені для виплати компенсації, призначеної Європейським судом з прав людини і, в разі необхідності – про заходи індивідуального та загального характеру, прийняті для виконання рішення. Переконавшись, що держава прийняла всі необхідні заходи для виконання рішення, Комітет Міністрів Ради Європи приймає резолюцію про те, що його функції за п. 2 ст. 46 Конвенції виконані [8, с. 121].

Слід звернути увагу на те, що до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод були внесені нові положення, з метою збільшення ефективності механізму нагляду за виконанням рішення ЄСПЛ. Так, п. 4 ст. 46 передбачає можливість, якщо Комітет міністрів вважає, що Висока Договірна Сторона відмовляється виконувати остаточне рішення в справі, у якій вона є стороною, після формального повідомлення цієї Сторони і шляхом ухвалення рішення більшістю у дві третини голосів представників, які мають право засідати в Комітеті, звернутися до Суду з питанням про додержання цією Стороною свого зобов'язання. Відповідно до п. 5, якщо Суд встановлює порушення зобов'язання виконувати його остаточні рішення, він передає справу Комітетові міністрів із метою визначення заходів, яких необхідно вжити. Якщо Суд не встановлює порушення цього зобов'язання, він передає справу Комітетові міністрів, який приймає рішення про закриття розгляду справи. Таким чином, повноваження остаточно встановлювати, чи рішення можна вважати виконаним, закріплюється за Європейським судом з прав людини [9].

Недоліком цього механізму є відсутність можливості застосування до держави, яка не виконує рішення реальних санкцій які б змусили її дотримуватися Конвенції, в той час коли мова йде лише про імідж країни на міжнародній арені.

Наведені результати аналізу свідчать про те, що заходи, які вживаються Україною для належного виконання рішень Суду здійснюються не в достатньому обсязі. Зокрема нашій країні потрібно зосередитись саме на застосуванні заходів загального характеру, які дають змогу боротися з причинами і умовами порушень прав людини і запобігати їм. Позитивно також вплине на вирішення проблеми створення спеціального фонду гарантування виплати відшкодувань за рішенням Європейського суду з прав людини, який не залежав би від щорічної суми яка закладається в державному бюджеті України. Потрібно розуміти, що лише комплексний підхід із застосуванням цих та інших заходів дасть змогу вирішити цю проблему та запровадити ефективний механізм виконання рішень Суду.

Література:

1. Войтенко Ю. А. Рішення Європейського суду з прав людини – виконання в Україні [Електронний ресурс]// Войтенко Ю. А. // Юридичний журнал. – 2016. – № 5.
2. Шкрум А. І. Окремі питання виконання рішень Європейського суду з прав людини / Шкрум А. І. // Право міжнародних організацій. – 2015. – № 4. – С. 180.
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006р. № 3477 – IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
4. Шелевер Н. В. Проблемні питання виконання рішень Європейського суду з прав людини на території України/ Шелевер Н. В // Альманах міжнародного права. – 2015. – № 7. – С. 105–113
5. Аббакумова Д. В. Комітет Міністрів Ради Європи: міжнародно-правова природа та повноваження : монографія. – Х. : Право, 2016. – 256 с.
6. Аббакумова Д. Створення та становлення Комітету Міністрів Ради Європи / Д. Аббакумова // Юридичний вісник. – 2014. – № 2. – С. 206–210.
7. Аббакумова Д. В. Еволюція конвенційних повноважень Комітету міністрів Ради Європи // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – 2014. – № 1 (76). – С. 186–194.
8. Кочура О. О. Окремі аспекти виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини // Науков. вісн. – 2015. – № 32. – С. 116–121
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

Науковий керівник: Аббакумова Д. В., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. Ю. Селезньов¹

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Усім нам відомий вислів «війна – це двигун прогресу». З одного боку, не можна з даним висловом не погодитись. Війна – це бурхливий сплеск економіки, шалений науково-технічний прогрес, анексовані землі з промисловими

---

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

та людськими ресурсами тощо. Проте, війна несе у собі багато сліз, розчарувань та смертей.

Споконвіків війна була основним засобом вирішення усіх спорів та суперечок між державами та державними утвореннями. Заручниками конфлікту двох правителів могли бути мільйони людей, що проливали свою кров на театрі військових дій. Апогеєм трагічності наслідків війни стала відносно нова Друга світова війна, під час якої, за оцінками істориків, полягло близько 62 мільйонів військових та цивільного населення. Здавалося б, дане страшне число мало б назавжди заставити людство відмовитись від збройного методу вирішення конфліктів, проте в сучасних світових лідерів, як ми бачимо, на дане питання є своя окрема думка, і вона мало відрізняється від думки своїх «славнозвісних» попередників.

З другої половини XIX століття більшість воєн призводили до підписання міжнародних договорів, що нарешті почали регулювати певні аспекти початку, перебігу та закінчення війни. Відома Кримська війна 1853–1856 років, однією з держав-учасниць якої була Російська Імперія призвела не лише до промислових реформ у подальшому, а й до підписання Петербурзької декларації про скасування застосування вибухових і запалювальних куль 1868 року. На зламі століть було підписано ще безліч декларацій та конвенцій, таких як: Гаазька конвенція про заборону застосування кулі, що легко розгортається або сплющується в тілі людини 1899 року, Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі 1899 року. Російсько-японська війна 1904–1905 років була однією з передумов прийняття Конвенції про встановлення підводних мін, що автоматично вибухають від дотику 1907 року та Конвенції про бомбардування морськими силами під час війни 1907 року. Сумнозвісна Перша світова війна 1914–1918 років, а саме битва на річці Іпр 1915 року, де кайзерівськими військами вперше був застосований отруйний газ, як зброя масового ураження, призвела до прийняття Женевського протоколу про заборону застосування на війні задушливих, отруйних чи інших подібних газів чи бактерологічних засобів 1925 року.

Трагедія під назвою «Друга світова війна» 1939–1945 років, нарешті застала світову спільноту всерйоз задуматись та оцінити перспективи свого подальшого існування. 12 серпня 1949 року, після створення ООН був прийнятий визначний нормативно-правовий акт, який нарешті закріпив правила ведення не лише військових дій, а й визначив статус усіх учасників, правила поводження з військовополоненими та цивільним населенням, що дістав назву Женевські конвенції про захист жертв війни. Вони включають в себе чотири міжнародні договори:

1. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у регулярних арміях – зобов’язує її учасників збирати на полі бою і надавати допомогу пораненим і хворим супротивника, причому будь-яка дискримінація у відношенні поранених і хворих з причин статі, раси, національності, політичних переконань або релігії забороняється. Усі поранені і хворі, які опинилися у владі супротивника, повинні бути зареєстровані, а дані про них повідомлені тій державі, на боці якої вони боролися.

2. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, що потерпіли в корабельних аваріях, зі складу збройних сил на морі – встановлює правила поведження з хворими та пораненими під час морської війни, аналогічні правилам, передбаченим Конвенцією про поліпшення долі поранених і хворих в регулярних арміях.

3. Конвенція про поведження з військовополоненими – встановлює правила, яких повинні дотримуватися воюючі сторони при поводженні з військовополоненими.

4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни – передбачає гуманне поведження з населенням, що перебуває на окупованій території, і захищає його права.

Женевські конвенції застосовуються у разі оголошення війни або у разі будь-якого збройного конфлікту. Доповненням до них є 2 протоколи, що були прийняті за ініціативою Міжнародного комітету Червоного Хреста 1977 року. Протокол I, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, і Протокол II, що стосується захисту жертв збройних конфліктів не міжнародного характеру.

Женевські конвенції 1949 року закріпили збройні конфлікти міжнародні та не міжнародного характеру. Міжнародним визнається конфлікт, коли учасниками є суб’єкти міжнародного права, й вони застосовують військову силу один до одного. Сторонами також можуть бути нації, що ведуть національно-визвольну боротьбу, а також народи, що борються проти колоніального гніту та окупації. За окремих умов визнаватись міжнародним конфліктом може також внутрішньодержавне повстання, коли повстанці мають власну чітку організацію, утримують власну територію та дотримуються встановлених міжнародних правил ведення війни.

До збройних ж конфліктів неміжнародного характеру слід відносити спроби державних переворотів, громадянські війни, які зазвичай не пов’язані з проголошенням нової держави. Окрім так званих «гуманітарних інтервенцій», втручання у внутрішні конфлікти держав забороняється.

Щодо учасників збройних конфліктів, то міжнародне право поділяє їх на комбатантів та некомбатантів. До перших (воююча сторона) відносяться

увесь склад збройних сил, партизанські та добровольчі загони, ополчення. Обов'язковими умовами визнання статусу комбатанта є не лише участь у збройному конфлікті, а й ієрархічність (наявність начальника та підлеглих), розпізнавальні знаки, відкрите носіння зброї та дотримання усіх правил ведення війни. У разі попадання в полон –комбатанти набувають статусу військовополонених.

До некомбатантів ж належать особи, які хоч і входять до складу збройних сил, проте не беруть безпосередньої участі у військових діях. До них належать: духовенство, медичний персонал, військові кореспонденти, військові юристи тощо. Також не є комбатантами найманці, тобто особи, які за матеріальну винагороду є завербовані стороною-учасницею для ведення військових дій.

Початок війни обов'язково повинен бути у формі мотивованого оголошення війни, або ж ультиматуму чи конфлікту з формальним її оголошенням. Проте, історія знає багато випадків, коли держави нехтують даним положенням Гаазької конвенції про відкриття військових дій 1907 року. Яскравим прикладом є збройний конфлікт на сході України 2014 – до нашого часу.

Міжнародне право досить чітко обмежує безліч засобів ведення війни. Попри заборону вищезазначених небезпечних куль, різного виду газів, біологічної зброї –міжнародне право не містить прямої заборони застосування ядерної зброї, що, на мою думку, є серйозною проблемою сьогодення. Заборона методів також чітко регламентується міжнародним правом. Вбивство особи, що склала зброю, зрадницьке вбивство чи поранення, геноцид, взяття заручників є не лише ганебним з моральної точки зору, а й є забороненим нормами міжнародного права під час збройних конфліктів.

Не менш важливим є захист нормами міжнародного права такої категорії осіб, як жертви війни, до яких належать поранені, військовополонені, цивільне населення, хворі тощо. Цивільне населення є об'єктом охорони, адже не є учасником збройного конфлікту, а є лише його заручником. Забороняється будь-які заходи, що можуть призвести до загибелі цивільного населення. Воно не повинно бути об'єктом для нападу та не може використатись окупаційною стороною для будь-яких військових цілей. Щодо регламентації військового полону, то міжнародне право чітко встановлює правила поведінки сторони з військовополоненими при взятті у полон, допиті, перебуванні у полоні, щодо ставлення до військовополонених. Після закінчення військових дій усі військовополонені повинні негайно бути звільнені та репатрійовані.

Завершальний етап війни пов'язаний з припиненням воєнних дій та подальшим припиненням стану війни. Припинення воєнних дій здійснюється

у виді перемир'я (двосторонньої згоди на припинення на взаємно погоджених умовах) або ж капітуляції (припинення на умовах сторони-переможця). Фінальним є видання акту або ж укладання мирного договору щодо припинення стану війни.

Отже, на сьогодні початок, засоби, методи, охорона жертв війни та її закінчення чітко регламентуються міжнародним правом. Гіркий досвід світових війн сприяв прискоренню та детальній оцінці й регулюванню даних питань, адже вони пов'язані з найголовнішим – життям людини, як окремого індивіда, та існування людства в цілому. На жаль, й до сьогодні війна є найпопулярнішим засобом вирішення серйозного міжнародного конфлікту, попри засудження міжнародною спільнотою, економічні санкції, заборону міжнародно-правовими актами держави нехтують вищезазначеним та розв'язують збройні конфлікти. Проте, маємо надію на те, що питання мирного співіснування людства та загроза знищенню усього живого на планеті Земля стане точкою відліку для статусу слова «війна», як мертвого слова.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Н. О. Селіверстова¹

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ДИТИНИ

Огляд проблеми міжнародно-правового статусу дитини має важливе наукове і практичне значення. Необхідність врегулювання цього питання виникла після закінчення Першої світової війни, наслідком якої був високий рівень сирітства, а також зростаючий інтерес до проблеми захисту дітей в Європі та Північній Америці. Права дитини потребують посиленого захисту у зв'язку з її фізичною та інтелектуальною незрілістю. Критерій фізичної та розумової незрілості є головним у розмежуванні дитини від дорослої людини.

Першим міжнародно-правовим документом, що стосується прав і статусу дитини, є Декларація прав дитини 1924 року, що містила п'ять основних

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

принципів, якими встановлено мінімальні стандарти захисту дітей. У 1950 – х роках Декларація була доопрацьована і 20 листопада 1959 р. було прийнято її новий варіант.

Конвенція про права дитини 20 листопада 1989 р. [1] – це основний міжнародно-правовий документ, що присвячений широкому спектру прав дитини, на відміну від Декларації 1959 року, в якій наведені лише основоположні принципи. Конвенція складається з 54 статей, що деталізують індивідуальні права осіб віком від народження до 18 років. Конвенція була ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 р. і набрала чинності для Української держави 27 вересня 1991 р.

У 2003 та 2005 роках Україна ратифікувала два факультативні протоколи до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і порнографії та щодо участі дітей у збройних конфліктах. Конвенція 1989 року і протоколи до неї є частиною законодавства України.

Загальна декларація прав людини 1948 року містить дві статті з посиленням на дитячі права, а саме: стаття 25 про особливе піклування і стаття 26, що стосується освіти. У Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 року є спеціальні положення про дітей, а саме процесуальні норми, наприклад, у статті 14(1) передбачено виключення права на публічний характер судових слухань у випадку, коли це робиться в інтересах неповнолітніх або щодо встановлення опіки і піклування. Пактом держави зобов'язуються відокремлювати неповнолітніх правопорушників від дорослих, і ставитися до них відповідно до їхнього віку.

Міжнародно-правові акти універсального характеру гарантують захист прав усіх осіб, а значить, імпліцитно і прав дітей, це зокрема: Конвенція проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року, Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 року, а також Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року, особливо у тій частині, де мова йде про рівні права на отримання освіти, зокрема дошкільної і загальної шкільної освіти.

Для того, щоб розкрити питання статусу дитини в міжнародному праві, слід надати визначення поняттю «дитина»; при цьому у внутрішньому праві держав зазвичай існує своя дефініція. У статті 1 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 р. дитиною визнається кожна людська істота до досягнення 18 – річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [1, ст. 1]. Іншими словами, особа вважається дорослою і набуває повного обсягу дієздатності після досягнення нею 18 – річного віку [2, с. 509].

Разом із цим зазначена норма містить виключення – за національним законодавством держави-учасниці особа може набути повного обсягу дієздатності до досягнення 18 – и років. В Україні такі виключення зокрема передбачені статтею 35 Цивільного кодексу. Диспозицією статті передбачено, що повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. Повної цивільної дієздатності набуває особа, яка досягла шістнадцятирічного віку і бажає займатися підприємницькою діяльністю. В останньому випадку необхідна наявність письмової згоди на це батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування для реєстрації особи як підприємця. У цьому разі фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації її як підприємця [3, ст. 35].

Загалом можна погодитися з висновком, до якого дійшов В. М. Стешенко, що Україна фактично у повному обсязі здійснила імплементацію міжнародно-правового (конвенційного) визначення поняття «дитина» [4, с. 512].

Варто також зазначити, що Декларація 1959 року захищає права ще ненароджених дітей. У Преамбулі Декларації закріплено: «дитина потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист, як до, так і після народження». Як зазначає А. В. Ольхова, хоча Декларація і не містить положення, яке б зобов'язувало держави гарантувати права ненародженої дитини, проте не існує й заборони у рамках національного законодавства окремої держави визнавати дитину з моменту її зачаття [5, с. 2].

Дискусійним у праві залишається питання про визначення періоду початку життя дитини, тому Конвенція не обмежує свободу держав-учасниць закріплювати у національному законодавстві момент початку дитинства. Наприклад, Аргентина надала пояснення під час ратифікації, згідно з яким статтю 1 слід інтерпретувати «таким чином, що поняття «дитина» означає будь-яку людську істоту з моменту зачаття», а Гватемала схожим чином висловилася при підписанні. Крім питання встановлення початку життя дитини, дискусійним є питання визначення віку повноліття особи. Зокрема статтею 24 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права встановлюється право дитини на спеціальні засоби захисту з боку її сім'ї, суспільства і держави, які є необхідними в її становищі як малолітньої [6, с. 14].

У доктрині міжнародного права також проблемним є питання щодо того, чи розповсюджуються політичні та економічні права на дітей. Деякі вчені вважають, що для реалізації таких прав необхідна зрілість дорослої людини. Генеральна Асамблея ООН ствердила, що «всі права людини є неподільни-

ми і незалежними». Тобто зазначене питання можна вважати врегульованим.

Конвенція 1989 року закріплює за дітьми такі права і свободи: право на життя, на здоровий розвиток, на індивідуальність, право вільно висловлювати свої погляди, свободу слова, совісті і релігії, свободу асоціацій, право на особисте життя, захист від насильства, право на відпочинок.

Статтею 28 Конвенції закріплено, що «держави-учасниці визнають право дитини на освіту» [1, ст. 28]. У національному законодавстві України це положення закріплено у частині третій статті 150 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. №2947 – III [7, ст. 150]. Згідно зі статтею 30 Закону України «Про освіту» від 23 травня 1991 р. №1060 – XII в Україні встановлюються такі освітні рівні: дошкільна освіта; початкова загальна освіта; базова загальна середня освіта; повна загальна середня освіта; професійно-технічна освіта; вища освіта [8, ст. 30]. Відповідно до частини третьої статті 150 Сімейного кодексу України [7, ст. 150] батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя. Цей обов'язок безпосередньо пов'язаний з нормою статті 53 Конституції України, відповідно до якої повна загальна середня освіта є обов'язковою [9, ст. 53].

Стаття 34 Конвенції передбачає, що «діти мають право на захист від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень, особливо проституції і порнографії» [1, ст. 34]. Зазначена норма імплементована у статті 156 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. №2341– III (розбещення неповнолітніх): «вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк» [10, ст. 156]. Цей злочин виражається у вчиненні розпусних дій сексуального характеру щодо неповнолітньої особи, що викликає фізичне і моральне розбещення.

Відповідно до статті 40 Конвенції «держави-учасниці визнають право кожної дитини, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство, звинувачується або визнається винною в його порушенні, на таке поводження, що сприяє розвиткові у дитини почуття гідності і значущості, зміцнює в ній повагу до прав людини й основних свобод інших та при якому враховуються вік дитини і бажаність сприяння її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві» [1, ст. 40]. Частиною 4 статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права передбачено, що «стосовно неповнолітніх процес повинен бути таким, щоб враховувались їх вік і бажаність сприяння їхньому перевихованню». Для реалізації цих положень у Кримі-

нальному процесуальному кодексі України від 13 квітня 2012 р. №4651 – Вміститься окрема глава 38, що визначає порядок реалізації кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Отже, із викладеного можна зробити *висновок*, що правовий статус дитини пройшов тривалий шлях формування. Україна здійснює політику захисту прав дітей шляхом ратифікації найважливіших міжнародно-правових актів, що стосуються цього питання та імплементує норми цих документів в національне законодавство. Зокрема, у внутрішньому законодавстві України існує ряд спеціальних законів, таких як Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2011 р. і Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 7 жовтня 2016 р. На нашу думку, у зв'язку з подіями сьогодні на сході України українському законодавцю слід звернути особливу увагу на права дітей в умовах збройного конфлікту.

Література:

1. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс] : Прийнята Резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї від 20 листопада 1989 р. – Режим доступу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml
2. Міжнародне право в галузі прав дитини / Дж. ван Б'юрен : пер. з англ. Г. С. Краснокутського ; наук. ред. М. О. Баймуратов. – Одеса : АО БАХВА, 2006. – 524 с.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. №435 – IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Стешенко В. М. Імплементация міжнародно-правових понять «дитина» і «підліток» у національне право України / В. М. Стешенко // Актуальні проблеми права: теорія і практика : зб. наук. пр. – Луганськ, СПД Резніков В. С., 2013. – №27. – С. 508–516.
5. Ольхова А. В. Поняття «дитина» у міжнародному гуманітарному праві // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – №17. – С. 1–6.
6. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам-Київ, 1996.
7. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. №2947 – III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
8. Про освіту : Закон України від 23 травня 1991 р. №1060 – XII [Електронний ресурс]. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/1060-12>
9. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96 – ВР // Відомості Верховної Ради України від 23 липня 1996 р. – №30. – Ст. 141.

10. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341 – III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Науковий керівник: Стешенко В. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Б. І. Сергієнко¹

НАДІМПЕРАТИВНІ НОРМИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Сучасні процеси глобалізації економіки, зростання міжнародного товарообміну, а також поширення міжнародної взаємодії приватних осіб спричинили збільшення кількості документів, спрямованих на визнання дії норм іноземного права. Зокрема, велику роль відведено принципу автономії волі сторін під час обрання права, що застосовуватиметься для врегулювання правовідносин. Разом із тим застосування до відповідних правовідносин іноземного права на підставі зазначеного принципу застереження, або через відсилання до нього колізійних норм, обмежується дією застереження про публічний порядок та надімперативні норми [1].

Визнаним є той факт, що визначення категорії надімперативних норм та їх відокремлення від звичайних імперативних – досить складне питання. Не існує чіткого визначення й поняття «публічний порядок».

Застереження про надімперативні норми є однією з новацій у міжнародному праві України, яке було введене внаслідок прийняття Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. (далі – Закон України «Про МПРП»). Даний інститут було запозичено із правових систем європейських держав для захисту правопорядку держави суду та третіх країн від негативного впливу поряд із традиційним застереженням про публічний порядок[2].

Проблемам сутності та умовам застосування надімперативних норм у науці міжнародного права присвячені дослідження таких вчених як М. Блессінг, М. М. Богуславський, Г. Борн, І. В. Гетьман – Павлова, А. О. Данилова, Г. К. Дмитрієва, А. Н. Жильцов, В. П. Звеків, С. В. Крохалєв, О. О. Крутий, Л. А. Лунц, П. Майєр, А. І. Муранов., Т. Н. Нешатаєва,

---

¹ Студент 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. В. Новікова та інші. Натомість у вітчизняній правовій науці робіт, присвячених розглядуваному виду норм, майже не існує, що, з огляду на виняткове значення останніх для регулювання міжнародних приватноправових відносин, обумовлює нагальну потребу їх вивчення з урахуванням особливостей правової системи України. Метою даної статті є визначення, поняття та характер дії надімперативних норм у сфері міжнародного приватного права, встановлення їх місця серед традиційних методів міжнародного приватного права.

Навряд чи можливо визначити вичерпний перелік таких надімперативних норм у кожній правовій системі. Визначення і кваліфікація таких норм – це велика відповідальність для судді[3]. Адже такі норми є досить рухомими. У судовій практиці багатьох країн траплялися непоодинокі випадки, коли спочатку норма характеризувалася як імперативна в сенсі внутрішнього приватного права, а потім, з часом, унаслідок зміни пріоритетів у правовій політиці набувала тлумачення в судах як норма обов'язкового застосування в усіх випадках, пов'язаних із певним характером правовідносин, тобто ставала надімперативною.

У ст. 14 українського Закону про МПрП йдеться про дві окремі ситуації застосування імперативних норм. Частиною 1 ст. 14 обумовлено застосування надімперативних норм, що мають місце в українському праві, а в ч. 2 ст. 14 мова йде про застосування надімперативних норм третіх країн, які мають тісний зв'язок із відповідними правовідносинами. Варто особливо підкреслити, що для цих двох типів надімперативних норм спочатку доктрина, а згодом і світова судова практика запропонували різний режим застосування. Надімперативні норми країни суду застосовуються обов'язково, а надімперативні норми третьої країни можуть застосовуватися, а можуть і не застосовуватися – їх застосування є компетенцією та правом суду.

Схожість концепції позитивного публічного порядку і концепції імперативних (чи «надімперативних») норм є очевидною. Адже в обох випадках мова йде про набір певних норм чи положень національного законодавства, застосування яких зберігається незалежно від застосовуваного права. Відмінність полягає в тому, що концепція публічного порядку, на відміну від концепції імперативних норм, стосується не конкретних норм законодавства, а основних принципів правопорядку конкретної правової системи. В європейській доктрині МПрП має місце поділ імперативних норм на два види: імперативні норми внутрішнього приватного права та імперативні норми міжнародного приватного права. Останні називають у більшості випадків «надімперативними». Імперативні норми внутрішнього приватного права

діють лише в системі національного права, якщо воно визнане таким, що підлягає застосуванню, а імперативні норми МПрП або «надімперативні» діють завжди незалежно від того, підлягає право даної держави застосуванню чи ні. Можливість підпорядкування правовідносин іноземному праву є одним із основних принципів МПрП, тому застосування до правовідносин іноземного приватного права означає застосування як диспозитивних, так і імперативних норм цього права. У доктрині МПрП йдеться скоріше не про звичайні імперативні норми, а про особливі «надімперативні» норми, дія яких не може бути усунена ні вибором сторін, ні колізійним відсиланням до іноземного права. По суті, мова йде про особливу імперативність як наслідок особливого значення для держави чи суспільства цих правовідносин, і тому законодавець ні за яких обставин не вважає за потрібне допустити підпорядкування відповідних відносин іноземному праву.

Навряд чи можливо визначити вичерпний перелік таких надімперативних норм у кожній правовій системі. Визначення і кваліфікація таких норм – це велика відповідальність для судді. Адже такі норми є досить рухомими. У судовій практиці багатьох країн траплялися випадки, коли спочатку норма характеризувалася як імперативна в сенсі внутрішнього приватного права, а потім, унаслідок зміни пріоритетів у правовій політиці набувала тлумачення в судах як норма обов'язкового застосування в усіх випадках, пов'язаних із певним характером правовідносин, тобто ставала надімперативною[4].

Коли йдеться про не обмеження дії імперативних норм права України, законодавець визнає наявність в українському праві особливих норм і зобов'язує суд застосовувати їх при розгляді справ. Незважаючи на, здавалося б, теоретичну ясність, з практичного підходу виникають складнощі у визначенні таких норм серед масиву імперативних норм[5]. На жаль, вітчизняний законодавець, на відміну від інших країн (Росія, Швейцарія та ін.), не включив у текст статті хоча б певні орієнтири чи критерії, якими слід було б керуватися судді.

Положення про пріоритет у застосуванні імперативних (надімперативних) норм дістали закріплення у низці міжнародних договорів: Гаазька Конвенція про право, що застосовується до дорожньо-транспортних пригод 1971 р. (ст. 7); Гаазька Конвенція про право, що застосовується до відповідальності виробника товарів 1973 р. (ст. 9); Гаазька Конвенція про право, що застосовується до відносин довірчої власності та їх визнання 1985р. (ст. 16); Гаазька Конвенція про право, що застосовується до договорів про посередництво та представництво 1978 р. (ст. 16); Міжамериканська Конвенція про право, що застосовується до міжнародних контрактів 1994 р. (ст. 11); Гаазь-

ка Конвенція про право, що застосовується до договорів міжнародної купівлі-продажу товарів 1986 р.; Римська Конвенція про право, що застосовується до договірних зобов'язань 1980 р. (ст. 7).

Як наслідок, в науці навіть виникла ідея, що надімперативні норми утворюють окремих «екстраординарно-односторонній матеріально-правовий метод» міжнародного приватного права. Однак вважаємо, що даний висновок є необґрунтованим, оскільки немає достатніх підстав для розмежування матеріально-правових норм, які мають пряму дію, та таких, що мають надімперативний характер[6]. Як свідчить історія розвитку міжнародного приватного права, досить довгий час матеріально-правовий метод розглядався виключно як уніфікаційний, тобто такий, що включає лише норми міжнародних договорів у сфері міжнародного приватного права. До речі, прихильники такого підходу існують і на сьогоднішній день [7].

Проте, як відомо, згідно домінуючої позиції в науці, кожна держава має власні внутрішньодержавні матеріальні норми права, що здійснюють пряме регулювання приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом. Тому і надімперативні норми, попри їх специфічний характер, слід також відносити до матеріально-правового методу, визначальною ознакою якого є саме безпосередність впливу матеріальної норми права на суспільні відносини.

Отже, надімперативні норми міжнародного приватного права слід розуміти як засіб матеріально-правового методу міжнародного приватного права, що спрямований на забезпечення особливо важливих інтересів держави, і тому наділений здатністю застосовуватися всупереч колізійно-правовому методу та/або автономії волі сторін [8]. В той же час, з огляду на об'єктивну необхідність застосування іноземного права до приватно-правових відносин, ускладнених іноземним елементом, надімперативні норми здебільшого мають характер виключення, а тому їх не слід протиставляти колізійним нормам, а навпаки – розглядати у взаємодії, що, з одного боку, забезпечує участь держави у міжнародному спілкуванні, а з іншого – встановлює захист інтересів держави, які не можуть становити об'єкт впливу іноземного права.

Література:

1. Волинка К. Г. Теорія держави і права: Навчальний посібник / К. Г. Волинка. – К. : МАУП, 2003. – 240 с.
2. Лунц Л. А. Курс міжнародного частного права / Л. А. Лунц. – М. : Спарк, 2002. – 1007 с.
3. Рубанов А. А. Теоретические основы международного взаимодействия национальных правовых систем / А. А. Рубанов. – М. : Наука, 1984. – 159 с.

4. Чубарев В. Л. Міжнародне приватне право: навч. посібник / В. Л. Чубарев. – К. : Атіка, 2008. – 608 с.

5. Самусь А. О. Категорії «застереження про публічний порядок» та «надімперативні норми» в міжнародному приватному праві / А. О. Самусь // Молодіжний науковий вісник української академії банківської справи НБУ. – 2011. – № 1. – С. 74–78.

6. Кох Х. Международное частное право и сравнительное правоведение / Х. Кох, У. Магнус, П. Винклер фон Моренфельс ; [Пер. с нем.]. – М. : Междунар. отношения, 2001. – 480 с.

7. Васильченко В. В. Науково – практичний коментар Закону України «Про міжнародне приватне право» / В. В. Васильченко. – К. : Істина, 2007. – 200 с.

8. Новикова О. В. Оговорки о публичном порядке и сверхимперативных нормах в английской доктрине международного частного права: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. – К. 2011. – 204 с.

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. В. Сидоренко¹

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У СВІТІ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

Від моменту офіційного заснування Ради Європи 5 травня 1949 р., уже минуло більше півстоліття, була здійснена величезна робота у сфері юридичного захисту у самих різних аспектах. Міжнародна організація активно співпрацює в напрямку покращення механізмів захисту основоположних прав і свобод людини, підняття рівня життя населення держав – учасниць саме через правові заходи, впливає на формування поняття «справедливості» у судах Європи на всіх рівнях та інстанціях.

Саме в її межах був створений один з найбільш ефективних правозахисних механізмів на європейському континенті. І хоча Європейська конвенція з прав людини стала найвідомішим документом цієї організації, не треба забувати про велику кількість інших міжнародних договорів, які були укладені в рамках Ради Європи. Звичайно їх наглядові механізми не мають та-

---

¹ Студент 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

кого успіху як Європейський суд з прав людини, проте вони досить вдало забезпечують захист закріплених у відповідних договорах прав і свобод [1, с.101–124].

Проте постійний розвиток технологій, економічний та науковий прогрес та інші зміни в світі вимагають трансформацій від Ради Європи також, приділення своєї правової діяльності новим виникаючим загрозам, що напряму посягають чи можуть порушувати основоположні права і свободи людини.

Актуальність цієї роботи виражається в тому, що для XXI століття виникла ціла низка проблем пов'язаних із новітніми технологіями. Вони становлять загрози, та залишаються неврегульованими в повній мірі стосовно фундаментальної основи сучасного правового порядку – основоположних прав і свобод людини. Це виражається в різних аспектах, на які Рада Європи повинна постійно направляти увагу і діяльність, як одна із самих впливових та розвинутих регіональних міжнародних організацій.

По-перше, це поява явища «гібридної війни», що стала широко використовуватися за останнє десятиліття. Вона включає в себе втягнення цілих масивів населення в політичних та економічних цілях, що відбивається у інформаційному впливі, пропаганді, прихованій громадській діяльності. Таке явище є результатом розвитку новітніх технологій, котрі дали доступ до можливостей не військовою силою, а прихованими засобами діяти в своїх інтересах – в стратегіях досягнення різних результатів із боку урядів держав, що ставлять на перше місце свої геополітичні цілі.

По-друге, поняття захисту від невтручання в приватне життя особи потребує перегляду із врахуванням того, що фактичний доступ до стеження за населенням мають зараз не тільки служби спеціального призначення, а й приватні особи внаслідок постійного прогресу електроніки довкола. Це прибрало всі межі для наявності захищеності осіб від втручання інших в їх приватний простір.

По-третє, одночасно стара проблема із обмеженням та безпекою від зброї масового ураження (в тому числі і ядерної) залишається актуальною, яка потребує більш досконалого регулювання. Через прогрес та гонитву за впливом на міжнародній арені – все більше держав поповнює нею свої арсенали, при цьому збільшується як ймовірність її використання, так і те, що така зброя потрапить до недержавних організацій, чи до терористичних угруповань, що становить загрозу для тисяч людських життів.

Вище розглянуті проблеми є лише ключовим відбиттям того, настільки світова глобалізація і науковий розвиток потребують правового регулювання із досконалими юридичними механізмами.

Сучасний технологічний, економічний, інформаційний розвиток призвів до появи широкого спектру загроз нового типу і підсилив дію вже відомих загроз, таких як тероризм, «неспроможні» держави, кібертероризм. Це посилює невизначеність міжнародного простору щодо безпеки, а в деяких випадках провокує окремих міжнародних суб'єктів на випереджувальне застосування силової політики. Теперішні загрози безпеці мають тенденцію перетворюватися на транскордонні й транснаціональні, а загрози економічного та екологічного характеру є глобальними за своєю природою [2, с.17,18].

Якщо зараз не протидіяти глобальним проблемам, із самого початку, шляхом правових засобів, що будуть зафіксовані в нових нормативних актах на міжнародному рівні: починаючи із плануванням дій, їх погодженням із всіма суб'єктами, залученням максимальної кількості представників міжнародної арени для спільної роботи; а потім із одночасним ефективним відбиттям у дійсності заходів усунення глобальних проблем – це змінить ситуацію. В іншому випадку, окремі держави, зіткнувшись із загрозами в реальності не зможуть самотійно їх нейтралізувати.

Водночас, процеси глобалізації вносять корективи у розуміння традиційних загроз, характер їх дії і наслідки. Основними джерелами руйнівних конфліктів на межі тисячоліть Є. Камінський вважає, зокрема, розрив у темпах економічного розвитку різних країн у комбінації з демографічним вибухом у менш розвинених державах, забруднення навколишнього середовища у відсталих країнах, перспектива воєнних операцій терористів, технологічне відставання як фактор розколу міжнародного співтовариства, потенціал тотального фінансового колапсу [3, с.3].

Держави, лідери світової економіки, повинні закласти основу для подальшої світової безпеки на основі спільної злагодженої політики проти всіх негативних тенденцій початку XXI століття, із залученням країн «другого», та «третього» світу, в яких фактично і почали реалізуватися наслідки глобальних не вирішених проблем. Потрібно прибрати політичні інтереси на друге місце, так як значення потенційних загроз, що лише почали проявлятися на даний момент, становить небезпеку, що набагато більше, чим міждержавні конфлікти регіональних характерів, чи інтереси певних територій. При цьому реалізація програм, щодо боротьби із проблемами, що виникли внаслідок стрімкого наукового розвитку, так і для подальшої ефективної діяльності Ради Європи, необхідно в першу чергу забезпечити новий механізм контролю щодо виконання зобов'язань, так і досконалішого моніторингу результативності щодо поставлених завдань.

Ні в одному документі Ради Європи, який вказує на цю процедуру, немає визначення самого поняття «моніторинг». Приблизне посилання на визна-

чення суті моніторингу можна знайти у Доповіді Комітету Мудреців, яка була представлена до уваги Комітету Міністрів на його сесії у листопаді 1998 р. У підзаголовку під назвою «Моніторинг за виконанням зобов'язань державами-членами» Комітет Мудреців зазначив «На додаток до «моніторингу», який в основному здійснюється у провадженнях перед Європейським судом з прав людини, важливим завданням Ради Європи є забезпечити дотримання кожною державою-членом цінностей та великої системи норм та стандартів, які були протягом років розвинені Організацією та втілилися у 170 конвенціях та чималій кількості рекомендацій. Це вимагає ефективних та реальних механізмів моніторингу і контролю, та зміцнення програм співробітництва та технічної підтримки»[4, с.7,8].

Ретельний та постійний моніторинг у програмах протидії загрозам міжнародній безпеці надасть можливість відслідковувати те, які правові заходи є більш успішними, досягають поставлених завдань або навпаки є не результативними на практиці виконання. Така звітність дасть змогу оцінювати діяльність держав-учасниць на вимогу відповідності до покладених них завдань. Актуальність потреби в більш глибоких перевірках із боку Ради Європи існує уже доволі тривалий час, але зміни відсутні. У той же час рішення Європейського суду із справ людини виконують захисну і контрольну функцію лише в тих випадках, коли особа уже звернулася із скаргою, у встановленому до Конвенції порядку.

Щодо України, то саме в період реформ направлених на інтеграцію в Європейський Союз, буде доцільним не тільки вирішувати питання, що належать до виконання уже ратифікованих Конвенцій Ради Європи, але й на національному рівні здійснювати трансформації до вимог часу із пошуком та реалізацією нових способів та шляхів забезпечення захищеності населення країни від негативних наслідків новітніх технологій, як шлях до ідеалів правової та демократичної держави із одночасним залученням до міжнародної співпраці.

На основі вище розглянутого варто зазначити, що нові проблеми нашого часу в аспекті охорони прав і свобод людини ,через стрімкий прогрес, не можливо вирішувати окремо на національних рівнях, так як такі потенційні небезпеки й явища не обмежуються кордонами. Вони ставлять під загрозу сферу світової безпеки стосовно кожного мешканця нашої планети. Рада Європи, як одна із самих впливових міжнародних організацій, повинна не лише обговорювати ці критичні моменти, але й шукати та регламентувати дієві правові шляхи для усунення таких потенційних ризиків та порушень, так як наявна нормативно-правова база на основі конвенцій та інших актів не може охопити весь спектр сучасного динамічного розвитку в плані наукових досягнень. Тому потрібне динамічне та постійне покращення юридичної бази для вирішення виникаючих проблем по суті, а не лише на папері чи під час обговорень.

Сьогодні правовий статус особи, її основоположні права і свободи повинні бути рівно захищеними на території всіх держав, необхідно поступово здійснювати перехід від охорони окремо правового статусу кожної особи, до юридично та фактично безпечного становища людства, як загальної цілі подальшої міжнародної політики.

Література:

1. Аббакумова Д. В. Комітет Міністрів Ради Європи: міжнародно-правова природа та повноваження : монографія. – Х.: Право, 2016–256 с.
2. Білас І. Г. Сучасні виклики і загрози правам людини в умовах глобалізації // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. ст. та тез повідомл. за матеріалами міжнар. наук. – практ. конф. 12 грудня 2013р. : у 2 ч. – Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2013. – Ч.1. – С. 16–26.
3. Камінський Є. Міжнародна безпека у ХХІ столітті: загальний прогноз/ Дослідження світової політики. – 2001. – К: Вип. 15.
4. Аббакумова Д. В. Деякі аспекти процедури моніторингу в межах Ради Європи // Теорія і практика правознавства. – 2014. – Вип. 2 (6). – С.7–9.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 р.
6. Аббакумова Д. В. Щодо контрольних механізмів захисту прав людини в межах Ради Європи // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права: зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар. – прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самощенко та ін. – Х. : Право, 2015. – Ч. 1. – С. 248–256.

Науковий керівник: Аббакумова Д. В., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. С. Символокова¹

ЗНАЧЕННЯ ІНСТИТУТУ ОБХОДУ ЗАКОНУ В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ

Обхід закону в міжнародному приватному праві означає вчинення сторонами правовідносин дій, які свідомо спрямовані на штучне визначення права, яке підлягає застосуванню до таких відносин з метою найбільш «по-

---

¹ Студентка 5 курсу Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

блажливого» їх регулювання. Застосування обходу закону можливе тільки щодо імперативних приписів, можливість використання принципу автономії волі виключає визнання дій щодо обрання права як обхід закону. Стаття 10 Закону України «Про міжнародне приватне право» визначає, що правочин та інші дії учасників приватноправових відносин, спрямовані на підпорядкування цих відносин праву іншому, ніж те, що визначається згідно із законодавством України, в обхід його положень, є нікчемними. У цьому разі застосовується право, яке підлягає застосуванню відповідно до норм законодавства України.

Прикладом застосування ст. 10 ЗУ «Про міжнародне приватне право» може послугувати справа, розглянута київським районним судом міста Одеси у 2010 році. В цій справі між сторонами спору був укладений кредитний договір (8.04.2008 р.), відповідно до якого позивач надав відповідачу 19500000 доларів США з фіксованою щорічною ставкою 14,5%, а той в свою чергу повинен був повернути суму боргу та всі належні платежі до 31.12.2008 року. З метою забезпечення належного виконання умов кредитного договору 21.04.2008 року відповідачем був підписаний лист персональної поруки, який було акцептовано позивачем. Вказаний лист поруки позивач з посиланням на ст. ст. 553, 554, 639 ЦК України вважав договором поруки. Посилаючись на лист персональної поруки, позивач наполягав на підпорядкуванні кредитних відносин праву Англії. Оскільки гарантійний лист був підписаний фізичною особою – громадянином України, його особистим законом є право України, а відтак підпорядкування листа поруки іншому праву (праву Англії), ніж те, що визначено згідно з нормами вказаного Закону, є нікчемним відповідно до ст. 10 ЗУ «Про міжнародне приватне право». Зазначений закон дійсно дозволяє сторонам обирати право, яке буде врегульовувати їх відносини (автономія волі сторін), однак за винятком випадків коли це прямо заборонено законом. Суд по даній справі зробив посилання на ст. 14 ЗУ «Про міжнародне публічне право» і зазначив, що правила цього закону не обмежують дії імперативних норм права України, що регулюють відповідні відносини. Норми цивільного законодавства України, які регулюють загальні питання укладання, зміни, розірвання та дійсності правочинів, а також питання укладення, дії та припинення поруки є імперативними, а отже підлягають обов'язковому застосуванню при вирішенні цього спору.

Таким чином, названа справа розглядалась відповідно до законодавства України, оскільки договір було укладено на території України з громадянином України (відповідач), а застосування права Англії призвело б до пору-

шення публічного порядку. Суть справи зводилась до того, що кредитор звернувся до поручителя з листом (претензією) про те, що поручитель не сплачує суму заборгованості за кредитним договором, оскільки боржник не виконав своє зобов'язання, однак в листах поруки, які суд визнав дійсними, не був встановлений строк поруки, а тому суд послався на ч. 4 ст. 559 ЦК, яка встановлює, що кредитор може звернутись до поручителя з вимогою виконати зобов'язання, взятє за договором поруки, протягом 6 місяців. Цей строк є преклюзивним і у випадку його пропуску відносини поруки припиняються, що і мало місце у зазначеній справі.

Іншим прикладом обходу закону в судовій практиці України може послугувати справа, розглянута Шевченківським районним судом міста Львова 2011 року. Обставини справи були наступними: на території Польщі було складено заповіт від імені громадянки України стосовно всього належного їй нерухомого майна, яке знаходилось як на території України так і на території Республіки Польщі, яким вона передавала свої майнові права своїй доньці. Відповідачем по справі був її рідний брат, який вимагав визнати такий правочин недійсним, оскільки заповіт було складено з порушенням вимог чинного законодавства України. Нотаріус, яка посвідчувала заповіт та виступала свідком по справі зазначила, що «опрацьовуючи заповіт, вона не аналізувала жодних договорів між Україною та Республікою Польща оскільки не вбачала потреби в перевірці записів міжнародного законодавства, хоча свідку було відомо, що вона вчиняє нотаріальний акт (заповіт) від імені громадянки України на користь громадянки Республіки Польща. Нотаріус вказала, що під час оформлення заповіту застосовувалось польське законодавство.

Договором між Республікою Польща і Україною про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах встановлюється, що правові стосунки в галузі успадкування нерухомого майна регулюються законодавством тієї договірної Сторони, на території якої знаходиться це майно. Форма правової дії щодо нерухомого майна визначається законодавством тієї Договірної Сторони, на території якої знаходиться нерухоме майно. Отже, сторони намагались підпорядкувати відносини щодо спадкування нерухомого майна іншому правопорядку, хоча існує імперативна норма, яка визначає як здійснюється правове регулювання зазначеного питання.

Заповіт було складено з порушенням законодавства України, зокрема особа заповідача не була перевірена за паспортом, не був перевірений стан такої особи (нотаріуси посвідчують заповіти лише дієздатних осіб), виправлення в заповіті не були застережені нотаріусом та підписані особами, які вчиняють нотаріальну дію, із зазначенням дати внесених виправлень чи дописок та не були скріплені підписом і печаткою нотаріуса.

За почеркознавчою експертизою було встановлено, що підпис заповідача не є справжнім, а сам заповіт не був посвідчений нотаріусом, так як на ньому відсутній посвідчувальний напис і печатка нотаріуса. §1 ст.80, §2 ст. 94 Закону «Про нотаріат Республіки Польща» від 14.02.1991 р. передбачають: «Акти і документи повинні бути оформлені нотаріусом зрозуміло і прозоро. Всі поправки і підчистки не допускаються. Вільні місця повинні бути перекреслені, а виправлення потрібно оговорити в кінці акту перед підписанням особами, які беруть участь в правочині. Зайві вирази або їх частина повинні бути скреслені таким чином, щоб їх можна було прочитати, і ці перекреслення потрібно в кінці акту оговорити перед підписанням. Не оговорені перекреслення вважаються недійсними.

Таким чином, заповіт було складено з порушенням Польського законодавства також, хоча до зазначених відносин мають бути застосовані норми Українського законодавства. За результатом розгляду справи, суд визнав такий правочин недійсним з посиланням на положення Договору між Україною та Республікою Польща, цивільний кодекс України та Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

З аналізу наведених справ приходимо до висновку, що суди в обох випадках приймали рішення не на основі ст.10 ЗУ «Про міжнародне приватне право». Зокрема, у першому випадку вирішення питання, яке право підлягає застосуванню, здійснювалось на основі ст. 14 (застереження про публічний порядок), 16 (особистий закон фізичної особи) ЗУ «Про міжнародне приватне право», а ст. 10 цього закону лише називалась, хоча не була практично застосована. У другому випадку справа взагалі вирішувалась на основі договору між Україною та Республікою Польща. В єдиному реєстрі судових рішень справ, в яких є посиланням на ст.10 ЗУ «Про міжнародне приватне право» більше не має, а з наявних вирішень двох, робимо висновок, що ця стаття не має практичного значення для вирішення спорів по суті на території нашої держави.

Література:

1. Єдиний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
2. Міжнародне приватне право: підруч./ за ред. В. П. Жушмана та І. А. Шуміло. – Х.:Право,2015. – 320с.

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ФЕНОМЕН СПОРТИВНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Спорт як інструмент дипломатії вже довів власну ефективність, як на регіональному, так і міжнародному рівні. Насправді, зв'язок між спортом і миром можна простежити ще з часів стародавніх Олімпійських ігор, коли останні використовувалися для встановлення тимчасового миру між воюючими державами. Тим не менш, треба зауважити, що пропаганда спорту як засобу зміцнення миру в усьому світі є порівняно недавнім явищем. Традиція «Олімпійського перемир'я» була відроджена Генеральною Асамблеєю ООН в 1993 році, а перший Спеціальний радник зі спорту на благо розвитку та миру, колишній президент Швейцарії Адольф Огі, був призначений Генеральним секретарем ООН Кофі Аннаном у 2001 році.

Фізичне виховання і спорт сприяють діалогу між людьми та народами, іноді навіть долаючи культурні і традиційні відмінності. Це велике досягнення, враховуючи високе конкурентне середовище, яке завжди панувало в області спорту. Обмін ідеями через глобальні спортивні організації, або під час великих спортивних подій, таких як Олімпійські ігри або Чемпіонат світу з футболу, сприяє взаєморозумінню. Крім того, в останнє десятиліття більшість футбольних чемпіонатів Європи було організовано двома сусідніми країнами: Бельгією і Нідерландами в 2000 році, Швейцарією та Австрією в 2008 році, Україною та Польщею в 2012 році. Той факт, що дві країни тісно взаємодіють для підготовки такого масштабного заходу створює додаткові можливості для двосторонніх відносин та діалогу.

В контексті спортивної дипломатії можна виділити два основних виміри впливу: спорт як інструмент м'якої сили і спорт як інструмент заохочення мирних відносин на міжнародному рівні.

Спорт як інструмент м'якої сили. Джозеф Най (американський політолог, автор книги *Soft Power: The Means to Success in World Politics*) описує м'яку силу як здатність отримати бажане шляхом залучення, а не примусу або підкупу. Таким чином, країни повинні використовувати спорт для популяризації в світі своєї культурної спадщини, історії, для демонстрації своєї національної доблесті і економічного успіху [1]. Наприклад, після проведення Олімпійських ігор 2008 року в Пекіні, міжнародне співтовариство визна-

---

¹ Студент 4 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ло Китай як державу, суспільство якої дуже швидко розвивається. Також спорт – це великий бізнес, і проведення Чемпіонату світу з футболу, Олімпійських ігор, або навіть менш масштабних турнірів, є дуже корисним для країни. Іноді, країни бойкотували спортивні змагання з політичних мотивів (США відмовилися брати участь в Олімпіаді 1980 року в Москві, для того, щоб показати своє неприйняття радянського вторгнення в Афганістан). Спорт також довів свою ефективність у боротьбі з режимом апартеїду в Південній Африці. Цій країні було заборонено брати участь в міжнародних футбольних матчах до 1992 року [2, р. 145, 146]. Крім того, більше 20 африканських країн бойкотували Олімпійські ігри 1976 року через поведінку Нової Зеландії, яка за декілька місяців до ігор дозволила своїй команді з регбі грати проти південноафриканської команди [3].

Більш того, успіхи національних команд або спортсменів зазвичай трактуються як досягнення усєї країни. Наприклад, перемога японської збірної з футболу проти збірної США у фіналі Кубка світу серед жінок була сприйнята як свідчення відновлення країни після руйнівного землетрусу і цунамі. Вся Україна раділа здобуткам наших спортсменів, які вибороли рекордні 117 медалей на Паралімпіаді – 2016. Популярним проявом використання державами м'якої сили за допомогою спорту є те, що деякі країни посилають своїх кращих спортсменів (більшість з них – суперзірки, яких обожають по всьому світу), щоб забезпечити свою присутність і створити позитивний імідж за кордоном.

Спорт як інструмент заохочення мирних відносин на міжнародному рівні. Держави можуть використовувати спорт для зміцнення національного престижу, демонстрації свого значення на міжнародній арені, розширення регіонального та світового впливу. Спорт може об'єднувати людей, надаючи їм можливість для мирного діалогу, метою якого є забезпечення існування в мирних умовах.

Спорт є частиною популярної культури, яка широко поширена у всьому світі. Крім того, спорт займає найбільш впливове місце у світовій індустрії розваг. Олімпійські ігри та Чемпіонат світу з футболу, наприклад, приваблюють до себе найбільшу телевізійну аудиторію у світі. Таким чином, зараз питання спорту є надзвичайно актуальним і повинне враховуватися державами і міжнародними організаціями.

Найбільш яскравий приклад використання спорту як інструменту дипломатії стався в квітні 1971 року. В той час, в період «холодної війни», американська команда з пінг-понгу виступала в Китаї протягом одного тижня, незважаючи на те, що Вашингтон не визнавав КНР. Після цієї події

тодішній президент США Річард Ніксон отримав запрошення від Мао. Тодішній китайський прем'єр-міністр Чжоу Еньлай так охарактеризував цю ситуацію: «Спорт як інструмент міжнародної дипломатії ніколи раніше не використовували так ефективно». Іншими прикладами двостороннього примирення через спортивні заходи є «крикетна дипломатія» між Індією та Пакистаном, «баскетбольна дипломатія» між Грецією та Туреччиною, «футбольна дипломатія» між Вірменією та Туреччиною, а також зусилля на рівні громадянського суспільства від ізраїльтян і палестинців для створення об'єднаної футбольної команди. Так звана «команда Шимона Переса за мир», яка складалася з 25 гравців з Ізраїлю і Палестини змагалася у 2011 році в Міжнародному кубку Австралійської футбольної ліги. Всі гравці вирішили записати свою власну пісню і використовувати її в якості свого гімну. Історія майже повторилася в кінці листопада 2011 року, коли Катар організував змагання з пінг-понгу під егідою Міжнародної федерації настільного тенісу (ITTF). Під час цього турніру грали парні команди, які склалися з представників КНДР та Південної Кореї, Індії та Пакистану, США та Ірану.

Були й інші ініціативи, які не можна не згадати. Мирні відносини через спорт заохочуються також на багатосторонньому рівні. Наприклад, Таїланд, Бруней, Філіппіни, Індонезія, Малайзія і Сінгапур створили баскетбольну Лігу АСЕАН в 2009 році. У глобальному контексті не можна оминати Резолюцію 54/34 «Побудова кращого світу за допомогою спорту і олімпійського ідеалу», що була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1999 році [4, р. 10]. За допомогою спорту можна побудувати мир у розколотому суспільстві. Так, у 2007 році в Кот-д'Івуарі вдалося встановити тимчасовий громадянський мир після того, як суперзірка Дідьє Дрогба і його партнери по збірній виступили перед телевізійними камерами із закликом до івуарійського народу зупинити війну в своїй країні.

Тим не менш, спорт не може вирішити всі конфліктні ситуації на земній кулі. Наприклад, під час відбірних ігор Чемпіонату світу з футболу 2010 року відбувся перший в сучасній історії візит глави турецької держави до Вірменії у вересні 2008 року. Але це не призвело до настання повного миру між країнами і напруженість продовжує залишатися. За допомогою пропаганди фізичної активності і спортивних заходів, держави мають можливість досягти більшого взаєморозуміння і прийняття спільних мирних цінностей, заснованих на повазі до культури одна одної. Навіть, якщо спорт не може вирішити кожний конфлікт у світі сам по собі, він, тим не менш, дозволяє

створити більш сприятливі умови для подальшого діалогу вже на найвищому рівні – в політичній площині [5; с. 264] та може надати стимул для мирного врегулювання або принаймні поліпшення ситуації. Приклади, описані вище, підтверджують це і повинні стати позитивним сигналом для поточного і наступного поколінь.

Спорт є одним із найперспективніших шляхів для створення позитивного іміджу держави, не в останню чергу через взаємодію із сучасними соціальними мережами (Facebook, Twitter, Instagram). Твіттер-дипломатія, у свою чергу, є доступним та зручним видом публічної дипломатії, який стає все дедалі популярнішим засобом взаємодії серед широкого кола акторів дипломатії, а відтак надає можливість здійснювати вплив з метою покращення бренду держави [6, с. 20]. Чим більше в Україні буде проходити знакових спортивних подій, чим краще їх будуть висвітлювати (в тому числі і за допомогою соціальних мереж), тим вищим буде рівень популярності України за кордоном. Імідж держави, яка приділяє велику увагу спорту, і вміє організувати заходи найвищого гатунку, стане привабливим чинником для іноземних туристів, інвесторів і організаторів різних спортивних турнірів.

Література:

1. Nye Jr. Joseph Soft Power: The Means to success in world Politics. – New York: Public Affairs, 2004. – 191 p.
2. Ndlovu SM: Sports as cultural diplomacy: the 2010 FIFA World Cup in South Africa's foreign policy // Soccer and Society. – Vol. 11, Issue 1–2. – 2010. – P. 144–153.
3. Chung – ho Park: Sports Politics in the Modern Society. – Berlin: Mensch und Buch Verlag, 2001. – 171 p.
4. Beacom Aaron: Sport in international relations: a case for cross – disciplinary investigation // The Sports Historian. – №20(2). – 2000. – P. 1–23.
5. Грідіна І., Куц Д. Місце та роль спортивної дипломатії у внутрішній та зовнішній політиці сучасної держави / І. Грідіна, Д. Куц // Історичні і політологічні дослідження: Науковий журнал. – № 1 (51). – 2013. – С. 259–266.
6. Галан В. О. Твіттер – дипломатія як перспективний шлях добрендингу держави / В. О. Галан // Вивчення автпровадження в Україні іноземного досвіду удосконалення діяльності органів влади: зб. наук. статей та тез повідомл. заматер. міжнар. наук. – практ. конф., м. Полтава, 25 листопада 2015 р. – С. 18–21.

Науковий керівник: Галан В. О., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Однією з гострих медико-соціальних проблем сучасного суспільства є безпліддя. За даними МОЗ у світі біля 15% безплідних подружніх пар. Для багатьох з них єдиний спосіб створити повноцінну родину – це звернутися до послуг сурогатної матері [9, с. 194]. Перше народження дитини в результаті штучного запліднення та перенесення ембріона відбулося 25 липня 1978 року у Великобританії. З того часу, кількість осіб, що звернулися по лікування з використанням репродуктивних технологій, значно зросла. Дані відносини отримали широке розповсюдження. Уперше законодавче закріплення в Україні сурогатне материнство отримало у 2002 р. в статті 123 Сімейного кодексу України щодо визначення походження дитини, народженою жінкою, в організм якої було імплантовано ембріон людини, зачатий подружжям [11]. У деяких інших країнах правова регламентація сурогатного материнства відбулася дещо пізніше, так наприклад, Російська Федерація законом від 1 січня 2012 року «Про охорону здоров'я громадян Російської Федерації» вперше закріпила правовий статус сурогатного материнства у Росії [9, с.195].

Єдиного, визначення поняття сурогатного материнства чинне законодавство не дає [3, с. 102]. Розглядаючи це явище з медичної точки зору, його можна охарактеризувати як перенесення ембріона, отриманого заплідненням яйцеклітини біологічної матері-дружини спермою біологічного батька-чоловіка, в порожнину матки іншої жінки та виношування дитини, яка є біологічно для неї «чужою» [10, с. 10]. Це ефективний спосіб боротьби з безпліддям, але тут важливо врахувати і психологічну адаптацію дитини, а також генетичну спадковість сурогатної матері.

З точки зору релігії оцінка сурогатного материнства неоднозначна. Християнські церкви вважають, що це порушує цілісність особистості та виключність шлюбу, тобто тільки Бог може наділити подружню пару дитиною. Іудеї ж підтримують сурогатне материнство. З точки зору ісламу, даний метод народження дитини вважається абсолютно неприйнятним, оскільки в цьому процесі абсолютно не допустима участь третьої сторони. Іслам приділяє величезну увагу такій стороні питання, як збереження генеалогії, збереження спорідненості.

Дані відносини можуть мати комерційний характер та чимало жінок є зацікавлені у наданні таких послуг. Така ситуація піддається критиці з етичної точки зору. Деякі науковці стверджують, що жінка сурогатна матір – виступає в ролі «платного інкубатора», що суперечить основним моральним засадам суспільства [8, с. 558].

Правове регулювання дуже відрізняється від країни до країни. Сьогодні виокремлюють 4 групи: 1) країни, де сурогатне материнство дозволено, у тому числі комерційне; 2) країни, де дозволено тільки некомерційне сурогатне материнство; 3) країни, де сурогатне материнство має місце, але не регулюється законодавством; 4) країни, де сурогатне материнство повністю заборонено [2, с.9].

Такі країни як Франція, Німеччина, Австрія, Норвегія, Швейцарія – сурогатне материнство забороняють повністю. Визначальним фактором досить консервативного погляду на застосування сучасних біотехнологій в області репродукції людини стала позиція Римської католицької церкви, яка засуджує будь – які спроби штучного втручання в процес зародження людського життя [2, с.11]. У Німеччині питання, пов'язані із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій регулюються прийнятим в 1991 році Актом (The Embryo Protection Act). Згідно з положеннями зазначеного Акту, у Німеччині дозволено тільки штучне запліднення, доступ до якого гарантований особам, які перебувають у законному шлюбі.

У Великобританії допускається лише оплата поточних витрат на надання медичної допомоги. В Угорщині та Данії сурогатною матір'ю може стати тільки родичка генетичних батьків [10, с.40]. Відзначимо, що сурогатне материнство набуло поширення в Індії. Важливим є те, що в Індії вартість послуги сурогатної матері майже у три рази дешевше, ніж у розвинених країнах Європи. Прямо у клініці сурогатного материнства обидві сторони підписують контракт, в якому відображені всі юридичні моменти, закріплені права та обов'язки сурогатної матері і генетичних батьків, а також відображені всі фінансові питання [7, с.90]. Для порівняння, в Росії, дитина, народжена за програмою сурогатного материнства, може бути передана генетичним батькам тільки після того, як сурогатна мати дасть свою згоду на передачу цієї дитини генетичним батькам. Винагорода сурогатної матері російським законодавством ніяк не регулюється, однак широко використовується [9, с.195].

У інших країнах дозволено лише некомерційне сурогатне материнство, це такі країни як Австралія, Велика Британія, Канада, Ізраїль. У третю групу входять країни, у яких сурогатне материнство дозволено, у тому числі

і комерційне. Це США (більшість штатів) Африканська Республіка, Казахстан та Україна [5, с.4]. Щодо України, то на сьогодні відносини сурогатного материнства недостатньо врегульовані законодавчо. Так, деякі аспекти сурогатного материнства викладено у положеннях Сімейного кодексу України, Наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил реєстрації актів громадянського стану в Україні» та Наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження умов та порядку застосування штучного запліднення та імплантації ембріона (ембріонів) та методів їх проведення». Але ці документи не здатні врегулювати зазначену галузь у повному обсязі, законодавчі органи йдуть шляхом забезпечення сприяння всебічній комерціалізації. Правові прогалини сприяють порушенню прав сурогатної матері, майбутніх батьків та дітей народжених в результаті сурогатного материнства такі законодавчі недоліки створюють платформу для ведення шахрайства на цьому рівні.

На практиці, у процесі реалізації права сурогатного материнства виникає багато нерегульованих аспектів, які потребують вирішення, один з перших – це відсутність чіткого переліку прав сурогатної матері та механізму їхнього захисту. Сурогатна мати законодавчо не захищена на випадок відмови подружжя від народженої дитини з різних причин –наприклад, у разі народження хворої дитини, або народження двійні.

Беручи до уваги те, що сурогатне материнство має аспект, пов'язаний з правами людини, можна посилатися на міжнародні документи щодо захисту прав людини. Стосовно дітей, Конвенція ООН про права дитини встановлює деякі з найбільш важливих стандартів захисту, а саме: право не бути об'єктом дискримінації на основі народження або статусу батьків (ст. 2), право дитини на першочергове врахування її інтересів у всіх діях стосовно неї (ст. 3), право дитини отримати ім'я та набути національність (ст.7). А також, щодо встановлення прав дитини та їх захисту діє принцип застосування закону, найбільш сприятливого для сторони (*lex beniginitatis*) мета застосування якого –врахування інтересів осіб, які потребують особливого захисту: передусім неповнолітніх у питаннях усиновлення. Виникає питання стосовно можливої експлуатації та знущань над дітьми, народженими в результаті міжнародного сурогатного материнства. Якщо регулювання цих питань в країні, де укладається договір, недостатнє або відсутнє, легко можна побачити потенціал виникнення ситуації, коли дітей будуть народжувати з метою торгівлі або знущання [10, с. 55].

Наступна, це громадянство народженої дитини, за участю іноземних громадян. Відсутність єдиного підходу до даного питання, породжує про-

блему, коли громадяни одної держави перетинають кордон іноземної держави з метою здійснення своїх репродуктивних прав за допомогою реалізації штучного запліднення. Непоодинокі випадки, коли генетичні батьки-іноземці не можуть забрати додому вже народжену сурогатною матір'ю дитину, оскільки відповідно до чинного законодавства їх держави такий вид репродуктивних технологій не передбачений або заборонений законом [7, с.92].

Питання реєстрації новонародженої дитини виникають не тільки у громадян, які користуються цією послугою, а й у посадових осіб органів реєстрації актів цивільного стану. Це знову ж таки пов'язано з тим, що відсутній єдиний порядок реєстрації дітей, народжених сурогатними матерями [4, с. 28]. Для прикладу, в Україні реєстрація народження дитини сурогатною матір'ю проводиться за заявою подружжя, до цього повинна додаватися письмова нотаріально засвідчена згода сурогатної матері. А що ж робити, у випадку відмови у підписанні такої заяви, і виявленні бажання залишити дитину, що якщо батьки відмовляються від дитини – ці, та інші не менш важливі питання залишено без уваги. У Індії, коли сурогатна мати народжує дитину, новонароджений негайно передається його генетичним батькам та при цьому ніяка згода на реєстрацію від неї не вимагається [1, с.11].

Останнім часом четверте покоління прав людини, котре пов'язане з науковими відкриттями в галузі мікробіології, медицини, генетики включаючи право жінки на штучне запліднення і виношування дитини для іншої сім'ї, а саме сурогатне материнство, набирає широко масштабу і щоб такі права не стали безмежними існує потреба у детальній законодавчій ревізії щодо їхнього захисту [6, с.159]. Отже, незважаючи на законодавчі прогалини, наявності прихильників чи супротивників сурогатного материнства, воно існує та набирає великих обертів у світі. Як бачимо, необхідність у регулюванні такого питання виникає не тільки на рівні однієї країни, вона виходить за рамки національного законодавства, що у свою чергу вимагає прийняття єдиного уніфікованого міжнародного документу, який би врегулював нагальні проблеми міжнародно-приватних відносин. У свою чергу і в Закон «Про міжнародне приватне право», необхідно ввести колізійну прив'язку до єдиного уніфікованого акта.

Література:

1. Байбороша Н. С. Специфика, привносимая иностранным элементом в договор суррогатного материнства//Беларусь в современном мире: материалыМеждунар. науч. конф., посвящ. 88 – летию образования Белорус.гос. ун – та, Минск, 30 окт. 2009 г. / Белорус. гос. ун – т. – 123 с.

2. Байбороша Н. С. / Суррогатное материнство в международном частном праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Минск, 2011.
3. Оніщенко О. В., Козіна П. Ю. Суррогатне материнство в Україні та за кордоном: порівняльно-правовий – аспект.
4. Верес І. Я. Проблеми правового регулювання суррогатного материнства // Журнал «Наука та практика».
5. Корбут, Л. В. Деякі аспекти сімейних відносин у країнах Співдружності незалежних держав // Журнал міжнар. приватного права. – 2008. – № 2.
6. Хоббі Ю. С. Удосконалення регламентації прав людини як необхідний елемент конституційної реформи // Вісник мариупольського державного університету серія: право, 2013. – Вип. 6.
7. Яшкова Я. В., Румянцев П. А. К вопросу о правовых аспектах суррогатного материнства.
8. Мельник О. Н., Мельник Б. П. Этические принципы суррогатного материнства: pro et contra.
9. Миллер О. В. Суррогатное материнство: особенности нормативного правового регулирования в РФ и США.
10. Брашовяну А. Міжнародний досвід законодавчого регулювання питання використання репродуктивних технологій (включаючи суррогатне материнство) // Дослідження Організації з безпеки та співробітництва в Європі. К., 2013. – 60 с.
11. Судебно–юридическая газета. – Вип. № 9 (127). – Март 2012. – С. 12.

Науковий керівник: Шуміло І. А., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К. О. Старих¹

МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ НАРОДІВ: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ І ЗАПОБІГАННЯ ПОЛІТИЧНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ

Останнім часом питання щодо міжнародної правосуб'єктності народів як окремого соціального актора знову набирає актуальності, у тому числі у зв'язку з загостренням внутрішніх протиріч у багатьох країнах світу і навіть переростання їх у збройні конфлікти, виникнення внаслідок цього ряду «самопроголошених» держав. Вважається, що попри наявну вже значну

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

кількість наукових праць щодо даної теми, буде доречним продовжувати дослідження такого дискусійного питання з метою унеможливлення політичного маніпулювання такими поняттями як «народ», «нація», «самовизначення», «вільне волевиявлення народу» тощо.

Ідея визнання народу чи нації, що бореться за самовизначення, виникла достатньо давно. Деякі науковці вважають, що її було започатковано ще у 1907 році шляхом викладення у Четвертій Гаазькій конвенції низки прав і обов'язків таких суб'єктів, відносячи їх, утім, до такого суб'єкта, як воюючі сторони [1]. Проте, вважається більш мотивованою думка, висловлена О. В. Тарасовим у праці «Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії», що втілює найбільш сучасний підхід до досліджуваної проблеми [2]. Автор зазначає, що процес визнання народів, що борються за самовизначення, суб'єктами міжнародного права мав місце в рамках боротьби проти колоніалізму в другій половині ХХ ст. і був втілений у ряді міжнародно-правових актів.

Так, п.2 ст.1 Статуту ООН проголошує принцип рівноправності та самовизначення народів як один із заходів для укріплення загального миру [3]. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права і Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 у ст. 1 продублювали положення, в яких можливість самовизначення народів вже іменується не принципом, а правом [4, с. 5]. Про це свідчить як саме формулювання статті, так і те, що йому, відповідно до теорії права, кореспондується обов'язок всіх держав-учасниць цих пактів заохочувати здійснення права на самовизначення і поважати це право підпорядкованих їм народів, що цілком відповідає римському принципу «*Ibi jus ubi remedium*», тобто наявність права одного суб'єкта підкріплюється обов'язком іншого.

Окрему увагу слід також приділити Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам, що затверджена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1960 року. Цей міжнародно-правовий акт детально відображає сутність антиколоніальної боротьби, а також її суб'єктів-учасників, їх міжнародно-правовий статус. В ньому констатується факт того, що подальше існування колоніалізму тягне за собою гальмування культурного, соціального та економічного розвитку. З цього випливає, що всі нації можуть безперешкодно реалізувати своє право на здійснення суверенітету та створити національну автономію або незалежну державу, оскільки це є невід'ємним і значущим елементом прав людини [6].

Проаналізувавши наведені, а також інші міжнародно-правові акти, ми можемо погодитись з тим, що вони на той час мали надпрогресивний і ега-

літарний характер. Однак з того часу, як народи, що борються за свою незалежність, стали визнаватися суб'єктами міжнародного права, мали і мають місце зловживання цією категорією, оскільки відомі численні випадки, коли одні держави прагнули виправдати неправовий характер ведення ними зовнішньої політики здійсненням права на самовизначення. З метою уникнення і викриття таких зловживань вважаємо за доцільне проаналізувати ряд правових категорій

Цікавим є той факт, що у доктрині й у міжнародних документах не існує єдиного юридичного визначення терміну «народ» та «нація». Це дає певне підґрунтя для зловживань і підміни понять, адже намагаючись заповнити нормативну прогалину певні суб'єкти часто звертаються до соціологічних, етнологічних та інших неюридичних трактувань, що не передають специфіки міжнародного права. О. В. Тарасов у згадуваній вище праці зазначає, що хоча відповідно норм міжнародного права право на самовизначення мають усі народи, однак право на зовнішнє самовизначення, що включає перехід до суверенної державності і незалежності, мають лише ті народи, які перебувають під 1) колоніальною; 2) іноземною та 3) чужоземною окупацією. Лише у даних випадках народ або нація наділені правом в будь-який час розпочати формування власної легітимної державності [2, с. 254].

Очевидно, що дефініції «народ» і «нація» є достатньо абстрактними, представленими численною кількістю осіб, інтереси яких часто не співпадають, тому у більшості відомих в історії випадків статус суб'єкта міжнародного права визнавався не стільки за народом чи нацією, що боролися за незалежність, скільки за національно-визвольними рухами, які були втіленням цієї боротьби. Поки ж народ не створить певну організацію національно-визвольного руху, його право на самовизначення є суто міжнародно-правовою персономожливістю без самого персоноздатного актора [2, с. 255].

Таким рухам притаманні певні ознаки, а саме наявність певної політичної мети, репрезентація ідей порівняно широкого кола індивідів, що становлять певну національну групу або народність. Саме національно-визвольні рухи завдяки своїй організованості і структурованості мають змогу брати участь у підписанні міжнародних договорів, брати участь у міжнародних конференціях, отримувати статус спостерігачів при міжнародних організаціях і таке подібне.

З наведеного постає логічний висновок, що у широкому розумінні право на самовизначення має будь-яка людина, а відтак і спільнота людей незалежно від етнічного, расового, національного походження, його спільності або різноманіття. Проте у суто юридичному сенсі на сьогодні у світі право

на створення незалежної держави має порівняно невелика кількість осіб, які перебувають під колоніальною, іноземною та чужоземною окупацією.

Питання того, чи є народ, що здійснює право на самовизначення, суб'єктом міжнародного права також потребує встановлення темпоральних меж існування такого суб'єкта, тобто коли народ вже є суб'єктом міжнародного публічного права і коли він припиняє своє існування. Для цього слід відзначити, що право народів на самовизначення ґрунтується на народному суверенітеті, під яким ми розуміємо можливість народу приймати рішення відносно подальшого вектору свого існування з достатньою імовірністю його реалізувати, тобто це фактично і є правом на самовизначення. Національний суверенітет же є формою вияву народного, є правом на створення держави.

Отже, якщо прослідкувати з моменту зародження антиколоніальної чи іншої визвольної боротьби, то на її початку народ, ґрунтуючись на народному суверенітеті, створює організацію національно-визвольного руху, яка по суті виступає як суб'єкт міжнародного права і здійснює національний суверенітет, тобто виражає конкретне політичне бажання певної спільноти. В результаті активних чи пасивних дій цієї організації, які і становлять зміст визвольного руху, під її контроль переходить певна частина території, на якій адміністративну та іншу владу тимчасово чи постійно здійснюють представники національно-визвольного руху. Таке територіальне утворення умовно можна назвати «протодержавою», яке згодом перетворюється у новостворену державу, причому момент визнання її суб'єктом міжнародного права визначається з позицій існуючих теорій визнання. В будь-якому випадку така держава вже характеризується наявністю державного суверенітету, як верховенством, єдністю державної влади зсередини і рівноправністю та незалежністю у відносинах з іншими державами. З цього моменту суб'єктом, що представляє національну спільноту, стає держава у персонативній правовій формі суверенної правової особи [2, с. 255].

Постає питання: яким чином народний суверенітет перетікає в державний? Вбачається, що народний суверенітет не перероджується в державний, а існує поруч із ним у межах новоствореної держави. Право на самовизначення, що лежить в основі народного суверенітету, так само продовжує мати місце у новоствореній незалежній державі. Однак, оскільки народ, що її створив, вже не підпадає під категорію такого, що перебувають під колоніальною, іноземною та чужоземною окупацією, а має «власну» державу, то і реалізація права на самовизначення трансформується. У незалежній державі народ використовує його, беручи участь у виборах, плебісцитах, інших інститутах безпосередньої демократії, за допомогою чого визначає подаль-

ший вектор розвитку і діяльності країни, в тому числі й у міжнародних відносинах (наприклад, надає більшість партій з певною політичною програмою, ратифікує міжнародні договори на референдумах тощо).

Грунтуючись на зазначеному вище, можна підсумувати, що нині наукові дослідження в галузі суб'єктів міжнародного публічного права є, безперечно, злободенними. Яскравою ілюстрацією цьому є агресія Російської Федерації щодо України, мотивована тим, що певна частина українського народу в такий спосіб реалізує своє право на самовизначення. На підтвердження такої позиції лунають заяви очільників так званих «національно-визвольних рухів Сходу України», представників самопроголошених «народних республік». Проте, для всього світового співтовариства має бути очевидним той факт, що має місце груба підміна понять, намагання прикрити неправомірні дії легальною і легітимною оболонкою. Прийнятним методом боротьби з подібними політичними маніпуляціями є подальше поглиблене дослідження зазначеного інституту міжнародного права з метою вироблення єдиної концепції боротьби з сепаратизмом, припинення існуючих і недопущення нових протиправних діянь щодо України та будь-якої іншої держави. Слід пам'ятати, що боротьба з сепаратизмом є не правом, а обов'язком держави, передусім для захисту прав її громадян [8, п. 14].

Література

1. Конвенція про закони і звичаї суходільної війни (IV Гаазька конвенція) від 18.10.1907 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_222
2. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії. – Харків: Право, 2014. – 512 с.
3. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду ООН від 26.06.1945 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043
6. Резолюція 1514 (XV) Генеральної Асамблеї ООН «Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам» від 14.12.1960 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_280
7. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх

відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН від 24.10.1970 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_569

8. Доклад Генерального Секретаря ООН «Выполнение обязанности защищать» A/63/677 от 21.07.2009 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://daccess-ods.un.org/TMP/6299081.4447403.html>

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. І. Стахів¹

ПИТАННЯ «ОБХОДУ ЗАКОНУ» В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Зі здобуттям Україною незалежності виникла необхідність перегляду національної доктрини міжнародного приватного права та реформування законодавства у цій сфері. Одним з новітніх інститутів став так званий «обхід закону», що здавна використовується у регулюванні колізійних питань європейських держав. Однак, на нашу думку, запровадження даного інституту та його формулювання у чинному законодавстві є недосконалим, а деякі його положення характеризуються неточностями та суперечностями. Тому постає актуальне питання щодо встановлення сутності та основних ознак обходу закону, аналізу визначення обходу закону, закріпленого в Законі України «Про міжнародне приватне право» та в іноземних правових системах.

Передумовою для виникнення колізії правопорядків у міжнародному приватному праві є утворення такого складу приватноправових відносин, в якому один з елементів (суб'єкт, об'єкт та/або юридичний факт) матиме правовий зв'язок з іноземною державою. За наявності такого складу виникає проблема вибору найбільш компетентного права для врегулювання відповідних правовідносин, що, за відсутності чинних міжнародних договорів відповідного змісту, вимагає застосування колізійного права. Такі дії відомі у сфері міжнародного приватного під назвою «обхід закону» [1].

Виникнення обходу закону в міжнародному приватному праві зумовлено неможливістю заборонити учасникам міжнародних приватно-правових

---

¹ Студент 5 курсу Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

відносин здійснювати дії, що можуть вплинути на прив'язку правовідносин до певного правопорядку. Більшість дослідників інституту обходу закону в міжнародному приватному праві вважають, що його склад утворюється такими елементами: 1) об'єктивний – свідоме привнесення до складу правовідносин іноземного елемента, що має наслідком зміну їх підпорядкування; 2) суб'єктивний – зазначена зміна правопорядків здійснена навмисно та штучно.

Першим елементом є факт вилучення приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом, із сфери дії правопорядку, якому вони підпорядковуються за звичайних умов, і передання їх під дію іншого правопорядку внаслідок свідомої дії учасників цих правовідносин. Такі дії є можливими у сфері суспільних відносин, які регулюються колізійними нормами із жорсткими прив'язками. Серед таких прив'язок, зазвичай, виділяють особистий закон фізичної або юридичної особи, закон держави місця вчинення акта, закон держави місця укладення правочину, закон держави місцезнаходження майна. При цьому, факт вилучення має бути реальним. Другим і вирішальним елементом для встановлення обходу закону в міжнародному приватному праві є намір учасника відносин уникнути застосування об'єктивно компетентного правопорядку. Таким чином, обхід закону має протиправний характер не через факт створення або зміни колізійної прив'язки до певного правопорядку, а саме через намір, що є в основі такої прив'язки [2].

Застереження про заборону обходу закону в міжнародному приватному праві на законодавчому рівні почали закріплюватися ще у кінці XIX ст. Перші норми з'явилися у законодавстві Іспанії, Швейцарії та держав Латинської Америки. Як зазначає Л. А. Лунц, значна більшість законодавств не регулює питання про наслідки обходу закону в міжнародному приватному праві. Більше того, В. І. Кисіль, досліджуючи процес кодифікації в міжнародному приватному праві, констатує, що у досвіді іноземних кодифікацій та міжнародної уніфікації простежується тенденція відмови від концепції обходу закону. Зокрема, положення про обхід закону відсутнє у найновіших кодифікаціях міжнародного приватного права Австрії, ФРН та Швейцарії. Проте Є. О. Крутій дійшла висновку про зростання популярності такого законодавчого способу вирішення даної проблеми [3].

У п.9 ч.1 ст.1 Закону України «Про міжнародне приватне право» визначено, що під обходом закону слід розуміти «застосування до правовідносин з іноземним елементом права іншого, ніж право, передбачене відповідним законодавством» [6]. Аналізуючи дане визначення можна дійти до таких

висновків. По-перше, застосування норм права є діяльністю компетентних органів держави з реалізації норм права через винесення індивідуально конкретних правових приписів. Оскільки суб'єктом застосування колізійно-правових норм є, в першу чергу, суд, то виходячи з вищезазначеного можна говорити про те, що саме суд є суб'єктом обходу закону в міжнародному приватному праві, а не учасники міжнародно-правових відносин. По-друге, дане визначення протирічить ст.5 Закону України «Про міжнародне приватне право», а саме принципу автономії волі, згідно з яким у випадках, передбачених законом, учасники міжнародно-правових відносин можуть самостійно здійснювати вибір права до таких правовідносин, відходячи від встановлених законодавцем колізійно-правових приписів. По-третє, дане визначення не містить ключових ознак, характерних для інституту обходу закону в міжнародному приватному праві.

Наприклад, Кодекс Тунісу про міжнародне приватне право дає таке визначення обходу закону (ст. 30 Закону «Про міжнародне приватне право»): «Обхід закону утворюється штучною зміною однієї із складових частин прив'язки, що належать до дійсної юридичної ситуації, з наміром ухилитися від застосування туніського або іноземного права, позначеного застосовною колізійною нормою». Чеський законодавець взагалі забороняє обхід імперативних та альтернативних колізійних норм: «Не приймаються до уваги факти, створені навмисною поведінкою сторін з метою обійти положення цього Закону, від якого не можна відступати за допомогою угоди сторін». В Угорщині іноземне право не застосовується, «коли воно прив'язується до іноземного елемента, створеного сторонами штучно або шляхом обману»[5]. З точки зору мексиканського законодавця обхід закону має місце, «коли штучним чином є забутими основоположні принципи мексиканського права». Суддя повинен визначити «обманний намір такого обходу». У Цивільному кодексі Аргентини зазначено, що договори, укладені за кордоном з метою обходу законів Аргентини, недійсні, навіть якщо вони дійсні за законом місця їх укладення[4].

На думку багатьох науковців інститут обходу закону в міжнародному приватному праві охоплює випадки зловживання принципом автономії волі. Це відбувається, коли учасники цих відносин укладають угоду про вибір права з метою уникнути застосування до їх правовідносин матеріальних норм права певного правопорядку. Однак відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право» можна довести, що такий підхід є хибним (принаймні в міжнародному приватному праві України). Статті 33 та 47 Закону України «Про міжнародне приватне право» зазначають, що сфера дії права, яке підлягає за-

стосуванню до правочину та/або договору, охоплює ще й питання дійсності правочину та/або договору. При цьому на підставі статей 32 та 44 Закону України «Про міжнародне приватне право» учасники міжнародно-правових відносин мають право самостійно визначати право, застосовне до змісту їх правочину та/або договору. Враховуючи те, що норми права щодо дійсності правочинів/договорів мають імперативний характер, то Закон України «Про міжнародне приватне право», по суті, прямо дає можливість уникнути їх застосування. Адже, вирішуючи питання про те, яке право обрати для застосування до змісту правочину або договору, зокрема, для регулювання відносин його дійсності, учасники міжнародно-правових відносин в будь-якому випадку змушені обирати з-поміж правопорядків, норми, які встановлюють недійсність відповідного правочину або договору, та норми які визнають такі правочини або договори дійсними. Виходячи з цього, поширення сфери дії обходу закону в міжнародному приватному праві України на випадки правомірного вибору права є неможливим.

Враховуючи вищезазначене, можна говорити, що у сучасній доктрині й законодавчій практиці термін «обхід закону» має різні, часом суперечливі тлумачення. Також, слід зазначити, що положення про обхід закону суперечить принципу автономії волі сторін. А тому ці два поняття несумісні з огляду на методологію вирішення колізійних питань. Отже, на нашу думку, законодавцю слід більш детально приділити увагу даному інституту міжнародного приватного права через його широке використання на практиці, що спричиняє негативні наслідки не тільки правовій системі нашої держави, а й іноземним правовим системам.

Література:

1. Балдинюк В. В. Забезпечення застосування колізійної норми: кваліфікація, зворотне відсилання, обхід закону в міжнародному приватному праві: дис... канд. наук: 12.00.03. – 2008.
2. Кисьль В. І. Міжнародне приватне право: питання кодифікації. – К.: Україна, 2000.
3. Лунц Л. А. Курс международного частного права: в 3 – х т. – М.: Спарк, 2002
4. Балдинюк В. В. Питання обходу закону в кодифікаційних актах з міжнародного приватного права // Підприємництво, господарство і право. – травень 2007.
5. Шульга А. М. Обхід закону як вид зловживання правом // Вісн. Харків. Націон. ун – ту внутрішніх справ. –Х., 2010. – Вип.3.
6. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. №2709 – IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – №32.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО СТАТУС БІЖЕНЦІВ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Проблема переміщення біженців завжди гостро стояла перед людською спільнотою. Починаючи від розпаду Австро-Угорської та Російської імперій, приходу нацистської влади до Німеччини і, нарешті, наслідків Другої світової війни, країни поступово дійшли до висновку, що статус біженця потребує офіційного закріплення і допомоги для уникнення дискримінації після набуття такого статусу.

Конвенція про статус біженців була ухвалена в Женеві 28 липня 1951 р. і набула чинності 22 квітня 1954 р. [1]. Зазначена Конвенція замінила цілу низку нормативно-правових актів, які існували на момент її прийняття: акти від 5 липня 1922 р., 31 травня 1924 р., 12 травня 1926 р., 30 червня 1928 р. і 30 липня 1935 р., конвенції від 28 жовтня 1933 р. і 10 лютого 1938 р., Протокол від 14 вересня 1939 р. і Угоду від 15 жовтня 1946 р.

У Конвенції були закріплені основні положення, обов'язкові для держав, які приєдналися до неї. Відповідно, біженцем є особа, яка через обгрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань.

Конвенція про статус біженців закріпила також основні принципи, яких повинні дотримуватися держави стосовно біженців: неприпустимість дискримінації, свобода релігійних переконань, непорушності прав та переваг біженців, безперервності проживання. Окремими статтями були виділені права біженців, можливості їх роботи на території держави – учасниці Конвенції, забезпечення державою соціального піклування про біженців.

Проблема незаконного перебування біженців у країнах також знайшла своє вирішення в Конвенції. Так, у статті 31 вказано, що Договірні Держави

---

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

не накладатимуть стягнень за незаконний в'їзд або незаконне перебування на їхній території біженців, які, прибувши з території, де їхньому життю і свободі загрожувала небезпека, в'їжджають або знаходяться на території цих держав без дозволу, за умови, що такі біженці без зволікань самі з'являться до органів влади і наведуть переконливі пояснення щодо свого незаконного в'їзду або перебування. Договірні Держави не обмежуватимуть свободу пересування таких біженців обмеженнями, окрім тих, що необхідні; такі обмеження застосовуватимуться лише доти, доки статус цих біженців у цій країні не буде врегульований або поки вони не отримають право на в'їзд до іншої країни. Договірні Держави надаватимуть таким біженцям достатній термін і всі необхідні умови для отримання ними права на в'їзд до іншої країни.

Але одним із недоліків цієї Конвенції було те, що вона затверджувала статус біженця зі словами «внаслідок подій, які відбулися до 1 січня 1951 р.». Внаслідок цього виникали суперечності, оскільки Конвенція поширювалась лише на тих осіб, які стали біженцями внаслідок подій, які сталися до 1 січня 1951 р., відтак почали виникати колізії. Усі біженці користувалися на той час рівним статусом на практиці, тому необхідність у такому уточненні відпадала. Крім того, почали виникати нові проблемні ситуації, бо кількість людей – мігрантів постійно збільшувалась.

Щоб розв'язати зазначені проблеми, 31 січня 1967 р. у Нью-Йорку було прийнято Протокол про статус біженців [2], який фактично став додатком до Конвенції 1951 року. Основне доповнення цього Протоколу до міжнародного права про біженців полягало в тому, що держави – учасниці цього Протоколу зобов'язувалися співпрацювати з Управлінням Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців або з будь-якою іншою установою Організації Об'єднаних Націй, до якої може перейти виконання його обов'язків і, зокрема, сприяти виконанню його обов'язків щодо контролю за застосуванням положень цього Протоколу. Крім того, був запроваджений механізм контролю, згідно з яким держави – учасниці цього Протоколу зобов'язуються надавати Управлінню Верховного комісара або будь-якій іншій установі Організації Об'єднаних Націй, до якої може перейти виконання його функцій, у відповідній формі запитувану інформацію та статистичні дані щодо положення біженців, виконання цього Протоколу та законів, постанов і декретів щодо біженців, які є чинними або можуть згодом набути чинності.

Після виходу України зі складу СРСР постало питання необхідності імплементації міжнародного законодавства в національне у разі приєднання

України до різноманітних міжнародних договорів. Не оминуло це і співпраці України з міжнародною спільнотою по питаннях біженців. Щоправда, приєднанню України до Конвенції про статус біженців передувало підписання декількох міжнародних актів. 23 вересня 1996 р. було підписано Угоду між Урядом України та Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців [3]. У цій Угоді містилися основні умови, за якими Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців здійснювало свої функції щодо надання міжнародного захисту та гуманітарної допомоги біженцям та іншим особам, які належать до його компетенції в країні перебування, а також умови співпраці з Кабінетом Міністрів України. Були прописані норми щодо персоналу УВКБ, пільг для здійснення гуманітарних програм, привілеїв та імунітетів членів УВКБ, правового статусу працівників УВКБ в Україні і способів врегулювання спорів між УВКБ та Кабінетом Міністрів України.

Наступним міжнародним договором став Протокол про доповнення пункту 2 статті 4 Угоди між Урядом України та Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців, ратифікований 21 жовтня 1999 р. [4]. Протокол доповнив Угоду такою нормою: «УВКБ за згодою Уряду України може відкривати Відділення Представництва Управління в містах України».

Ці два документи стали передумовою до приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців. Цей юридичний факт закріплено у Законі України «Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців» від 10 січня 2002 р. № 2942 – III [5].

На сьогодні в Україні також прийнято спеціальний Закон «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 р. № 3671 – VI [6], який теж закріпив принципи міжнародного співробітництва України з метою захисту прав біженців. Стаття 30 цього Закону закріпила, що Україна співпрацює з іншими державами, Управлінням Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців, іншими міжнародними організаціями з метою усунення причин виникнення проблеми біженців, поліпшення їх матеріального становища і вдосконалення правового статусу, а також повернення біженців у країну їх громадянської належності (підданства) або попереднього постійного проживання, а також у разі потреби їх переселення до інших країн у разі наявності відповідних міжнародних договорів [6, ст. 30].

Отже, поступово в українське законодавство було імplementовано низку важливих міжнародно-правових актів, які врегулювали питання статусу

біженця в Україні. Враховуючи теперішню ситуацію в нашій державі, це питання має дійсно важливе значення.

Література:

1. Конвенція про статус біженців [Електронний ресурс] : Підписана у м. Женева 28 липня 1951 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_011
2. Протокол щодо статусу біженців [Електронний ресурс] : Підписано у м. Нью – Йорк 1 січня 1967 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_363
3. Угода між Урядом України та Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців [Електронний ресурс] : Здійснено у м. Київ 23 вересня 1996 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_078
4. Протокол про доповнення пункту 2 статті 4 Угоди між Урядом України та Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців [Електронний ресурс] : Вчинено у м. Київ 23 вересня 1998 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_703
5. Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2942 – III // Відомості Верховної Ради України від 26 квітня 2002 р. – № 17. – Ст. 118.
6. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 8 липня 2011 р. № 3671 – VI // Відомості Верховної Ради України від 20 квітня 2012 р. – № 16. – С. 702. – Ст. 146.

Науковий керівник: Стешенко В. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. С. Стороженко¹

ПРОБЛЕМИ ТИМЧАСОВОГО ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ

Відповідно до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01 липня 2010 р., «однією з основних засад зовнішньої політики України є забезпечення її інтеграції в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Союзи» [8]. Для досягнення зазначеної мети 16 вересня 2014 р. Верховною Радою було ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони (далі – Угода), яку було підписано 27 червня 2014 р. На сьогоднішній день окремі положення цієї Угоди застосовуються на тимчасовій основі. Проте механізм врегулювання тимчасового застосування міжнародних договорів в Україні має суттєві недоліки і потребує законодавчого вдосконалення.

Питання дії в часі норм міжнародних договорів, в тому числі їх тимчасового застосування, були предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених та знаходять своє відображення в наукових дослідженнях таких авторів, як О. В. Пушняк, О. В. Ківець, В. Ю. Цюкало, І. І. Лукашук, Д. Третяков, С. Н. Іванов та ін. Метою даного дослідження є аналіз неузгодженості механізму тимчасового застосування міжнародних договорів із чинним законодавством України на прикладі Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, висвітлення можливих шляхів вдосконалення цієї процедури.

Можливість тимчасового застосування міжнародних договорів передбачена п. 1 ст. 25 Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. і п. 1 ст. 25 Віденської конвенції про право договорів між державами та міжнародними організаціями від 21 березня 1986 р. Так, договір або частина договору застосовуються тимчасово до набрання чинності, якщо: а) це передбачається самим договором; або б) держави, які брали участь у переговорах, домовилися про це в якійсь інший спосіб [5; 6]. Передусім постає питання щодо правових наслідків тимчасового застосування міжнародних договорів. Відповідно до ст. 9 Конституції України, «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства». Це означає, що момент входження норм міжнародного договору до складу національного законодавства пов'язаний із двома юридичними фактами: набрання чинності міжнародного договору та надання Верховною Радою України згоди на його обов'язковість [1, с. 323].

Тобто, навіть за умови надання згоди Верховною Радою України на обов'язковість договору, який тимчасово застосовується, сам договір *de jure* не буде вважатися чинним, доки не будуть виконані всі формальні процедури для набрання ним чинності. Так, в ч. 2 ст. 486 Угоди зазначено, що «ця Угода набирає чинності в перший день другого місяця, що настає після дати здачі на зберігання останньої ратифікаційної грамоти або останнього документа про затвердження»[4]. Це породжує низку юридичних наслідків:

– такий договір не є частиною національного законодавства в силу ст. 9 Конституції України;

– Конституційний Суд України фактично не може розглянути питання щодо відповідності норм такого договору Конституції України, адже згідно зі ст. 13 Закону України «Про Конституційний Суд» від 16 жовтня 1996 р., «до повноважень Конституційного Суду України належить тільки прийняття рішень та надання висновків щодо відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість»[7]. Тобто не виключається можливість, що норми міжнародного договору, який тимчасово застосовується, будуть суперечити Конституції України.

Тим не менш, норми міжнародних договорів, що тимчасово застосовуються, є обов'язковим для сторін договору і на них також поширюється принцип *pactas unt servanda*[1, с. 324]. Це підтверджується також і тим, що на конференції з питань права міжнародних договорів, яка була проведена під егідою Ліги Націй (березень-квітень 1930 р.), у Проекті статей щодо права міжнародних договорів передбачалося регламентувати норму щодо виконання договорів на тимчасовій основі. Пізніше її було закріплено у ст. 25 Віденської конвенції 1969 р. як «тимчасове застосування». Юристи-міжнародники, включаючи Хемфрі Вальдока (Humphrey Waldock), Федросса (Verdross), наголошували, що прийняття договору саме в такій редакції сприятиме застосуванню договору до його вступу в дію задля врегулювання відносин, що потребують термінового врегулювання [2, с. 392].

Не менш дискусійним є й питання щодо терміну тимчасового застосування міжнародних договорів, адже такі часові межі не визначені ані у міжнародних договорах, ані у національному законодавстві. Так, Угода про створення зони вільної торгівлі була підписана 15.04.1994 р., а набула чинності для України 15.12.1999 р. Аналогічно, в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом термін тимчасового застосування не визначений, хоча його припинення пов'язується з ратифікацією всіма учасниками договору. Отже, до набрання чинності міжнародним договором, його «тимчасова» дія може тривати як завгодно довго.

Крім того, може виникнути ситуація, що договір набуде чинності у той момент, коли його вже виконано, відповідно, зникне предмет договору. Саме так сталося з Договором про делімітацію державного морського кордону, укладеним між США та Кубою, який було підписано 16 грудня 1977 р., а застосовувати його сторони почали з 1 січня 1978 р. Його тимчасове застосування тривало до 30 грудня 2003 р., коли сторони обмінялися нотами [9].

Подібна ситуація може скластися і з Угодою, адже Вербальною нотою Генерального Секретаріату Ради Європейського Союзу № SGS14/12029 від 30 вересня 2014 р. визначено перелік Розділів, Глав, Статей та Додатків Угоди, що мають застосовуватися на тимчасовій основі. В свою чергу, у Додатках XVII (щодо нормативно-правового наближення), XXI (щодо державних закупівель) та ін. безпосередньо передбачені конкретні строки впровадження в українське законодавство відповідних Директив Європейського Парламенту та Ради. Тож Угода може набрати чинності тоді, коли Україною будуть виконані її зобов'язання.

Проте найбільшої критиці піддається питання скасування домовленостей про тимчасове застосування міжнародного договору. Відповідно до ч. 2 ст. 25 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, «якщо в договорі не передбачається інше або держави, які брали участь у переговорах, не домовилися про інше, тимчасове застосування договору або частини договору щодо держави припиняється, коли ця держава повідомить інші держави, між якими тимчасово застосовується договір, про свій намір не стати учасником договору» [5]. Так, у ч. 7 ст. 486 Угоди зазначено, що «будь-яка зі Сторін може надіслати письмове повідомлення до Депозитарію про свій намір припинити тимчасове застосування цієї Угоди, а припинення тимчасового застосування набиратиме чинності через шість місяців після отримання повідомлення Депозитарієм» [4]. Оскільки виконання міжнародних договорів є досить тривалим процесом і передбачає поступову зміну окремих галузей законодавства України, то припинення їх застосування безперечно матиме негативні наслідки для України та її громадян.

Таким чином, регулювання тимчасового застосування міжнародних договорів є досить суперечливим. Враховуючи проблеми, що виникають під час тимчасової дії договорів, на нашу думку, слід внести відповідні зміни до законодавства, надавши можливість Конституційному Суду України перевіряти на відповідність Конституції України міжнародні договори, які тимчасово застосовуються. Крім того, слід закріпити у Конституції України положення про те, що такі договори є частиною національного законодавства, адже вони є обов'язковими до виконання. У Законі України «Про міжнародні договори України», на нашу думку, слід регламентувати положення щодо обов'язкової ратифікації тимчасово застосовуваних міжнародних договорів.

Література

1. Пушняк О. В. Дія в часі норм міжнародних договорів / О. В. Пушняк // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 322–329.

2. Київець О. В. Тимчасове застосування міжнародних договорів: проблеми теорії та практики / О. В. Київець // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. –2010. – №2. – С. 387–394.

3. Цюкало В. Питання імплементації міжнародно-правових норм у правову систему України / В. Цюкало // Слово Національної школи суддів України. – 2013. – №1 (2). – С. 139–159.

4. Угода про асоціацію між Україною з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 21 березня і 27 червня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011

5. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_118

6. Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21 березня 1986 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_a04

7. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 року №422/96 – ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/422/96-%D0%B2%D1%80>

8. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01 липня 2010 року № 2411 – VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>

9. Treaties and Other International Agreements: The Role of the US Senate. [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://lccn.loc.gov>

Науковий керівник: Мякота О. В., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. П. Стрюк¹

ЛЮДИНА ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Людина – це жива істота, якій притаманний інтелект, вона є учасником историко-культурної діяльності. Кожна особа розуміє поняття «людина» по-своєму. Наприклад, німецький філософ Імануїл Кант вважає людину – *духо-*

---

¹ Студент 4 курсу інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

вною істотною, Карл Маркс розуміє під людиною суспільну істоту, в свою чергу Кассіер вважає, що людина – це «символічна тварина». Існує багато поглядів на дане питання і всі вони мають право на існування, але в світі виділяють 4 підходи до розуміння «людини»: людина розумна як біологічний вид; людина як щось, що виходить за рамки живого світу і в значній мірі протистоїть йому; людина як людство в цілому; людина як індивід, особистість. Що стосується питання щодо віднесення «людини» до міжнародного права, то вважається, що вона є обов'язковим і первинним суб'єктом будь-якої правової система. Дане питання є актуальним сьогодні, тому що людину не визнано суб'єктом міжнародного права. Хоча більшість вчених світової спільноти вважає навпаки її первинним суб'єктом міжнародного права, бо все починається з людини, точніше з її дій, рішень. Це стосується і формування держави, і укладення договорів на міжнародній арені та не тільки, і захисту своїх прав, тощо.

Питанню щодо віднесення людини до суб'єктів міжнародного права присвятили багато вчених таких, як О. В. Тарасов, В. В. Мицик, С. В. Черниченко, М. А. Баймуратов, Д. В. Кулеба, І. І. Лукашук, Г. І. Тункін, Б. Б. Ганюшкін, А. І. Дмитрієв, Г. В. Ігнатенко. Серед зарубіжних вчених треба виділити вклад таких вчених, як Шварценбергер Г., Броунлі Я., Шоу М. Н., Хайд Ч. та ін.

Треба зазначити, що проблема «людина в міжнародному праві» має основоположне значення як для самої науки міжнародного права, так і для міжнародно-правової практики. Від того, як буде вирішена ця проблема, залежить сам вектор міжнародно-правового розвитку людства. Основним методом дослідження особистості буде виступати міжнародно-правовий антропоцентризм, в межах якого виокремлюють: *історичний, теоретико-методологічний і практичний аспекти дослідження.*

Перші елементи міжнародно-правового захисту фізичних осіб зустрічаються в міжнародних договорах Давнього світу й Середньовіччя. Можна виділити наступні договори: договір 532р. між Візантією й Персією передбачав право християн мати свої церкви; договір між Київською Руссю й Візантією, що визначав статус купців; угода Пасса у 1552р.; Віденський договір 1607р., тощо. Що стосується сучасності, то згідно положень Версальського договору та інших мирних договорів були засновані змішані третейські суди й претензійні комісії, за допомогою яких громадяни могли вимагати компенсації або реституції прав, порушених Німеччиною. Також, важливим документом є консультативний висновок ППМП щодо юрисдикції судів Данцига, у якому була визнана, хоча як виняток із загального пра-

вила, сама можливість безпосереднього наділення фізичних осіб правами на підставі неімплементованого в національний правопорядок міжнародного договору.

Після Другої світової війни у практиці Нюрнберзького й Токійського трибуналів реалізується ідея міжнародної кримінальної відповідальності фізичних осіб. Уперше на міждержавному рівні офіційно визнається міжнародна правосуб'єктність людини [1, с. 182].

У ході Нюрнберзького процесу захист окрім іншого використав класичну концепцію держави як єдиного можливого суб'єкта міжнародного права. Адвокати (Г. Ярайсс, О. Штамер, А. Зейдль та ін.) прямо зазначали, що відповідальність повинна нести Німеччина, а не окремі фізичні особи, посилаючись на концепцію «державного акту» і стверджуючи: там, де розглядувана дія була дією, здійсненою державою, особи, які практично здійснили її, не несуть особистої відповідальності, а залишаються під захистом доктрини про суверенність держави

Таким чином, для обґрунтування притягнення головних військових злочинців до міжнародної кримінальної відповідальності МВТ довелося розв'язати, як мінімум, дві фундаментальні методологічні проблеми.

Перша – чітко й однозначно висловитися на користь міжнародної правосуб'єктності фізичних осіб. Головний обвинувач від Великобританії Х. Шоукросс у заключній промові зазначив: «Говорять, наприклад, що тільки держави, а не окремі особи є суб'єктами міжнародного права. Проте такого положення в міжнародному праві не існує. Досить лише згадати судові переслідування за піратські дії, порушення блокади або за шпигунство, щоб наштовхнутися на численні приклади притягнення окремих осіб до відповідальності згідно з нормами міжнародного права. Завжди визнавалося, що вчинення військових злочинів робить окремих осіб суб'єктами міжнародного права». Як бачимо, офіційна позиція представника Великобританії щодо визнання міжнародної правосуб'єктності людини висловлена досить зрозуміло.

Друга методологічна проблема полягала в посиленні захисту на особисту неосудність чиновників, діючих від імені суверенної держави. Головний обвинувач від Великобританії Х. Шоукросс відмітив: «Дивно бачити, що підсудні, які, діючи як члени германського уряду, захопили більшість європейських держав і грубо зневажали їх суверенні права, ... самі волають до містичної сили святості суверенітету держави. ... Абсолютно безпідставною є точка зору, що положення міжнародного права виключають кримінальну відповідальність держав і що, оскільки, будучи суверенними, держа-

ви, не повинні зазнавати примусів, а всі їх дії є законними. Справа в тому, що абсолютний суверенітет, у попередньому значенні цього слова, на щастя, перестав існувати. Це поняття абсолютно не відповідає зобов'язанням, що накладаються будь-яким міжнародним договором». Проблема полягала в обґрунтуванні одночасної міжнародно-правової відповідальності головних військових злочинців як фізичних осіб і Німеччини як суверенної правової особи. На думку Р. А. Руденка, «в даному випадку не лише гітлерівська держава порушила норми міжнародного права, наслідком чого є заходи, прийняті щодо держави, а й окремі фізичні особи, здійснюючи ці акти порушень, персонально вчинили кримінальні злочини, за які вони згідно зі Статутом Трибуналу підлягають кримінальній відповідальності перед Міжнародним військовим трибуналом».

Трибунал підтримав позицію обвинувачення й відкинув доктрину «державного акту», що нібито захищає фізичних осіб від кримінального покарання. Таким чином, МВТ сформулював принцип персональної відповідальності фізичної особи за вчинення міжнародних злочинів. Цей принцип було підтверджено резолюціями Генеральної Асамблеї ООН, практикою міжнародних трибуналів *ad hoc* (Статут Міжнародного трибуналу з військових злочинів на території колишньої Югославії – ст.7, п.1; Статут Трибуналу по злочину геноциду в Руанді – ст.6 та ін.), і ліг в основу Статуту Міжнародного кримінального суду (ст. 25). Крім того, він знайшов своє відбиття в документах Комісії міжнародного права ООН.

Одним з нових наукових напрямків, що прагнуть здолати ці методологічні крайнощі, є правова персонологія – наука про правову особистість, однією з аксіом якої є твердження, що без правосуб'єктності фізичної особи існування будь-якого правопорядку неможливе за визначення. Правосуб'єктність людини служить підґрунтям для правосуб'єктності усіх інших суб'єктів права взагалі[2,с.206].

Принципова можливість розглядати індивіда як суб'єкта міжнародного права залежить насамперед від того, що ми вкладаємо в це поняття, які ознаки суб'єкта міжнародного права виділяємо.

Правосуб'єктність означає передумову, можливість володіння суб'єктивними правами, а вже самі суб'єктивні права означають можливість і міру певної поведінки особи, можливість вимагати якої-небудь поведінки від інших осіб. У цьому полягає основна різниця й основний зв'язок між правосуб'єктністю й суб'єктивними правами.

Існуючі на пострадянському просторі підходи до визначення поняття «суб'єкт міжнародного права» можна умовно розділити на дві великі групи

залежно від того, чи визначається суб'єкт міжнародного права через якийсь обов'язкове коло прав і обов'язків або розглядається як носій будь-яких прав і обов'язків з міжнародного права, незалежно від їх конкретного переліку. Іншими словами, що виступає критерієм міжнародної правосуб'єктності – *здатність мати якісь особливі права й обов'язки або здатність мати права й обов'язками як такі.*

Спільне для прихильників першої точки зору полягає в тому, що наявність міжнародної правосуб'єктності свідчить не просто здатність особи підпорядковуватися регулюючому впливу міжнародного права, мати міжнародні права й мати обов'язки, брати участь у міжнародних правовідносинах, а наявність у особи не будь-яких, а строго визначених прав і обов'язків, що виражають специфіку суб'єкта міжнародного права. Ці категорії співвідносяться як причина й слідство, як можливість і дійсність. Не можна ототожнювати правосуб'єктність як властивість особи, яка виражається в його здатності мати права, і самі ці права, носієм яких особа є саме внаслідок цієї властивості. Невірно також визначати правосуб'єктність через яку-небудь суму прав, перелік прав, коло прав. Якість правосуб'єктності не можна зв'язувати з яким-небудь «обов'язковим набором» прав, наявність або відсутність якого свідчило б про наявність або відсутність правосуб'єктності.

Особі досить мати яке-небудь одне право або який-небудь один обов'язок, щоб дійти висновку про його правосуб'єктність, бо *правосуб'єктність* – це потенційна, абстрактна можливість мати права, а не самі ці права або їх «обов'язковий мінімум». Зміст правоздатності в кожного суб'єкта може бути різним, але сама правоздатність в усіх однакова. Як певна якість, юридична властивість вона взагалі не піддається кількісному виміру. Суб'єктів права не можна порівнювати або класифікувати за їх правосуб'єктністю. Це можна робити тільки відносно її змісту, або кола прав і обов'язків.

Суб'єктивне право – не основа, а слідство правосуб'єктності. Особа має міжнародну правосуб'єктність не тому, що вона здатна брати участь у правотворчості, а вона здатна брати участь у міжнародній правотворчості, бо має міжнародну правосуб'єктність.

Право укладати міжнародні договори – лише прояв, нехай у багатьох випадках дуже важливий, але всього лише прояв міжнародної правосуб'єктності, а не її основа. Якщо особа має право брати участь у виробленні норм міжнародного права, ми із упевненістю можемо дійти висновку, що перед нами – суб'єкт міжнародного права, однак це не означає, що неодмінно будь-який суб'єкт міжнародного права повинен бути здатен створювати міжнародне право.

Необхідно розрізняти ознаки, загальні для всієї категорії осіб, які відокремлюють дану категорію як суб'єктів права певної системи (галузі), і ознаки, які дозволяють класифікувати суб'єктів права по їхніх видах у рамках категорії. Загальна ознака для всіх суб'єктів міжнародного права – здатність підпорядковуватися регулюючому впливу міжнародного права, здатність брати участь у міжнародних правовідносинах, здатність мати міжнародні права й обов'язками – тобто міжнародна правосуб'єктність. Саме ця властивість є критерієм для визначення суб'єкта міжнародного права. Конкретні ж міжнародні права й обов'язки (зміст правосуб'єктності) – критерій для класифікації самих суб'єктів міжнародного права[3, с. 15].

Також, я погоджуюся з думкою Д. В. Кулеби, який в своїх працях наголошує, що «до того ж часу, поки не буде зроблений перехід до виключно нової думки, уявлення про міжнародну правосуб'єктність людини, держави та організації не відповідатимуть природі та завданням міжнародного права. З метою подолання цієї системної проблеми філософія міжнародного права початку ХХІ століття вже зробила суттєвий крок вперед. Вона справедливо не розглядає ані людину, ані державу, ані організацію як панацею від усіх міжнародних хвороб, а лише визнає за ними певні заслуги. Вони з абсолютних перетворюються на відносні категорії. І схоже, що саме таке вирівнювання є позитивною перспективою міжнародного права в цілому та розвитку інституту міжнародної правосуб'єктності зокрема»[4, с. 83].

Необхідно підкреслити, що міжнародно-правові акти, тобто узгоджені державами обов'язкові міжнародні документи, в яких фізична особа визнавалася би суб'єктом міжнародного права, відсутні. Відсутні тлумачення щодо цього універсальними міжнародними судовими установами. Бо згідно зі ст. 34 Статуту Міжнародного Суду ООН: «Тільки держави можуть бути сторонами в справах, що їх розглядає Суд». Дискусія, як ми бачимо, чиниться між правознавцями, які займають різні позиції від проголошення індивіда суб'єктом міжнародного права або формування такого його статусу, або визнання за ним певної міжнародної правосуб'єктності до констатації відсутності такої. Частіш за все володіння індивіда міжнародними правами фахівці пов'язують з актуальними і винятково важливими для цивілізованого людства універсальними і регіональними міжнародно-правовими актами, норми яких регулюють співробітництво держав з питань захисту прав людини.

Частіш за все посилаються на такі документи, як: Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. і Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, і Факультативний протокол до нього 1966 р.,

Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та 14 Протоколів до неї, інші регіональні конвенції у галузі міжнародного права прав людини, Статути Міжнародних військових трибуналів в Нюрнберзі та Токіо та двох Міжнародних трибуналів (по Югославії 1993 р. та Руанді 1994 р.), Римський Статут Міжнародного кримінального суду.

Проаналізуємо характерні статті таких документів. Наприклад, у Прембулі до Пакту про економічні, соціальні і культурні права фіксується, що «держави, що беруть участь у цьому Пакті... погоджуються про такі статті...», і далі – ст.ст. 2–16 – статті основної частини Пакту починаються з фраз: «Держави, що беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються...» або «Держави, що беруть участь у цьому Пакті, визнають право...». Наприклад, ст. 2 передбачає, що «1. Кожна держава, яка бере участь в цьому Пакті, зобов'язується в індивідуальному порядку й у порядку міжнародної допомоги та співробітництва, зокрема в економічній і технічній галузях, вживати в максимальних межах наявних ресурсів заходів для того, щоб забезпечити поступово повне здійснення визнаних у цьому Пакті прав усіма належними засобами, включаючи, зокрема, вживання законодавчих заходів».

У цих статтях йдеться про обов'язки держав, що беруть участь у Пакті, визнавати та здійснювати закріплені в ньому права людини, але не наділяти цими правами безпосередньо індивіда. Відповідно до цих положень держави надають такі права у внутрішньодержавному праві. Формулювання ст. 1 Протоколу № 1 ЄКЗПЛ «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном» не є доказом їх міжнародної правосуб'єктності так само як, наприклад, не є доказом міжнародної правосуб'єктності морських човнів положення ст. 52 Конвенції ООН з морського права 1982 р., де йдеться про те, що «... човни всіх держав користуються правом мирного проходу через архіпелажні води...» або ст. 5 Чиказької конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. про те, що «кожна Договірна держава погоджується, що всі повітряні судна інших держав... мають право, за умови дотримання положень цієї конвенції, здійснювати польоти на її територію...». Зазначимо, що більшість конвенцій галузі міжнародного екологічного права спрямовані на захист різних представників тваринного світу – білих ведмедів, китів, тюленів та ін.

У наведених статтях держави-учасниці (суб'єкти міжнародного права) зобов'язуються поважати, забезпечувати, здійснювати, захищати конвенційні права та визначають об'єктну сферу дії договорів, адресатів їхніх міжнародних правовідносин. Категоричним виглядає в цьому зв'язку твердження дослідників про міжнародну правосуб'єктність фізичної особи.

Другий розділ ЄКЗПЛ створює Європейський суд з прав людини. Існують і інші можливості прямого доступу фізичних осіб в міжнародні органи, що пов'язано із поширенням тенденції до захисту їхніх прав за допомогою міжнародних механізмів. Саме створення контрольних механізмів у сфері прав людини значно поширило коло представників науки міжнародного права, які дотримуються концепції міжнародної правосуб'єктності індивіда.

Таким чином, другим доказом міжнародної правосуб'єктності фізичної особи є посилення на вільне звернення із повідомленнями або скаргами фізичних осіб про захист прав у міжнародні квазісудові та судові установи.

Посилання на діяльність Європейського суду з прав людини заслуговують на більш ретельну увагу. Стаття 33 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачає «Міждержавні справи», відповідно будь-яка Висока Договірна Сторона може передати на розгляд Суду питання про будь-яке порушення положень Конвенції іншою Стороною. А ст. 34 передбачає «Індивідуальні заяви», в якій йдеться про те, що «Суд може брати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, що вважають себе потерпілими від порушення однією з Високих Договірних Сторін прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати здійсненню цього права».

З приводу останнього речення у ст. 34 існує цікавий, загальновідомий факт про те, що до реформування Суду за існування Комісії, яка розглядала такі скарги, вона підготувала ряд негативних доповідей щодо прав людини у Греції за часів диктаторського режиму, який було встановлено у квітні 1967р. в результаті військового заколоту. Після цього Греція відмовилася від членства у Раді Європи і 12 грудня 1969 р. денонсувала Європейську конвенцію 1950 р. та Протокол № 1, що позбавило її громадян і мешканців права на звернення і захист своїх прав в Комісії. Після падіння військової диктатури 28 листопада 1974 р. Греція знов ратифікувала Конвенцію і Протокол № 1. Такими діями Греція повернула права на звернення і захист конвенційних прав у цій міжнародній інституції тим, хто перебуває під її юрисдикцією. Права й обов'язки за Конвенцією зобов'язують державу-учасницю, а не надаються безпосередньо особам під її юрисдикцією. Проте судді Європейського суду розглядають Конвенцію як живий правовий організм і за власної ініціативи, за відсутності заперечень держав-членів, тлумачать її положення на власний розсуд.

Іншою важливою для розуміння питання є ст. 15 Конвенції під назвою «Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації». В межах загальних домовленостей держава може вжити заходів, що відступають від її зобов'язань

за цією Конвенцією, тобто обмежити об'єм прав нею визначених. Зазначене вище свідчить про те, що 1) тільки особи, які перебувають під юрисдикцією держави-члена Ради Європи, яка підписала і ратифікувала цю Конвенцію може звертатись до Європейського суду з прав людини (такого права сьогодні, наприклад, позбавлені мешканці європейської країни Білорусь) та 2) Європейський Суд має змогу впливати на внутрішні справи держави – члена Ради Європи до того часу поки уповноважена на те державна інституція вважатиме це за доцільне (випадок з Грецією, ст. 15 Конвенції). Про прямі обов'язки індивідів перед міжнародним правом, а відповідно про міжнародну правосуб'єктність, говорять у випадках їхньої міжнародно-правової відповідальності за скоєні ними злочини проти миру та безпеки людства [5, с.27].

Насамперед, слід зазначити, що звертаючись до Європейського суду з прав людини у справах проти держави громадяни стають повноправними учасниками міжнародних відносин. У даному контексті було б нелогічно говорити про відсутність у громадян здатності до незалежної реалізації міжнародних прав та обов'язків, а отже, і відсутності міжнародного правового статусу, адже, «опонентом» фізичної особи на міжнародно-правовій арені виступає держава як інший самостійний суб'єкт міжнародного права. З цих же підстав, можна говорити про наявність статусу суб'єкта міжнародного права у юридичних осіб, оскільки із позовами до Європейського суду з прав людини звертаються не лише фізичні, але і юридичні особи. Більше того, Суд ЄС у своєму рішенні від 05.02.1963 р. зазначив, що співтовариство констатує новий правовий порядок у міжнародному праві, за яким переваги держав щодо їх суверенних прав обмежуються, і суб'єктами визнаються не лише держави, а й громадяни[6].

Отже, враховуючи вищесказане, хочу зробити висновок, що питання щодо віднесення людини до суб'єктів міжнародного права потребує подальшого вивчення і вдосконалення. Бо, по суті існує багато міжнародних угод, в яких підтверджується залежність людини від держави, точніше правосуб'єктність якої залежить від правосуб'єктності держави. Але, є також докази того, що людина є самостійною у своїй правосуб'єктності, і може самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки. Людина – є початком будь-яких відносин, тому доречно говорити про те, що в майбутньому людина остаточно закріпить своє місце серед суб'єктів міжнародного права.

Література:

1. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії : монографія – Х. : Право, 2014. – 512 с.

2. Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці нюрнберзького трибуналу // Проблеми законності. – 2011. – Вип. 115. – С. 200–206.
3. Делінський О. А. Проблеми міжнародної правосуб'єктності індивіда в міжнародному праві // Актуальні проблеми міжнародного права. – 2007. – С. 12–18.
4. Кулеба Д. Міжнародна правосуб'єктність: теорія і її перспективи // Альманах міжнародного права. – 2010. – Вип. 2. – С. 70–83.
5. Мицик В. В. Питання про міжнародну правосуб'єктність фізичної особи // Альманах міжнародного права. – 2010. – Вип. 2. – С. 25–36.
6. Judgment of the Court of 5 February 1963. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61962CJ0026:EN:HTML>

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

A. S. Symvolokova¹

RIGHT TO CARRY ARM OR WEAPONS FOR SELF-DEFENCE

The question about weapons is very topical nowadays. It is related to the amount of crimes that have been committed lately. And this situation generates a question that needs an immediate answer: «Does our country have to allow to the citizens to carry weapons for a self – defence? The author believes there are two possible answers. Let's look at both of them.

The position of the supporters of the idea is grounded on the Constitution of Ukraine, namely by the articles 1, 3, 5, 8, 19, 27. It is also referred to the article 2 of Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. So the Constitution of Ukraine proves an existent law and order, that Ukraine is the democratic state, where a human being is recognized as the highest social value. That means that people represent the state power in the country. The principle of supremacy of right with the requirement of legality is one of the key elements in our country. In accordance with article 9 of the Ukrainian Constitution, public and local authorities are under an obligation to operate only on basis, that envisaged by the Constitution and laws of Ukraine. Also the Fundamental law of

---

¹ The 5-th year student of the Economic – Law faculty of the Yaroslav Mydriy National Law University.

our state sets an inalienable right of each person to life. The article 2 of Convention declares that deprivation of life is not regarded as inflicted in contravention of the article 2 when it results from the use of force which is more than necessary: in defence of any person from unlawful violence; in order to effect a lawful arrest or to prevent the escape of prisonlawfully detained; in action lawfully taken for the purpose of quelling a riot or insurrection. Thus, Convention sets cases where legal responsibility is eliminated. This finds the reflection in our national legislation, in particular in the Criminal Code of Ukraine: article 36 (necessary defence), 38 (detention of person that committed crime), 43 (warning of criminal activity of the organized group or criminal organization). Article 36 (Criminal Code) sets that actions of a necessary defence are sufficient for the distraction of unlawful activity. These actions must be corresponded to the situation of defence. It is necessary to notice that there isn't an exact list of actions that the person would accomplish. That is why a Court must come to a decision in every case. So, we have reason to believe that there are pre – conditions for a grant to the citizens of Ukraine the right to a weapon. So as, authorities wish the grant of such right, then it must be given. The USA is the great example of state where the right to carry arm or weapons is written in the Constitution.

The opponents of such position assert that the grant of right to weapon to citizens will increase the amount of crimes. That is their basic argument. John Godwin in his article asserts: «Regions with large percent of proprietors of weapons are also known as the regions with high percent of murders. On the contrary, the regions where the percent of possessing a weapon is less – the amount of murders is lower [1]. The researchers of the Geneva institute of international relations and development in 2003 proved that there is no connection with the right to carry weapons and rating of criminality. Statistics of possession of weapons in Europe and rating of murders, which was published by the Canadian centre of just statistics in 2001–2003 proves, that the countries with high percent of possessing a weapon have the lower amount of murders than the countries where this right is limited or not given. For example, carrying arm or weapons is almost forbidden in Luxemburg and the percent of possessing a weapon is minimum, the amount of murders is more than in Germany in 2009 [2].

The article 27 of the Constitution of Ukraine declares that everyone has a right to protect his own life and health, life of any person from illegal actions. This position is more specific in the article 36 – «Necessary defence» – of the Criminal Code of Ukraine. Having analyzed the practice of the Ukrainian Courts about applying article 36 of the Criminal Code (decisions were made from 01.01.2015 to 01.11.2016 in the Kharkiv region), we can come to the conclusion that the Court

does not acknowledge the necessity defence even though it takes place in 98% cases. As a result, it is impossible to use this circumstance in practice.

It is also necessary to notice that the legal adjustment of making acquisition, storage, account, transportation and use of weapon is declared in Regulation №622 of the Ministry of internal affairs. This Regulation determines types of weapon and the aim how this weapon can be used. Point 9.1 of this Regulation declares that all kinds of weapon (firearm and pneumatic), devices and cartridges to them can be acquired by Ministries, other central executive bodies, Nationalbank of Ukraine, enterprises, establishments for armament of personnel, guards and other people who is allowed to carry weapons for research, sport and industrial necessities, or amateur hunt;to defense life, health and property of citizens; for shooting movies, circus presentations, museum exhibitions; collections.

Permissions for acquisition, storage and carrying weapons, devices and cartridges to them are given out only if all these categories have learnt about material of weapon, rules of it using and have got the certificate. It is important to add, that only people attained 21 years –old age can take the position connected with using of weapon.

According to the Ministry of internal affairs' order № 379ДСК,13.06.2000, justiciaries, lawen for cementauthoritiesand their close relatives, participants in trials, journalists, deputies of Ukraine, members of public organizations, servicemen, exceptthose,who passesurgentmilitary service, authorities with categories and gradeshavetheright for acquisition the facility of active defence in Ukraine (pistols and revolvers for firing by rubber bullets). To reach the conclusion of this point we have to say that the limited category of citizens have a right to own the weapon. By the order №379, it is a document of the official use, it means that the text of the document can't be read by everyone.

According to the author's point of view, the right to have a weapon must be given to the citizens and must be written in the Constitution, as only that society where people are the primary source of power owns the real freedom. Although, the grant to such right does not conflict with the current legislation and there is a special procedure of acquisition of such right, the problem is remained because of the reluctance of the Court to apply the article 36 of the Criminal Code of Ukraine. It is a well – known fact that a corruption is a large problem for Ukrainians. In case of fixing at legislative level the right of possessing a weapon for all citizens of Ukraine there is a possibility of subornation of medical workers who examines the psychic health of people or examiners who checks up the knowledge of those who wants to get this right (the corruption at middle level/ petty corruption)[3]. That is why one of the pre – conditions of granting the right to carry weapons is a solving the problem of corruption.

Literature:

1. John Godwin, Murder U. S. A: The way we kill each other [Electronic resource]. – 1978. – Access: <http://web.a.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/detail/detail?vid=4&sid=acdfb90c-7d47-4e5d-a4fb-8e75176ee40c%40sessionmgr4008&hid=4214&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=5950652&db=f5h>
2. Small arms survey [Electronic resource]. – 2003. – Access: <http://web.a.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/detail/detail?vid=9&sid=acdfb90c-7d47-4e5d-a4fb-8e75176ee40c%40sessionmgr4008&hid=4214&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=52105960&db=eue>
3. Gerry Ferguson, Global Corruption: Law, Theory and Practice [Electronic resource]. – 1947. – Access: <http://icclr.law.ubc.ca/sites/icclr.law.ubc.ca/files/publications/pdfs/GFerguson2015.pdf>
4. Report of the interregional preparatory meeting for the eighth United Nations congress on the prevention of crime & the treatment of offenders on topic 5: United Nations norms & guidelines in crime prevention & criminal justice: implementation & priorities for further standard setting [Electronic resource]. – 1988. – Access: <http://web.a.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/ehost/detail/detail?vid=11&sid=acdfb90c-7d47-4e5d-a4fb-8e75176ee40c%40sessionmgr4008&hid=4214&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=SM145236&db=sih>
5. Constitution of Ukraine / Verkhovna Rada of Ukraine: official publ. –К.: 2014. – 104 p.
6. European Convention on Human Rights.: with amendments, in accordance with Protocols №№ 11 and 14 with Protocols №№ 1, 4, 6, 7, 12 and 13) // Right of Ukraine. – 2010. –№ 10. –P. 215–233.

Науковий керівник: Трофименко В А., к.ю.н, доцент кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого/

Консультант з іноземної мови: Частник О. С., к.філол.н., доцент кафедри іноземної мови № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. А. Терела¹

ОСОБЛИВОСТІ НАГЛЯДУ І КОНТРОЛЮ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ

Міжнародна організація праці (International Labour Organization, ILO, далі – МОП) – міжурядова організація, створена у 1919 р. як автономна

---

¹ Студент 5 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

організація Ліги націй, а після другої світової війни – Організації Об'єднаних націй. МОП відноситься до числа найбільш активних організацій, які послідовно захищають права людини в сфері праці [1].

Проблемам, пов'язаним із міжнародно-правовим захистом трудових прав працівників, присвячували свої дослідження такі відомі вчені, як Н. Б. Болотіна, В. С. Венедіктов, В. В. Жернаков, П. Д. Пилипенко, С. А. Іванов, Г. І. Чанишева, С. Я. Вавженчук, С. О. Волохов, О. В. Глікман, К. А. Кантарія, С. О. Переверзева та інші.

Вагомим внеском Міжнародної організації праці у забезпечення захисту трудових прав є, з-поміж іншого, розроблення чіткого механізму контрольної-наглядової діяльності. Вивчення особливостей нагляду і контролю МОП є необхідним не тільки у зв'язку з членством держави у відповідних міжнародних організаціях, але й для використання досвіду здійснення такого контролю при вдосконаленні власної системи внутрішньодержавного контролю, а також для вироблення пропозицій держави щодо вдосконалення механізму міжнародного контролю [2].

Система нагляду і контролю включає дві основні складові. По-перше, це здійснення МОП регулярного нагляду, що базується на обов'язкових доповідях держав щодо ратифікованих і нератифікованих конвенцій МОП. Другою складовою є розгляд скарг та заяв з приводу порушень міжнародних стандартів праці спеціалізованими контрольними органами МОП.

Принципом діяльності МОП загалом та здійснення нагляду і контролю зокрема, як і особливістю формування її органів є принцип трьохсторонності: представники працівників і роботодавців беруть участь у роботі організації спільно з представниками урядів на засадах рівності. Цей принцип, насамперед, відображає ідею соціального партнерства між основними прошарками суспільства і втілює задум про діалог з метою цивілізованого вирішення соціальних проблем, обмеження протиріччя між працею та капіталом. З іншого боку, цей принцип є запорукою демократичного характеру контрольної-наглядової діяльності МОП.

Відповідно до ст. 22 Статуту кожна держава-член МОП зобов'язана представляти щорічні доповіді Міжнародному бюро праці (далі – МБП) щодо вжитих заходів для застосування конвенцій, до яких вона приєдналася. Форма і зміст цих доповідей повинні відповідати вимогам, встановленим Адміністративною радою [3]. Відповідно до ч. 2 ст. 23 Статуту на уряди покладається обов'язок розсилати представницьким організаціям працівників і роботодавців копії звітів і доповідей. Це робиться для того, щоб представники працівників і роботодавців мали можливість коментувати адекватність відомостей, що надаються урядами [4, с. 339].

Останнім часом важливих змін зазнали терміни надання доповідей державами. Спочатку, згідно зі Статутом, вони були зобов'язані робити це кожного року. Проте зі збільшенням кількості актів МОП це стало досить складною та тривалою процедурою як для держав, так і для самої організації. Із 2003 р. почала застосовуватися диференційована система звітності, яка на сьогоднішній день передбачає 2 – річний термін для фундаментальних та пріоритетних конвенцій та 5 – річний термін для усіх інших актів. У листопаді 2009 р. Адміністративна рада ще раз збільшила термін звітності для фундаментальних та пріоритетних конвенцій до трьох років [5, с. 204].

Найбільш важливою і детально регламентованою частиною регулярно нагляду є обов'язок надавати звіти щодо ратифікованих конвенцій. При цьому ратифікація слугує не лише вагомим кроком щодо імплементації міжнародних норм до законодавства держав-членів, але й спричиняє введення в дію контрольного механізму за їх реалізацією.

Зміст другого етапу контрольного наглядової процедури МОП полягає у вивченні звітів, по-перше, Комітетом експертів, та, по-друге, Комітетом щодо застосування міжнародних трудових стандартів Міжнародної конференції праці (далі – Комітет Конференції). Основою регулярного нагляду є Комітет експертів, який є менше політизованим і дає юридичну оцінку виконанню державами норм конвенцій на основі отриманої від держав інформації [6, с. 220]. До його складу входять авторитетні фахівці, вибір яких здійснюється на особистій основі за критеріями неупередженості, незалежності та професіоналізму. До того ж експерти призначаються з максимальної кількості різних регіонів світу з метою представлення різних економічних, соціальних та правових систем. Звичайно, що найбільш вагомою частиною складу Комітету є фахівці в галузі трудового та міжнародного права. На сьогодні до складу Комітету експертів входить дев'ятнадцять фахівців, які призначаються Адміністративною радою за поданням Генерального директора МБП. Термін їх повноважень складає три роки, однак є відновлюваним, тому досить часто фахівці працюють по кілька строків поспіль [4, с. 340].

У своїй діяльності Комітет експертів надає коментарі про виконання державами-членами своїх зобов'язань у формі зауважень і прямих запитів. Зауваження містять коментарі з основоположних питань, що піднімаються у зв'язку із застосуванням конкретної конвенції державою, яка її підписала та ратифікувала. Зауваження такого характеру відтворюються у щорічній доповіді Комітету експертів. Прямі запити стосуються питань більш технічного характеру або містять прохання про надання додаткової інформації.

Вони не публікуються в доповіді Комітету експертів, а спрямовуються безпосередньо зацікавленому урядові. Крім того, Комітет експертів розглядає питання про застосування норм МОП, як ратифікованих, так і нератифікованих, що стосуються будь-якої конкретної сфери, вибраної за рішенням Адміністративної ради. Такий розгляд має форму загальних оглядів. Зокрема, у 2010 р. такий огляд було присвячено зайнятості [6, с. 220].

Слід зазначати, що рішення Комітету експертів не передбачають жодних зобов'язань для держав. Основною функцією Комітету є оцінка рівня відповідності національного законодавства та практики ратифікованим державою конвенціям. Як слушно зазначає С. А. Іванов, в майбутньому регулярному контролю слід було б надати конституційну базу, закріпивши Статуті МОП положення і функції Комітету експертів, зокрема, функцію тлумачення міжнародних норм про працю [7, с. 20].

На відміну від Комітету експертів, Комітет Конференції є тристороннім органом, що складається з представників урядів, об'єднань працівників та роботодавців. Цей комітет щорічно отримує на розгляд резюме різних урядових доповідей і доповідь Комітету експертів. Відібравши близько 50 справ, які є, на його думку, важливими, Комітет Конференції обговорює їх з відповідними урядами з тим, щоб знайти узгоджене рішення по виявлених розбіжностях. Це забезпечує можливість відкритого і реалістичного розгляду заходів з виконання актів, прийнятих МОП [8, с. 112]. Проте висновки Комітету Конференції, як і оцінки Комітету експертів, не мають юридичної сили і не є обов'язковими для виконання. Відтак, головним засобом впливу Комітету Конференції на держави, що допускають порушення міжнародних трудових стандартів є привернення міжнародної уваги до цих порушень.

Існують також спеціальні контрольні процедури в рамках МОП. Так, відповідно до ст. 24 і 25 Статуту, організації працівників та роботодавців можуть подавати подання МБП про те, що держава не виконує належним чином ратифіковану конвенцію. Подання можуть подаватися як національними, так і міжнародними об'єднаннями працівників та роботодавців, причому, як щодо власної, так і іноземної держави. У разі отримання такого подання Адміністративна рада може організувати тристоронній комітет з розслідування відносно даної справи [4, с. 341].

Крім подання, відповідно до ст. 26 Статуту, можлива також подача скарги на державу-члена МОП у зв'язку з недотриманням ратифікованої ним конвенції. Основна відмінність подання від скарги полягає в тому, що подання подається організаціями працівників та роботодавців, а скарга – дер-

жавою- членом МОП. У такому випадку створюється спеціальна комісія з розслідування скарги, яка готує доповідь з висновками і рекомендаціями про заходи щодо задоволення скарги. Відповідно до ст. 29 Статуту МОП Генеральний директор МБП надсилає доповідь комісії з розслідування Адміністративній раді і кожному з урядів, зацікавлених до вирішення спору, і забезпечує опублікування цієї доповіді. Кожен із цих урядів у тримісячний строк повідомляє Генеральному директору, чи приймають вони рекомендації, що містяться в доповіді комісії, а якщо не приймають, то чи бажають передати спір до Міжнародного суду. Рішення Міжнародного суду щодо скарги або питання, переданого йому на основі ст. 29, є остаточним. Міжнародний суд може затвердити, змінити або скасувати будь-які висновки чи рекомендації комісії з розслідування скарги. Так, найбільший суспільний резонанс в останні роки викликав розгляд комісією з розслідування скарг питання про масове використання примусової праці в М'янмі, що змусило уряд М'янми обмежити порушення прав людини [4, с. 343].

Таким чином, нагляд і контроль МОП за міжнародними трудовими стандартами сприяє їх ефективному виконанню державами-членами та є гарантією забезпечення прав людини у сфері праці.

Література:

1. Гликман О. В. Защита прав человека в сфере труда в деятельности МОТ на современном этапе : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 [Электронный ресурс] / О. В. Гликман. – Москва, 2004. – 210 с.
2. Кантария Е. А. Международно– правовые проблемы деятельности Международной организации труда в условиях глобализации : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Е. А. Кантария. – Москва, 2007. – 244 с.
3. Статут Міжнародної організації праці: міжнародний документ від 28.06.1919 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_154 (дата звернення – 20.10.2016). – Заголовок з екрана.
4. Переверзева С. О. Система та особливості нагляду і контролю МОП із застосуванням міжнародних трудових норм [Електронний ресурс] / О. С. Переверзева // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2014. – Вип. 64.
5. Волохов С. О. Контроль за дотриманням міжнародно-правових актів у сфері праці: сучасний стан та перспективи // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 203–207.
6. Вавженчук С. Контрольно-ревізійні процедури МОП у сфері захисту трудових прав // Публічне право. – 2012. – № 2. – С. 219–224.
7. Иванов С. А. МОТ: контроль за применением международных норм о труде и его проблемы // Государство и право. – 1997. – № 7. – С. 17–24.

8. Зенгер А. Права человека и контроль за их осуществлением в Международной организации труда // Советское государство и право. – 1991. – № 10. – С. 106–115.

Науковий керівник: Сіваш О. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Т. О. Тимошенко

ПРОБЛЕМИ ШТУЧНОГО ПЕРЕРИВАННЯ ВАГІТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ ЗГІДНО З КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

В кожному цивілізованому суспільстві життя людини – найвища цінність. Проблемі життя людини приділяється увага з боку представників різних наук, зокрема юриспруденції. В ст. 2 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначено, що: «Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання»[4]. Право на життя зафіксоване в ст. 3 Загальній декларації прав людини, ст. 6 Конвенції про права дитини та у багатьох законах різних держав світу.

На сьогодні, реалізація права на життя іноді стає залежною від планів інших людей. Проблема абортів за сучасних соціально-демографічних умов займає особливе місце. Аборт (від лат. «abortio», «abortus» – викидень) – штучне переривання вагітності, що передбачає механічне чи хімічне знищення людського зародку в організмі жінки. Офіційно у світі робиться 53млн. абортів на рік.

На даний час більшість країн дозволяють жінкам штучно переривати вагітність. Аборт сьогодні заборонений православною релігією та в деяких ісламських і прокатолицьких країнах.

В законодавстві багатьох країн світу передбачено термін вагітності, за яким аборт стає кримінальним. Як висновок, в різних країнах в різний період дитина починає вважатися людиною та мати юридично забезпечені права та свободи. Тож актуальним в цьому питанні постає питання

моменту зародження життя та правового статусу ненародженої дитини (ембріона).

В Декларації, прийнятій в Осло, стосовно медичного аборту 1970 р., передбачено, що перший етичний принцип лікаря – поважати людське життя з самого його початку. На сьогодні, міжнародним правом не визначений період розвитку, з якого людський ембріон знаходиться під юридичним захистом.

Більшість вчених вважають, що сучасне право дотримується абсолютистської або помірної позиції та охороняє життя до народження. В Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини від 4 квітня 1997 року зазначено що: «1. Якщо законодавство дозволяє проводити дослідження на ембріонах *in vitro*, воно забезпечує належний захист ембріона. 2. Вирощування ембріонів людини для дослідних цілей забороняється.» [6]. Виходячи з законодавства багатьох країн, можна зазначити, що право на життя людського ембріона знаходиться під юридичним захистом. Так, суди намагаються надати ембріону статус особи в Великобританії, де встановлена відповідальність за спричинення шкоди ембріону з необережності. В цій країні існують спори про визнання ембріона підзахисним в суді і з приводу існування абсолютних інтересів в ембріона. Ембріон наділений правом подати позов про компенсацію шкоди, спричиненого йому з необережності в період внутрішньоутробного розвитку в Австралії. Вбивство ембріона кримінально каране в Каліфорнії.

Існує декілька підходів щодо визначення точки відліку початку життя. Перший підхід (ліберальний) передбачає що початок життя починається з моменту народження. Момент народження в кожній країні також по-різному визначається. Це може бути момент фізичного відділення тіла новонародженої дитини від утроба матері, момент пов'язаний з першим подихом. Деякі вчені пропонують вести відлік початку життя з моменту початку фізіологічних пологів.

Критикуючи цей підхід науковці зазначають, що глобального між періодами ембріонального розвитку і початкового розвитку дитини, що вже народилася, не має. Так ембріон відчуває біль, реагує на подразники так як і новонароджений, змінюється лише середовище.

Другий підхід (абсолютистський) передбачає, що право на життя виникає з моменту зачаття. Його спочатку підтримували представники православної доктрини, а з розвитком медицини та діагностики багато біологів та акушерів гінекологів стали також підтримувати дану позицію. Вони розглядають ембріон як певну стадію розвитку людини. Дійсно, якщо взяти для

прикладу особу, яка знаходиться в комі, а її життя підтримується штучно, при цьому законодавці не вважають, що особа втратила право на життя. Тоді чому ненародженій дитині, яка не може існувати поза організмом матері, не забезпечити право на народження і не створити максимальний захист його права на життя.

Міжамериканська конвенція про права людини від 22.11.1969 р, в ст. 4 зафіксувала, що право на життя людини захищається, як правило, з моменту зачаття, тобто тоді коли ще немає плоду, а є лише запліднена яйцеклітина. Сумнівне питання виникає з приводу можливості визначити цей момент, у випадках коли вагітність і пологи створюють небезпеку для життя жінки. Так, виникають протиріччя між правом на життя жінки і дитини.

Щодо третього підходу (помірного), то його послідовники вважають що життя починається в певні терміни внутрішньоутробного періоду. Дехто вважає точкою відліку момент початку серцебиття (4 тижні) або початок фізіологічної активності мозку (6 тижнів), або коли сформовані більшість ознак повноцінної людини (22 тижні) тощо. Проблемою теорії є те, що не існує єдиного визначення моменту, з якого ембріон –людина.

Причиною відсутності чітких міжнародних приписів, стосовно визначення правового статусу людського ембріона, є різноманітність думок і поглядів серед представників природничих наук в даній сфері (біологів, ембріологів, генетиків), що породжує плюралізм серед правознавців.

Для визначення окремих аспектів права на життя, доцільно розглянути позиції Європейської комісії з прав людини та практику Європейського суду з прав людини, які висвітлюють принципові моменти реалізації права на життя.

І. Г. Конь, зазначає, що однією з перших справ, що стосувались аборту в контексті права на життя була «Брюггеман і Шойтен проти Німеччини». Так Європейська Комісія зазначила, що не вважає заборону аборту порушенням права на приватне життя жінки і не вважає обов'язковим вирішувати, чи слід розглядати ненароджену дитину як «живу» у розумінні статті 2 Конвенції.

Відома справа «N проти Норвегії», в якій чоловік дійшов згоди з вагітною від нього жінкою, з якою не був зареєстрований шлюб, про те, що він зобов'язується піклуватися про дитину після народження. Після того, як жінка, не повідомивши чоловіку, зробила борт, заявник подав до суду. Він зазначав, що за законодавством Норвегії дитина за обставинами цієї справи незахищена, що суперечить ст. 2 Конвенції. Європейська комісія з прав людини, зазначила що вона не виключає, що за певних умов (які вона не

вказала) ембріон може перебувати під певним захистом за статтею 2 Конвенції. З урахуванням того, що існують розбіжності в нормах національних законодавств Комісія вирішила, що в такому випадку країни повинні мати певну свободу вибору.

Законом Норвегії дозволялося робити аборти за розсудом жінки до 12 тижня вагітності. У період з 12 до 18 тижнів вагітності потрібно було отримати дозвіл медичної установи. Оскільки дозвіл на здійснення абортів був, Європейська комісія не знайшла в діях держави – відповідача порушення статті 2 Конвенції.

Схожа до вищезазначеної і цікава була справа «Босо проти Італії». За обставинами, дружина перервала вагітність, без відома чоловіка. Чоловік вважав, що порушили його права як потенційного батька і права ненародженої дитини на життя. Він незадоволений тим, що дозвіл переривання вагітності надає мати, не враховуючи заперечення батька. Заявник стверджував, можливість дружини здійснити аборт перешкоджає батькові створити сім'ю. Суд в своєму рішенні зазначив, що право на приватне життя батька не може тлумачитися так широко, щоб містити право консультуватися з приводу абортів, який має намір зробити жінка. Суд вказав, що аборт у був проведений відповідно до законодавства Італії і мав на меті захист здоров'я матері.

Дещо іншим було рішення Європейського суду у справі «Во проти Франції». За обставинами справи у Франції, жінка на 6 місяці вагітності звернулася в лікарню. Лікарями було допущено помилку, і помилково замість іншої пацієнтки проведено низку процедур, внаслідок чого не вдалося врятувати зародок. Жінка звернулася з заявою про порушення її прав, зокрема права на життя з боку лікарів. Суд у висновку зазначив, що даному випадку мало місце порушення права на життя.

Дане рішення має особливе значення, оскільки в ньому Європейська комісія вперше поширила дію ст. 2 Конвенції на людський ембріон. Обґрунтовуючи рішення, вона зазначила, що саме за таких обставин життя зародка було безпосередньо пов'язане з життям матері та могло бути захищене нею, тоді як втрата зародка була викликана ненавмисною недбалістю з боку третіх осіб.

У справі «А, В і С проти Ірландії» суд постановив, що ірландські закони, які забороняють аборти, порушили права людини страждаючої жінки, яка була вимушена переривати вагітність в Великобританії.

Окрім того, Європейська комісія зазначила, що законний аборт, здійснений на 14 – му тижні, якщо вагітність, народження дитини або догляд за нею можуть поставити жінку в складну життєву ситуацію, не є порушенням

Європейської конвенції. Таким чином, Європейський суд допустив аборти не тільки за медичними, а й за соціальними критеріями.

Практика Європейського суду з прав людини щодо України за даним напрямом відсутня. На мою думку, в межах дотримання принципу гуманізації, штучне переривання вагітності потребує детального регламентування, в контексті визначення моменту виникнення права на життя як на рівні національного, так і на рівні міжнародного законодавства

Проаналізувавши підходи до визначення моменту виникнення життя, та практику Європейського суду з прав людини та Європейської комісії в контексті ст. 2 Конвенції, можна стверджувати, що Конвенція не регламентує питання моменту виникнення права на життя так само як і моменту початку правової охорони життя. Позиція Суду є визначальною та зводиться до того, що аборт сам по собі не є порушенням права людини на життя. Порушенням у даному випадку воно може бути за наявності специфічних умов, шляхом встановлення причинно-наслідкового зв'язку, що призвів до абортів та смерті зародка. А сама практика щодо вирішення зазначених спорів свідчить про те, що європейська спільнота підтримує підхід, в якому виникнення права на життя починається з моменту народження, на відміну від американського континенту. Розбіжності, в свою чергу, між національними і міжнародними актами можуть призвести в майбутньому до істотних протиріч в сфері застосування міжнародного права.

Література:

1. Лунева А. В. Проблема установления момента начала жизни новорожденного / А. В. Лунева // Пробелы в российском законодательстве. Юридический журнал. – 2008. – № 1. – С. 360–361.

2. Шиндяпин С. Э. К вопросу о моменте признания правоспособности эмбриона человека // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. – 2014. – № 12 (140). – С. 1–6.

3. Конь Г. И. Обеспечение права на жизнь в решениях Межамериканского и Европейского судов по правам человека // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. – 2006. – № 6. – С. 80–92.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : з поправками, внесен. відповідно до положень Протоколів №№ 11 та 14 з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004

5. Декларация, принятая в Осло, относительно медицинского аборта : Принята 24 – й Всемирной медицинской ассамблеей, Осло, Норвегия, август 1970 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/990_009

6. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину Ов'єдо, 4 квітня 1997 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_334

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ю. С. Тімошенко¹

ПРИВІЛЕЇ ТА ІМУНІТЕТИ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ

Інститут привілеїв та імунітетів існує спеціально для забезпечення виконання дипломатичним представництвом і його персоналом своїх функцій. Цей інститут виник у глибокій давнині й спочатку його норми діяли як звичаєві. Одним із найактуальніших і складних питань, пов'язаних з імунітетами та привілеями дипломатичних представництв та їх персоналу, є теоретичне обґрунтування необхідності їх надання. Сьогодні вони зафіксовані в багатьох багатосторонніх і двосторонніх угодах.

Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 8 квітня 1961 р. закріпила привілеї та імунітети дипломатичного представництва відокремлено від привілеїв та імунітетів його співробітників. Наприклад, про недоторканність приміщень дипломатичного представництва, а також про те, що вони, як і предмети їх обстановки та інше майно, яке є в них, та засоби пересування дипломатичного представництва користуються імунітетом від обшуку, ревізії, арешту і виконавчих дій йдеться у статті 22 Конвенції 1961 р., а про недоторканність приватної резиденції дипломатичного агента – у ст. 30. За змістом обидва виділені імунітети однакові, адже передбачають, що приватна резиденція дипломата «користується такою ж недоторканністю і захистом, що й приміщення представництва» (ст. 30 Конвенції 1961 р.). Але, є різною природа зазначених імунітетів. Недоторканність приватної резиденції дипломата впливає з його особистої недоторканності, а недоторканність приміщень представництва не зумовлена недоторканністю глави представництва, а є атрибутом акредитуваної держави. Останнє стосу-

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ється і засобів пересування дипломатичного представництва щодо користування імунітетом від обшуку, реквізиції, арешту і виконавчих дій.

Одним з полемічних є питання про зміст та практику застосування принципу свободи пересування співробітників дипломатичного представництва акредитуючої держави територією держави перебування. При цьому, як правило, віддаються переваги концепції повної свободи пересування, відповідно до якої співробітники дипломатичних представництв іноземних держав вправі «безперешкодно пересуватись по території держави перебування», за винятком невеликої кількості постійно закритих зон. Проте, аналіз ст. 26 Конвенції 1961 р. дає підстави констатувати неспроможність концепції повної свободи пересування співробітників дипломатичного представництва акредитуючої держави територією держави перебування.

Комісія міжнародного права ООН відхилила пропозицію про включення до проекту Конвенції 1961 р. такого формулювання: «Держава перебування повинна дозволяти... повну свободу пересування... її територією всім членам персоналу дипломатичного представництва. Таким чином, не випадково у ст. 26 Конвенції 1961 р. не йдеться про «повну» свободу пересування, а свобода пересування співробітників дипломатичних представництв іноземних держав територією держави перебування забезпечується настільки, наскільки вона відповідає законам і правилам цієї держави про «зони, в'їзд до яких забороняється або регулюється з міркувань державної безпеки».

Підтвердженням цьому є і зміст коментаря Комісії міжнародного права ООН до проекту Конвенції 1961 р., в якому роз'яснюється, що «свобода пересування не повинна суперечити законам і правилам держави перебування про зони, в'їзд до яких забороняється або регулюється з міркувань державної безпеки».

Ст. 26 Конвенції 1961 р. в цілому не обмежує право держави перебування на встановлення зон, в'їзд до яких співробітникам дипломатичних представництв забороняється або регулюється з міркувань державної безпеки. Крім того, це можуть бути не тільки зони, в'їзд до яких забороняється або регулюється на підставі конкретних списків, що доводяться до відома дипломатичних представництв іноземних держав, а й тимчасово закриті зони. Зазначене робить міжнародно-правомірним запровадження повідомлювального порядку пересування співробітників дипломатичного представництва акредитуючої держави територією держави перебування, оскільки співробітник дипломатичного представництва, який запланував поїздку, повинен отримати офіційну інформацію від органу влади держави перебування про те, які міста і райони є закритими в той чи інший час.

Запровадження і застосування такого порядку є виправданим і з огляду на інші причини.

Наприклад, в Комісії міжнародного права ООН і на Віденській конференції з дипломатичних зносин та імунітету справедливо відзначалось, що окремі ділянки території держави перебування можуть бути вразливими з точки зору необхідності забезпечення державної безпеки залежно від того, в який спосіб ведеться за ними спостереження.

Якщо держава перебування наряду зі встановленням, скажімо, вимоги отримання співробітниками дипломатичних представництв «спеціальних дозволів для деяких поїздок» запроваджуватиме і певні обмеження щодо пересування деякими маршрутами і видами транспорту. Водночас надання державі перебування широких прав щодо регламентації порядку пересування співробітників дипломатичних представництв іноземних держав її територією не означає, що вона нічим не обмежена у своєму праві, адже, насамперед, даний порядок не повинен створювати штучні перешкоди для здійснення дипломатичними представництвами офіційних функцій, інакше може постати питання про міжнародну відповідальність держави перебування.

Втім сучасний динамічний розвиток міжнародних відносин переконливо свідчить, що наявності комплексу міжнародно-правових норм у сфері дипломатичних імунітетів нині замало, особливого значення набуває необхідність удосконалення міжнародно-правової бази в напрямі забезпечення її послідовного і неухильного дотримання усіма державами.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. С. Ткачова¹

СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Сурогатне материнство є досить новим інститутом в правовій сфері. У зв'язку з цим виникає чимало проблем у регулюванні цього виду відносин. Наприклад, що робити, якщо сурогатна мати виявить бажання залишити дитину, якщо батьки відмовляються від дитини, якщо народиться кілька

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

дітей, якщо дитина не народиться здоровою, якщо сурогатна мати виявить бажання перервати вагітність, якщо батьки не виконають свої обов'язки щодо оплати послуг сурогатної матері та багато інших. Дані питання мало врегульовані в нашому українському законодавстві, не кажучи вже про те, коли в програмі сурогатного материнства беруть участь іноземні елементи. Що в свою чергу тягне об'єктивну необхідність регламентації даних правовідносин в міжнародному приватному праві.

При реалізації програми сурогатного материнства досить гостро стоїть питання про визнання «істинної матері» дитини, тобто встановлення материнства і батьківства генетичних батьків дитини, народженої за допомогою даного методу допоміжних репродуктивних технологій. А також серйозною проблемою є питання встановлення походження дітей при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій.

Колізії в даній сфері відносин між країнами світу дуже великі: від повного несприйняття та заборони застосування репродуктивних технологій до схвалення, часткового схвалення і правового регулювання. Країни, де законодавчо дозволено сурогатне і репродуктивне материнство, комерційне: США (в більшості штатів), ПАР, Україна. Країни, де дозволено лише некомерційне сурогатне материнство: Австралія, Великобританія, Данія, Ізраїль, Іспанія, Канада, Нідерланди, окремі штати США (Нью-Гемпшир, Вірджинія). Країни, де сурогатне материнство заборонене законом: Австрія, Німеччина, Норвегія, Швеція, окремі штати США (Арізона, Мічиган, Нью-Джерсі), Франція. Ніяк не регулюється законом, але має місце: Бельгія, Греція, Ірландія, Фінляндія [1, с. 319]. У свою чергу той факт, що в багатьох державах, особливо мусульманських країнах, сурогатне материнство заборонено, дані відносини все частіше характеризуються присутністю «іноземного елемента». Тобто або «замовники» є громадянами іноземної держави, або сурогатна мати є іноземкою, або сам процес виношування і пологів проходить за кордоном, на території тієї держави, де воно дозволено.

Що стосується питання встановлення батьківства генетичних батьків дитини, народженої від сурогатної матері, то може виникнути така проблема. Наприклад, сурогатною матір'ю є громадянка України, а «замовниками» – подружжя з Великобританії, країни, де допускається лише некомерційне сурогатне материнство (допускається оплата поточних витрат сурогатної матері). В результаті виникає ряд проблем. Відповідно до законів Англії матір'ю дитини є жінка, яка його виносила (навіть в разі штучного запліднення, імплантації ембріона), а батьком є чоловік такої жінки (навіть в разі штучного запліднення, імплантації ембріона), якщо тільки не буде доведено,

що він не давав згоду на штучне запліднення або імплантацію ембріона. Відповідно ж до норм Сімейного кодексу України, у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя. Таким чином, відповідно до права Великобританії батьками дитини, народженої сурогатною матір'ю, є сурогатна матір і її чоловік, в той час як за законодавством України – батьки дитини подружжя-англійці. Також англійська подружжя пара не може в'їхати на територію Великобританії з такою дитиною, народженою сурогатною матір'ю, так як, згідно з правом країни свого громадянства, подружжя не є батьками дитини. А по-друге, у такої дитини, немає ні українського, ні англійського громадянства через відсутність підстави для його придбання (тобто не визначені його батьки). Даний висновок свідчить про колізії права Великобританії та України [2, с. 20,21].

Що стосується питання встановлення походження дитини, народженої за допомогою допоміжних репродуктивних технологій. То, наприклад, в Росії подібна дитина буде вважатися народженою від сурогатної матері, тобто діє багатовікова презумпція материнства жінки, котра народила дитину на цей світ. А в нашій країні, як уже говорилося, батьками дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних методів і технологій, визнаються «замовники» програми сурогатного материнства.

Але, як бути в тому випадку, коли подружжя – «замовники», є громадянами країни, в якій сурогатне материнство заборонене. Наприклад, наше законодавство каже, що батьками дитини є подружжя – «замовники», тобто і питання громадянства дитини повинно вирішуватися за законами країни громадянства подружжя, але в такій країні сурогатне материнство взагалі кримінально каране діяння (наприклад, Німеччина). І виходить єдиним рішенням для такого подружжя, буде спроба усиновити свою ж біологічну дитину.

У законодавстві зарубіжних держав до встановлення походження дітей застосовується кілька колізійних прив'язок (з деякою модифікацією): особистий закон дитини; особистий закон одного або обох батьків дитини (особистий закон може бути представлений законом громадянства або законом доміцилія); право держави, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок; одностороння колізійна прив'язка, згідно з якою встановлення і оспорювання батьківства (материнства) на території держави проводиться відповідно до законодавства цієї держави [1, с. 320].

Ще однією проблемою, з якою можна зіткнутися при використанні сурогатного материнства є випадки, коли «замовниками» можуть виступити

одностатеві подружжя або самотні особи. Відомо, що в окремих країнах подібні союзи визнаються шлюбом, в інших країнах – дозволено застосування сурогатного материнства не тільки подружжю, але і окремим особам, які не перебувають у шлюбі. В даному випадку, навіть якщо одностатевий шлюб не буде визнаватися в певній державі, правом на використання допоміжних репродуктивних технологій один з «подружжя» може скористатися, що, по суті, являє собою обхід закону. Також в науці була висловлена точка зору про те, що «програма сурогатного материнства не повинна обмежуватися лише сімейними парами. Ситуації, коли єдиний батько чи мати може виростити дитину, забезпечити її матеріально, дати їй освіту, це не рідкість. І таке право має бути надано як жінкам, так і чоловікам [3, с. 170].

Але, як я вважаю, потрібно чітко визначити коло осіб, які мають право на застосування методів допоміжних репродуктивних технологій. А саме: «замовниками» можуть бути тільки сімейна пара, що перебуває у шлюбі і не як не одностатева. Так як народження дитини за допомогою допоміжних репродуктивних технологій у такого «подружжя» суперечить не тільки суті сім'ї як осередку суспільства, так як є протиприродним, але і може негативно позначитися на дитині, яка виховується татом і татом чи мамою і мамою. Говорити про те, що така родина виростить повноцінного члена суспільства з нормальними поглядами на загальнолюдські цінності дуже складно. По-друге, сурогатною матір'ю може бути виключно повнолітня дієздатна жінка, яка має власну дитину, за наявності добровільної письмово оформленої згоди, а також за відсутності медичних протипоказань. Наявність власної дитини у такої жінки має бути обов'язковим моментом. Адже це дуже важливий саме психологічний аспект даного питання. Навіть коли жінка, скажімо так, не любить дітей, і не хоче ніколи мати своїх, погоджується стати сурогатною матір'ю задля винагороди. То ніхто не може зі 100% гарантією сказати, що в такої жінки упродовж вагітності «не проснеться» материнський інстинкт, і що потім вона безперешкодно віддасть дитину генетичним батькам. І третім важливим аспектом має бути відсутність генетичного зв'язку сурогатної матері з дитиною, тобто імплантація до матки жінки вже заплідненого ембріона.

Також, на мою думку, для вирішення всіх цих проблем, всіх колізійних питань, замало врегулювати їх тільки на рівні якоїсь окремої країни (хоча це теж дуже важливо, з огляду на не достатню урегульованість сурогатного материнства не тільки в українському законодавстві, а й в іноземному), а також вирішити дані питання на міжнародному рівні і закріпити в міжнародному документі, обов'язковому для всіх, хто його ратифікує.

І беручи до уваги той факт, що основу правовідносин сурогатного материнства становить договір сурогатного материнства, представляється доцільним, на основі принципу автономії волі сторін, надати сурогатній матері і генетичним батькам право вибирати право яке підлягає застосуванню до їх відносин:

- а) право держави постійного місця проживання генетичних батьків,
- б) право держави постійного місця проживання сурогатної матері,
- в) право держави місця народження дитини.

Незважаючи на те, що часто використовується формула прикріплення до права держави громадянства особи, в даному випадку прикріплення саме до права держави постійного місця проживання генетичних батьків, більш доречно, так як в цьому випадку не виключаються особи без громадянства.

Тобто, в основу регулювання питань пов'язаних з сурогатним материнством повинно бути покладено договірну, генетичну теорію, а також теорію пріоритету інтересів дитини. Питання встановлення походження дитини відноситься на розсуд сторін договору. А за генетичною теорією, якщо сурогатна мати не має генетичного зв'язку з дитиною (у випадках імплантації заплідненого ембріона), вона не повинна взагалі претендувати на спорідненість з ним. Якщо ж сурогатна мати має генетичний зв'язок з дитиною, тобто, коли її яйцеклітину запліднено сперматозоїдами замовника або донора, питання встановлення походження дитини має вирішуватися з урахуванням інтересів дитини.

Література:

1. Колосовская Н. И. Проблемы суррогатного материнства в международном частном праве // Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського (м. Одеса, 22–23 жовтня 2010 р.).
2. Байбороша Н. С. Коллизионное регулирование договорных отношений в области суррогатного материнства // Журнал международного права и международных отношений. – 2009. – № 1.
3. Мирсайев Х. С. Проблемы происхождения ребенка при применении вспомогательных репродуктивных технологий в международном частном праве // Наше право. – 2013. – № 12.

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПОЛІТИКА НЕЙТРАЛІТЕТУ ТА ПОЗАБЛОКОВОСТІ СУЧАСНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Інститут нейтралітету остаточно сформувався на початку ХІХ ст. і означав правовий режим держави, яка вирішила залишитись осторонь від війни між двома або більше державами. Нейтралітет розглядався відповідно як статус, що ґрунтується на сукупності прав, якими користується нейтральна держава, й обов'язків, покладених на неї. Зміни, що відбулись з того часу в міжнародній ситуації, призвели до того, що статус нейтральної держави був віднесений до розгляду винятків і спричинили певні труднощі в розумінні його суті [3, с.377].

Причини переходу до політики нейтралітету та позаблоковості в європейських країнах на різних історичних етапах були різними, але усі вони були продиктовані передусім зовнішньополітичними чинниками. Ухвалюючи свого часу рішення про набуття і збереження нейтралітету, а згодом – про повну чи часткову відмову від нейтральної політики, уряди країн завжди керувались інтересами національної безпеки, міжнародними зобов'язаннями та прагнули максимально враховувати громадську думку. Головним сенсом політики нейтралітету було намагання уникнути участі у воєнних союзах і, відповідно, у війнах між ворогуючими супердержавами, що було непростим завданням урядів нейтральних країн. Складність дотримання політики нейтралітету полягає також у практичній неможливості «дружити однаково з усіма», або бути однаково нейтральними до сторін конфлікту. Але п'ять європейських країн – Австрія, Ірландія, Фінляндія, Швейцарія і Швеція – стали позитивними прикладами успішної політики нейтралітету. У рамках загальноприйнятої сьогодні у політичній науці та міжнародному праві класифікації нейтральні країни характеризуються наступним чином: Швейцарія і Австрія – нейтральні, Фінляндія, Ірландія та Швеція – позаблокові.

Політика нейтралітету та позаблоковості європейських країн нині зазнає найбільш радикальної трансформації за всю її історію. Всі п'ять країн є членами провідних міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, Ради Європи, СОТ), партнерами Програми НАТО «Партнерство заради миру» (ПЗМ), Ради євроатлантичного партнерства (РСАП). Чотири з п'яти країн вступили до ЄС. Більшість – стали ініціаторами проєктів регіонального співробітництва

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

у сфері безпеки. Нейтралітет сьогодні переважно стосується неприєднання до оборонного союзу, тобто військової складової, але неучасть у військових альянсах не має нічого спільного з політикою ізоляціонізму, навпаки – передбачає активну позицію на міжнародній арені.

Глобальні зміни у сфері безпеки – надзвичайно низька вірогідність широкомасштабної збройної агресії або втягування у війну між іншими державами, поява нових або загострення існуючих ризиків і загроз невоєнного характеру, від яких неможливо захиститися традиційними засобами – спричинили радикальний перегляд підходів до забезпечення національної безпеки і оборони в нових умовах. Підтримка та активна участь у діяльності міжнародних організацій, насамперед ООН, ЄС, ОБСЄ у сфері нерозповсюдження, контролю над озброєннями, ініціатив із зміцнення міжнародного права, демократії, миру, безпеки, боротьби з бідністю, за права людини, глобальну справедливість, попередження конфліктів, роззброєння стали невід’ємними елементами зовнішньої і внутрішньої політики нейтральних держав.

Сьогодні ознакою зовнішньої політики цих п’яти країн є більш вільне розуміння статусу нейтралітету й позаблоковості. Наприклад, Австрія задіяна у миротворчих операціях НАТО, Швеція і Фінляндія беруть участь не тільки в політичних, а й у воєнних акціях ООН. Найбільш консервативною в трактуванні нейтралітету залишається Швейцарія.

Австрія вступила до ЄС без жодних застережень стосовно нейтрального статусу, запровадивши відповідні зміни в національному законодавстві, які дозволяють участь у СЗППБ та її складовій – СПБО. Після ратифікації Амстердамського договору (1997р.), Національна Асамблея ухвалила зміни до Конституції, які дозволяють брати участь у всіх операціях ЄС із врегулювання криз.

Ірландія, на відміну від Австрії, більш чутливо ставиться до положень Лісабонського договору та змін у СЗППБ/СПБО, що можуть мати ознаки набуття ЄС характеристик системи колективної безпеки. Участь Ірландії у спільній європейській обороні заборонена ст.29.4.9 Конституції. Будь-які зміни можуть бути внесені лише за результатами всенародного референдуму.

Швеція і Фінляндія дотримуються майже однакових підходів до участі у безпековій політиці ЄС: членство в ЄС надає країнам нові можливості впливу на формування безпечного середовища та водночас накладає додаткові зобов’язання стосовно необхідності участі у вирішенні проблем, які не були пріоритетними для політики безпеки нейтральної країни поза межами ЄС [2, с. 38–44].

Політика нейтралітету і позаблоковості в сучасній європейській безпеці не суперечить повномасштабній участі європейських нейтральних і позаблокових країн в економічних союзах (ЄС), в системі загальноєвропейської безпеки (ОБСЄ), що не передбачають колективної оборони. Дотримання нейтралітету або позаблоковості є несумісним з членством в НАТО через принципи колективної оборони, проте співробітництво з Альянсом є можливим у військово-технічній сфері. Нейтральні та позаблокові країни можуть брати участь у миротворчих операціях під егідою міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ) на рівні гуманітарної, санітарної, технічної допомоги. Позаблокові також – на рівні військової допомоги [1, с. 163,164].

Отже, аналіз національних концепцій нейтралітету і позаблоковості європейських нейтральних країн дозволяє констатувати, що доки співпраця з військовими союзами не набуває характеру зобов'язань про взаємодопомогу в разі війни і не призводить до утворення на територіях нейтральних держав іноземних військових баз, вона не суперечить нейтральному чи позаблоковому статусу.

Література:

1. Антошкін В. К. Трансформація концепції нейтралітету та позаблоковості європейських країн в умовах глобалізації / В. К. Антошкін, В. В. Цвірова // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 2. – С. 161–167.
2. Мельник О., Клименко В. Нейтралітет у євроатлантичному вимірі: історія та сучасність // Національна безпека та оборона. – 2012. – № 2–3. – С. 38–44.
3. Міжнародне публічне право: підручник / ред.: В. М. Репецький. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2012.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

І. Л. Торопенко¹

ДИПЛОМАТИЧНИЙ ЗАХИСТ БІЖЕНЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

Захист прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб в даний час є одним з найбільш важливих, пріоритетних завдань держави незалежно від того, де ці права порушуються – всередині цієї держави або за її межами.

---

¹ Студентка 5 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Сучасний етап розвитку світової спільноти характеризується постійним зростанням міграції населення, міжнародної торгівлі, експорту капіталу, міжнародного туризму, політичних, економічних, наукових, культурних, спортивних та інших зв'язків. В результаті цього все більша кількість громадян опиняється за межами території держави свого громадянства, де потребують захисту своїх інтересів. Одним з найбільш поширених засобів захисту прав фізичних (юридичних) осіб, порушених державою перебування (проживання), залишається дипломатичний захист, який їм, відповідно до норм міжнародного права, надає держава громадянства (національної приналежності), як правило, через свої дипломатичні представництва і консульські установи за кордоном.

Інститут дипломатичного захисту є загальноновизнаним в сучасному міжнародному праві. Постійна палата міжнародного правосуддя в рішенні по справі Мавромматіса (1924 р.) визнала право держави захищати своїх громадян основним принципом міжнародного права [1, с.12]. Право держави здійснювати дипломатичний захист було підтверджено і Міжнародним Судом ООН [2, с.24].

Інститут дипломатичного захисту закріплений і такими універсальними конвенціями, як Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 року [3, ст.3] і Віденська конвенція про консульські зносини 1963 року [4, ст.5]. Так, в першій з них йдеться про те, що функції дипломатичного представництва полягають, зокрема, «в захисті в державі перебування інтересів акредитованої держави та її громадян у межах, що допускаються міжнародним правом».

Професор І. І. Лукашук зазначає, що «дипломатичний захист – дипломатична процедура, за допомогою якої держава захищає своїх громадян в разі порушення їх прав міжнародно-протиправним діянням іншої держави, в якому вони не змогли домогтися відновлення своїх прав, вичерпавши місцеві засоби юридичного захисту» [5, с.392,393].

В цілому таке тлумачення поняття дипломатичного захисту є загальноприйнятим як в міжнародно-правовій доктрині, так і в практиці держав. Щодо судової практики слід зазначити, що міжнародні суди розглядають право держави на дипломатичний захист як «елементарний принцип міжнародного права» [5, с.393].

Громадяни тієї чи іншої держави є основною категорією фізичних осіб, на яких поширюється дипломатичний захист. Однак, на осіб, які не мають громадянства і біженців він не поширюється. Питання про те, чи вправі держава відповідно до міжнародного права здійснювати диплома-

тичний захист біженців та осіб без громадянства, є спірним і малодослідженим.

У міжнародній судовій практиці не раз висловлювалася думка про те, що держава «не здійснює міжнародне правопорушення, завдаючи шкоди особі, що не має громадянства, і, відповідно, жодна держава не має права втручатися або вимагати його ...» [6, с.276].

Це положення свідчить про явно недостатню захищеність апатридів, що не відповідає сучасним принципам захисту прав людини. Пропозиції змінити такий стан висловлювалися неодноразово. У резолюції Інституту міжнародного права 1965 року говорилося про можливість висунення міжнародної претензії, коли фізична особа, якій завдано шкоди, є громадянином цієї держави, або особою, яку держава, відповідно до міжнародного права, має право віднести до числа свого населення для цілей дипломатичної захисту [7, с.56]. В Європейській конвенції про консульські функції 1967 року закріплено наступне положення: «Консульська посадова особа держави, в якій апатрид має звичайне місце проживання, може захищати його ... за умови, що така особа не є колишнім громадянином приймаючої держави»[8].

Отже, в міжнародному праві існує положення про те, що держава здійснює дипломатичний захист своїх громадян, але разом з тим не повинна завдавати шкоди інтересам осіб без громадянства. З формальної точки зору в сучасному міжнародному праві, на відміну від громадян, особи без громадянства та біженці не користуються дипломатичним захистом, що не відповідає сучасним принципам захисту прав людини.

У зв'язку з цим, Комісія Міжнародного Права ООН внесла зміни до ст. 8 Проекту статей про дипломатичний захист, прийнятого у другому читанні в 2006 році [9]. Так, ст. 8 (Особі без громадянства та біженці) передбачає, що:

1. Держава може здійснювати дипломатичний захист по відношенню до осіб без громадянства, які на дату заподіяння шкоди і на дату офіційного пред'явлення вимоги законно і постійно проживають у цій державі.

2. Держава може здійснювати дипломатичний захист по відношенню до осіб, визнаних біженцями цією державою, відповідно до визнаних стандартів, якщо ця особа на момент заподіяння шкоди і на дату офіційного пред'явлення вимоги, законно і постійно проживає в цій державі.

3. Пункт 2 цієї статті не застосовується стосовно шкоди, заподіяної міжнародно-протиправним діянням держави громадянства біженця [9].

Як видно, в пункті 2 статті 8 проекту статей про дипломатичний захист закріплені норми про права осіб без громадянства і біженців, а також проводиться розмежування між поняттями «біженці» і «особи без громадянства».

Необхідно також відзначити ст.1 проекту статей Комісії міжнародного права ООН про дипломатичний захист 2006 року, в якій зазначено, що «для цілей цього проекту статей дипломатичний захист полягає в закликанні державою за допомогою дипломатичних заходів або інших засобів мирного врегулювання до відповідальності іншої держави за шкоду, заподіяну міжнародно-протиправним діянням цієї держави фізичній або юридичній особі, яка є національною справою першої держави з метою здійснення такої відповідальності».

Отже, поправки до ст.8 проекту статей про дипломатичний захист є яскравим прикладом прогресивного розвитку міжнародного права. Таким чином, можна зробити висновок, що в такому інституті міжнародного права, як дипломатична захист, відбулися позитивні зміни, які дадуть можливість захищати права осіб без громадянства та біженців, що в цілому узгоджується з розвитком міжнародно-правової нормативної бази в області прав людини.

Література:

1. Рішення у справі Мавромматіса. PCJ. Reports, Ser. A., 1924.
2. Рішення у справі Ноттебома. ICJ. Reports, 1955.
3. Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18.03.1961 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_048
4. Віденська конвенція про консульські зносини від 24.03.1963 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_047
5. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть: учебник. – Изд.3 – е, перераб. И доп. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – 432с.
6. Рішення міжнародного арбітражу у справі компанії «Діксон». Paris: RIAA, 1931. – 678 с.
7. Resolutions de l'Institute de Droit International 1965 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://justitiaetpace.org/resolutions_chrono.php?start=1961&end=1967
8. Європейська конвенція про консульські функції від 11.12.1967р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.refugeelawreader.org/en/en/russian/-iii- /iii1- /iii11- /- - 290/- - 291/- - 293/8556- - 11-1967- .html?path=russian/-iii- /iii1- /iii11- /- - 290/- - 291/- - 293>
- 9/ Draft articles on Diplomatic Protection 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_8_2006.pdf

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

NEGOTIATIONS AS THE LEADING WAY TO SOLVE INTERNATIONAL CONFLICTS

International conflicts are an integral part of international relations, the latter, in its turn, is a part of human history. Despite the substantial social significance of scientific research of international conflicts, the concept mentioned, still does not have its definition. Regardless of the fact that the number of scientific publications on the subject is increasing, the unitary and holistic view on conflicts and their essential features have not yet been formed.

Among the set of peaceful means of conflicts resolution of conflicts, negotiations take a special place and are used for the most problematic situations in different fields of life, especially in international relations.

Negotiations as a form of official communication between heads of states and government, foreign ministers, specially authorized representatives, diplomats have been known since ancient times. Thus, the recollections of negotiations are found in many historical documents.

However, negotiations became the subject of widespread scientific research negotiations became only in the second half of the XX century. One of the first researchers in this field was a French diplomat of the XVIII century Francois de Kallere – the author of the first book devoted to negotiations «On the way to negotiate with sovereigns» [1, p.102].

The negotiations in the international legal field are considered to be a way to address various issues of international character, the development of international law, peaceful resolution of disputes based on direct contact of commissioners in accordance with concerned as international law.

Bilateral or multilateral negotiations between the parties of the dispute are the most common and most effective means of international disputes resolution. They are used for almost every settlement of the dispute, at least as an initial stage. In many international treaties concerning peaceful settlement negotiations of disputes negotiations win the first place among other peaceful means [4, p. 87].

It should be noted that negotiations as the process can be characterized by the integral unity of content and process of communication, which is defined by certain procedural procedures of the characteristics of the participants. The procedural aspect is a set of rules and the order of negotiations [2, p.12].

---

¹ Student, year 4 Personnel Training Faculty for the Pension Fund of Ukraine Yaroslav Mudryj Law University.

The Status of delegations indicates the importance of the problematic field of negotiations, and the relations between the countries entering into negotiations. Usually negotiations are conducted at the highest level by the Heads of State and Government, authorized representatives, special ambassadors, consuls. The decisive role is given to summit talks, during which international issues, key issues of international politics, the most difficult aspects of international economic relations are discussed.

As a rule, all negotiators must have an official capacity of their governments or other governing bodies that sent them to negotiate. Do not need special powers are the only three officials of the country: the President, Government and Foreign Ministers.

Nowadays, various kinds of international negotiations are used, each of them has its own specifics, performs particular functions, including consultation, exchange of views, multilateral meetings, conferences of the international organizations such as the UN, OSCE, ASEAN and others [3, p. 120].

A method of important international negotiations «under the auspices» of one or more States or international organizations is frequently used in diplomatic practice. The essence of the procedure mentioned above, lies in the fact that such International Conferences are conducted under the auspices of the third countries organizations and presided over by their representatives and not by those who are directly interested in the issues under discussion. The method of «aegis» is applied at the request of the countries concerned or on the initiative of the United Nations. Despite the fact that the institution of mediation in diplomatic practice has long been known, feature its current feature constitutes that the role of intermediaries is played by a powerful state, which to some extent is the guarantor of security and peace not only in a particular region, but worldwide as well [5].

The results of the international talks are usually recorded in the generally accepted in international practice documents: treaties, agreements, protocols, declarations. To ensure international recognition of the negotiations parties to provide for the registration and publication to the secretariat of the UN international treaties and agreements signed as a result of negotiations. Usually those documents that have international attention are provided.

A two – way connection between conflicts and negotiations is manifested at a definite stage of conflict when the parties reach a common conclusion that they should negotiate and the talks are conducted in most cases of settlement of difficulties, actually or potentially conflicting relationships [3, c.101]. So, now in the Swiss city of Lausanne diplomatic negotiations of leading diplomats of the world, seeking to resolve the conflict in Syria have started. The US Secretary John

Kerry, UN special envoy from Syria, Russian Foreign Minister and Chairman of the Ministers of several countries –Turkey, Saudi Arabia, Qatar, Iran, Jordan, Egypt and Iraq are taking part in these negotiations [6].

In addition, the same strategies designed to resolve conflicts are used: compromise, cooperation and others. For example, China cooperates with the Afghan government about negotiations between the Afghan government and the movement «Taliban» to restore peace and stability in the country as soon as possible.

The question of negotiations is arising in Article 33 of the Charter of the United Nations. This article is often referred to by the parties to the negotiations. It states: «The parties that are involved in any dispute, the continuation of which could threaten the maintenance of international peace and security, shall, try to resolve the dispute by negotiation, inquiry, mediation, conciliation, arbitration, judicial indiscriminately, resort to regional agencies or agreements or any other peaceful means of their own choice».

It should be noted that negotiations are conducted not only to settle disputes and conflicts. Modern diplomatic procedures are increasingly turning to them for the development and coordination of the general political and economic measures that have international or regional value. Negotiations are becoming means of harmonization and coordination of certain foreign policy measures to develop an overall strategy and tactics in solving complex problems that affect many countries. For example, the issue of fighting terrorism, proliferation of weapons and drugs, environment, space exploration are becoming objects of negotiations.

So, taking into consideration the said above, negotiations are a special kind of interaction between participants in international relations to resolve conflicts, to resolve disputes or establish cooperation in various fields, coordination of foreign policy actions through the discussion by state representatives of various issues on a bilateral and multilateral basis.

Nowadays negotiations are of great importance as a tool: to settle conflicts; to solve disputes; to organize joint activities; to coordinate interests; to develop joint solutions; to adopt agreements; to cooperate in the discussions, consultations and more. They express the content and direction of international policy.

Literature:

1. Pavlovska T. V. Political negotiations as a means of resolving political conflicts / T. V Pavlovska // Bulletin of Kyiv National Taras Shevchenko University. –2007. – №84–86. –S. 102–105.

2. Vasilenko I. A. Political negotiations: teach. manual. –2 ed. –M.: Infra – M, 2011. –396s.

3. Tsyurupa M. V. Basics of Conflict and negotiation theory: a tutorial. –К .: Condor. –2004. –172 p.

4. Shipka R. Models of international negotiations / R Shipka // Bulletin of Lviv University. A series of international relations. –2012. –Issue 30. С. 87–92.

5. Sardachuk P. D., Kulik A. P. Diplomatic representation, organization and forms of work: Tutorial –К .: Ukraine, 2001. – 176 с.

6. Matiushenko I. Talks on Syria began in Switzerland [Electronic resource]: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1610136-peregovori-schodo-siriyi-rozpochalistu-shveysariyi>

В. Р. Філіпенко¹

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З ЄС У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ

Сьогодні воєнно – політичне співробітництво України з ЄС здійснюється у форматі регулярних зустрічей керівництва Збройних Сил України з керівництвом військових структур ЄС, а також у рамках заходів, визначених річним Робочим планом співробітництва Збройних Сил України та Секретаріату Ради ЄС (у сфері СПБО). Безпосередню взаємодію з Військовим комітетом, Військовим штабом ЄС та структурами Секретаріату Ради ЄС на постійній основі забезпечує радник Представництва України при ЄС від Міністерства оборони України.

Співробітництво з ЄС у 2015 р. здійснювалося відповідно до пріоритетів, визначених Порядком денним асоціації Україна – ЄС у частині, що стосується Міністерства оборони, а також Робочого плану співробітництва Збройних Сил України і Секретаріату Ради ЄС (у сфері Спільної політики безпеки і оборони).

Пріоритетні напрями співпраці України та ЄС у 2015 році були такими:

- розширення формату воєнно-політичного діалогу між керівництвом Збройних Сил України та ЄС;
- підготовка до спільних військових навчань, а також багатонаціональних операцій з підтримання миру;
- залучення Збройних Сил України до формування бойових тактичних груп ЄС;

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

- підготовка представників Збройних Сил України з питань Спільної політики безпеки і оборони;
- співробітництво з країнами Східного партнерства з питань реалізації Спільної політики безпеки і оборони.

Військовий конфлікт, що розгорнувся у 2014–2015 рр., показує необхідність переосмислення підходів до забезпечення національної безпеки України. Зокрема це вимагає посилення ВТС з міжнародними організаціями та іноземними державами. Стратегічним партнером у такому співробітництві є ЄС, який відіграє провідну роль у підтримці безпеки в регіоні. Співробітництво з ЄС відкриває Україні нові можливості зокрема щодо: імплементації міжнародних стандартів у сфері безпеки і оборони; використання нових практик управління оборонним сектором; отримання нових технологій; кооперації у сфері НДДКР; підготовки персоналу; залученні інвестицій у ВПК; отримання нових маркетингових каналів. З огляду на це, є необхідним активізація та підвищення ефективності ВТС, та стає невід’ємною частиною загального інтеграційного процесу.

Доцільність ВТС обумовлена і тим, що ЄС має розвинений ВПК, який в останні роки активно перебудовується. Враховуючи, що європейський ВПК представлений промисловими компаніями, які є світовими лідерами, співробітництво з ними може дати нові імпульси і механізми реформування вітчизняного ВПК. Наприклад, це може стосуватись формування нових бізнес-моделей промислових підприємств, а саме поєднання випуску військової і цивільної продукції, а також орієнтації на технології подвійного призначення. До того ж, за умови технологічної модернізації, український ВПК отримає перспективи участі у європейському оборонному замовленні, довівши свою спеціалізацію.

У ст. 10 Угоди про асоціацію між Україною і ЄС, Євратомом і державами-членами («Попередження конфліктів, антикризове управління та військово-технічне співробітництво») передбачено розширення участі України у заходах ЄС у сфері безпеки, зокрема у цивільних та військових операціях, навчаннях і тренуваннях тощо. Зазначено, що сторони вивчають потенціал ВТС, мають поєднувати зусилля щодо удосконалення військових спроможностей, зокрема питань технічного характеру. Також Угода передбачає співробітництво у сфері нерозповсюдження зброї масового знищення, роззброєння, контролю над озброєннями, експортного контролю, боротьба з незаконною торгівлею зброєю, боротьби з тероризмом. Тобто Україна і ЄС, враховуючи широкий спектр спільних інтересів

у сфері безпеки, заклали правову основу для широкого і поглибленого ВТС.

У Порядку денному асоціації між Україною та ЄС зазначається необхідність встановлення переліку пріоритетів для спільної секторальної роботи. Одним з таких пріоритетів, на нашу думку, має бути ВТС та приєднання до заходів спільної політики безпеки ЄС. ВТС у цьому контексті повинно сприяти загальній економічній інтеграції, посиленню конвергенції у інституційних і технологічних сферах, удосконаленню системи органів влади. Також потрібно враховувати можливості для співробітництва у промисловій політиці, у сфері науки, технологій та інновацій, а також космосу. Все це має сприяти відновленню, технологічній модернізації і структурній перебудові військової промисловості України.

Окрім Угоди про асоціацію на рівні Мінекономрозвитку діють міжвідомчі комісії у сфері оборони та ВТС (українсько-італійська, українсько-угорська, українсько-чеська, українсько-польська, українсько-німецька). Також підписано двосторонні угоди про ВТС з: Францією, Польщею, Німеччиною, Словаччиною, Хорватією, Угорщиною, Чехією, Болгарією та Італією. Все це створює додаткові організаційні можливості активізації ВТС. У цьому контексті спільні комісії доцільно створити і з іншими державами-членами, тому що двостороння взаємодія є базовою для розгортання поглибленого співробітництва.

Таким чином, можна зробити висновок, що подальший нагальний розвиток співробітництва у сфері СПБО між Україною – ЄС є для нашої держави визначальним пріоритетом. В умовах агресії Російської Федерації в бік України закріплення військового співробітництва з країнами ЄС надасть нам додаткові можливості не тільки для міцного захисту наших кордонів, а і більш поглибленої інтеграції нашої держави в Європейський Союз. Зараз тримаючи вектор зовнішньої політики в бік Європи необхідно зосередити свою увагу на виробленні окремих документів, які б регулювали і поглиблювали співпрацю України та ЄС у військовій сфері. Обмін військового потенціалу, інформації та практики ведення бойових дій дало б змогу ЗСУ відповідати європейським стандартам.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

УКРАЇНА В РАДБЕЗІ ООН: ТЕПЕРІШНІЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК НЕПОСТІЙНОГО ЧЛЕНА

Вже минув рік з того моменту, як Україна вчетверте була обрана непостійним членом Ради Безпеки ООН. На початку 2016 року наша країна почала брати участь у засіданнях цього найважливішого органу ООН. Україна була одним із засновників ООН і вже тричі обиралась непостійним членом Ради Безпеки ООН: у 1948–1949, 1984–1985 і 2000–2001 роках.

До Ради Безпеки входять 15 країн. Постійними членами організації є лише п'ять із них, які відіграли ключову роль у створенні ООН: Британія, Китай, Росія (як правонаступниця СРСР), США та Франція. Вони також мають право вето під час голосування. Інші десять місць щорічно оновлюються наполовину. Вибори непостійних членів відбуваються щосені на Генеральній асамблеї ООН [1, с.326].

Майже всі переваги статусу непостійного члена Ради Безпеки ООН відносяться до категорії потенційних можливостей, у той час як єдиним реальним інструментом впливу на політику ООН є право вето, яке Україні не надано. Проте він дає право голосу під час голосувань, змогу порушувати і вносити до порядку денного питання, у яких зацікавлена держава. Це важливо, бо іноді виникають ситуації, коли саме від голосів непостійних членів Ради Безпеки залежить ухвалення чи не ухвалення певних рішень.

За рік членства Україна все ж таки змогла досягти певних успіхів. За 2016 рік представниками нашої держави було скликано 2 засідання, а 11 серпня поточного року на закритому засіданні Радбезу ООН усі члени органу, окрім Росії, висловилися на підтримку територіальної цілісності України й засудили анексію Криму [2]. Це доводить те, що завдяки своїй твердій позиції в ООН Київ отримав підтримку міжнародних партнерів. Під час засідань 7605 та 7606 Україна позначила важливість дотримання норм міжнародного права та підтвердила свою міжнародну гуманітарну позицію. Українська делегація ефективно і з ґрунтовною базою аргументів використала можливість для утримання на порядку денному Радбезу питання окупації Криму та російської агресії на Донбасі (засідання 7606, 7621, 7633). Підтверджуючи свою точку зору наша держава буде спадкоємну міжнародно-правову позицію, що дозволить при

---

¹ Студент 4 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

нагоді реалізувати механізми міжнародно-правової відповідальності. Обговорення та підтримка резолюції 2016 року продемонстрували лояльність та конструктивність української делегації щодо конфліктних подій у світі. На жаль, окремі суперечливі дебати засвідчують слабкість України як політичного гравця: попри рішучість виступів, представникам України не вдається впливати на текст окремих резолюцій. Якщо оцінювати відношення України щодо ключових питань порядку денного, то можна відзначити високий дипломатичний стиль виступів української делегації. Поруч з тим можна помітити очевидну відмінність у характері заяв, що стосуються загальних питань реформування ООН та окремих конфліктних ситуацій. Наприклад, якщо щодо реформи ООН Україна виступала з більш конкретними і наполегливими пропозиціями, то у своїх виступах з приводу конфліктних ситуацій наша делегація виявляла значну обережність.

Стосовно перспектив діяльності України як непостійного члена можна виокремити наступні. По-перше, ми можемо і маємо використовувати окремі засідання як майданчик для наголошення на важливих для себе викликах. По-друге, необхідно посилити взаємодію з постійними членами Радбезу ООН заради збільшення свого впливу при розробці та прийнятті текстів резолюцій, що стосуються порядку денного. По-третє, обрання на два роки непостійним членом Ради безпеки ООН дозволяє Україні знайти точки виходу на незахідні країни, які зацікавлені у просуванні своїх питань через Радбез. Статус непостійного члена дає дипломатам можливість допомагати просувати свої питання в обмін на цю підтримку.

Двома пріоритетними напрямками також є виголошення позицій із загальних питань міжнародного права та реформування окремих процесів та органів ООН та проведення регулярних слухань українського питання в Раді Безпеки – щоб постійно привертати увагу до його остаточного вирішення та притягнення винних до відповідальності. Ще одним завданням, яке стоїть перед нашою державою є захист інтересів країн своєї регіональної групи.

Україна входить до групи східноєвропейських країн. Ця група включає 23 держави, і тільки одна з них може бути обраним до складу непостійних членів Ради Безпеки. Тому для того, щоб мати тривалий вплив, Україні потрібно захищати не тільки власні інтереси, а й інтереси групи країн, які вона представляє. Це дасть безцінний досвід взаємодії з Європейським Союзом, тому що десять країн з цієї групи є його членами.

І останньою, найважливішою можливістю, якою ми повинні скористатися є право резолюції «Єдність заради миру», щоб обмежити право вето Росії, яка використовувала його більше ста разів. Як зазначає Володимир

Василенко, для цього необхідно скликати надзвичайну спеціальну сесію, під час якої Генасамблея ООН прийме відповідну резолюцію [3].

Поки що, на жаль, немає такої кількості країн, які би підтримали цю пропозицію, проте дуже важливо, що б ця дискусія не стихала, тоді вона рано чи пізно може дати позитивний результат.

Таким чином, підвищення статусу України в ООН є додатковою можливістю якомога ширше інформувати світову громадськість про те, що відбувається в країні та піднімає рівень впливовості на міжнародні процеси. Але слід зазначити, що членство – лише інструмент. І ефект буде залежати від того, як українська дипломатія ним скористається.

Література:

1. Міжнародне публічне право: навч. посібник. Том 1. –К.: НАУ,2012. – 420 с.
2. Рада Безпеки ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/sc/>
3. Україна в Радбезі ООН: що встиг дипломатичний десант Києва? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovoidilo.ua/2016/10/18/infografika/polityka/ukrayina-v-radbezi-onn-shho-vstyh-dyplomatychnyj-desant-kyueva>
4. Україна може обмежити право вето Росії в Радбезі ООН. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://politeka.net/ua/341095-ukrayina-mozhe-obmezhyty-pravo-veto-rosiyi-u-radbezi-onn/>
5. Global Policy Forum.[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://www.globalpolicy.org/component/content/article/102/32810.html>
6. Permanent Mission of Ukraine to the United Nations.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukraineun.org/en>

Науковий керівник: Галан В. О., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. О. Фоменко¹

МІЖНАРОДНЕ УСИНОВЛЕННЯ

Відповідно до ч. 3 ст. 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою [6]. У зв'язку з цим, гарантуван-

---

¹ Студент 5 курсу Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ня належних умов виховання і повноцінного розвитку кожної дитини є важливим напрямком внутрішньої державної політики.

Захист прав дітей, і насамперед їх найуразливішої категорії – дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, – серед пріоритетних завдань держави. Дискусійним є питання, щодо визначення поняття міжнародного усиновлення. Одні вчені наголошують на тому, що це підстава для виникнення сімейних відносин, інші визначають, що це форма виховання, але роблячи висновок, ці дві позиції не суперечать одна одній. Тобто, міжнародне усиновлення – це самостійний інститут міжнародного приватного права, головним завданням якого є надання дітям, що залишилися без батьківського піклування, сімейних умов та довгоочікуваних батьків [7, с.618].

Питання реалізації прав дитини під час здійснення процесу міжнародного усиновлення в сучасному світі дедалі більше набувають глобального характеру. У їх вирішенні основоположне місце посідають загальновизнані принципи та норми міжнародного права, які містяться в універсальних правових приписах, характеризуються стабільністю та стійкістю до різних умов.

До найбільш важливих джерел правового регулювання (ратифікованих Україною) міжнародного усиновлення належать такі акти: Декларація прав дитини від 20.11.1959 р. [3]; Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19.10.1996 (ратифікована Україною 14.09.2006) [8]; Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута) від 27.11.2008 (ратифікована Україною 15.02.2011) [1]; Декларація про соціальні і правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання і їх усиновлення на національному і міжнародному рівнях від 03.12.1986 р. [5]; Конвенція ООН «Про права дитини» (ратифікована Україною 27.02.1991) [2]; Мінську Конвенція про правову допомогу та правові відносини з цивільних, сімейних, кримінальних справ від 22.01.1993 р., ратифікована Україною 10.1.1994. [4].

Дані міжнародно-правові акти встановлюють міжнародно-правові стандарти як загальноприйняті норми поведінки держав, котрі останні здійснюють у законодавстві та на практиці щодо своїх громадян та інших осіб, які перебувають під їх юрисдикцією.

Для всебічного аналізу розвитку міжнародних стандартів у галузі усиновлення міжнародні акти за ступенем деталізації закріплених у них універсальних принципів можна поділити на ті, що:

1. Визначають правовий статус дитини у сфері міжнародного усиновлення (Загальна декларація прав дитини 1948 р., Декларація прав дитини 1959 р. тощо);

2. Регламентують загальні процедурні питання міжнародного усиновлення (Європейська конвенція про усиновлення дітей, Гаазька конвенція про захист дітей та співробітництво у галузі міжнародного усиновлення);

3. Регулюють окремі питання, які виникають на певних етапах міжнародного усиновлення (Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах, Гаазька конвенція про цивільні аспекти викрадення дітей тощо).

Загалом, вони закріплюють загальний стандарт правового становища особи, яким держави повинні керуватися, встановлюють особливий захист дітей, недопущення дискримінації, торгівлі дітьми у будь-якій формі, право на ім'я і набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування, на збереження своєї індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, встановлюють систему співпраці між органами держав, що проводять усиновлення та створення заходів безпеки для захисту прав дитини.

Міжнародне усиновлення в Україні здійснюється тільки за участі Міністерства соціальної політики України (далі – Мінсоцполітики), який містить відповідний структурний підрозділ, уповноважений виконувати підготовчу роботу – Департамент захисту прав дітей та усиновлення.

Сутність міжнародного права у галузі прав людини зводить забезпечення найкращих інтересів дітей у керівний принцип. Конвенція ООН про права дитини 1989 року загалом передбачає, що «першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини» (ст. 3), а при усиновленні «найкращі інтереси дитини враховувалися в першочерговому порядку» (ст. 21) [2].

Однак, останнім часом дедалі частіше в суспільстві обговорюються кричущі випадки жорстокого поводження з усиновленими українськими дітьми за кордоном, торгівлю дітьми. Тобто не можна з абсолютною впевненістю говорити про лише позитивні наслідки міжнародного усиновлення.

Цьому явищу притаманні як позитивні, так і негативні аспекти. До позитивних аспектів можна віднести можливість дитини зростати у родинному середовищі. Як влучно сказав один з найвидатніших педагогів ХХ ст. А. Макаренко: «Сім'я – природний первинний осередок, де реалізується краса людського життя, куди приходять відпочивати переможні сили людини, де ростуть і живуть діти – головна радість життя».

Соціальна захищеність дитини, яка втрачає статус сироти, також значно вища, адже вона стає повноправним членом сім'ї, а практика свідчить, що усиновлювачами, як правило, є сім'ї із середнім або високим рівнем доходів.

Негативними рисами міжнародного усиновлення можна вважати: зміну культурного й мовного середовища для дитини, необхідність адаптації в новому суспільстві; відсутність нормативної урегульованості чіткого механізму здійснення нагляду за долею усиновлених дітей за кордоном; відсутність правових процедур повернення усиновлених іноземцями дітей в Україну в разі грубого порушення їхніх прав. Якщо перший недолік є об'єктивним і переважно тимчасовим, то два інші повністю залежать від визначеності позиції України у питаннях захисту своїх громадян.

Критики міжнародного усиновлення вважають дітей «власністю» країн, у яких вони народилися. Але основоположні права дитини виховуватися у сімейному оточенні повинні мати вищу силу, ніж права держави. Крім того, утримання таких дітей у країні їх народження фактично нічим не допомагає у зміцненні економічної та політичної ситуації. Отже, наразі ми спостерігаємо наявність лояльного міжнародного законодавства, яким надаються широкі можливості для міжнародного усиновлення та захисту прав дитини та, що ще важливіше – наявність значного соціального попиту на правове регулювання даного виду відносин. Однак використовувати їх у тій чи іншій мірі – справа кожної конкретної держави.

Література:

1. Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута) від 27.11.2008 р.
2. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р.
3. Декларація прав дитини від 20.11.1959 р.
4. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р.
5. Декларація про соціальні та правові принципи щодо захисту та благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному та міжнародному рівнях / прийнята Резолюцією ГА ООН від 03.12.1986 р. №41/85.
6. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19.10.1996 р.
7. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. – № 30. – Ст. 141.
8. Погорецька Н. В. Міжнародне усиновлення: проблемні питання / Н. В. Погорецька // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 612–617.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Одним з основних завдань, які стоять перед сучасними демократичними, правовими та соціальними державами – це належний та ефективний захист дітей. На сьогодні усиновлення є найбільш пріоритетною та сприятливою формою виховання дітей, які залишилися без батьківського піклування. Усиновлення здійснюється задля забезпечення стабільного та гармонійного розвитку та виховання дітей-сиріт.

Через певні соціально-демографічні фактори в усьому світі включаючи нашу державу дуже поширеним є таке явище як сирітство. За даними Департаменту з питань захисту прав дітей та усиновлення Міністерства соціальної політики на 1 січня 2016 в Україні (без урахування окупованих територій сходу та Криму, де теж залишилися наші діти-сироти, і вони мають входити у статистику) 73 182 дітей-сиріт. З них у Донецькій області – 4 709, у Луганській – 1 432 дитини. З них лише 20–23% – сироти, інші – діти, позбавлені батьківського піклування [3]. В зв'язку з цим дуже великого розповсюдження набуває інститут міжнародного усиновлення. Хоча, на сьогодні національне усиновлення в деякій мірі переважає іноземне, однак процедура міжнародного усиновлення українських дітей потребує уваги та дослідження.

Українське законодавство дозволяє усиновлювати українських дітей іноземними громадянами. В Сімейному кодексі України, а саме в ст. 283 зазначається, що усиновлення дитини, що є громадянином України іноземцем здійснюється на загальних підставах [1]. На міжнародному рівні існує безліч уніфікованих нормативних актів, які регулюють міжнародне усиновлення. Серед них Гаазька конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення 1993р., Гаазьку конвенцію про юрисдикцію права, що застосовується та визнання рішень про усиновлення 1965 р. та інші.

В Законі України «Про охорону дитинства» зазначаються вимоги щодо усиновлення дітей іноземними громадянами, серед них : 1) іноземці можуть усиновити українську дитину лише після вичерпання всіх можливості щодо передачі під опіку, піклування, на усиновлення чи виховання в сім'ї громадян

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

України ; 2) переважне право на усиновлення дитини-громадянина України мають іноземці, які уклали міжнародні договори з Україною про усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; 3) усиновлення дитини, яка є громадянином України, не може здійснюватися іноземцем, який не перебуває в шлюбі, за винятком, коли іноземець є родичем дитини[2].

Важливою особливістю вітчизняного законодавства є заборона посередницької та комерційної діяльності щодо усиновлення дітей. Досвід усиновлення за кордоном вказує, що процедура усиновлення здійснюється простіше за рахунок діяльності некомерційних громадських агентств. Однак деякі науковці зазначають, що це породжує утворення приватних агентств, які фактично займаються торгівлею дітьми [4,с.294]. Уявляється, що необхідно легалізувати діяльність комерційних агентств у сфері усиновлення з іноземним елементом, але ефективність діяльності таких агентств має бути забезпечена як професіональним і досвідченим персоналом, так і відповідним контролем з боку держави.

Також, важливим аспектом є отримання інформації про усиновлених дітей України. Згідно з національним законодавством дане питання належним чином не регулюється, адже консульські установи, які мають вести облік усиновлених дітей за кордоном та здійснювати нагляд за дотриманням їхніх прав до досягнення ними 18 років не в змозі ефективно виконувати дані функції [4, с. 294, 295]. Внаслідок незначної кількості співробітників консульських установ вони не можуть особисто відвідати сім'ї усиновлювачів, також в деяких країнах відсутні українські дипломатичні представництва, а, відтак, і відсутній облік усиновлених дітей. Це породжує проблеми щодо визначення подальшого життя та розвитку дітей в іноземних сім'ях. Однак, у разі ратифікації Гаазької конвенції про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення 1993 р. Департамент з питань захисту прав дітей та усиновлення мав би змогу отримувати відповідну інформацію від аналогічних центрів і служб, що займаються здійсненням контролю за дотриманням прав дітей у тих країнах, де вони проживають.

Однією з проблем, на мою думку є соціальний статус іноземців, які бажають всиновити дитину. Серед них можуть бути і колишні засуджені, і особи з психологічними захворюваннями, що може негативно вплинути на подальше життя дитини в цій сім'ї, а іноді навіть привести до жорстокого поводження та використання дитини в злочинних цілях. Все це може бути приховано за допомогою посередників. І тому необхідно встановити обов'язкове проходження особами, які бажають всиновити дитину спеціаль-

них психологічних і соціальних тестів, які визначатимуть чи зможуть дані особи бити батьками для усиновленої дитини і надати їй все необхідне для нормального розвитку[5,с.616].

Отже, як висновок хочу доповнити, що, на мою думку, міжнародне усиновлення це в цілому позитивне явище. Я підтримую загальносуспільні погляди, що кожна дитина має зростати в родинному середовищі і належне батьківське піклування для українських дітей-сиріт може також надати іноземна особа. Захист прав дітей, і насамперед їх найуразливішої категорії – дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, – серед пріоритетних завдань держави. Ратифікація Гаазької конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення може надати Україні багато плюсів в складній процедурі міжнародного усиновлення, адже головною метою її є забезпечення запобіганню викрадення, продажу дітей або торгівлі ними. Але для того, щоб ратифікувати дану Конвенцію необхідно внести безліч змін та доповнень в українське законодавство. Доцільно, на мою думку, буде також розробити спеціальний закон, що регулював би відносини, що виникають з приводу міжнародного усиновлення, а саме: процедуру усиновлення у відповідності до Гаазької Конвенції, повноваження органів щодо контролю за подальшим розвитком усиновлених дітей іноземцями, вимоги до іноземних громадян та діяльність агентств щодо надання послуг пов'язаних з міжнародним усиновленням.

Література:

1. Сімейний кодекс України (у ред. від 26.09.2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
2. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
3. Кількісні показники щодо дітей, які перебувають на місцевому обліку з усиновлення станом на 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category%3Bjsessionid=995868A9B59C8743E652641B9FEB0504.app1?cat_id=159872
4. Тавлуй О. В. Інститут міжнародного усиновлення та основні характеристики незаконної посередницької діяльності при усиновленні (у рамках конвенції про захист дітей і співробітництво в галузі міждержавного усиновлення) // Ча-сопис Київського ун – ту права. –2013. –№ 1. –С. 293–296.
5. Погорецька Н. В. Міжнародне усиновлення: проблемні питання // Форум права. – 2011. – № 3. – С.612–617.

Науковий керівник: ШумілоІ. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ БІЖЕНЦІВ

Специфіка правового статусу біженців полягає передусім у тому, що біженці володіють основними правами людини, які застосовуються до всіх (громадян, іноземців, апатридів, біженців, шукачів притулку, які законно чи незаконно перебувають на території певної держави) і носять загальний характер. З іншого боку, біженці користуються правами та привілеями, властивими лише їм, і якими вони володіють на підставі універсальних і регіональних міжнародних угод, що регулюють правовий статус біженців. Інші категорії населення не мають таких прав, оскільки не є біженцями. Крім того, у ситуаціях збройних конфліктів права біженців додатково захищаються нормами міжнародного гуманітарного права. Таким чином, спостерігається явище фрагментації міжнародного права, для якого характерне одночасне регулювання того самого питання до певної міри автономними правовими режимами, якими можна вважати міжнародне право захисту прав людини, міжнародне гуманітарне право та міжнародне право захисту біженців.

К. Джевіцкі вважає, що міжнародні договори щодо захисту біженців слід розглядати у складі однієї з категорій конвенцій у сфері захисту прав людини – «конвенції стосовно захисту груп».

На думку О. Казановаса, права осіб, які втратили зв'язок із країною свого походження, серед яких великий відсоток біженців повинні визнаватися, виходячи лише з того факту, що вони є людьми. Їхнє загальне визнання та дотримання є свідченням трансформації суспільства від міждержавного етапу розвитку міжнародних відносин до етапу міжнародного співтовариства. Питання про захист біженців слід розглядати у ширшому контексті захисту прав людини.

Подібну думку висловлює К. Барицька, стверджуючи, що оскільки біженці теж є людьми, то вони мають такі самі права та свободи, як і інші люди, однак ці гарантії не завжди можна знайти у самому праві біженців.

Виходячи з цього, логічним є висновок про те, що при визначенні обсягу прав біженців слід звертатися до більш загальних норм – норм міжнародного права захисту прав людини.

Р. Бретт та І. Лестер наголошують на тому, що весь сенс існування міжнародного права захисту біженців полягає у захисті прав людини, і про це

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

свідчить преамбула Конвенції про статус біженців 1951 р. Аналізуючи преамбулу Конвенції про статус біженців, Е. Едвардз дійшла висновку про те, що її зміст вказує на необхідність розгляду права захисту біженців у більш широкому гуманітарному та правозахисному контексті. Дж. Макадам, стверджуючи, що Конвенція про статус біженців є договором у сфері захисту прав людини, зауважила, що ця Конвенція була прийнята з метою створення документа, який має обов'язкову силу, задля втілення в життя статей 14 та 15 Загальної декларації прав людини 1948 р. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців також дотримується думки про те, що міжнародно-правовий захист біженців є складовою міжнародно-правового захисту прав людини. Управління наголошує на тому, що «правозахисна основа Конвенції «Про статус біженців 1951 р.» міститься у більш широкій системі документів із захисту прав людини», до складу якої, хоча і зі своїм специфічним спрямуванням, входить Конвенція 1951 р. Практика міжнародних органів, створених для контролю за виконанням міжнародних договорів із захисту прав людини, а також регіональних судових установ, таких як Європейський суд з прав людини та Міжамериканський суд з прав людини, розглядається УВКБ ООН як дуже важлива, оскільки підтверджує, що біженці та шукачі притулку користуються як захистом, передбаченим Конвенцією про статус біженців 1951 р., так і всіма правами та свободами людини, які надаються всім людям, незважаючи на їхній статус. У 1998 р. УВКБ ООН зауважило, що захист прав біженців працює у межах структури прав і обов'язків індивіда, а також зобов'язань держави. Міжнародне право захисту прав людини є «первинним джерелом принципів та структур захисту біженців», яке доповнює право захисту біженців.

Перш за все, зв'язок між загальним та конкретним простежується в тому, що саме порушення прав людини є причиною потоків біженців. У цьому контексті права людини набувають особливого значення, оскільки дії, що їх порушують, можуть стати конкретним прикладом того, до чого може призвести переслідування. При цьому слід зазначити, що термін «переслідування» не визначений ані в Конвенції про статус біженців 1951 р., ані в будь-якій іншій угоді про біженців.

У сучасних умовах біженці найчастіше зазнають дискримінації у зв'язку з країною чи регіоном походження, статтю чи у зв'язку з тим, що вони хворі на ВІЛ-СНІД. Не всі ці підстави передбачені статтею 3 Конвенції про статус біженців, яка обмежується такими ознаками, як раса, релігія та країна походження і не включає таких ознак, як стать, мова, політичні та інші переконання, соціальне походження, майновий стан тощо. Це не можна

тлумачити як дозвіл здійснювати дискримінацію біженців за ознаками, не перерахованими у статті 3 Конвенції про статус біженців. Заборона дискримінації за іншими ознаками передбачена міжнародними договорами у сфері прав людини, і ця заборона поширюється і на біженців, оскільки на них поширюється загальний режим захисту прав людини.

Як зазначає Дж. Хетеуей, сам статус біженця є спільним знаменником для усіх категорій біженців у контексті захисту їхніх прав, а тому інші ознаки за зовнішніми факторами не повинні братися до уваги.

Г. Нолл демонструє зв'язок міжнародного права захисту прав людини та міжнародно-правового захисту біженців, виводячи право особи шукати притулку зі свободи пересування, а саме з права покидати межі території держави свого громадянства³, закріпленою частиною другою статті 13 Загальної декларації прав людини⁴, частиною другою статті 12 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права⁵ та частиною другою статті 2 Протоколу №4 до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Дж. Макадам виділяє один із проявів зв'язку міжнародного права захисту прав людини та міжнародно-правового захисту біженців – «комплементарний захист у міжнародному праві біженців», який вона визначає як захист, що надається державами на підставі документів, які не входять до системи захисту, створеної Конвенцією про статус біженців 1951 р., особам, які за своїм положенням близькі до біженців, проте не мають такого статусу, оскільки не відповідають критеріям, зазначеним у Конвенції. Такий захист може ґрунтуватися на документах щодо захисту прав людини чи на більш загальних гуманітарних принципах, що передбачають захист осіб, які тікають до інших країн від масштабного насильства. Фактично, це механізми захисту, що випливають із розширених зобов'язань за принципом *non-refoulement*, тобто зобов'язань, що перевершують обсяг, передбачений Конвенцією про статус біженців 1951 р. На думку Дж. Макадам, таким комплементарним захистом користуються втікачі від небезпек, пов'язаних зі збройним конфліктом, і стихійних лих, жінки, які тікають від переслідування та/або насильства, проте не підпадають під визначення біженця, що міститься у Конвенції 1951 р., особи, які стали чи мають обґрунтовані побоювання стати жертвами катувань чи іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність, поводження чи покарання тощо.

Дещо подібну думку висловлюють Д. В. Іванов та М. О. Бобринський, виділяючи категорії осіб, які потребують міжнародного захисту: біженці *de jure* та особи, які *de facto* користуються міжнародним захистом (особи, які потребують міжнародного захисту, відмінні від біженці *de jure*). До біженців *de jure* ці авто-

ри відносять біженців, відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 р. та Протоколу до неї 1967 р., Конвенції, що регулює окремі аспекти проблеми біженців у Африці, прийнятій у рамках Організації Африканської Єдності, 1969 р., Угоди СНД про допомогу біженцям та вимушеним переселенцям 1993 р., угод, прийнятих у рамках Європейського Союзу, та правових актів інститутів Європейського Союзу. Особами, які *de facto* користуються міжнародним захистом, є, на думку зазначених науковців, біженці, підмандатні УВКБ ООН, шукачі притулку, внутрішньо переміщені особи, апатриди, біженці за Конвенцією, що регулює окремі аспекти проблеми біженців у Африці, прийнятій у рамках Організації Африканської Єдності (за межами території дії цієї Конвенції), та Картахенською декларацією 1984 р., біженці, які рятуються від викликаних людською діяльністю та стихійних лих, а також палестинські біженці, які входять до компетенції Близькосхідного агентства ООН для допомоги палестинським біженцям і організації робіт. Джерелами регулювання правового статусу осіб, які *de facto* користуються міжнародним захистом, є резолюції Генеральної Асамблеї ООН і Економічної та соціальної ради ООН, висновки Виконавчого комітету УВКБ ООН, а також інші документи рекомендаційного характеру УВКБ ООН та Близькосхідного агентства ООН для допомоги палестинським біженцям і організації робіт, акти органів регіональних міжнародних організацій (Ради Європи, Африканського Союзу). На них також поширюються окремі положення міжнародних договорів про статус біженців та універсальних міжнародних угод у сфері захисту прав людини.

Поряд із міжнародними угодами у сфері прав людини функціонує і міжнародний механізм контролю за їх додержанням. Складовою роботи відповідних органів із захисту прав людини є контроль за додержанням прав біженців у контексті захисту прав людини.

Отже, сучасний стан міжнародного права захисту біженців зумовлений процесами фрагментації міжнародного права, для яких характерне одночасне регулювання того самого питання (захист біженців) до певної міри автономними правовими режимами, якими можна вважати міжнародне право захисту прав людини, міжнародне гуманітарне право та міжнародне право захисту біженців. Норми міжнародного права, що застосовуються до біженців, є численними та неоднорідними, тому єдиний погляд на їхнє місце у системі сучасного міжнародного права відсутній, однак найбільш логічною видається думка про те, що міжнародне право захисту прав біженців є інститутом у складі галузі міжнародного права захисту прав людини.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ОДНОСТОРОННІ АКТИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Наразі існує достатньо велика кількість нерозв'язаних проблем ефективної реалізації та застосування міжнародного права. На нашу думку, причиною цього є те, що нова хвиля розвитку міжнародного права розпочалась порівняно недавно, а тому стале розуміння світової спільноти про те, яким саме має бути міжнародно-правове регулювання, якою має бути взаємодія суб'єктів міжнародного права, поки що відсутнє. Так, наприклад, не повністю зрозумілою залишається ситуація із застосуванням державами як суб'єктами міжнародного права такого інституту як односторонні акти.

Цікавість до такого аспекту міжнародного права викликана тим, що держави досить часто вдаються до використання односторонніх актів, адже це пов'язано, по-перше, з тим, що така процедура є набагато простішою, оскільки не потребує погодження з іншими сторонами, як, наприклад, при укладенні міжнародних договорів, а, по-друге, такі акти займають менше часу на їх ухвалення, а тому можна значно швидше вирішити певні, наприклад, політичні питання.

До загальноприйнятих односторонніх актів належать: визнання, обіцянка, відмова та протест.

Визнання поєднує в собі два акти – політичний та юридичний. Перший полягає у схваленні чи несхваленні новоствореної держави, уряду, національно-визвольного руху. Стосовно визнання як юридичного акту, то він тягне встановлення певних правовідносин, що регулює міжнародне право [1, с. 105].

Слід зазначити, що будь-якого обов'язку визнавати чи не визнавати у сторін міжнародних правовідносин немає. Такий вид односторонніх актів є суверенним правом та не повинен будь-яким чином впливати на відносини з іншими суб'єктами міжнародного права.

Обов'язковою умовою визнання є те, що воно здійснюється уповноваженим органом. Так, наприклад, згідно із п. 4 ст. 106 Конституції України право визнавати іноземні держави належить Президентові України [2, ст. 106].

Визнання можна поділити на 3 види: *dejure*, *defacto* та *ad hoc*. Різниця між ними полягає, так би мовити, у повноті визнання, тобто в обсязі, цілях та обставинах, з якими пов'язано таке визнання.

---

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури і кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Наступним видом односторонніх актів є обіцянка. Утворення міжнародно-правового зобов'язання за допомогою інституту обіцянки має низку переваг порівняно з іншими нормотворчими інструментами. Використання державою обіцянки виступає зручним альтернативним способом породження зобов'язань у випадках, коли держава не може або не бажає пов'язувати себе зобов'язаннями договірної характеру. Проголошення обумовлених обіцянок може підштовхнути інші держави до взяття на себе аналогічних зобов'язань. Окремі з таких обіцянок утворюють важливі юридичні гарантії у сфері міжнародної безпеки. Застосування обіцянки може сприяти розв'язанню міждержавних суперечностей, дозволяє набагато оперативніше вирішувати ті чи інші практичні питання у порівнянні з договірним процесом [3, с. 198, 199].

Наступний вид це відмова. Відмова – це акт, на підставі якого суб'єкт (зазвичай держава) відмовляється від своїх прав і претензій. Відмова можлива або у вигляді передачі права іншому, або у вигляді відречення від права взагалі. Прикладом відмови першого роду може служити відмова СРСР від репараційних претензій до Японії та Німеччини. Прикладом другого роду є відмова України від володіння ядерною зброєю. Відмова завжди стосується права суб'єкта та не створює зобов'язання для третіх держав. За формою відмова може бути письмовою, усною або мовчазною. Однак вона завжди має бути ясно вираженою, її неможливо презюмувати. Міжнародне право не містить певних положень щодо можливості відмовитися від відмови. Але можна припустити, що тут має діяти те саме застереження, що й у праві міжнародних договорів – *rebus sic stantibus*.

Протест – це акт, за допомогою якого суб'єкт констатує порушення права та вимагає виправлення ситуації, компенсації шкоди. Протест може бути пов'язаний із порушенням прав як суб'єкта, що заявляє протест, так й інших суб'єктів або з порушенням норм міжнародного права загалом. Протест здебільшого має письмову форму, хоча міжнародне право з цього приводу не містить будь-яких вказівок. Нерідко протест буває поєднаний із певними діями: розривом дипломатичних відносин, оголошенням *persona non grata*, відзивом посла, репатріацією, репресаліями та іншим [4, с. 54].

З огляду на викладене вище, односторонні акти є надзвичайно важливим механізмом у міжнародному праві, проте питання порядку їх застосування є не до кінця вирішеними. Зокрема, не є зрозумілим чи має наставати відповідальність держави, яка проголосила обіцянку, а якщо так, то якою має бути ця відповідальність. Чи може бути відкликана визнання держави, адже історії відомі такі приклади, тоді постає питання про подальшу долю такої

держави, її відносин з іншими суб'єктами міжнародного права. Наявність низки нерозв'язаних питань, пов'язаних із застосуванням інституту визнання, зумовлює необхідність подальших ґрунтовних наукових досліджень в цій сфері, а також розробки більш детальної регламентації процедур реалізації односторонніх актів.

Література:

1. Міжнародне публічне право : підручн. /за ред. В. М. Репецького. – 2 – ге вид., стер. – Київ : Вид-во «Знання», 2012. – 437 с.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96– ВР // Відомості Верховної Ради України від 23 липня 1996 р. – № 30. – Ст. 141.
3. Заяць В. Б. Односторонній акт обіцянки у міжнародному праві та його застосування у практиці держав / В. Б. Заяць // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського : матер. третьої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 2–3 листопада 2012 р.) / відп. за випуск М. І. Пашковський ; НУ «ОЮА». – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 194–199.
4. Міжнародне право : навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. – Київ : Вид-во «Юрінком Інтер», 2005. – 336 с.

Науковий керівник: Стешенко В. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. С. Цомах¹

АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є однією із головних складових політики європейської інтеграції сучасної України, а також одним з найважливіших аспектів співробітництва України та ЄС.

Питання адаптації законодавства постало перед нашою державою після підписання 14 червня 1994 року Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими спільнотами та їх державами-членами (далі – УПС)[1]. Україна взяла на себе зобов'язання вжити заходів для забезпечення того, щоб її законодавство поступово було приведене у відповідність

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

acquis communautaire (термін відображає особливості правової природи Європейського Союзу і фактично є правовою системою Союзу). Угода носить декларативний характер і не містить жодних жорстких зобов'язань нашої держави безумовно втілити в життя цей вектор правової реформи. Методи та строки приведення національного законодавства у відповідність до законодавства ЄС не були конкретизовані, право вибору залишилося за нашою країною з огляду на економічну, політичну та соціальну ситуацію.

Важливе значення для визначення стратегії проведення необхідних реформ щодо адаптації законодавства мають документи, що стосуються зовнішньої політики України та механізму втілення її європейського вектору, а саме: Постанова Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993р., Стратегія інтеграції України до ЄС від 11 червня 1998р., Програма інтеграції України до ЄС від 14 вересня 2000р., Закон України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу».

На думку Євглевської О. Л, найважливішою умовою для подальшого прогресу у досягненні поставленої мети слід визнати безпосередні дії влади щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС, передусім повне виконання положень УПС, яка набула чинності у березні 1998 року. Цей процес є багатоплановим і розрахованим на тривалу перспективу[2].

Пріоритетні напрямки адаптації були визначені Статтею 51 УПС. Зміни мають відбутись у банківському праві, бухгалтерському обліку, обліку податків, охороні праці, принципах державної закупівлі, охороні здоров'я, захисту прав споживачів, енергетиці (у тому числі ядерній) тощо. Фактично йдеться про створення цілком нового законодавства, причому в багатьох випадках заснованого на міжнародних принципах і стандартах, які раніше у практиці нашої держави не використовувалися [3]. Слід зазначити, що Стаття 51 УПС передбачає, що Україна докладатиме зусиль з метою забезпечення поступової сумісності свого законодавства із законодавством Співтовариства, але не визначає, якого ступеню наближення слід досягти.

Відповідно до Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (Загальнодержавна програма) було визначено координацію діяльності міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади. Інституційна відповідальність за сферу адаптації законодавства розділена між Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України та Міністерством юстиції України.

Задля забезпечення взаємодії органів державної влади та недержавних інституцій для виконання Загальнодержавної програми у 2004 році було

засновано Міжвідомчу координаційну раду. У разі, коли проект не відповідає *acquis communautaire*, обґрунтовується необхідність його прийняття та строк його дії.

Однак, проблема полягає у тому, що такої процедури підготовки не передбачено для відомчих нормативних актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Фактично, подальшого механізму перевірки цих актів та інформації, не існує. Як показує практика, часто головний розробник як проектів законів, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів, так і відомчих актів, вказує недостовірну інформацію щодо відповідності проекту *acquis communautaire*.

Як зазначає Яковюк І. В., під час приведення законодавства України до права ЄС обов'язково слід враховувати, що акти інститутів ЄС діють у відповідному правовому середовищі Союзу. Адаптація практично приводить до перенесення певної частини актів зазначеного наддержавного об'єднання до правової системи країни, яка функціонує за своїми унікальними законодавчими нормами. Як наслідок – можливою є ситуація, за якої може відбуватися перекидання змісту національних норм, що підлягають адаптації [4].

Отже, питання проведення реформ з адаптації є досить складним у розрізі сучасної правової системи України. Необхідним завданням є не лише адаптація законодавства, а й створення належного інструмента (механізму), що здатен забезпечити втілення адаптованого законодавства, оскільки часто навіть найдосконаліший нормативний акт на практиці досить важко реалізувати.

Література:

1. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : ратифікована Законом України №237/94– ВР від 10.11.1994 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1994. – №46. – Ст. 214.
2. Євлевська, О. Л. Адаптація законодавства як умова майбутнього членства України в Європейському Союзі // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2009. – Вип. 17.
3. Проблемы гармонизации законодательства Украины и стран Европы / под общ. ред. Е. Б. Кубко, В. В. Цветкова. – К. : Юринком Интер, 2003. – С. 35.
4. Яковюк І. В. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу: проблеми теорії і практики // Європейський Союз і Україна: особливості взаємовідносин на сучасному етапі. – Х. : Оберіг, 2012. –С. 5–47. – (Серія «Наукові доповіді»; вип. 1).

5. Трагнюк О. Я. Адаптація права України до права ЄС як складова механізму євроінтеграції // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 10. – Х. : Право, 2005. – С. 139–141.

6. Яковюк І. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – 2012. – № 4. – С. 29–42.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

С. В. Черкашин¹

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

Сучасний розвиток інформаційних технологій дав змогу укласти міжнародні комерційні угоди дистанційно, чим поставив нові питання для міжнародного приватного права. Суб'єкти права, не зважаючи на свою географічну віддаленість мають змогу провести всі етапи укладення угоди в мережі Інтернет. При цьому можна говорити, що відносини у сфері електронної комерції регламентовані недостатньо, поверхнево, як на національному, так і на міжнародному рівні.

В літературі відсутня єдина позиція щодо визначення терміну електронної комерції. Найбільш поширеним є визначення *електронної комерції* – як використання електронних комунікацій та технологій обробки цифрової інформації для встановлення та зміни відносин власності між організаціями і між організаціями та індивідами.

На рівні ООН розробкою питання електронної комерції займається Комісія Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), яка була створена Генеральною Асамблеєю ще в 1966 році з метою «сприяння прогресивному узгодженню та уніфікації права міжнародної торгівлі». В 1996 році ЮНСІТРАЛ було ухвалено Типовий Закон про електронну комерцію, який супроводжувався Посібником з імплементації. Ряд положень Типового Закону було змінено Конвенцією про використання електронних повідомлень в міжнародній торгівлі 2005 року. Частина II була

---

¹ Студент 1 курсу магістратури Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

доповнена положеннями про перевезення вантажів. Типовий Закон став праобразом для таких національних законів, як: американський федеральний Акт про електронні підписи в глобальній та національній комерції, Типовий Акт про трансакції з використанням комп'ютерної інформації та Типовий Акт про електронні трансакції.

Розробка Типового Закону мала на меті сприяння розвитку підприємництва з використанням електронних засобів зв'язку шляхом надання національним законодавцям комплексу єдиних норм, покликаних усунути правові перепони на шляху електронної комерції та забезпечення належного рівня правової регламентації і одноманітності. В Типовому Законі вперше було закріплено основоположні принципи, на яких базується сучасна теорія електронної комерції. Це такі як: недискримінація, технологічна нейтральність та функціональна еквівалентність. Зміст принципу недискримінації передбачає, заборону позбавляти юридичної сили документ на тій підставі, що він зафіксований в електронній формі. Принцип технологічної нейтральності передбачає прийняття норм права, які не мають прив'язки до конкретної технології, що використовується. В умовах швидкого науково-технічного прогресу технологічно нейтральні норми залишаються чинними та не втрачають своєї функціональності з появою нових технологій. При цьому певний перелік технологій, які на момент прийняття норми є високоефективними, на нашу думку, все таки слід підкреслювати. Тобто, норма права вказує на перелік таких технологій, їх основні характеристики та робиться прив'язка, що суб'єкти можуть використовувати інші, якщо вони є за своїми показниками не є гіршими. Відповідно до принципу функціональної еквівалентності, законодавство повинно визначити критерії, відповідно до яких електронні повідомлення визнаються еквівалентом документів в паперовій формі. В свою чергу у Типовому Законі встановлено конкретні вимоги для електронних повідомлень, для відповідності таким категоріям як «письмова форма», «оригінал» та «підпис». Типовий Законом також встановлюються норми щодо порядку укладання і умов дійсності угод, що укладаються за допомогою електронних засобів зв'язку, реквізити електронних повідомлень, механізм підтвердження отримання, визначення місця і часу їхнього відправлення і отримання, їх значення в якості доказову в суді, а також умови подальшого зберігання.

В електронній комерції вагому роль відіграє електронний обмін даними (далі – ЕОД). Відповідно до п. б ст. 2 Типового Закону, ЕОД – це електронна передача з одного комп'ютера на інший інформації із використанням узгодженого стандарту структуризації інформації. В літературі описані наступні способи укладення договорів з використанням ЕОД.

Відповідно до першого підходу, для укладення договору особа розміщує публічну оферту на сервері, що підключений до мережі Інтернет. В такому разі, для укладення договору особа заповнює форму договору та підписує його належним чином.

В іншому випадку, сторони підписують договір за допомогою ЕОД після з'ясування всіх його істотних умов. В такому разі, існування договору підтверджується записом на комп'ютері, який буде завірено, як правило, цифровим підписом.

Останнім варіантом є укладення договорів при посередництві спеціалізованої інформаційної системи у відповідності до правил власника такої системи. Як приклад можна навести укладення договорів про надання короткострокових міжбанківських кредитів через систему «Reuter Dealing», власником якої є компанія «Reuter Limited». Для підписання договорів в цій системі застосовується індивідуальний код користувача системи та код ділера такого договору. Вважаємо, що необхідно змінити конструкцію про визначення часу переходу електронного документа з інформаційної системи продавця до інформаційно-комунікаційної системи покупця, враховуючи міжнародну практику.

Іншим не менш важливим аспектом електронної торгівлі є підпис договору, що підтверджує волю особи на вчинення певних дій. З метою усунення невизначеності щодо юридичних наслідків використання електронного підпису, в 2001 році ЮНСІТРАЛ було прийнято Типовий Закон про електронні підписи, яким встановлюються критерії технічної надійності, що визначають еквівалентність електронних і власноручних підписів. Фактично цей документ має допоміжний характер та має стати прикладом для створення сучасного та уніфікованого законодавства про правовий режим електронного підпису.

У законодавчих актах зарубіжних країн передбачено, що вони встановлюють правові умови використання в електронних документах саме такого виду електронного підпису, як електронний цифровий підпис, що пов'язано з його особливою надійністю. Використання електронного цифрового підпису для посвідчення електронного документа – дає можливість говорити про рівнозначність останнього власноручному підпису на паперовому носіїві. Використання такого підпису в електронній комерції можливе наступним чином: 1) якщо сторони домовилися використовувати не електронний цифровий підпис, а будь-який інший надійний вид електронного підпису, то такі правовідносини будуть регулюватися як загальною нормою, що дозволяє використовувати будь-які види електронного підпису, а також відповідними положеннями договору, що встановлюють процедуру використання такого виду підпису, при цьому законодав-

ство про електронні цифрові підписи на такі електронні підписи не буде поширюватися; 2) якщо сторони домовилися використовувати у своїх відносинах електронний цифровий підпис, то такі правовідносини будуть регулюватися як загальною нормою, що дозволяє використовувати будь-які види електронного підпису, спеціальним законодавством, що встановлює компетентний правопорядок регулювання відносин у сфері електронних цифрових підписів, а також відповідними положеннями договору, якщо диспозитивні норми спеціального законодавства надають сторонам таку можливість.

Для визнання електронного цифрового підпису як рівноцінного власноручному підпису встановлені наступні вимоги: 1) сертифікат ключа підпису повинен бути дійсним на момент підписання електронного документа; 2) електронний цифровий підпис повинен пройти перевірку на оригінальність (дійсність) за допомогою відкритого ключа електронного цифрового підпису, який повинен мати відповідний сертифікат провайдера сертифікаційних послуг; 3) особа, яка підписала електронний документ за допомогою електронного цифрового підпису, повинна правомірно володіти закритим ключем, який використовується для створення електронного цифрового підпису; 4) електронний цифровий підпис повинен використовуватися відповідно до відомостей, зазначених у сертифікаті ключа підпису. Відповідно відкритий ключ електронного цифрового підпису представляє собою електронний документ з електронним цифровим підписом уповноваженої особи провайдера сертифікаційних послуг, який включає в себе відкритий ключ електронного цифрового підпису, та видається провайдером сертифікаційних послуг особам, які здійснюють електронну комерцію, для підтвердження дійсності електронного цифрового підпису та ідентифікації володільця сертифіката відкритого ключа підпису.

На підставі викладеного слід сказати, що міжнародне регулювання електронної торгівлі є достатньо розлогим за своїм змістом, проте має суттєвий недолік – диспозитивність. На нашу думку, сучасна модель електронної торгівлі є достатньо гнучкою та варіативною, однак постійно стикається з національним законодавством, яке досить часто невдало тлумачить та імплементує міжнародні норми. Прикладом національного регулювання електронної торгівлі, яке піддається обґрунтованій критиці є вітчизняний Закон «Про електронну торгівлю». Найбільш суттєві механізми ефективного функціонування електронної торгівлі були врегульовані поверхнево, без прив'язки до будь-яких дієвих механізмів, з використанням понять, які не були розтлумачені. Однобічне та недостає врегулювання електронної комерції в національних правопорядках може стати причиною тотального безладу та середовищем для розвитку злочинності.

Наприклад, неврегульованість умисна або недбала у питанні електронного обміну даними між покупцем та продавцем може поставити під загрозу інформаційну безпеку суб'єкта господарювання, стати інструментом для корпоративного шпіонажу. З іншого боку залишення прогалин у регулюванні використання електронного підпису може стати причиною зловживання правами контрагентами, які посилаючись на недійсність підпису будуть відмовлятися від виконання своїх зобов'язань. Якщо розвинути цей напрям, можна уявити утворення нових зон, подібних до офшорних – зон електронної анархії. В таких зонах будуть укладатися правочини сумнівного змісту, без використання інструментів, які дозволяють ідентифікувати контрагентів. Після ряду операцій, результат таких правочинів буде потрапляти у законний обіг та завдавати потенційні та реальні збитки.

Отже, на нашу думку, диспозитивність у регулюванні міжнародної електронної комерції є потенційною небезпекою для сучасного правопорядку. Правила електронної комерції, що стосуються найбільш принципових, базисних механізмів функціонування мають бути обов'язковими для всіх держав. Якщо певна держава відмовляється від інкорпорації відповідних норм, то будь-який суб'єкт господарювання не має права укласти електронні договори з іноземним елементом. Порушення цього правила має бути підставою для визнання такого договору нікчемним будь-яким судом.

Література:

1. International Chamber of Commerce «eTerms 2004»[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iccwbo.org>
2. Електронна комерція і право/ Уклад. А. А. Маєвська. – Х., 2010. – 256с.
3. Конвенція ООН об використанні електронних повідомлень в міжнародних договорах, прийнята резолюцією 60/21 Генеральної Асамблеї от 23.11.2005 года [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://www.un.org>
4. Типовой закон об электронной торговле Комиссии Организации Объединенных Наций по праву международной торговли от 16.12.1996 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>
5. Типовой закон ЮНСИТРАЛ об электронных подписях от 05.07.2001 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/>
6. Шишка О. Р. Електронна комерція – нова ера електронних зобов'язальних відносин // Право та управління. – 2012. – № 1. – С.651–661.

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ У РІШЕННЯХ ОРГАНІВ ООН

Складовою зовнішньої політики незалежної України є діяльність у міжнародних структурах, що працюють над питаннями протидії світовим загрозам, у тому числі безпековим, екологічним, економічним, демографічним, продовольчим тощо. Така політика визначається стратегічними національними інтересами у сфері безпеки й у процесі переходу країни до стійкого розвитку. Система безпеки на глобальному рівні, дійовою одиницею якої є Українська держава, спирається на діяльність універсальної Організації Об'єднаних Націй (ООН), що визнана стрижневою в загальнолюдській конфігурації протидії світовим загрозам.

Україна у 1945 р. стала однією з держав-співзасновниць ООН. Делегація України взяла активну участь у конференції в Сан-Франциско, зробивши вагомий внесок у розробку Статуту ООН (зокрема, координувала процес підготовки Преамбули та Цілей і Принципів Статуту ООН). До 1991 р., перебуваючи у складі Радянського Союзу, Україна мала в ООН власне представництво на рівні де-юре незалежної країни. Про високий авторитет нашої держави в ООН як у вказаний, так і в новітній період її розвитку свідчить її неодноразове обрання до Ради Безпеки ООН – органу, на який країнами-членами ООН покладено головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки.

В умовах триваючої агресії РФ проти України вкрай важливе політичне та міжнародно-правове значення мали понад тридцять засідань РБ ООН щодо ситуації в Україні, які переконливо засвідчили ізоляцію Росії в ООН з українського питання.

Неодноразово висловлювалися на підтримку територіальної цілісності України та Мирного плану Президента П. Порошенка Генсекретар ООН, його Перший заступник Я. Еліассон, Верховний комісар ООН з прав людини Зеїд Аль-Хусейн, Заступник Генсекретаря ООН з політичних питань Дж. Фелтман (протягом 2014 р. відвідав Україну 5 разів у рамках місії добрих послуг), другий заступник Генсекретаря ООН з питань прав людини І. Шимонович.

Рішення ООН щодо Українського питання

Резолюція Генеральної асамблеї ООН A/RES/68/262 від 27 березня 2014 року «Про підтримку територіальної цілісності України». Підтверджує

---

¹ Студентка 4 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

окупацію Росією території Криму. Цією резолюцією підкреслюється, що референдум, проведений в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі 16 березня 2014 року, не має законної сили, та не може бути основою для будь-якої зміни статусу Автономної Республіки Крим або міста Севастополя; Генеральна Асамблея ООН закликає всі держави, міжнародні організації та спеціалізовані установи не визнавати будь-яка зміна статусу Автономної Республіки Крим та міста Севастополя на основі вищезгаданого референдуму і утримуватися від будь-яких дій або кроків, які можна було б витлумачити як визнання будь-якого такого зміненого статусу. Крім цього настійно закликає всі сторони негайно приступити до мирного врегулювання ситуації в відношенні України шляхом прямого політичного діалогу, проявляти стриманість, не вдаватися до односторонніх дій і войовничої риторичі, які можуть підсилити напруженість, і в повній мірі брати участь в міжнародних посередницьких зусиллях. Отже, 27 березня 2014 Генеральна Асамблея ООН підтримала територіальну цілісність України, визнавши Крим і Севастополь її невід'ємними частинами. За відповідну резолюцію проголосували 100 країн– членів ООН зі 193. Проти проголосували 11 країн, 58 країн утрималися, решта не брала участі в голосуванні.

Резолюція Ради Безпеки ООН2166 (2014) від21 липня 2014 року.17 липня 2014 року, над окупованою внаслідок збройної агресії Російської Федерації територією України в Донецькій області був збитий пасажирський літак авіакомпанії Malaysia Airlines, що здійснював рейс MH17. 283 пасажирів і 15 членів екіпажу, які перебували на борту цього літака, загинули внаслідок цього міжнародного злочину. Згаданий злочин викликав значний міжнародний резонанс. Зокрема, у вказаній резолюції, РБ ООН висловила підтримку намірам здійснити повне, належне і незалежне міжнародне розслідування інциденту відповідно до правил Організації міжнародної цивільної авіації та закликала усі держави-члени ООН надати будь-яку запитувану допомогу у цивільному і кримінальному розслідуванні інциденту та припиненні винних до відповідальності.

Резолюція Ради Безпеки ООН 2202 (2015) від 17 лютого 2015 року щодо ситуації на сході України. Рада Безпеки ООН схвалила «Комплекс заходів з виконання Мінських угод», прийнятий і підписаний у Мінську 12 лютого 2015 року та привітала Декларацію Президента Російської Федерації, Президента України, Президента Французької Республіки і Канцлера Федеративної Республіки Німеччина в підтримку «Комплексу заходів з виконання Мінських угод, і виражену ними в ній незмінну прихильність виконанню Мінських угод. РБ ООН закликала всі сторони забезпечити повне виконан-

ня Комплексу заходів, включаючи передбачене в ньому всеосяжне припинення вогню, та постановила продовжувати займатися цим питанням».

Було ще два проекти рішень, які заблокувала Росія. Одне з них – це створення спеціального трибуналу з розслідування катастрофи малайзійського літака. У проекті резолюції йдеться, що Радбез ООН повинен «сформувати міжнародний трибунал з єдиною метою – добитися судового переслідування тих, хто несе відповідальність за злочин, пов'язаний зі збитим літаком авіакомпанії «Малайзійські авіалінії», що здійснював рейс MH17 17 липня 2014 року». На думку малайзійської сторони, суд стане «ефективною гарантією незалежного та неупередженого процесу розслідування». Проти проголосувала одна делегація – Російська Федерація. І друге – «кримська резолюція» про підтримку цілісності України. 28 липня 2016 р. у зв'язку із нікчемним рішенням Президента РФ, спрямованим на включення Автономної Республіки Крим та міста Севастополь до складу Південного федерального округу. Україна ж внесла на розгляд РБ ООН проект заяви РБ ООН для преси з цього питання. У проекті документа, зокрема, йшлося про глибоку стурбованість РБ ООН відповідним рішенням російської сторони, а також ще раз підтверджено повагу до суверенітету, незалежності та територіальної цілісності нашої держави. Делегація РФ без жодної аргументації заблокувала розповсюджений українською стороною проект. Рішення РФ щодо заяви стало черговим свідченням зловживання РФ статусом члена РБ ООН. У свою чергу внесення проекту заяви українською делегацією та поведінка російської сторони дозволили РБ ООН та міжнародній спільноті краще переконатися у нікчемності рішення РФ, а також акцентувати увагу на її ролі як держави-агресора та триваючій окупації АРК.

Зараз, як непостійний член РБ ООН, Україна може і має використовувати окремі засідання як майданчик для наголошення на важливих для себе викликах. Зрозуміло, що для нас двома ключовими питаннями у цьому сенсі є заяви щодо окупації Росією Криму та російської агресії на сході України. Постійний представник України Володимир Єльченко нещодавно натякнув на нову тактику нашої країни в ООН (як на Генасамблеї, так і у Раді Безпеки). Вона полягатиме в тому, щоб піднімати українські питання, дотичні до головних тем, на усіх комітетах в структурі ООН. Вже зараз В. Ю. Єльченко використовує трибуну ООН як черговий спосіб донести світу інформацію про напруженість та драматичність подій, які відбуваються в Україні. Тож шляхом переговорів за нашою участю, можливо, нам вдасться поступово, крок за кроком вносити необхідні нам деталі у ті рішення, які розглядатимуться. На сьогодні, на жаль, українське питання лише дискутується в Радбезі, але не ухвалюються рішення.

Література:

1. Резолюція Генеральної асамблеї ООН A/RES/68/262[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N13/455/17/PDF/N1345517.pdf?OpenElement>
2. Резолюція Ради Безпеки ООН2166 (2014)[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/477/28/PDF/N1447728.pdf?OpenElement>
3. Резолюція Ради Безпеки ООН2202 (2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/043/71/PDF/N1504371.pdf?OpenElement>

Науковий керівник: Галан В. О., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К. М. Чижик

ДО ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ

Усиновлення міцно увійшло в життя нашого суспільства і є, в певному значенні, мірилом гуманності будь-якого суспільства і держави. Цей інститут має свою багату та цікаву історію зі стародавніх часів і до сьогодення. Впродовж довгих років питання усиновлення являється одним із основних напрямків державної політики України. Міжнародне усиновлення є одним із дискусійних питань сьогодення, адже саме цей процес є дуже важким і має ряд особливостей. Чимала кількість науковців висловлює свої думки стосовно правового регулювання міжнародного усиновлення.

Існує велика кількість міжнародних актів, які регулюють питання міжнародного усиновлення, але нажаль, не всі акти ратифікувала Україна і тому виникають деякі суперечності та прогалини у законодавстві.

На національному рівні процедура міжнародного усиновлення закріплена у положеннях статей Сімейного кодексу України, Цивільного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу законів про працю України та інших законів та постанов КМУ.

Інститут міжнародного усиновлення має свою багату історію від стародавніх часів до сьогодення. Перші згадки про усиновлення можна віднайти ще у Законах Хаммурапі, де зазначалося, що ту дитину, яку усиновили і виростили, не можна було вимагати назад через суд. У праві стародавнього

Риму за допомогою цього інституту забезпечувалась наявність сина і спадкоємця у бездітних осіб, з цією метою були усиновлені декілька римських імператорів, серед яких Тиберій, Нерон тощо [1, с. 109].

Оскільки дане питання відноситься до предмету міжнародного приватного права, то необхідним елементом цих відносин є іноземний елемент, який в свою чергу складається з суб'єктів відносин, об'єкту відносин та юридичного факту. В цьому випадку іноземним елементом виступає суб'єкт (наприклад, іноземець усиновляє дитину – українського громадянина) і юридичний факт (наприклад, акт про усиновлення виходить із території іноземної держави, де була усиновлена дитина-українець). Тобто, виникає два аспекти: «усиновлення дітей-іноземців» і «усиновлення дітей-іноземцями», причому дуже важливо, де саме юридичний факт – усиновлення – встановлюється: на території України або на території іноземної держави. Отже, якщо у відносинах бере участь «іноземний елемент», то можна визначити такі випадки усиновлення: українським громадянином усиновлюється іноземець в Україні; український громадянин усиновлює українця за кордоном; український громадянин усиновлює іноземного громадянина за кордоном; українська дитина усиновлюється іноземцем в Україні, іноземець усиновлює іноземця в Україні; іноземець усиновлює українського громадянина за кордоном [2, с. 293].

Отже, виходячи з вищезазначеного, можна дійти висновку, що випадків усиновлення немало, саме тому постає проблема визначення нормами якого права будуть регулюватися дані відносини.

На сучасному етапі розвитку Україна приділяє значну увагу приведенню законодавства, щодо усиновлення до міжнародних стандартів. Значна кількість питань, щодо правового статусу та захисту прав дитини регулюється різними документами, які базуються на загальних положеннях Конвенції про права дитини від 20.11.1989 р. яка передбачає повний перелік прав дитини. Конвенція регулює питання встановлення стандартів для захисту дітей від зневаги та образ, з якими вони стикаються у різних країнах. Вона визначає основні права дитини, якими вона володіє, закріплює положення, які передбачають певні принципи та засади у сфері міжнародного усиновлення.

Так, у статтях 20 та 21 цієї Конвенції зазначається, що держави-учасниці, які визнають і/чи дозволяють існування системи усиновлення, забезпечують, щоб найкращі інтереси дитини враховувалися в першочерговому порядку, і вони: а) забезпечують, щоб усиновлення дитини дозволяли лише компетентні власті, які визначають згідно з застосовуваними законом і процедурами та на підставі всієї інформації, що має відношення до справи і достовірна, що усиновлення допустимо з огляду на статус дитини щодо

батьків, родичів і законних опікунів і що, якщо потрібно, зацікавлені особи дали свою усвідомлену згоду на усиновлення на підставі такої консультації, яка може бути необхідною; б) визначають, що усиновлення в іншій країні може розглядатися як альтернативний спосіб догляду за дитиною, якщо дитина не може бути передана на виховання або в сім'ю, яка могла б забезпечити її виховання або усиновлення, і якщо забезпечення якогось додаткового догляду в країні походження дитини є неможливим; с) забезпечують, щоб у випадку усиновлення дитини в іншій країні застосовувалися такі самі гарантії і норми, які застосовуються щодо усиновлення всередині країни; д) вживають всіх необхідних заходів з метою забезпечення того, щоб у випадку усиновлення в іншій країні влаштування дитини не призводило до одержання невинуватих фінансових вигод, пов'язаних з цією особою; е) сприяють у необхідних випадках досягненню цілей цієї статті шляхом укладення двосторонніх і багатосторонніх домовленостей або угод та намагаються на цій підставі забезпечити, щоб влаштування дитини в іншій країні здійснювали компетентні власті чи органи [3].

Також, ще одним важливим документом, що регулює питання міжнародного усиновлення є Гаазька конвенція про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення 1993 р.

Сама процедура міжнародного усиновлення складається з трьох головних етапів, а саме, якщо компетентні органи влади приймаючої Держави: а) визначили, що потенційні прийомні батьки мають право на усиновлення та підходять для цього; б) забезпечили, щоб майбутні прийомні батьки були необхідною мірою проконсультовані; в) визначили, що дитині дозволяється або буде дозволено в'їхати до цієї Держави та постійно проживати в ній [4].

Особливе значення для питання міжнародного усиновлення відіграє Європейська конвенція про усиновлення дітей, від 27.11.2008 р.

Норми Європейської конвенції передбачають низку нових положень, а саме: обов'язкове отримання згоди батька дитини на усиновлення, навіть у випадку, коли дитина народжена поза шлюбом; обов'язкове отримання згоди дитини, якщо вона досягла цілком свідомого віку; надання права на усиновлення неодруженим особам; залишення за країною-учасницею права на дозвіл усиновити дитину одностатевим парам, які проживають разом і мають міцні стосунки. Конвенція містить положення, що стосуються доцільності надання усиновленій дитині громадянства тієї держави, громадянами якої є усиновлювачі.

Дана Конвенція встановлює документи і вимоги до умов дійсності усиновлення, переліку осіб, які повинні дати згоду на усиновлення, а також

безпосередньо до усиновлювача, а також пропонує державам оновлені принципи і механізм співпраці з метою забезпечення усиновлення з урахуванням найвищих інтересів дитини, містить положення, що стосуються доцільності надання дитині громадянства тієї держави, громадянами якої є усиновлювачі, заборони обмеження на кількість усиновлених дітей, порядку анулювання усиновлення і допускає впровадження випробувального періоду, який передує усиновленню. Документ визначає принципи доступу до інформації та розкриття даних про усиновлення, усиновлювачів, батьків дитини тощо.

Відповідно до ст. 9 Конвенції дитина може бути усиновлена тільки особою віком від 18 до 30 років. Відповідно до нашого законодавства, вікові обмеження від 21 до 45 років. Проте законодавство може передбачити можливість відступу від положення про мінімальний вік: а) якщо усиновлювач є батьком чи матір'ю дитини; б) за умови надзвичайних обставин. Відповідно до положень Конвенції різниця у віці між усиновлювачем і дитиною має складати щонайменше 16 років. Ст. 211 СК України встановлює таку різницю в 15 років. Тобто щодо різниці у віці між усиновлювачем та усиновленою дитиною норми є співзвучними.

Міжнародне законодавство передбачає можливість усиновлювати дитину різностатевій або одностатевій парі, що перебуває в офіційному або цивільному шлюбі. Відповідно до СК України усиновити дитину може тільки різностатєва пара, що перебуває в офіційному шлюбі. Статтею 212 СК України забороняється усиновлення українських дітей іноземцями, які не перебувають у шлюбі [5].

Також, ще одним міжнародним актом є Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, та визнання рішень про усиновлення 1965 року.

Ця Конвенція застосовується з одного боку особою, яка, має громадянство однієї з договірних держав, має звичайне місце проживання в одній з цих держав, або подружжям, кожен з яких є громадянином договірної держави, має своє звичайне місце проживання в одній з цих держав, з іншого боку – дитиною, яка не досягла вісімнадцятирічного віку під час подачі заяви про усиновлення і не перебуває у шлюбі, і яка, будучи громадянином однієї з договірних держав, має своє звичайне місце проживання в одній з цих держав.

Ст.2 цієї Конвенції визначає випадки, коли вона не застосовується: а) усиновителі не є громадянами однієї й тієї ж держави і не мають свого звичайного місця проживання в одній і тій же державі; б) усиновлювач чи усиновителі та дитина є громадянами однієї держави, звичайно проживають

в ній; с) усиновлення не дозволяється органом, що володіє належною юрисдикцією.

Також визначається кому належить юрисдикція, а саме: а) органам держави, в якій звичайно проживає усиновитель, або у разі усиновлення подружжям, органам тієї держави, в якій обоє з подружжя зазвичай проживають; б) органам влади даної держави, громадянином якої є усиновитель, або, у разі усиновлення подружжям, – органам влади даної держави, громадянами якої вони є.

Дана Конвенція регламентує питання визнання факту усиновлення та застосування матеріального права держави [6].

Отже, питання міжнародного усиновлення регулюється багатьма міжнародними договорами та конвенціями, але все одно потребує детального вивчення та вдосконалення, оскільки в різних державах по-різному до цього ставляться і існують різні традиції та принципи. Тому необхідно відкорегувати законодавство України до міжнародних стандартів.

Отже, міжнародне усиновлення є дуже важливим інститутом в міжнародному приватному праві. Його складність в тому, що даний інститут включає в себе іноземний елемент, що в свою чергу, породжує регулювання цих правовідносин не тільки національним законодавством, а й міжнародними та міждержавними нормативно-правовими актами, які є насиченими колізійними прив'язками та колізійними нормами.

Що стосується основної переваги цього інституту, то вона полягає в тому, що надає можливість дитині зростати у родині, яка забезпечить повноцінний розвиток дитини і набуття всіх прав нарівні з біологічними дітьми, також це є одним з дієвих способів влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в сім'ї.

Саме тому, перед Україною постає завдання в удосконаленні чинного законодавства, що регулює дане питання, відповідно до міжнародних стандартів, задля того, щоб налагодити співпрацю з країнами, громадяни яких усиновлюють українських дітей, а також для створення механізму, щодо захисту прав усиновленої дитини.

Література:

1. Стасюк Г. Охорона дітей, позбавлених батьківського піклування, в історичному аспекті // Право України. – 2005. – № 2. – С. 108–111.
2. Тавлуй О. В. Інститут міжнародного усиновлення та основні характеристики незаконної посередницької діяльності при усиновленні // Часопис Київського університету права. – 2013/1. – С.293–296.

3. Конвенції про права дитини від 20.11.1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021

4. Гаазька конвенція про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення 1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_365

5. Європейська конвенція про усиновлення дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_a17

6. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, та визнання рішень про усиновлення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973_002

Науковий керівник: Полатай В. Ю., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

С. С. Чеканова¹

ЛЕГАЛИЗАЦИЯ ОДНОПОЛЫХ БРАКОВ. СУДЕБНАЯ ПРАКТИКА

Однополые браки (*Same-sex marriage* англ.) – брак между двумя лицами одного пола – это новое социальное явление, ведущее к новому типу образования семьи. С конца XX века брак начинает рассматриваться наряду с основными правами человека, которые могут распространяться и на однополые пары. Эти события имеют чрезвычайный характер, учитывая, что даже в течении большей части двадцатого века, гражданские партнерства и концепция об однополых браках были немыслимы и воспринимались почти всеми как оксюморон [1].

До середины XX века близость между людьми одного пола само государство порицало как аморальную в большинстве стран Запада, – и убеждение это зачастую воплощалось в нормы уголовного законодательства. Более того, на протяжении большей части XX века имела место медиализация гомосексуальности. В первом Диагностическом и статистическом справочнике по психическим заболеваниям, опубликованном Американской психиатрической ассоциацией в 1952 году, гомосексуальность классифицировалась как психическое расстройство. Эта позиция оставалась официальной до 1973 года [3].

---

¹ Студентка 5 курса Хозяйственно-правового факультета Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого.

Последние годы XX века отмечены существенным культурным и политическим прогрессом, благодаря которому однополые пары стали вести более открытый, публичный образ жизни, образовывать семьи, добиваясь и расширяя свои права на законодательном уровне. Эти изменения сопровождались весьма интенсивным обсуждением, как на государственном уровне, так и в обществе, и, вслед за этим, сдвигом общественного мнения в сторону толерантности[8]. В процессе легализации однополых браков последнюю роль сыграла судебная практика о признании юридического права на заключение брака между лицами одного пола, как в США, так и Европе.

Институт однополых браков, стал логичным результатом развития так называемых «гражданских партнёрств», которые зачастую имеют значительные ограничения в сравнении с традиционными гетеросексуальными браками. Однако именно гражданские партнерства получили наибольшее распространение на сегодняшний день и легализованы в 30 странах Европы.

В то же время однополые браки подразумевают доступ однополых пар к правовому институту брака. Например, первой страной в мире, легализовавшей однополые браки в 2001 году, стали Нидерланды. Однополым парам было предоставлено право заключать браки наравне с разнополыми парами, включая возможность усыновления детей. До этого в стране с 1998 года действовал закон о зарегистрированных партнёрствах. Далее однополые браки были легализованы в таких странах как Бельгия – 2003; Испания – 2005; Канада – 2005; ЮАР – 2006; Норвегия – 2009; Швеци – 2009; Португалия – 2010; Исландия – 2010; Аргентина – 2010; Дания – 2012 [2].

Вопросы легализации однополых браков и признания таких союзов имеет длительную историю. Первая попытка легализации однополого брака в США состоялась еще в 1972 году. В деле «Бейкер против Нельсона» (англ. *Baker v. Nelson*) Верховный суд штата Миннесота постановил, что в этом штате брак определяется исключительно как союз мужчины и женщины. Верховный суд США оставил это решение в силе [8].

На сегодняшний день юридический и социальный климат по данному вопросу значительно отличаются от того, что существовал ранее или даже того, что существовал в 2000 году. В настоящее время, за каждым совершеннолетним лицом в США признается конституционное право жить и вступать в интимные отношения с другим лицом того же или другого пола, вне зависимости от того состоят они в браке друг с другом или нет. Кроме того, сегодня однополая пара, живущая в любом штате Америки, имеет юридическое право зарегистрировать свои отношения [7].

Одним из ключевых дел в вопросах легализации однополых браков в США является дело «Обергефелл против Ходжеса». Так, высшая судебная инстанция Соединённых Штатов постановила, что Конституция США гарантирует право однополых пар заключить брак, а именно: четырнадцатая поправка обязывает государство выдавать брачные свидетельства людям одного пола, а также признавать такие браки, зарегистрированные законным образом за пределами штата[3].

Кроме того, в данном судебном решении отмечено, что запрет признания права на брак и соответствующие законы, ограничивающие свободу однополых пар, нарушают важнейшие принципы равенства. Неравенство составляет саму суть применяемых законов к однополым парам, которым отказано во всех льготах, предусмотренных для пар разнополых. Отказ однополым парам в праве на заключение брака постоянно наносит им огромный ущерб, ущемляя в правах и льготах, которые получают разнополые пары, а так же дети, находящиеся в них[8].

Конституция США не разрешает государству препятствовать вступлению однополых пар в брак, – по тем же причинам, по которым оно не может препятствовать заключению брака разнополыми парами [8].

Таким образом, Верховный Суд США постановил, что однополые пары могут реализовывать свое фундаментальное право на заключение брака во всех штатах.

Тенденция среди государств – членов Совета Европы касательно правового признания однополых пар, так же характеризуется положительной динамикой: 24 из 47 государств – членов приняли законодательство в пользу такого признания.

Кроме того, в решении Европейского суда по правам человека по делу Ольяри и другие против Италии так же признается право однополых пар на семью.

Так, в апреле 2010 года Конституционный суд Италии признал жалобу заявителей неприемлемой для рассмотрения по существу и сделал вывод, что право на вступление в брак, как оно гарантировано Конституцией Италии, не распространяется на гомосексуальные союзы и предназначается для обозначения брака в его традиционном понимании. В то же время Конституционный суд указал, что это парламент должен регулировать во времени и средствами и в сроки, установленные законом, юридическое признание прав и обязанностей, относящихся к однополым парам [4].

Постановлением Европейского суда по правам человека от 21 июля 2015 по делу Ольяри и другие против Италии определено, что де – факто отно-

шения сожительствующих однополых пар подпадают под понятие «семейной жизни» по смыслу статей 8 (право на уважение к семейной жизни), 12 (право вступить в брак и создать семью) и 14 (запрет дискриминации) Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод [5]. Европейский Суд также признавал, что однополые пары нуждаются в правовом признании и защите их отношений, а так же заключил, что власти Италии не выполнили свое обязательство по обеспечению специальных правовых норм, регулирующих обеспечение признания и защиты однополых союзов [4].

Аналогичный вывод сделан Европейским судом по правам человека по делу Валлиантос и другие против Греции, где признано нарушение статьи 14 Европейской Конвенции о защите прав человека и основоположных свобод [5].

Так, 26 ноября 2008 в Греции вступил в силу Закон № 3719/2008 под названием «Реформы в сфере семьи, детей и общества», который ввел официальную форму партнерства неженатых пар, именованную «гражданский союз», которая была ограничена разнополыми парами. Таким образом, действие Закона № 3719/2008, который учредил форму гражданского партнерства, исключило однополые пары, давая возможность разнополым парам, имеющим или не имеющим детей, урегулировать многочисленные аспекты их взаимоотношений.

Большая Палата Европейского суда по правам человека 7 ноября 2013 года, признала 16 голосами судей против одного, что греческий закон, предусматривающий возможность вступления в гражданские союзы только гетеросексуальных партнеров, является дискриминационным по отношению к однополым парам [6].

Таким образом, в судебной практике США и Европейского суда по правам человека, прослеживаются тенденции к признанию права однополых пар не только на гражданские отношения, но и на вступление в брак и создание семьи.

Однополых браков не существовало до XXI века, однако, легализация однополых отношений разными странами на национальном уровне, позволила таким парам вступать в различные формы гражданских отношений, которые в настоящее время трансформировались в новое социальное явление, так называемых «однополых браков», концепция и законодательное регулирование которых продолжают развиваться.

Литература:

1. Joseph Chamie and Barry Mirkin, Same – Sex Marriage: A New Social Phenomenon// Population and Development Review. – Vol. 37. – No. 3 (September 2011). – P. 529–551.

2. Guillaume Paumier. Однополюбраків країнах світа 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ria.ru/spravka/20130412/932321655.html>

3. Obergefell v. Hodges. No. 14–556. Argued April 28, 2015 – Decided June 26, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.supremecourt.gov/opinions/14pdf/14–556_3204.pdf

4. Бюллетень Європейського Суду по правах людини: Ольяри і інші проти Італії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://subscribe.ru/archive/law.europecourt/201511/12104846.html/>

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

6. Case of Vallianatos and others V. Greece (Applications nos. 29381/09 and 32684/09) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%5C%22001-128294%22%5D%7D>

7. James Dwyer, *The Ever– Shrinking Case for a Constitutional Right to Same – Sex Marriage*, JURIST – Forum, Feb. 6, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurist.org/forum/2014/02/james-dwyer-virginia-marriage.php>

8. Судьба настоящего в руках настоящего; Устройство свободы Inliberty [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inliberty.ru/library/675-sudba-nastoyashchego-v-shyrukah-nastoyashchego>

Научный руководитель: Вовк Д. А., к.ю.н., доцент кафедры теории государства и права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого.

А. В. Чкан¹

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПОВІТРЯНОГО ПРОСТОРУ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Майже кожна людина в світі використовувала літак для того, щоб мандрувати з однієї держави до іншої. Але мало хто цікавився, який механізм регулює такі перельоти і які проблеми виникають під час даного регулювання, тобто яким чином держава між собою визначають шляхи по яким будуть слідувати літальні апарати, а саме повітряний простір. Також, важливим і дискусійним питанням є принципи, за допомогою яких регулюється питання повітряного простору.

Серед науковців та практиків, які присвятили свої праці питанням міжнародного повітряного простору, можна окремо зазначити Є. М. Аметисто-

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ва, М. В. Буроменського, В. Г. Буткевича, Р. С. Гаваладзе, Н. Денисова, В. І. Євінтова, І. І. Лукашука, А. С. Мацко, М. В. Миронова, П. М. Рабиновича, А. М. Талалаєва, Л. Д. Тимченка, Г. І. Тункіна, Г. Р. Халімова, Н. І. Цись, В. Черниченко, Л. М. Шестакова та ін.

Територіями з міжнародним режимом вважаються відповідні земні простори, які розташовані за межами державної території і не належать будь-якій державі окремо, перебувають згідно з міжнародним правом у загальному користуванні усіх держав. До таких територій необхідно віднести відкрите море, повітряний простір над ним, дно морів та океанів за межами національної юрисдикції, Антарктика.

Оскільки міжнародне повітряне право і національне повітряне право регулюють відносини, пов'язані з одним і тим же об'єктом, відповідно у правовому регулюванні міжнародних повітряних сполучень, значну роль відіграють норми національного права, які поєднуються з міжнародно-правовими нормами. Слід зазначити, що межі повного обсягу дій відповідної національної правової системи у повітряному просторі повинні закінчуватися там, де починають діяти норми міжнародного космічного права, які регулюють режим космічного простору, а з другого боку, на межі суверенного повітряного простору і міжнародного повітряного простору. Під час польотів над відкритим морем держава реєстрації повітряного судна здійснює юрисдикцію над цим судном упродовж усього польоту. Відповідно, будь-яке повітряне судно, що знаходиться в цьому повітряному просторі, є недоторканим і незалежним від органів влади будь-якої держави, крім тієї, де воно зареєстроване і підпорядковується лише її законам. Повітряні судна інших держав при цьому не мають права вимагати зміни курсу і маршруту польоту, запитувати про пункти вильоту й посадки і здійснювати будь-які дії, що становлять загрозу або порушення прав іншої держави, користування свободою польотів над відкритим морем.

При здійсненні польоту над відкритим морем, повітряне судно повинно мати національні розпізнавальні знаки та реєстраційний номер. За їх відсутності таке повітряне судно визнається судном без національності й позбавляється міжнародно-правового захисту.

Нерідко на територіях з міжнародним режимом проводиться також і військова діяльність. Так, у відкритому повітряному просторі можуть проводитися випробування ракет та навчальні стрільби. Перед їхнім проведенням інші держави повідомляються про спеціальні тимчасові небезпечні райони відкритого моря та повітряні простори над ним. Але при цьому правовий режим повітряного простору над відкритим морем не змінюється,

хоч упродовж проведення випробувань чи навчальних стрільб на зазначені міжнародні простори поширюється дія відповідних нормативних приписів конкретної держави [1, с. 198].

Діяльність у галузі цивільної авіації регулюється на території (у межах) певної країни, тобто підпадає під державне регулювання. Активна робота саме на цьому рівні є найбільш актуальним питанням для України. Серед основних міжнародних зобов'язань держав у галузі забезпечення виконання діяльності у повітряному просторі на національному рівні, тобто у межах державної території найбільш вагомим значення набуває розробка політики, правил і положень (щодо вирішення питань, що виникають під час користування повітряним простором) з їх відповідним правовим регулюванням (прийняття відповідних положень, нормативних актів тощо) та системою організаційних заходів, спрямованих на забезпечення виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань відповідно до прийнятого політичного курсу.

При виконанні повітряним судном польоту в міжнародному просторі юрисдикцію щодо нього протягом усього часу польоту здійснює та держава, де зареєстровано повітряне судно (держава реєстрації повітряного судна). Перебуваючи у міжнародному повітряному просторі, повітряне судно є недоторканим і незалежним від будь-якої держави, за винятком тієї, де воно зареєстроване. Тобто повітряне судно підпорядковується і діє лише на підставі законів держави, у межах суверенного простору якої воно перебуває. Використання міжнародного простору регулюється міжнародними правилами. Імплементуючи норми міжнародного повітряного права на національному рівні щодо питань виконання польотів повітряних суден у повітряному просторі України, було розроблено та прийнято певні нормативні акти.

Бурхливий розвиток повітряного права України як незалежної держави розпочинається з 1993 р., тобто з часу прийняття Повітряного кодексу України. Проте відтоді відбулося чимало подій. Наприклад, Україна стала членом Європейської конференції цивільної авіації (ЕСАС), членом Європейської організації з безпеки аеронавігації (Євроконтроль), стала кандидатом у члени об'єднаних авіаційних влад (ІАА) тощо. Такий стан безперечно вимагав внесення відповідних змін до законодавства у галузі авіації з метою належного виконання взятих на себе зобов'язань. Над цим питанням тривалий час працювали науковці та практики, намагаючись створити такий нормативний акт, який би цілком відповідав міжнародним нормам і стандартам, а також сприяв забезпеченню виконання Україною взятих на себе зобов'язань за міжнародними договорами й угодами у галузі повітряного

права. В результаті їх роботи 19 травня 2011 р. було прийнято новий Повітряний кодекс України.

Водночас забезпечення ефективного процесу імплементації норм міжнародного права у внутрішньому законодавстві держави є запорукою ефективності співробітництва, в даному випадку України із зарубіжними державами взагалі. Таким чином, вважаємо за доцільне погодитись з думкою про те, що для запобігання виникненню конфліктів та ефективного провадження процесу виконання зобов'язань держав у сфері міжнародного повітряного права, до розроблення проектів міжнародно-правових документів необхідно залучати представників тих рівнів, до відання яких належить відповідна сфера діяльності, тобто тих, хто безпосередньо забезпечуватиме виконання зобов'язань за міжнародними договорами.

Проте в умовах процесів лібералізації та глобалізації та подальшого забезпечення виконання державою зобов'язань у сфері міжнародного повітряного права, важливого значення на сьогодні набуває розв'язання питання розгляду та прийняття рішень щодо отримання дозволів (як національними та зарубіжними авіаперевізниками, так і посередниками у галузі повітряних перевезень) на надання послуг комерційних повітряних перевезень як на постійній основі, так і протягом тривалого часу (йдеться про регулювання питання видачі ліцензії); а також вирішення питань надання дозволів, введення обмежень, відмови у видачі або відкликання дозволів на особисті тарифи тощо (питання регулювання спеціального дозвільного процесу). Річ у тому, що ліцензування у повітряній галузі складається з розгляду та прийняття рішень за заявками як національних, так і іноземних авіаперевізників щодо отримання дозволів на надання послуг з комерційних повітряних перевезень на постійній основі протягом тривалого часу. Якщо питання надання ліцензії виникає стосовно іноземного перевізника, то при його розгляді необхідно брати до уваги здатність заявника дотримуватися відповідних національних правил і законів. Отже, за невідповідності національного законодавства міжнародним вимогам виникають певні труднощі, пов'язані з подальшим розвитком повітряної галузі. У такому стані, зокрема, перебуває Україна.

Крім зазначених питань, в умовах всеохоплюючих процесів глобалізації та лібералізації, в якості особливих зобов'язань держав у сфері міжнародного повітряного права, доцільно також враховувати принципи ввічливості та взаємності, притаманні повітряному праву. При цьому під ввічливістю розуміють належну повагу влади однієї держави до офіційних актів іншої [2, с. 60].

Враховуючи вищесказане, хочу навести невеликий висновок, що до питань, які потребують подальшому вивченню у сфері повітряного простору належать статус повітряного простору, режим повітряної навігації, безпека польотів. Треба зауважити, що для вирішення зазначених питань потрібно враховувати соціальне, економічне, політичне становище України і інших держав, та визначитися із загальним напрямом, щодо якого відбуватиметься подальший розвиток у галузі повітряного простору.

Міжнародне повітряне право – це галузь міжнародного права, що регулює відносини між суб'єктами міжнародного права у зв'язку з використанням повітряного простору з метою міжнародних повітряних польотів [3, с. 128].

До системи міжнародного повітряного права входять принципи, які регулюють діяльність міжнародної цивільної авіації в цілому.

Принципами міжнародного повітряного права є: принцип суверенітету, принцип свободи польотів і принцип безпеки авіації та інші. Принцип повного і виключного суверенітету держав над їх повітряним простором полягає в тому, що держава самостійно встановлює правовий режим використання свого повітряного простору. Разом з тим, держава має використовувати свій повітряний простір таким чином, щоб не заподіяти шкоду правомірним інтересам інших держав. При цьому, слід враховувати юридичну неоднорідність повітряного простору. Його статус у міжнародному праві є двояким: з одного боку – це частина простору конкретної держави, з іншого боку – це простори, що знаходяться за межами певної території.

Принцип свободи польотів у міжнародному повітряному просторі, розташованому за межами державних кордонів, означає, що літальні апарати будь-якої країни мають право на безперешкодне здійснення польотів у межах цього простору за умови суворого дотримання встановлених міжнародним правом приписів. Здійснення польотів у повітряному просторі здійснюється з дотриманням правил польотів уникнення будь-якої загрози щодо порушення суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності держав, над якими здійснюється політ.

Принцип забезпечення безпеки міжнародної цивільної авіації передбачає прийняття державою, в якій зареєстровано повітряне судно надання літальним апаратам, різної авіаційної техніки, устаткування, чіткої роботи керуючих та допоміжних диспетчерських, метеорологічних служб, оснащення повітряних трас необхідним аеронавігаційним супроводом, а також забезпечення безпеки цивільної авіації від будь-яких адміністративних, кримінальних та інших загроз [4, с.78].

Існує принцип заборони пасажиром та екіпажу літального апарату здійснювати проти іноземних морських і повітряних суден, осіб і майна, що знаходяться у них на борту, неправомірні дії насильства, затримання або грабіжу в особистих цілях. Принцип свободи польоту з метою безперервного і швидкого транзиту через повітряний простір над протоками, зазвичай використовуваними для міжнародного судноплавства.

Всі ці принципи міжнародного повітряного права спрямовані на забезпечення потреб громадян та оборони і безпеки держав, а також охорона інтересів держави, безпеки польотів повітряних суден, авіації та екологічної безпеки. Окрім принципів міжнародного повітряного права, існують права «Свободи повітря», завдяки яким здійснюється правове регулювання відносин в цій сфері [5, с.542].

Національним законодавством та Чиказькою конвенцією 1944 р. у частині здійснення під час міжнародних польотів комерційної діяльності за невійськовими повітряними судами визнаються такі права, або «свободи повітря»:

- право на безпосадочний транзитний політ над територією даної країни, тобто політ без посадок та здійснення будь-яких комерційних операцій;
- право транзиту з посадкою в технічних (заправка паливом, технічний огляд, ремонт) та інших некомерційних цілях, без навантаження-вивантаження об'єктів перевезення або посадки-висадки пасажирів;
- право приймати і висаджувати пасажирів і вивантажувати об'єкти перевезення на іноземній території, якщо такі мають пунктом відправлення та призначення територію будь-якої третьої держави;
- право здійснювати всі види перевезень між третіми країнами через територію держави реєстрації повітряного судна;
- право здійснювати всі види перевезень між аеропортами однієї і тієї ж іноземної держави та інші [6].

Проаналізувавши проблемні питання, що стосуються принципів міжнародного повітряного права, можна зробити наступний висновок, що в кожному з цих принципів лежить певна функція, яка забезпечує встановлення правового використання державою свого простору. Треба зазначити, що дані принципи є фундаментом для застосування юридичних норм міжнародного права взагалі.

Література:

1. Репецкий В. М. Особливості дії норм внутрішньодержавного права на території з міжнародним режимом // Юридична наука. –2011. –№1. –С. 195–200.

2. Раскалей М. О. Окремі зобов'язання держав у сфері міжнародного повітряного права. стан та перспективи // Альманах міжнародного права. –2014. – Вип. 4. –С. 58–65.

3. Тарасов О. В. Міжнародне право: навч. посібник / За ред. М. В. Буроменського – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 336 с.

4. Анцалевич Г. О. Міжнародне право: підручник – К.: Алерта, 2003. –409 с.

5. Стрекозов В. Г., Кудашкин А. В. та ін. Військове право: підручник. Серія «Право в Збройних Силах консультант». – М.: «За права військовослужбовців». – Вип. 45. – 640 с.

6. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію від 07.12.1944р.

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. О. Шеплякова¹

ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН: ПРОПОЗИЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Організація Об'єднаних Націй – це універсальна міжурядова міжнародна організація, яка координує співпрацю близько 200 держав світу практично в усіх сферах їх діяльності, є платформою для вироблення спільних підходів до вирішення тих чи інших проблем. Відповідно до положень Преамбули та п.1 ст.1 Статуту ООН, її основним завданням та першочерговою метою створення є підтримання міжнародного миру та безпеки шляхом застосування певних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру та актів агресії, при чому пріоритет надається мирному врегулюванню міжнародних конфліктів. Згідно зі ст. 24 Статуту ООН, на Раді Безпеки ООН (далі – РБ ООН), яка є другим за значенням основним органом ООН, лежить основний тягар і відповідальність стосовно підтримання міжнародного миру та безпеки, внаслідок чого РБ ООН діє від імені Організації у зазначеній сфері [1].

Специфіка членського складу, процедурні питання процесу прийняття та виконання рішень, нерівний обсяг прав та обов'язків членів різних категорій, недостатність правового регулювання певних сфер діяльності РБ ООН

---

¹ Студентка 5 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

дають підстави для критики діяльності всієї Організації, ставлячи під сумнів ефективність діяльності ООН як у цілому, так і у галузі підтримання міжнародного миру та безпеки, оскільки через зміну характеру, спрямованості та кількості сучасних загроз стабільності міжнародної системи, РБ ООН, на думку більшості дослідників та офіційних представників держав світу, нездатна оперативно реагувати на кризові ситуації та попереджувати їх переростання у повноцінні конфлікти збройного характеру, а іноді і врегулювати та усувати вже існуючі конфлікти.

Необхідність своєчасного та успішного врегулювання міжнародних конфліктів та інших кризових ситуацій, які становлять загрозу міжнародному миру та безпеці, а також критика діяльності ООН у цій сфері і спричинили дискусії та розробку проектів реформування Ради Безпеки ООН. Більш того, прагнення реформувати РБ було проголошене і в рамках самої організації, адже резолюцією 46/28 від 13 грудня 1993 р. Генеральна Асамблея ООН утворила Робочу групу відкритого складу для розгляду всіх аспектів питання про розширення членського складу РБ та інших питань, що стосуються РБ.

Генеральний Секретар ООН у 1997–2006 рр. Кофі Аннан у своїй доповіді «Оновлення ООН: програма реформ» від 14 липня 1997 р. зазначив, що задля забезпечення функціонування та легітимності РБ, проведення її реформи має особливе значення. Ключове питання, вирішення якого могло б сприяти розширенню перспектив та просування вперед у розв'язанні питань міжнародної безпеки, а саме – розширення членського складу РБ, може бути остаточно вирішене лише державами-членами. Також К. Аннан наголосив на необхідності перегляду процедур та методів роботи Ради, підвищенні їх прозорості (особливо – налагодження інформаційного діалогу з державами, що не входять до складу Ради) і розширенні підтримки рішень, прийнятих РБ. Генеральний секретар торкнувся проблеми ефективного виконання рішень Ради Безпеки, зазначаючи складність мандатів РБ у сфері підтримки миру і безпеки, відсутність політичної волі та належного фінансового забезпечення миротворчих, правозахисних операцій та операцій з підтримки миру, що іноді робить їх нежиттєздатними, а подекуди і зовсім унеможливує їх розгортання. Наслідком цього є нездатність ООН оперативно реагувати на кризові ситуації у світі, а значить таку систему треба змінювати, переносячи акцент з врегулювання вже існуючих конфліктів дотих, які лише загрожують виникнути [2, с. 33–35].

У доповіді «Ми, народи: роль ООН у ХХІ столітті» від 27 березня 2000 р. К. Аннан ще раз наголосив на пропозиції щодо реформи РБ, закликаючи

держави бути рішучими у цьому питанні, адже суттєва зміна РБ дозволить їй більш ефективно виконувати свої функції, а Організації в цілому – отримати нагально необхідні ресурси для здійснення своїх мандатів в інтересах держав-членів, сприятиме підвищенню авторитету Ради [3, с. 71].

У Декларації тисячоліття ООН, прийнятій 8 вересня 2000 р., серед цілей людства було названо укріплення ООН і перетворення її у більш ефективний інструмент розв’язання всіх першочергових завдань (серед них: боротьба за розвиток всіх народів світу, боротьба з бідністю, несправедливість, терором та злочинністю, з деградацією світу, підтримка миру), а також необхідність активізувати зусилля щодо проведення всеохоплюючої реформи Ради Безпеки у всіх сферах її діяльності [4]. Ухвалення Декларації засвідчило офіційні наміри міжнародної спільноти здійснити реорганізацію РБ ООН.

К. Аннан був переконаний, що ніяка реформа ООН не буде повною без реформи РБ. У доповіді «При більшій свободі: до розвитку, безпеки і правам людини для всіх» від 21 березня 2005 р. він зазначив, що Рада Безпеки повинна якомога ширше відображати сучасну розстановку сил в світі, а тому реформи РБ повинні стосуватись:

1. Забезпечення більшого залучення у процес прийняття рішень тих членів, які вносять найбільший фінансовий, військовий чи дипломатичний вклад в ООН; це внески безпосередньо у бюджет Організації, участь у миротворчих чи інших операціях, у дипломатичній діяльності ООН;

2. Участі у прийнятті рішень держави, яка у більшій мірі репрезентує членів ООН (наприклад, певний регіон), особливо держави, що розвиваються;

3. Посилення демократичності і підзвітності РБ;

Важливо, щоб ці реформи не підривали ефективність Ради, і щоб держави члени прийняли рішення стосовно збалансування членського складу і зміни системи РБ саме консенсусом.

К. Аннан пішов далі і запропонував конкретні плани реформи Ради Безпеки:

1. Модель А – 6 постійних членів без права вето, 3 нових непостійних непоновлюваних місця на дворічний строк з наступним розподілом: Африка – 2 постійних місця і 4 непостійних, Азія – 2 і 3 відповідно, Європа – 1 і 2 (при тому, що зараз 3 із 5 постійних членів РБ – це європейські держави), Америка – 1 і 4. Отримуємо 6 постійних і 13 непостійних членів, разом – 24.

2. Модель Б – не передбачає створення додаткових постійних місць, проте пропонує нову категорію – 8 поновлюваних місць на чотирирічний строк, а також створення нового непостійного місця на неповновлюваний строк з наступним регіональним розподілом: (постійні члени – ті ж, що і за-

раз) Африка – 2 чотирирічні поновлювані місця і 4 дворічні не поновлювані, Азія – 2 і 3 відповідно, Європа – 2 і 1, Америка – 2 і 3. Загальна кількість – 5 постійних, 8 поновлюваних і 11 непостійних місць, що складає знову ж таки 24 місця у Раді Безпеки [5, с. 54,55].

Слід пам'ятати, що Рада Безпеки вже зазнавала змін: у 1963 р. кількість членів збільшилась з 11 до 15 шляхом створення 4 додаткових непостійних місць. Проте, за час існування ООН, кількість держав-членів Організації зросла з 51 до 193, тобто в 3,7 рази, а кількість членів РБ – лише на 36%. Тобто зараз Рада представляє менше 8% всього членського складу ООН порівняно із 21,6% у 1945р. Отож, необхідність розширення складу РБ очевидна і нагальна задля відповідності ООН потребам сучасності [6, с.58,59].

Щодо доктринальних моделей реформи ООН, то цікавою є позиція вчених Нью-Йоркського університету, які пропонують розробити проекти двох окремих документів: один – стосовно розширення кількості місць у вже існуючих категоріях членів РБ, другий – щодо створення третьої, нової категорії членів.

У рамках першого варіанту пропонується: розширити кількість постійних та непостійних членів Ради Безпеки, при чому із більшим залученням африканських держав; у випадку труднощів із отриманням голосів від 5 сучасних постійних членів РБ – запровадити і використати т.зв. «голосування довіри» (confidence-vote), що дозволить державам обрати нових постійних членів протягом певного періоду часу, а це означає, що держава може бути позбавлена статусу постійного члена РБ після «голосування недовіри» (non – confidence-vote). Однак, вчені побоюються, що постійні члени РБ, а особливо РФ, Китай і США, не підуть на обмеження власного права вето чи надання такого права іншим державам, а отже такі зміни в Раді навряд чи можливі, хоча і досить доцільні. Тому у другому документі вони пропонують створити третю категорію членів – непостійні члени, що перебувають у Раді від 3 до 12 років з можливим поновленням (тобто продовженням терміну перебування). Це дозволить державам-членам РБ проводити послідовну політику і діяльність в межах цього органу, а значить і підвищити його ефективність після проходження державою періоду пристосування до такого свого статусу і входження у курс справ. Потенційно, деяка кількість із таких місць 3 – ї категорії членства може поступово перейти у категорію постійних [7, с. 25–28].

Крім цього, вчені загалом позитивно оцінюють пропозицію Міністра закордонних справ Франції щодо вироблення 5 – ма постійними членами РБ спільного процедурного документу, у якому вони добровільно погоджують-

ся обмежити своє право вето і не застосовувати його у випадках розгляду питань «масових злочинів», а компетенцію визначення того, чи належить певний злочин до цієї категорії належатиме Генеральному Секретарю за попереднім поданням відповідного запиту від 50 держав-членів. Але американські вчені не впевнені щодо того, що Китай і РФ підтримають таку ініціативу, хоча вказують, що США можуть піддатись загальносвітовому впливу і поставити свій підпис під таким документом [7, с. 15].

Провідні західні і українські експерти також вказують на: можливість запровадження голосування більшістю (60% або 70%) при розгляді Радою таких важливих питань як порушення імперативних норм міжнародного права, проявів агресії, геноциду тощо; необхідність налагодження співпраці РБ з Міжнародним кримінальним судом і створення сил негайного реагування у вигляді багатонаціонального контингенту із представників держав-членів РБ; потребу нормативного регулювання на вищому рівні миротворчих та інших операцій ООН [8].

Західні ж держави виступають за надання Японії та ФРН статусу постійних членів РБ, на нього претендує також Індія, яка за своєю територією і економічним потенціалом наближається до статусу наддержав, Аргентина і Мексика виступають за збільшення кількості непостійних членів або навіть і участі всіх держав у РБ на рівних засадах [9, с. 173].

Як бачимо, пропозицій надзвичайно багато, і всі вони тією чи іншою мірою можуть позитивно вплинути на діяльність РБ у сфері підтримання миру та безпеки у світі у разі їх запровадження. Генеральний Секретар Кофі Аннан сподівався, що реформа РБ буде погоджена уже в рамках саміту у вересні 2005 року. Проте державам не вистачило політичної волі та рішучості, вони не змогли домовитись, а тому у Підсумковому документі цього Всесвітнього саміту, прийнятому 16 вересня 2005 року, ніякого конкретного рішення не було прийнято, членський склад РБ не змінено, а лише знову підтверджено прагнення зміни структури та процедури Ради Безпеки [10].

Такий стан речей продовжує існувати і на сьогодні, породжуючи все більше проблем у діяльності ООН і РБ, а тому – все жорсткішу критику їх ефективності, і, найважливіше, загострення конфліктів у світі. Після закінчення терміну перебування К. Аннана на посаді Генерального секретаря ООН, ініціативи з реформування Організації значно згасли. А діючий Генеральний Секретар ООН Пан Гі Мун заявив, що на даний момент консенсусу щодо реформи РБ ООН немає попри переговори про зміну структури; державам не вдалося виробити загальну формулу реформування або виробити консенсус [11].

Отож, на превеликий жаль, найближчим часом ми навряд чи станемо свідками оновлення Ради Безпеки ООН і втілення ідей щодо реформи ООН в реальність.

Література:

1. Устав Организации Объединённых Наций и Устав Международного Суда [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010

2. Обновление Организации Объединенных Наций: программа реформы. Доклад Генерального Секретаря. 14.07.1997г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/189/81/IMG/N9718981.pdf?OpenElement>

3. Мы, народы: роль Организации Объединенных Наций в XXI веке. Доклад Генерального секретаря. 27.03.2000г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/389/00/IMG/N0038900.pdf?OpenElement>

4. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций, принятая резолюцией Генеральной Ассамблеи 55/2 18.09.2000 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml

5. При большей свободе: к развитию, безопасности и правам человека для всех. Доклад Генерального секретаря. 21.03.2005 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/270/80/PDF/N0527080.pdf?OpenElement>

6. Злоказова Н. Е. Реформа Совета Безопасности ООН: основные сценарии и проблемы // Вестник ВГНА Минфина. – 2008. – № 2. – С. 58–64.

7. R. Gowan, N. Gordon Path ways to Security Council reform. New York University. Center on International Cooperation, May 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://cic.nyu.edu/sites/default/files/pathways_sc_reform_final.pdf

8. Н. Сербенко. Щодо актуальності реформування ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://bintel.com.ua/uk/article/ReformUN/>

9. Трипольська М. І. Проблемні питання реформування Ради Безпеки ООН// Держави та регіони, Серія: Право, 2014. – № 4(46). – С. 171–174.

10. Итоговый документ Всемирного саммита 2005 года. Принят резолюцией 60/1 Генеральной Ассамблеи от 16 сентября 2005 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/outcome2005_ch5.shtml#t2

11. Консенсусу щодо реформи Радбезу ООН поки немає – Пан Гі Мун [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://ua.korrespondent.net/world/3578338-konsensusu-schodo-reformy-radbezu-oon-poky-nemaie-pan-hi-mun>

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри Міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН

Розглядаючи період з підписання мирного договору Амфіктіонового трактату, 1496 р. до н. е. по 1861 р. н. е., тобто 3357 років, людство перебувало в стані війни 3130 років. Тобто, на 1 рік миру приходиться 13 років війни. Тому людство прагнуло створити таку організацію, яка б гарантувала панування миру на просторах даних держав, яка б могла приймати авторитетні рішення, з якими б рахувалися, яка б запобігала війнам в цілому. Особливу увагу дана ідея отримала після Першої світової війни – була створена Ліга націй. Проте дана організація не впоралася з покладеними на неї завданнями, а як наслідок почалася Друга світова війна. Тому для подолання фашизму та гарантування миру було створено міжнародну міжурядову організацію – Організацію Об'єднаних Націй.

Рада Безпеки ООН, на сьогодні, є основним гарантом підтримання миру у світі та недопущення розв'язання світових війн. Так, відповідно до п. 1 ст. 24 Статуту ООН [1], саме на Раду Безпеки ООН покладено головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки. Події 2014 року, а саме військова агресія Росії проти України, розпочата з анексії Кримського півострова, є безпрецедентним викликом міжнародній системі безпеки і, відтак, сьогоденному глобальному порядку. Рада Безпеки повинна забезпечувати міжнародний мир та порядок. Проте неможливість ООН вирішити проблему у сфері міжнародної безпеки зупинити перерозподіл європейських кордонів у XXI столітті у черговий раз робить актуальним питання реформування одного з ключових органів цієї організації – Ради Безпеки – як для всього світу загалом, так і для України зокрема.

Миротворча діяльність цієї організації відіграє дуже важливу роль у підтримці загально світового правопорядку та забезпечення стабільності в світі. Організація роботи ООН є багатовекторним механізмом, оскільки допомагає та дає змогу розв'язати проблемні питання, які самостійно вирішити держава не спроможна. Прикладом її роботи може слугувати міжнародне співробітництво з приводу відстоювання принципів міжнародного права, які у свою чергу допомогли в 1990 році Кувейту уникнути тривалої окупації з боку Іраку.

Варто зазначити, що проблеми функціонування РБ ООН, та недосконалість прийняття нею рішень, механізм прийняття яких закріплено у Статуті

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ООН 1945 року, змусило як Україну так і більшість країн світу по-іншому дивитись на проблему реформування Ради Безпеки. Україна і раніше наголошувала на потребі реформування РБ ООН, а її спеціалісти навіть приєднувались до розробки проекту з цього питання, концентруючи свою увагу, у першу чергу, на необхідності розширення складу цього міжнародного органу. Однак, як зазначає Р. Губань, раніше позиція України не була пріоритетною [2]. Проте, сьогодні рішення даної проблеми для України є принциповим, перш за все через агресивні дії Російської Федерації на сході України і в Криму та зловживання так званим «братським народом» правом вето для блокування важливих рішень у РБ ООН.

За своєю правовою природою Рада Безпеки ООН є постійно діючим органом ООН, діяльність якого ґрунтується на одноголосному прийнятті її непроцедурних рішень. Сутність цього полягає в тому, що прийняття найважливіших рішень Ради Безпеки ООН можливе лише за згоди усіх її постійних членів. Можливість вето рішень Ради Безпеки ООН блокує реалізацію цим органом його статутних завдань. Відповідно до цього, питання реформування Ради Безпеки ООН, зокрема, її складу та порядку прийняття рішень вже багато років не втрачає своєї актуальності та є предметом наукових і політичних дискусій.

Слід зауважити, що проблема реформування Ради Безпеки ООН має переважно політичний характер. В основу наукових досліджень з цього питання, які проводяться у тій чи іншій країні, покладено саме політичні інтереси та амбіції. Тому в своїй більшості вони мають суб'єктивний характер. Питання реформування Ради Безпеки ООН постійно підіймається на рівні державних політичних діячів різних країн. Актуальність цієї теми не викликає сумнівів, проте єдиної позиції у цьому питанні так і не вироблено. Отже, розгляд цієї проблематики є доцільним та необхідним.

Одним із основних напрямків реформування РБ ООН – це позбавлення права вето постійних членів РБ ООН у тих випадках, коли вони є стороною конфлікту.

До постійних членів Ради Безпеки ООН на сьогодні входять: КНР, Франція, США, Велика Британія Росія. Остання, у свою чергу, стала правонаступником СРСР, проте такий стан справ викликає дискусії на доктринальному рівні. Адже після розпаду СРСР, Росія повинна була прийматись, як новий член ООН, а не як держава – продовжувач, (дане питання висвітлюється в монографії О. В. Тарасова «Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії» [7, ст. 260–281]), яка останнім часом зловживає наданими їй правами. Наприклад, Російська Федерація використала право вето, щодо резолюції РБ ООН про не легітимність референдуму в Криму.

Також прикладом недотримання принципів діяльності РБ ООН слугує вето рішення щодо створення міжнародного трибуналу для притягнення винних у злочині щодо Боїнга 777 в Донецькій області, наслідком вчинення якого є смерть 298 осіб. Статутом ООН не передбачено можливості подолання права вето, адже постійні учасники наділяються абсолютним за правовою природою правом вето. Виходом з даної ситуації могло б слугувати позбавлення Росії даного права.

Втілити дану пропозицію на практиці не можливо, адже щоб позбавити Росію такого права повинно бути прийняте рішення, за яке повинна проголосувати кваліфікована більшість (2/3) членів Генеральної Асамблеї ООН, а також 5 постійних членів Ради Безпеки [8]. Тобто, Росія повинна проголосувати сама проти себе для позбавлення права вето. Постійність членства у Раді Безпеки ООН суттєво впливає на результат прийняття чи не прийняття певного рішення, адже використання права «вето» одним з постійних членів блокує прийняття рішення за тим чи іншим питанням. Так, через «ветування» одним або кількома постійними членами не були прийняті важливі Резолюції. Найчастіше правом вето в Раді Безпеки ООН користуються США та Росія. Виступаючи державою агресором Росія, користуючись своїм впливом на діяльність Ради безпеки ООН, «не дозволяє» приймати важливі для забезпечення міжнародного миру Резолюції. Що стосується останніх подій, то Росією та Китаєм була ветоувана Резолюція Ради Безпеки ООН щодо Сирії. Вето Росії також блокувало Резолюцію щодо питання анексії Криму [3, с. 173].

Українська сторона на міждержавному форумі з реформи Ради Безпеки ООН наголосила на тому, що Україна на собі відчула безпорадність Ради Безпеки ООН у випадку, коли один з п'яти постійних членів є агресором, і що такий стан справ потрібно змінити [4]. Проте, що саме потрібно реформувати у функціонуванні Ради Безпеки ООН, ще у грудні 2014 року повідомив Президент України Петро Порошенко в інтерв'ю австралійському телеканалу «ABC». Тоді український Президент також наголосив на неефективності післявоєнної глобальної системи безпеки загалом та Ради Безпеки ООН зокрема, та заявив, що для підвищення ефективності останньої необхідно позбавити постійного члена право вето [3]. І варто зазначити, що причини такої позиції України є досить очевидними, оскільки виступати за реформування права вето в Раді Безпеки ООН Україну змушує блокування Російською Федерацією, яка є безпосереднім учасником війни на Сході України, будь-яких ініціатив та резолюцій щодо вирішення української кризи, що, в свою чергу, робить найвпливовіший орган міжнародної безпеки безсилем у зупи-

ненні військової агресії Росії. Так, наприклад, Російська Федерація у березні 2014 року самостійно заблокувала Резолюцію Ради Безпеки ООН, у якій всі країни світу закликалися не визнавати результати незаконного референдуму в Криму. Як повідомляв Центр Новин ООН, тоді на користь прийняття Резолюції проголосували 13 членів Ради Безпеки ООН з 15 – ти, Росія проголосувала проти, а Китай утримався від голосування. Отже, дії Російської Федерації як постійного члена Ради Безпеки ООН змушують Україну виступати за реформування права вето її п'яти постійних членів. Для України це є принциповим питанням, оскільки від можливості ООН вплинути на російську агресію на Сході України залежить доля нашої держави.

Одним із напрямків реформування РБ ООН є також розширення складу її постійних членів. Правомірність і необхідність розширення складу Ради Безпеки визнаються переважною більшістю країн. Проте погляди розходяться з практичних питань: на скільки треба збільшити цей орган і хто має отримати статус постійного члена. Відсутня єдина точка зору й щодо права вето. Західні країни виступили за незначне збільшення кількості постійних членів (два – ФРН і Японія) і за збереження права вето. Більшість країн, що розвиваються, висловилися за широке представництво у складі постійних членів усіх регіонів світу й обмеження чи ліквідацію права вето. Конкретні пропозиції, що опинилися в центрі обговорення, зводилися до такого: збільшити кількість постійних членів на п'ять (ФРН, Японія і три країни від Азії, Африки й Латинської Америки); збільшити склад Ради Безпеки на п'ять постійних і чотири непостійних члени від регіонів; ввести до складу Ради Безпеки п'ять постійних членів без права вето; статус постійних членів мають отримати не окремі країни, а регіональні організації (ЄС, ОАС, ОАД та ін.); статус постійних членів країни від Азії, Африки й Латинської Америки повинні отримувати на ротаційній основі [5].

Деякі країни, як наприклад Аргентина виступали проти особливих привілеїв п'ятьом постійним членам Ради Безпеки ООН, але тоді це ще можна було виправдати відповідним балансом сил. Сьогодні баланс сил зовсім інший. Тому Аргентина виступає проти того, щоб 5 членів Ради Безпеки ООН мали право вето, а інші постійні, яких би дообрали, не мали б його, а треті були б непостійними членами. Представник Аргентини наголосив на тому, що при розширенні членського складу Ради Безпеки потрібно збільшити кількість саме його непостійних членів, які представляють країни більш правильно й точно і яких держави – члени ООН можуть краще контролювати [2].

Деякі країни наголошують на необхідності включення їх до постійних членів Ради Безпеки ООН через їх вагомий внесок у діяльність ООН та за-

безпечення міжнародного миру та безпеки. Зокрема, на постійне членство претендують Німеччина та Японія, які відносяться до найбільш розвинутих держав світу і здатні суттєво впливати на світові процеси. На постійне членство претендує й Індія, яка за своєю територією і економічним потенціалом наближається до статусу наддержав. Проте проти набуття постійного членства Індією виступають багато країн, у тому числі США, КНР, Пакистан та ін. Не знаходить підтримки прагнення до постійного членства і Японія.

На мою думку ідея збільшення складу постійних членів РБ ООН ще більше ускладнить прийняття важливих рішень Радою Безпеки. Було б більш доцільно запровадити голосування визначеною більшістю (60% або 70%) при розгляді найважливіших питань.

Також, зважаючи на останні події у світі, необхідно опрацювати нові механізми гарантування міжнародної безпеки та стримування держав-агресорів для запобігання поширенню соціально-економічної та гуманітарної кризи. Такі механізми мають включати комплекс чітко визначених заходів і засобів тиску/впливу (у політико-дипломатичній, військовій, фінансово-економічній, енергетичній та інших сферах) на державу або групу держав, які зазіхають на суверенітет, незалежність та територіальну цілісність інших держав (як у відкритій, так і у прихованій формах).

Література:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду ООН від 26.06.1945 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010
2. Губань Р. В. Проблеми реалізації проектів реформи Ради Безпеки ООН // Р. В. Губань // Юридичний журнал. — 2007. — № 11. — С. 64–74.
3. Трипільська М. І. Проблемні питання реформування Ради Безпеки ООН // М. І. Трипільська // Держава та регіони. Сер.: Право : Науково-виробничий журнал. — 2014. — № 4. — С. 172–174.
4. Україна виступає за реформування Ради Безпеки ООН // Дзеркало тижня Україна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dt.ua/POLITICS/ukrayina-vistupaye-za-reformuvannya-radibezpeki-oon-163998.html>.
5. Проблеми реформування Ради Безпеки ООН [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kimo.univ.kiev.ua/MOrg/28.htm>.
6. Годованик Є. В. Юридичний аналіз компетенції Ради Безпеки ООН щодо підтримання міжнародного миру та безпеки // Держава і право : зб. наук. праць серія: Юридичні і політичні науки. — 2010. — Вип. 50. — С. 590–598.
7. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії / О. В. Тарасов. — Х.: Право, 2014. — С. 511.

8. Вето в Совете Безопасности [Электронный ресурс]. –Режим доступу: <http://www.un.org/ru/sc/meetings/veto>

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. О. Шулик¹

СУЧАСНІ ФОРМИ РАБСТВА

Рабство і работоргівля – є однією з найбільш актуальних проблем сучасності, так як при цьому відбуваються масові порушення прав та свобод людини. Як би не було сумно, таке явище існувало з давніх часів та продовжує існувати сьогодні, внаслідок чого загрожує правовим та моральним засадам сучасного суспільства.

Цьому передують ряд причин: нестатки; привабливість кращих умов життя в іншому місці; неможливість працевлаштування; політична нестабільність; збройні конфлікти; попит на дешеву робочу силу та інше.

Щодня засоби масової інформації повідомляють нам про нові і нові випадки рабства і работоргівлі в світі. Австралійський фонд Walk Free Foundation і дослідницька компанія Gallup з'ясували, наскільки часто різні форми рабства зустрічаються в сучасному світі. Отримані дані представлені в звіті Global Slavery Index. Фахівці з'ясували, що сукупна чисельність всіх невільних громадян в 2016 році досягла 45,8 мільйона осіб. Лідером за абсолютним числом рабів в 2016 році виявилася Індія. Тут так чи інакше позбавлені волі 18,4 мільйона чоловік. У Китаї – 3,3 мільйона чоловік. На третьому місці – Пакистан 2,1 мільйона рабів. Крім них у десятку найбільш невільних країн світу входить і Росія – в рабстві перебувають понад мільйон росіян. У десятці також Бангладеш, Узбекистан, Північна Корея, Нігерія, Конго і Індонезія. Найменше ж всього ув'язнених в рабство людей виявилось в Люксембурзі, Ісландії та на Барбадосі.

Найвищий відсоток експлуатації людей по відношенню до загальної чисельності населення зафіксовано в КНДР, він становить 4,37%. Велика кількість людей, які перебувають в сучасних формах рабства, живуть на території Узбекистану, Камбоджі, Індії та Катару.

---

¹ Студентка 4 курсу Слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Багато міжнародних організацій стурбовані цією проблемою, оскільки ефективних способів боротьби з цим ганебним явищем у здавалося цивілізованому світі, який давно пройшов епоху рабства і работоргівлі, так і не винайшли. І тому рабство та работоргівля розглядається як одне з пріоритетних завдань сьогодення у сфері захисту прав та свобод людини.

Першим міжнародно-правовим документом про викоренення рабства і водночас черговим документом щодо боротьби з работоргівлею стала прийнята 25 червня 1926 р. Конвенція про рабство, яка мала намір покласти край рабству і торгівлі рабами. Нею визначені поняття «рабство» і «торгівля невольниками»: рабство – положення або стан особи, щодо якої здійснюються деякі або всі повноваження, притаманні праву власності; торгівля невольниками – пов'язані із захопленням, придбанням будь-якої особи або з розпорядженням ним з метою звернення його в рабство; всі дії, пов'язані з придбанням раба з метою його продажу чи обміну; усі дії з продажу або обміну особи, придбаної з цією метою, і взагалі всяка дія по торгівлі чи перевезенню рабів.

Сторони Конвенції взяли зобов'язання повністю ліквідувати рабство, а також припинити випадки работоргівлі. На внутрішньодержавному рівні передбачалося прийняття таких законодавчих актів, які запроваджували б кримінальну відповідальність за вчинення цих дій. Крім того, у Конвенції вперше звернуто увагу на небезпечність примусової та обов'язкової праці, яка може призвести до становища, подібного до рабства. Але, незважаючи на це, Конвенція фактично не заборонила рабство і работоргівлю, а тільки виявила намір боротися з ними.

У подальшому ООН взяла на себе відповідальність у боротьбі з цим ганебним явищем. У 1948 р. прийнято Загальну декларацію прав людини, у ст. 4 якої визначалося: «Ніхто не повинен утримуватися у рабстві або у підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх формах».

Наступним кроком у боротьбі з рабством і работоргівлею стала підписана 7 вересня 1956 р. «Додаткова Конвенція про скасування рабства, работоргівлі й інститутів та звичаїв, подібних до рабства». У статтях 5 і 6 даної Конвенції рабство та работоргівля визначалися як злочини за законами держав-учасниць і вказувалося, що особи, котрі будуть визнані винними за вчинення цих дій, підлягатимуть кримінальному покаранню. У ній дано повніше поняття рабства, а також вперше з'явився термін «работоргівля», оскільки до того у міжнародних документах він визначався як «торгівля рабами» або «торгівля невольниками». Під работоргівлею розуміються і до неї входять усі дії, пов'язані із захопленням, придбанням будь-якої особи або з розпорядженням нею з метою обернення її у рабство тощо.

З 1956 року до рабства також віднесені:

а) боргова кабала, тобто положення або стани, що виникають внаслідок застави боржником у забезпечення боргу своєї особистої праці або праці залежного від нього особи, якщо належним чином обумовлена цінність виконуваної роботи не зараховується в погашення боргу або якщо тривалість цієї роботи не обмежена і характер її не визначений;

б) кріпацький стан, тобто таке користування землею, при якому користувач зобов'язаний за законом, звичаєм або угодою жити й працювати на землі, що належить іншій особі, і виконувати певну роботу для такої іншої особи, або за винагороду або без неї, і не може змінити це своє становище;

с) будь-якого інституту або звичаю, за яких:

– жінку обіцяють видати або видають заміж, без права відмови з її боку, її батьки, опікун, родина або будь-яка інша особа або група осіб за винагороду грошима або натурою;

– чоловік жінки, його родина або його клан має право передати її іншій особі за винагороду або іншим способом; або жінка по смерті чоловіка передається в спадщину іншій особі;

д) будь-якого інституту або звичаю, згідно з яким дитина або підліток, віком молодший 18 – ти років передається одним або обома своїми батьками або своїм опікуном іншій особі, за винагороду або без такої, з метою експлуатації цієї дитини або підлітка або його праці.

Додаткова Конвенція стала важливим етапом у міжнародному нормативно-правовому регулюванні боротьби держав з рабством, торгівлею й інститутами, подібними до рабства, а також сприяла тому, що деякі країни на національному рівні прийняли законодавчі акти щодо боротьби з цими видами злочинного бізнесу.

Дійсно, кожна з форм перелічена в Додатковій Конвенції поширений у сучасному світі. Та все ж, пройшло немало часу з дати прийняття цього нормативного акту. Тому, на мій погляд, перелік повинен бути більш обширним.

Існують і інші засоби захисту від зловживань правами людини, які підпадають під широке визначення рабства. Зокрема, такий захист передбачається у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року (ст.8 нікого не можуть, держати рабстві: рабство і торгівля забороняються в усіх їх видах), у Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року, в Конвенції про права дитини 1989 року. Комітети, створені в рамках Пакту і Конвенції, організовують контроль за їх здійсненням державами-учасниками.

Конвенція про права дитини заслуговує на особливу згадку як одне з найбільш ефективних засобів боротьби з практикою, подібної до рабства, беручи до уваги число дітей, які є її жертвами. Ця Конвенція забезпечує захист дітей від небезпеки сексуальної, економічної та інших форм експлуатації, включаючи їх продаж, незаконне переправлення та втягнення у збройні конфлікти.

Конвенція про права дитини заслуговує на особливу згадку як одне з найбільш ефективних засобів боротьби з практикою, подібної до рабства, беручи до уваги число дітей, які є її жертвами. Вона забезпечує захист дітей від небезпеки сексуальної, економічної та інших форм експлуатації, включаючи їх продаж, незаконне переправлення та втягнення у збройні конфлікти.

На сьогодні пропонуємо виділити такі форми рабства:

– Сексуальна експлуатація – використання індивіда, всупереч його волі, в діяльності, пов'язаній зі сферою статевих відносин. Це може бути виробництво дитячої порнографії; вимушені шлюби, проституція або обслуговування секс-туристів; примусове виношування дітей безплідним парам та ін. ;

– Мілітаристська експлуатація – здійснюється за допомогою використання індивіда в військових операціях в якості солдата або смертника. Подібна форма рабства поширена в країнах Африки, де поневолених дітей нерідко примушують воювати (Діланом, 2007).

– Кримінальна експлуатація – примус залежного індивіда здійснювати правопорушення. Найчастіше підневільні люди використовуються для нелегального транспортування наркотичних засобів, заняття жебрацтвом і т. і.;

– Трудова експлуатація – полягає у використанні рабської праці в будівництві, сільському господарстві, виробництві, а також інших тяжких і небезпечних для життя сферах трудової активності;

– Рабство за договором або юридичне – сучасна форма рабства, яка ґрунтується на несправедливих умовах робочого договору по відношенні до працівників. Найбільшого поширення набуло в Бразилії.

– Комерційна експлуатація – організована купівля-продаж людей і їх використання в якості «живого товару», тобто работоргівля. Сюди відноситься також продаж внутрішніх органів людини для імплантації.

– Релігійне рабство. Бере початок зі Стародавньої Греції.

– Інтернет рабство. На наш погляд є найпоширенішим сьогодні. Саме через нього найчастіше люди стають рабами. Дана форма пов'язана з багатьма переліченими вище. Так, наприклад, сексуальне рабство. Шукаючи чоловіка через сайт знайомств, жінки їдуть в іншу країну, не здогадуючись

зовсім, що їх може чекати не нормальне сімейне життя, а примусова праця, у формі надання сексуальних послуг.

Отже, за даними правозахисних організацій, в сучасному світі десятки мільйонів людей перебувають у фактичному рабстві. Це і жінки, і дорослі чоловіки, і підлітки, і зовсім маленькі діти. Звісно, що міжнародні організації намагаються в міру своїх сил і можливостей боротися з жахливим для XXI століття фактом работоргівлі і рабовласництва.

Поки не будуть ліквідовані соціально-економічні, культурні, політичні причини рабовласництва і работоргівлі, говорити про викорінення цих явищ в світовому масштабі буде передчасно. Якщо в європейських країнах ситуацію ще можна виправити за допомогою підвищення ефективності роботи правоохоронних органів, обмеження масштабів нелегальної трудової міграції з країни в країну, то в країнах «третього світу», зрозуміло, ситуація залишатиметься без змін.

Україна є учасницею більш ніж 150 угод і міждержавних договорів щодо боротьби з організованою злочинністю. Хоча поняття «рабство» чітко ніде не визначається в нормативно-правових актах, проте наша держава імплементувала міжнародно-правові норми з цього питання.

Тому, на даний момент питання рабства і работоргівлі є однією з найактуальніших проблем як світового співтовариства так і окремих держав: вдосконалення законодавства спрямованого на протидію рабства і торгівлі людьми та забезпечення його ефективного застосування.

Науковий керівник: Кудас І. Б., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Я. С. Щербань¹

ЩОДО ЮРИСДИКЦІЇ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

У зв'язку з розвитком міжнародних відносин та поглибленням інтеграційних процесів у світовому співтоваристві, актуальним залишається питання й про вдосконалення норм міжнародного кримінального права. Намагання спільнот домовитися між собою про єдиний порядок притягнення до

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

відповідальності осіб за певне особливе коло злочинів, всебічний незалежний правовий розгляд справи, механізм реалізації та забезпечення судового рішення відоме з давніх часів. І великим досягненням на цьому шляху є утворення Міжнародного кримінального суду (далі – МКС).

На відміну від Трибуналів для Югославії та Руанди, МКС є постійно діючим органом, який уповноважений здійснювати юрисдикцію щодо осіб, відповідальних за найбільш серйозні злочини, які викликають стурбованість міжнародної спільноти. Вказаний суд діє на основі багатостороннього договору, а саме Римського Статуту МКС (далі –Статут).

Особливості діяльності МКС та трибуналів обумовлюється їх юрисдикцією, тобто компетенцією міжнародних судових органів розглядати і вирішувати кримінальні справи, і є комплексним поняттям, що охоплює предметну, персональну або за колом осіб, часову та просторову чи територіальну юрисдикцію[1, с. 319].

Що стосується МКС, то в ст. 4 Римського Статуту вказано: «Суд має міжнародну правосуб’єктність. Він також має таку правоздатність, яка може бути необхідною для здійснення його функцій і досягнення його цілей. Суд може здійснювати свої функції і повноваження, як це передбачено в цьому Статуті, на території будь-якої держави-учасниці та, за спеціальною угодою, на території будь-якої іншої держави» [2].

В умовах здійснення юрисдикції зазначено, що держава, яка стає учасником, визнає тим самим юрисдикцію суду по відношенню до злочинів, вказаних в ст.5 (а саме злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії).Така автоматична юрисдикція являє собою велике досягнення в міжнародному праві, оскільки в минулому визнання юрисдикції в більшості випадків залежало від додаткової згоди держави.

У випадках підпунктів (а) або (с) статі 13 Статуту Суд може здійснювати свою юрисдикцію по відношенню до держави, на території якої мало місце дане діяння або, якщо злочин було скоєно на борту морського або повітряного судна, держави реєстрації цього судна, а також до держави, громадянином якої є особа, яка звинувачена в скоєнні злочину. Відповідно до цих підпунктів, маємо два випадки: подання «ситуації» державою-учасником на розгляд Прокурора, або порушення справи самим Прокурором *proprio motu* на основі інформації про злочини, що підпадають під юрисдикцію Суду.

Але ж, відповідно до пп (с) статті13Статуту, є й інший сценарій порушення кримінального розслідування: шляхом передання «ситуації», за якої, як уявляється, були скоєні один або декілька злочинів, Прокурору Радою

Безпеки, яка діє на підставі глави VII Статуту ООН, незалежно від того, чи є відповідна держава учасницею Статуту чині.

Окрім цього, держави, які не є учасницями Статуту, також можуть визнавати юрисдикцію Суду на разовій основі, а саме шляхом подання заяви Секретарю щодо визнання здійснення судом юрисдикції щодо даного злочину. Держава, що визнає, співпрацює з Судом без будь-яких затримок чи виключень, відповідно до Частини 9 Статуту.

Наприклад, Україна не є учасником Римського статуту. Проте, 17 квітня 2014 року уряд України подав заяву відповідно до статті 12 (3) Римського статуту, що приймає юрисдикцію МКС щодо стверджуваних злочинів, скоєних на її території з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 г. Крім того, 8 вересня 2015 уряд України подав другу заяву відповідно до статті 12 (3) Статуту, приймаючи здійснення юрисдикції МКС щодо стверджуваних злочинів, скоєних на її території з 20 лютого 2014 року, без дати закінчення. Таким чином, Суд може здійснювати свою юрисдикцію відповідно до Римського статуту щодо злочинів, скоєних на території або громадянами України з 21 листопада 2013 року[3].

Щодо часової юрисдикції Суду, то вона не має ретроактивного характеру. Суд може розглядати тільки злочини, вчинені після набрання чинності Статуту та установи Суду. У разі військових злочинів держава може відстрочити свою згоду на сім років (ст. 124). Однак це не зачіпає юрисдикцію Суду, коли його нею наділяє Рада Безпеки.

Суд має юрисдикцію щодо фізичних осіб відповідно до Статуту. Особа, яка вчинила злочин, що підпадає під юрисдикцію Суду, несе індивідуальну відповідальність і підлягає покаранню відповідно до цього Статуту (ст.25).

Також в Статуті зазначено, що Суд має комплементарну юрисдикцію. МКС якраз створюється для доповнення національних органів юрисдикції, надаючи їм пріоритетне право здійснювати переслідування і притягнення до відповідальності винних осіб. Якщо національна система функціонує нормально, то не виникає підстав для втручання Міжнародного кримінального суду [4, с.17].

Суд повинен упевнитися в тому, що він має юрисдикцію щодо справи, що знаходиться на його розгляді. Суд може своїм рішенням визначати прийнятність справи до провадження відповідно до статті 17. Наприклад, на доповіді МКС Генеральній Асамблеї ООН 28 серпня 2015 р. щодо України було таке: «Попереднє вивчення було націлене на збір інформації з надійних джерел для оцінки того, чи підпадають передбачувані злочини під предметну юрисдикцію Суду. Канцелярія Прокурора взаємодіяла з представниками

українського громадянського суспільства для збору інформації, що має відношення до такої оцінки» [5, с.9].

Таким чином, МКС є дуже важливим органом в регулюванні міжнародного правопорядку. У своїх Резолюціях № 1300 (2002) та № 1336 (2003) Парламентська Асамблея Ради Європи закликала держави-члени Ради Європи вжити усіх необхідних засобів для приєднання або підписання цього міжнародного документа, а також якнайшвидше внести відповідні зміни у внутрішнє законодавство [4, с.14]. Але, на жаль, на теперішній час й досі не всі держави ратифікували Статут через юридичні або політичні причини.

Юридичні перешкоди щодо внесення змін в Конституції країн є тільки питанням часу. Так, французька Конституція 8 липня 1999 року була доповнена статтею 532, яка говорить, що «Республіка визнає юрисдикцію МКС, як вона передбачена положеннями договору, підписаного 18 липня 1998 г.» Тим самим на конституційному рівні в самій загальній формі визнається юрисдикція МКС. Німеччина ж 29 листопада 2000 р доповнила ст.16 Основного Закону, первинний текст якої встановлює, що «жоден німець не може бути виданий за межі Німеччини», таким положенням: «Законом може бути передбачено інше правило, що допускає видачу державі-члену ЄС або міжнародного суду, за умови дотримання принципів правової держави». Як бачимо, в німецькій моделі хіба що робиться виняток із загального статусу особистості [6, с.290].

Щодо політичних перешкод, то це вже складніше питання. Але в будь-якому випадку, ті демократичні держави, що не ратифікували Статут, в своїй більшості в якійсь мірі мають співпрацювати з огляду на загальну мету встановлення демократії та правопорядку в міжнародній спільноті. Справді, ще в 1970 р Міжнародний суд ООН підтвердив, що такі злочини, як агресія, геноцид та ін., «є турботою всіх держав. З урахуванням значення відповідних прав всі держави можуть вважатися володіючими юридичним інтересом в їх захисті» [6, с.291]. Щодо України, то вона не є державою-учасником з огляду на визнання Римського Статуту не відповідним Конституції України, але в Рішенні КСУ від 11.07.2001 р. зазначено наступне: «встановлення відповідальності за вчинення переважної більшості злочинів, передбачених Римським статутом, є міжнародно-правовим зобов'язанням України, відповідно до інших міжнародно-правових документів, які вступили в силу для нашої держави (багато з них –задовго до вступу в силу Конституції України). До них, зокрема, відносяться Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього від 9 грудня 1948 року (набула чинності 15 лютого 1955 року); Женевська конвенція

про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року (набула чинності 3 січня 1955 року); Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року (набула чинності 3 січня 1955 року); Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 року (набула чинності 6 липня 1957 року); Міжнародна конвенція про запобігання злочину апартеїду і покарання за нього від 30 листопада 1973 року (набула чинності 18 липня 1976 року); Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських і принижуючих гідність видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 року (набула чинності 26 червня 1987 р.) Статут фактично відтворює більшість положень, що визначають злочини, перераховані в згаданих та інших конвенціях, до яких приєдналася Україна» [7].

Таким чином, в новому Висновку КСУ слід підкреслити, що участь України в роботі МКС не можна розглядати виключно через призму ратифікації (або нератифікацію) Римського статуту. Це, в першу чергу, стосується держав –засновників ООН, до числа яких, як відомо, належить і Україна [6, с.192].

Як заявив у своїй промові Генеральний секретар ООН 6 вересня 2001 року: «Я порадив би тим, хто ще не переконаний у доцільності проекту створення постійного міжнародного кримінального суду, поміркувати над центральним принципом Нюрнберга й Токію, а саме: той, хто вчиняє або дає санкцію на вчинення військових злочинів та інших серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, несе особисту відповідальність за свої злочини, і співтовариство держав може й повинно притягнути їх до відповідальності» [8].

Наразі держав-учасниць Статуту вже 124, адже 3 березня 2016 року Республіка Ель Сальвадор здала на зберігання документ про приєднання до Римського Статуту. Президент МКС суддя Сільвія Фернандес привітала нову державу-учасника такими словами: «Якщо ми хочемо побачити інші держави світу приєднатися до МКС, всі учасники системи Римського статуту повинні залишатися активними в наданні підтримки та заохочення державам- неучасникам, що думають про ратифікацію. Наша система зараз сильніше, ніж будь-коли з 124 державами-учасниками, але є довгий шлях до всевітності. Без всевітньої участі, Суд не зможе досягти свого світового мандату».

Законом України від 02.06.2016 р. № 1401 – VIII в рамках співпрацювання з ЄС та наближення українського законодавства до світових стандартів були внесені зміни до Конституції України, а саме до ч.6 ст. 124: Україна

може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Статутом. При цьому зазначено, що ця частина набирає чинності з 30.06.2019 р., через 3 роки після публікації цього закону. Таким чином, на прикладі України бачимо, що держава, за політичних чи правових міркувань може внести зміни у свій Основний Закон задля забезпечення якісної співпраці на міжнародній арені.

У становленні наднаціональних механізмів довгий та важкий шлях, та сподіваюсь, світова спільнота буде об'єднуватися та співпрацювати все більше для забезпечення міжнародного правопорядку та захисту загальнолюдських цінностей.

Література:

1. Міжнародне публічне право: підручник / за ред. В. М. Репецького – 2 – ге вид., стер. – К.: Знання, 2012. – 437 с.
2. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_588
3. Ukraine: Preliminary organization. Jurisdiction – General Status [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://www.icc-cpi.int/ukraine>
4. Альманах міжнародного права / редкол.: Кивалов С. В. (гл. ред) и др. – О. : Фенікс, 2009. – С.5–19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://intlwalmanac.net/v1/amp_01.pdf
5. Report of the International Criminal Court on the 28 August 2015 (A/70/350) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/350&referer=/english/&Lang=E
6. Евсеев О. П. / Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2014. – № 4 (23). – С.290–292.
7. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11.07.2001 р. № 3– в/2001) [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01>
8. Report of the Secretary– General on the work of the Organization. General Assembly Official Records Fifty – sixth Session Supplement No. 1 (A/56/1).

Науковий керівник: Асірян С. Р., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РАТИФІКАЦІЇ УКРАЇНОЮ СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Ідея міжнародного кримінального правосуддя в контексті нещодавніх подій в Україні дуже популярна в національному політичному дискурсі. Драматичні події, що розпочалися в листопаді 2013 року, винесли питання співпраці України з Міжнародним кримінальним судом у центр громадської уваги. Водночас дуже поширені викривлені уявлення та хибні заяви щодо того, що собою являє МКС, який обсяг його повноважень і чи дійсно ця міжнародна установа здатна допомогти в ефективному розв'язанні найскладніших і найнебезпечніших ситуацій.

Взагалі, причиною підвищеної уваги до питання боротьби та протидії вчиненню міжнародних злочинів є, на жаль, непоодинокі випадки скоєння воєнних злочинів, злочинів проти людства, котрі завдають шкоди не окремим особам, а зазвичай цілим державам та народам, що аж ніяк не може не хвилювати міжнародну спільноту. На сьогоднішній час існує безліч міжнародних документів спрямованих на врегулювання даного питання, зокрема Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року, Конвенція про попередження злочинів геноциду і покарання за нього від 9 грудня 1948 р., проте все частіше на міжнародному рівні поставало питання важливості боротьби з такими злочинами не лише в теорії, а й на практиці, шляхом створення відповідного міжнародного органу[1, с. 167–169].

Таким органом міг стати міжнародний кримінальний суд, питання про створення якого вперше постало в ході Паризької мирної конференції в 1919 році після Першої світової війни і вирішення якого затягнулось на цілих 79 років. Лише у 1998 році Генеральна Асамблея з даного питання постановила скликати Дипломатичну конференцію в Римі за участю всіх держав під егідою ООН, на котрій 17 липня був прийнятий Статут Міжнародного кримінального суду (Римський статут), котрий став правовою основою для створення у 2002 році самого суду. Підписаний документ був 120 – ма державами, 21 країна утрималася від голосування, 7 країн проголосували проти договору (Китай, Ірак, Ізраїль, Лівія, Катар, та Сполучені Штати, Ємен).

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Україна ж будучи відповідно до «Декларації про державний суверенітет» повноцінним суб'єктом міжнародного права та беручи на себе зобов'язання «активно сприяти зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо брати участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах» не могла оминати питання приєднання до Римського статуту, підписавши його 20 січня 2000 року[2, с. 27].

Проте відповідно до Конституції України даний документ може стати частиною національного законодавства лише після надання згоди на його обов'язковість Верховною Радою України, тобто після його ратифікації. Проте дана процедура затягнулась на цілих 15 років і навіть сьогодні, у період збройного конфлікту на сході України, коли допомога з боку зовнішніх міжнародних інстанцій є вкрай потрібною, цього так і не відбулося.

Першим, що стало на заваді ратифікації Статуту Міжнародного кримінального суду був висновок Конституційного Суду України від 11 липня 2001 року №3 – в/2001 у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут), в якому розглядалось декілька питань невідповідності цього міжнародного документа нормам Конституції, зокрема щодо передачі осіб МКС, недоторканності представників політичної верхівки, питання про можливість підтримання державного обвинувачення кимось іншим окрім прокурора, на котрі Конституційний Суд України дав чітку відповідь щодо їх відповідності і відсутності необхідності внесення щодо них змін до Конституції України. І лише одне питання тоді й сьогодні гальмує ратифікацію Римського Статуту «абзац десятий преамбули та стаття 1 не узгоджуються з частинами першою, третьою статті 124, частиною п'ятою статті 125 Конституції України, відповідно до яких не допускається делегування функцій судів України іншим органам та створення судів, не передбачених Основним Законом»[3, с.53,54].

У статті 1 Статуту Міжнародного кримінального суду закріплено, що він «доповнює національні органи кримінальної юстиції», тим самим з точки зору Конституційного Суду порушуючи ч.1 ст.124, адже «на відміну від міжнародних судових органів, передбачених частиною четвертою статті 55 Конституції України, які за своєю природою є допоміжними засобами захисту прав і свобод людини і громадянина, Міжнародний кримінальний суд доповнює систему національної юрисдикції». Таке «доповнення» полягає в тому, що Міжнародний кримінальний суд може за власною ініціативою порушити справу тоді, коли «держава не бажає або не здатна проводити роз-

слідкування чи порушити кримінальне переслідування належним чином». У зв'язку з чим Конституційний Суд дійшов висновку про невідповідність Римського Статуту Міжнародного кримінального суду Конституції України, що стосується положень абзацу десятого преамбули та статті 1 Статуту, за якими «Міжнародний кримінальний суд ...доповнює національні органи кримінальної юстиції».Оскільки логічним кроком після підписання міжнародного договору є його ратифікація, а згідно зазначеного висновку ратифікація є неможливою без внесення змін до Конституції України, то наступним кроком було намагання доповнити ст.124 положенням, яке б закріпило юрисдикцію Міжнародного кримінального суду. На жаль, навіть на сьогоднішній день такі зміни не були внесені[4, с.291,292].

Понад те, Міжнародний кримінальний суд може діяти лише в тих ситуаціях, коли держави, які за міжнародним правом мають здійснювати свою кримінальну юрисдикцію щодо відповідних злочинів (зазвичай це держава, на території якої було скоєно злочин), не бажають або не можуть реалізувати її. Іншими словами, очікування громадськості, що МКС стане в пригоді й виконає всю роботу замість відповідних національних органів України, далекі від реальності.

Поряд з цим варто наголосити на тому, що всі доводи, направлені проти ратифікації Статуту суттєво втратили свою значимість з того моменту як Верховна Рада України направила до Міжнародного кримінального суду Заяву «про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року» від 25.02.2014року., та Заяву «щодо скоєння злочинів проти людяності і воєнних злочинів вищими посадовцями Росії і керівниками угруповань «ДНР» і «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків і масового вбивства українських громадян». Адже відповідно до ч.3 ст.12 Римського Статуту»: «если в соответствии с пунктом 2 требуется признание юрисдикции государством, не являющимся участником настоящего Статута, это государство может посредством заявления, представленного секретарю, признать осуществление Судом юрисдикции в отношении данного преступления. Признающее государство сотрудничает с Судом без каких бы то ни было задержек или исключений в соответствии с частью 9», тобто Міжнародний кримінальний суд в особі прокурора зможе, не дивлячись на те, що Україна не є державою-учасницею, викликати та допитувати військових, а також у разі наявності вини притягти останніх до відповідальності [5, с. 63].

Хоча дві заяви України про визнання дії Римського статуту щодо конкретних ситуацій безперечно заслуговують на позитивну оцінку, багато серйозних юридичних питань можна врегулювати тільки після того, як Римський статут ратифікує Верховна Рада. Друга заява України згідно зі ст. 12(3) Римського статуту з кількох причин створила суперечливу ситуацію:

– де-факто Україна стала «асоційованою учасницею» Римського Статуту, оскільки надала МКС юрисдикцію щодо наймасштабніших міжнародних злочинів, вчинених на її території, але не набула жодного формального статусу перед Судом та не може користуватися ні організаційними, ні процесуальними правами, що надаються Римським статутом державам, які його ратифікували;

– на Україну тепер повною мірою поширюються зобов'язання щодо співпраці держав-учасниць із Судом, передбачені Римським статутом, що може включати передачу підозрюваних цій міжнародній установі, але без ратифікації Україна не має національного правового механізму такої передачі;

– при розгляді в українському суді питання про передачу особи до МКС адвокат цієї особи може оскаржити правомірність визнання Україною юрисдикції міжнародного суду, статут якого було визнано таким, що не відповідає Конституції України [6, с. 137,138].

Особисто на мою думку, проблема ратифікації Римського Статуту знаходиться не в правовому, а в більш політичному аспекті, адже з огляду на те що Міжнародний кримінальний суд може за власною ініціативою відкривати та вести провадження у справі, притягуючи до відповідальності винних осіб незалежно від наявного за національним законодавством у них імунітету, у чинних представників влади можуть виникати певні побоювання щодо можливої персональної відповідальності.

Також, ратифікація Статуту Міжнародного Кримінального Суду дозволить вирішити низку питань, що стосуються прав, які мають країни-учасниці суду, і яких нині Україна, на жаль, позбавлена. Наприклад, без ратифікації Україна не зможе брати участь в Асамблеї держав-учасниць МКС, що вирішують стратегічні питання роботи Суду – наприклад, питання про те, як юрисдикція МКС має поширюватися на злочини агресії (і, зокрема, притягнути до відповідальності винних в анексії Криму). Без ратифікації українці не працюватимуть у канцелярії прокурора суду, а наша держава не зможе претендувати на обрання судді МКС від України[6, с. 139].

Але, все це поки не для нас. 20 січня виповнилося 16 років від підписання Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду, але Україна продовжує демонструвати подвійні стандарти на очах усієї світової спільноти, вже вдруге просячи МКС розслідувати події на своїй території, але вперто не бажаючи ратифікувати Римський статут. Але, все ж таки, маємо сподівання на позитивне вирішення цього проблемного питання і вибір, дійсно необхідного і важливого для всього українського народу, істинно європейського шляху.

Література:

1. Заєць Я. Б. Ратифікація Статуту Міжнародного кримінального суду Україною / Я. Б. Заєць // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар. – прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 2. – С. 167–172.

2. Скомороха В. Римський Статут Міжнародного кримінального суду: питання конституційності / В. Скомороха // Український часопис міжнародного права. – 2003. – №4. – С. 26–35

3. Сенаторова О. В. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо ситуації збройного конфлікту в Україні // Застосування норм міжнародного гуманітарного, національного кримінального та кримінального процесуального права в ході проведення антитерористичної операції на сході України : матеріали міжкафедр. «кругл. столу» : 12 лют. 2015 р. – Харків, 2015 – С. 52–55.

4. Евсеев А. П. Возможные пути признания Украиной юрисдикции международного уголовного суда : [тези до Всеукр. наук. – практ. конф. «Україна перед глобальними викликами сучасності»(Харків, 5 черв. 2014 р.)] // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Харків, 2014. – №4. – С. 290–292.

5. Єрмак А. За яким правом буде засуджувати та виправдовувати Міжнародний кримінальний суд? / А. Єрмак // Український часопис міжнародного права. – 2003. – №4. – С. 61–63.

6. Землянська В. Міжнародний кримінальний суд: необхідність долучення України до боротьби з безкарністю міжнародних злочинів / В. Землянська // Право України. – 2007. – №4. – С. 136–139

Науковий керівник: Аббакумова Д. В., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ВТРУЧАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ У СПРАВИ ІНШИХ ДЕРЖАВ

Можливість застосування збройної сили з метою гарантування миру та безпеки становить ключовий елемент системи колективної безпеки. Водночас підтримання міжнародного миру та безпеки залежить від розуміння тих випадків, коли застосування збройної сили є правомірним.

В епоху глобалізації роль війни як найбільшої загрози безпеці не змінилася. Разом з тим зміцнення та розширення фінансових, торговельних та економічних зв'язків між державами збільшили потенційну вразливість держав з боку кризових явищ, що виникають у різних частинах світу.

Важливе значення для тлумачення принципу заборони застосування сили та погрози силою мають прийняті під егідою ООН документи, які стосуються питання правомірності застосування збройної сили (Декларація «Про недопустимість втручання у внутрішні справи держав і захист їх незалежності та суверенітету» 1965 р., Декларація «Про принципи міжнародного права, які стосуються дружніх взаємовідносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй» 1970р., Декларація «Про недопустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав» 1981 р. та інші).

Згідно п. 7 ст. 2 Статуту ООН втручанням вважаються будь-які заходи держав або міжнародних організацій, за допомогою яких вони спробують перешкоджати суб'єкту міжнародного права вирішувати справи, що входять до його внутрішньої компетенції. Жодна держава не повинна організовувати, допомагати, розпалювати, фінансувати, заохочувати або допускати збройну, підривну або терористичну діяльність, спрямовану на зміну ладу іншої держави шляхом насильства, а також втручатися у внутрішню боротьбу в іншій державі.

Всі члени ООН в міжнародних відносинах утримуються від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином несумісним з цілями ООН.

Принцип заборони застосування сили має загальний характер та охоплює будь-яке застосування сили, незалежно від тривалості, інтенсивності та намірів.

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Винятком з цього загального правила є застосування примусових заходів (військове втручання), тобто дій, які можуть бути зроблені в випадках загрози миру, його порушення або акту агресії, в разі геноциду або гуманітарної катастрофи.

Втручання збройних сил, згідно зі Статутом ООН, правомірно у випадках: прохання держави про втручання (наприклад, операція РФ в САР на прохання САР); у разі самооборони; у разі виконання резолюції РБ ООН (введення військ до Лівії у 2011 р.).

Аналіз практики військового втручання наведено у статті Самохіна О. А. «Військове втручання як фактор міжнародних відносин». На думку автора, збройне втручання у внутрішні справи певної держави призводить до посилення протиріч в ньому, порушення його суверенітету, людських жертв і неконтрольованим потокам мігрантів, неможливості швидкого встановлення демократичної влади, а також підриву авторитету та ефективності ООН.

Військове втручання можна розділити на грубу (інтервенція) і м'яку форми. Інтервенцією можна назвати збройне втручання однієї або декількох держав в справі іншої держави. З іншого боку, незначні за своїм обсягом та інтенсивністю застосування збройної сили, наприклад, невеликі прикордонні конфлікти, кваліфікуватись як збройні напади (інтервенція) не можуть.

До м'якої форми можна віднести антирежимне (протирежимне) втручання, яке включає в себе військову допомогу різним партіям (тобто поставка (продаж) зброї, найманців, фахівців для проведення різних акцій (протесту, непокори), військових фахівців, надання протиборчих угруповань).

Обидві форми втручання несуть певні ризики для населення, що проживає на території, схильної до військового втручання. До таких ризиків можна віднести загрозу життю, свободи, майну, основним правам і свободам людини, що неодноразово було підтверджено в світовій історії.

Окремою формою можна виділити гуманітарну інтервенцію. У випадку, якщо масові грубі порушення прав людини кваліфікуються Радою Безпеки як загроза міжнародному миру чи безпеці, можуть бути застосовані примусові заходи воєнного характеру на підставі ст. 42 Статуту ООН. Проте гуманітарну інтервенцію, що здійснюється окремими державами чи групами держав без відповідного уповноваження Радою Безпеки ООН, вважають неправомірною.

Необхідно зауважити, що сучасні технології, вплив світових спільнот і ЗМІ не завжди дозволяють побачити справжню картину подій, що відбувається.

Нажаль, сьогодні немає механізмів, які б унеможливили збройне втручання держави в справі інших держав. Вислів німецького військового теоретика К. Клаузевіца про те, що «війна є продовженням політичних відносин, проведення їх іншими засобами», нажаль зберігає свою актуальність і на початку XXI ст.

Таким чином, питання військового втручання в сучасному світі несе в собі ризики для всієї світової спільноти, проте вирішення даної проблеми не має реальних перспектив бути вирішеним найближчим часом.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

V. Yushchyshyna¹

THE PROBLEM OF MERCENARY IN MODERN INTERNATIONAL LAW

Years ago a famous Russian poetess Zinaida Gippius wrote: «Cruelty isn't a man's fortress, it's his weakness. It's easier to be fierce, than strong and wise» [1]. These words describe the stage of the modern civilization development. Regional military conflicts in Syria, Afghanistan, Yemen, Ukraine, Northern Africa characterize the society as weak, not capable to solve essential economic, religious, political, sociocultural problems in a peaceful way.

The problem of mercenary in different aspects was investigated by I. P. Blyshchenko, V. G. Butkevitch, M. V. Buromenskij, V. N. Denisov, V. I. Ievintov, G. V. Ignatenko, S. V. Isakovitch, D. B. Levinta and others.

Despite the fact that, the mercenary problem was studied in many Ukrainian and foreign works, the issue of a status of soldiers of fortune hasn't been decided yet. A. I. Dmytriev suggested the following differentiation of people, who take part in military conflicts. The first group consists of the people, who pursue to defend their Motherland, families, to revenge their relatives' death, and therefore take up arms. The second group consists of committed people of distorted, negative stereotypes, who consider that they can become heroes, spread principles of life, they implement, among others by means of military force and armaments. The third one is a group of people, whose only aim is to establish the power over the

---

¹ Student year 4 Personnel Training Faculty for the Pension Fund of Ukraine Yaroslav Mudryj National Law University.

others, to occupy neighboring territories or to get enriched [2; c. 65]. In A. I. Dmytriev's opinion, exactly, the third group consists of soldiers of fortune, who are ready to take part in military conflicts and fulfill what they were ordered for a reward.

It's important to pay attention to the fact, that a mercenary is a person, who implements another's aim, in fact, mercenaries are slaves with «zero cost of life». As it comes from practice, the employment of soldiers of fortune enhances a degree of cruelty of hostilities vastly [3; c. 54].

According to the art 1of International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, a mercenary is any person who:

- a) is specially recruited locally or abroad in order to fight in an armed conflict;
- b) is motivated to take part in the hostilities essentially by the desire for private gain and, in fact, is promised, by or on behalf of a party to the conflict material compensation substantially in excess of that promised or paid to combatants of similar rank or functions in the armed forces of that party;
- c) is neither a national of a party to the conflict nor a resident of territory controlled by a party to the conflict;
- d) is not a member of the armed forces of a party to the conflict;
- e) has not been sent by a State which is not a party to the conflict on official duty as a member of its armed forces [4].

Mercenaries' reputation wasn't so dishonorable in comparison with that is created nowadays due to statements of the international community. This assessment comes regarding the Resolution 1987/16 of The Commission on Human Rights, which decided to appoint a Special Rapporteur on the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self – determination. What does it relate to? First of all, the answer should be found in mercenaries' activities in the second half of the previous century. Approximately from the forties of XX century the right of a nation (nationality) to self – determination belongs to the fundamental principles of the development of democracy, maintenance of peace and well – being all over the world.

However, Western European colonial Empires didn't desire to lose sizable territories outward their metropolis and employed mercenaries in order to suppress national movement for self – determination against the colonial system. Therefore, the institution of mercenary was an instrument for preservation of the colonialism, hence it was considered positively from the point of view of the world society. Unlike the past centuries, when mercenaries took part mostly in military conflicts against armed people and formed an integral part of the military establishment

(on condition of the absence of a national army in the country), the mercenary's image began to show a resemblance with a sadist killer of peaceful population, which struggled for political and economic independence [5].

Mercenary is a complicated and versatile phenomenon. Striving against mercenary must be a framework of political, social and economic activities. The following actions are of great significance for struggling mercenary: overcoming poverty, weapon production decrease, investments to poorly developed countries, the rule of law, peace and security values outreach, creating opportunities of self-realization for everyone.

Preventive measures are of great importance for striving mercenary (for example: prohibition to arrive to the countries conducting military operations), prosecution an enquiry of every evidence of mercenary in personal actions, irreversible amenability of mercenaries for their participation in hostilities [6; c. 111].

The research of the rule of law in overcoming mercenary according to valid international and domestic legal acts is essential for the study of a mercenary phenomenon. The analysis of these legal acts enables us to outline the following:

– legal mechanism to combat mercenary according to the International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, on the whole forms a mandatory ban on the recruitment, use, financing and training activities of mercenaries in countries, which joined the Convention. States Parties shall cooperate in the prevention of the offences set forth in the present Convention, particularly by:

a) taking all practicable measures to prevent preparations in their respective territories for the commission of those offences within or outside their territories, including the prohibition of illegal activities of persons, groups and organizations that encourage, instigate, organize or engage in the perpetration of such offences;

b) coordinating the taking of administrative and other measures as appropriate to prevent the commission of those offences.

– in accordance with the art 447 of the Criminal Code Of Ukraine, the recruitment, use, financing and training of mercenaries with the purpose of the use in military conflicts, hostilities or violent actions, aimed at the violent change or overthrow of the constitutional order, the seizure of state power, the obstruction of public authorities or violation of territorial integrity, and the use of mercenaries in armed conflict, war or act of violence – are punishable by imprisonment for a term of five to ten years [8].

Significant lack of modern legal framework to combat mercenary is that criminal proceedings against persons suspected of mercenary is initiated and

carried out by a government, where a mercenary was detained. Thus, the political component of this category of crimes is underestimated, while mercenaries are often killed in military conflicts or forgotten about after the end of war, if they represented the party that won. It is difficult to prove that a person has been specially recruited to participate in the conflict, but did not take part in it for his own political or religious beliefs.

Among effective, in our opinion, legal measures to combat mercenary the leading positions are occupied by the following:

- rational legal regulation limiting the spread of information in the media and TV programs about active hostilities and participation of mercenaries in conflicts. Set up of criminal liability for the actual proposal to be recruited;
- strengthening of criminal responsibility for mercenary;
- creating a legal mechanism for supervision of persons reasonably suspected of trying to be recruited solely in order to prevent this;
- establishing in the legislation financial assistance to former prisoners during rehabilitation;
- clarifying the legal regulation of the establishment and functioning of organizations with the goal of improving physical fitness and/or mastering weapons (especially if these organizations include former military men);
- strengthening the criminal liability for illegal possession and purchase of weapons;
- strengthening the criminal responsibility for participation in transnational criminal groups;
- creation of UN centers to fight the mercenary in the regions, which are pioneers in providing mercenary for military conflicts (such as Chechnya, Dagestan, Afghanistan). The competent persons of such centers would cooperate with local law enforcement and would control their activities;
- development of international cooperation in combating mercenary.

Thus, regarding the urgency of the problems and dangers of mercenary, all possible efforts must be made to reduce the incidence of mercenary for:

- strengthening international cooperation in combating mercenary;
- improving procedures to combat mercenary;
- development and systematization framework of regulations to combat mercenary.

Literature:

1. Цитаты видатних людей [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://citaty.info/quote/390637>

2. Дмитрієв А. І. Історія міжнародного права / Дмитрієв А. І., Дмитрієва Ю. А., Задорожній О. В. – К. : Видавн. дім «Промінь», 2008. – 384 с.
3. Дюпої Р. С. Всесвітня історія війн: в 4 кн. / Р. С. Дюпої, Т. Н. Дюпої – С. Пб. : Полігон – АСТ, 1997. –Кн. 1. –1997. –940 с.
4. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_103
5. Резолюція 1987/16 комісії з прав людини про призначення спеціального доповідача з питання про найманців [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://khpg.org/index.php?id=1146646626>
6. Мовчан А. П. Міжнародний правопорядок. / А. П. Мовчан. –М.: Інститут держ. і права РАН, 1996. –103 с.
7. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Research Supervisor: Donets A., assistant of the Department of International Law Yaroslav Mudryj National Law University.

Foreign Language Consultant: Artemenko T., PhD (Philology), associate Professor Department of Foreign Languages №2 Yaroslav Mudryj National Law University.

Є. О. Юрченко¹

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ ВТРАТ КУЛЬТУРНИХ ТА ІСТОРИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

Наразі загально визнаним є твердження, що жодна держава не в змозі належно функціонувати та успішно розвиватися, опираючись виключно на розуміння власних інтересів, ігноруючи геополітичний контекст і тенденції розвитку міжнародного співтовариства. Зокрема, питання попередження та протидії контрабанді історичних та культурних цінностей тією чи іншою мірою стосується практично усіх держав світу, є однією з головних проблем міжнародної політики в сфері культурного співробітництва. Разом з тим вказану проблему не слід розглядати виключно в міжнародно – публічному аспекті, оскільки питання культурних та історичних цінностей зачіпають як інтереси держави або ряду держав, так і окремих приватних осіб, які на тих

---

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

чи інших підставах виступають володільцями вказаних об'єктів. На підтвердження вказаної тези достатньо навести приклади участі УНІДРУА в уніфікації міжнародного приватного права галузі культури. Так, питання правового режиму переміщених культурних цінностей були предметом розгляду на Дипломатичній конференції, яка відбулася в Римі 1995 році, де розглядався проект Конвенції УНІДРУА про викрадені або незаконно вивезені культурних цінностях. Метою Конвенції є вирішення моментів, пов'язаних з полегшенням повернення культурних цінностей. У ній, зокрема, зазначається, що впровадження в деяких державах механізмів, як, наприклад, відшкодування шкоди, необхідної для забезпечення повернення цінностей, робиться тільки тоді, коли такі ж заходи здійснюються в інших державах. Однак, враховуючи особливу цінність об'єктів, та публічний інтерес навколо культурних та історичних цінностей, навіть, якщо останні перебувають на тому чи іншому праві у приватної особи, роль держави, а отже, і міждержавного співробітництва відіграє чи не ключову роль.

За інформацією СБУ, лише на території СНД близько 30 організованих злочинних угруповань займаються контрабандним вивезенням культурних цінностей [1, с.30]. Прозорість кордонів України з Білорусією, Молдовою та Росією, а також поглиблення ринкових відносин між країнами, а відповідно поява нових ринків збуту та зростання у розвинених країнах цін на предмети мистецтва, сприяють активізації кримінального бізнесу в цій сфері [2].

При цьому, безперечно, одного лише бажання певної держави повернути втрачені предмети культурної спадщини замало, адже досягнення позитивних результатів у вирішенні проблем повернення та реституції культурних цінностей на міждержавному рівні об'єктивно передбачає як мінімум двосторонню співпрацю між країнами та досягненням ними спільних компромісних рішень. Загалом, міждержавні відносини, які стосуються боротьби з цими видами протиправних діянь, мають доволі специфічний характер. Доволі часто вони ускладнюються, особливо в питаннях повернення незаконно вивезених цінностей. Пояснюється це тим, що проблема захисту культурних цінностей стикається з інститутом права приватної власності, який далеко не одноманітно регулюється національними правовими нормами. Таким чином, можна констатувати, що виключно засобами кримінального права неможливо вести ефективну боротьбу з цими суспільно небезпечним діяннями.

Обсяги, яких набув такий «чорний бізнес» викликали занепокоєння міжнародної спільноти уже на початку ХХ століття. Одним з перших кроків, спрямованих на боротьбу з загрозами захисту національних культур та світо-

вої культури в цілому, слід вважати ухвалену ЮНЕСКО 5 грудня 1956 року рекомендацію щодо міжнародних принципів, які застосовуються під час археологічних розкопок. Розділ V цього документа регламентує особливості боротьби з незаконними археологічними розкопками та незаконним вивезенням знайдених при розкопках предметів культури. Зокрема, у п.29 зазначається, кожній державі-члену ЮНЕСКО слід вживати з цією метою усіх необхідних заходів. В рекомендацію включено спеціальний підрозділ «Повернення археологічних цінностей до країн походження», у якому археологічні установи та музеї держав-членів ЮНЕСКО закликаються співробітничати для забезпечення повернення культурних цінностей, які стали об'єктами незаконних археологічних розкопок, а також нелегально вивезених предметів [7, с.152–153; 10, с.114–125; 14, с.101–114].

Більш ґрунтовно вказана проблема розглядається в рекомендації ЮНЕСКО про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному вивезенню, ввезенню та передачі права власності на культурні цінності від 19 листопада 1964 р. Рекомендація, зокрема у пункті 16 зазначає, що держави-учасниці, служби охорони культурних цінностей, музеї та інші компетентні установи повинні співпрацювати для того, щоб забезпечити чи полегшити реституцію та повернення законному власнику або в країну, з якої незаконно вивезені культурні цінності. При цьому реституція або повернення культурних цінностей повинні здійснюватися у відповідності з чинним законодавством країни, на території якої вони знаходяться [6, с.160–163; 9, с.139–144; 13, с.137–146].

Логічним продовженням базових ідей, закладених в рекомендації, виступає конвенція ЮНЕСКО про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності від 14 листопада 1970 року [5, с.119–128; 8, с.60–69; 11, с.57–74].

Конвенція є першим найбільш ґрунтовно розробленим міжнародно-правовим актом, котрий закріпив тенденції розвитку світового суспільного бачення на проблему збереження культурної спадщини з даного питання та концентрував у собі нелегкий компроміс між розвинутими країнами та країнами, що розвиваються. Перш за все, особливого значення набули положення щодо обов'язку виконання країнами-учасницями приписів акту.

Серед інших важливих положень конвенції слід відмітити зобов'язання країн-учасниць забезпечувати на своїй території через компетентні органи належні умови для охорони та збереження культурних цінностей, їх захист від розкрадання та незаконної торгівлі, заходів з метою перешкоджання нелегальному вивезенню за межі її території.

Водночас міститься зобов'язання щодо забезпечення дієвого контролю щодо заборони ввезення до країни культурних цінностей, які вивезені з території інших держав з порушеннями встановленого порядку вивезення. Зокрема, у статті 6 мова йде про заборону вивезення чи ввезення предметів культури без спеціального дозволу. А відповідно до статті 7 вказаної конвенції, незаконно вивезені цінності підлягають якомога швидшій реституції законним власникам, в разі їх виявлення обов'язком держави є встановлення походження цих предметів та інформування відповідних органів іншої держави.

Для врегулювання питань реституції культурних цінностей, втрачених внаслідок нелегального експорту та незаконного присвоєння, важливими є регіональні міжнародно-правові акти. Одним з таких актів є Європейська конвенція про правопорушення, які пов'язані з культурними цінностями від 23 червня 1985 року [12].

Новим внеском європейської конвенції 1985 року є закріплення ролі слідчих та судових органів держав-учасниць, вказівка на необхідність їхньої співпраці у процесі розшуку та реституції незаконно вивезених культурних цінностей. Так, у статті 8 вказується, що сторони повинні забезпечити виконання доручень судових органів іншої сторони (надісланих їй компетентними органами), які мають своїм об'єктом провадження або передачу речових доказів, справ, документів. Також сторони забезпечують виконання доручень щодо ведення судового процесу з метою накладення арешту або повернення культурних цінностей, переданих на територію сторони, до якої звернена вимога внаслідок правопорушення.

Сторони мають забезпечити виконання судових рішень щодо правопорушень, пов'язаних з культурними цінностями. Слід зауважити, що поки не існує ефективних конвенцій, які б пропонували більш визначені формулювання.

Цього досягти важко, тим більше в широких міжнародних рамках, де рішення повинні прийматися якщо не одностайно, то, у всякому разі, з урахуванням думки різних правових систем. Зрозуміло, що необхідно прагнути до укладання таких конвенцій, але, на наш погляд, у даний час для України було б більш корисним спробувати захистити окремі, чітко визначені категорії цінностей і робити це краще за допомогою регіональних угод.

Так, 28 вересня 2001 р. в рамках СНД було підписано угоду про вивезення та ввезення культурних цінностей [3]. Ця угода дає визначення культурних цінностей, до котрих, згідно статті 1, відносяться цінності релігійного або світського характеру чи їхні колекції, які розглядаються кожною

з держав-сторін як такі, що мають значення для історії, культури, мистецтва, науки та підпадають під дію законодавства держав-сторін про вивезення і ввезення культурних цінностей. Угода регулює питання перевезення предметів через митний кордон держави: таке вивезення можливе лише за наявності спеціального дозволу, а також цінності підлягають обов'язковому декларуванню. Заходи, передбачені цією угодою, покликані запобігати незаконному вивезенню культурних цінностей з територій країн СНД.

Ще одним важливим кроком, спрямованим на створення дієвих механізмів регіональної співпраці в даній сфері між країнами пострадянського простору стала угода про співробітництво держав-учасниць СНД у боротьбі з розкраданнями культурних цінностей і забезпеченні їхнього повернення, укладена в Душанбе 5 жовтня 2007 року [4]. Угода стверджує зобов'язання країн-учасниць вживати усіх можливих заходів для перешкоджання крадіжкам, незаконним збуту, придбанню та вивезенню культурних цінностей, а також незаконним археологічним розкопкам, вести спеціальний реєстр викрадених предметів культури з їх детальним описом, інформувати компетентні органи сторін про факти крадіжок таких предметів, здійснювати відповідні дії для виявлення таких предметів на власній території за запитами іншої сторони та співпрацювати у поверненні викрадених та незаконно вивезених культурних цінностей.

Варто підсумувати, що міжнародне співтовариство впродовж останнього часу акумулювало вагомий досвід співпраці у питаннях запобігання викраденням та незаконному привласненню культурних цінностей, протидії незаконній торгівлі ними, а також щодо сприяння поверненню та реституції національних надбань культури до країн їхнього походження. Україна виступає учасником міжнародної співпраці з вирішення цих проблем як на багатосторонніх, так і на двосторонніх засадах. Разом з тим слід констатувати той факт, що Україні слід продовжувати інтеграцію в світовий та європейський культурний простір з метою досягнення нових компромісних рішень та реального фізичного повернення до країн походження визначних культурних цінностей, бо саме вони відображають національну ідентичність, зв'язок минулого з майбутнім, а також багатовікову історію розвитку суспільства та держави.

Література:

1. Дьомін Ю., Кравченко О. Про необхідність вдосконалення законодавства щодо порядку переміщення через митний кордон України культурних цінностей// Вісник прокуратури. – 2001. – № 7.

2. Протидія незаконному переміщенню зброї та культурних цінностей / Державна митна служба України. – 2012. – С. 32–34.

3. Угода про вивезення та ввезення культурних цінностей від 28.09.2001 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб – сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_354

4. Угода про співробітництво держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав у боротьбі з розкраданнями культурних цінностей і забезпеченні їхнього повернення від 5 жовтня 2007 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб – сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_g97

5. Україна в міжнародно – правових відносинах. Кн. 2. Правова охорона культурних цінностей / Відп. ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученко та д – р юрид. наук В. І. Акуленко. – К., 1997. – С. 119–128.

6. Україна в міжнародно – правових відносинах. Кн. 2. Правова охорона культурних цінностей / Відп. ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученко та д – р юрид. наук В. І. Акуленко. – К., 1997. – С. 160–163.

7. Україна в міжнародно-правових відносинах. Кн. 2. Правова охорона культурних цінностей / Відп. ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученко та д – р юрид. наук В. І. Акуленко. – К., 1997. – С. 152–153.

8. Нормативные акты ЮНЕСКО по охране культурного наследия: конвенции, протоколы, резолюции, рекомендации. – М., 2002. – С. 60–69.

9. Нормативные акты ЮНЕСКО по охране культурного наследия: конвенции, протоколы, резолюции, рекомендации. – М., 2002. – С. 139–144.

10. Нормативные акты ЮНЕСКО по охране культурного наследия: конвенции, протоколы, резолюции, рекомендации. – М., 2002. – С. 114–125.

11. Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property, 14 November 1970 // Conventions and Recommendations of UNESCO concerning the protection of cultural heritage. – Paris, 1985. – P. 57–74.

12. European Convention on offences relating to cultural property (23 June 1985) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/>

13. Recommendation on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Export, Import and Transfer of Ownership of Cultural Property, 19 November 1964 // Conventions and Recommendations of UNESCO concerning the protection of cultural heritage. – Paris, 1985. – P. 137–146.

14. Recommendation on International Principles Applicable to Archeological Excavations, 5 Desember 1956 // Conventions and Recommendations of UNESCO concerning the protection of cultural heritage. – Paris, 1985. – P. 101–114.

Науковий керівник: Чевичалова Ж. В., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ЩОДО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК АБО ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ

Повага до прав людини – один із головних принципів міжнародного права. Зобов'язання держав гарантувати дотримання повного обсягу прав і свобод є незаперечним фактом. Іншим, не менш головним принципом міжнародного права, є принцип заборони дискримінації. Принцип недискримінації ґрунтується на загальних та основоположних ідеях гуманності, справедливості, рівності. Заборона дискримінації є загальновизнаною нормою сучасного міжнародного права, яка має змішаний договірно-звичаєвий характер, оскільки вона визнається більшістю держав, незалежно від їх рівня соціально-економічного розвитку. В Протоколі 12 до Європейської Конвенції про основоположні свободи визначається загальна заборона дискримінації: «... всі особи є рівними перед законом і мають право на рівний захист за законом», «... здійснення будь якого передбаченого законом права забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою, наприклад, за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, народження або за іншою ознакою» [1].

Поняття дискримінації є комплексним, воно різниться за формами вияву, чисельністю підстав, ознаками. Зокрема однією із ознак, що лягають в підстави дискримінації, є стать людини.

На жаль, жінки і чоловіки у суспільній практиці, не є рівними. Однією із причин є історично складені традиції нерівності, які глибоко вкоренилися в свідомості людей. Витоки гендерної дискримінації можна віднайти ще в стародавні часи, коли вчені чи політики прикривали нерівноправне положення жінки в суспільному житті розмовами про неповноцінність її як істоти, що відображено в філософських працях того часу. З того часу ситуація змінилась, але все ж питання ущемлення жіночих прав залишається актуальною.

Міжнародні оцінки загального несприятливого становища жінок в Україні стабільно демонструють, що жінки стикаються з дискримінацією в різних сферах суспільного життя. Індекс гендерної рівності Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй від 2014 року, який вимірює «ступінь, до якої

---

¹ Студент 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

національні досягнення в галузі репродуктивного здоров'я, розширення прав і можливостей та участі на ринку праці нівелюються гендерною нерівністю», дає Україні 0,326 бали з рейтингом 83 – я із 187 оцінюваних країн. Звіт Всесвітнього економічного форуму «Глобальний гендерний розрив» від 2014 року, що вимірює гендерний розрив участі в економіці, політичному житті, освіті та охороні здоров'я, віддає Україні 56 – е місце зі 142 країн [2, с. 52]. Ці дані свідчать про те, що проблема дійсно існує, а положення законодавства не завжди діють ефективно, а деякі з них взагалі не відповідають принципу гендерної рівності.

Гендерна дискримінація може бути як прямою, так і непрямую. Прямая дискримінація за ознакою статі означає менш сприятливе ставлення до людини через її стать. Непряма дискримінація відбувається тоді, коли формально нейтральні правила, практика ставлять особу жіночої статі або групу жінок у невідповідне становище у порівнянні з іншими.

Принцип недискримінації за ознаками статі характеризується недосконалістю механізму забезпечення рівності жінок та чоловіків в усіх сферах суспільного життя. В Конституції України закріплено лише загальне правило рівності людей за різними ознаками, хоча є чинними різні нормативно-правові акти, зокрема ЗУ «Про забезпечення різних прав та можливостей жінок і чоловіків», ЗУ «Про засади запобігання та протидії дискримінації», функціонує Експертна рада з питань розгляду звернень громадян за фактами дискримінації за ознаками статі. Проте такий механізм захисту є недостатнім. Саме тому міжнародне співробітництво має вирішальний вплив на інститут захисту прав жінок.

Розвиток цього інституту почався із закріплення на міжнародній арені найактуальніших питань прав жінок, а саме питань праці та відпочинку. Міжнародна організація праці на початку ХХ століття прийняла ряд важливих нормативних актів, які були спрямовані на всебічний захист прав жінок в трудовій сфері. Зокрема, Конвенція щодо праці жінок у нічний час від 29 жовтня 1919 року та Рекомендація щодо праці жінок у нічний час у сільському господарстві від 25 жовтня 1921 року, Конвенція про нічну працю жінок у промисловості – регулювали проблеми нічної праці жінок, забороняли їх залучення до роботи на підприємствах у такий час, надавали їм достатній термін для відпочинку. Ряд інших актів був також спрямований на забезпечення дотримання прав жінок, враховуючи їх фізіологічні особливості, наприклад, Рекомендація щодо захисту жінок і дітей від сатурнізму, прийнята 29 жовтня 1919 року, яка забороняє працю жінок на певних виробництвах, що можуть бути небезпечними для функцій материнства.

Іншим досягненням в сфері недискримінації за ознаками статі завдячують Організації Об'єднаних Націй. В Преамбулі до Статуту ООН зазначається загальний принцип рівноправності чоловіків і жінок. Цією організацією в подальшому було прийнято комплекс міжнародних нормативно-правових актів, що регулювали питання жінок в різних сферах життя. Положення про заборону оплати праці жінок нижче ніж у чоловіків на підставі гендерної дискримінації закріплено Конвенцією про нічну працю жінок 1948 року, політичні права жінки обирати та бути обраною проголошувались Конвенцією про політичні права жінок у 1952 році. Конвенція про згоду на вступ у шлюб, мінімальний шлюбний вік і реєстрацію шлюбів 1962 року, Конвенція про громадянство заміжньої жінки 1957 року здійснили регулювання окремих питань сімейного становища жінки.

Особливе місце займає Конвенція ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок, що була прийнята 1979 року. Конвенція відобразила новий етап у регулюванні питання відношення чоловік-жінка, а визначальні положення акту переросли у міжнародні стандарти. Зазначений документ вперше законодавчо трактував поняття «дискримінація щодо жінок» як «будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямовані на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їх сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основоположних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі»[3]. В даному випадку можна чітко прослідкувати колізію між національним та міжнародним законодавством, оскільки ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» визначає дискримінацію як дію чи бездіяльність, що виражають в будь-яке розрізнення, виняток або привілеї за ознакою статі, якщо вони спрямовані на обмеження або унеможливають визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок і чоловіків[4]. Тобто, якщо в міжнародному праві поняття трактується як будь-яке розрізнення, то національне право розглядає його як дію або бездіяльність, що звужує можливі форми дискримінації.

Вперше у цій Конвенції на рівні міжнародних норм наголошувалось на відповідальності урядів за дискримінацію жінок, їх зобов'язання щодо захисту прав осіб жіночої статі: вони не лише проголошувались, але і визначався конкретний механізм її реалізації. Причому не лише в суспільній, але й у приватній сфері, тобто за дискримінацію в родині.

Конвенція містить три загальні зобов'язання держав, які реалізуються комплексно. Перше зобов'язання – захист жінок від дискримінації з боку

державної влади, судових органів, підприємств, установ, організацій будь-яких форм власності під загрозою застосування санкцій чи інших примусових заходів. Друге зобов'язання – виконання різних програм, стратегій, які будуть ефективно покращувати фактичне становище жінок. Третє зобов'язання – розв'язання проблем, що пов'язані з гендерними стереотипами, стосуються відносин між чоловіками та жінками.

З 1975 року проводились Всесвітні конференції зі становища жінок. Перша Всесвітня конференція ООН прийняла Декларацію про рівноправність жінок і їх внесок у розвиток миру, Всесвітній план дій, що містив заклики до справедливого суспільного життя, де і чоловіки, і жінки будуть жити в рівноправ'ї.

На Пекінській конференції, яка була проведена 1995 р., було прийнято Пекінську декларацію та Платформу дій [5]. Саме на основі цих документів було прийняті рекомендації національним урядам до розробки спеціальних програм та стратегій, які б забезпечили рівноправ'я жінок та чоловіків у реалізації їх прав. У Платформі дій виділено 12 найважливіших проблемних областей, в яких криються головні перешкоди на шляху до прогресу жінок, що вимагають прийняття конкретних заходів з боку урядів і громадянського суспільства: жінки і злидні; освіта та професійна підготовка жінок; насильство над жінками; інституційні механізми поліпшення становища жінок; жінки і права людини та інші. За Пекінською платформою дій, уряди різних держав зобов'язались включати гендерний аспект у всі галузі державного життя, інститути, в порядок прийняття рішень, тобто це означало, що до прийняття рішень або виконання планів завжди необхідно проводити аналіз їх наслідків як для жінок, так і для чоловіків, а також аналіз потреб жінок і чоловіків.

Підбиваючи підсумок, можна сказати, що на міжнародній арені питання захисту жінок нормативно врегульовано, але механізм виконання зобов'язань України, взятих за міжнародними договорами, залишає бажати кращого. Міжнародні стандарти рівності чоловіків і жінок передбачають проведення комплексних нормотворчих заходів з прийняття спеціальних нормативно-правових актів, імплементації в національне законодавство всіх необхідних принципів та норм, які забезпечують гідне становище осіб жіночої статі.

Вирішення проблем становища жінки в світі потребують рішучих та активних дій, які почати виконувати потрібно саме на національному рівні. Зокрема, необхідно проводити активну роботу з ліквідації гендерних стереотипів, розширення простору для особистісного зростання людини без зважання на її статеvu належність. Окрім цього, доцільно здійснювати ціле-

спрямовану освітню та громадську роботу з роз'яснення законодавства України та положень міжнародних договорів, забезпечувати реалізацію державних програм, які спрямовані на гарантування прав жінок, інтересів сім'ї, заборони ущемлення прав соціально незахищених верств населення.

Література:

1. Протокол № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.2000 р. (ETS № 177) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_537
2. Equal Rights Trusty партнерстві з правозахисним ЛГБТ Центром «Наш світ». На межі. Вирішення проблеми дискримінації та нерівності в Україні / Великобританія: Вид – во StormaLDT. –2015 р. – 443с.
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_207
4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [Електронний ресурс] : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866 – IV. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2866-1>
5. Пекінська декларація від 15.09.1995 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_507

Науковий керівник: Асірян С. Р., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. В. Якимович¹

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЮРИСДИКЦІЇ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Ідея створення наднаціональної судової установи, основною функцією якої стало б притягнення до відповідальності за вчинення злочинів проти миру, людяності, порушення правил і звичаїв війни, виникла ще після Першої світової війни. Вдруге ця ідея набула привабливості після Другої світової війни, і навіть була реалізована у діяльності Нюрнберзького та Токійського трибуналів. Проте установи, створені ad hoc, припинили свою діяльність відразу після винесення рішення, а актуальність названої проблеми

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

зростала. Протистояння провідних держав в рамках Холодної війни не давало можливості досягти консенсусу та напрацювати єдиний документ, що задовольняв би всі сторони. Лише в 1998 році в рамках роботи спочатку Спеціального, а потім Підготовчого комітету було створено Римський статут Міжнародного кримінального суду. Цей документ відразу ж був розкритикований представниками КНР, США, РФ [1]. Досить значна кількість держав хоч і підписали Римський статут, проте не ратифікували, мотивуючи це тим, що його положення суперечать конституціям цих держав.

У 1918 р. відбулася в Римі Дипломатична конференція під егідою ООН прийняла Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі – Суд). У роботі Конференції взяли участь делегації 160 держав. За прийняття Статуту проголосували 120 держав, включаючи Росію. Двадцять одна держава утрималося, і сім проголосували проти. Найбільш активно за обмеження повноважень Суду виступали США. Суд був заснований як постійний орган, що володіє юрисдикцією щодо осіб, відповідальних за найсерйозніші злочини, що викликають занепокоєння міжнародного співтовариства. При цьому мова йде тільки про ті злочини, які перелічені в Статуті. Міжнародний кримінальний суд не підмінює кримінальні суди держав.

Свої функції Суд може здійснювати на території будь-якої держави-учасника Статуту, а на основі спеціальної угоди і на території будь-якої іншої держави[2]. Суд є самостійним міжнародним органом. Він володіє міжнародною правосуб'єктністю. Відносини Суду з ООН будуть регулюватися його угодою з цією організацією. Місцем перебування є Гаага.

Статут представляє великий за обсягом (126 статей) і досить складний документ. Пояснюється це рядом причин. Він містить положення, що відносяться до матеріального і процесуального кримінального права, судового устрою, співробітництва держав, що забезпечують діяльність Суду.

Юрисдикція Суду обмежена найбільш серйозними злочинами, що зачіпають інтереси міжнародного співтовариства в цілому. До таких злочинів віднесено: геноцид, злочини проти людяності, військові злочини і агресія. Держави пішли шляхом обмеження кола злочинів, що відносяться до юрисдикції Суду.

Міжнародний кримінальний суд здійснює свою юрисдикцію, якщо ситуація, при якій були здійснені одне або декілька злочинів, передається прокурору державою-учасницею; прокурор почав розслідування за власною ініціативою.

Здійснення юрисдикції в таких випадках можливе за умови, що мова йде про держави, які є учасниками Статуту або визнали його юрисдикцію і відносяться до однієї з наступних категорій:

- а) держава, на території якого відповідні дії мали місце;
- б) держава, громадянином якої є звинуваченим обличчя.

Ці вимоги не відносяться до нагоди представлення ситуації прокурору Радою Безпеки відповідно до гл. VII Статуту ООН «Дії щодо загрози миру, порушень миру та актів агресії»[3].

Суд повинен визнати справу, що не підлягає його юрисдикції в наступних випадках:

а) справу було розслідувано або порушено кримінальне переслідування державою, яка володіє відносно нього юрисдикцією. Виняток становлять випадки, коли держава не бажає або не здатна здійснити розслідування або кримінальне переслідування належним чином;

б) справа була розслідувана державою, і вона вирішила не переслідувати відповідну особа. Виняток становить випадок, коли таке рішення є результатом небажання або неспроможності держави розпочати кримінальне переслідування належним чином;

в) особа була вже судима за відповідні дії, і повторний розгляд її справи неприпустимо в силу принципу «не можна судити двічі за одне й те саме»;

г) злочин не досить тяжкий, щоб бути предметом розгляду в Суді (ст. 17).

Традиційно виділяють такі складові юрисдикції міжнародних судових установ:

а) *Ratione materiae* – окреслює коло питань (в даному випадку – злочинів), на які поширюється юрисдикція суду;

б) *Ratione personae* – визначає коло осіб, справи щодо яких можуть розглядатись, і які можуть бути притягнені до відповідальності;

в) *Ratione temporis* – стосується часових рамок, в яких мало бути здійснено діяння, що розглядається.

Якщо звернутись безпосередньо до рішень Міжнародного кримінального суду, то в своїх рішеннях він визнає чи не визнає за собою юрисдикцію на основі відповідності часовим, матеріальним (предметним), суб'єктивним та територіальним (*ratione loci*) критеріям. За ст. 19 Статуту Суд повинен упевнитися в тому, що він володіє юрисдикцію щодо справи, що знаходиться на його розгляді. Юрисдикція суду може бути опротестована, а спір про наявність чи відсутність юрисдикції вирішується самим судом.

Предметна юрисдикція Міжнародного кримінального суду визначена ст. 5 Римського статуту. Так, юрисдикція Суду поширюється на такі злочини: а) злочин геноциду; б) злочини проти людяності; в) воєнні зло-

чини; г) злочин агресії [3]. Події, що відбулися в Україні з листопада 2013 по лютий 2014 року, можна кваліфікувати як злочини проти людяності, а з березня 2014 року – як злочин агресії. У розумінні Статуту названий термін «злочини проти людяності» означає: а) вбивство; б) винищення; в) поневолення; г) депортація або насильницьке переміщення населення; д) переміщення у в'язницю або інше жорстоке позбавлення фізичної свободи і порушення основоположних норм міжнародного права; е) катування; ж) зґвалтування, оборнення в сексуальне рабство, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь-які інші форми сексуального насильства порівнянної тяжкості; и) переслідування будь-якої ідентифікованої групи або спільноти за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними, або іншими мотивами, які повсюдно визнані неприпустимими згідно з міжнародним правом; к) насильницьке зникнення людей; л) злочин апартеїду; м) інші нелюдські діяння аналогічного характеру, які полягають в умисному заподіянні сильних страждань або серйозних тілесних ушкоджень або серйозної шкоди психічному або фізичному здоров'ю.

Часова юрисдикція визначена ст. 11 Римського статуту та обмежена моментом набуття чинності статутом[4]. За ст. 126 Статуту він набирає чинності в перший день місяця, наступного після здачі на зберігання Генеральному секретарю ООН 60 – ї ратифікаційної грамоти або документа про прийняття, затвердження або приєднання. Римський статут набув чинності 1 липня 2002 р.

У випадку з Україною ідея визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду пов'язана не стільки з нездатністю чи небажанням проводити належний судовий розгляд (хоча адекватність і об'єктивність судової системи викликає доволі серйозні сумніви), а з бажанням надати цьому рішенню відповідної ваги в очах світової спільноти. Практика Міжнародного кримінального суду має приклади поширення юрисдикції і на ті держави, що не є учасниками статуту – ситуація в Кот-д'Івуарі (ІСС– 02/11): 18 квітня 2003 р. [5]. Республіка Кот-д'Івуар, яка не є державою-учасником Статуту, подала заяву відповідно до ч. 3 ст. 12 Статуту про прийняття юрисдикції суду за злочини, скоєні на її території після подій 19 вересня 2002 р. і, крім того, «на невизначений період часу» [6]. Ця декларація була підписана Мамаду Бамбою, міністром закордонних справ уряду колишнього президента Лорана Гбагбо. 14 грудня 2010 р. Президент, Прокурор та Секретар Суду отримали листи від Алассана Уаттара, як новообраного Президента Кот-д'Івуару, що підтверджували

збереження актуальності Декларації 18 квітня 2003 р. та здійснення країною повної співпраці з судом [7].

Отже, з огляду на вищевикладене, можна дійти висновку, що Міжнародний кримінальний суд як міжнародна установа покликаний забезпечувати притягнення до відповідальності осіб, що здійснюють злочини геноциду, апартеїду, злочини проти людяності та військові злочини. З огляду на комплементарний характер його діяльності провадження за певною справою у Міжнародному кримінальному суді порушується лише за умови неможливості чи небажання держави здійснювати провадження у рамках національної судової системи, що може бути викликано як різноманітними перешкодами належному судочинству, так і банальним руйнуванням судової системи.

Література:

1. Римский Статут Международного уголовного суда от 17.07.1998 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_588/paгаo152#o152
2. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11.07.2001 р. № 3 – в/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01>
3. Величковский А. Проблемные аспекты понятия «юрисдикция Международного суда ООН» / А. Величковский // Белорус. журнал междунар. права и междунар. отношений, 2000. – № 4.
4. Каюмова А. Р. Принцип комплиментарности в системе принципов уголовной юрисдикции / А. Р. Каюмова // Государство и право. – 2008. – № 1. – С. 82–90.
5. Коротков И. Международный уголовный суд – современный этап деятельности / И. Коротков // Юридическая практика, 2002 – № 39 (249).
6. Міжнародне судочинство / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : ТОВ «Юридична думка», 2009. – 260 с .
7. Подшибякин А. С. Римский Статут и решение проблем его ратификации отдельными государствами / А. С. Подшибякин // Вестник МГИМО – Университета. – 2008. – № 3. – С. 66–70.

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПРОБЛЕМА ВИЗНАННЯ ЮРИДИЧНОЇ СИЛИ І ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ В РЕЗУЛЬТАТІ УКЛАДАННЯ НОРМ «М'ЯКОГО» МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

В сучасному світі на міжнародно-правовій арені все більшого розповсюдження набувають акти так званого «м'якого» міжнародного права. Однак, їх юридична природа досі залишається невизначеною, оскільки одні юристи-науковці вважають зазначені акти такими, що створюють юридичні наслідки для сторін, що їх уклали, тоді як інші дотримуються протилежної точки зору. Саме тому дослідження питання укладання договорів «м'якого права» на сьогодні є актуальним завданням і потребує врегулювання з боку міжнародного співтовариства.

Існує багато точок зору, стосовно юридичної сили та природи «м'якого» міжнародного права. Дослідженням зазначеного питання займалися такі відомі юристи, як Р. Р. Бекстер, Є. А. Зайцева, К. Чинкін та інші. Першочерговому розгляду підлягає питання юридичної обов'язковості актів «м'якого права», однак не менш важливою є проблема формального визначення норм даного виду права.

Погляди на означену проблему можна умовно поділити на три категорії. Одні юристи (В. В. Мицик, М. Н. Шоу) розглядають документи, укладені в порядку «м'якого права» у формі рекомендаційних норм, які виконують функцію базису для укладання більш важливих та формально-визначених документів, тобто є, свого роду, правовим підґрунтям, що може запровадити нові положення, які в подальшому можуть знайти відображення у правових нормах, зокрема міжнародних договорах. Ця точка зору представляє інтерес, однак на практиці не так часто буває, щоб норми «м'якого права» згодом трансформувалися у «право тверде», тому подальше вивчення зазначеної проблеми призвело до появи іншої думки вчених-юристів.

Представники другого підходу, зокрема К. А. Бекашев, з цього приводу зазначають, що хоча зазначені норми і сприймаються як рекомендаційні, однак певну обов'язковість, в першу чергу для тих сторін, що домовляються між собою на підставі норм «м'якого» міжнародного права, мають і саме тому можуть створювати юридичні наслідки. Однак, ця точка зору теж не досконала, оскільки оформлення такого роду документів, їх опрацювання,

---

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

наявність великої кількості оціночних понять у їх тексті – все це свідчить про невідповідність такого роду документів міжнародним стандартам, а отже, не може вважатися повноцінною правовою нормою.

Можна визначити ще одну категорію науковців, що не погоджуються з поглядами попередніх двох. Представником даної точки зору є К. Чинкін, який у своїх працях поєднав два попередні підходи на поставлену проблему і дійшов висновку, що: «м'яке» міжнародне право за своєю природою є дво-яким. Це означає, що його акти можна поділити на ті, укладання яких має наслідком встановлення міжнародних зобов'язань і, відповідно, створення юридичних наслідків, та на ті, прийняття та, як наслідок, недодержання яких не вважатиметься порушенням.

Стосовно формального визначення норм «м'якого права», то це питання теж залишається дискусійним, оскільки квазіправовий характер його норм не дозволяє віднести положення «м'якого права» до джерел права міжнародного.

Однак, слід взяти до уваги той факт, що норми «м'якого права» можуть виступати частиною комплексного механізму правового регулювання міжнародних правовідносин. Оскільки їх правовий статус остаточно не визначено, не можна стверджувати, що держави не можуть посылатися на них під час вирішення своїх спорів. Однак, не можна також наполягати і на протилежному.

На підставі викладеного виникає питання, чи є «м'яке» міжнародне право позитивним явищем, що допомагає суб'єктам більш гнучко та повно вирішити питання співробітництва і співіснування, чи навпаки, «м'яке» право дезорієнтує світову спільноту у регулюванні зазначених питань?

Однозначної відповіді на це питання дати не можна. До того ж, оскільки таке явище постійно розвивається і набуло широкого поширення в практиці, заперечувати його було б безглуздо. Саме тому доцільно вважати, що «м'яке» міжнародне право діє там, де врегулювання відносин неможливе шляхом укладання договорів, вирішення спорів іншими засобами і жорсткої регламентації поведінки суб'єктів міжнародного права. Тож оскільки дія норм зазначеного правового явища не підкріплена обов'язковістю їх додержання, можна стверджувати, що «м'яке» право сприяє розвитку довірчих відносин між суб'єктами міжнародного права, що не може не вплинути позитивно на відносини між суб'єктами міжнародного права.

Науковий керівник: Яковюк І. В. д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ У СФЕРІ СВОБОДИ МИРНИХ ЗІБРАНЬ

Питання мирних зібрань є одним з актуальних для всього світового співтовариства. За відсутності базового національного закону у цій сфері, Україна взяла на себе низку міжнародних зобов'язань з названого питання. Так, зокрема, Європейський суд з прав людини у справі «Веренцов проти України» (Заява № 20372/11) встановив порушення статей 7 і 11 Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод, що впливають із законодавчої прогалини, яка стосується свободи зібрань і залишається в українській правовій системі протягом більше двох десятиліть. Беручи до уваги структурний характер проблем, розкритих у цій справі, Суд підкреслює, що терміново повинні бути здійснені конкретні реформи в законодавстві України та адміністративній практиці з метою приведення законодавства та практики у відповідність із висновками Суду [4].

Стаття 19 Конституції України зобов'язує органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Частина перша статті 92 Конституції України встановлює, що винятково законами України визначаються права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод. Стаття 75 Конституції України визнає єдиним органом законодавчої влади в Україні парламент – Верховну Раду України. Згідно з Конституцією України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» міська, сільська та селищна ради є органами місцевого самоврядування, а не органами законодавчої влади. Таким чином, жодним нормативно-правовим актом органу місцевого самоврядування не можуть встановлюватись права і обов'язки людини і громадянина, в тому числі у сфері свободи зібрань [2]. Верховний Суд України у постанові від 3 березня 2014 року № 5–49к/13 зазначив, що «Не забезпечують достатніх правових підстав регулювання організації та проведення демонстрацій і правила, запроваджені органами місцевого самоврядування; причина та сама – відсутність загального акта парламенту (спеціального закону), на підставі якого можна розробляти документи органів місцевої влади» [7].

¹ Студент 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Аналогічна позиція викладена у постанові Вищого адміністративного суду України від 17 квітня 2014 р. у касаційному провадженні №К/800/10127/14: «Суд першої інстанції обґрунтовував задоволення позовних вимог положеннями Порядку, щодо необхідності завчасного (за 10 днів) сповіщення державних органів про проведення мирних зібрань та обов'язкової наявності у повідомленні підписів всіх організаторів зібрань, однак не врахував, що такий Порядок встановлює додаткові обмеження права на мирні зібрання, що суперечить Конституції України та вимогам Конвенції».

Крім того, в п. 54 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Веренцов проти України» (2013), зазначено, що процедури, запроваджені місцевими органами влади для регулювання організації та проведення недержавних масових громадських заходів у їхніх конкретних регіонах, не забезпечують достатніх правових підстав за відсутності загального акта парламенту, на основі якого можна було б розробляти документи місцевих органів влади». З такою позицією Європейського суду з прав людини Вищий адміністративний суд України також погоджується у «Довідці щодо вивчення та узагальнення практики застосування адміністративними судами законодавства та під час розгляду та вирішення впродовж 2010–2011 років справ стосовно реалізації права на мирні зібрання (збори, мітинги, походи, демонстрації тощо)» [4]. Стаття 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» надає можливість органам місцевого самоврядування, до яких відносяться і виконкоми відповідних рад, ухвалювати рішення щодо зібрань [3]. Але такі рішення можуть стосуватися лише дій комунальних служб та інших підрозділів органів місцевого самоврядування, необхідних для проведення мирних зібрань, а також установлення обмежень у порядку статті 182 Кодексу адміністративного судочинства України. Відтак рішення органів місцевого самоврядування, які встановлюють нові обов'язки, що не передбачені чинним законодавством України, не відповідають частині першій статті 92 Конституції України і не підлягають застосуванню. На жаль, відсутність окремого закону, який мав би деталізувати зазначену норму Конституції, відкриває органам місцевого самоврядування широке поле для втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань.

У Довідці за квітень 2012 року Вищого адміністративного суду України щодо вивчення та узагальнення практики застосування адміністративними судами законодавства та під час розгляду та вирішення впродовж 2010–2011 років справ стосовно реалізації права на мирні зібрання (збори, мітинги, походи, демонстрації тощо) зазначено: «У судовій практиці під час ви-

рішення справ щодо обмеження права на мирні зібрання мають місце випадки застосування Порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, встановленого Указом Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 року №9306 «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР». Такий підхід судів є помилковим. Оскільки норми цього Указу встановлюють дозвільний (реєстраційний) порядок проведення мирних зібрань та надають право органам влади і місцевого самоврядування заборонити їх проведення, у той час як норми Конституції України передбачають повідомний порядок проведення зібрань (шляхом сповіщення органів влади) та надають повноваження заборонити проведення мирного зібрання тільки суду, зазначений акт не підлягає застосуванню судами під час вирішення справ» [8].

Дана позиція підтверджується і в рішеннях Європейського суду з прав людини. Зокрема, у пункті 54 у справі «Веренцов проти України» суд зазначає: «Дійсно, Конституція України передбачає певні загальні правила щодо можливих обмежень свободи зібрань, але ці правила вимагають подальшого розвитку у національному законодавстві. Єдиним існуючим документом, що визначає такий порядок, є Указ 1988 року, положення якого не є загальноприйнятими в якості належної процедури проведення демонстрацій, яка передбачає, як це підтверджується практикою національних судів, інший порядок, ніж той, що визначений у Конституції України. Насправді, тоді як Конституція України вимагає завчасного повідомлення органів влади про намір провести демонстрацію та закріплює, що будь-яке його обмеження може встановлюватися лише судом, Указ 1988 року, розроблений відповідно до Конституції СРСР 1978 року, передбачає, що особи, які бажають провести мирну демонстрацію, повинні отримати дозвіл від місцевих органів влади, які також мають право заборонити будь-яку таку демонстрацію. З преамбули Указу зрозуміло, що він був призначений для абсолютно інших цілей, а саме – надання органами влади засобів для висловлення своїх поглядів на користь певної ідеології лише деяким категоріям осіб, що саме по собі є несумісним з самою суттю свободи зібрань, що гарантується Конституцією України». У пункті 55 вищезазначеного рішення Європейський суд з прав людини зазначає, що «... як загально визнано, Постанова Верховної Ради України «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» стосується тимчасового застосування законодавства Радянського Союзу, і досі парламентом України не було введено в дію жодного закону, який би регулював порядок проведення мирних демонстрацій» [4].

У пункті 23 у справі «Шмушкович проти України» Європейський суд з прав людини зазначає: «Київський апеляційний адміністративний суд зазначив, що Указ 1988 року суперечить Конституції України, оскільки він вимагає від організаторів отримання дозволу на проведення демонстрації та дозволяє органам виконавчої влади забороняти такий захід, натомість стаття 39 Конституції України передбачає, що органи влади лише повідомляються про заплановану демонстрацію, і лише судові органи мають право встановлювати обмеження на її організацію. Апеляційний суд також зазначив, що у своєму рішенні від 19 квітня 2001 року Конституційний Суд України не посилався на Указ 1988 року як на нормативний акт, що підлягає застосуванню в Україні до правовідносин, про які йдеться».

У пункті 24 вищезазваної справи Європейський суд з прав людини зазначає: «В іншій справі Київський апеляційний адміністративний суд своїм рішенням від 11 жовтня 2012 року зазначав, що при вирішенні справи суд першої інстанції брав до уваги положення Указу 1988 року, тоді як з 1996 року питання проведення мирних зібрань регулюється Конституцією. Суд також стверджував, що Указ 1988 року суперечить Конституції, оскільки ним передбачається порядок отримання дозволу на проведення демонстрації, і що Указ стосувався проведення таких заходів у неіснуючій країні (СРСР), регулював відносини між громадянами СРСР та виконавчими комітетами Рад народних депутатів, а також розглядав демонстрації на основі їхньої сумісності з Конституцією СРСР, конституціями союзних та автономних республік, тобто з неіснуючими конституціями неіснуючих суб'єктів. Суд також зазначав, що згідно з Конституцією України права та свободи людини, а також відповідні гарантії можуть визначатися лише законами України» [5]. Відтак, положення Указу Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 року №9306 «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» суперечать статті 39 Конституції України і не підлягають застосуванню [6].

Отже, відсутність закону, який би гарантував захист мирних зібрань, призводить і надалі призводитиме до окремого регулювання цієї гарантії та застосування органами місцевого самоврядування положень Указу Президії Верховної ради СРСР №9306 – XI від 28.07.1988 р. Скасування таких порядків не є гарантією наступного неухвалення органами місцевого самоврядування документів, які обмежуватимуть учасників мирних зібрань.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96 – ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. №280/97 – ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

4. Справа «Веренцов проти України» (Заява №20372/11) від 11.04.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_945

5. Справа «Шмушкович проти України» (Заява №3276/10) від 14.11.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_990

6. Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР від 28.07.1988 р. №9306 – XI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v9306400-88>

7. Постанова Верховного Суду України від 3 березня 2014 р. №5–49к13 від 3 березня 2014 р. №5–49к13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/88BF0676BC2E5CD3C2257F8C003A3E61](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/88BF0676BC2E5CD3C2257F8C003A3E61)

8. Довідка про вивчення та узагальнення практики розгляду адміністративних судами справ з приводу оскарження рішень, дій або бездіяльності державної виконавчої служби Вищого адміністративного суду від 05.04.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001760-12>

9. Аббакумова Д. В. Щодо контрольних механізмів захисту прав людини в межах Ради Європи / Д. В. Аббакумова // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права: зб. Наук. Ст. за матеріалами I Харківських міжн– прав. читань, присв. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листопада 2015 р.: у 2 частинах. – Х: Право, 2015. – Ч.1 – С.248–256.

Науковий керівник: Аббакумова Д. В., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. С. Пахомов¹

ПРАВОВА ОЦІНКА ВІЙСЬКОВИХ ПОДІЙ В УКРАЇНІ 2014–2016 рр. КРІЗЬ ПРИЗМУ ІНСТИТУТУ МІЖНАРОДНОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Розпочата Російською Федерацією агресія проти України порушила територіальну цілісність нашої держави і загрожує її незалежності, демон-

¹ Студент 4 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

струє повне ігнорування принципів і норм міжнародного права. Всупереч положенням Будапештського меморандуму 1994 р., Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і РФ та іншим угодам, які підтверджують непорушність існуючих кордонів України, Росія окупувала територію АР Крим та м. Севастополь.

Слові дії Російської Федерації, вчинені її збройними силами у лютому – березні 2014 р. на території Криму та у квітні – липні 2014-го на території Донецької та Луганської областей, підпадають під ознаки агресії відповідно до Резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН «Визначення агресії», відповідно до якої, агресією є застосування військової сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави або в будь-який інший спосіб, несумісний із Статутом ООН.

Так, актом агресії в Резолюції визнається – вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави, або будь-яка військова окупація чи анексія із застосуванням сили території іншої держави або її частини. Лише після здійснення акту агресії держава, яка її зазнала, має право на самооборону. Наявність факту агресії на міжнародному рівні та в міжнародних інстанціях має доводити сторона, яка її зазнала.

Слові дії Російської Федерації щодо України в період від кінця лютого 2014 р. і до цього часу є актами збройної агресії відповідно до пункту «а» ст. 3 Резолюції 3314 (XXIX) ГА ООН «Визначення агресії» від 14 грудня 1974 р. У цьому зв'язку слід зазначити, що ознаки збройної агресії, як вони визначені в резолюції, без будь-яких змін відтворені в пункті 2 ст. 8-bis Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС), текст якої був ухвалений 11 червня 2010 р. консенсусом представників 113 держав на пленарному засіданні Конференції з перегляду Римського статуту із застереженням про те, що ст. 8-bis набуде чинності, коли її ратифікують 30 держав – учасниць Римського статуту, а МКС почне застосовувати її після 1 січня 2017 р. за умови ухвалення відповідного рішення двома третинами голосів на Асамблеї держав – учасниць Римського статуту.

Ст. 5 Резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН «Визначення агресії» передбачає: «Агресивна війна є злочином проти міжнародного миру. Агресія спричиняє міжнародну відповідальність». Загально-правовим підґрунтям міжнародно-правової відповідальності Російської Федерації за збройну агресію проти України є п. 4 ст. 2 Статуту ООН, відповідно до якого «всі члени ООН утримуються у своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканості або політичної незалежності будь-якої держави, так і якимось іншим чи-

ном, несумісним із цілями Об'єднаних Націй». У Декларації про принципи міжнародного права, ухваленій 24 жовтня 1970 р. Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 2625 (XXV) на підтвердження п. 4 статті 2 Статуту ООН, також установлено: «Агресивна війна є злочином проти миру і спричиняє відповідальність за міжнародним правом».

Модель міжнародно-правової відповідальності за агресію значно відрізняється від моделей відповідальності, породжуваної ординарними міжнародними правопорушеннями. Так, відповідальність держави-агресора виникає як перед державою, що стала об'єктом збройного нападу й безпосередньо постраждала, так і перед усім міжнародним співтовариством в особі інших суверенних держав та міжнародних організацій. Держава, яка стала жертвою агресії, та інші члени міжнародного співтовариства мають беззастережне право негайно застосовувати проти держави-агресора збройний примус та інші міжнародно-правові санкції в порядку самозахисту від агресії. Ст. 51 Статуту ООН визначила, що «Статут жодним чином не зачіпає права на індивідуальну чи колективну самооборону, якщо відбувається збройний напад на члена Організації...».

Режим відповідальності держави-агресора передбачає не лише її обов'язок відновити порушений правопорядок і відшкодувати спричинену актом агресії матеріальну та нематеріальну шкоду, а й можливість запровадження щодо такої держави різних обмежень її міжнародно-правової суб'єктності, зокрема способом тимчасового урізання суверенітету, позбавлення частини території, повоєнної окупації, демілітаризації, заборони мати збройні сили або певні їх види тощо. Крім того, відповідальність за агресію передбачає міжнародну кримінальну відповідальність вищого керівництва держави-агресора за сам злочин агресії, складниками якого є планування, підготовка, ініціювання або скоєння його особою, що здатна фактично здійснювати керування політичними або воєнними діями держави чи контроль над ними (п. 1 ст. 8-bis Римського статуту МКС). У цьому випадку йдеться про акт агресії як такий – як про «кабінетний» злочин, заздалегідь підготовлений і скоєний за наказом із високих урядових кабінетів.

Водночас на державу-агресора покладена політична відповідальність за воєнні злочини та злочини проти людяності, що мали місце під час агресії. У такому разі міжнародна кримінальна відповідальність лягає насамперед на конкретних фізичних осіб – безпосередніх учасників конкретних злочинів у театрі бойових дій. Інакше кажучи, йдеться про «польові» злочини особового складу збройних сил держави-агресора або контрольованих і керованих нею підрозділів нерегулярних формувань, найманців тощо. Водночас

політичне та військове керівництво держави може підпадати під міжнародну кримінальну відповідальність лише якщо воно заохочувало скоєння особовим складом підпорядкованих йому збройних сил воєнних злочинів та злочинів проти людяності або не вживало заходів, необхідних для запобігання їм.

Резолюція ГА ООН «Визначення агресії» від 1974 р. чітко розділяє непряму агресію як акт агресії, а саме: засилання державою або від імені держави збройних банд або найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, тобто мова йде про ведення неоголошеної війни не з допомогою регулярних військ, а з допомогою найманців, терористів, диверсантів тощо.

В історії міжнародних відносин уже був факт здійснення непрямой агресії – конфлікт США – Нікарагуа. Саме Міжнародний суд ООН став арбітром у справі і визнав, що США несуть відповідальність «за планування, керівництво і підтримку» нікарагуанських бойовиків (контрас). Рішення МС ООН в справі «Нікарагуа проти США» може слугувати базою для міжнародно-правової оцінки дій Росії на сході України, адже воно визнаються джерелом міжнародного права відповідно до пункту «d» статті 38 Статуту МС ООН.

МС ООН, дослідивши факти постачання зброї та техніки, навчання контрас, перебування серед них американських інструкторів, бойової підтримки у вигляді постачання розвідданих, визнав США відповідальними за порушення норм міжнародного права, а саме: за підтримку контрас, їх терористичної діяльності проти та на території Нікарагуа, втручання у внутрішні справи Нікарагуа, порушення її суверенітету. Порівнюючи справи США – Нікарагуа та Росія – Україна, ми виокремили ідентичні та схожі форми підтримки США та Росією терористів в Нікарагуа та на сході України відповідно. МС ООН у своєму рішенні не використав термін «непряма агресія» для характеристики дій США, але в рішенні міститься його визначення і, по суті, підтвердження МС ООН даного пункту Резолюції «Визначення агресії». Україна може використовувати це як міжнародно-правову базу для кваліфікації дій Росії на сході як акту непрямой агресії.

На підставі наведеної вище справи було створено доктрину ефективного контролю, що згодом використовувався у справі Боснія і Герцеговина проти Сербії 2007 р. Доктрина ефективного контролю передбачає, що держава та фізичні особи відповідають за діяльність третіх осіб у випадку, якщо вони здійснюють ефективний контроль над діяльністю цих третіх осіб, тобто прямо дають їм інструкції та вказівки щодо планування та проведення операцій. Таким чином, застосування доктрини ефективного контролю

буде доцільним для встановлення відповідальності російських військових за дії «ДНР» і «ЛНР». Інша доктрина – доктрина загального контролю, яка була застосована Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії у справі Душко Тадіча. Вона передбачає, що держава та фізичні особи відповідають за діяльність третіх осіб у випадку, якщо вони здійснюють загальний контроль над діяльністю цих третіх осіб, наприклад, фінансують, озброюють, навчають. В Україні є свідчення щодо озброєння та фінансування бойовиків «ДНР» та «ЛНР» Росією. Отже, для встановлення відповідальності Росії та її військових доцільно використовувати обидві доктрини: ефективного та загального контролю.

На сьогодні провідні міжнародні організації прийняли рішення із засудження військових дій Росії проти України, кваліфікуючи їх як збройне втручання та акти агресії. Так, Резолюція ПАРЄ від 09.04.2014 засуджує "російську воєнну агресію та подальшу анексію Криму, що є явним порушенням норм міжнародного права". Резолюція Європейського парламенту від 16.04.2014 "розглядає акти агресії Росії як серйозне порушення міжнародного права та її міжнародних зобов'язань". Резолюція ПА ОБСЄ від 01.07.2014 кваліфікує дії Росії з порушення суверенітету і територіальної цілісності України як "воєнну агресію та різні форми примусу".

Наразі фактично єдиним універсальним міжнародним органом, який міг би дати належну юридичну кваліфікацію дій Росії як тяжких міжнародно-протиправних діянь та актів агресії проти України, є Міжнародний суд ООН. До компетенції Міжнародного суду ООН відноситься прийняття рішень щодо спорів між державами та винесення консультативних висновків на прохання Ради Безпеки, Генеральної Асамблеї та інших органів ООН за наявності на це згоди Генеральної Асамблеї. Оскільки Росія не визнає універсальної юрисдикції Міжнародного суду ООН, розгляд останнім питання про юридичну кваліфікацію дій Росії у Криму та на сході України потребуватиме згоди самої Росії. Негативна відповідь Росії також матиме важливе значення, оскільки, з одного боку, виступатиме непрямим визнанням її вини, а з іншого – слугуватиме одним із обґрунтувань для застосування Україною альтернативних міжнародних та національних засобів реалізації відповідальності РФ за вчинення агресії. Росія не є державою, яка заявила про відкритість щодо компетенції для неї МС ООН. Тут можемо також провести порівняння зі справою «Нікарагуа проти США»: звернення Нікарагуа було можливим, оскільки США на момент подачі справи до МС ООН дали згоду на компетенцію для них суду. Також між Україною та Росією немає договору, який містить положення про можливість звернення до МС ООН.

Генеральна Асамблея ООН може прийняти політичне рішення про визнання Росії агресором. Адже вона уповноважена обговорювати будь-які питання, що належать до компетенції ООН, тобто і питання підтримки міжнародного миру та безпеки. Відповідно до пункту 2 статті 11 Генеральна Асамблея ООН має три варіанти дій при реалізації цього права: провести тільки обговорення, видати рекомендації чи повідомити про необхідність вжиття певних заходів. Водночас варто зазначити, що на сьогодні резолюції Генеральної Асамблеї ООН залишаються у сфері так званого «м'якого права» та не мають обов'язкового характеру, тобто не створюють правових наслідків.

Важливо акцентувати, що відсутність на міжнародно-правовому рівні юридичного рішення про вчинення агресії проти України загалом не становитиме перешкоди для реалізації міжнародно-правової відповідальності Росії за вчинення актів агресії та інших міжнародних злочинів (у тому числі для претензій про відшкодування завданої ними шкоди), однак у такій ситуації:

а) юридична відповідальність агресора матиме фрагментарний характер: українська сторона зможе порушувати питання про міжнародно-правову відповідальність Росії за вчинення міжнародно-протиправних діянь, які пов'язані з агресією або спричинені нею (але не безпосередньо за саму агресію) і які передбачені окремими міжнародними договорами, що є чинними для України та Росії і встановлюють інституціональний механізм за їх порушення (Європейська конвенція про захист прав людини, Міжнародна конвенція про боротьбу із фінансуванням тероризму та ряд інших). Реалізація такого підходу можлива, однак потребуватиме значних юридичних зусиль, збору серйозної доказової бази, ефективної міжвідомчої взаємодії та значних витрат на юридичний супровід;

б) буде ускладнена підготовка консолідованої претензії України про відшкодування збитків, завданих агресією. Фактично, Україна зможе заявляти до відшкодування збитки, пов'язані з порушенням Росією окремих (згаданих вище) міжнародних договорів і лише окремо в рамках кожного із таких договорів, із урахуванням їхньої специфіки. Із коментарів Мін'юсту випливає, що на даному етапі перевага надається саме фрагментарному підходу до реалізації міжнародно-правової відповідальності Росії.

На даний момент існує правова основа кваліфікації дій Російської Федерації на сході України як акту агресії. Верховна Рада України прийняла постанову, в якій визнала Росію агресором. Також прийняті політичні рішення міжнародної спільноти щодо кваліфікації дій Росії на Донбасі як агресії,

зокрема відповідні резолюції прийняли Парламентські Асамблеї Ради Європи та ОБСЄ. Однак такі постанови не створюють правових наслідків для держави-агресора.

У перспективі Міжнародний кримінальний суд матиме повноваження розглядати питання агресії, проте його юрисдикція не поширюється ні на Україну, ні на Росію, оскільки жодна з держав не приєдналася до Римського статуту. До того ж ще не набрали чинності положення Римського статуту про визначення агресії (були внесені резолюцією у 2010 р. в Кампалі), і станеться це аж у 2017 році, тобто питання військової агресії ще не входять до юрисдикції суду. Але, навіть якщо Україна (уже будучи учасником Римського статуту) подала б скаргу на ситуацію, що виникла на Донбасі внаслідок російської агресії, МКС тоді б розглядав лише справи щодо вчинення фізичними особами воєнних злочинів, злочинів проти людяності і встановив би персональну відповідальність правопорушників.

Література:

1. Задорожній О. Українська революція гідності, агресія РФ і міжнародне право: Колективна монографія / Упорядник О. Задорожний – К.: Видавництво «К. І. С.», 2014. – 997 с.

2. Краткое изложение решений, консультативных заключений и постановлений Международного Суда // Организация Объединенных Наций Нью-Йорк, 1993. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: legal.un.org/ICJsummaries/documents/russian/ST-LEG-SER-F-1_R.pdf.

3. Historical Review of Developments relating to Aggression // United Nations New York, 2003. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.un.org/law/books/HistoricalReview-Aggression.pdf.

4. Василенко В. Позови України у міжнародні суди на дії Росії є безперспективними – експерт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/951423-pozovi-ukrajini-u-mijnarodni-sudi-na-diji-rosiji-e-bezperspektivnimi-ekspert.html>.

5. Задорожній О. Юрисдикція МС ООН щодо подій в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://espreso.tv/blogs/2014/07/09/yurysdykciya_ms_oon_schodo_podiy_v_ukraini.

6. Кулеба Д., Гнатовский Н. Международный уголовный суд не поможет Украине остановить российскую агрессию, – эксперты. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zn.ua/POLITICS/mezhdunarodnyy-ugolovnyy-sud-nepomozhet-ukraine-ostanovit-rossiyskuyu-agressiyu-eksperty-141319_.html.

ЗМІСТ

Ковдря Т. О. ПІРАТСТВО ЯК СУЧАСНА ЗАГРОЗА МОРСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ	3
Козак Н. П. ІНДИВІД – СУБ’ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	6
Козлова В. А. МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ’ЄКТНІСТЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ	11
Колдашов А. О. МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ’ЄКТНІСТЬ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА	13
Колісниченко А. С. ДО ПИТАННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ІНОЗЕМЦІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	18
Коновалова А. І. ДІЯЛЬНІСТЬ ЮНІСЕФ В АСПЕКТІ ДОПОМОГИ ДІТЯМ ДОНБАСУ	23
Корелова Н. М. ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	27
Корж Ю. С. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ПРИРОДИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ	31
Корчагін Д. С. МІЖНАРОДНО – ПРАВОВА ОХОРОНА ПРАВ АВТОРІВ ТА ВЛАСНИКІВ КОМП’ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ	35
Косінова Д. С. ДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ	37
Кравченко А. В. МІЖНАРОДНО – ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ БІЖЕНЦІВ	42
Кривуля К. МИРНІ ЗАСОБИ ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ	47
Кругько А. В. МІЖНАРОДНЕ УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ ОДНОСТАТЕВИМИ ПАРАМИ	49
Кузьменко А. О. МІЖНАРОДНА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ІНДИВІДІВ ЗА ЗЛОЧИН ГЕНОЦИДУ	54
Куліш П. В. СУЧАСНІ ЗАСОБИ ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)	58
Кучін Г. В. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ І ЗАКОНОДАВСТВА ЄС	62

Кушнір Л. Б.	ФІЗИЧНА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	67
Лабадін В. І.	МІЖНАРОДНО – ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ	71
Лаврикова Н. С.	ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	76
Левчук Ю. К.	ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ПРАВО УКРАЇНИ: ЗМІСТ І МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ	80
Лигун Є. А.	СТАТУС КОРИННИХ НАРОДІВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	84
Літовченко А. М.	СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА ДЕРЖАВ – ЧЛЕНІВ	88
Лопатюк Ю. Л.	ДО ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНО – ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ЖІНОК....	90
Лур'є В. К.	ОНЛАЙН АРБИТРАЖ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН КОМУНІКАЦІЙ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ЗАСІБ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ В МАЙБУТНЬОМУ	93
Луханіна К. Ю.	ЮРИДИЧНА ПРИРОДА СВЯТОГО ПРЕСТОЛУ / ВАТИКАНУ	98
Лядов А. Г.	ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ІМПЕРАТИВНОЇ НОРМИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ	102
Майданік С. В.	ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИДИ МОРСЬКОГО СТРАХУВАННЯ	105
Мартиненко Я. В.	ПРОБЛЕМА НЕВИЗНАНИХ ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	110
Мельник М.	МІЖНАРОДНИЙ ДОГОВІР ЯК ДЖЕРЕЛО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....	116
Мигаленко П. С.	ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ У БОРОТБІ З МІЖНАРОДНИМ ТЕРОРИЗМОМ.....	119
Мірошніченко Д. С.	ЮРИСДИКЦІЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ ЩОДО ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ	122
Мовчанець В. В.	ПРАВСУБ'ЄКТНІСТЬ ІНДИВІДА В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	125
Молькіна Є. С.	ТЕОРІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ІМУНІТЕТУ: СУЧАСНИЙ СТАН УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА	127

Момот О. В.	
ЗАБОРОНА НАСИЛЬСТВА ТА ПРАВО НА САМООБОРОНУ	132
Музика Ю. Г.	
ІМУНІТЕТ ДЕРЖАВИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....	137
Мхітарян Л. Е.	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В РАМКАХ ДІЯЛЬНОСТІ РАДИ ЄВРОПИ.....	140
Назаренко А. М.	
ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПОВЕДІНКИ СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	145
Найдіна В. В.	
ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА УНІФІКАЦІЇ ІНСТИТУТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....	150
Невмержицька А. І.	
МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЛЮДИНИ	153
Нестерова Д. В.	
РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ БІЖЕНЦІВ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	158
Nikitenko V. I.	
CODIFICATION OF PRIVATE INTERNATIONAL LAW	160
Ніконова Т. В.	
МІЖНАРОДНО – ПРАВОВИЙ РЕЖИМ АРКТИКИ.....	164
Облівін Н. А.	
ВНЕСОК УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ У СТВОРЕННЯ УНІВЕРСАЛЬНОЇ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ – ООН	168
Oganova K.	
INTERNATIONAL LEGAL ASPECTS OF GLOBAL ENVIRONMENTAL PROBLEMS	171
Овчаренко О. С.	
ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ НОРМ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	175
Одинцов О.	
ООН: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ	179
Олійник А. В.	
ДИПЛОМАТИЧНИЙ ЗАХИСТ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ	182
Ольховик О.	
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В БОРОТБІ З РАБСТВОМ, РАБОТОРГІВЛЕЮ І ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	187
Онищенко В. В.	
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО КОСМІЧНОГО ПРАВА: ПРАВОВИЙ СТАТУС КОСМОНАВТА	189
Онищук А. В.	
МЕХАНІЗМИ ОБСЄ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	191

Палій А. В.	ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ РОЗРІЗНЮВАЛЬНОГО КОМЕРЦІЙНОГО ОФОРМЛЕННЯ ТОВАРІВ В ЄС	194
Панас О. С.	МІЖНАРОДНО – ПРАВОВИЙ РЕЖИМ АНТАРКТИКИ.....	199
Панасюк М. К.	ВПЛИВ АМЕРИКАНСЬКОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ НА РОЗВИТОК ОКРЕМИХ ГАЛУЗЕЙ ТА ІНСТИТУТІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....	203
Парамонов А. О.	ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО І ВНУТРІШНЬОГО ПРАВА.....	207
Парфенюк М. Ю.	ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС.....	210
Петруняк О. І.	«М'ЯКЕ» МІЖНАРОДНЕ ПРАВО	212
Плетньова Т. Р.	ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДІЄВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	217
Подольська М. С.	МН 17: ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ТРИБУНАЛУ.....	222
Подольська М. С.	ПРЕВЕНТИВНА ДИПЛОМАТІЯ ООН: ЕФЕКТИВНІСТЬ ЧИ ГОЛОСЛІВНІСТЬ?	226
Покровська А. О.	МІЖНАРОДНО – ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	231
Пономаренко М. В.	РОЛЬ ІМО В МІЖНАРОДНОМУ МОРСЬКОМУ ПРАВІ.....	236
Прокопенко С. О.	ОЗНАКИ ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ».....	239
Проценко В. С.	ПРАВОВИЙ СТАТУС МІЖНАРОДНОГО КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА	244
Рашевський Д. В.	ВІДНОСИНИ СПАДКУВАННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ	246
Рева Н. М.	ЩОДО ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ ТА ЙОГО НАСЛІДКІВ.....	249

Ревунова К. С.	СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА НАЦІЇ НА САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ДЕРЖАВИ.....	251
Римський М. В.	ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	256
Роман В.	ОСОБИСТА НЕДОТОРКАННІСТЬ ДИПЛОМАТА: ПОНЯТТЯ ТА «МЕЖІ»	261
Романченко Д. І.	КОНЦЕПЦІЯ НОРМ «БЕЗПОСЕРЕДНЬОГО ЗАСТОСУВАННЯ»	267
Рябовол М. С.	МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....	270
Рядних А. С.	МОЖЛИВІСТЬ УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ ОДНОСТАТЕВИМИ ПАРАМИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ ...	275
Савчук Я. О.	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН ...	279
Салдан Г. М.	МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ	284
Сарнавська К.	РЕЖИМ НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	288
Сас Ю. В.	ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	291
Селезньов А. Ю.	МІЖНАРОДНЕ ПРАВО В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	295
Селіверстова Н. О.	ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД МІЖНАРОДНО – ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ДИТИНИ.....	299
Сергієнко Б. І.	НАДІМПЕРАТИВНІ НОРМИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	304
Сидоренко В. В.	СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У СВІТІ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ	308
Символокова А. С.	ЗНАЧЕННЯ ІНСТИТУТУ ОБХОДУ ЗАКОНУ В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ	312
Сірман Г. А.	ФЕНОМЕН СПОРТИВНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ	316

Соловйова А. А.	
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ.....	320
Старих К. О.	
МІЖНАРОДНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ НАРОДІВ: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ І ЗАПОБІГАННЯ ПОЛІТИЧНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ ...	324
Стахів В. І.	
ПИТАННЯ «ОБХОДУ ЗАКОНУ» В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ	329
Стеценко Я. М.	
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО СТАТУС БІЖЕНЦІВ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ	333
Стороженко О. С.	
ПРОБЛЕМИ ТИМЧАСОВОГО ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ.....	336
Стрюк М. П.	
ЛЮДИНА ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....	340
Symvolokova A. S.	
RIGHT TO CARRY ARM OR WEAPONS FOR SELF-DEFENCE	349
Терела М. А.	
ОСОБЛИВОСТІ НАГЛЯДУ І КОНТОЛЮ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ	352
Тимошенко Т. О.	
ПРОБЛЕМИ ШТУЧНОГО ПЕРЕРИВАННЯ ВАГІТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ ЗГІДНО З КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД.....	357
Тимошенко Ю. С.	
ПРИВІЛЕЇ ТА ІМУНІТЕТИ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ	362
Ткачова А. С.	
СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ	364
Ткачук Д.	
ПОЛІТИКА НЕЙТРАЛІТЕТУ ТА ПОЗАБЛОКОВОСТІ СУЧАСНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН.....	369
Торопенко І. Л.	
ДИПЛОМАТИЧНИЙ ЗАХИСТ БІЖЕНЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА	371
Turdymuradova M.	
NEGOTIATIONS AS THE LEADING WAY TO SOLVE INTERNATIONAL CONFLICTS	375

Філіпенко В. Р.	
СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З ЄС У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ.....	378
Фірсов В. І.	
УКРАЇНА В РАДБЕЗІ ООН: ТЕПЕРІШНІЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК НЕПОСТІЙНОГО ЧЛЕНА	381
Фоменко М. О.	
МІЖНАРОДНЕ УСИНОВЛЕННЯ	383
Хілько В. О.	
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ	387
Хлебугіна С.	
МІЖНАРОДНО – ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ БІЖЕНЦІВ.....	390
Хорольський В. І.	
ОДНОСТОРОННІ АКТИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	394
Цомах О. С.	
АДАПТАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС	396
Черкашин С. В.	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ	399
Черних В. О.	
УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ У РІШЕННЯХ ОРГАНІВ ООН	404
Чижик К. М.	
ДО ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО – ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ	407
Чеканова С. С.	
ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ОДНОПОЛЫХ БРАКОВ. СУДЕБНА ПРАКТИКА....	412
Чкан А. В.	
ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПОВІТРЯНОГО ПРОСТОРУ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	416
Шеплякова О. О.	
ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН: ПРОПОЗИЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	422
Шуба Т. Ю.	
ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН	428
Шулик А. О.	
СУЧАСНІ ФОРМИ РАБСТВА.....	433
Щербань Я. С.	
ЩОДО ЮРИСДИКЦІЇ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ	437
Щербина К. В.	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РАТИФІКАЦІЇ УКРАЇНОЮ СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ.....	443

Юрковська Т. І.	
ВТРУЧАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ У СПРАВИ ІНШИХ ДЕРЖАВ	448
Yushchyshyna V.	
THE PROBLEM OF MERCENARY IN MODERN INTERNATIONAL LAW	450
Юрченко Є. О.	
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ ВТРАТ КУЛЬТУРНИХ ТА ІСТОРИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ.....	454
Якименко І. О.	
ЩОДО МІЖНАРОДНО – ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК АБО ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ.....	460
Якимович А. В.	
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЮРИСДИКЦІЇ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ	464
Ян Р. В.	
ПРОБЛЕМА ВИЗНАННЯ ЮРИДИЧНОЇ СИЛИ І ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ В РЕЗУЛЬТАТІ УКЛАДАННЯ НОРМ «М’ЯКОГО» МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....	469
Яцкевич Д. С.	
МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ’ЯЗАННЯ УКРАЇНИ У СФЕРІ СВОБОДИ МИРНИХ ЗІБРАНЬ.....	471
Пахомов М. С.	
ПРАВОВА ОЦІНКА ВІЙСЬКОВИХ ПОДІЙ В УКРАЇНІ 2014–2016 рр. КРИЗЬ ПРИЗМУ ІНСТИТУТУ МІЖНАРОДНОЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	475

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО
МІЖНАРОДНОГО ПРАВА**

**Збірник наукових статей за матеріалами
II Харківських міжнародно-правових читань,
присвячених пам'яті професорів
М. В. Яновського і В. С. Семенова**

У двох частинах
Частина 2

(Харків, 21 листопада 2016 року)

Відповідальний за випуск: *Яковюк І. В.*

Підписано до друку 16.12.2016.
Формат 60×84 $\frac{1}{16}$. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 28.13. Обл.-вид. арк. 28,68.
Тираж 200 прим.